T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

SULTAN GALİYEV, GALİYEVİZM VE TÜRKİYE'DEKİ TÜRKÇÜ-TURANCI DÜŞÜNCELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARIŞ KIZILYAR

İSTANBUL 2018

T.C

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

SULTAN GALİYEV, GALİYEVİZM VE TÜRKİYE'DEKİ TÜRKÇÜ-TURANCI DÜŞÜNCELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BARIŞ KIZILYAR

TEZ DANIŞMANI: Dr. Öğr. Üyesi ALİ KARACA

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Barış KIZILYAR'ın "Sultan Galiyev, Galiyevizm ve Türkiye'deki Türkçü-Turancı Düşüncelerin Karşılaştırılması" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Dr. Öğr. Üyesi Ali KARACA Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Şerafettin Can ERDEM Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN 29 Mayıs Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 03/09/ 2018 tarih ve 2018/17-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İçindekiler……..…….....……...I

Önsöz…...……...…..…...….IV

Özet.....V

Abstract.....VI

Kısaltmalar…….....……..VII

Giriş.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİĞİN KÖKENLERİ VE FELSEFESİ

1.1.Milliyetçiliğin Kökeni ve Teoriler…….....2

1.2. Araştırmada Karşılaşılabilecek Sorunlar……...…..5

1.2.1. Etimolojik Sorunlar…….……...….....5

1.2.2. Kavramsal Sorun…….....7

1.2.2.1.Vatanseverlik(Patriyotizm)…….....8

1.2.2.2.Şovenizm……..…….....….....10

1.2.2.3.Faşizm(Faşyoculuk)…….....11

1.2.2.4.Irkçılık(Rasizm)…….....14

1.2.2.5.İrredantizm(Pan Milliyetçilik)……..……18

1.3.Milliyetçiliğin Psikolojik ve Felsefi Kökenleri…….....19

1.4.Milliyetçilik Bir Fenomen midir?.....42

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE MİLLİYETÇİ (TÜRKÇÜ-TURANCI) DÜŞÜNCELER

2.1. Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik……..….....45

2.2. İlk Türk Milliyetçileri……...….....47

2.2.1. Mustafa Celalettin Paşa……...…….....47

2.2.2. İbrahim Şinasi……...…….....51

2.2.3. Ziya Paşa……...…….....51

2.2.4. Ahmet Vefik Paşa……...…….....53

2.2.5. Süleyman Paşa……...…….....…54

2.2.6. İsmail Gaspıralı……...……...…..…57

2.3. Yabancı Türkolog/Yazarlar.....60

2.3.1.Leon Cahun……...……...……..…..60

2.3.2.Matthias Alexander Castren……...……..…..…62

2.3.3.Frederich Max Müller……...……...…..64

2.3.4.Armin Vambery…….....…66

2.3.5.Joseph de Guignes…….....…68

2.4. Türk Milliyetçiliğinin(Türkçülük-Turancılık) İlk İdeologlar.……...……69

2.4.1.Yusuf Akçura……..……...……69

2.4.2.Mehmet Ziya Gökalp…….....…73

2.5. İttihat ve Terakki Fırkası ve Turancılığı Tartışması……...…....79

2.5.1.İttihat-Terakki……...….....79

2.5.2. Türk Ocağı ve Türk Yurdu Dergisi……...….....93

2.5.3. Turancılık Tartışması…….....94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE MİLLİYETÇİ (TÜRKÇÜ-TURANCI) DÜŞÜNCELER

3.1. Türk İstiklal Harbi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Milliyetçiliği…..……..102

3.2.Türk İstiklal Harbi ve Türk Milliyetçiliği…….……..106

3.3. Cumhuriyet Halk Partisi(C.H.P)'nin Türkçü-Turancı Yaklaşımları…….....……..119

3.3.1. Türk Tarih Tezi……127

3.3.2 Antropoloji Çalışmaları……..128

3.3.3.Yabancılara Karşı Kanunlar…….....…130
3.4. CHP Dışındaki Türkçü-Turancı Gelişim…….....…136
3.4.1.Hüseyin Nihal Atsız…….....….136
3.4.2.Cevat Rifat Atilhan……...….....144
3.4.3.Zeki Velidi Togan……...…...….146
3.5. Türkçülük-Turancılığın Genel Analizi……...…...…...148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN GALİYEV VE GALİYEVİZM

4.1. Galiyevin İçinde Bulunduğu Komünizm Düşüncesi……155
4.1.1.Sovyet Cumhuriyeti ve Millet Politikası…….161
4.2. Sultan Galiyev' in Hayatı ve SSCB'deki Faaliyetleri……...…...166
4.2.1.1918:SSCB'ye Hizmet Yılları ve Zabulaç Cumhuriyeti Sorunu……...174
4.2.2.1919: Müslüman Askeri Konseyi ve Tatar-Başkır Sorunu…….....177
4.2.3.1920: Said-Sultan Galiyev Çatışması ve Doğu Halkları Kurultayı.....182
4.2.4.1921: Galiyev'in Açık Muhalefete Geçmesi ve Kırım…….....188
4.2.5.1922: Tatar-Başkır Sorunu ve Stalin'in Güç Kazanması……..…...194
4.2.6.1923: Galiyev'in Tasfiye Sürecinin Başlaması ve Ulusal Sorun..…….198
4.2.7.1924-1928: Galiyev'in İhraç Süreci, Tutuklanması ve Karşı Çıkışları..210
4.2.8.1928-1940: KGB Sorgulamaları ve Galiyev'in İnfazına Giden Süreç..216
4.3. Sultan Galiyev' in Düşüncesi: Galiyevizm……...…….....227
4.4. Sultan Galiyev ve Türkiye…….....….238
4.5.Türkiye'deki Galiyevistler……...…...…244

Sonuç…….....256

Ekler……...…...…260

Kaynakça…….…….....307

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı özellikle 1917-1938 yılları arasındaki paralel dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan Türkçü-Turancı düşüncelerin ve Sovyetler Birliğinde ortaya çıkan Galiyevist düşüncenin birer analizini yapmaktır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin öncesinde ortaya çıkan Türk milliyetçiliğinin, Osmanlı içerisindeki gelişimi göz önünde bulundurularak temellendirme yapılacaktır. Araştırmanın bir diğer önemli noktası da milliyetçilik kavramının Doğu-Batı ikilemindeki algısıdır. İlk bölümde işlenmiş olan milliyetçiliğin bir fenomen olarak ortaya çıkışının temelleri, milliyetçiliğin Garp ve Şark toplumları açısından neyi ifade ettiğini açıklamaya çalışmak amacıyla yazılmıştır. Bir bütün olarak milliyetçiliğin Doğu ve Batı toplumları için ifadesi, Garp Türklüğü(Türkiye) ve Şark Türklüğü(Türkistan) üzerinden Galiyevizm ve Turancılığık örnekleriyle, analiz ve karşılaştırılması bu çalışmanın ana konusudur.

Bu çalışmamı hazırlamamda bana yol göstericilik yapan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali Karaca'ya en derin saygılarımı sunar ve teşekkürü bir borç bilirim.

Beni bu süreçte destekleyen ve maddi ve manevi anlamda her anlamda yanımda olan annem Nuran Kızılyar'a ve babam Hasan Muammer Kızılyar'a en içten şekilde teşekkür ederim

Barış Kızılyar
İstanbul-2018

ÖZET

"Sultan Galiyev, Galiyevizm ve Türkiye'deki Türkçü-Turancı Düşüncelerin Karşılaştırılması" adlı bu çalışma, Marmara Üniversitesi Türk Tarihi Anabilim Dalı'na bağlı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı bölümüne Yüksek Lisans Tezi amacıyla sunulmuştur. Ortaya koyduğumuz bu çalışma analitik karşılaştırma esasına dayanarak bir inceleme yapmak ve yeni bir bakış açısı ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma 4 bölümü ihtiva etmektedir. Birinci bölüm Milliyetçiliğe dair teorileri ele alırken, Batı Merkezli bir bakış açısı içerisinde Milliyetçiliğin doktirinsel ve felsefi gelişimini içermektedir. Bundaki amaç tezin ana karşılaştırma unsurları olan 2. , 3. ve 4. Bölümü yani Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türk Milliyetçiliği ve Galiyevizm bölümlerine bir arka plan yaratmaktır. Milliyetçiliğin bir fenomen olarak ortaya çıkışı ve özellikle determinist bakış açısı içerisinde nasıl doktirinsel bir ideoloji haline geldiğini açıklamak için yazılmıştır. 2. Bölüm, 19.Yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başlangıç yılları arasında Türk Milliyetçiliğinin ve Turancılığının nasıl bir gelişim gösterdiğini, hangi unsurları içerdiğini ve niteliğini ortaya koymak amacıyla yazılmıştır. Özellikle Yeni Osmanlılar ve Osmanlı elitleri arasında ortaya çıkan Türk Milliyetçiliğinin, İttihat ve Terakki iktidarında nasıl bir siyasi paradigmaya dönüştüğünü sorgular nitelikte tartışmak için oluşturulmuştur. 3. Bölüm ise 2. bölümden anlatılan fenomenin (Türk milliyetçiliğinin) nihai olarak Türkiye Cumhuriyeti döneminde siyasi bir ideoloji olarak ortaya çıkmasını, felsefi, içtimai ve politik temelerinde açıklamayı amaçlamaktadır. Bu bölümde, özellikle CHP ve Parti dışı düşünürlerin yorumları bir bütün oluşturacak şekilde verilecektir. 4. Bölüm ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki ünlü Türk-Tatar devrimci Sultan Galiyev 'in hayatını ve onun ortaya koyduğu Galiyevizm düşüncesini ihtiva etmektedir. "Sosyalist Turancılık" olarak da nitelendirilen Galiyevizm düşüncesini ele almak, bunu Galiyev 'in SSCB'deki hayatı ve faaliyetleri çerçevesinde her yönüyle değerlendirmek bu bölümün temel amacıdır. Sonuçta ise tüm bu incelemelerin sonucunda varılacak olan karşılaştırma ve analiz bölümüdür. Sonuç bölümünde kısa bir şekilde 2. 3. ve 4. bölümde yapılan analizlerin Tümevarımcı bir yöntemle karşılaştırılması söz konusudur. İçerik olarak iki düşüncenin eşzamanlı analitik olarak ortaya konması sonucunda bu fikirlerin farkları ve benzerlikleri görünecektir.

ABSTRACT

This study titled "Sultan Galiyev, Galiyevism and Comparison Turkic-Turanist Thoughts in Turkey" has presented to the Turkish Marmara University Department of the History of Science section which was connected to the Republic with the purpose of Master's Thesis. This study has been designed to make an examination based on the analytical comparison principle and to bring in a new point of view.

The study consists of 4 chapters. The first part deals with the documental and philosophical development of Nationalism within a Western-oriented perspective, while addressing theories of Nationalism. The intent of this is to create a background for the main comparison elements of the 2nd, 3rd and 4th parts which contains the sections Turkish Nationalism and Galiyevizm during the Ottoman Empire and the Republic of Turkey. It was written to explain the emergence of Nationalism as a phenomenon and how Nationalism became a religious ideology especially in the Determinist point of view. Second chapter is written to show, how Turkish Nationalism and Turanism are developing, which elements are included and their nature between the end of the 19th century and the beginning of the 20th century. This part specifically written with inquiry-based discuss to how Turkish Nationalism, which emerged between the Young Ottomans and the Ottoman elites, turned into a political paradigm in the power of Union and Progress. Chapter 3 aims to explain the emergence as a political ideology of the phenomenon (ther Turkish Nationalism) continuing from the chapter 2 in the Republic of Turkey, with philosophical, communal and political foundations. In this section, especially the CHP and the indepented thinkers' comments will be featured and this reviews will be considered as whole. Chapter 4 contains the life of the famous Turkish-Tatar, revolutionary Sultan Galiyev in the Union of Soviet Socialist Republics and his idea of Galiyevism. It is the basic aim of this section to take the idea of Galiyevism, which is also called "Socialist Turanism", to evaluate it in every aspect of Galiyev's life and activities in the USSR. In the end, the section of comparison and analysis will be reached as a result of all these examinations. In the conclusion section, it is mentioned that the analyzes made in 2nd, 3rd and 4th sections are compared with an inductive method. As a result of simultaneous analytical presentation of the two ideas as content, the differences and similarities of these ideas will appear.

KISALTMALAR

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇEKA: Tüm Rusya Olağanüstü Komisyonu (GPU'dan önceki Rus Gizli Servisi'nin adı)

GPU: Baş Siyasi Daire (1920-1930'lu yıllarda Sovyet Gizli Servisi)

Kadet: Anayasal Demokrat Parti (Rusya Çarlığında 1905 Devrimine Öncülük eden Parti)

Komintern: Komünist Enternasyonal

KUTV: Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi

İTC: İttihat Terakki Cemiyeti

İTF: İttihat Terakki Fırkası

MMAK: Merkezi Müslüman Askeri Konseyi

MUSKOM: Müslüman Komiserliği

Narkomnats: Milletler Halk Komiserliği

NEP: Yeni Ekonomi Politikası

Revkom: Devrim komuta konseyi

RKP: Rusya Komünist Partisi

SD: Sosyalist Devrimciler (SSCB içerisindeki siyasi bir hizip)

Sovhoz: Devlet Çiftliği (Sovyet İktisadi-İdari yapılanması)

Sovnarkom Halk Komiserleri Konseyi

SSC: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TKP: Türkiye Komünist Partisi

TKP: Tataristan Komünist Partisi

GİRİŞ

20.Yüzyıl, Tarih bilimi açısından hem siyasi hem de düşünsel anlamda çok mühim bir noktayı ifade eder. Toplumsal tarih gibi Mikro Tarihçi kolların da yeni ortaya çıktığı bu dönem özellikle Makro Tarih Yazımı için mühim bir noktadadır. Siyasi açıdan en temel anlamıyla Dünya Siyasi Tarihinde ilk defa görülen "Dünya Savaşları" bu yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. İki Dünya Savaşının görüldüğü bu dönem, 20. yüzyıla kadar ki İmparatorlukların yıkılıp yerlerine yeni devlet ve devletçiklerin ortaya çıkmasına yol açmış ve yepyeni bir siyasi düzen ortaya koymuştur. Makro Tarihin düşünsel ve felsefi boyutuna ise 20. Yüzyıl büyük katkılar sağlamıştır. Nitekim 20. Yüzyılla beraber Kadim İmparatorluklar yıkılmış bu da beraberinde Mutlak ve Meşruti Monarşi düşüncelerinin sonunu getirmiştir. Monarşist rejimlerin son bulmasıyla da ideolojik gelişimin bu yüzyıla kadar ortaya çıkmamış varyasyonları devlet rejimlerinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan tabiî ki de en önemlileri Sağ ve Sol Tandanslı düşünceler olarak adlandırdığımız Milliyetçi ve Sosyalist düşüncelerdir. 20.y.y.'ın Düşünce Tarihine getirdiği en önemli gelime budur. Nitekim 1917 yılıyla beraber Monarşist Rusya Çarlığı son bulmuş, yerine tarihte bir ilk olarak Sosyalist ve Komünist nitelikteki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Kurulmuştur. Siyasi yelpazenin öbür tarafında ise Milliyetçi düşünceler toplumsal bir fenomen olmaktan çıkıp artık kesin bir şekilde doktirinsel siyasi rejimlere dönüşmüşlerdir. Özellikle Batı Tarihinde görülen Milliyetçiliğin doktirinsel ilerlemesi 20.y.y.'ın sonlarına kadar sürmüştür. Bu çalışmanın amacı da Düşünce Tarihinde görünen Batı kaynaklı bu tezahürlerin Türk Toplumlarına nasıl etki ettiğini araştırmaktır. Milliyetçilik Batı'da Fransız Devrimi'nin başarısızlığıyla Bonapartist bir hüviyet kazanırken, bu hüviyet 20. Yüzyılda Avrupa toplumlarında Irkçı ve Faşist gibi pek çok farklı varyasyona dönüşmüştür. Türkiye ise 20. Yüzyıla girdiği yıllarda İttihat ve Terakki Fırkası altında Türk Milliyetçiliğini İslamcılık ve Osmanlıcılıkla sentezlenmiş bir şekilde bütünsel olarak ele almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ise Milliyetçilik anlayışları CHP mensupları ve parti dışı kimseler tarafından farklı ele alınmıştır. Galiyevizm konusu ise bugün pek çok politik değerlendirmede Sol eğilimli bir düşünce olarak ortaya konmakla birlikte Klasik Marksist Yorumdan farklı bir yoruma sahiptir ve bir "Turan Önermesi" vardır. Bu çalışma ile birlikte Türk Milliyetçiliğinin gelişimi, Turancılık düşüncesi ve Galiyevizm gibi uzak görünen ideolojik düşüncelerin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaktadır.

1.Milliyetçiliğin Kökeni ve Felsefesi

1.1.Milliyetçiliğin Kökeni ve Teoriler

Milliyetçilik üzerine bugün pek çok tartışma yapılmaktadır. Milliyetçiliğin insanın varoluşundan beri olan sevgi ve korumaya dayalı içgüdüsel bir tepki olduğunu savunan düşünce(Gelenekçi) ve Milliyetçiliğin temel yapı taşının Fransız Devrimi olduğu bir –izm (*Nationalism*) olarak ele alıp ortaya çıktığını savunan (Determinist) iki temel teori vardır.

Determinist anlayışı savunan bilim insanları milliyetçilik anlayışını modern kavramıyla birlikte ele alır. Böylece modern milliyetçilik kavramının özellikle Fransız devrimi ile birlikte siyasal düşünceler içinde yer aldığını savunurlar. Örneğin Avrupa'da ortaya çıkan Milliyetçilik akımları ve milliyetçiliğin gelişimi üzerine çalışan Kuzey Kaliforniya Üniversitesi Profesörü Dr. Lloyd Krammer buna başlıca bir örnek gösterilebilir. Krammer "*Amerika ve Avrupa'da Milliyetçilik: Politikalar, Kültürler ve Kimlikler"* adlı eserinde bu düşünceyi açık bir şekilde savunur. Krammer milliyetçiliğin kişisel hakların bir savunusu olduğunu söylemekle birlikte, milliyetçiliğin geç 18.y.y.'da karakterize olduğunu ifade eder. Milliyetçilik toplumun bizzat kendi kimliğinde görülebilir. Çünkü din, gelenek, ailenin anlamı, cinsiyetlerin statüsü gibi şeyler toplumsal kimliği oluşturur. Devlet ise 1775 Amerikan devrimi ve 1789 Fransız devrimi ile artık toplumda var olan bu kimliği bazı özel haklarla koruyan bir aygıt konumuna gelmiştir.[1] Farklı bir yorum olarak Eric Hobsbawn, Milleti ve Milliyetçiliği ikiye ayırmaktadır. Bu ayrım milletin ve milliyetçiliğin ön (Proto) ve modern olarak ayrılmasıdır. Hobsbawn'a göre Modern Millet ancak 19.y.y.'da ortaya çıkan belli değerlerle bütünleşmiş ve karakteristiğin temelinde modernlik yatan bir unsurdur.[2] Millet modern anlamını Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra kazanmıştır. Bu anlamı devrimlerden sonra kazandığı politikleşmeye borçludur ve artık millet bu politikleşmeyle "kamu refahı, tek ve bölünemez olan, ortak ülkemiz, halk ve birlik" gibi alt kavramlar kazanmıştır.[3] Bu sayede millet ve devlet bir olmuştur. Anthony Smith'de modern millet kavramının 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıktığını ve milliyetçilik

[1] Lloyd KRAMMER, *Nationalism in Europe & America: Politics, Cultures, and Identities since 1775* , Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2011, s.2-3

[2] Eric HOBSBAWN, *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 29

[3] Hobsbawn, a.g.e, s. 34

"mirasının" 1920 Paris Barış Antlaşmasıyla kurulduğunu öne sürer.[4] Ernst Gellner milliyetçiliğin ortaya çıkışında kesin bir tarih vermemekle birlikte o da Milliyetçiliğin modernite'ye bağlı açıklamasını yapmıştır ve kesin bir tarihten ziyade bir yüzyılı ele almıştır. Gellner, milliyetçilik fikrinin milletlerin sanayi toplumuna geçmesiyle birlikte ortaya çıktığını öne sürmüştür. İnsanlar, sanayi çağına girdiklerinde geri dönülemez bir atılım yapmışlar bu da yepyeni bir zihniyetin, kültürün ve politik anlayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Monarşi Yönetimi'nin meşruiyeti zayıflamış, insanlar iktisadi çıkar çerçevesinde birbirlerini koruyan yeni bir kültür ortaya koymuşlardır. İşte milliyetçilik bu çerçevede yeni bir boyut kazanarak "intibaka girmiştir.[5]

Determinist teori işte bu çerçevede yukarıda bahsedildiği gibi belli bir yapı taşını temel alır. Bu bazen büyük bir çağ, bazen felsefi bir arka plan bazen ise 1789 kadar kesin bir tarihtir. Düşünce (milliyetçilik) bu yapı taşından doğmuş, atılım yapmış ve kümülatif bir biçimde ilerlemiştir.

Öte yanda Gelenekçi milliyetçilik anlayışı kesin bir tarih ya da yapı taşı vermez. Her millete göre değişir ve sübjektiftir. Yarı mistik hikâyelere dahi dayanabilir. Fakat günümüz tarih bilimi içerisinde yine de genel kabul gören bir görüştür. Bu görüş milliyetçiliğin milletlerin zihninde ezelden beri var olan bir düşünce olduğunu savunur. Kültür ve medeniyetin yaratılmasını milli hassasiyet üzerinden açıklar ve milliyetçiliğin toplumun hikâyelerinde, türkülerinde, edebiyatında kısaca yaşantısının her kısmında görülebileceğini savunur. Milliyetçiliği bu şekilde açıklayan, "Grand Theory" yazan teorisyenler milliyetçiliğin bir duygu hali olmasını, kültürle birlikte yaşattıklarını savunurlar.

Gelenekçi ekolün en önemli isimlerinden biri İngiliz tarih sosyoloğu Prof. Anthony David Smith'dir. Anthony Smith belli doktirinsel bir milliyetçilikten bahsetmez. Ona göre önemli olan şey milli kimliğin varlığıdır. Milliyetçilik sadece bir kimlik mitidir.[6] Milli kimlik 5 unsurda temellenir ve oluşur; bunlar: tarihi bir ülke veya toprak, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, geçerli ortak yasal hak ve görevler ve ülke içinde serbest hareket imkânı sağlayan bir ekonomi. İşte millet bu evrelerle kimliğine kavuşur.[7] Milliyetçiliğin ortaya çıkması ise milli kimliğin çok

[4]Raymond PEARSON, *European Nationalism 1789-1920*, Routlage, New York, 2014, s. 6
[5] Ernst GELLNER, *Uluslar ve Ulusçuluk*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 79-81
[6] Anthony David, SMITH*, Milli Kimlik,* İletişim Yayıncılık, 1994, Şubat, s. 8-9
[7] Smith, a.g.e, s. 31-32

boyutluluğundan kaynaklanmaktadır. Millî kimlik milletlere göre farklılık gösterebilir. İşte bu yüzden diğer ideolojiler gibi milliyetçilikle de etkileşime girer ve böylece farklı muhtelif milliyetçi düşünceler ortaya çıktığı söylenebilir.[8] Milliyetçiliğin ve milli kimliğin beslendiği ve gerçekliğe döküldüğü en önemli noktalar sahip olunan ortak sembol ve geleneklerdir; Bu değerler millete rasyonel bir bakış kazandırır. Bunlara, bayrak, marş, para, üniforma ve anıtlar örnek gösterilebilir.[9] İşte bu sayede içsel hassasiyet ve motivasyon oluşur. Millî kimlik ve milliyetçilik gözlemlenebilir bir boyut kazanır. Smith, Fransız Devrimini tarih içerisindeki sınıf mücadelelerinin içindeki kavgalardan biri sayar ve bu noktada deterministlerden de ayrılır.[10]

Gelenekçi ekole ülkemizden bir örnek gösterilmek istenirse Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu iyi bir örnek oluşturabilir. Kafesoğlu, milliyetçiliğin 18.yüzyılda ortaya çıktığı düşüncesini reddeder ve eğer geçerli sayılacaksa bunun ancak batı dünyası için geçerli sayılabileceğini söylemektedir.[11]

Ünlü ABD'li Politik bilimci Prof. Dr. Benedict Anderson ise millet ve milliyetçilik kavramlarına bu iki teoriden sıyrılmış, çok farklı bir fikir öne sürer. "Hayali Cemaat" adını verdiği bu terim onun millet ve milliyetçiliğe karşı geliştirdiği nihilist yaklaşımı açıklar. Anderson'a göre millet hayal edilmiş siyasal bir topluluktur; yani hayali cemaattir.[12]

Bu iki teori ve yaptığımız araştırmalar sonucunda denilebilir ki milliyetçilik aslında bu iki teorinin bir sentezidir. Yani Milliyetçilik felsefi olarak açıklanırsa 1774 ve 1789 devrimleri öncesinde var olan bir apriori*' dir. Bu apriori 'in deneyi ise 1789'dur. 1789'dan sonra millet ve milliyetçilik artık aposteriori* bir varlıktır. Belki de Hobsbawn'ın söylediği gibi o günün millet ve milliyetçiliği bugünkü anlamından uzaktı[13] fakat 1789 devriminden sonra milliyetçilik artık belli prensipleri ve önermeleri olan doktirinsel bir -izm(Nationalism)'e dönüşmüştür. Bu sentezci yaklaşıma örnek verilebilecek önemli isimlerden biri İngiliz gazeteci ve tarihçi George Peabody Gooch

[8] Smith ,a.g.e, s. 32-34
[9] Smith, a.g.e, s. 34-35
[10] Smith, a.g.e, s. 19
[11] İbrahim KAFESOĞLU, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 11
[12] Benedict ANDERSON, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s.20
*Deneyimlenmemiş, zihinde olan bilgi
*Tecrübe edilmiş, deneyimlenmiş bilgi
[13] Hobsbawn, a.g.e, s. 106-108

'dur. Gooch, Fransız devriminin önemini belirtmekle birlikte milliyetçiliğin tarih ve tarih öncesinde var olan sevgi kadar eski bir duygu olduğunu söyler. Gooch'a göre milliyetçilik büyük veyahut küçük mensup olduğumuz topluluğu sevmektir. Milliyetçilik, devletin yarı bilincidir ve devlet bir organizmadır, ruhsal bir varlıktır. Doğal olarak devlet milliyetçilikten beslenir ve milliyetçilik devletin içerisindeki kaynaklarda filizlenir.[14] Milliyetçilik insanın varlığından beri vardır. Hatta Ortaçağ Avrupa'sında krallar Papa'nın evrensel Hristiyanlığına karşı ulusallıklarını korumuşlardır. Yine Ortaçağ Avrupa'sında Jean d'Arc, milliyetçiliğe bir örnektir. Fakat var olan bu duygu Fransız ihtilali ile doktirinsel sürecini tamamlamıştır.[15]

1.2.Araştırmadaki Karşılaşılabilecek Sorunlar:

1.2.1. Etimolojik Sorun

Milliyetçilik gibi bir olguyu incelerken ideoloji olsun ya da olmasın belli sorunlar ortaya çıkar bu sorunlardan ilki terminolojik ikincisi felsefidir. Terminolojik sorun şu noktada ortaya çıkmaktadır. Eğer herhangi bir araştırmacı milliyetçilik üzerine bir araştırma yapacaksa ve yabancı kaynaklara başvuracaksa "Nation", "Nationallity" ve "Nationalism" kelimeleriyle karşılaşmak zorundadır. "Nation" kelimesi İngilizce tam karşılığı ile Türkçedeki "Ulus" kavramına denk gelmektedir.[16] Dolayısıyla İngilizcede milliyetçilik için kullanılan "Nationalism" sözcüğü Türkçe de "Ulusalcılık" kavramını karşılamaktadır. Türkiye'de daha yaygın olarak kullanılan "millet" sözcüğü Türkçeye, Arapçadan geçmiştir. Türk Dil Kurumundaki açıklaması "*Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu"* dur."[17] "Nation" kavramının tam tercümesi ise "*Belli bir bölgede kendilerine ait hükümet, gelenek, dil ve benzeri unsurlar içinde yaşayan insan topluluğu"* dur.[18] Bu bakımdan "millet" kelimesini karşılamaktadır. Fakat millet kelimesinin etimolojik anlamı, Arapça "Milla (ملّة)" dır. Bu da tam açıklamasıyla "*Aynı*

[14] George Peabody GOOCH, *Nationalism*, The Swarthmore Press, London, 1920, s. 5-6
[15] Gooch, a.g.e, s. 5
[16] "Nation", Cambridge Dictionary, https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/nation (S.E.T: 10. 01. 2018)
[17] "Millet", Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a55a5ed68ad47.75763483 (S.E.T: 10. 01. 2018)
[18] "Nation", Cambridge Dictionary, https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/nation (S.E.T: 16. 01. 2018)

din veya mezhebe mensup cemaat" dir.[19] İşte bu bakımdan Millet ve Nation kavramları bir tezatlık oluştururlar. Ulus kelimesinin etimolojik anlamı ise Moğolcadan gelmektedir. Moğolcadaki tam karşılığı kağan ailesin üyelerine pay edilmiş ülke demektir. Ama ayrıca tarihteki kullanımı itibariyle aşiret ve kavim anlamında kullanılmıştır.[20] Ulus kelimesinin "Nation" kelimesine karşılığı Türk Dil Kurumunun 1975 yılında yayınladığı Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğünün "Toplumbilim Terimleri" bölümünde ulus şu şekilde açıklanmıştır: *"Derebeylik düzeninin yıkılışı ve anamalcı düzenin oluşumu döneminde ortaya çıkan, toprak, ekonomik yaşam, dil, ruhsal yapı ve etkinsel özellikler yönünden ortaklaşalık gösteren en geniş insan topluluğu biçimi."*[21]. Ayrıca İngilizcedeki "Nation" kelimesine denk geldiğini de belirtmiştir. Daha sonraki ciltlerinde ise anlam farklılık göstermiş, Millet kavramıyla iç içe geçmiştir. Fakat bu tanımı ile birlikte İngilizce ve Fransızca da geçen "Nation" kelimesinin tam karşılığı bu tanımda bulunmaktadır. Şemseddin Sami'nin Kamus-ı Türki sözlüğünde ise Ulus *"aşiretin büyüğü"* olarak anlatılmıştır.[22]

Türk Milliyetçiliği bölümünde anlatacağım üzere ise Türk Milliyetçileri ve Turancıları çok fazla olarak "Irkçılık" terimini kullanmışlardır. Bu alternatif, Türkçülerin millet ve ulus kavramlarının yetersiz bulmalarından kaynaklanmaktadır. Irk kelimesinin Türk Dil Kurumundaki tanımı "*Kalıtımsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu"* dur.[23] Irk sözünün etimolojik kökü ise Arapçadır. Arapça "ırk(عرق)" sözcüğünden gelmektedir ve kelime anlamının tam karşılığı *"bitkinin kökü, damar*, *köken*, *soy*, *asıl"* dır.[24] TDK'nin açıklaması temel alınırsa bu tanım İngilizcedeki "Race" kelimesine denk gelmektedir. İngilizcede ırk anlamına gelen "Race" kelimesinin tanımı *"Aynı fiziksel özellikleri taşıyan ya da ait olduğu guruba dair etmenler taşıyan insan topluluğudur."*[25] Böylece köken bakımından "Nation" kelimesini değil "Race" kelimesini karşılar. Bundan dolayı da "Nationalism"(Ulusçuluk-Milliyetçilik)

[19] Şemseddin SAMİ, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 1398
[20]https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ulus(16.01.2018)
[21]"Ulus", Türk Dil Kurumu
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a5d6ab21e4e26.40625289(S.E.T: 16.01.2018)
[22] Sami, a.g.e, s. 223
[23] "Irk", Türk Dil Kurumu,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5d6e95eadf57.64436675 (S.E.T: 16. 01. 2018)
[24]https://www.etimolojiturkce.com/kelime/%C4%B1rk(16.01.2018)
[25] "Race", Cambridge Dictionary,
https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/race(16.01.2018)

kelimesini değil “Racism”(Irkçılık) kelimesini karşılar. Dilimize İngilizceden “Rasizm” olarak da geçen bu kelime sadece insanların biyolojik ve ırksal özelliklerini indirgeyerek bir ırkın başka bir ırktan üstün olduğunu savunmaktır.[26] Yani dar kapsamlıdır.

Bu analizler sonucunda Rasizm’in yani Irkçılığın sadece fizyolojik içeriği ele alarak kısıtlı bir terim olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yerine kültür, tarih, toprak, ülkü, ekonomi ve dil gibi alt kavramları içine alan millet ve ulus terimini kullanmayı uygun buldum. Bu terimler hem “Nationalism” kelimesinin karşılamakta hem de araştırmamız ve uluslararası literatür itibariyle daha geniş bir çerçeveden bakmayı sağlamaktadır.

Bu sebepten günümüzde daha çok kullanılması ve güncel anlamı itibariyle millet, milliyet ve milliyetçilik terimlerini kullanmayı uygun buldum. Ulus kavramının kullanım ve algılaması okuyana aittir.

1.2.2. Kavramsal Sorun

Diğer bir sorun ise felsefi ve ideolojik bir sorundur. Daha önceki bölümde bahsedildiği üzere milliyetçiliğe dair iki temel yaklaşım olduğunu söylemiştik. Fakat bu iki temel yaklaşımın yanı sıra milliyetçiliğin barındırdığı pek çok alt kavram ve anlayış vardır. Bunlar tarih boyunca milliyetçilik ile aynı seviyede tutulmuş bu anlayışların milliyetçilik olduğu söylenmiştir. Oysaki milliyetçilik ile bağı olmakla ve ondan doğmakla birlikte bu anlayışlar sadece milliyetçiliğin alt kavramları olabilirler. Belirtilmesi gereken başka bir nokta ise milliyetçilik bilinçaltında var olabilen bir apriori iken bahsedeceğimiz metinli ve ilkeli düşünceler daha çok 19. ve 20.Yüzyılda ön plana çıkmıştır.

Milliyetçilik daha geniş ve büyük bir çerçevedir.

Tarih boyunca var olmuş bu anlayışlardan kısaca bahsedersek;

[26] “Irkçılık”, Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5d6e95eadf57.64436675

1.2.2.1.Vatanseverlik(Patriotism):

Vatanseverlik veya diğer bir kullanımıyla yurtseverlik pek çok kez milliyetçilikle aynı kefeye konmuştur. Fakat şunu söylemek gerekir ki, Vatanseverlik milliyetçiliktir fakat Milliyetçilik sadece vatanseverlik değildir. Vatanseverlik ile Milliyetçiliği karşılaştırırken tartışılması gereken en önemli nokta kapsadıkları skaladır. Milliyetçilik, sadece aynı toprak içinde yaşayan insanlara değil farklı topraklarda yaşayan aynı milletten olan insanları da kapsayabilir, onların haklarını savunur ve bu doğrultuda propaganda ve siyaset yapar. Vatanseverlik ise daha çok aynı toprakta yaşayan insanların birbiriyle dayanışmasıdır. Ayrıca vatanseverliğin belli bir özelliği de muhafazakâr olmasıdır. Vatanseverlik devletin kurum ve hareketlerine kusursuz bir bağlılık talep eder. Vatansever bir kişi devletin kurumlarını "devleti koruma" adı altında muhafazasını savunur. Bu bakımdan ilerlemeci bir bakış açısı sunmayabilir. Milliyetçiliğin ilerlemeci tutumu tartışılır ise Prof. Dr. Erol Güngör'ün görüşleri açıklayıcı olabilir. Güngör'e göre milliyetçiler halk içinde Modernizmle bütünleşmiş bir topluluktur ve topluma onu ileriye taşımak için belli bir kalkınma prensibi yani "yerli bir formül" sunarlar.[27] Ülkemizde vatanseverlik ve yurtseverlik arasında terminolojik bir kargaşa vardır. İkisi de aynı manaya gelmekle beraber farklı kesimlere hitap etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde politik çizelgede sağ cenahı temsil edenler "vatansever" sol cenahı temsil edenler ise "yurtsever" kelimesini kullanmışlardır. Bu bir gerçektir. Fakat söylenmeli ki bu iki terimin anlamının ayrı olduğunu savunan araştırmacı yazar Tanıl Bora gibi yazarlar[28] bana göre yanılmaktadırlar.

Vatanseverlik ve Milliyetçilik arasındaki fark konusunda ise siyasi ideolojiler üzerine önemli araştırmalar yapmış olan Andrew Heywood örnek gösterilebilir. Heywood, milliyetçiliği doktirinsel bir yapı olarak ve vatanseverliği psikolojik bir duygu olarak açıklamasına karşın vatanseverlik ile milliyetçiliğin farkını açıklamıştır. Ona göre vatanseverlik, milliyetçiliği milletin siyasi örgütlenmenin ana ilkesi olduğu düşüncesi çevresinde tamamen destekler. Fakat vatanseverlerin tamamı milliyetçi değildirler. Çünkü vatanseverler ayrıca bu kavramı siyasi taleplerin eklemlenebileceği bir araç olarak görürler.[29] Ayrıca yurtseverliğin muhafazakâr yapısı yine Heywood üzerinden açıklanabilir. "Siyasi İdeolojiler" adlı eserin "Muhafazakâr Milliyetçilik" başlığında

[27] Erol GÜNGÖR, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik,* Hisar Kültür Gönüllüleri, 2003, s. 47
[28] Tanıl BORA, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar,* Birikim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 263
[29] Andrew HEYWOOD, *Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 172

Muhafazakâr Milliyetçiliğin yurtseverliğin unsurlarından beslendiğini açıklamaktadır. Buna göre muhafazakârlar evrensel bir milliyetçilikten ziyade kamu düzeni ve sosyal bütünlük kavramlarıyla milli vatanseverlikten yararlanırlar.[30]

İskoç felsefe profesörü Prof. Dr. Alasdair McIntyre ise vatanseverliği bir erdem olarak ele almıştır. McIntyre'a göre vatanseverlik (ya da kendi ifadesiyle yurtseverlik) politik ve ahlaksal koşullar altında topluluğu temsil eden yönetime bağlılık üzerine kurulmuş bir erdemdir.[31] Fakat bu erdem günümüzün mevcut politik durumlarında kendini gösteremez. Mevcut bürokratik yapı, bireyin modern devletten kopuşu ve toplum içinde genel bir ahlak konsensüsünün sağlanamayışı yurtseverliği modern devlette ayrı ve uygulanamaz bir noktaya getirmiştir.[32] McIntyre ayrıca siyasal açıdan vatanseverliğin aşırı milliyetçiliği ve emperyalizmi gizleyen bir yalancı görünüş olduğu fikrini desteklemiştir.[33]

Montreal Üniversitesi Felsefe Profesörü Charles Blattberg "Çoğulculuktan, Vatansever politikalara" adlı eserinde vatanseverliği antik çağlardan beri var olmuş çoğulculukla benzer yönleri bulunan ve tarafsızlığa karşı duran bir fikir olarak sunmuştur. Vatanseverliğin aslında karşıtı olarak görünebilecek çoğulculuğu "Ortak İyi" nin önemi çerçevesinde buluşturmuştur. Blattberg'e göre vatanseverlik Antik Yunan Şehir Devletlerinde dahi bulunan "Ortak İyi" nin ve dolayısıyla toplum refahının savunulduğu düşüncedir. Modern anlamıyla vatanseverlik ise birçok anti politik milliyetçi düşünceye karşı devletle bir olan ve onu yönlendiren (pro)politik bir felsefedir. Vatanseverlik, politik lideri vatansever olmaya iter ve "Ortak İyi" yi çoğulcu görüşten daha iyi savunabileceğini böylece ortak sağduyuyu çoğulcu zihniyetten daha iyi kavradığını ve onu revize edebileceğini söyler.[34]

Tüm bu felsefi ve siyasal açıklamalardan sonra denilebilir ki Vatanseverlik milliyetçilikten beslenir. Fakat siyasi açıdan, genel anlamda aynı ülke içerisindeki vatandaşların ortak çıkar ve hak savunusu olan farklı bir düşünce biçimidir.

[30] Heywood, a.g.e, s. 177
[31] Alasdair MCINTYRE, *Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 374
[32] McIntyre, a.g.e, s. 374
[33] McIntyre, a.g.e, s. 373
[34] Charles BLATTBERG, *From Pluralist to Patriotic Politics*, Oxford Press, New York, 2000, s. 6

Milliyetçilik yayılmacılık ve ırk sevgisine dahi dayanak oluşturabilirken vatanseverlik ülke refahı ve ülkeye bağlılığı savunan patriotizmdir.[35]

Vatanseverliğe bir karşı çıkış olarak ise en önemli isimlerden biri büyük Rus yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy'dur. Tolstoy, "Vatanseverliğe Karşı" adlı eserinde vatanseverliği çok sert bir şekilde eleştirmiştir. Tolstoy eserinde vatanseverliği nefret, cinayet ve insafsızlıklara yol açan bir unsur olarak anlatmıştır.[36] Ayrıca vatanseverliğin yüce ahlaki bir değer, insanın doğasında bulunan bir duygu ve bir erdem olduğu gibi düşüncelere karşı çıkmıştır. Tolstoy'a göre vatanseverlik sadece kitaplardan halk kesimine dayatılan bir programdır.[37]

1.2.2.2. Şovenizm:

Şovenizm, bugünkü tam tanımıyla aşırı ve makul olmayan vatanseverliktir. Kelime anlamını Napolyon'un ordusunda hizmet vermiş ve körü körüne bir bağlılık göstermiş bir asker olan Nicolas Chauvin'den almaktadır.[38]

Şovenizmin basit bir tarifini yaparsak eğer vatanseverliğin daha yayılmacı ve saldırgan bir formu denilebilir. Şovenizm vatanseverliğin içine üstünlük kavramını ekleyerek vatanseverliği başka bir boyuta getirir. Vatanseverlik müdafidir, şovenizm ise saldırgan. Aralarındaki en temel farkı bu oluşturur. Fakat şurası bilinmelidir ki üstünlük kavramı çok belli bir şekilde bir millete atfedilmez; daha çok devlet nezdinde üstünlüktür.

Şovenizmin dışa dönük bir vatanseverlik olduğunu ve nasıl doğduğunu Bora şöyle açıklamıştır:

"Fransız Devrimi'nin "özgürlük-eşitlik-kardeşlik" teslisindeki "kardeşlik" ilkesi önce "bütün insanların evrensel kardeşliği" hülyasıyla doluydu. Jakobenizmin saltanatı altında İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nin "sivil aforoz" a dayanak oluşturabilen bir "millî ilmihal" işlevi görmesiyle "yurtseverliğe" (patriyotizm) dönüştü. Napolyon savaşlarıyla, dış düşmanı ve onun uzantısı saydığı "iç düşmanları" -önce tayin edip- 'kahreden' şovenizm halini aldı."[39]

---

[35] Patrotizm'in latince kökü "patria" yani anavatandır.Patriotizm ise kişinin ülkesine bağlılığını bildiren "anatavatancı" düşünme şeklidir. Bkz: Heywood, a.g.e, s. 172

[36] Lev Nikolayeviç TOLSTOY, *Vatanseverliğe Karşı,* Yokuş Yayınları, İstanbul, 2007, s. 83-85

[37] Tolstoy, a.g.e, s. 90

[38] "Chauvinism", "*Encyclopædia Britannica", https://www.britannica.com/topic/chauvinism(21.01.2018)*

[39] Bora, a.g.e, s. 66

Kelime orijininin de bu dönemde ortaya çıktığını ifade etmiştik ve bu metinden yola çıkarak diyebiliriz ki dünya ideoloji tarihine vatanseverliğin yayılmacılığı yani bir nevi "Napolyon vatanseverliği" ortaya çıkmış ve günümüzde saldırgan dış politikası olan vatansever devlet yönetimlerini betimlemede kullanılmıştır. Fakat Napolyon örneğinden devam edersek te yine şu görüş ortaya çıkar: "Şovenizm ırkçı değildir; bir devlet kutsiyetidir". Eğer yapı taşını Napolyon Fransa'sı olarak ele alacaksak Napolyon Bonapart'ın çıkış ve motivasyon noktası rejim üstünlüğüydü. Napolyon'un savaşlarındaki en önemli motivasyon sonradan yıkılacak "sözde cumhuriyet" inin monarşi yönetimleri karşısında önemli bir alternatif olarak durması ve cumhuriyet devletinin kral yönetimindeki devletlere karşı üstünlüğünü kanıtlama çabasıydı.

Şovenizmin hüviyetine dair başka açıklayıcı bir metinde Prof. Dr. Mustafa Erdoğan'a aittir. Erdoğan'a göre milliyetçiliğin şoven bir hal almasındaki unsurlar, devletin uluslararası alanda gerilimler ve anlaşmazlıklar yaşaması sonucunda ortaya çıkan başka milletlerin "ötekiler" olarak görüldüğü, sürekli "dış tehdit" atıfları yapan ve toplum içinde baskı ile kontrolü sağlayan bir mekanizmaya dönüşmesidir.[40] "Öteki" kavramının oluşmasıyla şoven politikanın devletin kendi içine dönmesi ve uluslararası arenada bir apotilikleşme aşamasının doğduğu, böylece şovenizmin siyasal alanda apolitik bir düşünce olduğu çıkarımı yapılabilir.

Ve şu da tabi ki anlaşılmıştır. Şovenizm, milliyetçilik değildir. Evet, milliyetçi bir formdur, ondan beslenir fakat söz edildiği üzere milliyetçilik yalnızca devletin kutsanması değildir. Şovenizm, vatanseverliğin dışa dönük saldırganlaşmış biçimidir.

1.2.2.3. Faşizm(Faşyoculuk):

Faşizm günümüzde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Aslında bu karmaşanın en önemli sebebi yine terminolojik bir kargaşadır. Günümüzde pek çok otoriter rejim "faşist" sıfatıyla yan yana gelmekte dünyada milliyetçi düşünce sol cenah tarafından "Faşizm" olarak nitelendirilmektedir. Oysa faşizm esas itibarıyla 20.yüzyılda ortaya çıkmış ve yalnızca İtalya'da Benito Mussolini liderliğinde 1922-1945 arasında iktidara kalmış bir düşüncedir. İsim orijinini Latince "fasces"(faşez) ve İtalyanca "fascio"(faşyo)[41] yani "demet" kelimesinden gelmektedir. Roma İmparatorluğu

[40]Mustafa ERDOĞAN, "*Milliyetçilik İdeolojisine Dair",* Liberal Düşünce Dergisi, Sayı: 15, Ankara, 1999, s.95

[41] Stanley George PAYNE, *A History of Fascism*, UCL Press, 1995, s. 3

döneminde fasces'ler, geçit törenleri sırasında devletin otoritesini ve birliğini temsil etmek üzere hâkimlerin önü sıra ve sırıklardan oluşan bir kılıf içinde taşınan bir baltanın adıydı.[42] Bu balta daha sonraları faşizmin sembolü haline gelmiş ve onla anılır olmuştur.

Düşünce olarak faşizm içinde pek çok olgu barındırır. Temel felsefe olarak kendini "Dogmatik" milliyetçilikten ayrı tutar.[43] Birinci Dünya Savaşı ve sonraki yıllara bakılırsa faşizmin ortaya çıkmasına sebep olan 4 ayrı nokta vardır. Bunlar 1.Hükümetlerin kendi içlerinde sürekli kavgalı olmaları, 2.Silahsızlanma Politikaları, 3.İşçiler'in oyunu alabilmek için sosyalist planlar hazırlanması ve "enternasyonalistlere" zemin hazırlanması, 4.İtalya'nın dış politikada etkisiz kalmasıdır.[44] Göründüğü gibi faşizm düşüncesinin dinamiği İtalya topraklarında gelişmiş ve bu topraklar içesindeki sebepler yüzünden bu düşünce doğmuştur.

Faşizmin yapısına gelirsek, faşizm ortaya çıktığında belli ilkelere sahip bir kuram değildi. Doğru tabirle iktidar onu şekillendirmiştir. Faşizm sosyalizme bir tepki olarak doğmuştur. Buna bağlı olarak devlet iktisadında sınıf savaşına karşıtlık belirgindir. "İşçisiz Kapitalizm, kapitalistsiz işçi" cümlesi, Faşizm 'in "sınıf realitesi" dediği olguyu ön plana koyar. Yani sosyalizm ve liberalizm gibi belli bir sınıfı ön plana koyan ideolojileri reddeder.[45] Bu düşünceye korporatizm denir. Açıklaması ise sınıf savaşını önlemek için işçi sınıfı olsun kapitalist sınıf olsun toplumun tüm katmanlarını sendika korporasyonlarında toplamaktır.[46] Böylece sınıf savaşı engellenir ve tüm kesimler devlete hizmet eder.

Fikirsel olarak faşizm, patriyotizm ve şovenizmi besler fakat onlardan çok daha ileri bir konumdadır. Çünkü belli bir yöntemi ve doktrini vardır. Patriyotizm ve şovenizm aslında devlet iktidarında bir duygu haliyken her türlü iktidarda bulunabilir (sosyalist, demokrat, faşist…).Faşizm ise belli bir lideri ("Diktatörü") olan sadece belli bir parti (Faşist Parti)'nin uyguladığı sistematik bir rejimdir. Faşizmde en önemli özelliklerden biri de rejimin ileri derecede Makyavelist olmasıdır. Bu anlayışa göre fert devlet bünyesinde erimelidir. Devlet ferdin realitesidir.[47] Bu mutlak devlet anlayışı "Her şey

[42]Robert Owen PAXTON, *Faşizmin Anatomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 15
[43] Benito MUSSOLINI, *Faşizm ve Faşist Devlet*, Toker Yayınları, İstanbul, 1998, s. 77
[44] Mussolini, a.g.e, s. 16-17
[45] Mussolini, a.g.e, s. 135-139
[46] Mussolini, a.g.e, s. 152-153
[47] Mussolini, a.g.e, s. 9

devletle, Her şey devlet için" sloganıyla ifadesini bulur. Faşizmle, önceden bahsettiğimiz milliyetçi anlayışlar arasındaki farklardan biri de budur. Patriyotizm ve şovenizmde bireyden vatanına bağlı olması ve kendini ona adaması istenir. Faşizmde ise halk devlete kendini adamak zorundadır. Faşist devletin imgelenişini, Paxton şöyle açıklamıştır: *"Kendinden geçmiş bir topluluğun önünde nutuk çeken şovenist bir demagog; uygun adım yürüyen gençlerin disiplinli bir şekilde oluşturduğu sıralar; kötü gösterilmiş bir azınlığın mensuplarını döven renkli üniformalar giymiş militanlar; şafak vakti yapılan baskınlar; ve ele geçirilmiş bir şehirde geçit resmi yapan zinde askerler"*[48]

Paxton'ın bu tarifinde bahse değer bir nokta daha vardır ki o da Faşizmin militarist anlayışıdır. Faşizm, orduya hayati önem verir; Partinin kendine bağlı silahlı grupları vardır. Bu gruplar partinin fiziksel eylemlerini (Genellikle komünist gruplara karşı asayiş) üstlenir ve bugünkü anlamıyla terör hareketi olarak adlanabilecek hareketler içine girerler.[49]

Faşizmin milliyetçilikle bağlantısını anlatılacak olursak önceden de söylendiği gibi Faşizm milliyetçi bir kuramdır. Şovenizm ve vatanseverlikten beslenir. Faşizm ise başlı başına milliyetçilik değildir. Anti demokratik bir rejimdir ve zamanla devletle birleşen bir olguya dönüşür.[50] Milliyetçilik fenomeni ise demokratik rejimlerde de görülebilir ve insanlardan hizmeti bir zorunluluk haline getirmeyip bir istem şeklinde de sunabilir.

Faşizmin milliyetçilikten ayrılan bir noktası da başta bahsettiğimiz terminolojik sorundur. Faşizm bugünkü kullanımıyla tüm baskıcı rejimleri temsil eden bir fenomen haline gelmiştir. Oysaki sadece İtalyan milliyetçiliğinin bir formudur. Faşizm kelime kökeni görüldüğü üzere İtalyanca kökenlidir ve sadece İtalyanlara hitap eder. Faşizm benzeri ideolojiler, 20.Yüzyılda var olmuşlardır. Bunlar yöntem ve kuram bakımından Faşizmle benzerlik taşımalarına rağmen kendi adlarıyla siyasi tarihte var olmuşlardır. (Ustaşe, Reksizm, Nazizm, Falanjizm… gibi). Milliyetçilik konusunda ise, milliyetçilik genel ideolojik bir fenomendir. Faşizm ise sadece İtalyanların sahip olabileceği bir kuram olan faşyoculuktur

[48] Paxton, a.g.e, s.23
[49] Roger GRIFFIN, *Faşizmin Doğası,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 117
[50] Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 92

1.2.2.4. Irkçılık(Rasizm)

Rasizm kelimesi, dilimize Fransızcadan geçmiştir. Anlam olarak tam karşılığı ırkçılıktır.[51] "Race" kelimesi ise İngilizce ve birçok Avrupa dilinde ırk anlamına gelmektedir.[52] Bundan dolayı "Racism" ya da Rasizm tam anlamıyla ırkı savunan düşünce, doktrin anlamındadır. Rasist ya da ülkemizde daha çok bilinen adıyla ırkçı ise ırkı (kendi ırkını) savunan-tutan kimse demektir. Irkçılığın bir açıklaması yapılırsa, Irkçılık, insanlığın biyolojik olarak farklı ırklara bölünmüş olduğu fikrinden çıkartılmış siyasi ve sosyal bütün doktrinleri kapsar.[53]Irkçılığın temelinde belli bir ırkın veya ırk grubunun üstünlüğü ve diğer gurupların yetersizliği vardır. Bu ikilik üzerine kurulan ırkçılık, insan gruplarını "üstün" ve aşağı olarak ayırır. Bu üstünlük ve yetersizlikleri belli kültürel-etnik unsurlara dayandırır. Ayrıca fiziksel özelliklere de atıf yapar. Bu yüzden engelli ve sakat insanlar yüceltilen ırktan olsa dahi kusurlu ve "aşağı" sayılırlar.[54]

Irkçılık kuramı bugün daha çok batı kaynaklı bir düşünce olarak görünebilir. Çünkü ırkçı anlayış 19. ve 20. Yüzyılda Orta Avrupa'da yaşanan "bilimsel" gelişmeler ışığında ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar ırkçı düşüncenin sistematik bir hal almasına neden olmuştur. Sema Somersan'ın deyimiyle Batı, dünyayı sömürgelerini meşrulaştırmak için ikiye bölmüştür; bunlar geri "ilkel" siyahlar ve uygar "gelişmiş" beyazlardı.[55] Bu anlayış Avrupa'da 16.yüzyılda Kant ve Bluembach ile felsefi teolojik bir idrak olarak ortaya çıkmıştır. 19.yüzyılda Charles Darwin'in "evrim teorisi" ile ise yeni bir "bilimsel" boyut kazanmıştır. Somersan'ın "varlık zinciri" olarak adlandırdığı bu sınıflandırmaya göre Batı dünyasını coğrafi keşiflerini yapması sonucunda başka insan ırklarıyla karşılaşmış ve onları bu zincire almıştır. Fakat sömürgeci Batı dünyası hiçbir zaman sömürgelerindeki diğer ırkları kendi düzeyine eşit görmemiş, varlık zincirinde aşağı noktaya yerleştirmiştir. Varlık zincirinde "gelişmişlik" olarak Batı ırkları her zaman en tepede yer alıyordu. Yani dünya zengin ve teknolojik açıdan gelişmiş Batı ile

[51] "Rasizm", Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=verilst&kelime=rasizm&ayn=tam(05.02.2018)
[52] Race", Cambridge Dictionary, https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/race (S.E.T: 16. 01. 2018)
[53] Serkan ERTAN *Almanya'da Irkçılık ve Antisemitizm*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2012, s. 6
[54] Ertan, a.g.e, s. 7
[55] Semra SOMERSAN, *Irkların Olmadığı Bir Dünyada Irkçılık* , İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları, Birimi Yayınları: İstanbul, 2009, s. 4

ona erişmeye çalışan diğer toplumlar olarak ikiye ayrılıyordu.[56] İşte Rasizm'in temelinde bu "biz" ve "öteki" kavramı büyük önem taşır.

Irkçılığın bilimsel dayanağı olarak gösterilen Darwinizm ise çıkış noktası olarak bilimseldir, fakat siyaseten tartışmalıdır. 19.Yüzyılda yaşamış olan ünlü biyolog Charles Darwin Galapagos adasında yapmış olduğu araştırmalarla bugün dahi tartışma yaratan bir teori ortaya atmıştır. Darwin'in 1859 yılında yazmış olduğu "*Türlerin Kökeni"* adlı eseriyle bilim tarihine evrim teorisini katmıştır. Bu eser ve sonrasında gelişen evrim teorisi var olan zaman içerisinde çok tartışılmıştır. Çünkü var olan yaratılış teorilerine karşı çıkmaktadır. Bu bakımdan var olan toplum içerisinde ve batı dini çevrelerince tepki görmüş ve hala bazı toplumlarda tepki görmekte olan bir teoridir. Darwin'in evrim teorisine göre dünyadaki hiçbir canlı (İnsan da dahil olmak üzere) sabit bir tür değildir. Organik yaşam dinamiktir ve gelişim gösterir. Canlıların durumu tamamen doğal çevresine bağlıdır. Canlı sürekli doğa ile iletişim içerisindedir ve gerek mücadele ile gerek ona uyum sağlayarak (adaptasyon) evrimleşir. Bu etkileşim sonucunda türler ortaya çıkar. Bundan dolayı dünyadaki tüm canlılar arasında ailevi bir ilişki vardır. Canlılar, doğanın dinamik etkileşimi sonucunda yaratılmıştır ve aynı sebepten dolayı bazıları yok olmuş, bazıları ise yaşamaya devam etmiştir.[57]

Darwinizm bahsedildiği üzere var olan tüm toplumsal değerlere bir karşı çıkıştı. Toplumun kilise öğretileri ile benimsemiş olduğu Tanrı tarafından yaratılma anlayışına karşı doğa tarafından evrimleşme, var olandan şekillenme anlayışı ilk başlarda tepki görmüştür. Ayrıca o zamanın bilimsel anlayışı tüm türlerin değişmez olduğunu kabul etmekteydi. Darwin ise türlerin değişerek bugüne geldiğini ve daha fazla değişeceğini ortaya atmıştır. Bu teori bilimsel anlayış bakımından aykırı bir konumda değildir. Henüz kesinliği kanıtlanmış bir kanun olmamakla birlikte henüz çürütülememiş bir hipotezdir ve bilim tarihinde yerini almaktadır. Irkçı anlayış bakımından ise bu bakış açısı ucu açık bir meşruiyet sunmaktadır. Darvinci ve Malthausçu anlayışa göre bu hayat mücadelesi kavramı insan türleri içinde geçerlidir. Malthaus'un teorisine göre yiyecek üretimi ancak aritmetik bir artış gösterebilirken, nüfus geometrik bir artışa tabiidir. Yani gelecekte dünyada var olan kaynakların besleyebileceğinden çok daha fazla insan dünyayı işgal edecektir. Dolayısıyla aşağı sınıflar sürekli fakirlik içerisinde

[56] Somersan, a.g.m, s. 3
[57] Gunnar SKİRBEKK, Nils GILJE, *Felsefe Tarihi: Antik Yunan'dan Modern Döneme,* Üniversite Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 442

yaşayacaklardır. Darwin'in evrim teorisi ise buna hayat mücadelesi kavramıyla katkı sunmaktadır. Malthausçu düşünceyle evrim teorisi birleştirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: Var olan insan grupları, yetersiz besin kaynakları yüzünden gelecekte beslenemez konuma geleceklerdir ve bu insan grupları arasında sınırlı kaynaklar için bir savaş yaşanacaktır. Bu savaşta ise sadece uyum sağlayabilenler yani hayat mücadelesini kazanabilenler hayatta kalmaya devam edeceklerdir.[58]Irkçı anlayış bakımından bu bilimsel bakış açısı bir referans oluşturmaktadır. Çünkü tıpkı ırkçı düşüncedeki gibi bir ikilik mevcuttur. Irkçılıkta var olan "biz" ve "öteki" kavramları, Darwinizm 'de "hayatta kalabilenler" ve "kalamayanlar" yani "güçlüler" ve "zayıflar" olarak ayrılmaktadır. Darwinizm 'in oluşturduğu bu referans özellikle 20.Yüzyılda antropoloji gibi bilim dallarında kendini göstermiş, siyaseten kafatası ölçümleri ve ırkların tespiti gibi bazı devletlerde uygulamalar yaşanmıştır. Irkçı denilebilecek bazı "bilim adamları" bu teoriye dayanarak bazı ırkların (Aryan ırkı teorisi gibi) fiziksel ve mental olarak üstün olduklarını öne sürmüşlerdir. Nitekim siyasette 20.Yüzyılda güçlenen bu düşünce bazı devletlerin iktidarlarında kendini göstermiştir. Örneğin 1933-1945 yılları arasında tarihte varlığını gösteren Nazi Almanya'sı ırkçı bir siyaset gütmüş ve dünyayı "Aryan-Übermensch (Üstün İnsan)" ırklar ve "Untermensch (Aşağı İnsan)" ırklar olarak ayırmıştır. Dünyayı bu iki ırk arasında bölen Alman yönetimi "aşağı insanı" şöyle tanımlamıştır:

"Aşağı insan dünyadaki türler içerisinde insanoğlunun en büyük düşmanıdır… İnsan gibi görünür fakat bütün hayvanlardan psikolojik ve ruhsal olarak daha aşağıdadır. Bu yaratığın içi yalan, kontrolsüz tutkular ve sürekli bir yok etme arzusu ile doludur.

…"İnsanoğlunu tanrının topraklarında ikamet eden tüm canlıların üstünde iyi ve mükemmel yapmak zorundayız."[59]

Bu alıntı ırkçılığın en somut örneğidir. Bunun dışında Nazi Almanya'sı lideri Adolf Hitler'in ünlü eseri "Kavgam" da pek çok kez "yaşam mücadelesi" terimine başvurduğu görülür. Hitler "yaşam mücadelesi" teriminin yaşamın her noktasında savaşta, barışta ve günlük hayatta süren sonsuz bir mücadele olduğunu belirtir. En ilkel canlı da dahi kendini koruma ve yaşamını sürdürme içgüdüsünün olduğunu söylemektedir. Bu

[58] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 441

[59] Heinrich Himmler'in Alt İnsan(Untermensch) broşürü, https://archive.org/stream/SS-Hauptamt-Der-Untermensch/Ss-hauptamt-DerUntermensch194252S.Scan#page/n1/mode/2up(06.02.2018)

yüzden yaşamda üstte olan canlılar tüm türü korur ve ilerletir.[60]Bu da Darwinizm 'in ırkçılığa 20.yüzyılda nasıl bir referans olabildiğinin bir göstergesidir. Fakat şu nokta belirtilmelidir ki Darwin'in teorilerinde belli bir ırk ya da bir tür üstünlüğü yoktur. Evrim teorisine göre önemli olan nokta adaptasyon yani doğaya uyum sağlama ve mutasyondur. Mutasyonda doğaya adapte olmuş türün yeni başkalaşıma kavuşmasıdır ve mutasyon keyfi bir hadisedir; Amaçlanmaz sadece zaman ve şarta göre şekillenmedir.[61] Irkçılığın çıkış noktası işte bu keyfiyettir. Irkçı politika Darwinizm 'den referans aldığı ve bir devlet politikası haline geldiği zaman devlet bu eylemin şekillendiricisi olur. Bir nevi doğanın görevini üstlenir. Bu doğrultuda adaptasyona hazırlanacak en saf ırkı yaratmaya çalışır ve buna uygun görmediklerini ortadan kaldırır.

Tüm bu açıklamalar sonunda şu soru sorulabilir: Irkçılık veyahut Rasizm'in milliyetçilik fenomeniyle bir bağlantısı var mıdır? Evet vardır. Her ikisi de aslında kendini koruma içgüdüsü ve milletini ilerletmeden kaynaklanır. Fakat daha önce dediğimiz gibi milliyetçilik bir fenomendir. Duyusal ve soyuttur. Irkçılık ise somuttur. Biyolojik ve "bilimsel" çalışmaların ardında yatar ve kendi içinde bir tutarlılık yakalamaya çalışır. Milliyetçilik geniş bir yelpazedir. İçinde pek çok şey barındırabilir. Sadece ırk birliğini savunmadığı gibi bazı durumlarda ırkçı politikanın milliyetçi anlayışta hiç görülmediği de olmuştur. Fakat ırkçılık tam anlamıyla aşırı bir milliyetçilik halidir. Milliyetçiliğin kaynakları olan kendini koruma içgüdüsünden referans alır. Hayat mücadelesi ilkesine dayandığı için hayatı ve dünyayı bir savaş alanı olarak görür. Oysa milliyetçi politika bazen pasif ve savunmacı bir hal de alabilir ki bu ulusunu veya milletini var olanda yüceltmedir. Bir üstünlük iddiası yoktur.

[60] Adolf HITLER, *Kavgam II,* Nokta Kitap, İstanbul, 2008, s. 16
[61] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 442-443

1.2.2.5. İrredantizm(Pan Milliyetçilik)

İrredantizm veya Kurtarımcılık Dil, gelenek, görenek ve çeşitli kültür değerleri bakımından bir birlik gösterdiği hâlde ana yurt dışında kalmış halkın yaşadığı toprakları

Anayurt sınırları içine almak düşüncesidir.[62] Kelime'nin kökeni İtalyanca "irredento" yani kurtarılmamış kelimesinden gelmektedir.[63]

İrredantizmin oluşturduğu en önemli dayanak noktası Pan Milliyetçiliktir ve bu noktada Pan Milliyetçilikle iç içedir. Pan milliyetçilik, dağınık bir milleti ya yayılmacı (Emperyal) ya da siyasi dayanışma ile tek bir ülke çatısı altında toplama düşüncesidir.[64] İrredantizm ise bu fikrin uygulanması için kullanılan hukuki terimdir. Önemli Uluslararası İlişkiler Profesörlerinden Walter C. Clemens bunu "irrredant birliğini" yani aynı kökenden insanları tek bir ülke çatısı altında ya da müttefik bir hükümetin kontrolü altında toplamak isteyen siyasal hareket olarak açıklamıştır.[65] Politik Bilimci Profesör Jacob Landau ise irredantizmi ılımlı ve şiddetli olarak ele alıyor. Landau'ya göre irredantizm bir devletin içinde bulunan halktan olan fakat ülke dışında azınlık durumuna düşen grubun refahıyla tutkulu bir şekilde ilgilenme ve gerekirse o toprakları ilhak etmedir. Ilımlı irredantizm ise yine belli bir grubun asimilasyonuna ve ayrımcılığa uğramasını engellemek için oluşan savunmacı bir durumdur.[66] İrredantizme tarih boyunca rastlanmıştır. Tarihteki en önemli Pan hareketlere örnek olarak19.Yüzyılda Rusya İmparatorluğunun yürüttüğü Pan-Slavizm* ve 2.Dünya Savaşında Nazi Almanya'sının yürüttüğü Pan-Cermenizm* politikası gösterilebilir. Bu düşünceler dünya tarihinde etkili olmuş Emperyal siyasetlerdir. Ayrıca Turancılık ve Pan-Türkçülük gibi akımlar Landau gibi yazarlar tarafından irredantist ideolojiler olarak yansıtılmıştır. Fakat Landau pek çok defa Pantürkizm ve Turancılığa önyargılı yaklaşmaktadır.

---

[62] "Kurtarımcılık", Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=verilst&kelime=kurtar%25C4%25B1mc%25C4%25B1l%25C4%25B1k&ayn=tam (S.E.T: 06.02.2018)

[63] "İrredenta", http://www.yourdictionary.com/irredenta (S.E.T: 06. 02. 2018)

[64] HEYWOOD, Andrew, *"Siyaset"*, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s. 164

[65] CLEMENS, Walter C., "*Dynamics of international relations: conflict and mutual gain in an era of global interdependence*" Rowman & Littlefield, A.B.D., 2004, s. 285

*Pan-Slavizm: Rusya İmparatorluğunun özellikle 19.Yüzyıl sonları ve 20.Yüzyıl başlarında uyguladığı Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğundaki Slav unsurları kendi devleti hamiliğinde toplamaya yönelik olan politik akımdır. (Kaynak: Fahir Armaoğlu, *"19.Yüzyıl Siyasi Tarihi"* , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 489)

[66] Jacob M. LANDAU, *Pantürkizm*, Sarmal Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 9

İşte tüm bu kavramlar milliyetçilik fenomeninin alt kavramları ve milliyetçilik bütün bunların kapsayıcısıdır. Bu bakımdan bu çalışmada değinilecek milliyetçi akımlar ve fikir adamları bu alt kavramlarla bağdaştırılabilir. Fakat çalışmanın ana unsuru Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetindeki Milliyetçilik fenomeninin tezahürleriyle farklı bir ideolojik bakış açısı olarak Mir Said Sultan Galiyev' in ülküsünü karşılaştırmaktır. Bu noktada Osmanlı ve Türkiye'deki milliyetçi akımlar bu alt kavramlar çerçevesinde yorumlanabilir. Örneğin, Osmanlı devrinde ortaya çıkan Türkçü düşünce için Şovenist, Cumhuriyet ve resmi milliyetçi akıma Patriyotik, Atsızcılık gibi gayri resmi milliyetçi düşüncelere İrredantist ve Rasist gibi değerlendirmeler tartışmalı dahi olsa yapılabilir. Fakat söylendiği gibi çalışmanın ana konusu bu düşüncelere bir milliyetçilik fenomeni çerçevesinde daha geniş bir açıdan bakmak ve 20.Yüzyılın önemli düşünürlerinden Sultan Galiyev ve onun anlayışı olan Galiyevizm ile karşılaştırmaktır. Böylece Tümevarımcı bir yöntemle tek tek bu detaylı düşünceler değerlendirilerek Türkiye de var olan milliyetçilik fenomeninin bir portresi ortaya konacaktır.

1.3. Milliyetçiliğin Psikolojik ve Felsefi Kökenleri:

Tüm bu kavram ve açıklamalardan sonra şu sorular sorulabilir: Peki milliyetçilik bunlar değil ise nedir? Psikolojik bir konumlanma mı? Yoksa doktrini ve pratiği olan bir ideoloji midir? Aslına bakacak olursak her ideoloji ardında duygusal bir arka plan hazırlar. İdeoloji, çözümlenemeyen duyguların doktirinleşmesidir. Bu düşünce realist bakıldığı zaman tutarsız değildir. Örneğin Sosyalizm tüm halkların eşitliği, toplumsal ve siyasi sınıfların olmadığı bir dünya gibi kavramlar sunarken, Sosyalizm 'in Frederich Nietzsche'nin anlattığı *"Ben ayaktakımıysam, sen de öyle olmalısın"*[67] mantığıyla hareket ettiği gayet tabii söylenebilir. Milliyetçilikte de aynı yorum yapılabilir; Determinist bir yapı yaşı olarak 1789 sonrası ortaya çıkan anti-monarşist bir hareket olan milliyetçilik, toplumu Kralların değil bizzat milletin kendini yönetmesi alternatifini toplumlara sunmuştur. Fakat bu deney başarısızlıkla sonuçlanmış, bir topçu subayı olan Napolyon Bonapart 1804 yılında kendini Fransa'nın İmparatoru ilan etmiştir. Böylece 1789 yılında başlayan deney 1804 yılında başarısızlıkla sonuçlanmış, ardında ise "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" ve "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" sloganını bırakmıştır. Milliyetçiliğe dair ise bu noktada hiçbir katkı yoktur. Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik

[67] Frederich NIETZSCHE, *Putların Alacakaranlığı,* Sis Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 75

bugünkü anladığımız anlamıyla milliyetçi bir yaklaşımdan ziyade toplumcu bir düzenin sloganı haline gelmiştir. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ise milliyetçiliğin bir doktrinini olmamış, determinist olarak bugünün batı hukukunun temeli olmuştur. Tüm bu etmenler sonucunda milliyetçilik, sonucu başarısızlıkla biten Marks'ın "Komünist Manifesto" su gibi bir doktrini olmayan, duygu ve düşüncede oluşmuş bir fenomen haline gelmiştir. Milliyetçiliğin duyguda oluşmuş kısmına psikoloji bilimiyle, düşüncede oluşmuş kısmına ise felsefe ilmiyle analitik bir bakış açısı kazandırılabilir.

Psikoloji bilimi açısından milliyetçilik, aslına bakılırsa insanın kendini dünya ve toplumda konumlandırmasıdır. Ünlü Türk psikolog ve düşünür Prof. Dr. Reha Oğuz Türkkan milletlerin karakteristiğinde gen ve psikolojinin önemine vurgu yapar. Türkkan'a göre DNA zincirinin keşfi ile birlikte deneysel psikolojide milletlerin deyim yerindeyse haleti ruhiye' si ortaya çıkmıştır. Çünkü insanın karakteristiği %60 oranında geldiği milletin genlerinden oluşur ve bu noktada eğitim etkili olsa da belli başlı karakteristik eğilimleri değiştirmek zordur. Milletlerin belli başlı bir davranış çizgileri vardır.[68] Türkkan, bu gen ve milliyetçilik ikileminde kan ve üstünlük olgularını pek tabii kabul eder. DNA zinciri, insanların fiziksel özelliklerini nesilden nesle geçirebildiği gibi mevcut toplum içindeki kişilerin ruh yapısını da geçirmektedir. Türkkan, kan ve milliyetçilik hususunda ırkçılığın varlığını kabul etmekle beraber pek çok çeşidinin olduğunu söylemiş ve "Hitlerci" Irkçılığı (Rasizm) tenkit etmiştir. Psikolojik açıdan tanımını yaptığı ırkçılık veyahut milliyetçilik ise savunmacı reaksiyoner (tepkisel) bir pozisyondadır. Milliyetçiliğin zihninde var olan olgusu genişletilmiş bir "aile sevgisi" dir. Milliyetçi kişi, ırkının özelliklerini sever, başka bir ülkede dahi olsa ırkına mensup kişileri "bizden" çatısı altında sever, haklarını korumaya çalışır ve savunur. Bunlar, kendi ırkını tıpkı insanların kendi ailesini başka ailelerden daha çok sevdiği gibi ayrılıkçı bir hisle daha çok sever ama ötekileri de düşman görmez, zulmetmeyi veya onları yok etmeyi düşünmez; onların da güzel, hatta bazen kendisinden daha üstün özellikleri, yetenekleri olduğunu kabul etmekten çekinmez.[69] Türkkan, bu ırkçılığın saldırgan duruma geçmesini ise ancak kendini koruma amaçlı

[68] Reha Oğuz TÜRKKAN, *"Milliyetçiliğe Genetik ve Psikolojik Açılardan bir Bakış(2)"*, http://www.kavgamiz.com/orkun/milliyetcilige-genetik-ve-psikoloji-acilarindan-bakis-2-y1177.html (S.E.T: 03. 03. 2018)

[69] Reha Oğuz TÜRKKAN, *"Milliyetçiliğe Genetik ve Psikolojik Açılardan bir Bakış"*, http://www.kavgamiz.com/orkun/milliyetcilige-genetik-ve-psikoloji-acilarindan-bakis-y1153.html (S.E.T: 04. 03. 2018)

olduğunu savunur. Nasıl ki bir insan ailesine zarar gelmemesi için mücadele eder ise ülkesini korumak için de aynı mücadeleyi verir.

Bu açıklamalardan sonra Türkkan'ın analizinden çıkarım yapılırsa milliyetçilik kişinin dünya çerçevesinde kendini bir toplumdan addetmesi ve onu savunmasıdır. Kişi kendini böylece bir milletin bireyi olarak görür ve kendini gerçekleştirir. Birey olmanın yanı sıra milliyetçi düşünce toplumda bir dayanışma (kolektivizm) oluşturur. Çünkü devletler nezdinde somutlaşan milliyetçilik "biz" ve "onlar" gruplaşmasını oluşturur. Dolayısıyla zihin onlar karşısında "biz" olgusuyla sağlam bir dayanışma içine girmek ister. Türkkan'ın da bahsettiği gibi milliyetçilik zihinsel yapıda ayrılıkçıdır. Çünkü insan gen ve aktarılmış ruh yapısı icabıyla doğduğu ve büyüdüğü millete karşı büyük bir sevgi duyar, kendini ona borçlu hisseder ve onu korumaya çalışır. Aile örneğindeki gibi insan kendi ailesine karşı doğal bir sevgi besler. Başka aileleri kendi ailesi gibi sevmesi mümkün değildir ve eğer kendi ailesine karşı bir tehlike oluşursa kişi bunu engellemek ister. Gustave Le Bon'da "Kitleler Psikolojisi" adlı eserinde ırk ve genetiğin davranış ve psikolojiye etkisinin hayati önemi olduğunu savunur. "Residus" adını verdiği ata genler, Le Bon' a göre her ırkın bilinçaltı temeli (substratum)'ni oluşturur. Bunlar günlük fiillerimizin ve açıklayamadığımız özelliklerimizin ana kaynağıdır. Sanat, kurum ve inanç gibi medeniyetin temellerinin ırkın bu hayati rolü sayesinde kurulduğunu savunur. Irk ve ata genler biz farkında olmasak bile davranışlarımızı ve hislerimizi belirler. Zekâları bakımından birbirine hiç benzemeyen insanlar işte bu yüzden aynı içgüdülere, ihtiraslara ve hislere sahip olurlar[70]

Milliyetçiliğe karşı bir bakış açısı olarak da ünlü Alman Psikanalist Erich Fromm gösterilebilir. Fromm, milliyetçiliğin monarşilere karşı ilerici bir hareket olarak başlayıp devamında saplantılı bir noktaya vardığını iddia etmektedir. Milliyetçiliği çok sert bir şekilde eleştiren Fromm, insan özdeşliğinin milliyetçilikle "insanoğluna" ait olmaktan bir ulusa ait olma şeklini aldığını böylece kişilerin saplantılı bir çarpıtılmış gerçeklik içine düştüğünü söyler. "Kan ve Toprak" mitiyle kişi kendi ölçütleriyle "yabancı" kimliğini oluşturur. Bu kimlik zıtlaşması kişinin başkasına karşı olan duygularını çarpıtmaktadır. Fromm' a göre insan kendini kan ve toprak bağlarından koparmadıkça tam olarak kendini gerçekleştiremez. Sevgi ve akıl yetisi sakat durumdadır. Bu yüzden kişi kendisini insan gerçekçiliği içinde algılayamaz. Bu çarpıtılmış gerçeklik içerisinde

[70] Gustave LE BON, *Kitleler Psikolojisi,* Olympia Yayınları, İstanbul, 2016, s. 16, 63

kişi kendini milliyetçilik fenomeninin içinde bulur. Fromm milliyetçiliğin bir çılgınlık ve puta tapma olduğunu söyler. Yurtseverlik ise bu puta tapınılma şeklidir. İnsanın milletine duyduğu sevgi ise gerçek bir sevgi değildir. Nasıl ki diğer insanları bir kenara bırakıp tek bir kişiye duyulan sevginin sevgi olmadığı gibi insanlığa karşı duyulan sevginin bir parçası olmayan "vatan sevgisi" de sevgi değil puta tapmadır Fromm' a göre.[71]

Fromm' un bu bakış açısı şu resmi ortaya koymaktadır. İnsan milliyetçilik adlı bir putun çarpıtılmış gerçekliği içerisindedir. Kişi hür düşüncelerini ortaya koyamaz. Düşünceleri ve milli hissiyat içerisinde kendini bir çıkmazda bulabilir. Fromm "milliyetçilik putu"na belli başlı örnekler vermiştir. Örneğin bir kişi bir bayrağı ayaklarıyla ezerse toplumun geri kalanı ona karşı büyük bir öfke duyar; ya da askerliğe girmeyi reddeden bir kişi toplum içinde bir "canavar" olarak gözükür ve dışlanır.[72] Bunlar milliyetçiliğin insan zihinde oluşturduğu ön kabuller ve çarpıtılmış gerçekliğidir. Fromm yukarıdaki örneği gerçekleştirme kapasitesindeki bireyi tenkit etmekle beraber ona tepki gösteren kitle içinde aynı tenkidi yapmaktadır.

Milliyetçiliğin felsefi kökenlerini anlatmadan önce ise şu noktaya değinilmelidir; Felsefi düşünce iki temel karşıt ekol üzerine kurulmuştur. Antik Yunandan ilham alarak ortaya çıkan bu iki ekol idealizm ve realizmdir. Büyük Yunan Filozofu Sokrates'in iki öğrencisi olan Eflatun ve Aristo'dan bu iki ekol ortaya çıkmıştır. Fakat bu iki düşünce tam olarak düalist bir zıtlık içerisinde düşünülmemelidir. Nitekim felsefe ilmi sorularla ekollerin kendini karşılıklı geliştirebilecekleri sosyal bir ilimdir. (Örneğin Hegel ve Marx farklı bakış açılarını temsil etseler de Marksist Felsefenin ve Diyalektik Materyalizmin gelişimi Hegel' in tespit, tetkik ve teorilerinden esinlenmiştir.) Aristo var olan dünyayı anlama ve kavrama üzerine bir realizm kurarken, Eflatun erdem ve ahlakın yüksek ifadesi olarak bir idealar dünyası inşa etmiştir. Eflatuna göre insan erdemleri, tanrısal bir boyut olan "Işık Evreni (İdealar Dünyası)"nden gelmektedir[73]. Bu yüzden insan içinde erdem adında bir "cevher (hypokleimanon)" taşır. Bu iki ekol modern dünyamıza da etki etmiştir. Realizm, evirilerek 19.y.y.'da materyalizme kaynak teşkil etmiştir. Ayrıca Aristo'nun kullandığı tümevarım yöntemi Karl Marx tarafından çokça kullanılmaktadır (Tarihsel Materyalizm Teorisi). John Locke, David Hume, George

[71] Erich FROMM, *Sağlıklı Toplum,* Payel Yayınları, İstanbul, 1990, s. 71-72
[72] Fromm, a.g.e, s. 72-73
[73] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 74

Berkeley gibi filozoflar, realist düşünceyle insan merkezli ekolü devam ettirmişlerdir. Locke ve Hume insan zihnini varoluşun merkezine koyarken; Berkeley de fenomenoloji (görüngübilim)' yle insan düşüncelerinin dünyaya ve cisme nasıl şekil verdiğini açıklamıştır. Bu filozoflar realist ekolü temsil etmekle beraber, materyalist veya tanrı tanımaz (Ateizm) inancına sahip değillerdir. George Berkeley bir Protestan piskoposudur. David Hume bilginin insan zihni dışında var olamayacağını söylese de Agnostik/Deist inancı vardır. John Locke ise Ateizme karşı tutum izleyen Kalvinist bir Hristiyan'dır. Maddeselcilik (Materyalizm) ise realist felsefeden ilham alarak ortaya çıkmış felsefi bir düşüncedir. Materyalist felsefe ise dünyada ve var oluşta tek gerçeğin madde ve somut olmasının bunun ötesinin gerçek olmadığını savunan felsefi düşünce şeklidir. Bugün Sol siyaset olarak adlandırdığımız sosyalist felsefe de önemli bir nokta teşkil etmektedir.

İdealist felsefe ise dünyaya bakış açısı olarak realizmden çok farklı bir konumdadır. Realizm insan zihnini, kavramayı merkeze alırken, idealist felsefe bir "ülkü (ideal)"yü merkez alır.[74] İnsandan daha yüce olan her zaman bir varlık vardır. Bu ister idea, ister kayra*olsun her zaman insana bir varlıktan erdemler, düşünceler ve diğer yetenekler bahşedilmiştir. Bu doğrultuda da insan her zaman var olan düzenini ileriye taşımak için kendisine bir ideal var etmiştir. Tarihte ve felsefede de bu kavram kendini göstermiştir (Örnek: İdeal Devlet, İdeal toplum vs.). İdealizm felsefesi, antik dünyada Eflatun'un devlet teorileri gibi (bkz: Platon, Devlet), modern dünyada da bu tartışma çerçevesinde oluşmuştur. İdeal devletin yapısı pek çok filozof tarafından tartışılmıştır.

Milliyetçiliğin bu felsefi durumda hangi konumda bulunduğunu açıklamaya çalışırsak eğer, milliyetçilik salt bir idealizmdir. Toplumu ileri noktalara taşıma hedefi vardır. Bununla beraber tutucu (konservatif) bir tarafı da vardır. Tutucu tarafının öne çıkmasının sebebi en büyük kaynak ve referansının mazi olmasıdır. Maziye karşı özlem, gurur ve örnek alma duygu ve davranışlarını gösterir. Bu bakımdan geçmişi sahiplenicidir. Fakat bu sahiplenme, toplumun mevcutta sahip olduğu ırksal, siyasi veya dini değerlerine göre değişebilir. Örneğin bir Fransız milliyetçisinin XIV. Louis Fransa'sına değil, ihtilal dönemi Fransa'sına gıpta ile bakması gibi. Veyahut bir Rus Panslavist' inin Sırplarla aynı tarihi ve kökeni paylaştığını kabul etmesiyle birlikte,

[74] Bedia AKARSU, *Felsefe Terimleri Sözlüğü,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s. 92-93
*Kayra: Hegel'in erdem kavramı yerine kullandığı terimdir. Hegel, Kayra'nın yani erdemlerin Tanrı tarafından insana ilham edildiğini ve Tanrıdan kaynaklandığını söyler.

başka bir Slav ırkı olan Çeklere aynı ilgiyle bakmaması gibi. Bunun yanı sıra milliyetçiliğin idealizmle olan bağının en önemli göstergesi, daima a apriori olarak bir ülküye sahip olmaktır. Bu ülkü siyaset alanında toplumlara göre değişen genelde deneyimlenmemiş toplumu ulaştırmak istenen ideal devlet formudur (Türklerde Kızılelma-Turan Devleti, Almanlarda Volksgemeinschaft-Lebensraum ya da İsviçrelilerin ulaşmak istediği bir düzeyde refah devleti gibi). Fakat milliyetçiliğin idealizmden ayrılan daha doğrusu idealizmde var olmayan bazı özellikleri vardır ki bu da aslında siyaset ile felsefe arasındaki farkı gösterir. Felsefe bireyseldir; oysaki siyaset var oluş amacıyla birlikte toplumsal ödevlerle donatılmış bir ilimdir. Milliyetçilik, geçerli olduğu toplumlarda yurttaşları arasında tam bir dayanışma ister. Geçerli olduğu milletin düşmanlarına karşı ortak mücadele ve fedakârlık ister. Toplumu hâkim olduğu milletin normlarına göre disipline eder. Bu kabullerin hiçbiri idealist felsefenin temeli değildir. Yalnızca bu tip düşünceler onu benimseyen filozofların şahsi görüşlerinde görülebilir. Milliyetçiliğin bir başka özelliği de irrasyonel olmasıdır. Bu irrasyonellik genelde devletlerin ve yöneticilerin izlediği dış politikalar siyasetlerinde görülebilir (Hitler'in Almanya'yı 2.Dünya Savaşına götüren fikirleri yahut Napolyon'un bütün Avrupa'yı birleştirme düşüncesi). Oysaki her ne kadar realizme karşı bir konumda gözükse de aslında idealizm de aklı ve rasyonaliteyi ön planda tutar. Örneğin modern dönemin en önemli idealist filozoflarından Hegel, insanın bireysel olarak en önemli görevinin zihniyle bilgiyi kavramak olduğunu ve insanın dünyada var olan tüm bilgiyi kavrayabileceğini söylemiştir. Hatta bunun için bir yöntem geliştirmiştir. Milliyetçilik Felsefesinde toplumun akıl ve ilimde yükseltilmesi önemlidir fakat bu birinci planda değildir. Önemli olan devletin yükselmesi, bekası ve çıkarlarıdır.

Bu noktada yine siyaset ile felsefe arasındaki fark ortaya çıkar. Felsefe, bazı durumlarda siyasi boyut kazansa da insan merkezlidir ve onun gelişimini sorgular. Siyaset ise felsefeden doğan düşüncelere yer vermesiyle birlikte insan merkezli değildir. Siyaset ilminde tek geçerli ve geliştirilecek unsur devlettir. Bu yüzden felsefeyi aktaran şahıslara değil onların ortaya koyduğu düşüncelere fayda bazında değer verir. İşte bu yüzden idealist felsefe rasyonel iken, milliyetçi siyaset irrasyoneldir.

Milliyetçiliğin önemli bir noktası da belli başlı bir doktrinin olmayışıdır. Bunun sebebi ise milliyetçiliğin evrensel bir mesajının olmayışıdır. Sübjektiftir ve her millete göre kendi özüne sahiptir. Daha önce anlatıldığı gibi çok farklı varyasyona sahip olması da bu yüzdendir. Milliyetçiliğin asla komünizm veya anarşizm gibi evrensel bir ütopyasın

yoktur.* Her milletin kendine özgü değer yargılarına göre değişen ve çıkarlarına göre şekillenen ütopik bir ülküsü vardır.

Milliyetçilik felsefesinin ilerlemesinde belli başlı kişiler kabul edilebilir. Bu kişilere örnek verecek olursak sadece devletin çıkarını ön plana koyan ve devleti her şeyin temel taşı kabul eden Niccolo Machiavelli, Halk milliyetçiliğinin kurucusu kabul edilen Johann Gottfried Herder**, Toplumsal sözleşme gibi önemli bir eseri yazmasıyla birlikte ulus devlet fikrinin öncüsü Jean Jacques Rousseau, devleti "Tanrının yeryüzündeki yürüyüşü"[75] görüşüyle benimseyen ve birey-devlet ilişkisine dair önemli teoriler geliştiren George Wilhelm Frederich Hegel gösterilebilir. Tarihteki bu kişilere ilave olarak milliyetçi felsefe içerisinde yönetimin elitlerin elinde olmasını savunan faşizmin öncülerinden Vilfredo Preto, Sosyalist düşünceye sahip olmasına rağmen "Mitin Gücü" teorisiyle milliyetçi hareketlere katkı yapan George Sorel de bu felsefeyi ilerleten kişiler içerisinde yer alabilir. Bu kişiler milliyetçiliğin en önemli unsurlarından birinin oluşmasını sağlamışlardır. O da devletçiliktir. Siyasal devletçilik, milliyetçiliğin ana unsurudur. Bu görüş bireyden ziyade devletin kutsiyetini kabul eder. Bireyin korunması ve refahı için mevcut devletler güçlendirilmeyi, var olan devlete karşı gelmeksizin iç ve dış tehditlere karşı mücadele etmeyi esas alır. İşte bu yüzden devlet olgusu milliyetçi felsefe içerisinde hayati rol alır ve Niccolo Machiavelli' nin devlet anlayışı, 20. Yüzyılın ünlü milliyetçi (faşist) liderlerinden Mussolini tarafından bu yüzden benimsenmiştir.[76]

Niccolo Machiavelli 16.yüzyılın İtalya'sında ünlenmiştir. Machiavelli günümüze özellikle mutlak devlet anlayışı olarak "Makyavelizm" anlayışını getirmiştir. Fakat Machiavelli'nin o dönem devlet anlayışını kavrayabilmek için Hegel' in "zamanın ruhu (Zeitgeist)" [77] kavramından bakmak gereklidir. Machiavelli' nin yaşadığı dönemdeki 15. ve 16.y.y. İtalya'sı, siyasal bir birlik kuramamış yarı feodal devlet ve devletçiklerden oluşan bir coğrafyadır. Bu devlet ve devletçikler Papalığın iradesi dışında hareket edemeyen ve 19.y.y.'a kadar siyasi birliğini sağlayamayacak olan

*Komünizm, ulusların ve devletlerin tasfiye edildiği sınıfsız komünal bir hayata inanır, Anarşizm ise komünizmdeki gibi ulusların, devletlerin, sınıfların ve hatta dinlerin ve paranın olmadığı bir dünya kurmaya inanır. Fakat Komünizmin bu sürece götürdüğü proletarya diktatörlüğü rejimini reddeder.
**Bkz: Acar Sevim, *Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü: Herder,* Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2008
[75] Ahmet DAVUTOĞLU, *"Devlet"* , TDV İslam Ansiklopedisi, C:IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 235
[76] Skribekk, Gijls, a.g.e, s. 235
[77] Alexander Magee GLEEN, *The Hegel Dictionary*, Continuum International Publishing, Londra, 2010, s. 262

devletlerdir. Papalık,15.Yüzyılda Avrupa genelinde 14.yüzyılda Papalık krizleri ve Latin krallığının çökmesiyle zayıflamıştı. Aynı zamanda 16.yüzyılda Martin Luther ile ortaya çıkan Protestanlık hareketi, Papa ve Roma Katolikliğine karşı güçlü bir alternatif oluşturmaktaydı. Bu dönemlerde Papalığı güçlendiren iki unsur, Papa'nın dünyayı İspanyol ve Portekizlilere ikiye böldüğü Torsedillas antlaşması(1494) ve Cizvit tarikatının kuruluşudur(1534). Fakat bu iki unsur ilerleyen zaman içerisinde Rönesans ve Aydınlanma sürecinde artan laisizm (laiklik) ile etkisini yitirmiş; İsa'nın vekili ve Aziz Petrus' un halefi gibi yetkileri Ortaçağ Avrupası'nda krallar karşısında bir otoriteyi temsil ederken, Yeniçağ Avrupa'sında aynı otoriteyi temsil etmekten uzaklaşmıştır.[78] Fakat Merkez Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Papalık İtalya'da nüfuzunu korumayı başarmıştır. Papalığın, İtalya'daki nüfuz çabaları İtalyan siyasal birliğinin önündeki en önemli engellerden birini oluşurmuştur. Çünkü İtalyan birliğinin kurulması Papalığın da bu kurulan devletin tabiiyetine girmesi, dolayısıyla gücünü kendi hüküm sürdüğü topraklarda kaybetmesi anlamına geliyordu.

İtalyan siyaset felsefecisi Niccolo Machiavelli de Papalığın İtalya'daki bu nüfuzu altında yaşamıştır. Kendisinin ve o zaman mevcut İtalyanların Papalık kurumuna tabiiyeti Machiavelli' nin "Prens" adlı eserinde görülebilir. Machiavelli, "Prens" adlı eserinin "Ruhban Prenslikleri" adlı bölümü papalığın geçmişte yeteri kadar nüfuz ve gücü olmadığını fakat yaşadığı dönemde Papalığın XI. Alexander ile birlikte cismani bir güç haline geldiğini söylemiştir. Papalığın "Fransa krallığını titretecek" ve "Venedik'i çökertecek" kadar güçlü olduğunu ifade ederken kitabı yazdığı dönemdeki Papa X. Leo'ya hürmetlerini sunmaktadır.[79]

Machiavelli'nin felsefe tarihine ve milliyetçilik felsefesinin katkısını belirtirsek, bu mutlak ve kudretli bir devlet anlayışıdır. Machiavelli'ye göre siyaset bir hükümet mekaniği öğretisidir. Hükümdarlar için diplomatik bir " oyun teorisi " dir. Machiavelli'de insanlığın bencillik özelliği ortaya çıkar. İnsanın hırslarının bir sınırı yoktur. Hükümdar, insana bu bakış açısıyla bakmalıdır. İyi devletler bu bencil çıkarlar içerisinde bir denge tutturabilen, kötü devletler ise çıkarların açık bir çatışma halinde olduğu devletlerdir. İç sorunlarda bu bakış açısına sahip hükümdar sert ve iyiliğe inanmayan biri olmalıdır. Dış sorunlarda ise kendi mülkünü ve refahını korumak için

[78]Mahmut H. ŞAKİROĞLU, *"Vatikan"*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 565-566
[79]Niccolo MACHIAVELLI, , *Prens*, Anahtar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 83-85

kendi halkının korumasını sağlamak zorundadır.[80] Bu konuda Machiavelli Sicilyalı Agastocle örneğini verir. Machiavelli Sicilyalı Agastocle'nin zalim ve alçakça bir yaşama sahip olmasına rağmen kusursuz bir iktidar sürdüğünü ve kendi gibi zalim hükümdarla aynı talihi (tahttan indirilme veyahut öldürülme) bu kusursuz yönetimi sayesinde sağladığını savunur. [81] Bu kusursuz yönetimi ise iyilik ve kötülük olgularını, zulmü yerinde ve uygun şekilde uyguladığı için sağladığını ileri sürer. Machiavelli iyilik, kötülük ve zulüm konularını bu bölümde şöyle anlatır:

"Güvenliği sağlama bağlamak üzere bir seferde ama gereksiz yere uzatmadan ve olabilecek en erken anda iyiliğe çevrilerek yapılan zulme (eğer kötülükten iyi olarak söz edilebilirse) iyi kullanılmış diyorum. Başlangıçta az olup da zamanla söneceği yerde çoğalan zulüm ise tersine kötü kullanılmış demektir."

"Kötülük bir seferde bütünüyle yapılmalıdır. Tatmak için ne kadar az zam an olursa o kadar az yaralayıcı olacaktır. İyilik ise daha iyi tadına varılsın diye azar azar yapılmalıdır. H er şeyden önce, bir prens, tebaasına karşı hiçbir iyi ya da kötü sürprizin davranışını bozamayacağı biçim de hareket etmelidir; zira sana ters düşen olaylarla gafil avlandığında kötülüğe başvuramazsın; o sıra iyilik yapmanın ise insana hiçbir yararı dokunmaz, zoraki yapıyorsun sanırlar ve hiçbir şükran duymazlar."[82]

Görüldüğü üzere Machiavelli iktidar için iyilik kadar zulmün veyahut kötülüğün kullanımını da onaylar. Machiavelli'nin felsefesinde başka bir önemli unsurda istikrardır. Machiavelli'ye göre iyi devlet istikrarlı devlettir. İyi vatandaş ise devletine sadık ve vatansever olandır. Bu doğrultuda amaç iktidarı kazanıp elinde tutmak ve böylece istikrarı sağlamaktır.[83] Eserinde Ferrara düküyle bunu örnekleyen Machiavelli bu prensliğin kuvvetinin hanedanlığının eskiliğiyle sağladığını söyler. İktidarın eskiliği ve sürekliliğinin istikrarsız dönemlerin anısını ve nedenlerini unutturduğunu söyler.[84] Bu açıdan hanedanların kusursuz ve aksamadan devamlılığı iktidar ve istikrar için en önemli unsurlardan biridir.

Machiavelli'nin felsefesinde diğer önemli iki unsur ise ordu ve yasadır. Ordu konusunda milli orduları desteklemiş, o dönem çoğu Avrupa ülkesinde bulunan paralı

[80] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 232
[81] Machiavelli, a.g.e, s. 71 ve 74
[82] Machiavelli, a.g.e, s. 73-74
[83] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 232-233
[84] Machiavelli, a.g.e, s. 40-41

asker sistemini eleştirmiştir. Machiavelli eserinde Avrupa ülkelerinin çoğunun kullandığı paralı askerlerin cesaret yoksunu ve faydasız olduğunu söylemiştir.[85] Buna karşın kralların (prenslerin) kendi öz ordularını kurmakla büyük bir itibar kazanacağını ve deyim yerindeyse "Kendi birlikleriyle yaşanacak bir mağlubiyetin, yabancılarla yaşanacak bir galibiyete" tercih edileceğini söylemektedir.[86]

Machiavelli'ye göre ahlak görecelidir. Ahlaki ve gayri ahlaki tüm eylemler Hükümdarın istikrarını sağlamak için yapılır. Bu egosantrik* görüş itibariyle ahlakın doğurduğu en önemli somut gösterge ve kıstas olan yasalar ve hukuk da hükümdarın oluşturduğu birer yapıdır. Machiavelli'ye göre hukuk evrensel değildir. Kanun ve yasa hükümdarın devletini kurarken kendi meşruiyetini sağlayan birer iradedir bu görüşe göre.[87]

Machiavelli Avrupa tarihine ve milliyetçilik anlayışının temel oluşumunda kilit rol oynadı. Makyavelist devlet anlayışı doğdu. Bu zamanın ruhunda feodal düzene üstü kapalı bir eleştiri ve mutlak monarşinin bir desteği gibi görünse de 19. ve 20. Yüzyıldaki devletlere de tesir etti. Bugün dahi "Devletin çıkarları için her yol mubahtır" cümlesi bu anlayıştan ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik açısından ise devlet merkezli bu anlayış ulusun kaderini belirlemede devleti en önemli unsur haline getirdi. Bu yüzdendir ulusunu korumak adına gelecek yüzyılların milliyetçileri en önemli devlet koruyucuları ve savunucuları haline geldiler. Çünkü bu anlayışa devlete karşı bir hareketin oluşması veya bir devrim ihtimalinin ortaya çıkması, istikrara karşı bir harekettir ve dolayısıyla ulusun kaderini tehlikeye sokacaktır. Makyavelist anlayışın en yüksek ve somut ifadesi tartışmasız bir şekilde, Faşizm rejimi altındaki İtalya (1922-1943)'da görülmüştür. Daha öncede anlatıldığı üzere milliyetçiliğin bir tezahürü olarak faşizm devleti merkeze koyar ve devlet çıkarının birey çıkarından üstün olduğunu savunur. Faşizm içerisinde ki devletçilik ve dolayısıyla Makyavelist anlayış, İtalyan Faşist lider Benito Mussolini'nin cümlelerinde bulunabilir. Mussolini 'ye göre" her şey devletle ve her şey devlet içindir." Devletin her şeyin üstündedir ve devlet dışında fertler, siyasi partiler, sendikalar, halk sınıfları ve diğer gruplar var olamaz.[88] Mussolini 'ye göre millet ancak

[85] Machiavelli, a.g.e, s. 86
[86] Machiavelli, a.g.e, s. 92-93
*Egosantrizm veya benmerkezcilik; kişinin her şeyi kendine dayandıran, kendine bağlayan, her konuda kendi görüş açısıyla hükümde bulunması gibi eylemler sergilediği psikolojik durum.
[87] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 235
[88] Mussolini, a.g.e, s. 10

devlet sayesinde var olabilir. Devlet bir ruhtur ve bir kişiliktir ve Faşist Devlet de bu kişiliğin en gelişmiş, en kuvvetli biçimidir.[89]

Machiavelli'nin siyaset felsefesi her ne kadar 20 ve 21.y.y.'da görülse de sonuç olarak radikal bir örnektir. Bugün bu anlayış sosyal devlet anlayışının yanında daha az hissedilir olmuştur ve bugünlerde ancak savaş durumlarında Şovenist bir yaklaşım içerisinde devletin yüceltilmesi olarak ancak görülebilir. Fakat bugünkü devletlerin kuruluşunun temelini atan ve ulus devlet anlayışını ortaya koyan bir isim vardır ki o da ünlü Fransız filozof Jean Jacques Rousseau (1712-1778)'dur. Rousseau, "toplumsal sözleşme (Du Contrat Social)" ve "Genel irade(Le Volante General)" kuramları bugün var olan batı içtimai düzeninin temelini oluşturur. Rousseau bireysel anlamda zamanın ruhunda hâkim olan aydınlanma felsefesine karşı bir isimdi. Rousseau aydınlanma felsefesinin bireyci ve akli ilerlemeye dayanan anlayışını reddetmekteydi. Rousseau'ya göre eğer bilimsel veya ekonomik bir ilerleme alt ve orta sınıfa etki etmiyorsa ilerleme sayılamazdı[90]. Ona göre asıl olan şey insanın doğal vergileridir. Ahlak da dâhil olmak üzere her tür insansal ve dünyevi olgunun kaynağı olarak doğayı görür ve bütün düşüncelerini bu doğallıkla temellendirir. O'na göre, insan doğası eğitim ve sosyal reformlar yoluyla şekillendirilip sınırsızca geliştirilebilir ve hatta yetkinleştirilebilir. İnsanı doğadan koparan ve yozlaştıran şey pozitivist bilgi, İyi ve erdemli olan ise özgürlüğün, hukukun ve eşitliğin kaynağı olan insan doğasıdır.[91] Rousseau'nun natüralizm çerçevesinde şekillenen özgürlük ve eşitlik kavramı, oldukça etkili olmuş; Fransız devriminin ve onun doğurduğu İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin temelini atmıştır. Öyle ki Rousseau'nun "*Toplumsal Sözleşme"* adlı eserinin ilk bölümünün ilk cümlesi İnsan ve Yurttaş hakları bildirgesinin ilk maddesine ilham olmuştur. O cümle şudur:

"İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur. Falan kimse kendini başkalarının efendisi sanır ama böyle sanması, onlardan daha da köle olmasına engel değildir."[92]

[89] Mussolini, a.g.e, s. 11
[90] Sikrbekk, Gilje, a.g.e, s. 327-328
[91] Kemal BAKIR, *"Jean-Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı"* , Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 15, 2007, s. 105
[92] Jean- Jacques ROUSSEAU, *Toplumsal Sözleşme*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s. 4

1789 yılında ilan edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin ilk maddesi ise şu şekildedir:

*"İnsanlar, haklar yönünden özgür ve eşit doğarlar ve yaşarlar. Sosyal farklılıklar ancak ortak yarara dayanabilir.(Orj: Les Hommes naissent et demeurent libres et egaux en droits; les distinetions sociales ne peuvent etre fondees que sur Iutilite commune.)**

Şüphesiz Avrupa'nın o dönemki içtimai hayatını değiştiren Fransız devriminin ve en önemli sonuçlarından biri olan bu bildirgenin ilanında, bu örnekte de olduğu gibi Rousseau'nun fikirlerinin etkisi olduğu söylenebilir. Rousseau'nun özgürlük anlayışından her türlü kölelik ve güç dayatmasına karşıtlık vardır. Ona göre güç ve kölelik istem dışı ve maddeseldir.[93] Oysa özgürlük tanrı vergisidir.[94]Hiçbir yurttaş veya köle kendi isteğiyle bir başkasına boyun eğmek istemez bu edimdir, istek değil. Çünkü özgürlük Rousseau'ya göre insanın doğasında vardır. Özgürlükten vazgeçmek insanın insan olma niteliğinden, insan haklarından vazgeçmesi demektir.[95]

Rousseau'nun güç ve köleliğe karşı sunduğu devlet fikri toplum sözleşmesine dayanır. Toplum sözleşmesi ise diretme gücünü alt edebilecek, elbirliğiyle hareket eden bir toplum alternatifidir. Toplum sözleşmesi kendi ifadeleriyle her insanın canını ve malını korumak için ortak güç kullandığı, toplumla birleştiği halde kendi buyruğunda ve özgür olduğu toplum biçimi olarak niteler.[96] Bu toplum sözleşmesinin temelinde ise Genel irade veya genel istem yatar. Genel istem çıkara dayalıdır. Aslına bakılacak olursa özetle kişinin kendi çıkarlarının toplum nezdinde eritilmesidir. Rousseau'nun "sözleşmeli devleti toplum içindekilerin genel çıkarlarına dayanır. Kişisel çıkarlar asla genel çıkarların önüne geçmemelidir. Öyle olduğu takdirde kişi toplum tarafından bu sözleşmeye saygıya zorlanacaktır. Yani o kişi zorla "özgür" kılınacaktır.[97] Bu noktada Rousseau'nun paradoksa düştüğünü söyleyebiliriz. Çünkü kendisi eşit bir toplum öngörürken yol açacağı rejim eşit bir cumhuriyet değil bir çoğunluk diktatörlüğüdür. Kendisinin siyaset felsefesinde ve devlet öngörüsünde bu paradoks kendini açıkça gösterir biçimdedir. Rousseau eserinin IV. Yani demokrasi bölümünde kendisi çoğunluğun azınlığı yönetmeye hakkı olmadığını savunmuş, gerçek demokrasinin hiçbir

[93] Rousseau, a.g.e, s. 6-7
[94] Bakır, a.g.m, s. 106
[95] Rousseau, a.g.e, s. 8-9
[96] Rousseau, a.g.e, s. 13-14
[97] Rousseau, a.g.e, s. 17-18
*Orjinali için bknz: Ek:1

zaman var olmadığını ve var olamayacağını söylemiştir.[98] Nitekim kendisi Genel irade kelimesinde, halkın tamamını değil sadece büyük bir bölümünü kapsamaya denk gelen "*generale"* yani genel kelimesini kullanmıştır. Rousseau bu genel istemin zaten herkesin istemi olmadığını söyler; herkesin istemi sadece özel istemlerin toplamıdır. Fakat genel istem bu çıkarların artıları ve eksileri ölçülerek yapılan bir iradedir. Rousseau'nun kendi ifadesiyle bir oylama sırasında küçük ayrılıkların büyük sayısından (çoğunluktan) genel irade doğar.[99] Bu noktada Rousseau kendisiyle çelişir. Çünkü kendisi demokrasi bölümünde halkın temsilcilikler ya da komisyonlarla yönetilemeyeceğini söylerken, devletin başlarının buyruklarının genel istem yerine geçebileceğini söyler. Bu durumda halk ses çıkarmaz ise bu bir kabuldür.[100] Ayrıca genel iradenin eşitlik üzerine kurulduğunu söylerken, başka bir bölümde genel istemin kamusal yarara yönelik olduğunu söyler.[101]

Rousseau'nun devlet tezahüründe bir cumhuriyet olduğu şüphesizdir. Çünkü halk yönetimi ve genel irade adı altında oylama vardır. Ona göre en iyi hükümet, eşitlik ve refah şartları altında gelişen ve nüfusun kanıt olduğu hükümettir. Eğer bir ülkede nüfus çoğalıyorsa, o ülke iyi bir yönetim altındadır. Eğer nüfus sürekli azalıyor ve yok olmaktaysa o yönetim de kötü bir yönetimdir. Rousseau, sömürgeciliğe karşı olduğunu belirtir ve devlet tezahürü, dışardan katılımlara ve yurttaşlığa alımlar eşitlik ilkesi altında açıktır.[102]

Fakat Rousseau'nun en önemli noktalarından biri toplumsal sözleşmesinin evrensel değil ulusal oluşudur. Bu ulusallık kendini yasada gösterir. Rousseau'ya göre yasa, toplumsal sözleşmenin yürürlüğe konması ve onu harekete geçirmesidir. Bu noktada evrensel bir yasa olmasına karşın ama sadece belli bir toplumu ve onun çıkarlarını gözeten karşılıklı bir adalet olması gerekir. İnsana adalet duygusu tanrı aracılığıyla doğadan gelmesine rağmen var olan toplum içerisinde kötüye kullanılmasına engel olunmak için karşılıklı ve uzlaşmalı bir adalet ve yasa sistemi kurulmalıdır. Bu da yasanın ulusallığı dolayısıyla toplumun ulusallığının ön kabulüdür.[103] Hangi toplumun yasa koymaya elverişli olduğu konusunda ise soy birliği, çıkar birliği, ya da bir

[98] Rousseau, a.g.e, s. 63
[99] Rousseau, a.g.e, s. 26-27
[100] Rousseau, a.g.e, s. 24
[101] Rousseau, a.g.e, s. 26
[102] Rousseau, a.g.e, s. 80
[103] Rousseau, a.g.e, s. 34-35

sözleşmeyle birbirlerine bağlı olmakla birlikte, henüz yasaların gerçek boyunduruğu altına girmemiş; kökleşmiş törenleri, kör inançları olmayan bir toplumu işaret eder.[104]

Rousseau'nun görüşlerinin kabaca bir özetini yaptıktan sonra tahlil olarak şu söylenebilir. Rousseau bugün ulus devlet dediğimiz kavramın en önemli yaratıcılarındandır. 18.Yüzyılda Avrupa'da başlayan milli monarşilerin yanı sıra ulus devletin oluşumunda Rousseau'nun felsefesi büyük rol oynamıştır. Çünkü Rousseau'nun fikirlerinin Fransız devrimine etki ettiği bugün çoğu Avrupalı tarihçi tarafından kabul edilmektedir. Fransız devriminin, Ulus devlet ve milliyetçilik anlayışı konusunda ise bir yapı taşı olduğu şüphesiz aynı şekilde kabul görmektedir. Bu tümevarımcı yöntemle pek tabii Rousseau'nun Avrupa ulus-devlet inşasında mühim rol oynadığı sonucu çıkabilir. Fakat bu noktada tartışılması gereken nokta, Fransız devriminin Avrupa ulus devletlerinin inşasında nasıl bir rol oynamıştır? Fransız devrimi, Rousseau ve Voltaire, Diderot, Montesquieu gibi filozofların düşünceleri etrafında şekillenmiştir. 1789 yılında başlayan Fransız devrimi, 1792 yılına kadar meşruti yönetim ile devam etti. Bu süre içerisinde Avrupa siyasi, hukuki ve içtimai tarihi içerisinde çok önemli bir yer tutan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 26 Ağustos 1789 tarihinde yayınlandı. Bu bildirgede Rousseau'nun fikirlerine benzer pek çok madde yer aldı. Bu maddelere örnek olarak I. Maddeyi göstermiştik. Bunlar dışında söylenecek birkaç maddeden daha bahsedersek;

Madde II: Her siyasal toplumun amacı, insanın doğal ve zamanaşımı ile kaybedilmeyen haklarını korumaktır. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.

Madde III: Egemenliğin özü esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz.

Madde VI: Yasa, genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşların, bizzat ya da temsilcileri aracılığı ile yasanın yapılmasına katılma hakları vardır. Yasa ister koruyucu, ister cezalandırıcı olsun herkes için aynıdır. Tüm yurttaşlar yasa önünde eşit olduklarından, yeteneklerine göre her türlü kamu görevi, rütbe ve mevkiine eşit olarak kabul edilirler, bu konuda yurttaşlar arasında erdem ve yeteneklerinden başka bir ayırım gözetilmez.

[104] Rousseau, a.g.e, s. 47

Madde XII: İnsan ve yurttaş haklarının güvenliği bir kamu gücünü gerektirir, bu nedenle bu güç herkesin yararı için kurulmuştur, yoksa bu gücün emanet edildiği kişilerin özel çıkarları için değil.[105]

Görüldüğü üzere, bu bildirideki maddelerin örneklerinde açıkça Rousseau'nun fikirlerinden alıntılar vardır. Ayrıca bu bildiri Fransız devriminin ruhunu teşkil etmiştir. Daha sonra Fransa'nın resmi sloganı olacak *"Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik"* üçlemesinde, Rousseau'nun hayati önem verdiği Özgürlük ve Eşitlik vardır.1791 yılında ilan edilen Anayasada "egemenlik millete aittir", "bütün iktidarlar kaynağını milletten alır" ve "Kanundan daha üstün bir otorite yoktur ve Kral ancak kanunla hükümdarlık yapar" denmekteydi.[106] Fakat Fransız devriminin pek tabii Rousseau'nun fikirleri dışında var olan olguları da vardır. Buna en temel olarak 1789 yılında meşruti monarşi yönetiminde kurulan meclis gösterilebilir. Milli Meclis, halk kitlesinden oluşmakla birlikte bu halk çoğunlukla Burjuvadan ve kapitalist sınıftan oluşuyordu. Ayrıca Meclis temsilcilerle yönetiliyordu.[107] Dolayısıyla Rousseau'nun sözleşmeli cumhuriyetinden farklıydı. Rousseau hem sınıf ayrımcılığına,[108] hem de temsilciliklere[109] karşıydı. Ayrıca Fransız devriminin sadece Rousseau'dan etkilenmediği belirtilmelidir. Bu da farklı bakış açılarını getirdi. Örneğin Fransız devriminin başlarında, 1790 yılında devletin kilise mallarına el koyması ve kilisenin bütçesinin devlet tarafından karşılanacağı[110]gibi seküler önlemler ele alınırken Robespierre ve Jakoben hizbi 7 Mayıs 1794'te Roma Katolikliğini lağıv edip, yerine Yüce Varlık Kültü adında bir akıl dini yerleştirmişti.[111]

Nitekim tüm bunların ardından devrim bir Terör rejimine dönüşmüş ardından ise burjuva kesimin güçlendiği bir direktuvar hükümet doğmuş ve bu hükümetten bir topçu subayı olan Napolyon Bonapart çıkmış ve 9 Kasım 1799'da gerçekleştirdiği bir darbeyle tüm gücü eline almıştır. Nitekim Kasım 1804 ayında yapılan bir referandumla Napolyon Fransa İmparatoru ilan edilmiş ve 2 Aralık 1804'te Fransa İmparatoru olarak

[105] "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi",https://tr.wikisource.org/wiki/%C4%B0nsan_ve_Yurtta%C5%9F_Haklar%C4%B1_Bildirisi (13. 03. 2018)
[106] Armaoğlu, a.g.e, 1997, s. 43
[107] Armaoğlu, a.g.e, 1997, s. 35, 38-39
[108]Rousseau, a.g.e, s. 69
[109] Rousseau, a.g.e, s. 90
[110] Armaoğlu, a.g.e, 1997, s. 40
[111] Paul R. HANSON, *"Historical Dictionary of the French Revolution"*, The Scarecrow Press, U.S.A, 2004, s. 95

taç giymiştir. Böylelikle Fransız Cumhuriyeti ve Fransız devrimi fiili olarak sona ermiştir.

Bu olaylar ışığında denilebilir ki Rousseau'nun da kaynak oluşturduğu ve bugünün ulus devletlerini inşa eden Fransız devrimi ve özgür ulus devlet fikri akamete uğramış bir deneydir. Her ne kadar devrim sadece Rousseau'nun fikirlerinden oluşmadıysa da onun ucu açık "sözleşmeli cumhuriyet" fikri Fransız devriminde tarihte daha önce görülmemiş bir şekilde en yakın şekilde ifade bulmuştur. Fakat bu hürriyet ülkesi, savaş ve kaosla aksaklıklar yaşamış, pek çok farklı görüşün çıkar sağlama düşüncesi "genel istem" i devre dışı bırakmıştır. Bu düşünceler, 1794'te terör rejimini doğurmuş, herkesin eşit olduğunu öne süren devrim burjuva kesimin yönetiminin kurulmasına ve nihayetinde tıpkı Rousseau'nun düştüğü paradoksa düşmüştür. Bir kralın devrilmesiyle başlayan devrim bir imparator ortaya çıkarmış ve tüm fikirleriyle birlikte sona ermiştir. Bunun Milliyetçi düşünceye etkisi ise Fransız ihtilali ve Rousseau'nun düşünceleriyle açık bir şekilde bellidir. Bugünün ulus devletleri, ırkçı (rasist) veya irredantist hüviyeti dışındaki milliyetçi-ulusçu (*nationalisme*) kimliklerini bu zaman dilimi sayesinde kazanmışlardır. Fransız devriminin getirdiği idealler ve beraberindeki ulusçuluğun patriyotik (vatansever) ve şovenist hüviyeti, bugünkü ulus devletlerin hemen hemen tamamında görülmekte veyahut örnek alınmaktadır.

Milliyetçilik felsefesinin gelişimindeki başka bir önemli isim ise Alman filozof Johann Gottfreid Herder (1744-1804)'dir. Herder'i milliyetçilik felsefesinde önemli kılan özellikler milli ruh, milletlerin karakteristik özellikleri ve tabi ki de milliyetçilik prensiplerini formüle eden[112] ve milliyetçilik(*nationalismus*) terimini ilk kullanan kişi olmasıdır.[113]Herder, Rousseau'nun natüralizm felsefesinden etkilenmiştir. Herder'e göre doğa milletlerin karakterini belirler. Bu bağlamda Herder ırkçılığı reddeder. Irkların 4 veya 5 bölüme göre ayrılmasına karşı çıkar. Her insanın kendine has bir ulusal formu vardır. İklim ulusların kendini oluşturan işaretidir. Ulusal karakter kişide başlar, aileyle gelişir, gelenekler ise algılanamaz şekilde değişkendir. Bu yüzden ırkları 4 veya 5'e indirgemek doğru bir tespit değildir. Herder'e göre bu genetik karakter kabul olunsa dahi bu insanlığın sistematik doğal tarihi değil, insanın fiziksel coğrafyasının

[112]William A. WILSON, *Herder, Folklore and Romantic Nationalism*, Blackwell Publishing Ltd. , 1973, s. 821

[113]Ercan BALCI, *"Türkiye'deki Milliyetçilik Söylemleriyle Kıyaslamalı Olarak Erol Güngör'ün Sosyolojik Milliyetçilik Anlayışı"* Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C: 14, Sayı: 1, 2011, s. 4

tarihidir.[114] Herder'in bilime ve bugüne en önemli katkılarından biri tarihselcilik ve tarihsel şuur olarak adlandırabileceğimiz kavramları geliştirmiş olasıdır. Tarihselciliğe katkısı bireyci bakış açısı ve tarihi ilerleme ve gelişme üzerine kurmasıdır. Tarihte bireycilik, her ulusu sadece harici faktörlerle değil dahili faktörlerle de ele almaktır. Çünkü Herder'in felsefesine göre bir kültür ya da bir halk tamamıyla eşsiz ve kendine özgüdür. Dolayısıyla kendi dinamikleri içerisinde ele alınmalıdır. İlerleme ve gelişme ise o dönem yaygın olan durağan gerçekçi bir tarih akışı görüşünü gerçeğin dinamik olduğunu söyleyerek değiştirmiştir. Ona göre her şey tarihin akışı içerisinde nasibini alır.[115] Herder'e göre devlette her zaman bir yönetici olmak zorundadır. Bu noktada doğa felsefesinden etkilendiği Rousseau'dan ayrılır. Onun kolektif hürriyetçiliği yerine insan doğasında olmamasına karşın, bir hükümdarın zorunluluğuna dikkat çeker. Herder'e göre insan bir hayvandır ve bir sahibe ihtiyaç duyar. Tıpkı hastanın doktora, eşlerin birbirine, şikâyetçinin yargıca ihtiyaç duyacağı gibi sürünün de bir çobana ihtiyacı vardır. Bunlar insanın doğasında bulunan doğal sonuçlardır. Tarihte doğal olarak bu getiriler üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte Herder despotluk düşüncesinin insan zihninde var olan doğal bir düşünce olmadığını söyler. Fakat bir milletin tarihi içerisindeki tüm yönetimler kötü dahi olsa o milletin milli ruhunu ve karakterini oluşturan etmenlerdir. Farklı ırklar, kurulan devletler ve hükümetler yoluyla tarih içerisinde belli bir bütün oluşmuştur. Krallıklar uluslara kendi karakterlerini ve birliklerini verirler; bu bağlamda belli bir kral toplum için ulusal bir karakter haline gelebilir.[116]

Herder'in milliyetçiliğinde ele alınması gereken en önemli kavram dildir. Bir milletin meydana gelmesi ve varlığını devam ettirmesinde dil son derece önemlidir. Ona göre tarihsel bir birlikteliği olan ve kendine ait bir dili bulunan topluluk, millet olmanın temel niteliklerini taşır. Böyle bir topluluk devletinde tabii temelini meydana getirir. Dili olmayan bir halktan bahsedilemez. Kan, yurt, askeri başarı, siyasal biçimlendirme gibi unsurlardan hiçbiri tek başına, var olma ve bunu devam ettirme bilincini halk üzerinde oluşturamaz. Bu nedenle Herder'e göre her ne olursa olsun ortak dile dayalı gelenek korunduğu zaman millet var olmaya devam edecektir. Farklı farklı halklar tüm

[114] Johann G. HERDER, *Outlines of a Philosophy of the History of Men*, Bergman Publishers, Londra, 1800, s. 166
[115] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 379-380
[116] Herder, a.g.e, s. 249-250

insan soyunun organik kısımları olarak kendilerine ait dillere sahiptirler ve bu nedenle her halk kendi dilini en kutsal şeyi olarak muhafaza etmelidir.[117]

Sonuç olarak Herder Almanya'nın siyasal birliğini sağlayamadığı bir dönemde milliyetçilik olgusunu felsefe ve tarih ilimlerine katarak bir ilerleme sağlamıştır. Nitekim kendisinin bahsettiği milli ruh, ulusal karakter ve milliyetçilik olguları, kendisinden sonra daha yaygın bir şekil alarak 19. ve 20. yüzyıllarda fenomonolojik bir varlık bulmuştur.

Almanya'nın siyasal birliğini sağlayamadığı bu dönemde öne çıkan bir diğer isim, dünya felsefe tarihi içerisinde Herder'den daha fazla yer almış ve daha çok şey kattığı iddia edilir George Wilhelm Frederich Hegel'dir (1770-1831). George Wilhelm Frederich Hegel tıpkı Herder gibi, Almanya'nın siyasal birliğini sağlayamadığı bir dönemde fikirlerini öne sürmüştür. Bu bağlamda kendisinin felsefesi, feodal veya federatif bir yapı değil, mutlakiyetçi bir devlet yapısı teşkil etmektedir. Lakin kendisi bu teoride, hukuku da ön plana çıkarmaktadır. Kendisi bu yüzden Avusturya çatısı altında gerçekleştirilecek olan "Grossdeutsch (Büyük Alman Birliği)" fikrini değil, Prusya devleti etrafında kurulacak olan "Kleinedeutschen (Küçük Alman Birliği)" fikrini savunmuştur. Hegel'in idealist felsefesi, Eflatun'un felsefesiyle benzerlik taşımaktadır. Hegel'e göre insan erdem ve ahlakın temelini teşkil eden "kayra (tanrısal güç)" yı içinde taşır[118]. Bu yüzden de devlet "Tanrı'nın yeryüzündeki yürüyüşü" dür. Kendisi mutlakiyetçi düşünceyi "Vorlesungen Über Die Philosophie Der Geschichte (Tarih Felsefesi)" adlı eserinde dile getirir. Hegel'e göre devletin en önemli unsuru tekerkliktir. Bu tekerklik devletin en temel egemenlik unsurudur. Hegel, Almanya İmparatorluğunun bir devlet olmamasını işte bu tek erkliliğin var olmaması ve bir seçim imparatorluğu olmasına bağlar. Hegel'in tek erklilik teorisine göre, prenslik veya baronluk gibi feodal (özel) yapılar, belli bir üst kavram olan tek erk sahibi krala ait olmalıdır. Fakat bu yönetim şeklinde egemenlik sadece bireysel egemene değil, meşrut olarak aileye(hanedana) aittir. Bu aile, sınıfların ve tüm özel kurumların güvencesidir. Bu noktada özel haklar bireysel egemen aile bazında eritilir. Bu kurumlar arasındaki çatışmalar veya sorunlar en son istenç olarak devletin meselesi haline gelir. Hegel'in sisteminde bireyin ve devletin ayrı ödevleri vardır. Bireyin ödevleri, gelenekçi-kapalı

[117] Sevim ACAR, *Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü: Herder,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25-26 (Aktaran: İPLİKÇİ, Alper, Johann Gottfried Herder'de Milliyetçilik Düşüncesi, Al Farabi Uluslarası Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 1, 2017, s. 133)

[118] George W.F. HEGEL, *Tarih Felsefesi,* İdea Yayınları, İstanbul, 2010, s. 17-18

bir yapıda değil; akılcı ve kavramlaştırıcı bir noktadadır. Bu bakımdan Herder ile ayrılır. Herder toplumu bir noktaya taşımak yerine, onu var olan formu içerisinde ele alır. Herder'e göre doğadaki milletler, tarihin içerisinde değişmekle beraber; var olan en erdemli, ahlaklı haldedir. Hegel ise bireyin amacının tanrının insana bahşettiği özü kavrama ve var olan dünyayı algılamak olduğunu söyler.[119] Hatta bunun için bir yöntem olan mevcut felsefe tarihi içerisinde önemli bir yer tutmuş diyalektik teorisini ileri sürmüştür. Diyalektiğe göre dünyadaki bilgiler sentezlenerek ilerler. Yani var olan iki gerçeklik (tez-antitez) birleşerek yeni bir gerçeklik (sentez) vücuda getirirler. Böylece insan bir madde olarak var olan hayata şekil verir. Asıl olarak diyalektik bir sorgulama sürecidir. Örneğin iki karşıt ideolojiyi ele alırsak, Hegel yöntemi bunlara bir eleştiri süreci ortaya koyar; Onları irrasyonaliteden arındırıp rasyonel bir sonuç elde etmeye çalışır. [120]

Bu düşünceden sonra şu sonuç çıkabilir: Birey ve toplumun geliştirdiği bir ideoloji olarak milliyetçilik sabit bir fikir değildir. Zamanın ruhu (zeitgeist) içerisinde var olan düşünce, değişmek ve ayak uydurmak zorundadır. Bu aslında öne sürdüğümüz milliyetçiliğin sübjektifliği ve farklı varyasyonlara ayrılmasına da bir cevaptır. Örneğin milliyetçilik 18.y.y. Fransa'sının devrim ruhuyla, fikirler çerçevesinde bütünleşen bir ulusalcılık iken; I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Alman İmparatorluğu'nun, Nasyonal Sosyalizm gibi rasist (ırkçı) bir milliyetçilik ortaya koyması bu sebeptendir.*

Hegel'in devleti, yurttaşların güvencesini sağlayan ve anayasa yoluyla vücuda gelen bir devlettir. Hegel'e göre anayasa devlete hayat verir. Bu noktada monarşiyi de savunduğu düşünülürse, aslında bugünkü anlamıyla kavrayabileceğimiz bu devlet bir meşruti monarşidir. Devlet, Hegel'e göre din, sanat ve felsefe gibi özel kurumları kapsayan bireysel bir bütünlüktür. Bu sayede tüm toplumu temsil eden tek bir ruh (tin) haline gelir.[121]

Vilfredo Pareto 1848-1923 yılları arasında yaşamış olan İtalyan Sosyolog 'tur. Kimi yazarlar tarafından "Faşizm'in Felsefi Babası" olarak nitelendirilen Pareto, özellikle siyaset kavramına "elit" kavramını yerleştirmesiyle tanınmaktadır. Pareto'ya göre devlet

[119] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 401
[120] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 394-396
*Pek tabii Nazizm'in Hegel diyalektiğinden doğduğu tartışmalıdır. Çünkü Nazizm irrasyonel bir düşüncedir ve Hegel irrasyonaliteye karşıdır. Ayrıca devletin temeli olarak anayasayı görür. Despotizme karşıdır.
[121] Hegel, a.g.e, s. 39-41

demokrasi veyahut başka bir rejimle yönetilsin, o devlet "elit" denen grup tarafından yönetilmektedir. Bu değişmez bir kaidedir.[122]Teori'nin bu temel kabulü ile birlikte toplum iki kesime ayrılır: Elitler ve elit olmayanlar (*Non-Elite).* Elitler ise yönetici elit ve yönetici olmayan elitler olarak ikiye ayrılır.[123] Pareto'ya göre Demokrasi hiçbir zaman "Milletin İradesi" değildir. Çünkü seçimler halkın iradesini ortaya koymaz; Sadece Elit kesimine daha kapasiteli ve yeni elemanlar kazandırır. Pareto'nun "Elit" kavramı sadece ekonomik olarak ortaya çıkan bir olgu değildir. Elitler toplumu yönlendiren kültürel, ekonomik ve siyasi olarak mevcut halktan ayrılan homojen varlıklardır.[124] Pareto "Modern Makyavel" olarak tanımlanabilir. Bu bakış açısını "Vilfredo Pareto'nun Sosyolojisi" adlı nitelikli eseri yazan Alasdair Marshall öne sürmektedir. Bunu ikisinin felsefi görüşünün (Realizm) benzerliklerini karşılaştırarak yapar. Machavelli'nin Prens (Hükümdar) teorisinin Pareto'nun realist elit felsefesiyle uyum içinde olduğunu ve ondan ilham aldığını belirtmektedir. Ayrıca Pareto'nun "Machiavelli'nin görüşleri kendi zamanında olduğu gibi bugün de en yüksek doğruyu temsil etmektedir." Cümlesini örnek olarak sunar.[125] Benzerlikler olarak, devlet kutsiyeti konusunda ikisinin de benzer görüşleri vardır. Lakin Pareto devlet ve halk'ın arasına Elit kavramını yerleştirmiştir. Machiavelli, Hükümdarı mutlak ve tartışılmaz olarak aracı koyarken Pareto bu noktaya bir zümre yerleştirmiştir. Elit zümresi ise Hükümdarlık gibi kuşatılabilir bir olgu değildir; toplum içinde kendiliğinden gelişen homojen bir olgudur ve elitlik için bir kuşatılabilirlik söz konusu değildir. Pareto ve Machiavelli'nin farklarından biri de Machiavelli'nin bir Siyaset Felsefecisi, Pareto'nun ise bir Sosyolog olmasıdır. Bu yüzden toplum ve iktidar unsurlarına Machiavelli siyasi ve diplomatik bir bakış açısı sunarken Pareto sosyolojik bir bakış açısı sunmuştur. Faşizm hususunda ise Vilfredo Pareto'nun Faşizme "demokrasi karşıtı" felsefesiyle katkı sunduğu açıktır. Pareto'ya göre seçkinler veya elitler hiçbir zaman toplumda ortadan kalkmazlar. Belli bir Elit sınıfı ortadan kalksa dahi yeni yönetim kendi Elit sınıfını ortaya çıkaracaktır. Bu da Pareto'nun "Elit Sirkülasyonu" dediği teoridir.[126] Hangi rejim yürürlükte olursa olsun bu rejim ve yönetimin liderlik ettiği bir Elit kadrosu vardır. Mevcut rejim bir ihtilal veya devrimle ortadan kalksa dahi bu ihtilal veya devrim

[122] Skirbekk, Gilje, a.g.e, s. 475
[123]Mutlu ARSLAN, *"Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu"*, Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi, C:13, Sayı:50, 2015 (Bahar), s. 80
[124] Alasdair MARSHALL, *Vilfredo Pareto's Sociology*, Ashgate Publishing Limited, Glasgow Caledonian University, UK(Birleşik Krallık), 1988, s. 9-10
[125] Marshall, a.g.e, s. 21-25
[126] Marshall, a.g.e, s. 31

halka indirgenemez ve halktan soyut yeni bir Elit sınıfının ortaya çıkmasına yol açar.[127] Böylece Demokrasi kavramı da boşa çıkmış olur. Çünkü Demokrasi'nin en önemli nokta-i nazarı "Halk Yönetimi" dir. Halkın kendi kendini yönetmesi Elitizm'in mutlak değişmezliği önermesiyle ortadan kalkar. Yani halkın kendi ifadesi olan iktidar aslında halktan kopuk bir "Elit Yönetimi"dir. İktidardaki mevcut elitler (*Governing Elite)*[128] belli inançlar(Dini-Siyasi ve Toplumsal) üzerinden halkı sömürme ve yönetimlerini sağlamlaştırmak üzerine odaklanacaklardır.[129] İktidarın muhtemel değişmesi karşısında ise demokrasilerde mevcut olan alternatif partilerin yönetici olmayan elitleri (*Non-Governing Elite*[130]*)* iktidara gelecek ve mevcut olan toplumsal durum yani elit sömürüsü devam edecektir. Elitlere yönelik bu eleştirisine rağmen Pareto, yönetimin elitlerin elinde bulunulması gerektiğini söyler. Bunun sebebi olarak ise elitlerin politikada "Mantıklı olan" davranışları en akılcı kişiler olarak ortaya koyabileceğine inanmasıdır. Pareto "Mantık" teorisi, davranışları "Mantıksal" ve "Mantıksal olmayan" olarak ikiye ayırır. Ona göre uhrevi ve manevi davranışların tümü "Mantıksal olmayan" davranışlardır. Mantıklı davranışlar ise bu maneviyattan soyutlanmış somut davranışların çoğunluğudur. Bu yüzden Pareto sadece "Medeni İnsan"ın mantıksal davranış ortaya koyabileceğine inanır. Medenileşme Pareto'da en somut gözüken mantıklı davranıştır. Bu medeni insan yönetimi sayesinde elitler de en üst siyasi ifade olarak akılcı yönetimi temsil ederler.[131] İşte bu yüzden halktan soyut elit yönetimi, Pareto'ya göre en ideal yönetim şeklidir. Faşizm ile benzerliği konusuna dönecek olursak; Bilindiği üzere İtalya kökenli Faşizm, tek ve mutlak parti yönetimi anlayışına sahiptir ve Demokrasi karşıtıdır.[132] Faşist Parti ise bir elitler bütünüdür. Kendisine "Ulusun Koruyucusu" görevini atfeder. Faşistlerin Öncü Parti(*Vanguard Party)* olarak Ulusal Faşist Parti'ye önem atfetmeleri, ona bir "siyasi kutsiyet" kazandırmıştır. Bu da ona mensup olanların ve liderlerinin ayrıcalıklı bir konuma sahip olmalarına yol açtı. Böylece de yönetici kesim artık bir "Elit Yönetimi" devlet ise parti ile birleşmiş bir "Faşist Devlet" haline geldi. Faşizm kesin bir şekilde elitist'dir.

---

[127] Çağatay SARP, *"Pareto'yu Okumak: Mantıklı Olmayan Davranış ve Seçkinler Teorisi",* Sosyal Bilimler Dergisi, C: 3, Sayı: 2, Temmuz 2013, s. 104-106
[128] Arslan, a.g.m, s. 80
[129] Sarp, a.g.m, s. 106-107
[130] Arslan, a.g.m, s. 80
[131] Arslan, a.g.m, s. 81-82
[132] Abdül Samet ÇELİKÇİ, Can KAKIŞIM *"İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi",* Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: 1, Sayı: 2, Aralık 2013, s. 95

Elitizm, Faşist lider Benitto Musollini'ye verilen unvanda (*Duçe)* görünmektedir.[133] Duçe ve Faşist Parti toplumdan soyutlanmış, topluma önderlik eden ve onu hedefe taşıyan kurumları temsil etmiştir. Bu noktada Pareto'nun Elit ve Mantık Teorilerine tam olarak uymaktadır.

Anlatılan tüm düşünceler temel alındığında şu soru sorulabilir: Bütün bu felsefi görüşler tüm dünyayı kapsayan evrensel bir milliyetçilik fenomeni ortaya koyar mı? Cevap hayırdır. Aslına bakılacak olursa tüm bu felsefi altyapı yalnızca Avrupa medeniyeti için geçerlidir. Bu felsefi altyapının hiçbiri doğu dünyası için geçerli değildir. Bu düşünceler, Avrupa coğrafyasında Fransız devrimi, Alman ve İtalyan siyasal birliğinin sağlanması, 1848 İhtilalleri, anayasaya dayalı ulus devletlerin oluşumu sadece 19.Yüzyıl Avrupa tarihi skalası içerisinde gerçekleşmiştir. Doğu dünyası ise bu süre içerisinde halen tanrısal ilhama dayalı mutlak monarşilerle yönetilmekteydi.

Milliyetçilik fenomeni 1.Dünya Savaşı ve hatta 2.Dünya Savaşına kadar doğu dünyası için fenomonolojik bir olgu değildir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu 1908 İttihat ve Terakki devrimine kadar "İttihad-ı Anasır" yani bir bütün olarak tebaasıyla birlikte bir Osmanlıcılık fikrinde yönetilmiştir. Pek tabii olarak Osmanlı İmparatorluğunun bu durumu, Herder' in milliyetçilik teorisine uygun olarak padişahın (ulusal kahramanın) etrafında inşa edilen bir Türk ulusu ve devleti olarak nitelendirilebilir. Fakat şu göz önünde bulundurulmalıdır ki, Osmanlı padişahı Türk ulusunun mukadderatını temsil ettiği gibi imparatorluk dâhilinde olan diğer ulusları da temsil etmekteydi. Bu doğrultuda Osmanlı padişahının birey ve devlet olarak ödevi, Türk ulusunu korumak olsa da bir diğer görevi de kozmopolit Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü pekiştirmek, Hâkimiyet-i Osmaniye sağlamaktır.

Oysa araştırmamızın konusu, milliyetçilik ideolojisinin, doğu toplumlarında büyük örnek teşkil eden Türk toplumu içerisindeki yeridir. İlk öncelik olarak da Osmanlı İmparatorluğundaki Türk milliyetçisi şahıs ve kurumları araştırmaktır. Şuana kadar anlatılan milliyetçilik ideolojisinin teorik ve felsefi arka planı Batı medeniyeti ve ulusları için geçerlidir. Batı milliyetçiliği önceden anlatıldığı gibi Machiavelli'nin mutlakiyetçiliği, Herder' in ulusçuluğu, Hegel' in otokratik anayasacılığı, Sorel' in maneviyatı ve Pareto'nun Elitizm'i üzerine inşa edilmiştir. Ortaya çıkan bu sentez

[133] Ulusal Faşist Parti'nin lideri Benitto Mussolini'ye "Lider, Liderlik eden kimse" manasına gelen *Duçe(Ducem, Duce)* unvanı verilmiş ve kendisine bu unvanla hitap edilmiştir.

bugünkü Avrupa milliyetçiliğinin yapı taşlarıdır. Ayrıca bugün pek çok Avrupalı tarihçi tarafından milliyetçiliğin Fransız devrimi ile başlamış olduğu fikri, yine bu Avrupa merkezli bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bugün determinist teoriyi kabul eden pek çok Avrupalı tarihçi, Fransız devrimini yapı taşı olarak ele almaktadır. Oysaki Fransız devrimi, Jean-Jacques Rousseau'nun katılımcı hürriyetçiliğinden ilham almış bir devrimdir. Dünya tarihine insan ve yurttaş hakları bildirgesi gibi büyük bir belgeyi katmakla beraber, Fransız devrimi 1804 yılında Napolyon Bonapart'ın imparatorluğunu ilan etmesiyle akamete ve başarısızlığa uğrayan bir devrimdir. Bu noktada bugünkü batı medeniyetinin ulusları, Rousseau'nun ve Fransız devriminin hürriyetçi ulusçuluğu üzerine değil, şoven ve patriyotik bir Bonapartizm üzerine kurulmuştur.

Doğu toplumları ise Türkler bazında 1908 yılında bu devrimin hürriyetçiliğinden ilham alarak bir devrim gerçekleştirmiştir. Lakin ilham alınan bu devrim öngördüğü şekilde olmamıştır. "Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet" çerçevesinde inşa edilmek istenen ulusçuluk, her milletin yek pare devletini kurmak istemesiyle akamete uğramıştır. Doğu medeniyetinin diğer önemli toplumlarından biri olan Araplar ise uzun bir süre batı milletlerinin sömürgesi olarak kalmışlardır. I. Ve II. Dünya savaşı sonrası kurulan Arap devletleri ise, Batıdan ilham aldıkları ulusçuluğu, Rousseau'nun hürriyetçiliğinden değil bugün Avrupa devletlerinde mevcut olan Bonapartizm'inden benimsemişlerdir. Ve işte bu yüzden Arap devletleri şahıs bazında odaklanan Bonapartist-Diktatoryal ulus devletler haline gelmişlerdir. Araştırmanın ana konularından biri olan Türkiye Cumhuriyetindeki milliyetçi düşünceler (Türkçü-Turancı), işte bu noktada önem kazanmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinde, Avrupa geleneğinden örnek alınan milliyetçilik akımları olduğu gibi, kendi dinamikleri içerisinde gelişen milliyetçi akımlar da mevcuttur. Doğu toplumlarının değer yargıları ve anlayışı, Batı medeniyetinkilerden farklı olduğu için bir paradoks oluşturmaktadır. Araştırmanın diğer bir önemli konusu olan Sultan Galiyev ve Galiyevizm düşüncesi bu paradoksun en somut örneğini teşkil etmektedir. Bir doğu devleti olan Rusya İmparatorluğu üzerine inşa edilen Sovyet Cumhuriyeti, 20.yüzyılın en önemli ideolojik devletlerinden biridir. Var olan batı medeniyetinin değer yargılarını ve felsefesini reddedip, Marksist değer ve felsefesi üzerine inşa edilen Sovyet Cumhuriyeti, Batı Medeniyetinin ulusçuluk anlayışı içerisinde bir paradoksa düşmüştür. Sovyet Cumhuriyetinin kuruluş yıllarındaki en önemli tartışma unsuru millet ve milliyetçilik olmuştur. Nitekim Sovyet genel sekreteri Josef Stalin döneminde , "Büyük Rus Şovenizmi" tartışılır hale gelmiştir. Bu

Sovyetlerin içine düştüğü ilk paradokstur. Sultan Galiyev ise tartışmanın diğer penceresini teşkil etmektedir. Batı'nın etkisi altındaki Rus şovenizminin yanında, Sultan Galiyev doğu toplumlarının kendi iç dinamiklerini benimseyerek milli hüviyetli sosyalist bir sentez ortaya koymuştur. Kimi tartışmalar içinde "Turancı" olarak da nitelendirebileceğimiz bu sentez, hem Marksist değer ve felsefesiyle hem de Batı ulusçuluğu ile çelişerek bir paradoks oluşturmuştur. Tamamen doğu dinamikleri içerisinde gelişen Galiyevizm düşüncesi, 20.yüzyılda nevi şahsına münhasır bir düşünce olarak yer almıştır.

1.4.Milliyetçilik Bir Fenomen* midir?

Milliyetçiliğin felsefi yaklaşımı, onun psikolojik bir konumlandırmadan öte idealar dünyasının bir parçası olduğudur. Müreffeh bir toplum öngörüsüdür. Peki, felsefi açıdan bir fenomen (görüngü) midir? İlk anlamıyla düşünüldüğü vakit duyularla kavranabilen bir kavram değildir. Bir idealdir. Müreffeh ve arzu edilen bir toplum öngörüsüdür. Bu ideale ulaşmak için belli metodik kavramları vardır. Fransız devrimi pratiği (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik), 1849 devrimleri, ulus devlet inşa süreçleri ve hatta Mussolini'nin kooperatif, faşist devleti bu metodik süreçlerdir.

Erol Güngör'ün bahsettiği üzere milliyetçilik ve milliyetçiler bir ülkede her zaman halktan karşılığını alamamakla beraber yerli formüller öne süren "seçkin" bir gruptur ve bu noktada milliyetçilik, Modernizmi temsil eder.[134] Çıkış itibariyle anti monarşist bir düşünce olan milliyetçilik, havas (krallar)'tan alıp avama vermiştir. Ulus ve Milli Hâkimiyeti teoride ön plana çıkarır. Fakat milliyetçi felsefenin siyaset ilminde uygulanışı tartışmalıdır. Çünkü hâkimiyeti belli bir şahıs veya parti potası içerisinde eritir. Bu da siyaset ilmi çerçevesinde oligarşik rejim tartışmasına ve özgürlük karşıtı itirazlarla karşılaşır. Oysaki var olan tüm düşünce ve teoriler, fikrin kanıksanması için oligarşik bir düzeni ön kabul olarak sunarlar. Komünist bir rejim, ulaşmak istediği komünizm ideali için proletarya diktatörlüğünü öngörür. Burjuva devrimleri, bir demokrasi ve katılımcılık dünyası öngörürken daima liberal iktisadiyatı kabullenmiş parti ve kuruluşları ön planda tutar ve yönetir. Liberal ve burjuva demokrasisine karşı çıkan parti ve kuruluşlar mevcut olduğu gibi bunlara katılımcılık dünyasında eşit haklar

*Fenomen: 1. Genellikle duyularla algılanabilen şey, hem gerçek varlıktan, hem de salt görüntüden ayırt edilir. 2. (Fizik ötesinde) Kendinde var olan, salt bir gerçekligi ortaya koyan şey. (Kaynak: AKARSU, a.g.e, s.82)

[134] Güngör, a.g.e, s. 47-48

tanınmaz. Bu tip partiler ve kuruluşlar yönetim ekseriyeti tarafından engellenir. Görüldüğü gibi her fikir başlangıçta dayatma yöntemini benimser; ardından bir ütopya (veya ülkü) peşinden gider. Bu Enternasyonal (Komünist), Global (Liberal) veya bir ulus çerçevesinde inşa edilmiş bir devlet olsun ya da olmasın; hepsi bu zikredilen müreffeh ütopyalara ulaşmakta birinci öncelik olarak dayatma ve fikrin kitleler tarafından kanıksanmasını benimser. Le Bon'un analizlerindeki gibi belli bir demagoji süreci vardır. Kitleler birleşmeye ve dayanışmaya çağrılırken, bunu engellemeye çalışan düşmanlar yaratılır. Böylece sağlam bir düalizm oluşturulur. Kitleler bir ikilik içerisinde sıkışıp kalır ve tek alternatifleri var oldukları dünya olur.

Milliyetçi siyasetin bu noktada nasıl bir konum aldığı sorusu fenomen cevabındadır. Evet, gerçek dünyada milliyetçilik bir fenomen(görüngü) değildir. Hatta sosyalist düşüncede var olan gibi bir doktrini (komünist manifesto) yoktur. Fakat Anthony Smith'in de dediği gibi milliyetçilik devletin ruhudur. Siyaset ilminde milliyetçilik bir fenomen haline getirilir. Bir tüzel kişilik olarak devletin içinde var olan bir görüngüdür. Bu noktada Fromm ve Tolstoy örnek verilebilir. Milliyetçilik, devlet içinde belli sembollerle gerçek bir fenomene dönüşür. Geçit resmiler, bayraklar ve marşlar milliyetçiliğin somutlaştığı noktalardır. Tolstoy bu durumu kendi kalemiyle bir savaş halinde anlatmıştır*

Kurumsal bir tüzel kişi olan devlet, varlığını bunlarla tamamlar ve hissettirir. Fromm'un da söylediği gibi bugün herhangi bir ülkede bir ülkenin bayrağını ayaklar altında çiğnemeye kalkan kişi en iyi ihtimalle oranın halkı tarafından şiddete maruz kalır.[135] Devlet varlığını, toplumda, bayraklar, marşlar, ulusal günler ve geçit resmilerle hissettirir. İşte bu milliyetçiliktir. Milliyetçilik, devletin rejimi ne olursa olsun kitleleri etkilemek ve motivasyon sağlamak için duyduğu ihtiyaçtır. Bu suretle milliyetçi

[135] Fromm, a.g.e, s. 72

*"Su toplamış elleriyle bütün o gemileri, kaleleri, cephanelikleri, barakaları, topları, buharlı gemileri, limanları, mendirekleri ve tüm bu sarayları, salonları, platformları ve zafer taklarını yapanlar; tüm bu gazetelerle kitapları dizip basanlar ve besleyip, büyütüp, baktıkları halde onları aldatıp onlara en korkunç facialarını hazırlayan adamların tüketmesi için tüm bu sülünlerle kiraz kuşlarını, istiridyeleri ve şarapları bulup getirenler; süslenip dalgalanan bayraklar altında yerini almış her amirale ve başkana, havai fişeklere ve bandoya, sağlıklı beyaz dişlerini göstererek, bir çocuk saflığıyla sevinç çığlıkları atan ve etrafa bakmalarına zaman kalmadan, paylarına ne amiraller, ne başkanlar, ne bayraklar, ne de bandolar düşen, paylarına sadece çamurlu savaş meydanı, soğuk, açlık ve elem, önlerine dikilmiş ölümcül düşmanlar ve kaçmalarını engellemek için arkalarına dikilmiş amansız subaylar, kan, yaralar, ıstırap, çürüyen cesetler ve anlamsız, lüzumsuz bir ölüm. Düşen hep aynı munis, budala insanlar", Tolstoy, a.g.e, s.80

felsefenin temelini devlet oluşturur. Bir fenomen olarak milliyetçiliğin kendini gösterebileceği ve varlığını hissettirebileceği yegâne kurum devlettir. Milliyetçi felsefenin komplimanları işte bu yüzdendir ki Makyavelist bir devletçilik, Eflatuncu bir idealizm içindedir. 20.y.y.'ın milliyetçi düşünürleri bunun farkına varıp, devleti yıkıp yeni bir devlet kurmak yerine var olanı yükselten ve yücelten bir anlayışı benimsemişlerdir.

Milliyetçilik fenomeninin bu durumuna en somut örnekler 3 farklı türüyle bu çalışmada incelenecektir. Özü itibariyle bunlar; var olanı yükselten, bütünleştirici Osmanlı'nın son dönem Türk Milliyetçiliği, İlerici faktörü ön planda olmasıyla birlikte maziyi referans alan Türk İstiklal Harbi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki Türk Milliyetçiliği ve paradoksal olarak sosyalizmle iç içe geçmiş, ilerici ve tepkisel olarak ortaya çıkan Sultan Galiyev'in milliyetçilik anlayışı.

2.Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Milliyetçi(Türkçü-Turancı) Düşünceler:

Çalışmanın bu bölümünün amacı Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarına temel oluşturacak Osmanlı'daki milliyetçilik fenomeninin bir etkisinin olup olmadığını araştırmaktır. Bu noktada Türkiye coğrafyasında ortaya konmuş milliyetçi veya sağ eğilimli düşüncelerin Türkiye Cumhuriyetinin Tarihi'ne gelinceye dek nasıl bir ilerleme kaydettiği ele alınacaktır. Siyasal olarak Türk milliyetçiliğinin ilk etkilerini araştırmak için tabii olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlamak gerekir. Bu dönem milliyetçilik kendini İttihad-ı Anasır şeklinde gösterdiği gibi, 1908 devrimi ve İttihat Terakki Fırkasının 1912 yılı sonrası izlediği politika günümüz Türk tarihi içerisinde İTF'nın Turancı bir siyaset izleyip izlemediği tartışmalarını doğurdu. Bu bağlamda Osmanlı dönemi Turancılık fikri tartışılıp, 3. bölümle bağlantı kurularak Türkiye Cumhuriyetine etki edip etmediği araştırılacaktır. Ayrıca 1908 devriminin önemli bir gelişmesi olan Türk Ocaklarının kuruluşu üzerinden, Türk milliyetçiliğinin kurumsal bakış açısı ve gelişimi irdelenecektir.

Bu bölümdeki temel amaç, siyasi tarih ve şahsiyetlerden ziyade milliyetçilik düşüncesinin Osmanlı Tarihi içerisinde nasıl telakki edildiğini anlamaktır. Bu kapsamda bu düşünüşün fikir sahipleri irdelenip siyasi tarih bir nebze arka planda olacaktır. Tüm bu analizler sonucunda genel bir Türkçü-Turancı düşüncenin Türkiye Coğrafyasına etkileri özetlenip, bu düşünceler bir sonraki bölümün konusu olan Sultan Galiyev ve onun sosyalist Turancı senteziyle karşılaştırılacaktır.

2.1. Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik:

Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında pek çok yoruma açık bir durum oluşturabilir. Bazı determinist yorumlara açık olduğu gibi, maziden gelen geleneksel bir anlayış olduğuna dair görüşler de mevcuttur. Determinist yaklaşımlar, Osmanlı'da var olan milliyetçiliğin 1908 sonrası resmi ideolojinin İttihat ve Terakki'nin "*Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet"* sloganı çerçevesinde Fransız devrimi sonrasında ortaya çıkan ve onun ruhundan alıntılanan bir milliyetçilik anlayışı olduğunu savunur. Gelenekçi yaklaşımlar ise Türk Milliyetçiliğinin mazide Oğuz Kaan dönemlerine kadar götürülebilecek yarı mistik bir geçmişinin olduğunu savunur.

Gelenekçi bakış açısı, daha öncede anlattığımız üzere milliyetçiliğe bir kültür meselesi olarak bakar. Bu bakış açısıyla da bazı Türk tarihçileri, milliyetçiliği MÖ'ye dahi dayanan bir Türk birliği çerçevesinde geliştiğini söylerler. Bu aslına bakılacak olursa çürütülmesi zor bir teoridir. Çünkü milliyet bilinci, dünya üzerindeki ırklarda 1789'dan çok önce tezahür etmiştir. Bunu Hegel'in köle-efendi diyalektiği ile de örneklendirebiliriz. Ortak dile sahip olan insanlar, dillerini algılayamadıkları insanlara karşı kendilerini bir noktada konumlandırmışlar. Birbirlerini algılayabilen insanların yarattığı bu konumlandırma milletleri teşkil etmiştir. Aynı dili konuşmalarından dolayı topluluklar yazıtlar, destanlar, görsel ve işitsel eserlerle ortak bir kültür ve medeniyet inşa etmişlerdir. Bu aşamadan sonra ise toplumların birbirlerine yabancılaşması artmış, her biri kendine ait bir kültüre sahip olmuşlardır. Bu görüşe sahip Türk tarihçilerinden Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, milliyetçiliği kişinin sevgi ve saygıyla bağlanması[136] olarak açıklarken, Türk milliyetçiliğini tarihte görülen ilk milliyetçilik olarak tanımlamaktadır. Türk milliyetçiliğinin 18.yüzyıldaki hareketlerle olan bağlantısını reddeden Kafesoğlu, Türk milliyetçiliğinin İtalyan veya Alman milliyetçilikleri gibi Batı milliyetçiliklerinden çok önce ortaya çıktığını öne sürmektedir. Buna kanıt olarak ise eski Türk başbuğlarının yönetimdeki uygulamalarının milli duygulara dayanması ve Orhun Kitabelerinde Türk töresi ile alakalı geçen metinleri sunmaktadır[137]

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde milliyetçilik konusunda kesin surette etki etmiş iki isim vardır. Bunlardan biri ünlü sosyolog Mehmet Ziya Gökalp, diğeri ise Kazan asıllı ünlü Türk Siyaset Bilimci, Tarihçi ve yazar Yusuf Akçura'dır. Bu iki isim 20. Yüzyıl Osmanlı ve Türk tarihi için iki ekol oluşturmuşlardır. Fakat Ziya Gökalp ile Yusuf Akçura'dan önce bu isimlerin de mutabık olduğu Türk milliyetçileri vardır. Bu isimler hem Akçura hem de Gökalp bu isimleri ilk Türkçüler olarak nitelendirmektedirler.[138][139]İki isimde ilk Türkçüler olarak saydıkları bu isimlerin en önemli özelliği olarak, o zamana dek ortaya koyulmayan "Türk", "Türklük" ve "Türk Milleti" gibi tanımların bu isimlerin eserlerinde göstermesi olduğunu söylemişlerdir. Bir nevi kültür milliyetçisi olan bu isimler Türk milliyetçiliği fikrinin temelini edebi

[136] Kafesoğlu, a.g.e, s.9
[137] Kafesoğlu, a.g.e, s.11-12
[138] Mehmet Ziya GÖKALP, *Türkçülüğün Esasları,* Kadro Yayınları, İstanbul, 1976, 8-16: Yusuf AKÇURA, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978, s. 46-60

eserlerle atan isimlerdir. Şinasi ve Ziya Paşa, Ömer Seyfettin gibi isimler şiirleri ve yazılarıyla, Ahmed Vefik Paşa'nın filolojik çalışmaları ve "Bütün Türklük" fikriyle, aynı şekilde Mustafa Celaleddin Paşa filolojik ve antropolojik teorileriyle ve Süleyman Paşa tarihi çalışmalarıyla milliyetçilik duygusunun bir Türkçülük akımına dönüşmesine katkı sağlamışlardır. Bu isimlerin yanında bazı yabancı düşünürler, gezginler ve bilim insanları vardır ki, bunlar Turancılık olgusuna dolaylı yoldan etki etmişlerdir. Bu isimlerden bazıları Leon Cahun, Matthias Alexander Castren, Armin Vambery ve Frederich Max Müllerdir. Bu isimler "Turan" olgusunun "Turan Irkı" ve "Turan Coğrafyası" olarak ortaya çıkmalarında yaptıkları çalışmalarla öncü olmuşlardır.

2.2. İlk Türk Milliyetçileri:

2.2.1. Mustafa Celaleddin Paşa

Mustafa Celaleddin Paşa 10 Nisan 1826'da bugün Polonya sınırları içerisinde bulunan Kleszow kasabasında doğmuştur. Kendisi aslen Leh olup asıl adı Konstanty Borzecki'dir. 1848 devrimleri sırasında Polonya'nın bağımsızlığı için çarpışmış, hareket başarısız olduğu vakit 1849 yılında İstanbul'a ve Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmiştir.[140] Osmanlı İmparatorluğu'na iltica ettikten sonra 23 yaşında Osmanlı ordusuna katılan Borzecki, Mustafa Celaleddin adını alır. Mustafa Celalettin Bey askerlik yıllarında subay ve harita hocalığı görevlerini ifa etmiş ve paşalığa terfi ettirilmiştir. Vefat ettiği 1876 yılında kendisi Ferik (tümgeneral/korgeneral) rütbesine sahipti. 1852'den Bosna İsyanında vefat ettiği 1876 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu için subaylık görevini yürütmüştür. Kendisi pek çok harbe iştirak etmiş, savaşmış ve yaralanmıştır. Bunlar arasında 1852 ve 1861 Karadağ İsyanları,1853 Kırım Harbi, 1886 Girit İsyanı ve 1875 Hersek İsyanı gösterilebilir. Kendisi harbiye yıllarında hem komutanlık hem de harita mühendisi olarak hizmet vermiştir. Nitekim kendisi Osmanlı ordusuna uzun süre hizmet verdikten sonra 1870 yılında siyasi meseleler neticesinde(Hamisi Ömer Lütfü Paşanın hayatını kaybedip yerine Hüseyin Avni Paşa'nın geçmesi) emekli edilmiştir. Fakat Hüseyin Avni Paşa'nın azledilmesinden sonra yetkisi ve rütbesi (mirliva-tuğgeneral) iade edilerek görevine geri getirilmiştir. 1875 yılında Hersek'te çıkan Sırp İsyanında komutanlık yapan Mustafa Celaleddin

[140]MUSTAFA CELALLEDDİN PAŞA, *Eski ve Modern Türkler,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s. 14-17

Paşa, başarılarından dolayı Ferik rütbesine yükseltilmiş, fakat 10 Ekim 1876'da karnından yaralanmış ve aynı tarih içerisinde vefat etmiştir.[141]

Mustafa Celaleddin Paşa'nın tüm bu tecrübelerinin yanında tarihe kattığı önemli bir eser ve teoriyle de bilinir. Bu eser 1869 yılında Fransızca olarak yayımladığı *"Eski ve Modern Türkler (Les Turcs Anciens Et Modernes)"* eseridir. Ortaya attığı teori ise bu eser içerisinde geçen "Turo-Ariyanizm" teorisidir. Turo-Ariyanizm teorisinde, Mustafa Celaleddin Paşa, Türklerin Avrupalı kavimlerle aynı kökten geldiğini savunmaktadır. Ona göre Avrupa kavimleriyle akraba olan "Turo-Aryan" kavmi İslamiyet'i seçtikten sonra köklerini unutmuş Sami ırklarla karışmışlardır. Oysaki Mustafa Celaleddin Paşa'ya göre Türklerin Batı medeniyetine girmesi kadar doğal bir şey yoktur. Bu ona göre zaten hâlihazırda olması gerekendir. Çünkü yazara göre Batı medeniyetini Turo-Ariyan kavmi kurmuştur.[142] Yusuf Akçura, Turo-Ariyanizm teorisinin sağlam bir temelde kurulmadığını, ilmi olarak eksikleri olduğunu ve kullandığı kaynakların tenkit karşısında zayıf kaldığını ifade etmektedir. Buna karşın Akçura eserin "Türklük ve Türkçülük" adına, Avrupa kaynaklarından alınmış ve Osmanlı'da neşredilmiş ilk eser olarak önemine de dikkat çeker. Akçura'ya göre eser, Türk ırkının güç ve genişliğine, dilinin zenginliğine, Osmanlı'da Türklük fikrine verilmeyen önem sonucunda ortaya çıkan sorunlara dikkat çekmiştir.[143]Mustafa Celaleddin Paşa'nın eserine dönersek eğer bu teorisini bazı filolojik kaynaklara dayandırmaktadır. Dil bakımından antik kabilelerin lisanlarındaki kelimelerle Türk dilindeki kelimelerin karşılaştırmalarını yapıp, bu kabilelerin Turo-Ariyan ırkına ait olduklarını öne sürmüştür. Avrupa'da ortaya çıkan ilk Türk kabileleri olarak "Jasyge" leri adlandırmaktadır. Yazar'a göre bu kavim M.Ö. 1. Yüzyılda İskit coğrafyasına (Bugünkü Ukrayna'nın güney kısmı ve Kırım'ın dâhil olduğu bölge) yerleşmişlerdir. Yazara göre Jasyge'ler, Kumanlarla birlikte Macaristan'a yerleşen kavimlerdendir ve Macarların atalarındandır. Esere göre Jasyge'ler Roma İmparatorluğunda süvari olarak paralı askerlik ve koruma yapmışlardır. Daçya seferinde yer alan Jasyge'ler bu bölgede "Jassi(Yaş)" şehrini kurmuşlardır. Celaleddin Paşa'nın bu kavmin Türk olduğuna dair sunduğu ilk filolojik önermelerden biri budur. Ona göre, bu kavim Yaş şehrini kurarken bu şehrin ismi Türkistan'daki Yassı şehrinin isminden ilham almışlardır.[144] Celaleddin Paşa'nın asıl Turo-Ariyan teorisini bu ırk şeceresinden

[141] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 17-20: Akçura, a.g.e, s. 57
[142] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 25
[143] Akçura, a.g.e, s. 53-54
[144] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 48-50

önceye götürür. Ona göre Jasyge'lerden de önce mevcut olan Türk kavimleri vardır. Bunlar Daçya bölgesinde yaşayan Pösen veya Bastrane adlı kabilelerdir. Celaleddin Paşa Daçya bölgesi isminin "Dakia" veya "Dakorum" kelimesinin Türkçe'de "Dağlık" kelimesinin karşılığı olduğunu söyleyip, Daçya kralı Desebal'in Batı Göktürk kağanı Disabul ile isim benzerliklerine vurgu yapmakta ve bu bölgenin halkının Türk olduğunu ima etmektedir. Bu coğrafya içerisinde yaşayan Bastrane kabilesinin Türk olduğunu yine filolojik önermelerle öne sürmektedir.(Bastrane, Bash-Tarnes, Baş Tarnlar). Bastrane veya diğer adıyla Pösen kabileleri Roma vatandaşı olup, bunlara "Daco-Roman" denmektedir. Yazar bu noktada Jasyge öncesi kabileleri Turo-Ariyan olarak adlandırmaktadır. Bu kabileler ona göre Roma medeniyeti içinde yer almış ve bu medeniyetin şekillenmesinde rol oynamıştır.[145] Yazara göre bu kavimler sadece Roma içerisinde Latince konuşan Türklerdir.[146]

Mustafa Celaleddin Paşanın İslam hakkındaki yorumları ise kitabın ikinci bölümünde geçmektedir. Ona göre Türkler, İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte pek çok âlim yetiştirerek Arap uygarlığının gelişmesine katkı sağladılar. Fakat aynı şekilde İslam ve Arap medeniyetinin, Türk uygarlığına zararlar getirdiğini de söylemektedir. Örneğin; Türklerin, Türk diline uymayan Arap alfabesini kabul etmesiyle birlikte eğitim hiçbir zaman uygarlık içerisinde gelişememiş ve millileşmemiştir. Kendi ifadeleriyle Bağdat ve Buhara'da edebiyat gelişirken Türk uygarlığı sınırlanmış, Türk milleti Arap ve İrani motiflere mahkûm olmuştur[147]

Mustafa Celaleddin Paşa'nın bu eserdeki başka bir mühim noktası ise "Turan" ve "Turanlı" kelimelerini zikretmesidir.[148]

Mustafa Celaleddin Paşa'nın bu eserinin muhtevasına yönelik tenkitler, Yusuf Akçura'da yerindedir. Akçura'ya göre Paşa bu kitabı kaleme alırken hem Osmanlı azınlıklarını yatıştırmayı, hem de Avrupa hükümetleriyle Osmanlı devletini yaklaştırmayı planlamaktaydı. Çünkü Paşa bu eserde o dönem isyana hazırlanan Ulah, Sırp ve Bulgarların, Türklerle aynı ırktan olduklarını iddia ederek bunu onlara telkin etmek istemekteydi. Ayrıca o dönem Avrupa dışı uygarlıkları (Turani ve Samiler gibi) aşağı sayan zihniyete karşı, bu eseri kaleme alarak Avrupalılarla Türklerin aynı soydan

[145] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 51-55
[146] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 59
[147] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 70. ve 73
[148] Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 63

geldiklerini göstermeyi amaçlamış ve Avrupai ulusların Türklere olan düşmanlığını eksiltmek istemiştir.[149]

Düşünceme göre ise Mustafa Celaleddin Paşa'nın bu Irk Teorisi'nin oluşmasındaki en önemli etken Osmanlı İmparatorluğunun Tanzimat Ferman'ının etkisinde olmasıdır. Bu dönem Batılılaşma, İmparatorluk toprakları içerisinde tartışılan en önemli düşüncelerdendir. Bu noktada Mustafa Celaleddin Paşa'nın eseri de Tanzimat'ın etkisi altında ele alınmalıdır. Paşa, eserinde Türklerin aryan ırkından olduklarını söyleyerek, Türk milletinin Batı medeniyetinin içerisinde olduğunu söylemiştir. Yani sonuç olarak Türkler için Batı medeniyeti ve Batılılaşma bu eser ve görüşler neticesinde bir tartışma konusu değildir; Çünkü Türkler mazide zaten Batı medeniyetindendirler ve Batılıdırlar. Nitekim İslam medeniyetine az dahi olsa eleştirileri de yüzdendir.

Mustafa Celaleddin Paşa'ya dair küçük bir anekdotta, Mustafa Celaleddin Paşa'nın Cumhuriyet tarihi içerisinde önemli bir şairimiz olan Nazım Hikmet Ran'ın dedesi oluşudur.

[149] Akçura, a.g.e, s. 53

2.2.2. İbrahim Şinasi

İbrahim Şinasi 1826-1871 yılları arasında yaşamış ünlü Türk şair, tiyatro yazarı ve gazetecidir. Edebiyat ve Basın tarihine yaptığı yayınlarla Osmanlı tarihi içerisinde önemli bir yer etmiştir. Şinasi'nin batı tarzında yazılan "Şair Evlenmesi" adlı eseri yazdığı kabul edildiği gibi, ilk resmi gazete olan "Tasvir-i Efkâr" ve ilk özel gazete olan "Tercüman-ı Ahval" i yayınlaması yaptığı önemli çalışmalar arasındadır. Şinasi, Türk milletinin, milliyetçi idrakine lisan anlamında katkıda bulunmuştur. Ziya Gökalp'te pek fazla yer verilmese de Yusuf Akçura, Şinasi'nin edebiyatta sade Türkçe kullanması ve "Lisan-ı Osmani" yi ortaya koymasıyla, onun dil ve edebiyatta Türkçülüğü ilk sezen yazarlardan biri olduğunu söyler.[150]

Fakat şu noktayı belirtmek gerekir ki İbrahim Şinasi, siyasal Türkçülükten ziyade meşrutiyetçi-garplı bir görüşe sahiptir. Prof. İbrahim Agah Çubukçu'nun aktardığı Şinasi'nin dörtlüklerinde bu durum açıkça görülebilir.**

2.2.3. Ziya Paşa

Ziya Paşa 1825-1880 yılları arasında yaşamış Türk yazar ve şairdir. Ziya Paşa düşünsel alanda tartışmalı bir insandır. Çünkü kimi zaman Batıcı bir konum almışsa da kimi zaman Osmanlıcı ve Gelenekçi bir çizgi izlemiştir.[151] Kendisi, Haziran 1870'de Hürriyet gazetesine yazmış olduğu makalede Cumhuriyet rejimini bugün anladığımız şeklinden biraz uzak (Rousseau'nun düşüncelerine daha yakın) bir şekilde tasvir edip, bu rejimden övgüyle söz etmiştir. Örneğin kendisi Cumhuriyet rejimini tanımlarken içerisinde hariciye nazırı (dışişleri bakanı) gibi mevkilerin bulunmadığını, zorunlu askerliğin olmadığını ve tüm yetkinin halkta olduğunu belirtmiştir.[152] Ziya Paşa'nın Yeni Osmanlılar cemiyetine üyeliği bilinmektedir. Genel anlamda da bu cemiyete üyeliği kendisinin İttihad-ı Anasır yani Osmanlıcılık fikrini savunduğunu düşünsel anlamda söylenebilir. Fakat Yusuf Akçura, Ziya Paşa'nın dilde sadeleşmeye dair yazdıklarıyla Türkçülüğe katkı sağladığını söylemektedir. Kendisini siyasal bir Türkçü

*Mustafa Celaleddin Paşa, a.g.e, s. 31

[150] Akçura, a.g.e, s. 47

** Bir ıtıknamedir insana senin kanunun/Bildirir haddini Sultana senin kanunun" , bkz: ÇUBUKÇU, İbrahim Agah, "Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s. 30

[151] Çubukçu, a.g.e, s. 34-35

[152] Mehmet KAPLAN, İnci ENGİGÜN Birol EMİL , *"Yeni Türk Edebiyatı Antalojisi II (1865-1876)"* , Marmara Üniversitesi Yayın No:521, İstanbul, 1993, s. 78

olarak gösterecek hiçbir kanıt bulamadığını söyleyen Akçura, Ziya Paşa'nın yazdığı "Şiir ve İnşa" makalesiyle dilde Türkçülüğe büyük bir katkı yaptığını söyler.[153] Şiir ve İnşa makalesine değinirsek eğer, Ziya Paşa bu makalesinde milli yazı ve milli şiirin önemine vurgu yapmıştır. Kendisi Osmanlı'da şiiri şu şekilde anlatmıştır: *"Şiir her kavimde (Soy olarak aynı topluluk) tabiidir (doğaldır), Ruy-i Arza (Yeryüzüne) ne kadar milel (milletler) ve akvam (kavimler) gelmişse cümlelerinin(hepsinin) kendisine mahsus (ait) şiirleri vardır. Osmanlıların şiiri acaba nedir? Necati ve Baki ve Nef'i divanlarında (şiirlerinde)gördüğümüz bahr-ı remel ve hezecden (İki aruz kalıbı) mahbun(kıt) ve muhbis (hapsedilmiş) kasaid ve gazeliyat ve Kıt'aat ve mesneviyat(dört şiir türü) mıdır? Yoksa Hace ve Itri gibi musikişinasların (müzisyenlerin) rabt-ı makamat(beste) ettikleri Nedim ve Vasıf şarkıları mıdır? Hayır bunların hiç birisi Osmanlı şiiri değildir. Zira görülüyor ki, bu nazımlarda (dizelerde) Osmanlı şairleri şuara-yı İran (İran şairleri)'a ve şuara-yı İran dahi Araplara taklid ile melez bir şey yapılmıştır."*[154]

Görüldüğü üzere Ziya Paşa Osmanlı şiirini anlatırken bunun milli bir "Türk şiiri" değil, Arap ve İran şiirinden etkilenmiş bir "melez şiir" olduğunu söylemiştir. Kendisi Arap ve Acem şiir 'ininin eski dönemlerde taklit edilmesinin eğitim gibi gösterilmesini eleştirmiştir. Devlet erkânının yazdıklarında anlam olarak anlaşılması zor kelimelerin bulunduğu bu yazılarda çok az bir şekilde Türkçe ifadeler bulunduğunu söyleyerek eleştirmiştir. Halka ilan edilen fermanların çoğunun halk idrak edilemediği ve halk için bu yüzden bir şey ifade etmediğini de belirtmiştir. Kendisi asıl şiirin Anadolu'da ve İstanbul'un avam tabakası arasında hala var olduğunu fakat Osmanlı'nın bunlara rağbet göstermediği için büyüyemediğini belirtir. Ziya Paşa'ya göre ölçüsüz, ahenksiz diye beğenilmeyen milli şiir hala halk içerisinde yaşamaktadır. Halk arasında hala şairane kişilikler bulunmaktadır ve ona göre bu kişilere fırsat verilmelidir.[155]

Akçura'da Ziya Paşa'nın bu yazısını övmüş, onun açık bir edebi Türkçülük yaptığını ifade etmiştir.[156]

[153] Akçura, a.g.e, s. 47-48
[154] Kaplan, Engigün, Emil, a.g.e, s.45
[155] Kaplan, Mehmet, vd. , a.g.e, s. 47-49
[156] Akçura, a.g.e, s. 47

2.2.4. Ahmet Vefik Paşa

Ahmet Vefik Paşa 3 Temmuz 1823 yılında doğup, 1 Nisan 1891'de vefat etmiş olan oyun yazarı, çevirmen, diplomat ve devlet adamımızdır. Kendisi bu süre zarfı içerisinde Grekçe, Farsça, Fransızca ve İngilizceye malik olmuş ve 1847 yılında Tercüme odasında mütercim-i evvel yani birinci tercüman olmuştur. Ahmet Vefik Paşa, muhtemelen 1850 yılında Tahran, 1861 yılında ise Paris Sefirliği'ne atanmıştır. 1877 yılında ise Şura-yı Devlet ve Birinci Mebusan Meclisi Reisliğine atanmıştır. Bunların dışında Darülfünun hocalığı yapmış ve Encümen-i Daniş'te görev almıştır.[157] Ortak bir şekilde hem Yusuf Akçura hem de Ziya Gökalp Ahmet Vefik Paşa'dan bahsetmektedirler. Yusuf Akçura onu "Bütün Türkçülüğün ilk öncüsü"[158] olarak nitelerken, Ziya Gökalp de Ahmet Vefik Paşa'yı ilmi ve bedii (estetik) Türkçü olarak anlatmaktadır.[159] Ziya Gökalp, Ahmet Vefik Paşa'nın en büyük katkıları arasında "Şecere-i Türki" adlı eseri Doğu Türkçesinden, İstanbul Türkçesine çevirerek yaptığını ve "Lehçe-i Osmani" adındaki eseriyle de Türkiye'de Türkçenin büyük Türkçenin bir lehçesini ettiğini ve bundan başka lehçeler bulunduğunu kanıtladığına dikkat çekmiştir.[160] Yani bir nevi Ahmet Vefik Paşa filoloji ile Türk milletinin " büyük resim" e bakmasını sağlamıştır. Yusuf Akçura ise onun Bütün Türkçülüğün (Pantürkizm'in) öncülerinden olduğunu söylerken Lehçe-i Osmaninin önsözünü referans olarak gösteriyordu. Ahmet Vefik, bu önsözde Osmanlı'nın mazisini dil üzerinden (Türk dillerinin Oğuz ya da "Guz" boyu) açıklamış, Türk milletinin yayılışının Bahr-i Şarki (Doğu denizi, Pasifik okyanusu)'den Macaristan'a kadar uzandığını dil unsurunu kanıt göstererek anlatmıştır.[161] Ahmet Vefik Paşa'nın bu açıklamasını Türk milliyetçiliği açısından değerlendirirsek eğer o zamana kadar İslam tarihi ile iç içe geçmiş Osmanlı tarihini ve Osmanlı geçmişini bütünsel bir Türk milleti içerisinde ele alıp açıklaması olabilir. Çünkü o zamana kadar Türk tarihi daha çok Osmanlı'nın genel tarihi üzerinden açıklanıp mazisi olarak Selçuklu Sultanlığı gösterilmekteydi; fakat Ahmet Vefik bir devletin tarihinden ziyade bütün bir Türk milletinin Oğuz boyundan bahsetmiştir. Şüphesiz bu o zamana dek pek rastlanılmayan bir tarih yaklaşımıydı.

---

[157] Attila ŞAHİNER, *Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih Anlayışı,* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2007, s. 3-13
[158] Akçura, a.g.e, s. 49
[159] Gökalp, a.g.e, s. 9
[160] Gökalp, a.g.e, s. 9
[161] Akçura, a.g.e, s. 49-50

2.2.5. Süleyman Paşa

Süleyman Hüsnü Paşa 1838-1892 yıllarında yaşamış[162]ünlü Türk komutanı ve düşünürüdür. Kendisi Türk milliyetçiliği adına yazdığı *"Tarih-i Alem"* eseri ve Milli Lisan ve Milli Tarih kavramlarını öne çıkarmasıyla bilinmektedir. Süleyman Paşa 9 Ekim 1838'de İstanbul'da doğmuştur. Süleyman Hüsnü, Mekatib-i İptidaiye" ve Dar'ülmaarifte ilköğrenimini tamamladıktan sonra, Arapça ve Farsça öğrenmiş; 1853'te Maçka'daki Askeri İdadi Mektebi'ne, 1856'da Mekteb-i Fünun-i Harbiye-i Şahane denilen Harp Okulu'na girmiş ve 1859 yılında bu okulu bitirmiştir. İlk görev olarak da 1859 yılında Bosna'ya Teğmen rütbesiyle atanmıştır. 1869 yılında Mekteb-i Harbiye Münşeat(dergi) müdürlüğüne, birkaç yıl sonra da bu kurumda Tarih Öğretmenliğine atanmıştır.[163] Bu dönem ki faaliyetlerinde ön plana çıktığı söylenmekte ve Tarih öğretisindeki farklı görüşleriyle öğrencilere farklı bakış açıları kazandırdığı söylenmektedir. Bunda kendisinin milli tarih bakış açısına sahip olması etkili olmuş olabilir. Çünkü kendisinin, Türklerin Selçuklu-Osmanlı devrinden önce de büyük bir tarihe sahip olduğunu, Türkçe'nin üstün bir dil olduğu, meskûn zamanda Türk milletinin dünya tarihindeki payının azaldığı ve Türklerin böyle bir durumu hak etmediği gibi düşünceleri olduğu söylenmektedir.[164]

Süleyman Paşa 21 Temmuz 1872 tarihinde Mirliva (Tuğgeneral) rütbesiyle Askeri Mektepler İkinci Nazırlığı (bakanlığı) ve Ders Nazırlığına tayin edilmiştir. Süleyman Paşa'nın bu süre içerisinde yaptığı en önemli katkı, Askeri rüştiye(ortaokul)'leri kurması ve bunların müfredatlarını hazırlaması olmuştur. Hazırladığı müfredatlarda "milli tarih" ve "milli lisan" anlayışını ön plana yerleştirmiştir.[165] 1875 yılında açılmaya başlanan rüştiyeler, askeri idadi (lise)'lere vasıflı öğrenci yetiştirmeyi planlamaktaydı.[166] 1876 yılında Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde rolü olan Süleyman Paşa, kısa süreli Sultan V. Murat ve I. Meşrutiyet döneminden sonra, II. Abdülhamid'in tepkisini çekti. II. Abdülhamid tarafından İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenen Süleyman Paşa Aralık 1876'da Bosna-Hersek Ordu Kumandanlığına tayin edildi. 1877 yılında Karadağ ve Hersek asilerine karşı başarılı oldu. Fakat 24 Nisan'da

[162] Fethi TEVETOĞLU, *Süleyman Paşa,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 1
[163] Aydın EFE, *"Süleyman Paşa'nın Tarih Anlayışı"*, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, Erzurum, 2004, s. 207-208
[164] Efe, a.g.m, s. 208
[165] Efe, a.g.m, s. 208
[166] Cemil ÖZTÜRK, *"İdadi",* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 465

Rusya İmparatorluğunun Osmanlıya savaş ilan etmesiyle Türk tarihinde 93 Harbi olarak bilinen savaş başlamış oldu. 10 Aralık 1878'de Plevne'nin düşmesiyle felaket boyutunu aldı ve Rus kuvvetleri İstanbul önlerine kadar ulaşma imkânı buldu. Rus ordularının Balkanlar'a doğru ilerlemesiyle Çetine üzerine yürüme hazırlığında olan Süleyman Hüsnü Paşa'nın, İstanbul'a giden yolun takviyesi için bizzat padişahın onayı ile Rumeli'ye kaydırarak Şıpka Geçidi'ni tutması uygun görüldü.[167]Şıpka geçidinde yaptığı bir dizi savunma savaşı ve Rus ordularına karşı kazandığı zaferlerden dolayı bu tarihten sonra Süleyman Paşa, "Şıpka Kahramanı Süleyman Paşa" olarak anılmaya başlandı. Ziya Gökalp'te kendisinden bu unvanla bahsetmektedir.[168] Fakat kendisinin askeri meselelerde hükümet ve padişah ile fikir birliğine varamaması onun tepki çekmesine yol açtı. Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden dolayı paşaya karşı güvensizlik hisseden Sultan II. Abdülhamid, Süleyman Paşa'yı 15 Şubat 1878'de "hükümet aleyhine kışkırtıcı faaliyete bulunma" suçlamasıyla tutuklattırdı. Ayrıca Şıpka geçidindeki başarıları ve Rus ilerlemesini yavaşlatmasına rağmen savaşta başarısızlıkla suçlanarak savaş suçlusu ilan edilmiştir. 17 Şubat 1878'de Divan- Harb (Askeri Mahkeme)'e çıkarılan Süleyman Hüsnü Paşa'nın tüm rütbeleri sökülmüştür.[169] 2 Ocak 1879'da Süleyman Hüsnü Paşa hakkında ömür boyu Bağdat'a sürgün ve tüm askeri yetkilerinden azledilmesi kararı çıktı. Sürgün edildiği 1879 yılından 1882 yılına kadar hayatını burada geçiren Süleyman Paşa geçirdiği bir hastalık sonucunda 7 Ağustos 1882'de vefat etti.[170]

Süleyman Paşa'nın fikri hayatından bahsedecek olursak, kendisi Yeni Osmanlılar Cemiyetinin önemli bir mensubu idi. Kendisi 1865 yılında 35. Hücre reisi olarak[171] cemiyete kayıt yaptırmış ve Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde, askeriyede önemli rol oynamıştır. Ziya Gökalp, Süleyman Paşa'dan övgüyle söz etmektedir. Gökalp, Süleyman Paşa'nın en önemli eseri olarak Tarih-i Alem'i gösterir. Fransız Türkolog Joseph de Guignes'in görüşlerinden etkilenen Süleyman Paşa ilk defa Hiyong-nu'ların Türklerin tarihte görülen ilk atalarından olan Hunlar olduğunu söylemiştir. Tarih-i Alem adlı eserinin önsözünde bu kitabın askeri mekteplerde okutulmak üzere yazıldığını, çoğu eseri tercüme şeklinde mekteplere sunduğunu fakat

[167] Kemal BEYDİLLİ, *"Süleyman Hüsnü Paşa",* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 90
[168] Gökalp, a.g.e, s. 9
[169] Efe, a.g.m, s. 209
[170] Beydilli, a.g.m, s. 90-91
[171] Beydilli, a.g.m, s. 90

tarih konusunda bir tercümenin yapılamayacağını çünkü Avrupa'da yazılan tarih kitaplarının çoğunun İslamiyet'e ve Türklere dair iftiralar ile dolu olduğunu söylemiştir. Bu yüzden de mekteplerde okutulması gereken Tarih kitabı çerçevesinde İslamiyet'e ve millete dair muhalif hiçbir sözün bulunmadığı, hakikatlerin anlatıldığı bu kitabın vücuda getirildiğini söyler.[172] Ayrıca Gökalp eserinde Süleyman Paşa'nın Recaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı bir mektubu aktarmıştır ki bu mektupta Süleyman Paşa'nın Türkçülüğe dair önemli görüşleri vardır. Mektupta Süleyman Paşa Osmanlı edebiyatı demenin doğru olmadığını, dil Osmanlı dili, millet de Osmanlı milleti değildir. Osmanlı tabiri sadece Osmanlı İmparatorluğunu belirtmek üzere kullanılan devletin adıdır. Oysaki millet Türk, dili Türkçe, edebiyatı da Türk edebiyatıdır.[173]

Yusuf Akçura da Süleyman Paşa'nın en önemli eseri olarak Tarih-i Alem olarak gösterir. O zamana dek yazılan tarih kitaplarında ilkçağ Türk tarihine sadece 1/20'lik bir kısım ayrıldığını, Süleyman Paşa'nın bu dünya tarihi yazımıyla ise ilk Türk devletleri hakkında geniş bir bilgi sahibi olunduğunu söylemektedir.[174]

Bu noktaya kadar Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in eserlerinde zikredilen Türkçü Osmanlı Aydınlarından bahsettik. Daha çağdaş yazılarda bu dönem Osmanlı aydınlarından başkalarını da Türkçüler arasında gösterilmektedir. Örneğin Yeni Osmanlı cemiyetinin kurucularından Ebuzziya Tevfik, Fethi Tevetoğlu'nun eserinde bir Türkçü olarak gösterilmektedir.[175]Halbuki Ebuzziya Tevfik milletin ilerlemesini benimsemekle beraber Türkçülük fikrini benimsediği söylenemez. Çünkü kendisi Osmanlıcılık düşüncesini benimsemiştir.[176]

[172] Gökalp, a.g.e, s. 9-10
[173] Gökalp, a.g.e, s. 10
[174] Akçura, a.g.e, s. 70-71
[175] Tevetoğlu, a.g.e, s. III
[176] Ziyad EBUZZİYA, *"Ebuzziya Tevfik",* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 376

2.2.6. İsmail Gaspıralı

İlk Türkçüler arasında Osmanlı elitleri ve paşaları olduğu kadar özellikle Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi isimleri etkileyen önemli kişilerden biri de İsmail Gaspıralı'dır. İsmail Gaspıralı veya İsmail Gaspryinski 21 Mart 1851'de Kırım'da Bahçesaray yakınlarındaki Avcıköy'de doğmuştur.[177]Doğduğu dönem Panslavizm'in ve "*Russophile*"* in öne çıktığı bir dönemdir. I. Nikola iktidarındaki Rus Çarlığı özellikle Osmanlı hegemonyasındaki Balkan topraklarındaki Slav unsurları kendi çıkarları için isyana teşvik etmek ve kendi himayesine katmak istemekteydi. İsmail Gaspıralı'nın doğduğu Kırım bölgesi de vaki zaman içerisinde Rus işgali altındaydı. Mustafa Toker bu Slavcılık ve Russophile hareketinin Gaspıralı ve onun gibi o zaman Türkleri arasında büyük tepkiye yol açtığını yazar. Toker'in aktardığına göre Gaspıralı 1867 yılında Girit'te Osmanlı ve Rum asileri arasında yaşanan çatışmaya Osmanlı saflarına katılmak üzere İstanbul'a geçmeye çalışmıştır. Lakin Odessa limanına giden gençler Pasaportları bulunmadığı için yakalanmışlardır. Bu olay sonucunda da İsmail Gaspıralı eğitim gördüğü Moskova Harp Okulu'ndan atılmıştır.[178] 1868 yılından sonra İsmail Gaspıralı 17 yaşındayken Bahçesaray'daki Zincirli Medresede Rusça öğretmenliğine başladı.[179] 1872 yılına kadar bu görevi ihtiva eden Gaspıralı, 72 yılından sonra Avrupa'nın önemli kentlerine (Münih, Viyana, Stuttgart, Paris) seyahatler yapmıştır. 1874 yılında ise İstanbul'a gelen İsmail Gaspıralı, Toker'in iddiasıyla burada Yeni Osmanlılar Cemiyetinden oldukça etkilenmiştir.[180] Osmanlı da zabit olma isteğini gerçekleştiremeyen Gaspıralı Kırım'a geri dönmüştür. Kırım'a geri döndükten sonra 1878'de Bahçesaray belediye başkanı olmuştur. Belediye başkanlığı yıllarının onun Tatarların dini ve sosyal sorunlarını daha yakından görmesine sebep olduğu söylenmektedir. 1881 yılında Rusça *"Tavrida"* gazetesinde yazdığı *"Russkoe Musulmantsvo(Rus Müslümanlığı)"* makalesini bu etkide yazdığı da söylenmektedir.[181] Bu yıldan sonra ise Gaspıralı *"Ceditçilik"* olarak anılacak fikirlerini geliştirmeye başlamıştır. Fikirlerinin temelini yansıtacak olan *"Tercüman"* gazetesini Gaspıralı 22

[177]Mustafa TOKER, *"İsmail Gaspıralı ve "Dilde Birlik" Fikri Üzerine",* 2 Kasım 2001'de Karapınar'da yapılan "İsmail Gaspıralı ve Türk Fikir Hayatındaki Yeri" konulu panelde okunan bildiri, s. 32
*Russophile (Russofil): Temel anlamıyla Rus yandaşlığı, Rus kültürünü ve Rus milletini savunma, bağlanma düşüncesidir.
[178] Toker, a.g.m, s. 32
[179] Toker, a.g.m, s. 32
[180] Toker, a.g.m, s. 32
[181] Hakan KIRIMLI, *"Gaspıralı İsmail Bey"*, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 392

Nisan 1883'ten itibaren yayınlamaya başlamıştır. Tercüman gazetesinin bir özelliği de Rusya'da yayımlanan ilk Türkçe gazete olma niteliğidir. Gaspıralı'nın eğitim reformizmini temsil eden *"Usul-ı Cedit (Yeni Yöntem)"*okulları ise ilk olarak 1884'te Bahçesaray'da açılmaya başlamıştır. Bu eğitim kurumları 1917 yılına dek Rusya'nın çeşitli bölgelerinde açılmaya devam etmiş, bu eğitim kurumunda okuyan ve bu ekolü benimseyen kimseler Ceditçiler (Yeniciler) olarak anılmaya başlanmıştır.[182] Gaspıralı'nın Tercüman gazetesi ve Usul-ı Cedit denen okulları onun fikri hayatına dair önemli izler taşımaktadır. Usul-ı Cedit ve Ceditçilik hareketi Gaspıralı'nın başlattığı Rusya Türkleri reformizmini temsil eder. Gaspıralı'nın açtığı Usul-ı Cedit okulları "Usul-i Savtiyye" denen metoduyla modern eğitim vermekteydi.[183]Bu eğitim kurumlarının amacı Türk gençliğini dogmatik medrese eğitimi yerine modern bilgilerin ve bilimlerin teşekkül edildiği programlı bir eğitim sunmaktı. Bu durumda Türk gençliği Avrupa tipi bir eğitim alacak ve yeni Türk nesli Avrupa bilim seviyesine erişecekti. Bu görüş aslında Gaspıralı'nın hayatından şekillenmiştir. 19.y.y. Rusya'sında dünyaya gelen İsmail Gaspıralı Panslavizm'in ve Rusçuluğun hâkim olduğu bir dönemde yaşamıştır. Buna bağlı olarak Türk milletinin Rus çarlığındaki durumunu Gaspıralı tamamen eğitim odaklı ele almış olabilir. Mevcut dönem Rusya'sında Türkler genellikle medrese eğitimi alıyorlardı (Özellikle Türkistan coğrafyasında Buhara merkezli gelenekçi dini bir eğitim hâkimdi.[184]). Batı tarzı eğitim almak için ise Türklerin Rus okullarına gitmesi gerekliydi ki bu durum çoğunlukla Türkleri Ruslaştırma siyasetine alet olmaktaydı. Buna karşı Gaspıralı Ceditçilik Reformizmiyle bu durumu ortadan kaldırmak istemişti. Yeni yerli eğitim kurumlarıyla Türkler hem Batı ilmine vakıf olacaklardı, hem de asimilasyona uğramayacaklardı. Usul-ı Cedit eğitim reformizmi hareketi olarak çıkmışsa da Gaspıralı'nın bütünlükçü düşünceleriyle birleştiği vakit Ceditçilik artık sadece reformizmi değil; Tercüman gazetesinin ünlü sloganı olan *"Dilde, Fikirde, İşte Birlik"* ile bütün Türkleri tek bir çatı altında toplamaya çalışan bir Turancılığı temsil eder.[185] "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" cümlesi Gaspıralı'nın Turancılığını özetlemek için haiz öneme sahiptir. Gaspıralı bütün Türklerin birleşmesi için ortak kültür inşasını önermekteydi, bunun içinde dilde ve

[182] Kırımlı, a.g.m, s. 392
[183] Kırımlı, a.g.m, s. 392
[184]Yaşar BEDİRHAN, *"XIX. Yüzyılda Kazan Türkleri Arasında Eğitim-Öğretim veAydınlanma (Maarifetçilik) Hareketinin Başlaması ve Bunun Öncüleri"* , Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, C: 14, Sayı: 53, s. 367

[185] Toker, a.g.m, s. 34

fikirde birlik öncelikteydi. Bunlar sağlandığı vakit ise işte birlik yani fiili olarak bütün Türklerin aynı çatı altında birleşmesi sağlanacaktı. Dilde ve fikirde birliğin sağlanması ise usul-ı cedit ile sağlanacaktı. Gaspıralı için fikirlerini eylemsel olarak ortaya koyma fırsatı 1884'te başlayıp 1905 yani Şubat ihtilali* yılları arasında olmuştur. Nitekim usul-ı cedit okulları 1895 yıllında Rusya genelinde 100'ü aşmıştı (1914'te 5000'i bulacaktı). Bunun yanı sıra Kızlarında eğitime katılmasını arttırmak için Gaspıralı, Bahçesaray'da ilk kez Türk Kız Mektebini 1893'te açmıştır. 1905'in özgürlükçü ortamı ise Rusya Türkleri için ilk defa siyasette kendi sorunlarını gündeme getirme anlamını taşıyordu. Rusya Türklerinin ilk ve en önemli girişimlerinden biri olarak ise Ağustos 1905'te I. Bütün Rusya Müslümanları Kongresi yapıldı.(1906 yılına kadar 3 kongre düzenlendi) Türklerin sorunlarının ele alındığı bu kongreye İsmail Gaspıralı başkanlık etti. 1906 seçimlerinden sonra Rusya Müslümanlarının Duma'ya katılımı ve İttifak-ı Müslimin adında bir parti oluşturmaları onun düşüncelerini siyasi zemine taşıma fırsatı tanımıştı. İttifak-ı Müslimin'in programının Gaspıralı'nın düşüncelerinden oluştuğu söylenir. Bu fikirler arasında Rusya 'daki bütün Müslümanların maarif sisteminin birleştirilmesi, kız erkek bütün Müslüman çocuklarına ilköğretim mecburiyeti konulması, rüştiyelerin açılması, öğretim dilinin sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi olması vardır.[186] Osmanlı Türkçesi Gaspıralı'nın "Dilde Birlik" düşüncesinde önemlidir. Gaspıralı Tüm Türklerin aynı lehçede konuşması için eğitim verilmesini önermekteydi. Bu lehçe olarak ise İstanbul Türkçesini yani Osmanlı Türkçesini seçmiştir. 1905 sonrası II. Nikolay'ın istibdat rejimini geri getirmesi ve Duma'nın kapanması sonrasında İsmail Gaspıralı'nın projeleri de akamete uğramış oldu. Fakat 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle birlikte İsmail Gaspıralı fikirlerini Osmanlı'da yaymaya çalışmıştır. İttihat ve Yeni Osmanlılar Cemiyetlerinin de Gaspıralı ile ilişkili olduğu söylenmektedir. Yeni Hükümetle temasa geçen Gaspıralı çeşitli İstanbul dergilerine makaleler yazmaktaydı. 1908'de kurulan Türk Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer alıyordu. 1911'de teşkil edilen Türk Yurdu Cemiyeti ve onun yayın organı olan Türk Yurdu dergisi üzerinde de Gaspıralı'nın büyük etkisi oldu. Bununla birlikte 1912'de hükümetin başında bulunan İttihatçıların Türkçü

*1905 İhtilali: 1905 Rus İhtilali veya 1905 Şubat Ayaklanması, 1905 Moskova Ayaklanması sonucunda 5 Şubat 1905 tarihinde Rus Çarının Meşrutiyet rejimini kabul etmeye zorlandığı halk hareketidir. Bu devrimden sonra Rusya'da Meclis Kurumu (Duma) açılmış, 1906'da Rusya İmparatorluğunun Anayasasının ilan edilmesi gibi gelişmelere sebep olmuştur.

[186] Kırımlı, a.g.m, s. 393

kanadı tarafından teklif edilen ayan üyeliğini kabul etmedi. Bu yoğun faaliyetler arasında sağlığı giderek bozulan Gaspıralı 24 Eylül 1914'te Bahçesaray'da öldü.[187]

2.3. Yabancı Türkolog/Yazarlar:

2.3.1. Leon Cahun

Tam ismiyle David Leon Cahun, 28 Haziran 1841 ve 30 Mart 1900 yılları arasında yaşamış olan Yahudi asıllı Fransız gezgin, oryantalist, romancı ve yazardır.[188]Kendisi Fransız Milli Eğitim Bakanlığınca Doğu ülkelerini inceleme gezilerine gönderildi. Türk-Moğol dil ve edebiyatları üzerine önemli çalışmalar yapmıştır.[189] Kendisi inceleme gezileri kapsamında Mısır, Suriye, Nübye*, Kızıl Denizin Batı kıyıları ve Küçük Asya**'ya yolculuklar yapmıştır. Cahun Türk tarihi açısından önemli bilgiler ihtiva etmiştir. Türk tarihi için yazdığı en önemli eser 1896 yılında kaleme aldığı *"Introduction à l'histoire générale de l'Asie"* yani "Asya Tarihine Genel Giriş" adlı eseridir.[190] Bu eserinde Cahun, Asya'nın coğrafi tahlilinin yanı sıra bu topraklarda hüküm sürmüş olan Türk ve Moğolların tarihini 1405 yılına kadar eleştirel bir şekilde ele almaktadır. Özellikle eserin önsöz bölümünde Cahun'un yaptığı tespitler bakış açısını sunmak bakımından önemlidir. Bu bölümde Cahun Türkler ve Moğolların tarihe kendilerine ait kalıcı hiçbir şey bırakmadıklarını, savaşmak ve fethetmek için yaşayan barbar topluluklar olduklarını, dinin toplumda etkili olmadığını (hatta Moğol devletlerinin belirli bir dine sahip olmadıkları) ve entelektüel birikimin tamamen Pers ve Çin uygarlıklarından alınıp kendilerine mal ettikleri gibi tahliller yapmıştır. Cahun'a göre Türk ve Moğol karakterinin temelini oluşturan savaşçılık ise din olgusunun bu toplumlarda hâkim olmasıyla yok olmuştur. Dinin bu toplumlarda hâkim olmasıyla "dürüstlük" yerini "hoşgörüsüzlüğe" bırakmış; Zekâ ise dar bir yobazlık içerisinde sıkışıp kalmıştır. Bu durumu betimlemek için Cahun *"Cengiz Han'ın hayal edip kurulan imparatorluk, sonunda küçük yobaz Kokand ve Hive Tiranlıklarına dönüştü."*

---

[187] Kırımlı, a.g.m, s.394

[188] Isidore SINGER, *"Leon Cahun",* " The Jewish Encyclopedia", C: III, Funk and Wagnals Company, Londra, 1902, s. 492

[189] Mehmet Ziya GÖKALP, *Türk Uygarlığı Tarihi,* İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991, s.307

*Nübye: Mısır Coğrafyasının güney bölgesini adlandırmak için kullanılan terimdir. Bugün Sudan devleti sınırlarını kapsar

**Küçük Asya: Bazı batı tarihçilerinin ve yazarlarının Anadolu'yu belirtmek için kullandıkları terim. Anadolu'nun antik coğrafi adıdır.

[190] Singer, a.g.e, s. 492-493

ifadesini kullanmaktadır.[191] Lakin kitapta çok önemli bir husus vardır ki o da Türklerin soyları ve nerede yaşadıkları hakkında detaylı bilgi sunmasıdır. O zamana dek çok fazla bilinmeyen İslamiyet öncesi Türk Tarihi Cahun'un eseriyle detaylı bir şekle bürünmüştür. Cahun ayrıca eserinde dillerin kökenlerine dair yaptığı araştırma sonucu Fin, Macar, Mançu, Moğol, Kıpçak-Kuman ve Türklerin aynı soydan geldiklerine dair önemli bir tespitte bulunmuştur.[192]Eserinde diğer bir önemli kısım ise "Turan" olgusunu ortaya koymasıdır. Pers kaynaklarına dayanarak yaptığı tespitte Türklerin yurdunun "Turan ülkesi" olduğunu pek çok kez belirtmiştir. Kendisinin anlatımından anlaşıldığı üzere bu Turan bölgesi bugünkü Orta Asya olarak adlandırılan coğrafi bölgeyi kapsamaktadır. Cahun eserinde Turan'ın Pers ülkesiyle (İran) sınırı olduğunu lakin Perslilerin buraya pek çok akınlar yaptıklarını fakat daha ilerisi olan "Türkestan" a hiçbir zaman geçemediklerini ifade eder.[193]Cahun'a göre Turanlılar ve Persler tarih boyunca birbirleriyle çarpışmışlardır. Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra dahi bu çatışma dini bir görünüm kazanıp devam etmiştir. İran'ın "sapkın" İslam anlayışına karşılık Türkler klasik İslam yorumunu tercih etmişler ve İran'dan ayrı kalmışlardır.[194] Bu tarihi çatışma içerisinde Persliler hiçbir zaman Turan ülkesine hâkim olamamışlar, tam tersine İran bölgeleri olan "Harzem" ve "Hirkanya" Turanlaşmıştır.[195]

Ayrıca verdiği iki ayrı bilgi de Turan olgusu için önemlidir. Bunlardan biri Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" adlı eserinden yaptığı aktarmadır. Buna göre Yusuf Has Hacib eserde kendi milleti yani Türkler için "Turanlılar" ifadesini kullanmaktadır.[196] Diğer önemli bir anekdot ise Türklerin liderlerine verdiği isimlerden bahsederken Moğollarda kullanılan "İl Kağan" ve Tatarlarda kullanılan "Suyuniç Kağan" lakaplarının Perslilerde kullanılan "Koş Nuvaz" la aynı anlama geldiğini bunun da anlamının "Turan Kralı" olduğunu belirtmektedir.[197]

Bunun dışında Cahun'un Türk toplumsal ve dini yaşantısına dair, hangi coğrafi konumun Türkler için önemli olduğu gibi (Örneğin bugün Türk Milliyetçiliği için çok önemli bir simge olan "Tanrı Dağı" Cahun'un eserinde dile getirilmiştir) tespitleri

[191] Leon CAHUN, *Asya Tarihine Giriş: Kökenlerden 1405'e, Türkler ve Moğollar,* Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 5-7
[192] Cahun, a.g.e, s. 30-31
[193] Cahun, a.g.e, s. 40
[194] Cahun, a.g.e, s. 102
[195] Cahun, a.g.e, s. 115
[196] Cahun, a.g.e, s. 120
[197] Cahun, a.g.e, s. 58

vardır. Ziya Gökalp *"Türk Medeniyet/Uygarlık Tarihi"* adlı eserinde Cahun'dan çokça söz eder. Cahun'un Türk içtimai hayatına dair tespitlerine değinen Gökalp, bu konuda Cahun'u eleştirir. Örneğin Cahun'un Türklerin en çok Budizm dinine yatkın olduğu fikrini reddeder. Budizm'in Türk karakterine uygun bir din olmadığı, Cahun'un Türklerin asıl dini olana "Toyonizm (Tengricilik)"'den haberinin olmadığı Türklerin asıl olarak Budizm'e değil Toyonizm'e yatkın olduğunu belirtmiştir.[198] Ayrıca Cahun'un göçebeliğe dair yaptığı "Göçebeler sadece coğrafi zorunluluktan dolayı göçebedirler" tanımını reddedip, göçebeliğin göçebe milletlerin özgürlük ve bağımsızlığını sağlayan toplumsal bir durum olduğunu söylemiştir.[199]

Leon Cahun'un Türklerin toplumsal yaşamına dair detaylı bilgi vermesine karşın hiçbir zaman Türklerin anayurdu olarak anlattığı "Turan"a gitmediğini belirtmek gerekir. Buraya gezi düzenlediğine dair elde bir kanıt mevcut değildir. Cahun'un bu durumunu Gökalp'te eleştirmiştir.[200]

Sonuç olarak Leon Cahun'un bu eseri Türklerin milli kültürlerini öğrenmede önemli bir etki bıraktığı söylenebilir. Ayrıca Moğol istilası sırasında bir Hıristiyan, bir Müslüman ve bir Pagan'ın hayatlarını anlattığı *"La Banniere Bleue (Gökbayrak) (1876)"* ve 16. Yüzyılda Türk ordusundaki hayata dair yazdığı *"Hasan le Janissaire(Yeniçeri Hasan)(1898)"* adlı romanları da Türk kültür tarihine dair önemli eserlerdir.[201]

2.3.2. Matthias Alexander Castren

Matthias Alexander Castren 1813 ila 1853 yılları arasında yaşamış olan Finlandiyalı etnolog ve filologdur. Castren çalışmalarına 1838 yılında üniversite düzeyinde Tıp eğitimi ile başlamıştır. 1838 yılında Doğu Fin bölgesi olan Karelya'ya Finlandiya Edebiyat Topluluğu adına geziler düzenlemiştir. 1841 yılına kadar bu gezilere katılan Castren, burada filolog Dr. Elias Lonnrot ile tanışmış ve filoloji üzerine çalışmalar yapmaya başlamıştır. Destanlara dair çeviriler yapan Castren, 1849 yılına kadar bilimsel seyahatlerini genişletmiştir. Ural'a ve Sibirya'ya kadar dil ve köken araştırmaları yapan Castren 1849'dan itibaren filoloji ve etnoloji eserlerini yayınlamaya başlamıştır. 7

[198] Gökalp, a.g.e, s. 8
[199] Gökalp, a.g.e, s. 9
[200] Gökalp, a.g.e, s. 300
[201] Singer, a.g.e, s. 493

Mayıs 1853'te hayatını kaybetmiştir.[202] Castren'i Turancılık adına önemli kılan husus ise onun dil ve etnoloji açısından Finliler ve Macarlar gibi milletlerin Türkler ile beraber tek bir Ural-Altay soyundan geldiğini ortaya koyan ilk kişilerden olmasıdır. Fin milliyetçiliğinin de kurucularından sayılan Castren, Finlandiya'nın ve Finlilerin İsveç tarihinin ya da İsveç milletinin bir parçası olmadığını ortaya koymuştur. 1844'te filozof Johann Vilhelm Snellman'a yazdığı mektupta "*Fin Ulusunun, bataklıkta dünya ve evren tarihinden izole bir şekilde var olmadığını gösteren görüşü benimsedim."* demiştir. 1849 yılında ise Frederick Max Müller, Rasmus Rask ve Wilhelm Schott'un Ural-Altay dil ailesine dair Moğol, Türki ve Tunguz halklarının aynı soydan geldiğini ortaya koyduğu görüşlerini benimsemiş ve Altay'ı "Finlerin Beşiği" olarak nitelendirmiştir.[203] Castren'den aktarabileceğimiz başka önemli bir bakış açısı ise seyahatleri sırasında yol arkadaşı Bergstadi ile yaptığı konuşmadır. Bu konuşmada Castren *"Her ne kadar asalet düşkünlüğü ve kibir, soydaşlarımızı menşelerini Yunan'da ve İsrail'de, ayrıcalıklı halkların arasında aramalarına mecbur ettiyse de ben her geçen gün Fin dilleriyle Sibirya dilleri arasında benzerlik bulmaktan son derece mutluyum"* ifadesini kullanmıştır.[204]Matthias Alexander Castren'in Turancılık adına en önemli katkısı o dönem yaygın olmayan Ural-Altay dil ailesi teorisini benimsemiş olmasıdır.* Finlileri *"Ugric(Ugrik)"***halk olarak Ural-Altay dil ailesinin Ural koluna mensup millet olarak benimsemesidir. Castren'in Osmanlı'ya bir etkisi olduğu söylenemez. Çünkü yazdığı eserler genelde Fince ve Almancadır. Eserlerinin çevirilerine veya bir Osmanlı yazarında adının zikredilmesine şimdilik tarafından rastlanmamıştır. Bununla beraber Castren Fin milliyetçiliğini ve Avrupa'da Turancı düşünceyi yükselten kişi olarak günümüzde gösterilmektedir. Britannica Ansiklopedisi'nin İnternet üzerinden yayınlanan e-ansiklopedisinde Castren, Turancılık ideolojisinin savunucusu olarak nitelendirilir.[205]

---

[202] Charles Stewart LOCH, *"Matthias Alexander Castren"*, Encyclopaedia Britannica, Cambride University Press, C:11, Londra, 1911, s. 482-483

[203]Łukasz SOMMER, *"Historical Linguistics Applied: Finno-Ugric Narratives in Finland and Estonia."* The Hungarian Historical Review, C: 3, Sayı: 2, 2014, s. 398

*Bugün dünya bilim çevresinde Ural-Altay dil ailesi teorisi genel kabul gören bir görüştür.

**Ugric: Fin ve Kuzey Doğu Avrupa'da yaşayan milletlerin konuştukları dil bakımından aynı etnisiteye sahip olduklarını belirtmek için kullanılan terimdir. Genelde Finno-Ugric olarak kullanılır.

[204] Bağdagül MUSA, *"Finlandiya Türkologları ve Finlandiya'da Türkoloji Çalışmaları Bibliografyası",* Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 32, Güz, 2012, s. 224-225

[205]https://www.britannica.com/biography/Matthias-Alexander-Castren

2.3.3. Frederich Max Müller

Frederich Max Müller 6 Ekim 1823 (Dessau-Almanya)[206]-28 Aralık 1900 (Oxford-İngiltere)[207] tarihleri arasında yaşamış olan filolog, filozof ve din tarihçisidir. Dinler Tarihinin kurucuları arasında sayılır.[208] Max Müller 1836 yılına kadar ilk ve orta seviye eğitimini tamamladı. Bu süre içerisinde ilgilendiği alanlar daha çok şiir ve müzik olmuştur. Müziğe olan ilgisini bestecilik yaparak profesyonel bir seviyeye ulaştırmaya çalışmıştır. Fakat bu dönem ünlü besteci Felix Mendhelsshon tarafından uyarılmış ve bu çabasından vazgeçirilmeye çalışılmıştır.[209] Dessau'da geçirdiği yıllardan sonra Leipzig'e taşınan Max Müller 1841 yılında Leipzig Üniversitesinde Filoloji okumaya başlamıştır. Üniversite yıllarında Sanskritçe ve Antik Hint Dili üzerine çalışmalar yaparak geçirmiştir. 1863 yılına kadar Max Müller genellikle Hint dili üzerine çalışmalar yapmış; Berlin, Oxford, Paris gibi şehirlerde bulunmuş ve karşılaştırılmalı filoloji dersleri vermiştir.[210] Üniversitede geçirdiği yıllar boyunca Felsefe ile de ilgilenen Müller, Hegelci ekolü benimsemiş, Spinoza üzerine çalışmalar yapmış Frederich Schelling'den dersler almış ve bir ara felsefeci olmayı düşünmüştür. Fakat felsefeye olan ilgisi bir süre sonra onu dil ve din tarihine yöneltmiştir.[211] Karşılaştırılmalı Filoloji ve Dinler Tarihi üzerine 20'ye yakın eser veren Frederick Max Müller, 28 Ekim 1900 Tarihinde Oxford'da hayatını kaybetmiştir.[212]

Max Müller'i Turancılık konusunda önemli kılan husus ise, hayatı boyunca Hint dili üzerine ağırlıklı çalışmasına rağmen Turan Dil Ailesini bilimsel olarak ilk kategorize eden kişilerden olmasıdır. Bu noktada Alexander Castren'in tekrar önemi ortaya çıkar. Çünkü Müller Castren'in yaptığı çalışmaları devam ettirmiş ve bunu bilimsel bir zemine oturtturmuştur. Kendisinin Turan ırkları ve dilleri üzerine yazmış olduğu *"The Classification of The Turanian Languages (Turan Dillerinin Sınıflandırılması)"* adlı eserinde Rasmus Rask ve Castren'in çalışmalarını ve görüşlerini doğruladığını ve bu

[206] Frederick MAX MÜLLER, *The Life and Letters of The Right Honourable Max Müller,* Longman, Green and Co. , Londra, 1902, s. 1
[207] İbrahim Ethem KARATAŞ, *Max Müller: Hayatı, Eserleri ve Dinler Tarihindeki Yeri,* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı(Doktora Tezi), 2006, s. 26
[208] Karataş, a.g.e, s. IV
[209] Arthur Anthony MACDONELL, *Dictionary of National Biography,* The Macmillan Company, Smith, Elder & Co. , C: XXII, Londra, 1909, s. 1023
[210] Macdonnell, a.g.e, s. 1024-1025
[211] Karatay, a.g.e, s. 19
[212] Macdonell, a.g.e, s. 1027

görüşü devam ettirdiğini ifade etmiştir.[213] Dünya'da var olmuş tüm dilleri gramatik bir prensibe yerleştiren Müller, Dünya dil ailelerini 3'e ayırmıştır. Bu noktada coğrafi genelleme kullanan Müller, Afrika, Çin ve Hint kökenli olmak üzere dilleri 3 temel gruba genellemiştir. Buna göre Turan dil ailesi de Ural-Altay Dil Ailesi'nin temelini oluşturacak bir şekilde Çin dillerinin Kuzey kolunda yer alır. Dil ailesinin Kuzey kolu ise 4'e ayrılır. Bunlar Tunguzca, Moğolca, Türkçe ve Fincedir.[214] Türkçe kolu da Kuzey, Batı ve Güneydoğu olarak üçe ayrılır. Buna göre Güneydoğu Türkçesini Uygurca, Kumanca, Çağatayca, Özbekçe ve Türkmence gibi diller oluşturur. Kuzey Türkçesini ise Başkırca, Nogayca, Yakutça ve Kırgızca gibi diller oluşturur. Batı Türkçesini ise Anadolu, Rumeli, Azerbaycan, Kırım ve Derbend Türk şiveleri oluşturur.[215] Bu çalışmalarıyla birlikte Müller bugün bilinen Ural-Altay dil ailesinin temelini oluşturmuş; Dil üzerinden Türkler, Moğollar, Finler, Macarlar ve Baltık'taki birkaç milletin etnik kökenini bilimsel olarak ortaya koymuştur*. Müller gramer bakımından Aryan ve Turan dillerinin kesin bir şekilde ayrıldığını ve Ayran dillerine sahip birinin herhangi bir Turan dilini kavramakta zorluk çekeceğini belirtmiştir. Bunun sebebi olarak Aryan dillerinin diyalektik ve gramerinde zaman içerisinde köklü değişiklikler olduğunu, buna karşın Turan dillerinin çok büyük değişimler yaşamadığını örneklendirerek göstermiştir.[216] Müller bu çalışmalarıyla Turan ve Turani kavimler kavramlarını bilimsel sahada genişletmiştir. Bu sayede Türk veya Turani olarak nitelendirebileceğimiz ırk sınıflandırması tam bir şekilde bağları ile birlikte ortaya konmuştur. Müller'in çalışmaları Turan dil ailesi teorisini ilk defa ciddi anlamda ortaya koyması ve Turan halklarını kategorize etmesinin yanı sıra politik sınıflandırmalara da sahipti. Örneğin, 1870 yılında Turanlıları, sarı derili, çıkık elmacık kemikli, siyah Çinli gözlü olarak nitelendirmişti.[217] Müller'in ismi Osmanlı'da gündeme gelmese de Avrupa Turancılığı açısından Macaristan'da sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesinde görevli Dr. Nizam Önen'in yaptığı tespitlere göre 1910 yılında Macaristan'da kurulan Turan Cemiyeti, Müller'in görüşlerini gündeme getirmiş

[213] Frederick MAX MÜLLER, , *The Classification of The Turanian Language,* Oxford University, Londra, 1854, s. 12-14
[214] Müller, a.g.e, 1854, s. 227
[215]Frederick MAX MÜLLER, *The Languages of The Seat of War in The East with a Survey of The Three Families of Language Semitic, Arian and Turanian,* Williams and Norgate, Londra, 1855, s. 123
*Bknz: Ek:2
[216] Müller, a.g.e, 1854, s. 26-28
[217] Nizam ÖNEN, *Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944)* , T.C Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı(Doktora Tezi), Ankara, 2003, s. 37

ve Max Müller'in "Turan" tanımını kabul etmişlerdir. Bu tanım coğrafi bir tanımdan ziyade siyasal ve etnik bir genellemeyi kapsıyordu.[218]

2.3.4. Arminus Vambery

Vámbéry 19 Mart 1832 yılında doğmuştur. Gençliğinde köy okullarında okuyan Vambery, erken yaşta okulu terk etmiştir. 16 yaşına kadar Macarca, Latince, Fransızca ve Almanca dillerini öğrenmiştir. 20 Yaşına kadar ise yeterli düzeyde Türkçe öğrenmiştir. Vambery'nin Osmanlı ile ilişkisi ise 1857 yılında, İstanbul'a gelmesiyle başlar. İstanbul'da altı yıl geçiren Vambery, Osmanlı Saray efradı tarafından ilgiyle karşılanır. İstanbul'da kaldığı süre boyunca paşalar ve saray çalışanları ile sıkı ilişkiler kuran Vambery, bu kişilerin ailelerine özel ders hocalığı yapar. Saray ile ilişkileri konusunda önemli bir örnek de Sultan Abdülmecid'in huzuruna çıkmış ve görüşmüş olduğudur.[219] 1862 yılından sonra ise Osmanlı'dan ayrılarak Doğu'ya seyahat etme kararı almıştır. Osmanlı'nın doğusuna doğru yolculuk eden Vambery, ilk olarak İran'a ulaşmıştır. Vambery 1862 Temmuz ve 1864 Nisan ayları arasında iki defa olmak üzere yaklaşık on ay İran'da bulundu. Burada edindiği tecrübeleri, iki yıl sonra, Avusturya-Macaristan uzlaşması yılında, 1867 senesinde Budapeşte'de, Macar kültür tarihinin ünlü ismi Gusztáv Heckenast'ın kitabevinde, "İran Seyahatnamesi" başlığı altında Macarca olarak sundu. Bu çalışma daha sonra Leipzig'de Almanca olarak yayımlandı.[220] Türk Kültürü ve Türkçülük adına kattıkları ise bu tarihler arasında, Türkistan'a yaptığı geziler sayesinde olmuştur. 1863 tarihinde Tahran'ın Kuzey Doğusuna doğru yaptığı yolculuk sonucunda Hive, Buhara ve Hokand gibi o zamanın Türkistan'ındaki hanlıklara yolculuklar düzenlemiştir. Türkistan'ın yerli kıyafetlerini kuşanması ile meskûn bölgenin yerlisi gibi davranan Vambery, buradaki halkların kültürü ve dili üzerine notlar tutmuş ve çalışmalar yapmıştır.* Vambery Hive, Buhara, Semerkand gibi büyük Türk şehirlerinin ve çok sayıda Türkmen ve Özbek köyünü gezdikten sonra yolculuğunu 28 Mart 1864'te sonlandırmıştır.[221] Vambery'nin Osmanlı'ya dönüşü ise 1880 yılıdır. II. Abdülhamit'in danışmanlığını yapan Vambery*, Türk-İngiliz

[218] Önen, a.g.e, s. 73
[219] Gülay KARADAĞ, *Avrupalı Gezginlerin Seyahatnamelerine Göre 19. Yüzyılda Batı Türkistan Hanlıkları,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2006, s. 41
[220] Istvan VASARY, *"Bilim Adamı Armin Vambery" ,* Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, C: 2, Sayı: 1, 2017(Bahar), s. 113
* Vambery'nin seyahatnamesi ve çalışmaları ayrı bir araştırma konusu olacak kadar kapsamlıdır. Bu yüzden detaylı bilgi verilmeyecektir. Daha fazla bilgi için bknz: Arminus Vambery, *"Bir Sahte Dervişin Orta Asya Gezisi",* Kitabevi Yayınları, 2017
[221] Karadağ, a.g.e, s. 52-53

ilişkilerinde arabuluculuk görevi yapmıştır[222]. Ayrıca Vámbéry, 1870'te Macaristan, Budapeşte'de yeni kurulan dünyanın ilk Türkoloji kürsüsüne tayin edilen ilk profesördür ve burada otuz beş yıl çalıştıktan sonra 1905'te emekliye ayrılmıştır. 15 Eylül 1913 tarihinde ölen Vámbéry uzun süren meslek hayatında otuz sekiz kitap yazmış ve Türkoloji'nin en popüler temsilcisi sayılmıştır.[223]

Vambery'i Türkçülük tarihinde önemli kılan husus, onun Ural-Altay dil akrabalığını antropolojik bir şekilde diyebileceğimiz noktada kanıtlamış olmasıdır. Nitekim kendisi de doğu seyahatine çıkarken amacını "*Macarcanın Altay dil ailesine ait olduğu iyi bilinir fakat onun Fin grubuna mı yoksa Tatar grubuna mı ait olduğu hala çözümlenmesi gereken bir sorudur"* şeklinde açıklamıştır.[224] Türkistan'dayken yapmış olduğu çalışmalarla, Türkçe kelimelerin Fince ve Macarca ile olan akrabalıklarını karşılaştırarak ortaya koyan Vambery, Macarların tarih içerisindeki yerini ise Hunlar, Avarlar ve diğer Ural-Altaylıların birer akrabası olarak mevcut topraklarına yerleşmiş ve burada yaşamayı başarabilen bir millet olarak tanımlamaktaydı.[225] Macar Profesör Istvan Vasary ise Vambery'nin Türk kültürüne dair yaptığı katkılarla Türkçülüğü ilk şekillendiren kişilerden olmasının yanı sıra, tüm Türklerin tek bir ülke altında birleşmesini öngören Turancılık düşüncesine de ilham kaynağı olduğunu söylemektedir.[226]

*Vambery ve II. Abdülhamit ilişkisi ile ilgili bkz: Ali Karaca, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa,* Eren Yayıncılık, 1993, İstanbul

[222] Karadağ, a.g.e, s. 43

[223] Turgut AKPINAR, *"Arminus Vambery" ,* TDV İslam Ansiklopedisi, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 502

[224] Karadağ, a.g.e, s. 42

[225] Tayyip GÖKBİLGİN, *"Türkoloji ve Macaristan" ,* Milliyet Gazetesi, 15 Kasım 1970, http://tayyibgokbilgin.info/wp-content/uploads/2013/01/Article-253-Text.pdf(22.07.2018)

[226] Vasary, a.g.m, s. 120

2.3.5. Joseph de Guignes:

Joseph de Guignes 1721-1800 tarihleri arasında yaşamış olan ünlü bir Fransız Oryantalisttir. 1745'te Fourmont'da Doğu dilleri üzerine eğitim almıştır. 1752'de Fransız Akademisine giren de Guignes, bu dönem ünlü eseri "*Hunların, Türklerin ve Moğolların Genel Tarihi* (*Histoire générale des Huns, des Mongoles, des Turcs*)" ni yayınlamıştır. 1757'de *College de France*'da Süryanice bölüm başkanlığına getirilen de Guignes, Antik Mısır, Çin ve Türk tarihi üzerine çalışmalar yapmıştır. Eskiçağ Türk Tarihi hakkında mühim bir eser olan *Hunların Genel Tarihi*'ni yayınlamasının yanı sıra Çinlilerin aslında bir Antik Mısır kolonisi olduğu gibi çürütülmüş iddialarda da bulunmuştur. Döneminde tartışılan bir Sinolog olmasına karşın pek çok sayıda eser vermiş olan Guignes, Fransız Devriminin ortaya çıkmasıyla sahip olduğu tüm yetki ve makamları kaybetmiş, açlık ve sefalet içerisinde ölmüştür.[227]

Joseph de Guignes'in dört ciltlik "*Hunların, Türklerin ve Moğolların Genel Tarihi* (*Histoire générale des Huns, des Mongoles, des Turcs*)" adlı eseri gibi çalışmaları, Türklük tanımının yeniden kavramsallaştırılmasına yol açmıştır.[228] Yaptığı bu çalışmada Türk tarihini kesin bir surette etkileyecek olan bir tespit yapmıştır. Yapmış olduğu tespit Roma İmparatorluğu'nu yıkan Hunların, Milattan Önce Çin'de var olan Hiognu'lar ile aynı devlet olmasıydı.[229] Bu iddiası yaşadığı dönem içerisinde kabul gören bir düşünce olmasa da, ilerleyen dönemlerde bilimsel olarak Guignes'in iddiasının doğru olduğu kanıtlanmıştır. Böylece Türk Tarihi yeni bir boyuta ulaşmış ve Türklük kavramı tarih içerisinde daha derin bir mana kazanmıştır. De Guignes'in Hunların Genel Tarihi adlı eseri bilindiği üzere Süleyman Paşa'nın *Dünya Tarihi (Tarih-i Alem)*adlı eserini kaleme alırken ki kullandığı en önemli kaynaklardan biridir. Ayrıca Guignes'in bu eseri 1923 yılında Hüseyin Cahit Yalçın tarafından "Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarihi Umumisi" adıyla tercüme edilmiştir. Görüldüğü üzere Guignes'in yapmış olduğu bu çalışma Osmanlı ve Türkiye'de etkili olmuştur.

---

[227] Grant SHOWERMAN, "*Guignes, Joseph de"* , Encyclopædia Britannica, C: XII, Cambridge, 1910, s. 690
[228] Şükrü HANİOĞLU, *"Türkçülük" ,* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 235
[229] Etienne LA VASSIERE, *"Hunlar ve Xiongnu" ,* Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C: 16, Sayı: 1, 2016(Yaz), s. 183

2.4.Türk Milliyetçiliğinin(Türkçülük ve Turancılığın) İlk İdeologları

2.4.1.Yusuf Akçura

Yusuf Akçura Ocak 1876'da Kazan'da Volga nehrinin batısındaki Simbir şehrinde doğmuştur. Kardeşleri hayatını kaybettiklerinden dolayı evlatlık olan iki kardeşi ile birlikte büyür. Babası Hasan Akçura iki büyük çuha fabrikasının sahibidir ve Akçuraoğulları o döneme göre nispeten varlıklı bir hayat sürmüşlerdir. Aile'nin yaşayan tek öz erkek evladı olarak Yusuf Akçura'nın da bu mirası devam ettirmesi beklenmekteydi. Lakin babasının ani bir kalp krizi sonucu ölmesi işleri annesi Bibi Fahri Banu hanımın üstlenmesine sebep olmuş, Fahri Banu hanım ise Yusuf Akçura 6 yaşındayken yatalak kalmıştır. Rusya Çarlığının sürekli savaşlara girmesi ve iktisadının bozulması ve alınan borçlar neticesinde Akçuraoğulları'nın işleri bozulmuş ve fabrikaları kapanmıştır. Bunun üzerine Yusuf Akçura 6 yaşındayken Akçura ailesi (Bazı kaynaklar 7 olduğunu belirtir*) (1883) İstanbul'a gitmiştir.[230] İlkokulu ve bunun ardından " Askeri Rüştiye'yi bitirdikten sonra Pangaltı'ndaki Harbiye Mektebi'ne yazılan Akçura, 1897 yılında Kurmay Subay oldu. Yeni Osmanlılar/ Jön Türklerle ilişkileri yüzünden tutuklanıp Harp Divanı'nın kararı ile askerlikle ilişkisi kesilerek Fizan' a sürüldü. Ancak bir süre sonra Trablusgarp'ta rütbeleri geri verilerek göreve başladı. Bir yıl aradan sonra, 1899'da kaçarak Fransa'ya yerleşti. Yusuf Akçura ve arkadaşı Ahmet Ferit, birlikte Paris'e geldikten sonra "Serbest Ulumu Siyasiye Mektebi "ne kaydoldular. Her ikisi de burada ünlü tarihçi Albert Sorel ve Emil Bautmey'den ders alarak Batı kültürünü de yakından inceleme imkânı buldular. Yusuf Akçura, bitirme tezi olarak hazırladığı "Osmanlı İmparatorluğu Müesseselerinin Tarihine Ait Bir Tecrübe" adlı çalışmasıyla 1903 tarihinde üçüncülükle bu okuldan mezun oldu.[231]Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın aktardığına göre Yusuf Akçura eğitimini tamamladıktan sonra Rusya'ya Amcasının yanına dönmüştür. Amcası oldukça varlıklı bir insan olmasına ve Yusuf Akçura'yı mirasçısı olarak fabrikalarının başına geçirmek istemesine rağmen Yusuf Akçura bu isteği reddetmiştir.[232] 1903'te Kazan'da yaşayan Yusuf Akçura bu yıllarında en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı

* Kemal ŞENOĞLU, *Yusuf Akçura: Kemalizm'in İdeoloğu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15
[230] Hamit KOŞAY, *"Yusuf Akçura",* Belleten Dergisi, C: XLI, Sayı: 162, Ankara, 1997 (Nisan) , s. 390-391
[231]Sayim TÜRKMAN, *"Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp", Atatürk Dergisi*, 2003, s. 134
[232] Yusuf AKÇURA,"*Üç Tarz-ı Siyaset*", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976, s. 2 (Enver Ziya Karal'ın Önsözü)

makaleyi yazmış ve Mısır'daki "Türk" gazetesinde yayımlatmıştır[233]. Bu eser bugün Türkçülüğün ilk manifestosu olarak kabul edilmektedir. Akçura'nın düşünce ve siyasal hayatını etkileyen bir başka önemli olay ise 1905 ihtilalidir. 1905'in Özgürlükçü atmosferi içerisinde Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı'nın fikirlerinden doğan "Ceditçiler" grubuna katılmasıdır. Siyasi hayatını Türk Reformasyonu ve milliyetçiliği üzerine kuran Akçura fikirlerini olabildiğince siyasal ortamda zikretmeye çalışmıştır. Bunun için Rusya Müslümanlarına özerk haklar tanınmasını öngören ve "Tüm Rusya Müslümanları" kongresiyle Rus yönetiminin dikkatini çekmeye çalışan liberal "Rusya Müslümanları" grubuna katılmış ve bu grubun sekreterliğini yapmıştır. Kazan'daki yıllarında Öğretmenlik mesleğini icra eden Akçura aynı zamanda siyasal faaliyetlerini de arttırıp Rusya İmparatorluğunun Meclisi olan "Duma" ya milletvekili olarak katılmak istemiştir. Lakin Rusya yönetimi Akçura'yı ve düşüncelerini sakıncalığı bulduğu için Akçura'yı tutuklatmıştır (8 Mart 1906).Akçura seçim vaktine kadar kırk üç gün hapsedildi. Yusuf Akçura için bir başka dönüm noktası ise 1908 Meşrutiyet devrimi olmuştur. Akçura'nın Jön Türkler ile ilişkisi dolayısıyla II. Abdülhamid devrinde ülkeye girişi yasaklanan Yusuf Akçura II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte serbest bir şekilde Osmanlı'da ikamet hakkına sahip olmuştur. Akçura'nın İstanbul'daki çalışmalarının başlıcaları bu yıllarda faaliyete geçen Türkçülükle ilgili derneklerin hemen hepsinin kurucuları içinde yer almasıdır. Bilhassa Türk Vurdu Cemiyeti'nin yayın organı olan ve 1911 -1917 yılları arasında müdürlüğünü yaptığı Türk Yurdu dergisindeki faaliyetleridir.[234] I. Cihan Harbi yıllarında Akçura Darülfünun(İstanbul Üniversitesi) ve Deniz Lisesinde Tarih öğretmenliği görevini yürüttü. 1.Cihan Harbi yenilgisinden sonra 1920'de İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesiyle tutuklandı. Aynı yıl(1920) tutukluluk durumu ortadan kalkınca Anadolu'ya gidip Milli Mücadele'ye katılmıştır. Milli Mücadele yıllarında maarif vekâletinde ve Kazım Karabekir'in karargâhında kurmay yüzbaşı olarak çalışmıştı. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında İstanbul milletvekilliğine seçilmiştir. 1932 yılında ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu)'' nde başkanlık yaptı ve ölüm tarihi olan 11 Mart 1935 tarihine kadar bu mevkilerini muhafaza etti.[235]

[233]Nuri YÜCE, *"Yusuf Akçura",* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 228
[234] Yüce, a.g.m, s. 228
[235] Yüce, a.g.m, s. 228-229

Yusuf Akçura'nın en mühim eseri olarak gösterilen "Üç Tarz-ı Siyaset" eseri aslında Türkçülüğün ilk manifestosu olmasından ziyade o zamanki Osmanlı fikir sistemlerine bir hicviye niteliğindeki bir broşürdür. Üç Tarz-ı Siyaset, Yusuf Akçura'nın İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük hakkında fikirlerini yazdığı makaleden, Gazeteci Ali Kemal'in eleştirisinden ve Ahmet Ferit Tek'in cevabından oluşan bir derlemedir. Akçura'nın bu eserinde Türk milliyetçiliğine dair ilk sistematik ve doktirinsel bilgileri aktardığı açıktır. Lakin Akçura'nın bu makaleyi ele almasındaki amaç doktirinsel bir Türkçülük fikrini ortaya koymak değil, Osmanlı'nın gelecekte Üç Tarz-ı Siyaset (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük)'den hangisini benimsemesi gerektiğini sorgulamasıdır. İlginçtir ki bu sorgulamasının sonunda yani makalesinin sonunda Üç Tarz-ı Siyasette, Osmanlı'nın istikbali için Türkçülük fikrinde mutabık olduğunu lakin daha sonra bu fikrin uygulanışta sorunlar yaşayacağı ve bu yüzden de kendisinin zihninde soru işaretleri oluşturduğu kanısı vardır. [236] Yusuf Akçura'nın Türkçülük düşüncesinde mutabık olmasında Doktor Şerafettin Mağmumi'nin büyük önemi vardır. Ercüment Berk bu etkiyi önemli bir şekilde dile getirmektedir. "*Akçura 1899'da Paris'e geldikten kısa bir süre sonra burada bulunan Türk mültecilerinden Doktor Şerafettin Mağmumi ile görüşmüştü. Doktor Şerafettin Mağmumi, Akçura'ya bu görüşmesinde; Osmanlıcılık fikrinin imkânsızlığını ve Türk milliyetperverliğinden başka sağlıklı bir fikrin bulunmadığını anlatmış, çoğunluğu Doğu ve Türk düşmanı olan Batılıların devamlı olarak dile getirdikleri adalet ve insaniyet sözlerine inanmanın tam bir ahmaklık olacağını belirterek, bütün bunları da Paris'te yaşadıklarından gözlemlediğini söylemişti. Şerafettin Mağmumi'nin bu sözleri zaten milliyetçilik izlerinin dimağında barındıran Akçura'yı çok derin etkilemişti."*[237]

Bu eserinde üç görüşü de artıları ve eksileriyle ele alan Akçura, diğer önemli bir nokta olarak da milliyetçiliğin *"garp tesiriyle (batı etkisiyle)"*Türklerde ortaya çıkmaya başladığını belirtmesidir.[238]Devlet ve yarar ikilemine değinen ve 3 düşüncenin de incelemesini yapan Akçura Osmanlıcılık fikrinin Gayrimüslimler 'den ziyade, bu fikrin Türkler ve İslam'a mensup kişiler tarafından kabul edilmeyeceğini açıklamıştı. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu 600 yıllık bir Türk devletiydi ve bu fikir hâkimiyeti Türklerden alıp salt bir eşitliğe indirgiyordu. İslam dini açısından da Gayrimüslimlerle

[236] Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, s. 35
[237] Ercüment BERK, *Yusuf Akçura ve Fikirleri,* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 59, Erzurum, 2017, s. 489
[238] Akçura, a.g.e, s. 34

Müslümanların eşit olması mümkün kılınmıyordu.[239] İslamcılık siyasetinin gerçekleşmesinin zorluklarında ise Akçura 2 koşul öne sürmekteydi. Bunlardan ilki İslamcılığın Reelpolitik'e uymayan bir düşünce olmasıdır. Nitekim İslam dinine mensup olan Müslümanların birçoğu İngiltere ve Fransa gibi Emperyalist devletlerin sömürgesi altındadır. İslamcılık düşüncesinin hâkimiyeti ise bu devletlerle Osmanlı İmparatorluğunun karşı karşıya gelmesi demektir. Reelpolitik'te ise çöküş evresinde olan bir Osmanlının, İngiltere ve Fransa gibi dönemin güçlü Emperyalist devletleri ile politik olarak karşı karşıya gelmesi mümkün değildi. İkinci koşul ise kavmiyet unsurudur. İslam'ın ilk ortaya çıktığı dönemlerde bile kavmiyetçiliğin mevcut olduğunu söyleyen Akçura, milliyetçiliğin Batı tesiriyle gelişimi sonucunda, İslamcılık siyasetinin uygulanışının milletler nezdinde mümkünatının zorlaştığını ifade eder.[240] Üç Tarz-ı Siyasette son olarak Türkçülük düşüncesinden bahsedilir. Türkçülüğün tesisi konusunda Akçura'nın yaptığı en önemli uyarı Türkçülüğün yeni bir düşünce olması ve Türk kimliğinin Türk Milletinde algılanması sorunudur. Akçura Türklük ve Türkçülük fikrinin tarih boyunca Müslüman ve İslamiyet kimliklerinin ardında kaldığını ifade etmiştir. Bu görüşe göre Türk Milletlerinin çoğu Müslümandır ve Garp tesiriyle gelişmiş bir Pan Milliyetçilik yerine İslamiyet ve İslam Birliği fikirlerine aşinadırlar. Akçura bu yüzden İslamcılık siyasetinin Türkleri birleştirmede etkin bir rol oynayabileceğini söylemiştir. Türklük kimliğinin Müslümanlığın ardında kalmasının yanı sıra Türklüğün sadece bir "Garp Türklüğü" olarak algılandığını ifade etmiştir. Yani Bütün Türkler şamilinde bir devlet teşekkülü fikrinin sadece Osmanlı Türklerinde mevcut olduğu ifade olunur. Bu fikrin diğer Türk Milletlerinin fikir hayatında etkili olmadığını söyler.[241]

[239] Akçura, a.g.e, s. 28-29
[240] Akçura, a.g.e, s. 32-33
[241] Akçura, a.g.e, s. 34-35

2.4.2. Mehmet Ziya Gökalp

28 Mart 1876 Diyarbakır doğumlu Ziya Gökalp Türk Milliyetçiliğinin ilk fikrini ortaya atan ve sistemleştiren kişi olarak Türk düşünce tarihinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle fikirlerinin şekillenmesinde gençlik yıllarında tanıştığı o zaman İttihad ve Terakki kadrosu içinde bulunan Doktor Abdullah Cevdet önemli bir yere sahiptir.[242]

Bunun dışında İttihatçı kadrodan İbrahim Temo ve İshak Sukuti gibi isimlerle de tanışmış ve fikirlerinin oluşmasında etkili olmuştur[243]

Gökalp, 1899 yılında "yasak kitapları okuma ve zararlı derneklere üye olmak" suçlamasıyla tutuklanmış ve 12 ay boyunca cezaevinde kalmıştır.[244]

Ziya Gökalp'in fikirlerinin ön plana çıktığı dönem ise 1908 yani II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonraki dönem oluşturmuştur. Bu dönemde yazdığı eserlerle("*Kızılelma" (1914), "Türk Medeniyet Tarihi (1926)" "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak (1929)" , "Türkçülüğün Esasları (1923)" gibi.)*ön plana çıkmıştır. Ayrıca Ziya Gökalp, Türk Sosyoloji ekolünün oluşmasında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle 1910'da Dar'ül Fünun (Bügün İstanbul Üniversitesi)'da Profesör unvanı ile ilk Sosyoloji bölümünün kurucusu ve başkanı olmuştur.[245] Bu Sosyoloji Bilimi Tarihi için önemli bir gelişmedir. Çünkü Ziya Gökalp'in kurmuş olduğu Sosyoloji kürsüsü, Dünya'da kurulan ikinci Sosyoloji kürsüsüdür. İlki Fransa Sorbonne Üniversitesinde, 1896 yılında Emile Durkheim tarafından kurulmuştur. Fakat Ziya Gökalp'in kurmuş olduğu kürsü, ilk Sosyoloji kürsüsü sayılabilir. Çünkü Sorbonne Sosyoloji kürsüsü resmi olarak 1913'te Sosyoloji kürsüsü adını almıştır. Bundan önce "Toplum Felsefesi" adı altında işlenmektedir.[246] Ziya Gökalp'in kurmuş olduğu kürsü ise 1910 yılındadır. Ziya Gökalp'in Sosyoloji alanında uzmanlaşmasında ünlü Fransız Sosyolog Emile Durkheim, Fransız filozof Alfred Foulille ve Batı'da ortaya çıkan Pozitivist düşünce etkili olmuştur.[247]

---

[242] Şahin GÜRSOY, İhsan ÇAPÇIOĞLU, *"Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme"*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:47,Sayı 2, S.93

[243]Gürsoy, a.g.m, s. 93

[244]Gürsoy, a.g.m, s. 90

[245] Halil İNALCIK, "*Ziya Gökalp"* , Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 103, 1996 (Mart)

[246] Ayşegül PEHLİVAN, Canan Akyol, vd. *Emile Durkheim: Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri,* Pegem Yayınları, Ankara, 2013, s.3-4

[247] Gürsoy, a.g.m, s. 95

İttihad ve Terakki kadrosu içerisinde önemli görevler içinde bulunan Gökalp'in Türk Milliyetçisi görüşleri İTF'ını önemli ölçüde etkilemiş ve özellikle 1912 yılından sonra İmparatorluğa hâkim konuma gelen İttihatçı kadro içerisinde düşünceleri fiiliyata dönüşmüştür.

Ziya Gökalp'in Milliyetçilik tasavvurunu anlatan en önemli eser "*Türkçülüğün Esasları"* adlı eseridir. Gökalp bu eserinde Milliyetçiliği kültür odağı halinde işlemiş ve Türklerin mensup olduğu medeniyetin Turan Medeniyeti olduğunu belirtmiştir. Medeniyet meselesinde Osmanlı medeniyetini, Doğu ve Batı medeniyetlerini harmanlamaya çalışan fakat hiçbir zaman kendi içinde bir ahenk yakalayamayan bir medeniyet olarak tasvir etmiştir.[248]

Bu doğrultuda Gökalp, Türk Kültürünü yansıtmakta Osmanlı Medeniyeti gibi sun'i bir medeniyetin değil Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle birlikte Doğu Medeniyetine ait olduğunu savunmaktaydı.

Gökalp, medeniyetin inşasında en önemli faktörü Milli Devlet'in kurulması olarak görüyordu. Yakın mefkûre olarak "Türkiyecilik" tabirini kullanan Gökalp milli kültür inşasının tamamlanmasıyla daha uzak mefkûrelere ulaşmanın yollarını tasvir ediyordu. Bu mefkûreler ise şu şekilde sıralanır:

1.Türkiyecilik

2.Oğuzculuk veya Türkmencilik

3.Turancılık[249]

İşte Gökalp'in bu mefkûre kademeleri onun siyasal fikirlerinin bir özetidir. İlk olarak Türk Kültürünü yaşatacak olan Milli devlet yani Türkiyecilik, daha sonra Kültürel yakınlık olarak Türkmenlerle kültürel ve siyasal yakınlaşmanın sonucu olarak bir birlik oluşturacak olan Türkmencilik ve son aşamada Türk Topluluklarını kültür olarak yakın veya uzak olsa bütün toplulukları Doğu medeniyeti adı altında toplayacak olan Turancılık ise son mefkûredir.

Gökalp'in önerdiği bu Milliyetçilik anlayışında ise siyasal bakımdan bir ırkçılık söz konusu değildir. Bir Kültür Milliyetçiliği olarak özetleyebileceğimiz Gökalp'in

[248] Gökalp, a.g.e, s. 42
[249] Gökalp, a.g.e, s. 28-29

milliyetçiliği Irkçı(kendi ifadesiyle "*kavmi")* Milliyetçiliği reddeder. Gökalp'in bu konuda görüşleri şöyledir:

"*Kavmi Türkçüler de, milleti kavim zümresiyle karıştırırlar. Kavim, aynı anadan, aynı babadan üremiş, içine hiç yabancı karışmamış kandaş bir zümre demektir. Eski cemiyetler, umumiyetle saf ve yabancılarla karışmamış birer kavim olduklarını iddia ederlerdi. Halbuki, cemiyetler tarih öncesi zamanlarda bile, kavmiyetçe halis değildirler…*

Evlenmeler, göçler, yabacıları kendine benzetme ve başka bir topluluk içinde erime gibi hadisseler milletleri daime birbirine karıştırmıştı…

Fertler dünyaya gelirken sosyal bir vasıf taşımazlar. Yani sosyal duygu ve düşüncelerden hiç birini beraberinde getirmezler. Mesela dil, din, ahlak, estetik, siyaset, hukuk ve iktisat sahasına ait hiçbir duygu ve düşünceyi beraber getirmezler. Bunların hepsini sonraları, terbiye yoluyla cemiyetten alırlar. Demek ki, sosyal özellikler uzvi verasetle geçmez, yalnız terbiye yoluyla geçer. O halde, kavmiyetin milli karakter bakımından da hiçbir rolü yok demektir."[250]

Gökalp'in görüşleri şu noktada özetlenebilir: Türk Milleti İslam dinini seçmesiyle birlikte Doğu Medeniyetine girmiştir. Lakin Topluluk(cemiyet) kültürü olarak kendilerine ait bir kültürleri vardır. Bu noktada Türk Toplumunun yapması gereken ırki bir Turan davası değil Doğu medeniyeti içerisinde toplanacak olan bir Turan birliğidir.

Anlatılan tüm bu yazarlardan sonra şu sonuçlar çıkabilir; Tanzimat sonrası gelişen Türkçülük akımı, Fransız devriminin milliyetçilik düşüncesinden etkilenmiştir. Fakat şu söylenmelidir ki Türkçülüğün bu öncülerinden hiçbiri Fransız devrimine yol açan düşünce adamları gibi şahıslar değillerdir. Ne Ahmet Vefik Paşa Rousseau'dur; ne de Ziya Paşa Voltaire'dir. Osmanlı'da Türk milliyetçiliğinin öncülerinin bu düşünceleri, Fransız devriminin evrensel mesajını değil, ulusal bir farkındalık mesajı taşımaktaydı. Bu atılıma, Almanların siyaset biliminde kullandığı "Kulturkampf*[251]" yani kültür kavgası denilebilir. Osmanlının zikredilen bu elitleri, Türk kültürünü içtimada, edebiyatta ve tabi siyasi hayatta yabancı etkilere karşı korumaya ve hâkim kılmaya

[250] Gökalp, a.g.e, s. 18-19

*Kulturkampf: Almanya İmparatorluğunun Şansölye Bismarck döneminde Kilise kurumunda Papalığın etkisini kırmak, kiliseleri laik ve ulusal bir kurum haline getirmek için yaptığı mücadelenin adlandırmasıdır. (Bkz: D.A. BOXWELL, "Kulturkampf, Now and Then". *War Literature And The Arts*, 2000, C: 12, Sayı: 1, s. 124.)

çalışmışlardır. Bunun için de filolojik, tarihi ve içtimai bir takım çalışmalar yapmışlardır. Filoloji, tarih ve içtima üzerinden yapılan bu çalışmalar, Osmanlı İmparatorluğunun ana unsuru olan Türklerin milli bilincini oluşturmaya yönelik çalışmalardır. Bu durumun oluşmasında Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi faktörlerini göz önünde bulundurmak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu, 1839 Tanzimat Fermanından sonra, bürokrasi ekseninde farklı düşünceleri tartışır hale gelmiştir. Bu dönem Türkçülük akımı da Tanzimat reformları etkisinde geliştirici (pozitif) ve tepkisel (negatif) çerçevede gelişen bir kültür milliyetçiliği olarak zuhur etmiştir. İlk Türkçü düşünürlerin ortaya koyduğu bu kültür milliyetçiliği, 1908 devriminde ön plana çıkan Necip Asım, Veled Çelebi ve Bursalı Tahir Bey gibi aydınlar tarafından ilham alınmış ve benimsenmiştir.[252] Böylece Türk milliyetçiliği kendi arka planını ve zincirini oluşturmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu, kozmopolit bir imparatorluk olduğu düşünülürse, milliyetçiliğin ırkçı (rasist) bir hüviyet taşımadığı pek tabii söylenebilir. Bunun yerine bu milliyetçilik fenomeni, ana unsurunu Türklerin teşkil ettiği üniter bir üst kimlik olarak "Osmanlı Milleti" nin inşasını amaçlayan bir milliyetçilik önermesi olmuştur. Bu dönem "Milla (millet)" unsuru ön plana çıkarılmalıdır ki çünkü bir cemiyet olarak Osmanlı cemiyetine üyelik ön plandadır. Nitekim ilk Türkçüler ve Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) örgütündeki bir kısım kişiler milliyetçiliğe bakış açısı olarak Fransız devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesinden etkilenmişlerdir.[253] O zamana kadar tarihte eşi benzeri görülmeyen bu devrim, Osmanlı aydınlarını özellikle "halk yönetimi" gibi devrimin getirdiği olgular sebebiyle etkilemiştir. Lakin şunu da söylemek gerekir ki Osmanlı aydınları, Fransız devrimindeki gibi bir "terör rejimi" ne dönüşebilen kati bir cumhuriyet taraftarı değillerdi. Meşrutiyet ilkesi altında sultanlığın ve Osmanlı hanedanlığının idame ettirilmesiyle birlikte Osmanlı içerisindeki halkların iradesinin ortaya konduğu meclisli bir yönetimi savunmaktaydılar. Ayrıca Türk kültür milliyetçiliği 1.Dünya savaşı ve Türk İstiklal Harbi yıllarında kadar Türk Kültür Milliyetçiliği, "Milla" dan "Nation (ulus)"a geçiş yapmamıştır. Bunun sebebi de bu dönem milliyetçilik Türk ulusu veya milletinin bizatihi yükselmesinden öte bir bütün Olarak Osmanlı Milleti ve Milletlerinin yükselmesini öngörmesidir.

[252] Tevetoğlu, a.g.e, s. VI
[253] Tevetoğlu, a.g.e, s. 37-38

Yeni Osmanlılar örgütüyle ön plana çıkan İttihad-ı Anasır (Osmanlıcılık)ve Garpçılık(Batıcılık) düşüncelerini de Türkçülükten bağımsız olarak düşünmemek gerekir. Batının örnek alınması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir arada tutulması gerçeği ortaya konulduğu vakit Türkçülük düşüncesi de bu koşullardan bağımsız şekilde ortaya çıkmamıştır. Batıcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük düşünceleri bir araya getirildiğinde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktaydı: "Meşruti rejimle yönetilen Teşebbüs-i Şahsi (Liberal) iktisadiyata sahip ve Türk'ün yönetimde temel taşı olduğu bir Osmanlı ulusu". Bu düşüncelerin iç içe geçtiği şöyle örneklendirilebilir. Mustafa Celâlettin Paşa, "Eski ve Modern Türkler" kitabında, Türkleri aryan ırkından göstermekle hem Türk milletinin milli bilincinin uyanmasını sağlamak hem de Osmanlı İmparatorluğunun batıyla yakınlaşmasını hedeflemekteydi.

Namık Kemal, Osmanlı Tarihi adlı eserinde Celâlettin Harzemşah' tan Türkçü dünya görüşüne sahip bir muharrir gibi bahsederken[254], Cumhuriyet döneminin önemli Türkçü-Turancı düşünürlerinden Nihal Atsız tarafından ise bir Türkçü olarak nitelendirilmektedir[255]. Oysaki kendisi Yeni Osmanlılar cemiyetinin önemli üyelerinden biri olup, Osmanlı devletinin yıkılıp yerine Türk milletinin ana unsuru olduğu bir devlet tahayyül etmemekteydi. Şahsi düşüncelerinde İttihad-ı Anasır düşüncesini savunmakta ve Osmanlıda "hürriyet" tabanlı meşruti liberal bir rejim istemekteydi.

Bu dönemin Türkçülük tarihi bakımından önemine bakarsak eğer, filolojik ve antropolojik eksenli bir Türk kültür milliyetçiliği, Türk siyasal tarihinde ilk defa bu dönemde tartışılmaya başlandığını görürüz. Ahmet Vefik Paşa, Mustafa Celâlettin Paşa, İbrahim Şinasi, Süleyman Paşa ve Ziya Paşa gibi isimler Fransız devriminin öncüleri gibi felsefi ve evrensel bir altyapı kurmasalar bile, Osmanlı elitleri olarak yaptıkları şahsi çalışmalar Türkçülüğün siyasal kurucuları olan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'ya ilham kaynağı olmuşlardır. Bu noktada eğer Fransız devrimi ile bir benzerlik kurulacaksa 1908 Meşruti devrimin öncüsü ve Osmanlı'nın son yıllarındaki en önemli politik unsur olan İttihat ve Terakki Fırkası ile 1923 Türkiye Cumhuriyeti devrimi bu iki ismin fikirlerinden etkilenmiştir. Yani konum olarak Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp, Rousseau ve Voltaire gibi fikir öncüleri konumunda bulunmaktadırlar. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'dan sonra Türk milliyetçiliği artık resmi doktrini olan bir Türkçülük-Turancılık halini almıştır. Bu iki ismin düşüncelerinin gelişmesinde anlattığımız

[254] NAMIK KEMAL, *"Osmanlı Tarihi I"*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 28-29
[255] Hüseyin Nihal ATSIZ, *"Namık Kemal"*, Çınaraltı Dergisi, Sayı: 22, 1942, Taha Toros Arşivi, s. 8-9

Osmanlı elitlerinin etkisi olduğu gibi Turancılık ve Turan olgusunun gelişiminde de yabancı bilim insanlarının yaptığı Türkoloji çalışmaları büyük önem taşımaktadır. İlk defa Leon Cahun 'un "Asya Tarihine Giriş" eserinde zikredilen Turan kelimesi, Vambery ve Radloff'un bu bölgeye yaptığı seyahatlerde (misyonerlik faaliyetlerinde), Turan coğrafyası hakkında var olan bilgiyi genişletmiş buranın ırki, coğrafi ve kültürel detayları hakkında daha geniş bilgiler sunmuştur. Sonraları Castren ve Müller 'in yaptığı antropolojik çalışmalar Ural-Altay soy ailesinin ırki şeceresi hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamıştır. İşte Türk milliyetçiliğinin bir kolu olarak adlandırabileceğimiz Türkçülük-Turancılık bu sentez etrafında şekillenmiştir.

Bu sentez Türk milliyetçiliğinin siyasal hayatının temelini teşkil etmiştir. Osmanlı elitlerinden beri süregelen Türk milliyetçiliğinin kültür paradigması son dönem Osmanlı ve 1908 devrimi sonrası imparatorluğun milliyetçi görüşlerini şekillendirmiştir. 1923 Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve devrimi de bu milliyetçilik anlayışını prensiplendirmiştir. Irkçı bir hüviyet taşımayan bu milliyetçilik anlayışı, Fransız rasyonalizminden etkilendiği için var olduğu devlet içerisinde bir kültür-ulus inşası sürecine girmiştir. Türk milliyetçiliğinin bu ulus-inşa süreci önemi önceden de belirtiğimiz üzere "Kulturkampf" geleneğinden yani Türk milletini kendi dilini ve kültürünü dış etkilerden koruyup müstakil ve bağımsız bir hale getirme isteminden doğmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde vatansever ve şoven unsurlar görülen Türk milliyetçiliğinde ırkçılık belirtileri gözükmez. Ancak ve ancak 1.Dünya Savaşı muhteviyatıyla bir noktada irredantist (pan) bir yönü olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra ise bu milliyetçilik miras alınmakla beraber yeni kurulan bir devlet ekseninde yeniden şekillenmiştir. CHF/P programında prensip haline gelen milliyetçilik irredantist ve şoven unsurlar barındırmaz. Bunun en önemli sebebi savaştan yeni çıkmış ve yeni kurulan bir devletin dış politikada yayılmacı bir siyaset izlememesi gerçeğidir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Fransız Rasyonalizminden etkilenen devrimsel prensiplere sahip olduğu için Saltanat ve Hilafet makamlarını ilga etmiş; bununla birlikte "Osmanlı" kimliğini de yeni Türk ulus devletinden soyutlamıştır. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura ile doktrinleşen Kültür Milliyetçiliği Fransız rasyonalizminden etkilenmiş, CHP prensipleriyle sentezlenerek, var olan ulusu yücelten, bağımsız kültür, rejim ve parti çerçevesinde "muasır medeniyet" denen ideale ulaşmaya çalışan Batıcı-Patriyotik bir boyut kazanmıştır. Bu dönem dikkat çekilmesi

gereken bir başka nokta bir cemiyet aidiyeti olan "Milla" (millet)'dan "Nation(ulus)"a geçilmesidir.

Türkçü-Turancı sentezin diğer kısmı olan Turancılık ise, 1.Dünya Savaşı ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra tabii olarak ortadan kalkmamış, Türkçülük düşüncesinin içinde ve CHP prensiplerinden bağımsız olarak milliyetçiliğin içinde ayrı bir kol teşkil etmiştir. CHP prensiplerinden bağımsız olarak gelişen Turancılık daha çok gazete ve dergilerde şahıslar bazında ifade şansı bulmuştur. Müstakil Türkçü-Turancı Hüseyin Nihal Atsız gibi düşünürlerle devam eden bu ekol, ideolojinin yayılmacı boyutunu devam ettirmiştir. Türk milliyetçiliğinin idealist kanadını teşkil eden Turancılık, ütopik ve birleşik bir Turan devletine inanmaya devam etmiştir. İrredantist (Pan), şoven ve Patriyotik unsurlara sahip Turancılık kimi zaman ırkçı bir hüviyet kazanmıştır.

2.5. İttihad ve Terakki Fırkası ve Turancılığı Tartışması:

2.5.1. İttihad ve Terakki

İttihad ve Terakki Fırkasının kuruluşu iki döneme ayrılmaktadır. Cemiyetin kökleri 1865 yılında Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi isimler tarafından kurulan ve 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan Mithat Paşa önderliğindeki Yeni Osmanlı Cemiyetine kadar dayandırılmaktadır. Bu kimi yazarlarca I. Jön Türk dönemi olarak adlandırılmaktadır.[256] Mithat Paşa'nın önderliğinde 1876 yılında ilan edilen I. Meşrutiyet rejimiyle Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanuni Esasi ilan edilmiş, ilk Osmanlı meclisi olan Meclis-i Mebussan açılmış, seçimler öngörülmüş ve devlet yönetimi belirli maddelere bağlanmıştır.[257]Lakin Birinci Meşrutiyet rejimi uzun sürmemiş, 1878 yılında II. Abdülhamid tarafından Osmanlı-Rus Savaşı bahane edilerek anayasa askıya alınmış ve Meclis-i Mebussan kapatılmıştır. Böylece I. Meşrutiyet dönemi sona erer.[258] İttihat ve Terakki Cemiyetinin varoluş sebebi aslında bu noktada başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Yeni Osmanlılar Cemiyetinin benimsediği İttihad-ı Anasır siyasetini benimsemiştir ve bu cemiyetin temel amacı rafa kaldırılan Kanuni Esasi'yi tekrar yürürlüğe sokmaktır. İttihat ve Terakki'yle Yeni Osmanlı

[256] Satılmış GÖKBAYIR, *"Gizli bir Cemiyetten iktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı",* Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 3, Sayı: 1, 2012, s. 62

[257] Cansu Başar KOÇ, *"Osmanlı Millet Sisteminden Ulusa Geçiş",* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C: 23, Sayı: 1, s. 203

[258] Koç, a.g.m, s. 206

Cemiyetinin bağlantısına bir kanıt olarak Paris'teki Jön Türker'den olan Yusuf Fehmi'nin 1903'te yazdığı *"Tablettes Revolutionaires d'un Jeune Turc (Jön Türklerin Devrimci Tabletleri)"* adlı eseri gösterilebilir. Eserin atıf bölümünde "Bu eseri asrın en büyük şehidi Ali Suavi'ye adıyorum" cümlesinin yer alması, ittihatçı kadronun Yeni Osmanlılara dair görüşünün en somut örneklerinden birini teşkil etmektedir.[259]

İttihat ve Terakki Cemiyeti ilk olarak "İttihad-ı Osmani" adıyla 21 Mayıs 1889'da İstanbul Askeri Tıbbiye 'de kurulmuştur. Genç Osmanlılar ya da Jön Türkler dediğimiz bu oluşum 1878'den 1889'a kadar muhtelif ayrı gruplar olarak oluşmuşlardı. "Jön Türk" veya "Genç Osmanlılar" olarak adlandırdığımız bu terim, zaman içinde ihtilalci ve meşrutiyet yanlısı Osmanlı vatandaşlarının tümünü kapsayan bir olgu haline gelmiştir. Jön Türk ismi II. Meşrutiyet'in ilanına kadar II. Abdülhamid Saltanatına karşı liberal düşünceleri savunan kimselerle birlikte anılmaya devam etti. Cenevre, Paris, Kahire gibi şehirlerde örgütlenen Jön Türkler çeşitli basın yolu ile Abdülhamit yönetimine muhalefet etmişlerdir(Örneğin Paris'te "Meşveret", Kahire'de "Kanuni Esasi" ve "Hak", Cenevre'de "Mizan" gazetesi). İstanbul'da bir Jön Türk örgütünün bulunması diğer ülkelerdeki hücreleri harekete geçirmiş 1889 yılında Paris'te Ahmet Rıza Bey'in İttihad-ı Osmaniyle ilişki kurması sonucu "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" oluşmuştur.[260]Kuruluş belgesinde ise amacını: *"Hükümet-i hâzıranın adalet, müsavat, hürriyet gibi hukuk-i beşeriyeyi ihlal eden ve bütün Osmanlıları terakkiden men' ile vatanı ecnebi yedd-i tasallut itizabına düşüren usul-i idaresini İslam ve Hıristiyan vatandaşlarımızı ikaz maksadıyla kadın ve erkek bilcümle Osmanlılardan mürekkep, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti teşekkül etmiştir.* "[261] şeklinde açıklamıştır.

Gizli olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk kurucuları, Askeri Tıp Okulu öğrencilerinden Ohrili Arnavut İbrahim Ethem (Temo), Kafkasyalı Çerkez Mehmet Reşit Bey, Arapkirli ve Diyarbakırlı iki Kürt olan Abdullah Cevdet ve İshak Sükûti'dir. Bazı Kaynaklar, beşinci bir ismi, Rus Çarlığından Bakülü Hüseyinzade Âli'yi de ilave ederler. Teşkilat yaptığı ilk toplantıda cemiyetin başkanlığına Ali Rüşdi, kâtipliğine Şerefeddin Mağmumi, muhasip üyeliğine de Asaf Derviş'i getirdi. Cemiyet,

[259] Joseph(Youssouf) FEHMI, *Tablettes Revolutionaires d'un Jeune Turc,* Paris, 1903, s. 2 (Arşiv Belgesi, Kaynak: https://archive.org/stream/tablettesrvolut00fehmgoog#page/n10/mode/2up)
[260] Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C: 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 19-21
[261] Orhan ÖRS, *"Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti"* , Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C: 13, Sayı: 51, 2014, s. 689

İstanbul'daki sivil ve askeri okul talebeleri arasında taraftar kazanarak süratle büyüdü. İtalyan Karbonari mason teşkilatını örnek alarak kurulan bu gizli cemiyet, hücreler halinde teşkilatlanmaktaydı. Hücre içindeki her üyeye bir sıra numarası verilmekteydi. Birinci hücrenin birinci üyesi İbrahim Temo idi.[262] 1908 devrimine öncülük eden İttihat Terakki Fırkasının kuruluşu ise 1906 yılıdır. 1889'dan 1906 yılına kadar Jön Türkler ayrı şubeler olarak faaliyet göstermeye çalışmışlar, 1902 kongresi ile tek bir çatı altında birleşmeye çabalamışlardır. Fakat bu çabalar başarılı olmamış görüş farklılıkları nedeniyle ayrılık ve dağınıklık sürmeye devam etmiştir.[263] Abdülhamit iktidarındaki Osmanlıda en önemli ittihatçı yapılanma ise 1906 yılında Selanik'te Ahmet Rıza Bey'in kurduğu "Terakki ve İttihat Cemiyeti" nin bir şubesi olarak kurulan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"dir (Bu cemiyet daha sonra Ahmet Rıza'nın Terakki ve İttihat Cemiyeti ile aynı adı taşıyacak 1908 devriminden sonra ise İttihat Terakki olarak anılmaya başlayacaktı).[264] Örgütün isimlendirilmesinde terminolojik olarak dikkat çekici bir nokta vardır. Yeni Osmanlılar veya Jön Türk ayrımı Avrupa ve Osmanlı tarafından farklılık göstermektedir. Terminolojik bakımdan Yeni Osmanlı Hareketi, Avrupa tarafından Jön Türk yani Genç Türkler olarak nitelendirilmektedir. Lakin bu hareket özellikle Osmanlı toprakları içerisinde Yeni Osmanlılar olarak zikredilmiştir. Örneğin Fransız Sosyalist Gazete L'Humanite 23 Ağustos 1908 tarihli sayısında *Choses de Turquie*(Türkiye'den Şeyler) başlığı altında bir haber yapmıştır. Bu haberde mevcut hükümetin istifalarından bahseden gazete İttihat-Terakki Örgütünden bahsederken *Les Jeune Turcs* yani Genç Türkler ifadesini kullanmıştır.[265] Amerikan New York Times Gazetesi de 27 Aralık tarihli sayısında, Osmanlı askerlerinin üniformalarındaki değişikliklerden bahsederken, İttihat Terakki ve Jön Türkler hakkında haberin başlangıcında şunları yazmaktadır: *14 Aralıkta ilk gerçek Türk Parlamentosu açılışını yaptı. O gün dekore zengin bir şekilde edilmiş sokaklar ve bayraklar taşıyan askerler ile birlikte sıra dışı coşkulu sahnelere tanık olundu… Genç Türkler Makedonya'dan Konstantinapol'e devrime katılmış olan bir tabur asker getirdiler… Bu birlikler eski*

[262] Örs, a.g.m., s. 689

[263] 1902 Kongresinden sonra Jön Türkler iki temel gruba bölünmüşlerdir. Bunlardan birincisi Ahmet Rıza Bey'in önderlik ettiği merkeziyetçi "Terakki ve İttihat Cemiyeti" diğeri ise liberalizm ve adem-i merkeziyet yanlısı Prens Sabahattin'in önderlik ettiği "Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti"dir. (Kaynak: Tunaya, a.g.e, s. 21)

[264] Tunaya, a.g.e, s.21-22

[265] L'Humanite Gazetesi, *"Choses de Turquie", "Les Jeunes Turcs- Encore des Demissions et des Revocations"* başlıklı yazı, L'Humanite Gazetesi, Sayı: 1589, 24 Ağustos 1908, s. 4

İmparatorluk Muhafızları'nın yerine yerleştirildiler… Bununla beraber Genç Türklerin en büyük problemini Sultan ve kendi halkından gericiler oluşturuyor.[266]

Görüldüğü üzere Yabancı basında Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye olarak belirtildiği gibi, Bab-ı Ali, Türk Parlementosu, Yeni Osmanlılar veya İttihatçılar ise Genç Türkler olarak belirtilmektedir. Yabancı ülkeler tarafından Osmanlı, Türkiye olarak belirtildiği gibi İttihatçılar da bir Liberal-Türk Hareketi olarak Genç Türkler olarak isimlendirilmekteydi. Yeni Osmanlı'ların ve ilerleyen tarihlerde İttihatçıların "Osmanlı" ve İttihat kelimelerini kullanmasının sebebi bu hareketin liberal hüviyetli bir İmparatorluk hareketi olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim İttihatçıların Avrupa'da çıkan yazıları her zaman Jön Türk ibaresini kullanır (Örneğin İttihat Terakki'nin Paris'te çıkan gazetesinin adı "Jeune Turc" tür). Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ise İttihat (Birlik) ve Osmanlılık ibareleri ön planda durmaktadır. Bu açık bir şekilde İttihatçıların başarılı bir algı yönetimi yaptığını göstermektedir. Terminolojik olarak bu ikilik siyasi bir amaca hizmet etmektedir. İttihatçılar veya Yeni Osmanlılar, Avrupa tarafına kendilerini Türk Liberal Devrimci bir grup olarak "Jön Türk" ismiyle lanse ederken, İmparatorluk içerisinde ayrılıkçılığa yol açmamak için "Osmanlılık" ibaresini kullanmaktadır.

10 kişi tarafından kurulan cemiyetin niteliği onu kuran kişilerde yatmaktadır. Nitekim kurucu 10 kişiden 7'si askeri kökenlidir.[267] Bu bakımdan şu çıkarım yapılabilir. İttihat ve Terakki Cemiyeti askeri kökenli bir cemiyettir. Bu cemiyetin kökenleri sivil düşünce insanlarına dayanmışsa da Abdülhamit dönemi Osmanlıda İttihatçılar ekseriyetle Abdülhamit karşıtı subaylardan oluşmaktaydı. Bu durum ileride de kendini gösterecek cemiyetin en önemli lideri bir subay olan İsmail Enver Bey olacaktı (Osmanlı Hürriyet Cemiyetine 12.Üye olarak katılmıştır)[268]. 1909 kongresinde ise Asker-Siyaset ikilemi tekrar gündeme gelecek ve askerin siyasete karışması ele alınacaktı.[269] Bu cemiyetin iktidara gelişi ve 1908 devrimini gerçekleştirmesi, 2 yıllık çalışmaları sonucunda 1908 Temmuzunda başlar, Resneli Niyazi ve İsmail Enver Bey'in dağa çıkmaları sonucu Mutlak Monarşi rejimine karşı ilk fiili isyanlarını başlattılar.[270] İsyanın başlangıç

[266] The New York Times, "*Soldiers of Turkey Favor New Regime"* başlıklı yazı, The New York Times, Sayı: 18.600, s. 4
[267] Tunaya, a.g.e, s.22
[268] Şükrü HANİOĞLU, *"Enver Paşa",* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 261
[269] Tunaya, a.g.e, s. 28
[270] Feroz AHMAD, *İttihat ve Terakki(1908-1914),* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 22

noktası olarak gösterilen Reval görüşmeleri[271], İttihat ve Terakki hakkında önemli çalışmalar yapmış olan Feroz Ahmad'a göre Reval görüşmeleri çok mühim bir yer teşkil etmez, ona göre isyanın asıl sebebi İttihat Terakki'nin kuruluş ilkeleri ve ayakta kalma çabasıdır. Reval görüşmeleri, İttihad'ın harekete geçmesi için sadece psikolojik bir öneme sahiptir.[272] İsyanın Makedonya'da gelişmesinin sebebi, cemiyetin imparatorluğun diğer topraklarında Balkanlara göre daha az örgütlü olmasıdır. Örgütün merkezi Selanik'tir. Bu yüzdende olaylar Selanik Makedonya ekseninde gelişmiştir. Temmuz ayı içerisinde gelişen olaylarda Makedonya'da halk ayaklanmaları yaşanmış, Saraya bağlı hafiye ve subaylara suikastlar düzenlenmiş, Resneli Niyazi ve Enver Bey gibi 20'ye yakın düşük rütbeli subay dağa çıkmış ve sürekli olarak taleplerini Saraya iletmekteydi. Bu talepler de tabi olarak 1876 Anayasasını yeniden yürürlüğe sokmak ve Meşrutiyet rejiminin tesisini sağlamadan oluşmaktaydı.[273] İhtilalin gerçekleşmesinde başka önemli bir nokta da Üçüncü Ordu'nun saraydan değil, İttihatçılardan yana tavır almasıdır. Üçüncü Ordu kumandanlığına Esat Paşa yerine İbrahim Paşa'nın atanması İttihatçıların 3.Orduyla temas kurmasına yol açmıştır.[274] Ayrıca İttihatçıların isyan hareketinin başından beri 3.Orduyla ilişkili olduğu Feroz Ahmad tarafından öne sürülmektedir.[275] Bu durum şüphesiz İttihatçılara Abdülhamit'e karşı psikolojik bir üstünlük sağlamıştır. II. Abdülhamid'in Makedonya'ya asker yollaması ve denetimi sağlamak için buraya paşalar gönderme çabaları bir etki yaratmamış, 20 Temmuz'da Makedonya genelinde halk ayaklanmaları başlamış, halk 1876 Anayasasının geri getirilmemesi durumunda İstanbul'a yürüyeceğini ve II. Abdülhamid'i tahttan indireceklerini bildirmişlerdir.[276] 22 Temmuz'da bölgede Rumeli Genel Müfettişi olarak görev yapan Hilmi Paşa'nın Padişaha gönderdiği mektupta durumun ciddi olduğunu belirtmiş ve alınan önlemlerin bir fayda göstermediğini söylemiştir. Aynı gün içerisinde Osmanlı Paşalarına karşı hareketler devam etmiş Müşir Osman Paşa, İttihatçılar tarafından Manastırda kaçırılmıştır. Saray hükümeti bu duruma karşı daha fazla bir

[271]Reval Görüşmeleri: 9 Haziran 1908 Tarihinde Büyük Britanya Kralı VII.Edward ile Rus Çarı II.Nikola arasında yapılan görüşmedir. Görüşmenin temel konusu olarak "Makedonya'da Islahat" meselesinin ele alındığı söylense de bu görüşmelerde Rusya ve Büyük Britanya'nın "Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması"nın görüşüldüğü iddia edilmiştir. Bu görüşmelerin gerçekleşmesi ve Osmanlı'nın İngiltere ve Rusya arasında paylaşıldığı bilgisinin Osmanlı topraklarında yayıldığı ve İttihat Terakki Cemiyetinin harekete geçmesine sebep olduğu söylenmektedir.(Kaynak: Mithat AYDIN, *"II. Meşrutiyetin İlanı ve İngiltere."* , Belgi Dergisi, 2011, Sayı: 1, s.16-17, Tunaya, a.g.e, s.23)

[272] Ahmad, a.g.e, s. 18

[273] Ahmad, a.g.e, s. 21

[274] Ahmad, a.g.e, s. 18-19

[275] Ahmad, a.g.e, s. 25

[276] Ahmad, a.g.e, s. 26

direniş göstermemiş ve 24 Temmuz günü Meşrutiyeti ilan etmiştir. Meşrutiyet Hilmi Paşa tarafından okunan bildiriyle saat sabah dokuzda ilan edilmiştir.[277]Devrimle birlikte Osmanlı'da yasama organı meclis (Meclis-i Mebussan) ve anayasa (Kanun-i Esasi) yürürlüğe girmiştir ve bu devrimden sonra Osmanlı bir daha Mutlak Monarşiyle yönetilmemiştir. II. Abdülhamid, Sultan olarak konumunu korumakla birlikte siyasi gücünün çoğunu kaybetmiştir. Nitekim 1909'da yaşanan 31 Mart Vakasından sonra hal edilerek tahttan indirilmiş ve yerine Sultan V. Mehmed Reşad getirilmiştir(27 Nisan 1909). 1908 Devrimi'nin Dünya Devrimler Tarihinde görülmemiş bir özelliği vardır. O da asker önderliğinde gerçekleşen bir halk devrimi olmasıdır. Bu görüşü destekleyen İngiliz Marksist Tarihçi Neil Faulkner, bunun sebebi olarak Osmanlı'nın bir asker devleti olması ve devrimci bir harekete öncülük edebilecek tek sınıfın Orta sınıf olması bakımından açıklar. Askerlerin öncülük ettiği orta sınıf sayesinde yukarıdan (Prusya) ve aşağıdan (Fransız) tipi devrim yöntemi aynı anda ortaya konarak ayrık bir burjuva devriminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.[278] Faulkner'in tespiti nispeten doğru olsa da devrimin kaynağı Osmanlı'nın askeri bir devlet olmasından değil, İttihat ve Terakki'nin askeri bir yapı olmasından kaynaklanır. İttihat ve Terakki, İttihad-i Osmani yıllarından beri liberal görüşlere sahip Harbiyeliler tarafından yönetilmekteydi ve devrimde bu Harbiyelilerin faaliyetiyle gerçekleşmişti.[279] Nitekim devrimin niteliği olarak Faulkner'in belirttiği nokta olan devrimin üst ve alt ihtilal biçimlerini içeren, hem halk ayaklanması hem de askeri müdahaleler şeklinde zuhur etmesi gerçekten tarihte nadir görünen olaylardan biridir. Feroz Ahmad ise İttihat Terakki'nin 1908'de giriştiği hareketi bir var olma çabası olarak açıklarken, 1908'i bir devrim olarak nitelendirmez.[280] Bu görüşte pek tabii olarak kabul edilebilir. Lakin "devrim" kavramı önceden yürürlükte olan sistemin bir daha geri gelmemek üzere ortadan kalkması ve üzerine yeni bir sistem inşası olarak kabul ettiğim için, 1908 hareketini bir devrim olarak nitelendirmenin daha doğru olduğu kanısındayım. Eğer Mutlak Monarşi rejimi 1908'den sonra yeniden kurulsaydı, 1908 hareketi yalnızca bir ihtilal veya ıslahat hareketi olarak kalacaktı. Fakat 1908 devrimi Osmanlı'da mevcut olan klasik "despotik monarşi" kavramını ortadan kaldırmış; Meclis ve Anayasa ile halkın yönetime katılmasının önünü açmıştır. Nitekim 1923 devrimine de ilham kaynağı olmuştur.

[277] Ahmad, a.g.e, s. 28-29
[278] Neil FAULKNER, *Marksist Dünya Tarihi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 244
[279] Örs, a.g.m, s. 689-690
[280] Ahmad, a.g.e, s. 33

İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı İmparatorluğunda bir "Hürriyet" realitesi ortaya çıkarmaya çalıştı. Nitekim cemiyetin önde gelen isimlerinden Resneli Niyazi Bey ve Enver Bey *"Hürriyet Kahramanı"* ilan edilmişlerdir. Lakin cemiyetin Meşrutiyet sonrasındaki program ve bildirilerine baktığımız vakit bunun milletlere sınırsız yetkiler tanıyacak bir *"Hürriyet"* olmadığını görürüz. İttihat Terakki *istibdat* rejimine son verdiğini açıklamakla birlikte en önemli siyasi güç olması sebebiyle de giderek bir otokratikleşme sürecine girmiştir. İttihat Terakki'nin merkeziyetçi yaklaşımlarına örnek olarak 1327 (1909/1910) Nizamnamesi gösterilebilir. Bu nizamnamenin 13. Maddesinden 17.Maddesine kadarki bölümü idari programı oluşturur. 13. Madde muhtariyet ve merkezileşme tartışması için İTF'nın görüşünü açıklar niteliktedir. 13. Madde'nin başlangıcı aynen şu şekildedir: *"Kanun-i Esasinin birinci maddesiyle müid olduğu vechle, vilayetlerde Muhtariyet-i Siyasiye veya idariyeyi ihsas edecek her nevi tezahüratı İttihad ve Terakki Cemiyeti kabul etmez…* [281] Ayrıca Tarık Zafer Tunaya'nın İttihat Terakki'nin basın organlarından biri olan *Şura-yı Ümmet*'den aktardığı üzere İttihat Terakki örgütü "*Ruh-u Devlet"* olarak ilan edilmiştir.* Bu dönem İttihatçılık Meşrutiyetin ilanıyla birlikte devletin kendisi olmaya başlamıştır.[282] Bu ideoloji-devlet paradigmasında hem Türk subaylarının önderlik ettiği İttihat ve Terakki fırkasında hem de diğer milletler nezdinde hissedilir konumdadır. Nitekim şöyle bir durum vardır ki her millet meşrutiyet noktasında istibdat rejimine karşı durdukları ve hürriyeti savundukları gibi, her millet kendi çıkarlarını da aynı zaman içerisinde yürütmektedir. Bu durum hem İttihat hem de Balkan milletlerinin kurduğu örgütler çevresinde ikili bir siyaset yürüttüğü gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Örneğin meşrutiyetten sonra kurulan Rum ve Bulgar "Meşrutiyet Kulüpleri" bu noktada kendini göstermektedir. Rumlarda "Rum Meşrutiyet Kulübü" ve "Etniki Eterya"nın II. Meşrutiyet'in ilanından sonra dahi ayrılıkçı faaliyetlerine devam ettiği, Rum mebusların İttihat karşıtı faaliyetlerde bulunduğu ortaya konmaktadır.[283] Aynı şekilde Bulgarlar da

[281] T.B.M.M Açık Arşivi, *"İttihad ve Terakki Fırkası Meclis-i Mebusan grubu nizamname-i dahilisi",* 1327 (1911) , s. 6, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/24/197603645.pdf?sequence=1&isAllowed=y

*Bu önemli bir iddia olmakla birlikte yaptığımız çalışmalarda bu ibare bulunamamıştır. Kendisinin aktardığı diğer birincil kaynaklar eksiksiz olmakla beraber bu sayfada neşrettiği kaynak eksiktir. 1328(1912) tarihli Kanun-i Esasi ve diğer neşirlerinin ilk maddesinde Osmanlı devletinin birliğine ve bölünmezliğine dair vurgu varken İttihad'a dair bir ibare yoktur. Pek tabii olarak gazete yorumu olarak neşredilmiş olabilir.(Kaynak: T.B.M.M Açık Arşivi, *"Kanun-u Esasi"*, 1328, s. 3, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2463)

[282] Tunaya, a.g.e, s. 24

[283] Tunaya, a.g.e, s. 504-505

çetecilik faaliyetlerini terk ettiklerini ilan etmekle beraber meşrutiyet sonrası kurulan Meşrutiyet Kulüpleri ve Bulgaristan Federalist Fırkası gibi yapılanmalar ayrılıkçı siyaset izlemeye devam etmiş, zaman içerisinde İttihatçıları eleştirmişlerdir. Bulgarlar ayrıca bu dönemden sonra "Devrimci" politikayı ve "terör" taktiğini benimsemişler ve yapılanmalarını bu doğrultuda gerçekleştirmişlerdir.[284] Ermeniler konusu ise uzun uzadıya başlıca çalışma yapılabilecek bir konudur. Ermeni İhtilal Komiteleri-İttihat ve Terakki ilişkisi, II. Meşrutiyet rejimi boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlediği gibi mazide de ilişkileri mevcuttur. Özellikle şu açıkça söylenmelidir. Osmanlı'da Türk nüfusu ve İttihatçılar dışında, Meşrutiyet hareketini destekleyen ve II. Abdülhamit saltanatına karşı olan en önemli millet Ermenilerdir. Bu doğrultuda da İttihat ve Terakki, Ermeni İhtilal Komiteleriyle II. Abdülhamid saltanatına karşı ittifak yapmıştır. Ermeni İhtilal Komitelerini ortaya koyarsak eğer başta sayılabilecek iki önemli örgüt, *Hınçak Komitesi ve Taşnaksütyun komitesidir.* Hınçak, açık bir şekilde Marksizm düşüncesini benimsemişken, Taşnak komitesi içerisinde ideoloji konusunda tartışmalar yaşanmış fakat genel anlamda Sosyalizm düşüncesini benimsemiştir.[285] İttihat ve Terakki ise II. Abdülhamit saltanatına karşı olan mücadelesinde genelde Taşnak komitesiyle ittifak yapmıştır. Ermeni komiteler genel anlamda Rusya ve Gürcistan'da örgütlenmekle birlikte II. Abdülhamit döneminde pek çok kez ayaklanmalara kalkışmışlar*, buna karşılık Osmanlı hükümetinin de sert önlemler almasıyla birlikte kriz derinleşmiştir. İttihat ve Terakki ise bu kriz içerisinde Ermenilerin yanında durmuş, baskının ve istibdadın kaynağı olarak gördüğü II. Abdülhamid'e karşı cephe almışlardır. Ermeni İhtilal komiteleri ile İttihatçılar arasında ittifak 1902 yılından itibaren fiili olarak başlamış, Ermeni komiteleri İttihat Terakki'nin 1902 ve 1907 kongrelerine katılmışlardır.[286] Bu ittifakın temellerini anlatan İttihat Terakki'nin önemli liderlerinden Cemal Paşa, Taşnak komitesini istibdat ortadan kaldırıldığı vakit yasal bir örgüt olarak tanıyacakları taahhüdünü verdiğini anlatmaktadır. Bundaki amaç ise Taşnak komitesi gibi ihtilalci komiteleri "İttihat" bünyesinde toplama isteği olarak gösterilir. Cemal Paşa bu noktada sadece Ermenilerle değil, Etniki Eterya gibi Rum komiteleriyle ve Bulgar ihtilal komiteleriyle (Meşhur çeteciler "Sandanski ve Çernopoyef") görüşmeler yaptıklarını belirtmiştir. Fakat bu amacın yerel ihtilalci komitelerin bağımsızlık

[284] Tunaya, a.g.e, s. 514-518
[285] Tunaya, s. 568-570
*Bu isyanlar arasında büyük çapta olanlar; 1894 Birinci Sason İsyanı, 1895 Zeytun İsyanı, 1896 Van İsyanı ve 1897-1904 Yılları arasında gerçekleşen İkinci Sason İsyanıdır.
[286] Tunaya, s. 571

mücadeleleri yüzünden hiçbir zaman gerçekleşmediğini de itiraf eder.[287] Cemal Paşa, cemiyetin amacını kendi bakış açısından gayet açık bir şekilde anlatmaktadır: *" Biz istiyorduk ki, Osmanlı hükümeti nasıl ki bütün milliyetlerin birleşmesinden oluşmuş bir hükümet ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti de bütün Osmanlı milliyetlerinin eski ihtilal cemiyetlerinden oluşan bir cemiyet haline gelsin. Osmanlı topluluğu fikrinin bütün milliyetler için kabul edilmesi gerektiğini, Osmanlılara anlatmaya çalışsın ve bununla beraber meşrutiyet idaresini tehlikeden koruyabilsin."*[288]

Bu örgütler karşısında İttihat Terakki'nin konumuna dönersek eğer, şu söylenmelidir ki İttihat Terakki Cemiyeti'nin gerçek anlamda iktidarının ilk yıllarında ıslahatçı bir Osmanlıcılık (İttihad-ı Anasır) düşüncesini benimsediğini görürüz. Bu politik duruş belki de Tunaya'nın dediği gibi millet-i hâkime olarak Türklerin başka politik konumda bulunmalarına imkân yoktu.[289] Bu görüşü destekleyen bir açıklamada İttihat Terakkinin en önemli lideri olan Enver Paşa'nın meşrutiyetin ilanı sırasında yaptığı konuşmadır:

"Vatandaşlar!

... Her Osmanlının seve seve ifaya koşacağı bir vazife, hasbettali (Talihim dolayısıyla) uhdeme verildi. Eğer bunu hakkıyla ifa edebildiysem bu mükâfat kâfidir. Hamd olsun meşrutiyeti istihsal ettik. Hürriyetimizi aldık. Fakat bununla vazifemizin bitmiş olduğunu sanmayalım. Asıl müşkülat bundan sonra başlar. Tarik-i Terakkide (İlerleme yolunda) attığımız bu ilk adımı muvaffakiyetle ilerletmek için çok çalışmak, dikkat etmek lazımdır. ***Mammafih bundan böyle Müslim, gayri Müslim bütün vatandaşlar elbirliğiyle çalışarak hür milletimizi, vatanımızı daimi tealiye sevk edeceğiz.***

Yaşasın Millet! Yaşasın Vatan![290]

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki özgürlükçü olarak nitelendirebileceğimiz bir eylem olarak mevcut hükümette lider kadro yer almamış ve

[287] CEMAL PAŞA*, "Hatıralar",* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 375-376
[288] Cemal Paşa, a.g.e, s. 377
[289] Tunaya, a.g.e, s. 502
[290] ENVER PAŞA*, "Enver Paşa'nın Anıları"*, derleyen: CENGİZ, Halil Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 94
*Gölge Hükümet: Gölge hükümet asıl olarak bir muhalefet partisinin mevcut iktidara karşı devletin her bölümüyle(Ekonomi, Eğitim, Dış Politika gibi) ilgili muhalefet edecek "gölge" bir kabine kurmasıdır. (Kaynak:İngiliz Parlementosu Resmi İnternet Sitesi, *"Shadow Cabinet",* https://www.parliament.uk/site-information/glossary/shadow-cabinet). Lakin araştırmamızdaki hakim görüş, bu terimin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulan mevcut hükümetlerde üyeleriyle doğrudan yer alması yerine bazı paşa ve devlet adamlarını cemiyet olarak dışarıdan desteklediği durum için kullanılmış olmasıdır.

hükümetleri dışarıdan desteklemiştir. *Gölge Hükümet** sistemiyle 1913 yılına kadar yönetilen Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti, İttihat Terakki destekli devlet adamlarının teşkil ettiği kabinelerden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla *Mehmet Sait Paşa, Kâmil Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa, İbrahim Hakkı Paşa, 2.Mehmet Sait Paşa, 3.Mehmet Sait Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa* ve *2.Kamil Paşa* hükümetleridir. 1913 yılından sonra ise cemiyetin asli üyeleri hükümetler kurmaya başlamışlardır (Mahmut Şevket Paşa, Talat Paşa, Sait Halim Paşa gibi). İttihat Terakki Fırkasının siyasete doğrudan müdahale etmeyen politikası şüphesiz liberal bir yaklaşım olarak gözükebilir. Feroz Ahmad ise bu durumu cemiyetin önderlerinin rütbesiz ve nişansız kimselerden oluşması ve bu kimselerin Osmanlı tebaası tarafından yüksek makamlarda hoş karşılanmayacağını, bu yüzden de devlet tecrübesi olan kimselerin hükümete getirildiğini söylemiştir. Hüseyin Cahit Yalçın'dan aktarım yapan Ahmad bu gölge hükümetlerin sebebini şöyle açıklamıştır: *" Rütbesiz, nişansız, şan ve şöhretsiz bir gencin Vezaret unvanıyla Sadrazamlığa çıkmasını, bu memleketin havsalası almazdı. Hükümetin başına çıkmayı onların zihinleri almadığı gibi, memleketin de hazmedebilmesi imkânsızdı. . . 1908 Temmuz'unda İttihat ve Terakki Cemiyeti bir posta başkâtibi olan Talat Efendi'yi Sadrazam ilan edemezdi; buna şartlar ve haller imkân vermezdi... Eğer böyle bir şey olsaydı, memlekette muhakkak anarşi çıkardı. ...İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları da bunu fark etmişler ve yüksek makamlara geçmeye kalkışmamışlardı. "*[291]

II. Meşrutiyet Devrimi, Türk ve Osmanlı topraklarındaki diğer unsurlarla işbirliği halindeydi. II. Abdülhamit Saltanatına karşı diğer milletler ile birlikte ortak hareket etmeye devam etmiş, Abdülhamid döneminde var olan kadroları ve casusluk ağını tasfiye etmiştir.[292]Otoritesini pekiştirmeye çalışan İttihat Terakki bu süre içerisinde ülkedeki tek gerçek siyasi otorite haline gelmiş, bu noktada da İmparatorluğun diğer milletlerinden destek almıştı. Buna en önemli örnek olarak 31 Mart Vakası gösterilebilir. 31 Mart Vakası İttihad-ı Muhammedi (Muhammet'çi Birlik) Fırkasının Meşrutiyet rejimini ilga ve Mutlak Monarşi rejimini tekrar ihya etmek amacıyla başlatılan bir karşı devrim hareketidir. İtthad-ı Muhammedi Fırkasına baktığımız zaman, bu fırka İttihat ve Terakki Fırkasının durduğu siyasi pozisyon ve anlayışın zıt kutbunu temsil eder. İttihat Terakki pozitivist ve realist bir konumu temsil ederken İttihad-ı Muhammedi fundamentalist ve idealist bir konumu temsil eder. İttihat ve

[291] Ahmad, a.g.e, s. 34
[292] Ahmad, a.g.e, s. 31-32

Terakki Liberal, İttihad-ı Muhammedi ise İslamcı görüştedir. 31 Mart Vakasının ortaya çıkışında bir Nakşibendi şeyhi olan Derviş Vahdeti ile İttihad-ı Muhammedi Fırkası ve bu fırkanın basın organı olan *Volkan* gazetesi önemli rol oynamıştır. [293] 31 Mart Vakasının çıkmasının en temel sebebi İttihat Terakki'nin getirdiği Liberal düşüncelerin Osmanlı'daki gelenekçi kesim tarafından kabul edilmemesidir. II. Meşrutiyet'in ilanından 8 ay sonra patlak veren 31 Mart vakası, İstanbul'daki avcı taburları, bir takım askeri birliklerin ve İttihad-ı Muhammedi Fırkasına mensup kişilerin 13 Nisan 1909*'da Meclis-i Mebusan ve Taksim Topçu Kışlası ve Davutpaşa Kışlası'nın işgaline yönelik bir hareket olarak başlamıştı. Askerler ve siviller hareketin başlangıcında Meclis-i Mebusan'ın etrafını kuşatmışlar ve taleplerini iletmişlerdir. Bu talepler içerisinde Şeriat hükümlerinin tamamen uygulanması ve mevcut İttihat hükümetinin istifası gibi maddeler yer almaktaydı.[294] 31 Mart vakasını İttihat Terakki adına mühim kılan olgular içerisinde en önemlisi, İttihat'ın ve Osmanlı'daki diğer milletlerin bu kalkışmaya karşı tutumudur. İsyana karşı İttihat'ın nispeten güçlü olduğu Rumeli'de gönüllü birlikler kurulmaya başlamıştır. Bu birlikler içerisinde ise Rum, Bulgar ve Türk çeşitli sayıda gönüllü bulunmaktaydı.[295] İsyandan sonra İttihat Terakki önderliğinde Heyet-i Müttefika-i Osmaniye adında bir yapılanma kurulmuş ve içerisinde Osmanlı'daki çeşitli milletlerden örgütler (Çerkes Teavün Cemiyeti, Taşnaksütyun, Arnavut Başkım Cemiyeti, Rum Cemiyet-i Siyasi gibi) yer almışlardı.[296] Nitekim isyan hareketi, Hareket Ordusu'nun 23 Nisan 1909 günü İstanbul'a girmesiyle sona ermiştir. Şiddetli ve kanlı çarpışmalar sonucunda, çeşitli milletlerin gönüllüleri ve bir takım düzenli askerden oluşan Hareket Ordusu, İstanbul'da kontrolü sağlamıştır. İsyanın bastırılması sırasında Bulgar çetecilerinin İttihat'ın Hareket Ordusu ile birlikte hareket etmiştir. Bulgar çeteci lideri Sandanski'nin liderliğindeki milis kuvvetler, Hareket Ordusuyla eş zamanlı olarak İstanbul'a girmiş, isyancılarla mücadele etmiş ve Yıldız Sarayını yağma etmişlerdir.[297] Tüm bu gelişmeler İttihat'ın bu dönemde herhangi bir Milliyetçi politika izlemediğini ve Liberal-eşitlikçi bir tutum sergilemeye çalıştığının göstergesidir. Bu politik durumun en önemli sebebi İttihat Terakki'nin Meşrutiyet rejimini, diğer milletlerle birlikte

[293] Tunaya, a.g.e, s. 186

*İsyan Miladi takvime göre 13 Nisan 1325(1909)'da başlamıştır. Ancak bu tarih o dönem kullanılan Rumi takvimde 31 Mart 1909'a denk gelmektedir. Bu yüzdende isyan kalkışmasının adı 31 Mart Vakasıdır.

[294]Mehmet Emin ÇAYCİ, *"Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı",* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009, s. 42-43

[295] Çayci, a.g.e, s. 60

[296] Çayci, a.g.e, s. 62

[297] Çayci, a.g.e, s. 68-70

savunacağına inanmasıdır. Bu örgütlenmeler, ortak payda olarak "istibdat rejimi" ne karşı tavır almışlardı. İttihat Terakki, diğer milletlerden oluşan örgütlenmeleri müttefik olarak göreceğini tahmin etmiştir. Balkan Savaşı yıllarına kadar devam etmiş olan bu görüşün, savaş yıllarından sonra bir yanılgı olduğu kabul edilmiştir.

Gözden kaçan bir nokta da vardır ki, İttihattın Osmanlıcılık düşüncesini benimsemesinde ülkeyi parçalanmadan kurtarmak isteyen Liberal-Türk örgüt yapısına sahip olmasının önemi kadar, bir başka önemli tarafı da İttihat Terakki'nin iktidarı ele geçirdikten sonra cemiyet bağlantısını koparmamasıdır. İsmail Hami Danişmend, bu konuda şu açıklamayı aktarmaktadır: *Makedonya'daki Üçüncü Ordu zabitleri yıllarca Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleriyle çarpışa çarpışa çetecileşmiş ve netice itibariyle bu ordu zihniyet bakımından büyük bir çete hâline gelmiştir… «İttihad ve Terakki» demek, çetecilik zihniyetiyle teşekkül etmiş bir Balkan komitesi demektir.*[298] Bu durum fırkanın komitacı geleneğinden ve askeri düzeninden çıkamamasına yol açmıştır ve dolayısıyla demokratik bir yapılanmaya kavuşamamıştır. 1909 yılında yayınladığı nizamnamede 2. Maddesinde Kaza, Sancak ve Nahiyelerin, kurada bulunan kulüp yöneticileri tarafından idare edildiği[299] ifade edilmişti. Bu durum şüphesiz olarak İttihatçıların, Jakoben taraflarını terk etmelerine bir engel oluşturmaktaydı. Jakoben yaklaşımını sürdüren İttihat da cemiyetin çıkış noktasına koşulsuz bağdan dolayı devlet paradigması içerisinde realizm dışı bir bütünleşme çabasına yol açmıştır. Askeri taraftan ise komitacılık geleneğinin partide uzun süre devam ettirilmesi askeri düzenin tam anlamıyla fırka düzenine geçildiğinde dahi kendini göstermesine sebep olmuştur. Bu yüzden de partinin en önde gelen isimleri, hem askeri hem sivil rütbelere sahiplerdi.

Milliyetçilik konusunda ise şunlar söylenebilir. İmparatorluk genelinde Türkler dışındaki milletler Fransız ihtilalinin Bonapartist Ulus-Devlet inançlarını benimsemişlerdi. Bunu tarihi gelişmeler ışığında açıklayabiliriz.

İttihat eşitlikçi (Rousseau tipi) bir Osmanlıcılık ekseni kurmaya çalışırken, İmparatorluğa bağlı diğer milletler kendi Bonapartist çizgilerinde ilerlemişlerdi. Yani Ermeniler ve Araplar ve Yahudiler haricinde, diğer Osmanlı milletleri Osmanlıdan azat olmuş bir politik konuma yaklaşmaktaydılar. Örneğin Osmanlı'da Rumların meşrutiyet rejimiyle beraber Osmanlı İmparatorluğu'na bağlılıkları tamamen yitirilmiş Etniki

[298] İsmail Hami DANİŞMEND, *Sadr-ı-azam Tevfik Paşa'nın dosyasındaki resmî ve hususî vesikalara göre:31 Mart Vak'ası,* İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1961, s. 8
[299] Tunaya, a.g.e, s. 68

Eterya, Adelfiya gibi örgütlenmeler açık bir şekilde Yunanistan Krallığına bağlılıklarını ilan etmişlerdi.[300] Bunun yanında, Bulgarlar gibi Balkan milletleri ise "revolüsyoner (devrimci) teşkilat" gibi sol siyasi tandansta komiteler kurmuşlardır.[301](Başka bir örnekte Yunan "Adelifa" örgütüdür. Örgüt isim olarak "kardeşlik" anlamına gelmektedir ve teşkilatlanma da Uhuvveti (Eşitliği) temel aldığını belirtmektedir.[302]). Bu örgütler teori üzerinde Cumhuriyet rejimine inanan ihtilalci komiteler olmaları gerekirdi. Lakin 1912 Balkan Harbiyle birlikte tüm bu komite örgütlerin, özgürlükçü ulus devlet anlayışını benimsemedikleri gözlemlenmiştir. Nitekim Osmanlı'nın Balkan topraklarını işgal ederek ön plana çıkan bu örgütler, devlet yönetimlerini kendi milletlerine vermek yerine Avrupa'dan gelen hanedan üyelerinin yönetimini kabul etmişlerdir.[303]Böylece Yeni Balkan Devletleri birer Devrimci Cumhuriyet Krallar ve Monarşiler üzerinde kurulan tek kişi nezdinde fikir bütünlüğü sağlamaya çalışan devletler haline gelmişlerdir. Osmanlıda da Balkan Savaşı'ndan yenik çıkan bir devletin psikolojisi içerisine girmiştir. Özellikle I. Balkan Harbinden sonra 30 Mayıs 1913[304] tarihinde imza edilen Londra Antlaşmasıyla,* Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'daki topraklarını Edirne'ye kadar kaybetmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki hâkimiyetini tam anlamıyla sonlandıran bu antlaşma ile 4 milyona yakın insan ve 150 bin kilometrekare toprak İmparatorluk nüfuzunun dışında kalmıştır.[305] Balkan Harbi'nin yenilgisiyle İttihat ve Terakki içerisinde tartışmalar ortaya çıkmış, öngörülen İttihad-ı Anasır siyasetinin Reelpolitik'te uygulanamaz olduğu ortaya konmuştur. Bu durumda İttihat ve Terakki, devletin muhafazası için daha sert ve yapıcı önlemler ele almıştır. Balkan Savaşlarından sonra fırkanın önde gelen isimleri (Enver, Talat ve Cemal Paşa), Osmanlı Hükümetine daha fazla müdahale etmeye başlamışlardır. Özellikle Edirne gibi tamamen Türk toprağı olan bir şehrin kaybedilişi, İttihatçılar arasında büyük huzursuzluğa yol açmıştır. Londra Konferansı'nın sürdüğü zaman içerisinde, mevcut

[300] Tunaya, a.g.e, s. 507
[301] Tunaya, a.g.e, s. 516
[302] Tunaya, a.g.e, s. 507
[303] Örneğin Bulgar Kralı I.Ferdinand ve Yunanistan Kralı I.Otto milliyet olarak Alman kökenliydiler. I.Otto Bavyera kökenli Wittelsbach hanedanlığına mensupken, I.Ferdinand da İngiltere hanedanlığının da kökeni olan Alman Saxe-Coburg hanedanına mensuptu. Bu Merkez Avrupa kökenli Hanedanlar 1878 sonrası Balkan devletlerinde mevcuttu. Balkan Uluslarının devrimci yapıdaki örgütleri bu hanedanlara karşı bir harekkette bulunmamış, biat etmişlerdir.
[304] Frank Maloy ANDERSON, Shartle Amos HERSHEY, *Handbook of The Diplomatic History of Europe, Asia and Africa 1870-1914,* Washington Goverment Printing Office, A.B.D, 1918, s.431
*Erik Jan Zürcher antlaşmanın 10 Haziran'da olduğunu söylemektedir. (Kaynak: Erik Jan ZÜRCHER, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.160)
[305] Zürcher, a.g.e, s. 160-161

Osmanlı Hükümeti(Kamil Paşa Hükümeti), "Düvel-i Muazzama"[306] devletlerinden Edirne'nin statüsünü kararlaştırmak üzere yardım istemiştir. Osmanlı Hükümeti, Aralık 1912 ile Ocak 1913 Tarihleri arasında, Edirne'nin Bulgarlara mı verileceği yoksa Osmanlı toprağı olarak mı kalacağını tartışırken, İttihatçılar bu duruma tepki göstermiş; Fırkanın önde gelen ismi Enver Bey, 23 Ocak 1913'te Osmanlı Meclisi olan Bab-ı Âli'ye bir baskın düzenleyerek darbe yapmışlardır. Enver Bey, Yakup Cemil, Mustafa Necib ve Ömer Naci gibi İttihadın "fanatik" mensupları 23 Ocak günü silahlı bir şekilde meclise baskın düzenlemişler, Erkan-ı Harb-i Umumi Reisi Nazım Paşa'yı öldürmüşler, mevcut başvekil Kamil Paşa'yı istifaya zorlamışlardır.[307] "Devrim içinde devrim" olarak adlandırabileceğimiz bu olayla birlikte İttihad ve Terakki gölge hükümetler aracılığı ile kurduğu düzeni, kendi eylemleriyle yıkmış ve bir *Triumvirlik** yönetimi olan Üç Paşalar Yönetimi'ni kurmuşlardır. Bu süreçten sonra İttihat Terakki Osmanlı'yı kendini fesih ettiği tarih olan 1918'e kadar tek parti olarak yönetmiş ve muhalefeti baskı yoluyla susturmuştur.[308] İttihat Terakki tek parti haline gelmesiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğunun da Bonapartist bir rejim halini aldığını söyleyebiliriz. Çünkü Üç Paşalar Yönetiminden özellikle Enver Paşa nezdinde İttihatçılık Özgürlükçü bir fırka düşüncesi olmaktan Osmanlı Devletinin mevcut zaman içerisinde bizatihi kendini temsil eden yapıcı ve otokratik bir düşünce halini almıştır. Lakin bununla beraber Klasik Bonapartist bir devletin anlayışından farklı bir anlayış da sunmaktaydı. Özellikle Ulus ve Millet kavramında "Türk Ulusu (Nation)" anlayışı ortaya çıkmamış[309], Türk Milleti veya Ulusu ırki temellere dayanmayan "Ülkü ve Vicdan Birliği" etrafında bütünleşen bir topluluk olarak nitelendirilmemiştir. Bunun yerine "Türk Milleti" kelimesi kullanılmakla birlikte devletin yıkılışına kadar "Osmanlı" bir ulus nitelemesi yerine kullanılmıştır. Nitekim İttihatçılık da hiçbir zaman tüm Osmanlı toplumunun benimsediği bir ülkü haline gelmemiştir. Bunun yanında Enver Paşa'nın İttihatçılıkla özümsenmiş bir "kişi kültü" olarak gösterilme ihtimali olsa da, Osmanlı siyasetinde Enver Paşa tek söz sahibi değildi. Buna ek olarak kendisi Osmanlı Hükümetlerinde,

[306] Düvel-i Muazzama Devletleri: 19. Ve 20. y.y.'da İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya gibi devletlerin oluşturduğu Emperyalist Avrupa devletleri

[307] Cevdet KÜÇÜK, *"Bâbıâli Baskını",* TDV İslam Ansiklopedisi, C: 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 389-390

*Triumvirlik: İlk defa Roma İmparatorluğu döneminde uygulanmış olan, daha sonraları siyasi terminolojide üç kişiden oluşan otoriter yönetimleri nitelemek için kullanılan terimdir.

[308] Küçük, a.g.m, s. 390

[309] Cemil Koçak bu görüşün tersini savunmaktadır. Koçak'a göre Türkçülüğün Türk Ulusçuluğuna dönüşümü İT yıllarında başlamıştır. (Kaynak: Sina AKŞİN, Cemil KOÇAK, vd. , *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1,* Milliyet Kitaplığı, İstanbul, s. 47)

genelde askeri kimliğiyle ön plana çıkmış ve Osmanlı Hükümetlerinde Efkâr-ı Harb-i Umumi Reisi olarak yer almıştır. Ayrıca politik gücünü Osmanlı'da diğer önemli iki paşa olan Cemal ve Talat Paşa ile paylaşmıştır.(Bu paşalar iktidar içerisindeki hizipleri temsil etmekle beraber özellikle Cemal Paşa, Enver Paşa'nın politikalarına karşı bir kimseydi ve ona rakip figür olarak yer alıyordu.) 1912-1913 tarihinden sonra İttihat Terakki'nin Milli Politikaları ön plana çıkmıştır. İttihat Terakki'nin bu fiili ve teorik anlayışı kısmen CHP ve Cumhuriyet döneminde de benimsenmiştir.

2.5.2. Türk Ocağı ve Türk Yurdu Dergisi

Türk Ocağı, 20 Haziran 1327 (3 Temmuz 1911) Pazartesi günü İstanbul'da faaliyete başlamıştır. Türk Ocağı'nın resmi kuruluş tarihi, 9 Mart 1328 (22 Mart 1912) Cuma günüdür[310] Türk Ocağı'nın kuruluş çalışmaları, Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurulmasından önce, Askeri Tıbbiye Mektebi'nin Türk öğrencileri tarafından başlatılmıştır. Askeri Tıbbiye içindeki çeşitli 'milletlerden öğrencilerin milliyetçi derneklerine karşı bir tepki hareketi olarak çıkan Türk Ocağı düşüncesinin 1908 yılında gizli toplantılar şeklinde başladığı, hatta bu amaçla bir çalışma programının hazırlandığı belirtilmektedir. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Derneği kendi politikasına aykırı bulması nedeniyle İdare Heyeti'nin toplantılarını engellemesi, öte yandan da Askeri Tıbbiye yönetiminin yasaklamaları sonucu örgütlenme çabaları çıkmaza girmiştir.[311] İttihat Terakki'nin Türk Ocağı'nın kurulmasına engel olması dikkate değer bir durumdur. Lakin 1908 yılı göz önünde bulundurulduğuna gayet tabii bir gerçek halini alır. Çünkü bu dönemde İttihat ve Terakki, kozmopolit ve liberal bir çizgi izlemek istemiştir. Türk milliyetçiliğini ortaya koyacak olan Türk Ocağı gibi bir kuruluşun da ortaya çıkmasına bu yüzden izin vermemiştir. Çünkü Türk milliyetçiliği ile fırkanın yan yana gelmesi demek o tarihte İttihat'a karşı bir cephe oluşması, dolayısıyla ülkenin ve fırkanın geleceğinin tehlikeye düşmesi demekti. Kuruluş bildirgesinde Türk Ocağının amaçları arasında *"Türklerin harsi (kültürel) birliğine ve medeni kemaline(gelişmişliğine) çalışmak (Madde 2)"* ifadesi yer alır. Ayrıca 5. Maddede "Ocağın maksadını kabul eden her erkek ve kadının" ocağa kabul edileceği yazmaktadır.[312] Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere Türk Ocağı'nın fikri altyapısında

[310] ARIKAN, Mustafa, DENİZ, Ahmet, *"Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi"* , Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C: 1, Sayı: 15, s. 402-403.
[311] ÜSTÜN, Füsun, *"İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları"* , İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 51-53
[312] Tunaya, a.g.e, s. 439

kana dayalı bir milliyetçilik anlayışı mevcut değildir. Hâlihazırda İmparatorluk tabiiyetinde bulunan bir derneğin de zaten ırkçı bir prensip belirlemesi mümkün değildir. Lakin Türk Ocağı Türk milliyetçisi ve Türkçü bir yapılanmadır. Özellikle kuruluş tarihine baktığımız zaman İttihat Terakki'nin Turancı ve Türk milliyetçisi bir düşünceye yönelmesinin başlangıç dönemleridir. Türk Ocağı'nın şekillenmesinde şüphesiz Ziya Gökalp'in etkisi büyüktür. Nitekim Türk Ocağı'ndan önce Genç Kalemler Dergisinde yazılar yazan Ziya Gökalp, Türk Ocağı'nın kurulmasından sonra etkin rol almış, 1918'de kurulan Hars ve İlim heyetinin kurucu heyet arasında yer almıştır.[313]

2.5.3. Turancılık Tartışması

İttihad ve Terakki fırkasının Turancılığı meselesi bugün tartışmaya açık bir konudur. Kimi Avrupalı tarihçiler tarafından Pantürkizm ve Turancılığın siyasal başlangıcı İttihad ve Terakki fırkasının iktidar yıllarıyla başlar.[314] [315] Kimi yazarlarda ise İttihad ve Terakki fırkası, Alman askeriyesinden etkilenmiş birkaç genç subayın, İmparatorluğu düştüğü zor durumdan kurtarmak için kurmuş olduğu reformist bir grup olarak nitelenir.[316]

Bu tartışmaya şu sorular eklenebilir:

Türkçü-Turancı olduğu kabul edilen İttihad ve Terakki neden Marksist görüşlü Ermeni Taşnaksütyun örgütüyle ittifaka girmiştir?

İttihad ve Terakki Fırkasının resmi ideoloğu Ziya Gökalp açık bir şekilde Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesini reddedip, Türk İslam Medeniyeti içerisinde bir Turan fikrini niçin önermektedir?

Mademki İTF'sı İttihad-ı Anasır (Osmanlıcılık) siyasetini benimsemiştir, o halde neden Türk kültürünü ön plana koyan Türk Ocağı gibi bir kurumun açılmasına ve Türk Yurdu dergisinin yayınlanmasına katkı sağlamıştır?

---

[313] Yusuf BAYRAKTUTAN, *"Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları"* , T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 97
[314] Faulkner, a.g.e, s. 245
[315] Landau, a.g.e, s. 57
[316] Zürcher, a.g.e, s. 166

Eğer I. Dünya Savaşında Kafkasya Cephesinin açılması Turancı siyasete dair bir göstergeyse Turancı ideallere sahip bu askerler aynı savaşta Sina-Süveyş Cephesini açıp neden Mısır'a tekrar hakim olma siyaseti de benimsemişlerdir?

Bütün bu soruların cevabı İttihat ve Terakki Fırkasının iki taraflı bir fırka olmasından kaynaklanmaktadır. Birincisi "Tüm Osmanlı tebaasını, "Müreffeh Osmanlı" ülküsü çerçevesinde toplamak isteyen liberal-Osmanlıcı İttihat". Diğeri ise devletin yıkılışını öngörüp bunun üzerine Türklerin devlete tamamen hâkim olduğu, Orta Asya coğrafyasına uzanan yeni bir imparatorluk şekillendirmek isteyen "Kooperatifçi (devletçi)-Türkçü bir İttihat". İttihat ve Terakki kuruluş ve çıkış amacı itibariyle birinci tarafının değerlerinden mütevellittir.

İTF, Tanzimat dönemi Yeni Osmanlılar Cemiyeti ve Jön Türklerin ardılı olup bu cemiyetin ilkelerine sahip olmuş ve devam ettirmiştir. İşte bu nedenle 1908 devrimini gerçekleştiren İTF, düşünsel arka planını seçim ve sandıkla temsil edilen bir meşrutiyet rejiminin "hürriyet" anlayışını, tüm Osmanlı tebaasının hukuk önünde eşit olduğu bir "müsavat" anlayışını ve tüm Osmanlı yurttaşlarının Osmanlı devletini ileriye taşımasını amaçlayan bir "Uhuvvet" anlayışını benimsemiştir. Fırka bu yönü itibariyle Ermeni Taşnaksütyun örgütüyle ittifak yapmış[317] ve 1908 sonrası ilk seçimlerde halkın kendi iradesini ortaya koymasını istemiş, bir fırka olarak seçimlere katılmamıştır. Çünkü İttihad ve Terakki inandığı değerler olarak Osmanlı'nın demokratikleşmesine hizmet etmek olduğu söylenebilir. Bu yüzden de 1908 devrimi öncesi baskının ve istibdadın kaynağı olarak gördüğü II. Abdülhamid Saltanatını yıkmak için Ermeni Taşnak örgütüyle işbirliğine gitmiştir.

İTF'sı tıpkı Yeni Osmanlılar Cemiyeti gibi, Fransız devriminin getirdiği devrimci-özgürlükçü bir ulus inşa sürecine inanmışlardır. İTF'nın Fransız devriminden etkilendiği şu somut delillerle örneklendirilebilir.

İttihad ve Terakki Fırkasının resmi sloganı *"Hürriyet (Özgürlük), Müsavat (Eşitlik), Uhuvvet (Kardeşlik)tir*. Bu da açık bir şekilde Fransız devriminin *"Liberte, Egalite, Fraternite (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik)"* sloganından ilham alınmıştır. 1908 devrimi

[317] Detaylı bilgi için bkz: Doç.Dr.Recep Karacakaya, *İttihat ve Terakki ve Ermeniler*, http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/ittihat-ve-terakki-cemiyeti-ve-ermeniler/

gerçekleştiği sırada Selanik'te İttihatçıların kendilerine ait bir marşı olmadığı için Fransız devriminin marşı olan "Le Marsellise" marşını çalmışlardı.[318]

Bir başka örnekte İngiliz konsolos yardımcısının Meşrutiyet'in ilan edildiği gün (23 Temmuz) Makedonya Drama'da nasıl yaşandığını aktarırken İttihat hareketinin hem yabancıların gözünden nasıl göründüğünü hem de Fransız devriminden alınan ilhama önemli bir kanıt sunmaktadır:

Ruşen Bey bir konuşma yaparak Türk İmparatorluğu'nun yok olmaması için
Meşruti bir hükümetin gerekli olduğunu söyledi ve Osmanlı hükümetinin,
Din ve ırk ayrımı gözetmemesi gerektiğini belirtti. Ayrıca, ilkelerinin 'la patrie, liberte, egalite, fraternite' kelimeleri olduğunu açıkladı[319].

Ayrıca 1908 devrimi sonrası basılan kartpostalların çoğunda Fırkanın mühim liderlerinden Enver Paşa, Fransızca basılmış kartpostalda *"Héros de la liberté"* yani Hürriyet kahramanı olarak nitelendirilmiştir. Bu dönem kartpostallar, Osmanlıcanın yanı sıra ikinci dil olarak da Fransızca olarak basılmış ve bu kartpostallarda Fransız devriminin sloganına geniş yer verilmiştir.[320]

Yeni Osmanlı Cemiyetinden süregelen reformcu düşüncede milliyetçilik unsuru Osmanlı'nın reformu amacının etrafında oluştuğu için kati bir Türkçülük yerine İttihad-ı Anasır siyasetinin içinden çıkan bir milliyetçilik olmuştur. Bu milliyetçilik anlayışında Türk milletini ön plana koymaktan ziyade bir "Osmanlı Milleti" yaratılmak istenmiştir.

Osmanlı Milletinin teşekkülü için yürütülen milliyetçilik tıpkı Fransız devrimindeki gibi kana dayalı rasist bir milliyetçiliği değil, değer ve vicdan birliğine dayanan bir ülkü milliyetçiliğidir. Osmanlı İmparatorluğuna mensup her hangi bir milletin menfaatini sağlama düşüncesi değil; "Meşrutiyet, Hürriyet ve Eşitlik" gibi değerlerin savunulması, rejimin devamlılığını sağlanması ve imparatorluk bünyesindeki tüm milletler nezdinde Osmanlının ilerlemesi düşüncesi hakimdir.

Fırkanın daha önce değindiğimiz ikinci tarafını incelersek, bu durum aslında İttihad ve Terakki'nin ideolojisinin değişmesinden değil 1908 devriminin gidişatının kırılmasından kaynaklanır. Fırkanın farklı bir ideolojik boyut seçmesi sadece bunun

[318] Turgay UZUN, *"Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları"* , Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, s. 28.
[319] Ahmad, a.g.e, s. 28
[320] Bknz: Ek 3

sonucudur. 1908 yılında demokratikleşme adına yapılan bu ihtilal tıpkı Fransız devriminde olduğu gibi akamete uğramıştır. 1908 devriminin kırılma tarihi ise 1912 Balkan harbidir. Balkan harbiyle birlikte doğrudan veya dolaylı olarak Osmanlı İmparatorluğuna tabi olan Sırp, Bulgar, Yunan milletleri imparatorluğun Balkan topraklarını işgal etmişler ve her biri Osmanlı balkan topraklarını içine alan yeniden şekillenmiş ulus monarşileri kurmuşlardır. İttihad Terakki ve inandığı İttihad-ı Anasır düşüncesi açısından bu harp tam bir hezimet olmuştur ve Osmanlıcılık düşüncesini fiiliyatta sonlandırmıştır. Nitekim ilerleyen süreçte imparatorluk himayesindeki diğer milletlerinde(Araplar, Ermeniler) bağımsızlık için çalışmalar yapması fırkada tepkiye neden olmuştur. Tıpkı Fransız devriminin yaşanan savaşlar sonucunda Napolyon Bonapart ve onun imparatorluk anlayışını doğurduğu gibi yaşanan olaylar ve harpler İttihad Terakkinin de 1908'in getirdiği hürriyetçi anlayışı terk etmesine ve nispeten daha totaliter olan "Üç Paşalar(Enver-Talat-Cemal Paşa)" Yönetiminin benimsenmesine yol açmıştır. 1912 ve Bab-ı Ali baskınından sonra kurulan bu iktidar I. Dünya Savaşının sonuna kadar imparatorluğun yönetiminde olmuştur. Bu süreçten sonra Fırka bahsedilen Kooperatifçi-Türkçü ideoloji üzerine yönetilmeye, devleti de bu ideolojiye göre planlamaya başlamıştır. Türkçü İttihadın ortaya çıkışında Balkan savaşları ve Ziya Gökalp'in fırkanın resmi ideoloğu olması önemlidir. Balkan savaşından sonra Gökalp'in tezlerini kabul eden ve ön plana koyan İttihad ve Terakki, siyasal olarak imparatorluğun topraklarını muhafaza etmek ve eğer imparatorluk çözülme sürecine girerse son çare olarak "Turan" coğrafyasına doğru genişleyen yeni bir imparatorluk tesis etme fikrindeydi.

İktisadi olarak artık millet mensubiyeti önemi olmaksızın Osmanlıda sınıfların oluşumunu ön gören girişimci liberal bir anlayış yerine Türk milletini iktisadi olarak kalkındırma görüşü benimsenmiştir. Frederich List'in devletçi iktisadiyatıyla Gökalp'in kooperatif iktisadiyat fikrini birleştiren bu düşünce hem Osmanlı İmparatorluğunu imtiyazlar ve kapitülasyonlardan arındırarak bağımsız Türk iktisadiyatını kurmayı hem de fabrika ve imalathaneler kurarak, Türk orta ve burjuva sınıflarının oluşmasını sağlamayı planlamıştır. Siyasal açıdan Gökalp'in tezlerini ele alırsak, Üç paşalar yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğunun yeni kurulacak Turan Devletine inandığı, Kafkas Cephesinin açılması gösterge olarak sunularak söylenmektedir. Lakin bunu söylemek için yalnızca Gökalp'in tezlerini değerlendirmek yeterli değildir. Osmanlı devletinin dinamikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. 1912 Harbinden sonra dahi

olsa Osmanlı İmparatorluğu 1918 Mondros Mütarekesine dek çok uluslu kozmopolit bir devlettir. Bu devlet içerisinde doğacak olan milliyetçilik anlayışı sadece Gökalp'in tezlerine göre uygulanamaz. Türk milliyetçiliği 1912 sonrası İttihad ve Terakki rejiminde nev-i şahsına münhasır bir boyutta fiiliyata geçmiştir. Irkçı unsurlar barındırmayan bu milliyetçilik anlayışı İmparatorluğun yıkılmasını engellemek için tam bir vatanseverlik (patriyotizm), Hilafet makamından doğan tüm Müslümanların hamisi "İlahi, Yüce" devlet, Devlet-i Ebed Müddet[321] anlayışlı bir devlet şovenizmidir. Aynı zamanda Almanya ile birlikte Rusya'ya karşı zaferle sonuçlanacak genel harple imparatorluğu yeni ve aşkın bir boyuta taşıyacak Turan İrredantizmini kapsamaktadır. İttihad ve Terakki Fırkası bu düşüncelerini tam olarak I. Dünya Savaşı sırasında hayata geçirmiştir. Özellikle Enver Paşa önderliğindeki İttihatçı kadro dünya siyasetinde Almanya'ya büyük önem atfetmişlerdir. Alman askeriyesini Avrupa'nın en güçlü ve disiplinli ordusu olarak görmeleri, İttihad hükümetinin Almanya ile ittifak yapmasının en önemli sebeplerinden biriydi. Eğer bu bakış açısıyla bakacak olursak Avrupa'da çıkacak genel harp sonucunda Almanya'nın başını çektiği devletler bu savaştan galip ayrılacaklardı. Almanya'nın olası bir Rusya saldırısı karşısında Osmanlı İmparatorluğu ile yürütülecek harekâtta, ekonomik ve siyasal olarak zayıflamış olan Rusya Çarlığı mağlup olacak ve topraklarının çoğu Alman ve Türk nüfuzu altına girecekti. İşte İTF'nın Turan İrredantizmi ya da Pantürkizm'i bu askeri arka planda yatmaktadır. Osmanlı-Alman ittifakının oluşmasının arkasındaki önemli başka bir unsurda "Hilafet" makamıdır. I. Dünya Savaşı yıllarında dahi Osmanlı Padişahı "Tüm İslam Dünyasının Halifesi" unvanını taşımaktadır. Bu unvan Osmanlı bazında, devlette psikolojik olarak bir üstünlük unsuru oluşturmaktadır. Almanlar ise bu makamı İngiltere sömürgelerindeki Müslüman ahalileri ayaklandırmak amacıyla önemli görmekteydiler.

Tüm bu arka plan Yeni Osmanlı Cemiyeti'nin içine düştüğü İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük karmaşasının daha yeni ve başka bir tezahürünü oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki İttihad ve Terakki Türkistan veya Orta Asya coğrafyasını nüfuz alanına sokmaya çalışırken, bir taraftan da uzun bir süre Osmanlının hâkimiyetinde kalmış, fakat 19.Yüzyılda İngiliz sömürgesi haline gelmiş olan Mısır'ı imparatorluk topraklarına geri kazandırmaya çalışmışlardır. Bu konuya dair şu soru da yöneltilebilir: Kati suretle Turancı olan bu devlet neden sadece Türkistan coğrafyasına yönelmek yerine 1918'e kadar Filistin, Irak ve Hicaz gibi Arap nüfusunu çoğunlukta olduğu

[321] Sonsuza kadar yaşayacak devlet

toprakları savunmuştur? Cevabı yine Osmanlı'da milliyetçiliğin ortaya çıkışındadır. 1912 sonrası ortaya çıkan bu devlet odaklı milliyetçilik yüzyıldır süre gelen Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük tartışmalarından soyutlanamazdı. Bu yüzden de sonuç olarak İttihatçılar Meşrutiyet rejimini getiren ve savunan kimseler olmaları itibariyle Osmanlıcılar, milli değerler kadar manevi değerleri (İslamiyet Dini)'ni de muhafaza etmek isteyen, bu sebepten de savaşın sonuna kadar Kudüs ve Medine gibi İslam dini açısından mühim beldeleri savunan İslamcılardır. Ve tabi ki de İmparatorluğu mümkün mertebe muhafaza edip Orta Asya (Türkistan)'ya kadar genişleyen yeni ve güçlü bir İmparatorluk kurmayı planlayan Türkçü-Turancılardır.[322]

Bu ideallerine rağmen savaş İttihatçı kadronun istediği gibi ilerlememiş, Türk ordusu Sina-Süveyş ve Kafkasya cephelerinde yenilgiye uğramıştır. Hilafet makamından beklenen yayılmacı güç kendini göstermemiş; Tam tersine Osmanlı'nın Türkler dışındaki en önemli Müslüman milleti olan Araplar, imparatorluğa isyan edip kendi devletlerini kurmuşlardır. Kafkas cephesinin çöküşüyle Pan Milliyetçi irredantizm, Hilafet makamının Müslüman toplumlara etki etmemesiyle de devletin ilahi üstünlük psikolojisi yitirilmiştir. Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu 3 Kasım 1918'de Mondros mütarekesiyle savaştan mağlup ayrılan devletlerarasında yer almıştır. İttihat ve Terakki Fırkası savaştan sonra kendini fesih etmiş, iktidarı İngiliz manda taraftarı "Osmanlıcı" Hürriyet ve İtilaf Fırkasına bırakmıştır. 1918'den sonra Osmanlı İmparatorluğu ismen varlığını devam ettirse de fiilen ortadan kalkmıştır. Osmanlı'nın yıkılış sürecinden sonra ise Türk milliyetçiliği içim yeni bir dönem olan Türk İstiklal Harbi ve Cumhuriyet dönemi başlamıştır.

İttihad ve Terakki'nin mazisinde bıraktığı bir başka tartışma ise "Ermeni Meselesi" dir. Daha önce bahsedildiği üzere İttihad ve Terakki, Ermeni Hınçak cemiyetiyle ittifaka gitmiştir. II. Abdülhamid'i devirmek için kurulan bu ittifak, 1908 devriminden sonra tartışmalı bir hale gelmiştir. Çünkü meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı olan bazı Ermeniler Hınçak cemiyeti adı altında Osmanlı'ya tabi kalmak istememişler, Ermenilere ait bir "Büyük Ermenistan" talep etmişlerdir. Hınçak Ermenilerinin bu talebi ise devletin toprak bütünlüğünü korumak isteyen İttihad kadrosu tarafından reddedilmiştir. Siyasi tartışmalar bir süre sonra fiili çatışma halini almış, Marksist

[322] İttihat ve Terakki'nin Turancılığına Ziya Gökalp gibi bir ismin partinin ideoloğu olması(Kaynak: Yusuf Sinan ZAVALSIZ, "Ziya Gökalp (1876-1924)'in Din ve Tasavvuf Anlayışı" Journal of History Culture and Art Research, C: 6, Sayı: 4, 2017, s. 786) ve İsmail Gaspıralı gibi Türk Milliyetçisi ve Pan Türkist bir isme İttihad Terakki döneminde ayan'lık teklif edilmesi gösterilebilir. (Kaynak: Kırımlı, a.g.m, s. 394)

yapıdaki Hınçak cemiyeti Osmanlı içerisinde terör eylemlerine girişmiştir. Bu eylemler artarak devam etmiş, I. Cihan Harbi yıllarında Osmanlı ordusuna sabotaj ve Osmanlı vilayetlerini(Van, Adana, Muş gibi) işgal halini almıştır. Buna karşı tedbir almak isteyen Osmanlı hükümeti, 1915 Nisanında terör faaliyetlerini organize eden Hınçak liderlerini tutuklamıştır. Ayrıca Haziran ayında Doğu Anadolu'daki Ermeni vatandaşları, Terör faaliyetlerinden ve savaştan uzak tutmak amacıyla Anadolu'nun güneyine ve Suriye'ye nakledilmelerini ön gören "Tehcir Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun bugün tartışmalara yol açmaktadır. Ermenistan ve bir takım Avrupa ülkeleri tarafından bu kanın ve ardındaki uygulamalar "Ermeni Soykırımı" olarak nitelendirilmiştir. Bu önermeye şu sorular sorulabilir:

Eğer Osmanlı hükümeti bu görüşte kabul edildiği gibi "Irkçı(Rasist)" bir ideolojiye sahip ise neden Ermeni vatandaşları tehcir etmek yerine mevcut bölgelerde onlara karşı bir şiddet ve pogrom silsilesi içerisine girmemiştir?

Tehcir sırasında mevcut olan nakil aktarma kampları iddialara göre Konsantrasyon(Toplama) kamplarıydı. O zaman neden hükümet bu kamplarda yaşayan Tifüs ve kolera kapmış olan Ermeniler özel kurulan hastanelerde tedavi edilmişlerdir?

Yapılan araştırmalar sonucunda ve görüşümüze göre bugünkü soykırım iddialarına öne sürülen 1.500.000 ile 2.000.000 arası Ermeni vatandaşın hayatını kaybetmesi olanaksız ve yanlış bir kanıdır.

Eğer ki bu dönemdeki uygulamalar Nazi Almanya'sının rasist uygulamalarıyla benzeştirilmek istenirse aynı şekilde bu tarih bilimi içerisinde çok yanlış ve çarpık bir görüş ortaya koyar. İttihad ve Terakkinin Milliyetçilik anlayışına bakacak olursak bunun Nazi Almanya'sıyla hiçbir alakası yoktur. Irka dair bakış açıları tam bir zıtlık içerisindedir. Nazi Partisi "Aryan" olmayan ırklara dair "aşağı" ve "değersiz" gibi değerlendirmelerde bulunmaktadır ve milliyetçiliğe Sosyal Darwinist bir boyutta bakmaktadır. İttihatçılar ise Pan milliyetçi bir bakış açısına sahip olmakla birlikte var olan tebaayı mümkün olan tüm imkânlarla savunmaya çalışmıştır. İttihatçı kadronun Ermeni milletine dair hiçbir zaman "aşağı" veya "değersiz" gibi bir değerlendirmesi bulunmamaktadır. Tam tersine Ermeniler Osmanlı tarafından yıllarca "Millet-i *Sadıka*" yani sadık millet olarak nitelendirmişlerdir. Ölümler konusu ise bu tehcir sırasında yaşanan engellenemeyen salgınlar (Tifüs-Kolera) ve soygunlar sebebiyle yaşanmıştır. Salgınlar kamplarda kurulan hastanelerde engellenmeye ve tedavi edilmeye

çalışılmıştır. Lakin savaş şartlarında olan Osmanlı mümkün mertebe bu salgınları engellemeye çalışmışsa da ölümler yaşanmıştır. Diğer bir konu ise çeşitli milletlerden teşekkül olan çetelerdir. Bu çeteler Ermeni kafilelerine baskınlar yapmışlar ve soygunlar gerçekleştirmişlerdir. Burada şu hususa dikkat çekilmelidir: Ermeni kafileleri koruyan Osmanlı askerleri. Çoğunluğu cephede olan Osmanlı askerleri, sınırlı olarak Ermeni kafilelerin güvenliğini sağlamak amacıyla Tehcirde memur edilmişlerdir. Bu Osmanlı askerleri Ermenileri kaderlerine terk etmemişler, Çetelere karşı Ermeni kafileleri savunurken hayatlarını kaybetmişlerdir.

Bu konuda son olarak ideolojik açıdan şu söylenebilir: Osmanlıda son dönem ortaya çıkan Türkçü-Turancılık rasist bir hüviyette değildir. Tam tersine mevcut Osmanlı topraklarını muhafaza etmeyi planladığı için ırkı ve ırki farklılıkları ortaya koyan milliyetçiliğe karşıdır.

3. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Milliyetçi (Türkçü-Turancı) Düşünceler

1908 öncesi bireysel ve 1908 sonrası özellikle İttihat Terakki Fırkasıyla ortaya çıkan kurumsal milliyetçiliğin etkileri araştırıldıktan sonra bu bölümde Türkiye cumhuriyetinin kuruluşunun temel taşı olan İstiklal Harbi döneminde Türk milletinin ve önderlerin milliyetçilik anlayışları araştırılacaktır. Türk İstiklal Harbi'nin lideri ve Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün milliyetçiliğe bakış açısı hem İstiklal Harbi yıllarında hem de Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş prensiplerini ve politikalarını belirlediği Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi)'nın başkanlığını yürüttüğü yıllar göz önüne alınarak kişisel ve kurumsal bir bakış açısı sunacaktır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi dışında kalmayı tercih etmiş müstakil Türkçü-Turancı düşünürler ve onların etkileri de yine bu kapsamda anlatılacaktır.

3.1.Türk İstiklal Harbi ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Milliyetçiliği:

Cumhuriyet dönemi Türkçülük-Turancılıktan bahis olunacaksa öncelikle şu iki hususa dikkat çekilmelidir: İlk olarak Türkçü-Turancı düşüncenin Cumhuriyet ile beraber bir ayrıma uğraması, ikincisi de resmi ve gayri resmi kuruluş ve yayınlardaki ideolojik beyanlar.

Önceden de belirttiğimiz gibi Türk milliyetçiliği, İttihad ve Terakki Fırkasının iktidarıyla birlikte siyasi bir fenomen haline gelmişti ve İttihatçı kadronun ortaya koyduğu Türkçü-Turancı düşünce bir bütünsellik oluşturmuştu. Çünkü milliyetçilik fenomeninin özellikle Ziya Gökalp ile birlikte doktirinsel oluşumu hem Türk milletini Osmanlı bünyesinde yükseltmeyi amaçlayan bir Patriyotik (Vatansever) temel kurarken, aynı zamanda da Türkistan Türklerini devlet bünyesinde birleştirmeyi amaçlayan Pan-Türkist, Turancı bir ekolü de oluşturmuştu. Lakin bu düşüncenin fiiliyatta uygulanışının başarısızlığı, Türkçü-Turancı düşüncede bir kırılma meydana getirmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması bu kırılmanın temelidir. Cumhuriyetin tesisi Türkçülük akımı içinde yeni bir safha teşkil etmiştir. Tıpkı 1912 Harbinin İttihat ve Terakkinin siyasi konumunu değiştirmesinde etkili olduğu gibi 1.Cihan Harbi de ileride oluşacak olan Türkiye Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki ana politik kurumu olan Cumhuriyet Halk Partisini ve onun yöneticilerini etkilemiştir. Nitekim 1.Cihan Harbi

Türk Tarihi açısından 1912 harbine göre çok daha fazla yıkıcı sonuçlar doğurmuştu. I. Cihan Harbinden sonra Türklerin o zamana dek kurduğu en geniş sınırlı ve en uzun ömürlü devleti olan Osmanlı İmparatorluğu, topraklarının neredeyse tamamını kaybetmiş, Asli Türk toprakları sayılan Anadolu coğrafyası zamanın emperyalist güçleri olan Fransa, İtalya, Büyük Britanya ve Rusya İmparatorluğu tarafından işgal edilmişti. 16 Mart 1920 yılında Büyük Britanya İmparatorluğu tarafından yüzyıllardır Türk devletinin simgesi haline gelmiş olan İstanbul şehri işgal edilmiştir. Padişah ve Osmanlı Hükümeti ise bu olaylar karşısında mağlup devlet buhranına girmiş ve İngiliz devletiyle uzlaşmacı bir politika izlemişlerdir.

İşte tüm bu siyasal gelişmelerin en önemli tanıkları da ileride İstiklal Harbini yürütecek ve Türkiye Cumhuriyetini kuracak olan Osmanlı subaylarıdır. Unutulmamalıdır ki CHP'nin yönetici kadrosunun çoğunluğu Osmanlı askeriyesi geçmişine sahip ve Osmanlı İmparatorluğunda subaylık görevini ifa etmiş olan kimselerdir(Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Ali Fuat gibi). İşte Yeni Türk Devletini kuran bu kişilerin yönetiminde mazilerindeki I. Cihan harbi hatıralarının etkili olduğunu söylemek mantıki bir izahat olur.

Türkiye Cumhuriyetinin resmi kuruluş tarihi olan 29 Ekim 1923'ten 10 Kasım 1938 tarihine kadar devletin temel politikasını yürüten kurum Cumhuriyet Halk Partisi ve ülkenin en önemli karar mercii ise İstiklal Harbinin ve CHP'nin önderi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra Türk İstiklal Harbinde yer almış olan komutanların çoğu askerlik kariyerlerine son vermiş; Devletin temel politik mekanizması olan Cumhuriyet Halk Partisinde milletvekili ve hükümetlerde bakanlar olarak siyasi hayatlarına başlamışlardır. Türk İstiklal Harbinin lideri Mustafa Kemal Atatürk ise kurucu Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Cumhuriyet Halk Partisinin daimi genel başkanı olmuştur.

Cumhuriyet döneminde Türk milliyetçiliğini irdelemek için şu soru da eklenebilir: Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ve dolayısıyla onun temel politik mekanizması olan Cumhuriyet Halk Partisi ve onun kadroları Türkçü-Turancı ideale sahipler miydi? Bu sorunun cevabı için İttihad ve Terakki ve onun 1912 sonrası yürüttüğü politikalara bakmak gerekir. İttihad ve Terakki I. Cihan Harbi yıllarında Turancı bir politika izlemesinin yanı sıra özellikle İttihad Terakki'nin iç politikası tamamen bir millileştirme politikasıdır. Bu millileştirme kavramı bağımsızlıkla özdeşi olmuştu. Bağımsızlık içinse

ittihatçılar önceliği iktisada vermişlerdir. Özellikle Ekonomi bakanı Cavit Bey'le başlayan "Milli İktisat" politikası, Türk iktisadını desteklemeyi ve bir Türk Burjuva sınıfı oluşturmayı hedeflemekteydi. Daha sonra iktisadi bağımsızlığın daha somut bir göstergesi olarak İttihat hükümeti yabancı devletlere ait olan tüm kapitülasyonları fesih etmiştir. Eğitim alanında da İttihatçılar bir ıslah politikası yürütmüşler, milli eğitimi yükseltmeye çalışmışlardır. *"Tuba Ağacı Nazariyesi"* ve Tedrisat-ı İptidaiye kanunu ile bu durumu somut bir şekilde ortaya koymuşlardı. İşte Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadro da daha önce de söylediğimiz gibi İttihad ve Terakki iktidarı yıllarında yaşamış kimselerdir ve İttihad'ın bu reformizminden etkilenmişlerdir. Çünkü Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu itibariyle gözlemlediğimiz ilk eylem, yönetici kadronun bir dizi devrime girişmesidir. Millileştirme ekseninde olan bu devrimler Osmanlı'yı çöküşe götüren sebepleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı. Şüphesiz bu yenileşme hareketi İttihad'ın reformizminden ilham alınmıştı; lakin onun çok daha radikal bir ifadesiydi. Nitekim İttihatçılık bir İmparatorluk düşüncesiyken, Kemalizm yeni kurulan bir devletin hâkim düşüncesiydi. İktisadın millileştirilmesi (İzmir İktisat Kongresi) ve Eğitime dayalı devrimler (Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Harf Devrimi), İttihat döneminden miras alınmış eylemlerdi. Buna karşı İttihad ve Terakki Fırkasının asla girişmediği bir dizi devrim ve politikaya CHP ve Mustafa Kemal Atatürk girişmiştir. Türk tarihinde radikal değişimlere yol açan bu devrimler arasında en mühim olanları 1 Kasım 1922'de Saltanat rejimin ilgası, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet rejiminin ilan edilmesi ve 3 Mart 1924'te Halifeliğin kaldırılmasıdır. İttihat Terakki Fırkası, meşruiyet rejimi ile halkın yönetimde iradesini ortaya koymasını savunmakla birlikte asla Saltanat ve Hilafet makamlarını kaldırmayı planlamamıştı. Bu devrimler, yeni kurulan devletin özünü oluşturmaktadır. Çünkü yeni cumhuriyet, eski mazisi üzerine inşa edilmiştir. Cumhuriyet kadroları, Saltanat ve hilafet makamını temsil eden İstanbul hükümetinin İstiklal Harbi yıllarındaki davranışlarını görmüş, buna tepki olarak ise yeni yönetimi TBMM nezdinde Türk milleti üzerine inşa etmiştir.

Turancılık konusunda ise şu kesin bir şekilde söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti yönetici kadrosu ve Cumhuriyet Halk Partisi, Turancı bir düşünceye sahip değildi. Lakin Türkçü bir politikaya sahipti (CHP'nin Türkçü yaklaşımları bölümünde daha detaylı anlatılacaktır). Eğer son dönem Osmanlı İmparatorluğu ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini karşılaştırırsak reelpolitik açısından temel farklar görürüz. Son dönem Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde ayrılıkçı hareketlere mensup pek çok farklı

milletlerden oluşmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti ise Türk milletini temel alan bir ulus devletiydi ve ayrılıkçı hareketler mevcut olmadı. İktisadi açıdan son dönem Osmanlı İmparatorluğu kapitülasyonlar yoluyla yabancı devletlere bağımlı kılınmış bir yarı sömürge halindeydi. Türkiye Cumhuriyeti ise Lozan antlaşmasıyla birlikte kapitülasyonları ortadan kaldırmıştı. İşte Turancılığı bu ikilemde ele almak gerekir. Turancılık Osmanlı İmparatorluğu için bir kurtuluş politikası oluştururken, Türkiye Cumhuriyeti için savaştan yeni çıktığı devletlerle yeniden karşı karşıya gelme sebebi olacak "aşırı" bir düşünceydi.

İki devletin kesiştiği nokta olan 1. Cihan Harbinde ise Türkçülük-Turancılık kendini göstermektedir. Önceden de söylediğimiz gibi 1.Cihan harbinde İttihatçı kadro Turancılık politikasıyla harbi yönetirken, Türkiye Cumhuriyetini kuracak olan kadro bizzat bu harbin içinde subaylar olarak yer almaktaydı. Psikolojik ve politik sonuçlar doğuran Cihan Harbi Türkçülük-Turancılık için de bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim 19.asırdan sentezlenerek süregelen ve İttihat Terakkiyle nihai halini alan Türkçü-Turancı düşünce Cihan Harbinden sonra adeta bir *"Schisma"* yaşamıştır. I. Cihan Harbine kadar tek bir düşünce olarak ele alınan Türkçülük-Turancılık bu savaştan sonra ikiye ayrılmış, Turancılık 1940'dan sonra CHP yönetimi tarafından "aşırılık" ve "maceracılık" olarak anılmaya başlamıştır. Türkçülük ise Türkiye Cumhuriyetinde Türk ulusunu inşa sürecinde CHP'nin "Milliyetçilik" ilkesinde kendine yer bulacaktır. Türkçülüğün en büyük kuramcılarından Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura irredantist düşüncelerini "*zamanın ruhu"*na uyarlayacak ve Türkçülüğü, Kemalizm ile birleştireceklerdir.

3.2. Türk İstiklal Harbi ve Türk Milliyetçiliği:

Türk İstiklal Harbini incelerken siyasi tarihe dair bir ön değerlendirme yaptığımız vakit Türk tarihi içerisindeki en vahim durumlardan biriyle karşılaşırız. I. Cihan Harbinden çıkan Osmanlı İmparatorluğu imza edilen Mondros Mütarekesi sonucunda Arap coğrafyasındaki tüm topraklarını kaybetmiş; Kalan son toprak parçası olan Anadolu'nun 3'te 1'i de işgal edilmiştir. Başkent İstanbul İtilaf kuvvetlerinin ortak işgali altındayken, Güneydoğu Anadolu Fransızlar, Batı Anadolu İtalyanlar ve Yunanlılar, Doğu Anadolu Ermeniler, Karadeniz'in bir bölümü de Pontus taraftarı Rumlar, İngilizler ve Fransızların işgali altındadır. Osmanlı İmparatorluğu ise temsili olarak İstanbul'u mevcudunda tutmakla birlikte Orta Anadolu'da kalan mevcut topraklar üzerine sınırlanmaktaydı. Osmanlı siyasi durumu ise 1.Cihan Harbinde başladığı politik konumun tam tersidir. V.Mehmed Reşad 1918'de hayatını kaybetmiş yerine son Padişah olan VI. Mehmed (Vahiduddin/Vahdettin) geçmiştir. Bu dönem iktidarda olan fırka ise Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın liderlik yaptığı Hürriyet ve İtilaf Fırkasıdır. Osmanlı'nın son yıllarında etkili olan bu iki isim İngiliz mandaterliğini savunan politikalarıyla tanınmaktadırlar. Nitekim hem Padişah Mehmet Vahdettin hem de Damat Ferit Paşa, İngiliz Rahip Frew'un kurduğu İngiliz mandaterliğini savunan bir cemiyet olan İngiliz Muhipleri (Sevenleri) Derneğine mensuplardı.[323] Genel politika olarak ise Osmanlı, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesiyle fiili olarak ortadan kalkmıştır. Mevcut topraklarında(Mondros'tan Sevr'e giden süreç boyunca fiili olarak Adapazarı'ndan Sivas'a kadar olan topraklar) otoritesi olmayan Osmanlı bununla birlikte Mondros mütarekesi süresince de işgale uğramıştır. Mevcut hükümetin ise fiili olarak bir yaptırım gücü olmadığı için bu işgallere sessiz kalmıştır. Bu işgallerin temel sebebi Mondros'un 7.Maddesidir. Osmanlının mevcut topraklarını muhafazayı zorlaştıran bu madde İtilaf devletlerine Osmanlı coğrafyasında kendilerine karşı "tehlike" arz eden bir durum vuku bulması halinde o toprağı işgal yetkisi vermekteydi.[324] Bu maddeyle zaman zaman sömürgeci devletler Anadolu'nun içlerine ilerlemiş, bazı şehirleri işgal etmişlerdir. Bu duruma karşı olarak ise ilk önemli tepki yerel direniş örgütlerinin kurulmasıdır. Özellikle Yunanistan'ın İzmir'i işgalinden sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde direniş örgütleri kurulmuştur. Kuva-yı Milliye denen

[323] Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk,* Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9; SEVİNÇ, Necdet, *"İstiklal Harbi'nde Etnik İhanet" ,* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2011, s. 212

[324] Nihat ERİM, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri,* C: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 520-521

bu yerel direniş örgütleri Osmanlı'nın mevcut durumuna programlı bir çözüm getirmemekle birlikte sömürgeci devletlerin mevcut işgalci durumunu engelleme amacındaydı. Mustafa Kemal Atatürk'ün tarih sahnesine çıkışı ile ise Anadolu içerisindeki bu vahim durum bir düzelme istidadına girmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ve Milli kuvvetlerin başına geçişi, Anadolu Türk tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Dağılmaya yüz tutan bir İmparatorluğun küllerinden yeni ve bağımsız bir devlet olarak doğmasını Mustafa Kemal Atatürk sağlamıştır. Atatürk'ün Türk milliyetçiliği anlayışı işte tam da bu zamanlarda şekillenmiştir. Tabii olarak da Atatürk'ün bu yıllarda kesin surette kesinleşen milliyetçilik anlayışının temelini bağımsızlık oluşturmaktaydı. Kendisi o dönemdeki bakış açısını en net bir şekilde ünlü eseri *Nutuk'*ta anlatmaktadır. Dağılmış olan İmparatorluğun artık devam edemeyeceğini anlayan Mustafa Kemal Atatürk, mevcut dönemdeki kurtuluş çarelerini sıralarken Osmanlı'nın düştüğü vahim durumu bir kez daha ortaya koymuş oluyordu. Buna göre tartışılan kurtuluş çareleri arasında ilk olarak İngiliz Manda ve Himaye yönetimini kabul etmek vardı. Bu çare hâlihazırda zaten mevcut Osmanlı hükümeti içerisinde taraftar bulmaktaydı. Bu yaklaşıma göre Büyük Britanya İmparatorluğu, bir bütün halinde Osmanlı'yı kendi manda ve himayesine alacak, şartlar uygun olduğunda Osmanlı İmparatorluğuna yönetimi geri kazanacaktı. Bu görüş özellikle iktidar partisi olan Hürriyet ve İtilaf Partisi ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti tarafından savunulmaktaydı. Bugünkü analiz ve tarih bilgisine bakacak olursak bu düşüncenin ne kadar geçersiz ve politik gerçeklere uymayan bir düşünce olduğu ortaya çıkmaktadır. Büyük Britanya İmparatorluğu, Endüstriyel devrim ile birlikte mevcut dünya'ya bir hammadde pazarı gözü ile bakmaktaydı. Bu doğrultuda da özellikle zengin yeraltı kaynakları olan Osmanlı İmparatorluğunu da bu yüzden 19. Yüzyıldan beri işgal etme ve bir sömürge haline getirmeyi planlamaktaydı. Fransa ve Rusya ile I. Cihan Harbi öncesinde imzaladığı gizli antlaşmalar bu duruma yerinde bir örnek oluşturur. Bu antlaşmalara göre Büyük Britanya İmparatorluğu, Fransa ve Rusya ile Osmanlı'yı bölüşmüşler ve kendi sömürge sınırlarını çizmişlerdi. Bu planın I. Cihan Harbinden önce yapılması aslına bakılacak olursa Osmanlı'nın savaşa girip ya da girmemesinin bir öneminin kalmadığının göstergesiydi. Çünkü Osmanlı savaşa girmese dahi ilerleyen yıllarda İngiltere, Fransa ve Rusya Osmanlıyı işgal edecekler ve kendi sömürgeleri haline getireceklerdi. Ayrıca dikkat edilmesi gereken bir nokta daha vardır, o da İngiliz sömürgeciliğinin tarihidir. İngiliz sömürgeciliğinin olgusal olarak yapısına baktığımız vakit, sömürdüğü bölgelerin her birinin temel kaynaklarını son noktaya

kadar kendi ülkesine aktarırken, himaye ettiği bölgeye yatırım yapmamıştır. Bu bölgelerin geri kalmışlığı, İngiliz sömürgeciliğine bir dayanak oluşturmaktaydı. Yani bu durumda Osmanlı İmparatorluğu, asla beklediği o gelişmiş şartları elde edemeyecek ve arzu ettiği bağımsız yönetime kavuşamayacaktı. Osmanlı'nın kurtuluşu için önerilen ikinci çare ise Amerikan Manda ve Himaye yönetimini kabul etmekti. Bu öneriyi de İstanbul içinde savunanlar olduğu kadar başlarda Milli Mücadele içinde savunanlar da mevcuttu(Ör. Halide Edip[325]). Bu öneriye göre İngiltere, Osmanlı'nın refahını gelecekte dahi düşünmeyecekti. Fakat bunun alternatifi olarak Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı'nın refahı ve özgürlüğünü sağlayabilirdi. Amerikan savunucuları bu dönem Filipinler örneğini vermektedirler. Buna göre geri bir ülke olan Filipinler, Amerika himayesi sayesinde ileri bir seviyeye ulaşmış, bağımsız bir ülke olmuştur. Bu görüşü benimseyenlerin bir başka argümanı da Amerika'nın Osmanlı'ya uzak oluşudur. Buna göre ABD, Osmanlı'ya uzak bir ülke olmasından dolayı içişlerine doğrudan müdahale edemeyecekti ve yapacağı yardımlara Osmanlı kalkınacaktı. Bu fikrin geçersizliğine gelecek olursak, tıpkı İngiliz Himayesinin olduğu kadar politik gerçeklikten uzak bir fikirdir. Çünkü ABD himayesi de temelini iktisadi sömürüye dayandırır ve bu bakımdan İngiltere'nin ulaştığı sanayi gücünü de tarih içerisinde geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğuna uzak bir ülke olmasından dolayı, Osmanlı'yı sömürmemesini beklemek abes bir düşüncedir. Olası bir Amerikan Himayesi altında Osmanlı, Büyük Britanya Himayesi ile aynı duruma hatta sömürülme oranı bakımından daha vahim bir noktaya ulaşacaktı. Üçüncü kurtuluş çaresi ise yerel kurtuluş çareleri aramaktı. Kuva-yı Milliye'nin çıkış noktası da asıl olarak yerel kurtuluş noktaları yaratmak olduğu için bu anlayışa örnek gösterilebilir. Kuva-yı Milliye'nin temel amacı kurulduğu bölgede düşman işgalini engellemektir. Bunun yanında Trakya-Paşaeli, Redd-i İlhak, Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gibi kuruluşlarda Ulusal çapta bir çözüm önerisi yerine, bölgesel bağımsızlık muhafazasını savunan yerel örgütler de bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşü ise Anadolu ve ileride kurulacak olan Türkiye'nin kaderini belirleyen bir bakış açısıdır. Atatürk, bu üç bakış açısını da reddettiğini belirtirken, tek ve gerçek çözümün "milli egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız, bağımsız bir Türk devleti kurmak" olarak ilan etmiştir. Kendisinin Nutuk adlı eserinde dile getirdiği konuşma, Atatürk'ün zihnindeki milliyetçilik tezahürünün de bir yansımasıdır;

[325] Atatürk, a.g.e, s. 78-79

"Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak konumundan yüksek bir davranışa laik görülemez. Yabancı bir devletin koruyup kollayacağını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de, bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarını bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Hâlbuki Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!...

O halde, ya istiklal ya ölüm![326]

Atatürk'ün sarf etmiş olduğu bu cümleler onun milliyetçilik anlayışının en net tezahürüdür. Buna göre ne zenginlik, ne de bolluk alanında yükselmeden önce milletin bağımsızlığı her şeyden mühimdir. Türk milletinin bağımsızlığına kavuşması ve kendi devleti üzerinde hâkim olması esastır. Milletin ilmi ve kültürel yükselmesi ancak siyasi bağımsızlığın teşekkülü ile sağlanır. Mütareke döneminde Mustafa Kemal'in zihninde böyle bir milliyetçilik anlayışı zuhur ederken, Hürriyet ve İtilaf hükümeti ise tam tersi bir yaklaşımı öne sürmekteydi. Hürriyet ve İtilaf, Türk milliyetçiliğine dair bütün hareketlere mütareke yılları boyunca karşı durmuş, bunları "İttihatçılık" addederek işgal kuvvetlerinin yanında bulunmuştur. Fakat ilginç bir durum vardır ki Hürriyet ve İtilaf mevcut Osmanlı toprakları içerisindeki ayrılıkçı-mikro milliyetçi hareketlere herhangi bir tepki göstermemiştir. Örneğin mütareke yılları boyunca Pontusçuluk Hareketi ve Kürt Teali Cemiyeti gibi ayrılıkçı yapılanmalar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ayrıca Hürriyet ve İtilaf Fırkası, ilmi ve kültürel ilerlemeyi ancak İngiliz himayesi altında kazanabileceğine inanmaktaydı. Mustafa Kemal ve Türk milliyetçileri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasındaki bu tezatlık ise uzun sürmeden, bir çatışma halini almıştır. Mustafa Kemal'in IX. Ordu müfettişi olarak İstanbul Hükümeti tarafından Karadeniz bölgesinde güvenliği ve asayişi sağlamak, silah ve cephanenin toplanarak depolara konmasını ve korunmasını gerçekleştirmek, çeşitli yerlerde direniş hareketleri başlatmak için asker toplamaya çalışan örgütlerin faaliyetlerinin yasaklanması amacıyla,

[326] Atatürk, a.g.e, s. 14

hem askerî, hem de idarî yetkilerle görevlendirilmesi[327] bu çatışmanın başlangıcıdır. Mustafa Kemal, bu görevlendirmeden sonra 19 Mayıs 1919 'da Samsun'a varmıştır. Lakin İstanbul Hükümeti ve işgal kuvvetlerinin istediği şekilde, Türk ahaliyi Pontusçu harekete karşı yatıştırmak yerine, bu mücadeleyi daha da ileriye götürmeye karar vermiş, önce Samsun'da ardından da Amasya'ya geçerek Türk İstiklal Harbi'ni başlatmıştır. Samsun'a ulaşan Mustafa Kemal ilk icraat olarak Ali Fuat(Cebesoy), Kazım (Karabekir) ve Refet(Bele) Beyler gibi önemli kumandanlarla iletişime geçerek, bu kişilerin de içinde olduğu 11 kişiye, Damat Ferit ve İzmir'in işgaline dair bir telgraf çektirmiştir. İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline Damat Ferit Paşa hükümetinin ses çıkarmamasına tepki gösteren Mustafa Kemal, Damat Ferit Paşa'nın mevcut tutum ve politikasından dolayı yetersiz olduğunu ifade etmiş ve ülkenin çıkarları adına Barış konferansına katılmaması gerektiğini belirtmiştir.[328] 25 Mayıs'ta Havza'ya geçen Mustafa Kemal, burada Anadolu'nun ve Türklüğün parçalanmak istendiği, Rum ve Ermeni çetecilerinin oluşturduğu tehlikenin önemini ve Türklerin bu duruma karşı nasıl direnecekleri ile ilgili konuşmalar yapmış ve Milli Mücadele'nin psikolojik temellerini atmaya başlamıştır.[329] Mustafa Kemal'in bu faaliyetleri sonucunda işgal kuvvetleri ve İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal'in bölgedeki mevcudiyetinden rahatsızlık duymuş ve 8 Haziran'da İstanbul'a geri dönmesine dair bir emir yayınlamışlardır.[330] Fakat Mustafa Kemal bu emre uymayarak faaliyetlerine devam etmiştir. Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay ve Refet Bele gibi önemli isimlerle iletişime devam eden Mustafa Kemal, 19 Haziranda Amasya'ya geçmiş ve burada bir genelge(Amasya Tamimi) ilan etmiştir. Bu genelge Milli Mücadele'nin ilk resmi tebligatıdır. Bu bildiride yurdun bütünlüğü ve ulusun bağımsızlığının tehlikede olduğu vurgulanmakta, İstanbul Hükümeti'nin mevcut görevini ve sorumluğunu yerine getiremediği, bu durumunda ulusun yok olmuş gibi gözükmesine neden olduğu belirtilmiştir.[331] Bu maddelerin yanı sıra önemli bir gelişme olarak bu bildiride tüm denetimlerden bağımsız ulusal bir kurulun gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasının bu tarihten itibaren planlandığının bir göstergesidir. Amasya Tamimi ile Anadolu'da başlayan hareket, İstanbul ile bağlantısını koparmış oluyor ve Milliyetçi-

[327] Tahir KODAL, , *"Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları" ,* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 52, Erzurum, 2014, s. 298
[328] Akşin, a.g.e, s. 75
[329] Kodal, a.g.m, s. 299
[330] Akşin, a.g.e, s. 75
[331] Toktamış ATEŞ, *Türk Devrim Tarihi,* Der Yayınları, İstanbul, 1993, s.129-30

Bağımsızlıkçı bir hareket, Saltanatın bulunduğu hükümete karşı koyarak devrimci bir nitelik de kazanmış oluyordu. İstanbul Hükümeti ise yaşanan bu gelişmelerin ardından cevap olarak 23 Haziran 1919'da Mustafa Kemal'i görevinden azletmiştir.[332] Milli Mücadele'nin devrimci bir nitelik kazanması aslında Mustafa Kemal'in uzun zamandır aklında olan bir düşünceydi. Çünkü kendisinin düşüncelerinde Osmanlı Devleti artık ihya olunamaz ve yıkılmış bir devlettir. Saltanat makamı ise bu devletle beraber geçerliliğini kaybetmiştir. Anadolu hareketi ile birlikte doğacak olan Yeni Türk Devleti milli egemenlik esasına dayanan ve Padişahın egemenliğinin ortadan kalktığı bir devlet hüviyetinde olacaktı. Nutuk adlı eserinde Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı, Padişah, Halife ve hükümet gibi kavramların sadece birer boş sözden ibaret olduğunu belirtmektedir.[333] Mustafa Kemal'in bu devrimci, milliyetçi ve dinamik yapısı Türk İstiklal Harbindeki en önemli pozitif etkenlerden birini oluşturmuş ve bu savaşı başarıya ulaştırmıştır.

Araştırmanın bu bölümünden sonrasını yapılan savaşlardan ziyade düşünsel arka planı ortaya koyabilecek olaylara ayırdım. Çalışmanın ağırlığı düşünsel karşılaştırma tabanlı olduğu için Erzurum ve Sivas Kongreleri ve en mühimi olarak Misak-ı Milli'de alınan kararlar bu bölümde ağırlık kazanacaktır.

Türk İstiklal Harbi sırasında terminolojik olarak incelenmesi gereken önemli bir nokta vardır. O da işgal kuvvetlerinin Mustafa Kemal Atatürk ve Kuva-yı Milliye'yi "aşırı milliyetçiler" olarak tanımlamasıdır. Marmara Üniversitesi'nde görevli bulunan Doç. Dr. Ali Satan'ın İstiklal Harbi sırasında İngiliz raporlarına dair yaptığı çalışma bu terminolojik sınıflandırmaya en net göstergeyi sunmaktadır. İstiklal Harbi sırasında tutulan İngiliz raporlarına göre Osmanlı Yönetiminde bulunan Salih Paşa Hükümeti "ılımlı milliyetçiler" olarak tanımlanırken, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele yandaşları "Şovenist Türk Milliyetçileri" olarak tanımlanmaktaydı.[334]

Terminoloji üzerinden Türk İstiklal Harbi'nde Milliyetçiliğe dair bir örnek daha verilebilir. Bu terminolojik örnek de Türk İstiklal Harbi sırasında Atatürk önderliğindeki Anadolu ve Kuva-yı Milliye hareketinin yabancı basında "*Turkish*

[332] Erdal AYDOĞAN, *"Mustafa Kemal'in Erzurum'a İlk Yolculuğu" ,* Atatürk Dergisi, C: 2, Sayı: 1, 1997, s. 13
[333] Atatürk, a.g.e, s. 14
[334] Ali SATAN, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 22

Nationalists(Türk Milliyetçileri/Ulusçuları)" olarak tanımlanmasıdır.[335] Bu dikkate değer bir örnektir çünkü İngiliz basını tarafından "ayrılıkçı" ve "isyancı" bir hareket olarak lanse edilse de, yabancı basın tarafından Türk direnişinin, ana fikrinin kavrandığının göstergesidir. Bu terim yerine yabancı basın tarafından, algı yönetimi için "*Rebels(Asiler)"* kelimesi kullanılabilirdi. Fakat asi kelimesi birkaç gazete dışında Anadolu hareketini tanımlamak için sık kullanılan bir ifade olmamıştır. Bunun yerine Uluslarının bağımsızlığı için savaşan kimse anlamında *Nationalist* kelimesi kullanılmaktadır. Pek tabii olarak buradan yabancı basının Türk İstiklal Harbi'ni desteklediği çıkarımı yapılamaz. Fakat Türk İstiklal Harbi'nin temel fikri olan Milliyetçiliğin yabancı basın tarafından aynı şekilde lanse edilmesi dikkate şayandır. Ayrıca Türk İstiklal Harbi ve Mustafa Kemal Paşa hakkında bir kitap yazmış olan gazeteci Berthe Georges-Gaulis de eserinde Anadolu Hareketinin ortaya çıktığı bölümün başlığını *"Milliyetçi Hareket: Milliyetçiliğin Doğuşu"* olarak isimlendirmiştir.[336]

Türk İstiklal Harbi'nin doktirinsel gelişimi iki kongre ile gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti ile tüm bağlantısını kopardıktan ve Anadolu'da örgütlenme çalışmalarına başladıktan sonra Erzurum'da bir kongrenin kurulmasına zaruri önem addetmişti. Bu kongre, muhtevası bakımından yerel bir kongre gibi gözükse de alınan kararlar ve sonuçlar bakımından Ulusal bir nitelik kazanmıştır. Erzurum Kongresinin toplanmasını zaruri kılan nedenlerden biri Doğu'da Ermeni çetecilerin "Büyük Ermenistan" hedefiyle işgal hareketlerinde bulunmasıydı. Kongre'de bu durma karşı alınacak önlemleri kapsamaktaydı. 10 Temmuz 1919'da kurulan Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar ise hem İstanbul Hükümetine hem de işgal kuvvetlerine karşı bir manifesto halini almıştır. Bu kararlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür; Parçalanamaz.

2. Her türlü yabancı işgaline karşı mille karşı koyacaktır. Eğer Osmanlı Hükümeti dağılmışsa, millet birlikte direnecek ve vatanı savunacaktır.

---

[335] Örnek için bknz: Amerikan *The Rock Island Argus* gazetesi, 30 Ağustos 1920 Tarihli sayısı *"Mustapha Kemal Pascha, head of The Turkish Nationalist Goverment at Angora, is ill of chronic Malaria…(Çev: Ankara'daki Türk Milliyetçisi Hükümeti başı, Mustafa Kemal Paşa, sıtma hastası…)* Kaynak: https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn92053933/1920-08-30/ed-1/seq-1/(24. 07. 2018)

[336] Berthe Georghes GAULİS, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği* , Rado Yayınları, İstanbul, 1981, s. 70

3. İstanbul Hükümeti yurdun bağımsızlığını sağlayamazsa, işgali engelleme amacını sağlamak için geçici bir hükümet kurulacaktır. Hükümet üyeleri Milli Kongre tarafından seçilecektir.

4. Millet Meclisi'nin hemen toplanması ve yürürlüğe girmesi için çalışılacaktır.

5. Hristiyan azınlıklara verilen kapitülasyon hakları kabul edilemez

6. Milli kuvvetleri etken ve ulusal idareyi egemen kılmak esastır.

7. Manda ve Himaye kabul olunamaz.[337]

Görüldüğü üzere alınan kararlar sadece yerel bir kongrenin alacağı kararların çok ötesine ulaşmıştır. Milli Meclisin teşkili ve kapitülasyonların reddinin yanı sıra işgale karşı durulması, milli idarenin tesisi ve vatanın parçalanamazlığı üzerine alınan kararlar da Milli Mücadele'nin siyasi boyutlarını ortaya koymaktaydı. Bu bildiri ile Mustafa Kemal, hem İstanbul Hükümetine hem de işgal kuvvetlerine Milli egemenliğe dayanan ve her türlü yabancı işgaline karşı duran bir hareketin doğduğunu deklare etmiş bulunuyordu. Bu bildiri, Mustafa Kemal'in uzun zamandır aklında olan bağımsız ve egemen bir milliyetçilik düşüncesinin resmi olarak ilan edilmesi açısından önemlidir.

Milli Mücadele'nin gelişmesi açısından bir diğer önemli kongre, Erzurum Kongresinden 2 ay sonra toplanan Sivas Kongresidir. 4-11 Eylül arasında toplanan Sivas Kongresi, Erzurum Kongresinden çok daha geniş çapta alınan kararlarıyla Milli Mücadeleyi siyasi ve askeri tabanda daha net ve sağlam bir zemine oturtmuştur. Sivas Kongresinde dikkat çeken unsurlardan biri, kongre sırasında Amerikan Mandaterliği'nin tartışılmış olmasıdır. Kongre sırasında Amerikan Mandaterliğini, Halide Edip Hanım ve birkaç subay savunmuştur.[338] Tartışılan başka bir mesele ise İttihatçılık konusudur. Özellikle İstanbul Hükümeti ve işgal kuvvetleri tarafından Milli Mücadele hareketi, İttihatçılığı diriltmeye çalışan bir hareket olarak lanse edilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal, Milli Mücadele lideri olarak bu algıyı kırmak ve İttihatçılıktan ayrı, Türk istiklali adına mücadele eden bir hareket olduğunu kanıtlamak için çalışmalar yapmıştır. Sivas Kongresinde, yemin metninin son bölümünde *"İttihat Terakki Cemiyetinin ihyasına çalışmayacağıma, namusum ve bil cümle mukaddesatım namına vallah, billah"* ifadesi yer almıştır. Bu metinle birlikte Milli Mücadele hareketi, İttihatçılarla

[337] Ateş, a.g.e, s. 133; Atatürk, a.g.e, s. 49-50
[338] Akşin, a.g.e, s83.

ilgili olan tüm bağlantı iddialarını reddettiğini göstermiştir.[339] Sivas Kongresinde alınan kararları özetleyecek olursak, şu şekilde açıklanabilir:

1. Mondoros Mütarekesinin imzalandığı tarih olan 30 Ekim 1919 tarihinde, sınırlarımız içerisinde bulunan ve çoğunluğu Müslüman olan topraklar bir bütündür, parçalanamaz.

2. Hilafetin ve Saltanatın devamı ve istiklalin temini için Kuva-yı Milliye'yi amil, milli iradeyi egemen kılmak esastır.

3. Ülkeyi parçalamaya yönelik hareketler karşısında vatan hep birlikte savunulacaktır.

4. Azınlıklara imtiyaz verilemez

5. İstanbul Hükümeti, milli iradeye tâbi olmalıdır. Milli Meclis derhal toplanmalı, milli kararların alınmasında bu kurum söz sahibi olmalıdır.

6. Milli Cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.

7. Bu hareket içerisindeki maksatları belirlemek ve genel teşkilatı idare etmek adına, Heyet-i Temsiliye oluşturulmuştur.[340]

Amerikan mandası konusunda ise Mustafa Kemal Atatürk ilk başta çekimser kalmakla birlikte genel olarak, Amerikan mandasına karşıdır ve "*Amerikan mandası diye çırpınanlar, düşman işgali altında bulunan sinirleri ve zaafları ile bu millete ve bize inanmayanlardır."* Sözlerini sarf ederek, bu konudaki görüşünü belirtmiş oluyordu.[341] Fakat Erzurum Kongresinde belirtilen Manda ve Himaye'nin reddi, Sivas Kongresinde uzun süre tartışılmış; özellikle Amerikan mandası üzerine tartışmalar iki taraf (Himaye isteyenler ve karşıtları) adına da bir sonuca ulaşmamıştır. Alınan kararların niteliğine baktığımız vakit, siyasi olarak Anadolu Hareketi'nin talepleri yeniden dile getirilmiş, vatanın bütünlüğü ve bölünmezliği tekrar ifade edilmiştir. Başka önemli bir gelişme de İstanbul Hükümeti'nin milli iradeye tâbi olması meselesidir. Milli Mücadele'nin şekillenmesiyle birlikte işgal kuvvetlerinin tarafında bulunacağı anlaşılan İstanbul Hükümetine, bu maddeyle Anadolu Hareketi'ne tâbi olması uyarısını yapmıştır.

[339] Ramazan TOSUN, *"Milli Mücadelede Sivas'ın Yeri ve Önemi"* , Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1996, s. 79
[340] Tosun, a.g.e, s.82
[341] Kadir KASALAK, *"Sivas Kongresi Öncesinde Manda ve Himaye'nin Türk Basınında Tartışılması ve Komutanlar Arasında Yazışmalar" ,* Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 10, 1992, s. 196

Mamafih bu süreçten sonra da Milli Mücadele Hareketi, İstanbul Hükümeti'ni tanımadığını ve Ankara'daki Milli Meclis Hükümeti'nin, Türk milletinin tek meşru hükümeti olduğunu ilan etmiştir. Anadolu ve Rumeli'deki cemiyetlerin tek bir çatı altında birleştirilmesi ise Milli Mücadele'nin organizasyonu açısından kritik öneme sahiptir. Bu karardan önce Milli Cemiyetler, her biri birbirinden bağımsız şekilde mücadele yürütmüşlerdir. Bu durum cemiyetlerin aldığı kararların yerel nitelik taşımasına sebep olmuştur. Cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında toplanmasıyla, cemiyetlerin durumu ve istişari alınan kararlar, ulusal bir nitelik kazanmıştır. Görüldüğü üzere Sivas Kongresi ile Anadolu Hareketi'nin milliyetçi talepleri bir kez daha dile getirilmiştir. Özellikle vatanın bütünlüğü, milli iradenin tesisi gibi ifadeler, mevcut dönemde işgal kuvvetleri ve İstanbul Hükümeti'ne karşı geliştirilen en önemli milliyetçi argümanlardır. Buna karşı Sivas Kongresinde, Amerikan Himayesinin tartışılması, Anadolu Hareketi içerisindeki milliyetçi düşünceyi tartışılır bir hale getirmiştir. Lakin bu görüş, Sivas Kongresi sonrasında sınırlı kalmış ve daha sonraki toplantılarda dile getirilmemiştir. Nitekim Milli Mücadele'nin lideri olan Mustafa Kemal'in Manda ve Himaye'ye karşı olan düşünceleri bellidir. Bunu da Erzurum Kongresinde deklare etmiştir. Türk İstiklal Harbi'nin ilerleyen yıllarında da Mustafa Kemal'in Milli Bağımsızlık düşüncesi, Anadolu Hareketi ve Ankara Hükümeti çevresinde baskın düşünce haline gelmiştir.

Türk İstiklal Harbi içerisinde milliyetçiliğe dair yaşanan en önemli gelişme, 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'nin kabul edilmesidir. "Milli Yemin" veya "Ulusal And" olarak günümüz Türkçesinde ifade edebileceğimiz Misak-ı Milli, ileride kurulacak olan Türk Devleti'nin temel esaslarını ve muhtevasının belirlendiği metindir. Misak-ı Milli metni, Mustafa Kemal tarafından hazırlanmış, kendisinin Ankara'da bulunduğu süre içerisinde metni, Meclis-i Mebusan üyelerine anlatmış ve bunun Osmanlı Meclisinde kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir. 12 Ocak 1920'de kurulan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 28 Ocak 1920'ye kadar Misak-ı Milli'yi tartışmış, aynı tarihte bu metni kabul etmiştir. 17 Şubat 1920'de ise Misak-ı Milli, bütün Dünya kamuoyuna duyurulmuştur.

Misak-ı Milli kararlarını kısaca açıklayacak olursak, şu maddeleri ihtiva etmektedir:

1. Mondoros Mütarekesi sırasında düşman işgali altında bulunan Arap çoğunluklu bölgelerin geleceği, halk oylaması çerçevesinde şekillenmelidir. Mütareke'nin çizdiği

sınır içerisinde bulunan Osmanlı topraklarının tamamı hükmen, hiçbir nedenle ayrılamaz bir bütündür.

2. Kars, Ardahan, Batum'un Anavatan'a katılımı için tekrar halk oylaması yapılmalıdır.

3. Batı Trakya'nın hukuki durumunun tespiti halkın oylarına göre şekillenmelidir.

4. Hilafetin ve Saltanatın merkezi olan İstanbul, her türlü tehlikeden uzak olmalıdır.

5. Azınlıklara tanılan hukuki ayrıcalıklar, civar ülkelerdeki Müslüman ahaliye de tanınması şartı ile kabul olunur.

6. Milli ve ekonomik gelişmeyi kısıtlayan sınırlandırmalar (kapitülasyonlar) uygulanmamalıdır. Buna karşı Osmanlı'nın mevcut borçlarının kendi hissesine düşen kısmı ödenecektir.[342]

İlan edilen Misak-ı Milli, Türk milletinin özgürlük bildirgesidir. Mevcut Anadolu Türk topraklarının bölünmezliği ve Türk milletinin bağımsız yaşama hakkı Misak-ı Milli metni ile Dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Metnin detaylarına baktığımız vakit yeni Türk Devleti'nin sınırları, bu bildirinin ilk maddesiyle kısmi olarak belirlenmiştir. Bu sınırlar Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sırada düşman işgali altında bulunmayan topraklardır. Bu topraklar batıda, Batı Trakya ve Ege'nin tamamı, güneyde Halep-Musul içinde olmak kaydıyla geçerli olan sınır, doğuda ise Kars, Ardahan, Batum'u içine alan Doğu Anadolu sınırıdır. Milli Mücadele içerisinde milliyetçilik adına en önemli belge Misak-ı Milli'dir. Bu metinle, Türk milletinin milli egemenlik sınırları belli olmuştur. Lozan Antlaşmasından sonra dahi Misak-ı Milli, Türkiye adına geçerliliğini devam ettirmiştir. Lozan Antlaşmasıyla çizilen sınırlar, Misak-ı Milli sınırlarının tamamını kapsamamaktadır. Bu noktada Misak-ı Milli içerisinde zikredilen bölgeler, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin irredenta'sı haline gelmiştir. Türk milliyetçiliği adına bu yeni irredenta'nın oluşumu şunu ifade etmektedir: Türk milliyetçileri, artık İttihat Terakki rejiminde var olan Turan irredentasını reddetmiştir. Misak-ı Milli ile beraber artık Türk milliyetçilerinin kendi reelpolitik'i içerisinde çağa uygun yeni bir "Turan" ı vardır. Bu gelişme ile ileride Kemalist kadroyu oluşturacak olan Milli Mücadele kadrosu, İttihat Terakki'nin Turancı dış politikasını reddettiğinin en somut kanıtıdır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da dış politikasını, Misak-ı

[342] Durmuş YALÇIN, AKBIYIK, Yaşar AKBULUT, Ali DURSUN vd. , *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I* , Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s. 185-187

Milli çerçevesinde uygulamaya çalışmış ve bu doğrultuda 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesini imza etmiş, 1939'da Hatay'ın Anavatana katılımını sağlamıştır.

Türk İstiklal Harbi, 1919 yılından 1923 yılına kadar sürmüş, bu süre içerisinde politik olarak İstanbul Hükümeti, işgal kuvvetlerinin tarafında bulunmuş, 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşmasını imza etmiştir.[343] Askeri olarak Misak-ı Milli'nin imza edilmesinden 2 ay sonra, 16 Mart 1920'de İstanbul, İtilaf devletleri kuvvetleri tarafından resmen işgal edilmiş, Yunanistan Sevr Antlaşmasına dayanarak İzmir ve çevresini ilhak etmiş, 1920 ortalarına gelindiğinde Bursa, Uşak ve Denizli hattına kadar Batı Anadolu'yu işgal etmiştir.[344]

1920 yılında, Doğu'da Ermenilere, Batı'da ise Yunanlılara karşı askeri mücadele devam ederken, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kararlaştırılan "milli bir meclisin teşkili" 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla gerçekleşmiştir. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Anadolu Hareketi, Padişah ve İstanbul Hükümetiyle olan bağlarını koparmış, Anadolu'daki hareketin siyasi sorumluluğu ve meşruluğu, TBMM'nin açılmasıyla bu kuruma aktarılmıştır. Bu süreçten sonra Anadolu Hareketi artık Ankara Hükümeti adını almıştır. Türk İstiklal Harbi boyunca pek çok kanun ve kararname'ye imza atan TBMM, Türk Siyasi Tarihinde yeni bir dönemi temsil etmektedir.[345] Nitekim Türk Siyasi Tarihi 1908'deki II. Meşrutiyet Devrimi sayılmaz ise 600 yıl boyunca Mutlak Monarşi yönetiminden teşkil olur. TBMM'nin açılmasıyla, Türkiye bir daha Mutlak Monarşiye dönmemek kaydıyla demokratik bir sisteme kavuşmuştur. İleride Türkiye Cumhuriyetinin temel yürütücü kurumunu oluşturacak olan TBMM ile Türk milleti artık kendi kaderini Monarşideki tek bir şahsa değil, kendi seçtiği vekillere bırakmıştır. Böylece milli egemenlik, 1920 yılından itibaren siyasal anlamda sağlanmış oluyordu.

Bu siyasi ve sosyal gelişmelerin yanı sıra askeri gelişmeler de yaşanmış, Ermeniler ile yapılan muharebeler sonucunda 3 Aralık 1920'de imza edilen Gümrü Antlaşmasıyla Doğu sınırı çizilmiş bulunmaktaydı. Güney sınırında ise çatışmalar 1921 yılına kadar sürmüş; Antep, Urfa ve Maraş muharebeleri gibi önemli muharebeler yaşanmıştır. Fransa ile imza edilen 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşmasıyla, Türk İstiklal Harbi Güney cephesinde sona ermiştir. Türk İstiklal Harbi'nde en uzun süren cephe ise Batı

[343] Yalçın, vd. , a.g.e, s. 209
[344] Yalçın, vd. , a.g.e, s. 258-264
[345] Yalçın, vd. , a.g.e, s. 191-192

cephesidir. Batı cephesinde Yunan kuvvetleriyle savaşan düzenli Türk Ordusu, I. İnönü, II. İnönü, Dumlupınar, Kütahya-Eskişehir ve Sakarya Meydan Muharebesi gibi çok önemli muharebeler yaşamıştır. Sakarya Meydan Muharebesini kaybeden Yunan Ordusu, geri çekilmeye başlamıştır. Batı cephesi 26 Ağustos 1922'de başlatılan ve 30 Ağustos 1922'de zafere ulaşan Büyük Taarruz ile Türk Ordusu, Yunan Ordusunu Batı Anadolu'dan sürmeye başlamıştır. 9 Eylül 1922'de ise Türk Ordusunun İzmir'e girmesiyle İstiklal Harbi'nin askeri safhası fiili olarak sona ermiştir.[346]

Türk İstiklal Harbi'nin askeri safhası resmi olarak ise 11 Ekim 1922'deki Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla sona ermiştir. Beş yıl süren Türk İstiklal Harbi, bu tarihten itibaren Türk milletinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Türk İstiklal Harbi siyasal olarak ise 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşmasıyla sona ermiştir. Mudanya Ateşkes Antlaşmasından Lozan'a kadar olan süre içerisinde, Yeni Türkiye yönetimi ilk devrimine imza atarak İstiklal Harbi boyunca İtilaf devletlerinin yanında bulunan Padişahı hal' etmiş, başında bulunduğu Saltanat kurumun ise 1 Kasım 1922'de ilga etmiştir. 1923 Lozan Barış Antlaşmasıyla, Türk İstiklal Harbi'nin siyasi safhası sona erdiği gibi I. Cihan Harbi'nden yenik çıkan Türk tarafı, bu defa galipler tarafında bulunuyordu. Bu antlaşmayla Hatay dışarda kalmak üzere, bugünkü Türkiye sınırları mevcut sınırlar olarak kabul edilmiştir. Bu antlaşmayla Türk milletinin milli istiklali tasdik olunmuştur. Lozan'la siyasi bağımsızlık kazanıldığı gibi kapitülasyonlar kaldırılarak, iktisadi bağımsızlık da kazanılmıştır. Ayrıca azınlıklara tanınan hakların kaldırılmasıyla ülke içerisinde eşitlik sağlanmıştır.[347]

Lozan Barış Antlaşması ile sona eren Türk İstiklal Harbi, Türk milliyetçiliği adına bir mihenk taşını oluşturur. Türk İstiklal Harbi, Türk milliyetçilerinin kazandığı en büyük zaferdir. Bu zaferle birlikte sömürge durumuna düşürülmek istenen Türkiye, bu harple beraber bütün işgal girişimlerine karşı durmuş ve günümüze kadar bağımsız bir şekilde yaşamıştır.

[346] Yalçın, vd. , a.g.e, s. 308-313
[347] Ali Naci KARACAN, *Lozan,* Nokta Kitap, İstanbul, 2006, s.553-566

3.3. Cumhuriyet Halk Partisi (C.H.P)'nin Türkçü-Turancı Yaklaşımları:

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkçü politikalarını irdelemek için önce partinin temeline bakmak gerekir. C.H.P kuruluş itibarıyla demokratik merkeziyetçi bir partidir. Partinin politikaları kuruluşun ileriki yıllarında ifade olunacak şekilde altı temel prensip(Altı Ok) etrafında şekillenir.

Bu Altı Prensip ise;

Cumhuriyetçilik
Milliyetçilik
Devletçilik
Laiklik
İnkılapçılık(Devrimcilik)
ve Halkçılıktır.

Temel 6 ilke CHP'nin kuruluş fundamentalistesi olan *Kemalizm* düşüncesini oluşturur. Partinin resmi ideolojisinin Kemalizm olduğu 1935 C.H.P programıyla belirlenmiştir. Parti programında *"Partimizin güttüğü bu esaslar Kâmalizm prensipleridir"*[348] ifadesi yer almaktadır. Kemalizm, İttihatçılıkla birlikte Türk tarihinde zuhur eden *sui genesis* düşünce şekilleri arasında nadir örneklerden birini temsil eder. Kemalizm'i kendine özgün bir düşünce yapan özellik, onun salt sağ veya sol tandanslı düşüncelerden oluşmamasıdır. Her ikisinden de müteakip sentez bir düşüncedir. Hem günün evrensel genel geçerlerini, hem de mazinin bazı özelliklerini bünyesinde barındırır. Kendi ülküsü, pratiği ve yöntemi vardır. Fakat tıpkı İttihatçılık gibi Kemalizm'de Avrupai düşünce akımlarından oldukça etkilenmiş, Fransız Rasyonalizminden ilham almıştır. Kemalizm'in özgün ve sentez boyutları onun temel prensiplerine bakılarak çözümlenebilir. CHP'nin ilham alınan alt düşünceleri onun sonradan eklenmiş 3 temel prensibidir. Bunlar Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılıktır. Devletçilik, İttihatçı gelenekten Kemalizm'e dahil olduğu gibi Laiklik ve İnkılapçılıkta Fransız rasyonalizminden Kemalizm'e dahil olmuştur. CHP'nin kabul ettiği devletçilik ilkesi özüne bakılacak olursa İttihatçı politikanın bir mirasıdır. Mehmet Cavit Bey'le ortaya atılan Milli İktisat teorisi bilindiği üzere Avrupa kaynaklı (List) kooperatizm düşüncesinin bir uyarlamasıdır. Bu politika doğrultusunda milli sermaye artırımı ve

[348] T.B.M.M. Açık Arşivi, *C.H.P Programı,* 1935(Mayıs), Yer No: 76-1700, Demirbaş No: 70-602, s. 2

milli endüstrinin yaratımı üzerine pek çok çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar Kemalist Hükümet tarafından devir alınmış ve milli iktisat politikası dönemin şartlarına uyarlanarak devam ettirilmiştir. Kemalist Hükümetin bu politikayı uygulamasındaki ilk somut adım, 1923 Lozan Antlaşmasıyla kapitülasyonların kaldırılmasıdır. Antlaşmanın bu maddesiyle birlikte yabancı ülkelerin Türk topraklarından ham madde sağlaması(Sömürge Politikası) ve fiyat denetimini ellerinde bulundurarak manipüle etmesi(Kapitalist Politika) sona ermiştir. Bu yaptırımlarla birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ekonomik olarak bağımsız hale gelmiştir. Ekonomik bağımsızlığı korumak için ise Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti devletçi iktisadiyatı kabul etmiştir. CHP'nin devletçiliği, İttihat ve Terakki Fırkasının devletçilik politikasından çok farklı değildir. Nitekim İttihat ve Terakki de iktisadi bağımsızlık için çalışmalar yapmış, lakin kapitülasyonlar konusunu çözüme kavuşturamamıştır. Bu sorunun çözümü ancak Avrupa'da genel harp çıktığı vakit çözülebilmiş ve 1914 yılında yabancı devletlere ait kapitülasyonları fes etmiştir. Lakin şöyle bir durum vardır ki mevcut dönemde, Osmanlı İmparatorluğunun müttefiki olan Almanya İmparatorluğu, Osmanlı iktisadı üzerinde kapitülasyon haklarına devam etmekteydi. Yani İttifak Bloğunun savaşı kazanma ihtimalinde dahi Almanya'nın ekonomik ayrıcalıkları devam edecek; Osmanlı mazisinde mevcut olan İngiliz-Fransız sermaye hakimiyetinin yerini Alman sermayesi alacaktı. Fakat Kemalizm'in İttihatçılıktan çok daha radikal bir düşünce olmasından dolayı iktisadi, sosyal ve siyasi sahada müttefiki olduğu bir devlete dahi ayrıcalık tanımamayı ve tam bağımsızlığı öngörmekteydi. Bu yüzden de Lozan Antlaşması imza edilirken değişmez ve şartsız kabul olarak, kapitülasyon haklarının kaldırılması maddesini sunmaktaydı. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Kemalist hükümetin devletçilik adına uyguladığı başka bir önemli gelişme 17 Şubat 1923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresidir. Türkiye'nin çeşitli ekonomik sınıflarını (İşçiler, köylüler, esnaf ve zanaatkârlar, nadir burjuva sınıfı ve fabrika sahipleri) toplayan bu kongre, Kemalist politikanın uygulanması adına atılan en somut adımlardan biridir. Bu kongreyle devletçi iktisadı(Milli İktisat) tüm sınıflar üzerine uygulanan bir politika olarak kabul edilmiştir.[349]

1927 Nizamnamesiyle ilan edilen üç temel ilke içerisinde Cumhuriyetçilik, Türk İmparatorluğunun geleneklerinden süre gelen salt bir ilkeydi. Pek tabii olarak

[349] Ceyhan KOÇ, *İzmir İktisat Kongresi'nin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri,* Atatürk Dergisi, C: 3, Sayı: 1, 2000, s. 149-150

Cumhuriyetin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün temel ilkesi olan Cumhuriyetçilik, hiçbir taht, taç ve Sultan kabul etmeyen bir halk yönetimi anlayışıdır. Fakat bu Cumhuriyet anlayışını Batı kökenli anlamıyla ele almamak gerekir. Nitekim Batı'da Cumhuriyetçilik (*Republicanism)* kavramını ele alırken, onun yürütücüsü olan Demokrasi kavramını ele almak gerekir. Yunanca kökenli *Demos* (Halk) ve *Cria* (Yönetim) sözcüklerinden türeyen demokrasi kavramı, herhangi bir şekilde ülke toprakları içerisinde bulunan halkın, kendi kendisini yönetmesi durumudur. Demokrasi mevcut zaman içerisinde Cumhuriyet kavramıyla özdeşir bir durumdadır. Lakin Demokrasi ve Cumhuriyet kavramı salt bir şekilde düşünce tarihinde yer almamıştır. Özyönetim olarak idrak edebileceğimiz bu kavramlar, tarih içerisinde çeşitli şekillerde zuhur etmiştir. Tarih boyunca da bu iki kavram çeşitli şekillerde iktisadi ve siyasi ideolojiler tarafından doldurulmuştur. Bu ideolojik pekiştirmeyi, Batı'nın ilerleyişi açısından bakarsak, özellikle Cumhuriyet(*Republic/ Res Public)* kavramı, milattan önceye dayanan bir kavramdır. Roma Cumhuriyeti ve Yunan şehir devletleriyle gelişen Cumhuriyet kavramı özellikle Roma Cumhuriyeti ile emperyal bir anlayış kazanmıştır. Ortaçağ'da ise Venedik ve Ceneviz gibi Burjuva-Tüccar Cumhuriyetler ortaya çıkmıştır. Batı'da demokrasi kavramı ise kökeni itibarıyla her zaman Cumhuriyet rejimi ile yan yana gelmez. Demokrasi ortaya çıktığı Yunan Şehir Devletlerinde büyük çapta bir uygulanış göstermez. Eski Çağ Yunan Şehir Devletlerinde Demokrasi genelde, Atina Şehir Devleti ve Aristoculuk'tan muhtevi olan kısıtlı bir çerçeveyi temsil eder. Bunun dışında Eski Çağ Avrupa'sında Plütokrasi, Meritokrasi ve Aristokrasi gibi kavramlarda Demokrasi'nin yanında var olmuştur. Yani Cumhuriyet sadece Demokratik Cumhuriyet olarak ortaya çıkmamış, Aristokrat, Oligarşik, Plütokratik Cumhuriyetlerde var olmuş, Demokratik Cumhuriyet kavramı bu kavramlar arasında sadece bir alternatifi temsil etmiştir. Nitekim Demokratik Cumhuriyet olarak gösterebileceğimiz Roma Senato Cumhuriyeti de pek çok defa akamete uğramıştır. Buna örnek olarak Roma Cumhuriyeti içinde gelişen Diktatörlük (*Dictatoria)* kavramı sık sık Roma Senato Cumhuriyetinde uygulanan bir yönetim olmuş, Demokratik Cumhuriyet'in akamete uğramasına sebep olmuştur. Sonuç olarak son Cumhuriyetçi Diktatör olarak Julius Ceasar (Jül Sezar), Cumhuriyet'e son vermiş, İmparatorluğunu ilan etmişti. Bundan sonra ise Cumhuriyet rejimi uzun bir süre boyunca İmparatorluk anlayışı altında terminolojik ve temsili bir isim olarak kalmıştır. Orta Çağ'ın Tüccar Cumhuriyetleri ise Yeni Çağ'a kadar kısıtlı şehir devletler olarak kalmıştır. Yeni Çağ'ın gelişimi ve Aydınlanma Felsefesiyle birlikte ise Cumhuriyet kavramından çok, demokrasi kavramı

öne çıkmıştır. Aydınlanma Felsefecilerinin bireysel kuramları, özellikle kişi gelişimi üzerine olduğu için Batı medeniyeti de buna uygun olarak Liberalizm ideolojisini benimsemiştir. İktisadi olarak Kapitalist bir ideoloji olduğu kadar siyasi olarak da Hürriyetçiliği savunan Liberalizm, kişinin hak ve hürriyetlerinin sağlanması ve toplum içerisinde iktisadi ve sosyal olarak gelişimini savunan *Laissez Faire (Bırakınız yapsınlar)* anlayışına sahiptir. Bu anlayış, Fransız Devrimiyle ortaya çıkmıştır. Sonuçta Fransız Devrim, liberal bir Burjuva devrimidir. Batı Medeniyetinde ilk defa Fransız Devrimiyle somut olarak ortaya çıkan Liberal Cumhuriyet kavramı, ilerleyen yıllarda başarısızlığa uğramıştır. 19.y.y.'da ise Batı Demokrasi'sinin hürriyetçi yapısı daha çok İmparatorluk rejimine uyum sağlayan bir olgu haline gelmiştir. Büyük Britanya, Almanya, İtalya gibi Monarşi devletleri 19.y.y. ile 20.y.y. boyunca Liberal Demokrasi kavramını Monarşi düzenleri içerisinde zikretmişlerdir. Bu süreçten sonra Batı'nın Liberal Demokrasi'si "Batı Gelişmişliği" ile birlikte anılan bir kavram haline gelmiştir. Oysaki Batı'nın Liberal Demokrasi'si İmparatorluk ve Monarşinin bünyesinde yaşayan ve sürekli bu durumun ikileminde kalan bir demokrasidir. Batı İmparatorlukları bu ikilemi Meşrutiyet rejimiyle çözmeye çalışmıştır. Fakat Şüphesizdir ki Batı'nın Liberal Hizbî Demokrasi'si, Şark Monarşizmi karşısında özgürlükçü bir alternatifi temsil ediyordu. Şark veya Doğu toplumlarına gelince, Şark Dünyası daha çok Mutlak Monarşilerle anılmış ve Batı tarafından *"Şark Despotizmi"* kavramıyla açıklanmıştır. Fakat bu görüş yanlış bir görüştür *"Batı Demokrasisi, Şark Despotizmi"*[350] tanımlaması sadece Avrupa Merkezli bir bakış açısının Doğu toplumlarını tanımamasından kaynaklanan bir tanımlama ve karşılaştırmadır. Şunu söylemek gerekir ki Batı'da Demokrasi kavramı Plütokrasi, Oligarşi veya Aristokrasi ile rekabet halindeyken, Doğu toplumlarında Demokrasi kavramsal olarak ortaya çıkmamakla birlikte uygulanış bakımından bir fenomen halinde mevcuttur. Nitekim ünlü Fransız yazar Voltaire Osmanlı İmparatorluğu'nun için: *"Türk Devleti bir Demokrasidir"* ifadesini kullanır.[351] Aydınlanma çağında ün kazanmış olan Voltaire'in bu sözü Doğu demokrasi fenomenini daha tartışmalı bir konuma getirir. Cumhuriyet olgusu ise kelime itibarıyla Arapça kökenli *Cumhur* (جمهور)yani halk sözcüğü ile ve Farsçadan Türkçe'ye geçen bir ek olan –iyet (genel olarak aitlik gösterir) ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir kelimedir. Bu Etimolojik tanımlamaya göre bu kelime de "Halka ait olan" olarak çevrilebilir.

[350] Örnek görüş için: Micheal CURTIS, *Şarkiyatçılık ve İslam: Avrupalı Düşünürlerin Orta Doğu'daki ve Hindistan'daki Şark Despotizmi Üzerine Görüşleri ,* Matbu Kitap, Ankara, 2015
[351] VOLTAIRE, *Türkler, Müslümanlar, Ötekiler,* İgus Yayınları, İstanbul, 2008, s. 55

Cumhuriyet kelimesi Batı'daki *Res Public, Republic* kelimesinin tam karşılığıdır. Terminolojik olarak var olmasıyla beraber fiili olarak Cumhuriyet, Doğu Toplumlarında çok sık görünen bir yönetim şekli değildir. Cumhuriyet olgusunun Şark toplumlarında olmayışı, onu mutlak despotizm tanımına itmez. Çünkü Cumhuriyet olgusu fiili olarak 20.Yüzyıla kadar Şark'ta var olmasa dahi Demokrasi olgusu Şark Toplumlarında sıkça görünen bir fenomendir. İlk Çağlardan beri Doğu toplumları kabile tipi yapılanma içerisindeydi. Bu kabile tipi yapılanmalardan ise çağlar içerisinde Mutlak İmparatorluklar doğmuştur. Fakat Doğu toplumları çıkış noktası olan kabile tipi siyasi yapılanma, istişare ve danışmaya dayanan bir yapıdır. Bu yüzden de Demokrasi kavramının terminolojik olarak Doğu'da bir karşılığı olmamakla birlikte fiili olarak ilk çağlardan beri var olan bir fenomen olmasına yol açmıştır. Doğu toplumları içerisinde olan Türklerde de Cumhuriyet kavramı var olmamakla birlikte Demokrasi kavramı oldukça gelişmişti. İslam öncesi var olan "Kurultay", Türk Kağan (Yöneticisi)'nı seçmekle beraber mevcut Kağan'a da danışma ve istişare etme görevlerini yürütmekteydi. Kurultay gibi demokratik uygulamalar, tarih boyunca Türker'de görülmüştür. Türker'in İslam dinini kabulüyle birlikte Kurultay'ın yerini İslami bir kavram olan "Şûra" almıştır. Kurultay ile yaklaşık olarak aynı görevleri ihtiva eden Şûra, Türk-İslam Devletlerinde etkili bir kurum olmuştur. Türk-İslam Devletlerinde "Divan" adıyla kurulan danışma meclisleri, Türkiye Cumhuriyet'inin var olduğu tarihe kadar Türk Demokrasisi adına nispeten etkili bir kurum olmuştur.

İşte bu noktada Doğu ve Batı'nın Demokrasi-Cumhuriyet ikileminde gelişimlerini özetlemiş oluruz. Batı'nın demokrasisi ile Doğu'nun demokrasisi arasındaki en önemli fark, hizbî yapılanmadır. Doğu'nun demokrasi anlayışı ilk çağlardan süregelen istişari bir anlayış olsa da Türk-İslam Devletlerinde görünen Divan kavramı asla Monarşist düzene karşı bir görüş oluşturamazdı. Divan'ın temel amacı bir meşveret meclisi olmasıdır. Yani Mutlak Monarşi içinde var oluş amacı Monark'a danışmanlık yapmak ve onun kararlarına meşruiyet kazandırmaktır. Batı Liberal Demokrasisi ise Hizbî ve çok sesli bir yapıdır. Pek çok farklı görüşten partinin Batı demokrasisi içerisinde var olduğu gözlemlenmekle birlikte 19. ve 20.y.y.'da Monarşi karşıtı fikirler nadiren zikredilmiş; Mevcut Liberal-Kapitalist sisteme katkı sağlayacak partiler iktidara gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında Osmanlı son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemini ele aldığımız vakit Modern Türk Demokrasisinin Şark'tan ilham alınan özgün bir demokrasi anlayışı olduğunu görürüz. 1908 Devrimiyle beraber İttihatçı kadro, Batı

Liberal Demokrasi'sini Osmanlı'ya empoze etmeye çalışmıştı. Lakin bu Demokrasi anlayışını iyi ve kötü anlamda besleyen bir noktası vardı. Bu da İttihatçı rejimin mevcut Avrupa sistemlerinden bile daha ileri bir Liberal Demokrasi kavramını oluşturmaya çabalamasıdır. Meşrutiyet sonrası çıkan partilere baktığımız vakit, pek çok farklı düşünceden müteakip partinin Osmanlı Siyasi Hayatında olduğunu görürüz. Liberal İttihat ve Terakki'nin yanında, İslamcı İttihad-ı Muhammedi, Anarko-Liberal Osmanlı Ahrar Fırkası, Sosyalist Osmanlı Sosyalist Fırkası ve hatta Komünist bir Fırka(Osmanlı İştirakiyûn Fırkası)'nın dahi mevcut olduğunu görürüz. Bununla beraber pek çok azınlık örgütlenmesi de legal olarak faaliyetlerine devam etmekteydi. Fakat bu durum geçerliliğini uzun sürdürememiş, İttihat Terakki'nin tek fırka olduğu 1912 tarihine kadar empoze edilen aşırı liberal sistem devletin kötü olan tarafını göstermiş ve Osmanlı'da bir anarşi ortamının oluşmasına sebep olmuştur. İttihat Terakki tek fırka olduktan sonra ise Şark'ın kümülatif şartlarına uyum sağlamıştır. Bu dönemde Askeri-Siyasi bir teşkilat olan İttihat Terakki, Şark'ta var olan otorite kaynağını fırka olarak kurmaya çalışmıştır. Bununla beraber Meclis işlemeye devam etmiş ve İttihatçılık Prusya tipi bir liberal devrim düşüncesi şeklini almıştır.

CHP'nin temel ilkelerinden biri de bu araştırmanın en önemli noktalarından birini oluşturan milliyetçilik ilkesidir. CHP, Halkçı ve Devrimci olduğu kadar Milliyetçilik düşüncesine de bir o kadar bağlı bir partidir. Nitekim 6 prensipten önce 1927'deki parti tüzüğünde üç temel ilke olarak Cumhuriyetçilik ve Halkçılığın yanında partinin Milliyetçilik düşüncesini de benimsediği belgelerde belirtilmiştir.[352]

CHP'nin benimsediği Milliyetçilik fikrinin özünü anlayabilmemiz için birinci bölümde bahsedilen Milliyetçilik düşüncesine dönmemiz gerekir. Anlatıldığı üzere Milliyetçilik dünya siyaset ve düşünce tarihinde iki türlü ortaya çıkmış bir akımdır. İlk olarak duyusal bir fenomen şeklinde ortaya çıkan Milliyetçilik, 1789 Fransız Devrimiyle doktirinsel ve eylemci bir hal almıştır. İşte CHP'nin Milliyetçilik anlayışını ikinci aşamada aramak gerekir. Siyaset ve Tarih biliminde kimi yazarlar tarafından gerici bir düşünce olarak gösterilen milliyetçiliğin[353] 1789 deneyinden günümüze kadar olan sürecini incelediğimiz vakit son derece ilerici, devrimci ve dinamik bir düşünce olduğu gözlemlenir. Nitekim Milliyetçilik, özellikle 1789'dan 20. Asrın ilk çeyreğine kadar çok

[352]TBMM Kütüphanesi Açık Arşivi, *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi,* 1927, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/880

[353] Bu görüşün örneklerinden biri ve araştırmamın karşı görüşü için bknz: Tanıl BORA, "*Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar" ,* Birikim Yayınları, 2006, İstanbul, s. 65-71

kimlikli Emperyal Monarşilere karşı devrimci bir statü üstlenmiştir. 1789 ve daha sonra 19. Ve 20.y.y.'da ortaya çıkan devrimlerin çoğunluğu, "Milli Hakimiyet" esasına dayanan Milliyetçi devrimlerdi. Ulus devletlerin ortaya çıkışı ve Emperyal Monarşilerin Milli Monarşilere dönüşümü, insan hak ve hürriyetleri açısından liberal bir hüviyetteydi. Milliyetçiliğin bu liberal-devrimci yönü 20.y.y'a kadar insanlara seçme ve seçilme hakkı, yurttaşlık hakkı ve her insanın hayatını güvence altına alan insan hakları gibi ilerici katkılar sağlamıştır. Bu siyasi hareketlerin getirilerine ve çağın koşullarına baktığımız vakit Milliyetçilik ilerici bir düşünceyi, onun karşısında olan Monarşizm ise gerici bir düşünceyi temsil eder. Çünkü Monarşist bir devlet tüm hâkimiyeti belli bir aile mensubiyetine dayandırır. Bunun dışında kalan insanlar ise mevcut ülkedeki ailenin "kul" u veya tebaasıdır. Bu noktada mevcut hanedan tebaasına karşı her türlü yaptırımı gerçekleştirmede özgürdür. İşte Milliyetçilik, hanedan devletleri üzerindeki bu serbesiyeti ortadan kaldırmıştır.

Açıklamanın bu bölümüyle beraber CHP'nin milliyetçilik anlayışını da daha net bir şekilde ortaya konmuş olur. Denilebilir ki CHP'nin milliyetçiliği 1789'dan süre gelen yapısal milliyetçiliğin esaslarını ele alan ilerici bir milliyetçiliktir. CHP'nin benimsediği ilkelere de baktığımız vakit ilkelerin birbirinden bağımsız değil, birbirini tamamlayıcı bir niteliği olduğunu görürüz. Milliyetçilik de Cumhuriyetçiliğin tamamlayıcı ilkesidir. CHP'nin 1927'de kabul ettiği üç temel ilke "Milli Hakimiyet" adı altında toplayabileceğimiz bir bütündür. Buradaki en temel ilke cumhuriyetçiliktir. Bunun sebebi de CHP'nin temel mantalitesinin "Monarşi karşıtlığı" ve "halk yönetimi taraftarlığı" ndan oluşmasıdır. Milliyetçilik, Cumhuriyetçiliğin tamamlayıcısı olarak halkın devlete karşı olan sorumluluklarını belirleyen temel prensiptir. Milliyetçilik prensibinin siyasal görevi, halkın yeni kurulan ulus devlete kendini adamasını sağlamaktır. Bu adanmışlık için Ulus devlet, halktan belli başlı sorumlulukları yerine getirmesini ister. Bu sorumluluklar içerisinde vergi vermek, askere gitmek gibi somut sorumluluklar olduğu gibi bayrağa saygı, TBMM'nin varlığına karşı harekette bulunmamak ve yeni kurulan Türk devletine mutlak sadakat gibi soyut sorumluluklar da vardır. Milliyetçilik, Türk Milletinin mevcudiyetini korumak kadar Türk Milletini güvence altına alan yeni Türk Cumhuriyeti'ni de muhafaza etmeyi içeriyordu.

CHP'nin milliyetçiliğinin felsefi ve ideolojik kökenine baktığımız vakit karşımıza iki farklı anlayış çıkar. Birincisi ırksal olarak Türk mensubiyeti bulunmayan kişileri de Türk Milletinden atfeden patriyotik (vatansever) bir milliyetçilik anlayışı; İkincisi ise

mevcut Türk Milletine ırksal bir motivasyon oluşturabilecek kısmen rasist (ırkçı) bir anlayıştır. Bu ayrım CHP'nin iktidar yıllarında sürekli gözlemlenebilen bir ayrımdır. Kemalizm'in temel kurucu ideologlarına (Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker ve Yusuf Akçura gibi) baktığımızda, Kemalizm'in teoride ırkçı bir hüviyeti olmadığını görürüz. Mustafa Kemal Atatürk'ün yazmış olduğu ve manevi kızı Prof. Dr. Afet İnan tarafından hazırlanan *"Medeni Bilgiler"* adlı eserde Mustafa Kemal Atatürk milleti, *dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir topluluk* olarak nitelerken Türk Milletini de *Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkı*[354] olarak nitelendirmiştir. Bu Atatürk'ün zihninde oluşturduğu milliyetçilik kavramına yerinde bir örnek oluşturur. Bu anlayış genel anlamıyla CHP'nin de temel milliyetçilik politikasını oluşturacaktı. Nitekim 1931 yılındaki CHP Parti Programı da Atatürk'le aynı ifadeleri kullanarak, programın 2.Maddesinde Millet kavramını "*dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyet"* [355] olarak tanımlıyordu. Türkiye'nin bu kapsayıcı Ulusçuluğuna 22 Mayıs 1928 yılında çıkan Türk Vatandaşlık Kanunu da gösterilebilir. Bu kanunun dördüncü maddesinde *"Türkiye'de doğan ecnebinin Türkiye'de doğanın çocuğu Türk'tür."* İbaresi yer alır. Bu da Türk devletinin ırka dayanan bir hüviyeti olmadığına kanıt oluşturabilir.[356] Atatürk ve CHP'nin bu politikasının en temel noktasını Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşadığı sorunları tekrar etmeme ve dikkate alması isteği oluşturuyordu. Nitekim CHP'de genel sekreterlik görevini yürütmüş ve başbakanlık da yapmış olan Recep Peker de bu noktaya dikkat çekmekteydi. Kendisinin Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde vermiş olduğu *İnkılap Dersleri*' nde "Ulusal Birlik" konusunu işlerken yeni kurulan Cumhuriyet'te birlik olmanın önemini ve Osmanlı'nın mazisinden ders alınması gerektiğini irdelemekteydi. Ulusal birliği tanımlarken Peker "*aklı ve şuuru yerinde olan, biri ötekini tamamlayan ve seven, biri ötekinin hakkını ve şerefini kollayan yurttaşların birliği ve beraberliği"*[357] olarak açıklamıştır. Osmanlı'nın yok olma nedenlerinden birini de, yabancı devletlerin Osmanlıda ayrılıkçılığı desteklemesi olarak gösteren Peker, Türkiye'de ayrılıkçılığa karşı dikkat edilmesi ve bu unsurun millet içinde yaşamasına izin verilmemesi

[354] ATATÜRK, Mustafa Kemal, *"Medeni Bilgiler: Türk Milletinin El Kitabı"* , Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2010, s. 40
[355] TBMM Kütüphanesi Açık Arşivi, "*CHF Nizamnamesi ve Programı",* , 1931, Yer No: 75-3956, Demirbaş No: 75-5818, s. 30
[356] *"Türk Vatandaşlığı Kanunu"* , T.C. Resmi Gazete, Sayı: 904, 4 Haziran 1928, s. 329
[357] Recep PEKER, *"İnkılap Dersleri"* , İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 107

gerektiğini ifade etmiştir. Yusuf Akçura'nın 1925 yılında Türk Yurdu'nda kaleme aldığı *Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife* adlı makalesinde Modern Türk devletinin nasıl olması gerektiğini açıklamış; Yeni Türk devletinde milleti aynı hars (kültür)'ın ürünü olduğu için insanların aynı mefkûreye bağlı olduğunu bu yüzden de devletin milli olma özelliğini kazandığını söyler.[358] Ziya Gökalp de bilindiği üzere *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde "Türkiyecilik" mefkûresini ilk ve en önemli mefkûre olarak göstermiştir. Kemalizm'in ilk yaklaşımı tarih içerisinde pek çok defa görünen bir yaklaşımdır. Kemalizm'in bu yaklaşımında ırksal bütünlük zorunluluğu yoktur ve diğer milletleri dışlayıcı değildir. Bu milliyetçilik anlayışına göre belli bir ülke içerisinde var olan kişilerin kan veya genetik özelliklerinin aynı olması mühim değildir. Önemli olan kişilerin hangi kültürde yetişmiş olduğudur. Aynı ülke sınırları içerisinde bulunan kişiler eğer benzer kültürde yetişmişlerse, bu insanları bir topluluk olmaktan çıkarıp millet olma özelliğine taşır. Çünkü aynı kültürde yetişmiş insanlar benzer ahlaki, erdemli ve manevi özellikleri taşırlar. Bu durum da değer yargılarının benzer olmasını ve bir topluluğun ortak değerler üzerinden bir ülkü birliği yaratmasını sağlar.

CHP'nin yaygın olan bu ilk yaklaşımına karşılık ikinci yaklaşım olarak adlandırabileceğimiz milliyetçilik anlayışı, CHP'nin bir takım uygulamaları ile sınıflandırılabilecek bir anlayıştır. Bu anlayış, rasist (ırkçı) olarak adlandırabileceğimiz bir milliyetçiliktir. Özellikle kuruluş yıllarından 1930'lu yıllara kadar bir takım kanun ve uygulamalarda gözlemlenen bu rasist anlayışa, şu kanun ve uygulamalar örnek gösterilebilir:

3.3.1. Türk Tarih Tezi: Kemalizm'in Türkçü yaklaşımları arasındaki en önemli uygulama ve çalışmalarından biri de Türk Tarih Tezidir. 1930 yılında Atatürk'ün isteğiyle Türk Tarih Heyeti tarafından hazırlanan "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" adlı eserle Türk Tarih tezi ortaya konulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızı ve Türk Tarih Heyeti Başkanı olan Afet İnan tarafından hazırlanan Türk Tarihi'nin Ana Hatları, o zamana dek görülmemiş bir şekilde uç fikirli bir Tarih yaklaşımı sunmaktaydı. Bu yaklaşım ve teze göre dünyada var olmuş milletlerin çoğu Türk kökenlidir ve uygarlık Türklerle başlamıştır. Sümerliler, Hititler, Mısırlılar, Çinliler, Bazı Hint Boyları, Lidyalılar, Frigler ve İyonyalılar gibi kavimlerin Türk kökenli

[358] Yusuf AKÇURA, "*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife"* , Türk Yurdu, c.3, Sayı: 13, Ekim 1925(Akçura'dan aktaran Şenoğlu a.g.e, s. 54)

olduğunu iddia etmektedir. Bu tezin yazımındaki en önemli amaç Türklerin tarih içerisindeki meşruiyetini sağlamaktır. Nitekim kitabın giriş bölümünde bu kitabın bir deneme olduğu ve belli bir amaçla yazıldığı belirtilmektedir.[359] Bu kitabın yazılış amacını belirtirken yabancıların yazdığı Türk Tarihi eserlerinin yetersiz olduğunu, bu eserlerde Türk'ün tarihteki yerinin küçültüldüğünü ve bu eserle bu durumun ortadan kaldırılmasının amaçlandığı söylenmektedir. Kitabın özel olarak Türk Ulusu için yazıldığı belirtilirken, Türk Ulusunun Türk Tarihine dair yanlış görüş ve düşüncelerden arınmasını da yazılış amaçları arasında göstermekteydi.[360] Türk Tarih Tezinin çıkış amacına baktığımız vakit, bunun tarih bilimi içerisinde Avrupa merkezli tarih yazımına bir cevap niteliği oluşturduğunu görürüz. Nitekim 19. Ve 20. y.y. içerisinde geçmişten gelen tarih anlayışı uygarlık ve medeniyetin Avrupa kaynaklı oluşudur. Avrupa merkezli tarihin bakış açısına göre 2 çeşit millet tipi vardır. Bunlardan biri medeniyet kurucu milletler, diğeri ise medeniyet yıkıcı milletlerdir. İşte CHP'nin ilmi kadrosunun geliştirmiş olduğu Türk Tarih Tezi de bu yaklaşıma bir karşı çıkıştır. Esas itibarıyla ırkçı bir hüviyet taşımamasıyla birlikte Dünya'daki milletlerin çoğunluğunun kökeninin Türklere dayandırılması bir ihtimalle şoven olarak yorumlanabilir. Çünkü Türk Irkını Medeniyet kurucu milletlerin arasında saymakla beraber, mevcut olduğu tartışılan sarı ırkın da medeniyet yıkıcı olduğunu kabul etmiş sayılır ve bu da üstünlükçü bir bakış açısını oluşturur. Çünkü Avrupa'nın medeniyet tezlerinin temeli budur. Medeniyet, ancak Greko-Romen, Beyaz ırk tarafından inşa edilmiş bir yapıdır. Geri kalan ırklar ise ancak bunu yıkmayı amaçlayan yağmacı milletlerdir.

3.3.2. Antropoloji çalışmaları: "insanın kökenini, evrimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim", "insan bilimi" olarak tanımlanan[361] Antropoloji bilimi, Türkiye Cumhuriyeti yıllarında önemli bir yer teşkil eder. Osmanlı döneminde de çok etkili olmasa da Antropoloji bilimine dair çalışmalar mevcuttur. Lakin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte Antropoloji, Türk ırkının Avrupa ırkları karşısında ikinci sınıf gibi görünmesi algısının ortadan kaldırılması ve Türk ırkının Anadolu ve Türkiye'deki meşruluğunu sağlamak için bir araç olarak görülmüştür. Cumhuriyet dönemi Antropoloji çalışmaları, özellikle ünlü antropolog Eugene Pittard'ın görüşlerinin etkisiyle Şevket Aziz Kansu ve Afet İnan tarafından

[359] Afet İNAN ve diğ. , *"Türk Tarihinin Ana Hatları",* Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s. 1
[360] İnan, a.g.e, s. 1-3
[361], Emine Erden KAYA, *"Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve Irkçılık(1923-1938)"* , Akademik Hassasiyetler Dergisi, C: 2, Sayı: 3, 2015, s. 29

yapılmıştır. Eugene Pittard'ın görüşleri Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde mühimdir. Çünkü Pittard, Anadolu Türklerinin Asya Türkleri (Tatar-Moğol) ile bir bağının olmadığını ve Anadolu Türklerinin "beyaz ırka" mensup olduğunu iddia etmekteydi. Bu da kendisini Avrupa'ya entegre etmeye çalışan Türkiye için, makbul ve geçerli bir teoriydi. Pittard yazılarında şöyle demektedir:

"Bugün için yalnız Türkiye'nin Asya parçası üzerinde durmak istiyorum. Burada şahsi Antropolojik anketler yapmak fırsatını buldum, Bu anketler evvelce Balkan Yarım Adasındaki Türkler üzerindeki yapmış olduğum anketlere ilâve olunmuştur. Türk 'Ulusunu teşkil eden insanlar büyük bir çoklukla beyaz ırka mensuptular. Mongoloid'ler (Tatarlar) azlıktırlar. İstilâlar şüphesizdir ki (Asya'da yahut kıtanın ekstrem hudutları üzerinde kalıyoruz) bu etnik vücuda yabancı unsurlar sokmuştur. Çerkezler gibi bazıları bizzat «ırk'ı» bile bozmuyorlar, bilâkis diğerleri meselâ: Nogay Tatarları ırkın çehresini değiştiriyorlardı. Fakat Türk kavminin büyük ekseriyeti, ıstılahlarda müştereken Osmanlı Türkleri diye anılan insanlar, itirazsız bir surette Avrupa, kıtasında yaşayan beyaz ırkın muhtelif tipleri arasında yer almaktadır."[362]

Bu doğrultuda Eugene Pittard ile birlikte çalışan Afet İnan da bizzat Pittard'ın görüşlerini benimsemiştir. Afet İnan'ın yazmış olduğu *"Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi"* adlı eser bu bakış açısıyla yazılmış en somut örnektir. Eserde dikkat çeken bir nokta da, eserin yazımı sırasında bilimsel dayanak oluşturmak amacıyla, Anadolu çevresinden 64.000 insanın kafatası ve kemik yapılarının incelenmesi ve ölçülmesi olmuştur. Bu eserinde Afet İnan 64.000 kişi üzerinde yapılan incelemeler sonucunda Türk ırkının brakisefal* kafatası yapısına sahip olduğunu bu yüzden de sarı ırka değil beyaz "ari" ırka mensup olduğunu iddia etmektedir.[363] Bu iddiaya göre tipik bir Türk erkeği ortalama 1.71 boy'a, brakisefal kafatası yapısına, leptoriniyen** burun yapısına ve koyu renkli saç ve göz yapısına sahipti. Afet İnan, Türk ırkının mensubiyeti konusunda ise 1931 yılında kurulan Türk Tarih Kurumunun görevlerinden birinin de Türklerin ırki karakterini belirlemek olduğunu ifade ederken, Türklerin ari ırka mensup oldukları iddiasını ortaya çıkarma bahsinde ise *"Beni, şahsen*

[362] Eugene PITTARD, *"Türk Irkı Hakkında"* , Ülkü Halkevleri Dergisi, C: VI, Sayı: 45, 1936, s.197(Pittard'dan aktaran Kaya, a.g.m, s. 45)

[363] Afet İNAN, *"Türk Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi"* , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947, s. 64-66

*Brakisefal: Düz ve kısa kafatası yapısı

**Lepotirinyen: Dar burun yapısı

bu etütlere sevk eden sebep ise, mektepte iken coğrafya ve tarih kitaplarında, Türk ırkını sarı ırk arasında görmekten bir aksülameldir (tepkidir)" demektedir.[364] Eserin geri kalan bölümünde ise Afet İnan 64.000 kişi üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, Türklerin genel boy, kafatası, göz, burun, omuz genişliği gibi yapıları üzerinde vardığı sonuçları sayılar ve özellikler üzerinden açıklamıştır.[365] Afet İnan gibi isimlerin bu çalışmaları yapmasındaki en önemli sebep Türk Milleti'nin Anadolu'daki meşruiyetini sağlamaktır. Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezinde de görebileceğimiz gibi, bu çalışmaların ana sebebi Türk milletine atfedilen "medeniyet yıkıcı" algısını yok etmek ve Türk milletinin en az Avrupalılar kadar ileri ve gelişmiş bir millet olduğunu ispat etmekti. Kafatası ölçümü bugün ırkçı bir uygulama olarak gözlemlenmektedir. Fakat şu nokta unutulmamalıdır ki Antropoloji biliminin de yapması gerekenler bunlardır. İnsan vücut yapılarının çeşitli yöntemlerle ölçümü ırk bilimi olan Antropolojinin birer parçasıdır. Bu çalışma 1936 yılında Atatürk'ün teşvikiyle bizzat başlamış 1937 yılına dek sürmüştür.[366] Bu ırk çalışmalarını yaptığımız çalışmanın bakış açısından rasist yapan unsur ise, çalışmanın siyasi bir arka plan çerçevesinde gerçekleşmiş olmasıdır. Mevcut dönemde Antropoloji ve ırka dair çalışmalar revaçta olmasına karşın Afet İnan'ın yazmış olduğu bu eser Türklerin Aryan ırkına mensubiyetlerini, dolayısıyla medeniyet kurucu Avrupa'ya ait olma fikrini kabul ettirmeye çalışmaktaydı. Bu da Türkiye'nin Avrupa'nın mevcut dönemde öne sürdüğü "medeniyet kurucu beyaz ırk" görüşünü benimsediğini ve Avrupa'nın bu rasist yaklaşımını kabul ettiğini gösteriyordu. Türk'ün beyaz veya aryan ırkına mensubiyeti doğal olarak onu medeniyet yıkıcı diğer ırklara karşı üstün konuma koymaktaydı. Bu yüzden bu uygulamanın Avrupalıların ortaya koyduğu çalışmalar kadar ırkçı olduğu söylenebilir.

3.3.3.Yabancılara karşı kanunlar: Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bilindiği üzere 1923 yılından itibaren pek çok devrim gerçekleştirmiş, bu devrimleri belli kanunlara bağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin meşru faaliyetleri ancak kanunlar aracılığı ile gerçekleşir hale gelmiştir. Kuruluşundan itibaren çok sayıda kanun çıkaran TBMM'nin bazı kanunları da yabancı ve ülkedeki gayrimüslimlere yöneliktir. Bu kanunların bir kaçı Türkiye'nin ırkçı bir politikaya sahip olup olmadığını tartışmaya açmaktadır. Bu kanunlara örnek verecek olursak ilk olarak 20 Şubat 1929'da çıkarılan *Memurin Kanunu* gösterilebilir. Bu kanunun birinci maddesine göre devlet kurumlarında çalışan

[364] İnan, a.g.e, s. 66-67
[365] Ayrıntılı bilgi için bknz: İnan, a.g.e, s. 67-186
[366] İnan, a.g.e, s. 67-75

memurlara yabancılarla evlenmeme şartı konulmuştur. Eğer bir memur faal görevinde iken bir yabancıyla evlenirse, bu kanuna göre görevinden istifa etmiş sayılırdı.[367] Diğer bir kanun ise 6 Haziran 1932'de kabul edilen *"Türkiye'de Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında kanun"* adlı kanundur. Bu kanun, Türk vatandaşlarının hangi mesleklerde çalışmasının serbesiyeti olduğunu açıklarken, bu mesleklerin yabancılar tarafından icra edilmesinin yasaklandığı da birinci madde uyarınca ilan edilmişti. 30'a yakın sanat ve meslek dalı zikredilen kanunda, sadece Türk vatandaşlarının çalışmasının uygun olduğu, bu mesleklerde yabancıların çalışmasının yasaklandığı bildirilmiştir.[368] 1934 yılında ilan edilen iki kanun da mevcut tartışma içerisinde ele alınabilecek kanunlardır. Bunlardan ilki Dahiliye vekili Şükrü Kaya'nın teklifiyle düzeltilen soyadı kanununun bir maddesidir. Şükrü Kaya, soyadı kanunu tartışılırken meclise bir teklifte bulunmuştur. Şükrü Kaya'nın bu teklifi, kişilerin Çerkes, Laz, Çeçen gibi etnik kimliklerin isimlerden kaldırılmasıydı. Bu teklifi verirken Kaya, şu sözleri sarf etmiştir: "*Sonra yabancı milliyet isimlerini de kaldırmak istiyoruz. Memleketimizde, hariçten gelmiş, memleketimiz yerlisinden olan bazı kimseler, başka bir camia ismini taşımaktadırlar. Meselâ: Arap, Çerkeş, Çeçen gibi binlerce isimler vardır. Bunları da kaldırmak lâzımdır. Meselâ, Çeçen İbrahim, Lâz Memet gibi isimler kullananlar, kendilerine mutlaka başka isim bulmalıdır. Binaenaleyh, maksadımız filen mevcut olmayan, fakat hayallerde yaşayan ayrılığı kaldırmaktır. Bu ayrılıktan haricin yakın zamanlarda dahi istifade ettiği vakidir. İşte bu ayrılığı kaldırmak çok lâzımdır."* [369] Bu konuşma ve kısa süren tartışmaların ardından 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu kabul edilmiştir. Kanunun üçüncü maddesine müteakiben de aşiret, yabancı ırk ve millet isimlerinin soyadında kullanılması yasaklanmıştır.[370] 1934 yılının Haziran ayında kabul edilen bir başka kanun da 14 Haziran 1934 yılında kabul *edilen İskân Kanunu*'dur. 21 Haziran'da yayımlanan Resmi gazeteye göre muhacir ve mültecilerin hakları ve ülkeye girişleri İskân Kanunu ile belirtilmiştir. Bu kanunda ilginç bazı noktalar vardır. Örneğin Türkiye'ye muhacir olarak alınması yasak olan kimseler sıralandığında *"Türk Kültürüne bağlı olmıyanlar, Anarşistler, Casuslar, Göçebe Çingeneler, Memleket dışına çıkarılmış olanlar"* ibareleri mevcuttur. Dokuzuncu

[367] *"Memurin kanununun dördüncü maddesinin(Z) fıkrasının tadiline dair kanun"* , T.C. Resmi Gazetesi, Sayı:1127, 24. 2. 1929, s. 180
[368] *"Türkiyede Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında kanun" ,* T.C. Resmi Gazete, Sayı: 2126, 16. 06. 1932, s. 537
[369] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, 4.Dönem, C: 23, 71. Birleşim, 21 Haziran 1934, s. 246
[370] *"Soyadı Kanunu" ,* T.C. Resmi Gazete, Sayı:2741, 2 Temmuz 1934, s. 4075

maddede ise Türkiye tabiiyetinde bulunan Türk kültürüne bağlı olmayan göçebelerin ve çingenelerin Türk Kültürü'nün hâkim olduğu yerlere "serpiştirilmesi" kararı alınmıştır. 11. Maddenin B fıkrasına göre ise Türkçeden başka bir dil konuşanlar için iskân ettiği bölge dışında bir yere nakli veya vatandaşlıktan çıkarma gibi kararlar alınmıştır. Bu maddenin C fıkrasına göre ise, şehirlerde ve köylerde yaşayan yabancı nüfus, toplam nüfusun %10'unu geçmesi ve yabancıların ayrı mahalle kurması yasaklanmıştır.[371]

Görüldüğü üzere ülke içindeki Gayrimüslimlerden ziyade dışardan gelen ve ülke içinde yaşayan yabancılara karşı yaptırımlar uygulanmıştır. Bu kanun ve kararnameler zaman içerisinde değiştirilerek kaldırılsa da mevcut dönem içerisinde uygulanmıştır. Uygulandığı dönem göz önünde bulundurulmayarak bakıldığı vakit bu kanunlardan bazıları ırkçı olarak yorumlanabilir. Bu kanunlar içerisinde Sanat ve Hizmetler Kanunu rasist bir yaptırım olarak gözlemlenebilir. Özellikle yabancıların belli mesleklerden men edilmesi ülke içerisindeki eşitlik ilkesine bir tezat oluşturur ve dışlayıcı bir tutuma yol açar. Fakat hatırlanmalıdır ki bu tip uygulamalar Osmanlı İmparatorluğu zamanında da mevcuttur. Örneğin Tanzimat döneminde yabancıların Tercümanlık mesleğini yürütmeleri yasaklanmıştı. Soyadı Kanunu ile ilgili düzenleme ise ilk bakışta ırkçı ve ayrımcı gibi gözükse de Dahiliye vekili Şükrü Kaya'nın sözleri kanunun gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle bu kanunun çıkış amacının insanlar arasındaki ayrımcılığı sonlandırmak olarak belirtilmesi yerinde bir tespittir. Çünkü ırkçılık yerine diğer bir bakış açısıyla baktığımız vakit, Çerkes, Laz ve Kürt gibi lakapların bir Milli devlet olan Türkiye Cumhuriyetinde eşitsizlik sağlayıp, ayrımcılığa yol açacağı açıktır. Esas tartışılması gereken kanun ise İskân Kanunudur. Bu kanunda zikredilen Çingene ve Türk kültürüne bağlı olmayan kimselerin muhacir olarak alınmaması açık bir şekilde ayrımcılıktır. "Türk kültürüne bağlı olmayan kimseler" cümlesi açık bir tanımlama vermese de, zannımca burada ülkeye karşı hain konumuna geçebilecek kimse anlatılmak istenmiştir. Lakin bu ifade ucu açık bir cümle olduğundan istismara açık olabilir. Göçebe Çingene'lerin yurda alınmaması ise bir ayrımcılıktır. Ayrıca yurt içinde yaşayan çingenelerin Türk kültürünün egemen olduğu yerlere "serpiştirilmesi" ifadesi de ilk bakışta bir asimilasyon politikasını çağrıştırmaktadır.

CHP'nin millet ve ırka dair birinci ve ikinci yaklaşımını sunduktan sonra karşımıza şu soru çıkmaktadır. CHP'ye 1923 yılından 1938 yılına kadar hangi yaklaşım hakimdir?

[371] *"İskân Kanunu"* , T.C. Resmi Gazete, Sayı:2733, 21 Haziran 1934, s. 4003-4004

Bu sorunun cevabı ilk bakışta birinci yaklaşımdır. Lakin görüldüğü üzere tarihi süreç içerisinde, bazı uygulamalar vasıtasıyla bütünleyici bir milliyetçilik fikrine tezat oluşturacak durumlar yaşanmıştır. Uygulamalar ve söylemler ele alındığı vakit karşımıza şöyle bir tablo çıkar. CHP'nin Milliyetçilik Politikası, teorik olarak bütünleyici olduğu kadar kendi iç dinamiklerinde rasist unsurlarda barındırmakla beraber salt bir ırkçılık değildir. Yani Kemalist Milliyetçilik, ülke içindeki unsurları "Türk" potası altında eritmeyi amaçlar. Kan veya ırk temelli bir milliyetçilik değildir. Turan veya irredenta konusunda ise kesin bir surette ret söz konusudur. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk ırkçılık ve Turancılık konusunda görüşlerini net bir şekilde ifade eder: "*Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır."*

"Hiçbir hudut tanımayarak, dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet halinde birleştirmek, erişilmesi imkânsız bir hedeftir. Bu asırların ve asırlarca yaşamış olan insanların çok acı, çok kanlı hadiseler ile meydana koyduğu bir hakikatdir."[372]

CHP'nin milliyetçilik anlayışı her şeyden önce özgün bir milliyetçiliktir. Geçmişten süre gelen kültürel birikimi reddetmediği gibi onu çağ'ın şartlarına uyarlamaya çalışır. İdeolojik olarak geçmişte özgün yapıtlar ortaya koyan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi isimlerin milliyetçilik anlayışlarını miras almıştır. I. Cihan Harbi, Kemalist ideolojinin Türkçülük ve Turancılığa karşı olan bakışını değiştirmiştir. Kemalizm, Turancılığı irredantist bir görüş olarak görmüş ve reddetmiştir. Türk İdealizminin nihai noktasını temsil eden Turan yerine de 1920 yılında Misak-ı Milli yerleştirilmiştir. Turan idealine göre Reelpolitik'e çok daha uygun olan Misak-ı Milli Anadolu'ya yakın coğrafyalarda bulunan Türk unsurları bir araya getirerek Türkiye Cumhuriyetinin siyasal gücünü arttırmayı ve Milli Hâkimiyeti tam manasıyla oluşturmayı amaçlamıştır. Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi politikası hem Atatürk hem de İsmet İnönü dönemlerinde Türkiye Cumhuriyetinin siyasal pozisyonunu belirleyen unsur olmuştur. Nitekim bu hedef doğrultusunda 23 Haziran 1939'da Hatay, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisine alınmıştır. Kemalizm'in Türkçülüğü konusuna dönecek olursak ise, Kemalizm, milliyetçilik konusunda Türkçülüğün Cumhuriyete uyarlanmış bir hali gibidir. Nitekim parti kadroları da hiçbir zaman Türkçü olduklarını gizlememişlerdir. Örneğin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, 1937'de Türkçülük konusunda şöyle bir

[372] Cemal AVCI, *"Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı",* Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2003, s. 77

açıklamada bulunmuştur*: Biz, tarihi önümüze bimehaba açabilir ve bakabiliriz. Zaten insanlık tarihi Türklerle başlamıştır. Türkler olmasaydı belki tarih olmazdı ve muhakkak ki medeniyet te başlamazdı… Atatürk'ün vazettiği prensipler Türktür. Yani asliyeti ve menşei itibarile tamamile milletin kendi seciyesinden alınmış ve onun bütün ihtiyaç ve zaruretlerine uygun olarak seçilmiştir. Bu prensipler aynı zamanda Türkçüdür de.. Bu itibarladır ki millicilik vasfı kendiliğinden çıkan bir zaruret olur. Bu milletin son asırlarda, gerek ekonomik hayatta gerek sosyal hayatta çektiği elemleri burada tekrar etmek istemem. O son safhaların hazin sahnelerini; Atatürkün nutuklarında açık olarak görmek mümkündür. Eğer tekrar bu acı hatıralara Sönmemek, bu elîm hayatı yaşamamak ve beşeriyete de böyle bir felâket hazırlamak istemiyorsa Türk milleti, behemehâl Türkçü ve millici olmak lâzımdır.*[373]

CHP'nin Türkçülük anlayışı ise İTF'nın benimsediği irredantist ve siyasi Türkçülükten ziyade patriyotik bir kültür milliyetçiliğidir. Türkçülüğün entelektüel seviyeye dönüşü ise Cumhuriyet döneminde olmuştur. Cumhuriyetin sosyal ve siyasal devrimlerinin yanı sıra kültürel boyutları da vardır. Bu kültürel devrimler, içerisinde Türkçülüğün ilmi ilerlemesine hizmet edebilecek uygulamalar da vardır. Türk Dil Kurumunun ve Türk Tarih Kurumunun açılması da İlmi Türkçülüğe hizmet eden kültürel devrimlerdir.[374] Ayrıca Siyasal Türkçülük ise, Cumhuriyet döneminde, ırkçı tabanlı olmayan, patriyotik bir milliyetçilik anlayışını kapsar. Bu dönem milliyetçiliğinin bir başka özelliği de Batı kaynaklı *"Nationalism"* kavramından etkilenmiş olması ve Ulusçuluk kavramını ortaya atmış olmasıdır. Türkiye Cumhuriyetinden önceki dönemlerde bilindiği üzere Türkçülük kavramı milliyetçiliği karşılar bir konumdadır. CHP döneminde ise bu kavram batı kaynaklı olan *Naitonalism,* yani ulusçuluk ile pekiştirilmiştir. Daha önceden de bahsedildiği üzere Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu kadrosu, Fransız Rasyonalizm' inden oldukça etkilenmiştir. Ulus Devlet kavramı ile beraber Fransız tabanlı, Avrupa milliyetçiliğinin ünitarist anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışa göre mevcut ülke içerisindeki topluluk, çoğunluğun hakim olduğu etnisite ile isimlendirilir. Böylece bir ırk ve kan benzerliğinin üzerinde kültür ve ülkü birliğine dayanan ulus kavramı oluşur. Bu görüşe karşı, Kemalizm'in önemli ideologlarından biri olan Munis Tekinalp, Kemalist Milliyetçiliğin herhangi başka bir ülkenin

[373] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, 5.Dönem, C: 16, 33. Birleşim, 5 Şubat 1937, s. 59-60
[374] Mehmet KAYIRAN, Mustafa Yahya METİNTAŞ, *"Atatürkçü Düşünce Sistemi: Atatürkçülük(Kemalizm)"* , Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 51, 2013 (Bahar), s. 591

milliyetçiliğinden ilham alınmadığını ve özgün olduğunu söylemektedir.[375] Recep Peker'in 1931'deki bir konuşmasından alıntı yapan Tekinalp, Peker'in *"Çerkeslik, Lazlık ve Pomaklık gibi düşünceler aşılanmış olan vatandaşlarımızı kendimizden sayarız… Bu yanlış anlayışları iyilikle ve içtenlikle düzeltmek görevdir."* Cümlesine dayanarak Türk milliyetçiliğinin üniter yapısına dikkat çekmiştir.[376] Kemalizm'in milliyetçilik anlayışının özgün olduğu doğru bir yaklaşımdır. Kemalizm özellikle Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi düşünürlerin fikirleriyle kendi devrimci yapısını sentezlemiştir. Nitekim Ziya Gökalp, 1923 yılında yayınladığı *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde "Türkiyecilik" kavramına vurgu yapmış ve geçmişten süregelen kültür milliyetçiliğini, Kemalist düşünce içerisine uyarlamıştır. Yusuf Akçura ise Yeni Türk devletini tanımlarken çağdaş devletin şartlarından biri olarak liberal olmayı gösterir. Lakin buna karşı Liberalizm düşüncesine çok sert karşı çıkışları vardır. Liberalizm'i demokrasi karşısında gerici bir unsur olarak nitelendiren Akçura, çağdaş devletin halk hakimiyetine dayanması gerektiğini, fakat hürriyetçiliği yani liberalizmi kabul etmemesi gerektiğini söylemiştir. Akçura'nın bakış açısına göre Liberalizm'in öne sürdüğü sınıf çıkarları, asla halkın çoğunluğuna karşı durmamalıdır.[377] Bu görüşüyle Yusuf Akçura Türkiye Cumhuriyetinde, Avrupa'nın temel siyasi felsefelerinden biri olan Liberalizm'e bir reddiye sunmuş ve kendi fikirlerini öne sürmüştür. Fakat bu Avrupa tabanlı milliyetçilik anlayışından hiçbir surette etkilenmediğini göstermez. Örnek olarak Fransız devrimi ve ardından ortaya çıkan milliyetçilik anlayışı hem Munis Tekinalp'in örnek verdiği Recep Peker'de hem de Mahmut Esat Bozkurt'ta bahsedilir. Mahmut Esat Bozkurt *Atatürk İhtilali* adlı eserinde devrimin dinamiklerini anlatırken, geçmiş devrimler içerisinde Fransız devriminden sıkça bahsetmiş ve İnsan hakları beyannamesinin önemini maddelerini vererek anlatmıştır.[378] Recep Peker ise verdiği İnkılap derslerinde Türk Devriminin özgünlüğünden bahsetmekle beraber[379] Fransız milliyetçiliğini anlatırken bu milliyetçilik türünü "sınır içi milliyetçilik" olarak tanımlamıştır. Sınır içi milliyetçiliği açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır. *"Mesela, Fransa'nın bugünkü sınırı içinde yaşayan herkes Fransız'dır. Hakça ve şerefçe biri ötekinden üstün olmayan birer yurttaştır… Yurdun hayatı mevzubahis olduğu zaman, birden müdafaasına koşarlar. Orada tarih telakkisi bakımından olduğu gibi, ırk ve kan*

[375] Munis TEKİNALP, *"Kemalizm"* , Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2012, s. 251
[376] Tekinalp, a.g.e, s. 253
[377] Şenoğlu, a.g.e, s. 82
[378] Mahmut Esat BOZKURT, *Atatürk İhtilali I,* Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000, s. 46-49
[379] Peker, a.g.e, s. 34

bakımından da, ulusu teşkil eden bu cüzler arasında bir fark kabul edilmez… Fransa'da hangi kandan olduğu ve nereden geldiği aranılmaksızın yurda vazife bağını duyan her yurttaş Fransız'dır.[380] Bu örnek ile Kemalizm'in teorisi karşılaştırıldığı vakit, Kemalizm'in bu sınır içi milliyetçiliği kabul ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak CHP ve Türkçülük-Turancılık hakkında şunlar söylenebilir: CHP, Turancılığı reddetmiş, Türkçü ve Türk milliyetçisi bir partidir. Kemalizm, kültür, vicdan ve ülkü birliğine dayanan bir ulusçuluk kavramı ile 1923'ten itibaren Türk milliyetçiliğine yeni bir şekil vermiş, Avrupa tabanlı ve kendisinden önce var olmuş Türkçü düşünceleri sentezleyerek ve uyarlayarak Kemalizm, özgün bir düşünce ortaya koymuştur. Bu milliyetçilik anlayışı istisnalar dışında ırkçı bir anlayış barındırmaz, şoven değildir. Tüm yurttaşları bünyesinde toplamak isteyen üniter bir vatansever (patriyotik) anlayışa sahiptir.

3.4. Cumhuriyetin Kuruluş Dönemlerinde Parti Dışı Türkçü- Turancı Düşünürler

CHP dışında gelişen Türkçü-Turancı akımı dile getirirken, bunu 3 farklı yazar üzerinde açıklamayı uygun gördüm. Bu yazarlar arasında özellikle Zeki Velidi Togan ve Hüseyin Nihal Atsız, Cumhuriyet dönemi Türkçü-Turancılığın en önemli iki ismidir. Cevat Rifat Atilhan'ı ise yabancı kaynaklardan gelişen ırkçı-milliyetçi düşüncelere bir örnek teşkil etmesi bakımından koymuş bulunuyorum.

3.4.1. Nihal Atsız

Hüseyin Nihal Atsız (12 Ocak 1905 11 Aralık 1975), Türk yazar, şair, tarihçi ve düşünce insanı. Nejdet Sançarın ağabeyidir. Yağmur Atsız ve Buğra Atsızın babasıdır. Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğü savunan Tarihçi-Edebiyatçılar arasında öne çıkan bir isim olmuştur ve bu konuda makale, şiir ve roman türlerinde eserler vermiştir. Atsızın babası Gümüşhane'nin Torul kazasının Midi köyünün Çiftçioğulları ailesinden Deniz Güverte Binbaşısı Mehmet Nail Bey, annesi Trabzon'un Kadıoğulları ailesinden Deniz Yarbayı Osman Fevzi Beyin kızı Fatma Zehra Hanımdır. Çiftçioğulları ailesinin tespit edilen ceddi 19. asrın başlarında yaşadığı tahmin edilen Ahmed Ağadır. Ahmet Ağanın İsmail, Süleyman, Hüseyin ve Şakir adlı dört oğlu olmuştur. İsmail Ağanın çocukları Mididen, Yozgat'ın Akdağ Madeni kazasının Dayılı köyüne göçmüşlerdir. Şakir Ağanın evladı olup olmadığı bilinmemektedir. Ahmet Ağanın üçüncü çocuğu olan

[380] Peker, a.g.e, s. 73-74

Hüseyin Ağa (1832 1894) ise 1850-1852 şıralarında Deniz eri olarak Istanbula gelmiş, okumayı ve yazmayı asker ocağında öğrenmiş, askerliğinin nihayetinde de teskere bırakarak Donanma-yı Hümayun da kalmış ve makina önyüzbaşlığına Çarkçı Kolağalığına terfi etmiştir. Hüseyin Ağanın eşi Emine Hayriye Hanımdır. İki çocukları olmuştur. Nevber Hanım ile Mehmet Nail Bey (1877- 1944). Mehmet Nail Bey de Osmanlı Donanmasına girmiş ve Deniz Kuvvetlerinde Deniz Güverte Binbaşılığından emekli olmuştur.Mehmet Nail Beyin ilk eşi 1903 yılında Yüzbaşı iken evlendiği Fatma Zehra Hanım (1884 1930)dır. Fatma Zehra Hanım, Deniz Yarbayı (Bahriye Kaymakamı) Osman Fevzi Bey ile Tevfika Hanımın kızıdır. Osman Fevzi Bey, Trabzonlu olup ailesi Kadıoğulları namı ile maruftur. Mehmet Nail Beyin ilk eşinden üç çocuğu olmuştur. 12 Ocak 1905de Hüseyin Nihal (Atsız), 1 Mayıs 1910da Ahmet Nejdet (Sançar) ve Aralık 1912'de Fatma Nezihe (Çiftçioğlu) dünyaya geldi.1930 yılında ilk eşinin damar sertliğinden vefatı üzerine Mehmed Nail Bey, 1931 yılında yeniden evlenmiştir. İkinci eşinin adı da Fatma Zehra'dır. İkinci eşinden 1932 yılında Necla (Çiftçioğlu) adlı bir kızı olan Mehmed Nail Bey ikinci eşiyle geçinememiş ve iki yıl sonra ayrılmıştır. Hüseyin Nihal Atsız, 12 Ocak 1905te İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Kadıköy'deki çeşitli okullarda, orta öğrenimini Kadıköy ve İstanbul Sultanilerinde (İstanbul Lisesi) yaptı. Buradan mezun olunca Askerî Tıbbiye'ye yazıldı. Atsız, yükseköğrenim çağına gelip Askerî Tıbbiyeye kaydolduğu çağlarda Türkçülük fikrinin etkisi altına girmeye başladı. Ziya Gökalpin cenaze töreninin yapıldığı günün gecesi Türkçülük fikrine karşı öğrencilerle kavga ettiği ve daha sonrasında ise aralarında bir takım problemler geçen Arap asıllı Bağdatlı Mesut Süreyya Efendi adlı bir mülazım (teğmen)a selam vermediği gerekçesi ile 4 Mart 1925 tarihinde 3. sınıf talebesiyken Askeri Tıbbiyeden çıkarılmıştır.Bu olaydan sonra üç ay kadar Kabataş Erkek Lisesinde yardımcı öğretmenlik yapan Atsız, daha sonraları Deniz Yollarının Mahmut Şevket Paşa adlı vapurunda kâtip muavini olarak çalışmış ve bu vapurla İstanbul-Mersin arasında birkaç sefer yapmıştır.1926 yılında İstanbul Dârülfünûnunun Edebiyat Fakültesinin Edebiyat Bölümüne ve İstanbul Dârülfünûn'unun yatılı kısmı olan Yüksek Muallim Mektebine kaydolan Atsız, bir hafta sonra askere çağrılmış, tecil isteği kabul edilmeyen Atsız askerliğini 9 ay olarak 28 Ekim 1926 ile 28 Temmuz 1927 tarihleri arasında İstanbulda Taşkışlada 5. piyade alayında er olarak yapmıştır. Ahmet Naci adlı arkadaşı ile birlikte hazırladığı Anadoluda Türklere Ait Yer İsimleri adlı makalenin Türkiyat Mecmuasının ikinci cildinde yayınlanması ile hocası Mehmet Fuad Köprülünün dikkatini çeken Atsız, 1930 yılında Edirneli Nazmînin divanı üzerinde

mezuniyet çalışması yapmıştır (Divân-ı Türkî-i Basit, Gramer ve Lügati, 1930, 111 s. Türkiyat Enstitüsü Mezuniyet Tezi, no 82). Aynı yıl Edebiyat Fakültesinden mezun olmuştur. Atsız'ın sınıf arkadaşları arasında Tahsin Banguoğlu, Ziya Karamuk, Orhan Şâik Gökyay, Pertev Nâilî Boratav, Nihad Sâmi Banarlı gibi isimler yer alıyordu. Mezuniyetinden sonra Edebiyat Fakültesi Dekanı olan hocası Prof. Dr. Mehmet Fuad Köprülü, Maarif Vekâleti'nde Atsız için girişimde bulunarak, Yüksek Muallim Mektebini öğrenci olarak bitirdiği için, liselerde yapması gereken 8 yıllık mecburi hizmetini affettirmiş ve 25 Ocak 1931de Atsızı kendisine asistan olarak almıştır. Atsız, yine 1931 yılında Dârülfünûnun Felsefe bölümünden mezun olan ilk eşi Mehpare Hanım ile evlenmiş, ancak 1935 yılında ayrılmıştır. Atsız, 15 Mayıs 1931'den 25 Eylül 1932 tarihine kadar Atsız Mecmuayı çıkarmaya başladı. Mehmet Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan gibi edebiyat ve tarih bilginlerinin de içinde bulunduğu bir kadro ile yayın hayatına atılan bu Türkçü ve Köycü dergi, devrinde ilim, fikir ve sanat alanında çok tesir yaratan Türkçü bir çığır açmış, âdeta Cumhuriyet devri Türkçülüğünün öncüsü olmuştur. Atsız, kendini tanıtmaya başlayan ilk yazılarını (H. Nihal) imzası ile, hikâyelerini de (Y.D.) imzasıyla, bu dergide yayınlamaya başlamıştır. 1932 Temmuzunda Ankara'da toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi esnasında, Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'a Dr. Reşid Galibin yaptığı eleştiriler üzerine Atsız, içerisinde ikinci eşi Bedriye Atsız ile Pertev Nâilî Boratav'ın da bulunduğu 8 arkadaşı ile, Dr. Reşid Galib'e, Zeki Velîdî'nin talebesi olmakla iftihar ederiz diyen bir protesto telgrafı çekmiş ve bu telgraf üzerine de Reşid Galibin tepkisini üzerine çekmiştir.19 Eylül 1932de Reşid Galib, Maarif Vekili olmuştu. Kısa bir süre sonra da Mehmet Fuad Köprülünün dekanlıktan ayrılması üzerine Edebiyat Fakültesi Dekanlığına vekâleten bakan Ali Muzaffer Bey asâleten tayin edilmiştir. Reşid Galib, Atsız Mecmuanın 17. sayısındaki Dârülfünûnun Kara, Daha Doğru Bir Tabirle, Yüz Kızartacak Listesi adlı makalesi nedeniyle Edebiyat Fakültesi Dekanına baskı yaparak, 13 Mart 1933 tarihinde Atsızın üniversite asistanlığına son vermiştir. Üniversiteden çıkarılmasından birkaç gün sonra Atsız, Edebiyat Fakültesinin Dekanını Tokatlıyan Otelindeki bir çayda yakalayıp yüzlerce kişinin önünde tokatlamıştır. Atsıza bu hadise için hiçbir şekilde tepki gösterilmemiştir. Üniversite asistanlığından çıkarılan Atsız, Malatya Ortaokuluna Türkçe öğretmeni olarak tayin edilmiştir, Malatya'da kısa bir müddet (8 Nisan 1933-31 Temmuz 1933) Türkçe öğretmenliği yapan Atsız, Edirne Lisesi edebiyat öğretmenliğine tayin edilmiştir. Atsız'ın Edirne'deki edebiyat öğretmenliği de 3-4 ay kadar kısa bir müddet devam etmiştir. (11 Eylül 1933-28 Aralık 1933).Atsız, Edirne'de iken Atsız

Mecmuanın devamı mahiyetindeki aylık Türkçü dergi Orhun'u (5 Kasım 1933-16 Temmuz 1934, sayı 1-9) yayımlamıştır. Orhun dergisinde, Türk Tarih Kurumu tarafından çıkarılan ve liselerde ders kitabı olarak okutulan dört ciltlik tarih kitaplarında bulunduğunu iddia ettiği yanlışları Orhun dergisi de 9. sayısında ağır bir şekilde eleştirdiği için 28 Aralık 1933te bakanlık emrine alındı ve Bakanlar Kurulu kararı ile buradaki görevinden de uzaklaştırıldı. Atsız 1934'te İstanbul'daki Deniz Gedikli Hazırlama Okulu'na tayin oldu. Burada 4 yıl çalıştı ve 1938'de görevden alındı. Öğretmenliğe 1939 yılına kadar Özel Yüce-Ülkü Lisesi'nde devam etti. 1939-1944 arasında ise Boğaziçi Lisesi'nde çalıştı. Bu sırada Orhun adlı dergiyi tekrar yayınlamaya başladı.[381] Bu yıllar, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiği ve Türkiye'de ideolojilerin çarpıştığı bir dönemdi. Atsız, Orhun Dergisi'nin bir sayısında o sırada başbakan olan Şükrü Saracoğlu'na bir çağrı yayınladı. Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali gibi isimlerin Marksist bir hareket içinde olduğunu öne sürdü ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in istifa etmesini istediğini belirtti. Bu çağrı, birçok ilde komünizm aleyhinde ufak çaplı ayaklanmaları tetikledi. Tepki uyandıran bu mektubun ardından Atsız, Boğaziçi Lisesi'ndeki görevinden alındı ve Orhun Dergisi tekrar kapatıldı.

Sabahattin Ali, mektupta suçlanması üzerine Atsız'a bir hakaret davası açtı çünkü Atsız, Ali'ye "vatan haini" demişti. Bunun üzerine 6 ay mahkum oldu. 1944 yılında dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Nihal Atsız ve 34 arkadaşı aleyhine bir konuşma yaptı. Bunun üzerine grup yargılanmaya başladı ve Atsız altı buçuk yıl hapse mahkum edildi ancak karar temyize gidince bu süre 1,5 yıla indirildi.

Atsız, 2 yıl kadar iş bulamadı. 1949'da bir arkadaşı Milli Eğitim Bakanı olunca onun aracılığıyla bir kütüphanede çalışmaya başladı. Bu sırada Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Haydarpaşa Lisesi'ne atandı ve 1950 yılında burada öğretmenlik yapmaya başladı.

1952'de "Türkiye'nin Kurtuluşu" adlı konferansı üzerine bazı gazeteler Atsız'ın aleyhinde yazılar yazdı, konferans bazı kesimlerden tepki gördü. Bunun üzerine Haydarpaşa Lisesi'ndeki görevinden alınarak tekrar kütüphaneye tayin edildi. Süleymaniye Kütüphanesi'nde emekli olduğu 1952 yılına kadar çalıştı.

[381] http://www.nihal-atsiz.com/yazi/h-nihal-atsizin-hayati-2.html, (S.E.T:16.05.2017)

Atsız, 1950 yılında "Orkun" adlı dergide yazarlık yapmaya başladı. Bu yıllarda "Ötüken" adlı dergiyi de yayınlamaya başladı. Bu dergilerde yayınladığı bazı makaleler, genel anlamda "Marksistlerin Doğu'daki gizli çalışmaları" diye adlandırdığı yazıları tepki topladı, hatta Adalet Partisi üyelerinden biri Atsız aleyhine bir konuşma yaptı. Bu sırada "Ötüken"deki yazıları yüzünden Atsız ve bir arkadaşı açılan dava sonucunda 15 ay hapse mahkum edildi. Bu mahkumiyet kararının ardından çalıştığı üniversitedeki öğretmen ve öğrencileri dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ten Atsız'ın affını istedi ve bu istekleri Cumhurbaşkanı tarafından kabul edildi. Atsız, geçirdiği kalp krizi sonucu 11 Aralık 1975'te hayatını kaybetti. [382]

Atsız'ın Milliyetçilik anlayışı kendini yayınlamış olduğu eser ve yayınlarda gösterir. Örneğin çıkardığı Atsız Mecmua, Orhun ve Orkun dergilerinde "Her Türk bir ordu, katılmayan kaçaktır"[383] ifadesi yer alır. Atsız'ın milliyetçilik tasavvurunun öne çıkan en önemli iki noktası vardır ki bunlar; Turancılık ve Komünizm karşıtlığıdır. Fikirlerini açıklamış olduğu Türk Ülküsü adlı makalelerinden oluşan eserinde kendi düşüncelerini açık olarak söylemektedir. Bu hususta örnek verecek olursak:

"Dünya bir çarpışma alanıdır. Yaratıcı kuvvet, dünyayı bir çarpışma düzeni içinde yaratmış, yaratılanlar çarpışma düzeni içinde yaşayıp bugüne erişmişlerdir.

İnsanlar arasındaki çarpışma, birleşip düzene girmiş topluluklar arasında oluyor. Bu topluluklara, millet diyoruz… Amansız boğuşmalarda bazıları ortadan kalkmış, bazıları sonradan kurulmuş, fakat milletler her zaman var olmuş, her zaman birbiriyle savaşmıştır.

Savaşmak yaşamak için gereklidir. Çünkü milli çıkarların çatıştığı davaları bitirmek için savaştan başka çare bulunamamıştır…[384]

Cinslerin, aynı gaye için yaptıkları bu tesir ve karşılaştıkları tepkiden "hayat kavgası" doğuyor. Bu arada güçsüzler eziliyor, azalıyor; güçlüler yayılıp çoğalıyor. Bazı soylar ise büsbütün ortadan kalkıyor. Milletler arasında da aynı yasa hüküm sürer…[385]

[382] Ferit Salim SANLI, "*Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri"* , T.C. Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010 , s. 5-23
[383] Bknz: Ek 4
[384] Hüseyin Nihal ATSIZ, "*Türk Ülküsü"* , Ötüken Neşriyat, 2013, s. 15-16
[385] Atsız, a.g.e, s. 26

Gerçekte ise, bugün Türkiye'deki fikir akımları arasında yerli ve milli olan tek fikir Türkçülüktür. Faydalı veya zararlı olsun, ötekilerin hepsi dışarıdan gelmiştir. Komünizm bize Rusya'dan aktarılmış ve bir vatan ihaneti halini almıştır. Milletlerarası Yahudi aleti olan masonluk, Balkanlar yolu ile Türkiye'ye girmiştir. Bugün itibarda olan demokrasinin vatanı İngiltere, sonra Fransa'dır. Epey taraftarı bulunan iktisadi liberalizm ve devletçilikte yabancı köklüdür.[386]

Soyculuk, en nihayet, bir tarihi şuur meselesidir… Soyculuk aleyhinde bulunanlara şunu sormalı: Kendilerini Çingene ile bir tutarlar mı? Bir Çingene ile evlenirler mi? Çingene gelin veya damat kabul ederler mi? ...Türkçülüğün ikinci unsuru olan Turancılık, bütün Türklerin birleşmesi düşüncesidir… Sebebi her ne olursa olsun, başka milletlerin hakimiyeti altına düşmüş olan bu Türkleri bir tek devlet halinde toparlamak düşüncesi kadar haklı ve akla uygun ne olabilir?''[387]

Görüldüğü üzere Atsız'ın milliyetçiliği en temel haliyle bir nevi Türk korumacısı, Turancı ve Anti-Komünisttir. Irkçılık tartışmaları noktasında ise doğrudan saldırgan bir tutum yerine kendini Türk saymayan unsurlara karşı tepkisel, cephe alan bir nevi reaksiyoner bir tutumu vardır. Bu noktada da rasiszm'e kaçan yorumları vardır.

Atsız'a göre Türkçülük, Türk milliyetçiliğinin ismidir. Kelimenin sonuna getirilen ek ise mensubiyet, taraftarlık ve sevgiyi ifade eder. Başka milletlerin, sevgisi ya da taraftarlığının, bu kelimeyle ifade edilemeyeceğini söyleyen Atsız'ın, bu ekin nitelediği "mensubiyet" duygusunu ön plana çıkardığı görülmektedir. Zaten, Atsız'a göre, başka milletlerin Türkleri sevmesi gerçek bir sevgiye değil menfaat icaplarına istinat etmektedir.

Atsız, Türkçülüğü "ülkü" düşüncesiyle özdeşleştirmiştir. Ülküleri, milletlerin manevi gıdası olarak gören Atsız, ülküsüz milletlerin yok olmaya mahkûm kalacağını düşünmekte; buna mukabil ülkülerin milletlere hız veren ve "uğruna ölünen büyük dilekler" olduğunu iddia etmektedir.[388]

Türkçü kimdir sorusuna cevap arayan Atsız, Türkçü'nün Türk ırkının üstünlüğüne inanmış olan insan olduğunu belirtir. Milli menfaatleri şahısların üstünde tutan, milli mukaddesata ve maziye saygı gösteren, vazife ahlakı yüksek olan, haksızlığa savaşta

[386] Atsız, a.g.e, s. 38
[387] Hüseyin Nihal Atsız, *"Türk Ülküsü"*, Ötüken Neşriyat, 2013, s. 80-81
[388] Hüseyin Nihal ATSIZ, *Turancılık Milli Değerler ve Gençlik*, Ötüken, İstanbul 2015, s. 17

pervasız olan bir insan diye tanımladığı Türkçü'nün, "eyyamperest ve dalkavuk olamayacağını" ileri sürer. Bu noktada, "ırk" hassasiyetini dile getiren Atsız; Türkçü'nün "Türk"ten olabileceğini, her Türkçüyüm diyen Türkün de Türkçü olamayacağını, Türkçü olabilmek için samimi olunması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Atsız'a göre kendini milliyetçi olarak tanımlayan herkes Türkçü sayılamaz çünkü milliyetçilik genel bir deyimdir. Dış Türklerle ilgilenmeyen ve sadece Türkiye'nin bütünlüğü ve güvenliği noktasında Türk milletine bağlı kalan kişiler milliyetçi sayılabilir ama Türkçü sayılamaz.

Atsız'a göre Turancılık, her ne kadar zaman zaman akraba milletleri de içine alan bir sistem olarak düşünülse de, "tarihi mirasları da dâhil olduğu halde bütün Türkleri bir tek devlet halinde birleştirmek ülküsüdür". Atsız, Turancılığın, milattan önceki üçüncü yüzyıldan beri var olan bir düşünce sistemi olduğunu ifade ederken, Türk Milleti'nin ülküsü olarak nitelendirdiği Turancılığı, herkesin dilediği şekilde anlattığını, bunu bir tür "romantizm" diye gösterdiğini dile getirmektedir. Milli ülkülerde onun şiir yönü olan romantizmin bulunduğunu ifade eden Atsız, ülkülerin aslında gerçeklere dayanan, açık ve kesin amaçları olan bir duygular ve düşünceler sistemi olduğunu belirtmektedir.[389]

Atsız, Turancılık fikrinin bütün Türkleri yalnızca kültürel anlamda birleştirmek diye ortaya koymanın yanlış olduğunu ileri sürmekte ve kültür birliğinin ancak siyasi birlikten sonra doğacağının sosyal bir kanun olduğunu belirtmektedir. Makalesini yazdığı 1972 tarihi esnasında, Türkler arasında kültür birliği ancak gönül birliği, tek millet olmak şuuru ve bir miktar da dil birliği bağlamında yaşadığını iddia eden Atsız, eğer önlem alınamazsa 50 yıl içerisinde hal-i hazırda bulunan dil birliğinin yaşayamayacağını iddia etmektedir. Bu bağlamda Türkçülük ile Turancılık arasında ayırım yapan Atsız, Türkçülüğün Türklerin her alanda üstün olması düşüncesi; Turancılığın ise Türkçülüğün siyasi amacı olarak bütün Türkleri tek bir devlet altında birleşmesi fikri olduğunu öne sürmektedir. Turancılık fikrinin maceracı bir fikir olarak değerlendirilmesi üzerine ise Atsız; maceracılığın bir hata olmadığını, her ihtiyatlı düşüncenin de tedbirli davranış olarak telakki edilemeyeceğini belirtmektedir. Bu noktada Atsız, Kristof Kolomb"un Hindistan'ı keşif için yapmış olduğu yolculuğu ve Atatürk'ün Samsun'a çıkışını emsal olarak göstermektedir.[390]

[389] Atsız, Turancılık, s. 24
[390] Atsız, Turancılık, s.16

Atsız, Irkçı olduğunu kabul ederken laboratuvar ırkçılığını reddeder. Irkçılık Turancılık davasında arkadaşı İsmet Tümtürk arasında geçen mülakatta, Tümtürk Atsızın kafatası ırkçılığını reddettiğini iddia eder. Tümtürk olayı şöyle anlatmaktadır.

Evvela şunu söyleyeyim ki Atsız kafatasının antropolojik tarafıyla pek ilgili değildir. Hatta bir gün, 1944 Irkçılık-Turancılık davası dolayısıyla Atsız, Reha Oğuz Türkkan, ben dâhil 23 arkadaş Tophane'de Askeri Cezaevinde mevkuf iken bu kafatasçılık meselesi ortaya atılmıştı. Atsız, ""kafatasından neyi kastettiğimizi" sormuştu. Reha ile ben biraz izah etmeye çalışmıştık. Atsız bizim bu konuda ifrata kaçtığımızı, hatta biraz saçmaladığımızı söylemiş idi".[391]

Buna karşılık, Atsız yine de başka ırklarla karışmanın "tehlikeli olduğuna değinmekte ve bu karışmanın süreklilik kazanması halinde ırkın bir daha düzelmemek üzere bozulduğunu savunmaktadır. Irkçılığın yalnızca kan ve ırka dayanmadığını söyleyen Atsız ırkçılığın, Türklük şuurunda olmanın ve yabancı bir ırkın şuurunda olmamanın davası olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtir.

Eserleri:

- Dalkavuklar Gecesi, İstanbul 1941.
- Bozkurtların Ölümü, İstanbul 1946.
- Bozkurtlar Diriliyor, İstanbul 1949.
- Deli Kurt, İstanbul 1958.
- Z Vitamini, İstanbul 1959.
- Ruh Adam, İstanbul 1972.

Dergileri:

- Orhun
- Atsız Mecmua
- Kopuz
- Çınaraltı
- Bozkurt
- Özleyiş
- Kürşad

[391] Sanlı, a.g.e, s.33

- Altınışık
- Orkun
- Büyük Türkeli
- Gözlem
- Ötüken[392]

3.4.2. Cevat Rifat Atilhan

1892 yılında İstanbul Vefa'da doğan Atilhan'ın çocukluğunun ilk yılları Şam'da geçti. Atilhan'ın babası Rifat Paşa, Şam Mutasarrıfı'ydı. Doğduğu şehir olan İstanbul'a gelerek burada ilkokula başladı. İlkokulu bitirmesinin ardından Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Mersinli Cemal Paşa'nın emrine verilen Atilhan, Sina ve Filistin Cephelerinde bulundu. Türk Kurtuluş Savaşı'nda Zonguldak-Bartın ve Havalisi Cepheleri Kumandanlığı'na tayin edildi. Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından ordudan ayrılarak yazı hayatına başladı. 1942 yılında dönemin hükümeti, bir darbenin hazırlandığı gerekçesiyle, Atilhan da tutuklandı ve 11 ay hapsedildi. Fevzi Çakmak'ın yaptırdığı inceleme sonucunda Atilhan serbest bırakıldı. Ancak 1952 yılında Malatya'da Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikastın ardından tekrar tutuklandı ve 11 ay ve 15 gün tutuklu kaldı[393]

Cevat Rıfat Atilhan'ın en dikkat çekici yönü Türk düşünce tarihinde ilk defa İslamcı ve Anti-Semitizmi harmanlayarak bir düşünce ortaya koymasıdır. Filistin Cephesi'nde Yahudilere dair yaşadıkları onun fikri hayatını değiştirmiş, bu görevinden sonra bir nevi *"Yahudi-Farmason"* komplosuna inanmaya başlamıştır. Yazdığı eserlerin tamamında Yahudi karşıtı söylemler bulunmaktadır. Buna göre Yahudiler,1.Dünya Savaşında Osmanlı'yı arkadan bıçaklamış, ona ihanet etmiş ve hala da Müslüman toplumları yok etmek için planlarını hayata geçirmektedirler. Eserlerinde özellikle *"Siyon'un Gizli Protokolleri"* adlı kitaptan alıntılar yapmış ve Yahudi ve Farmasonluğun Türkiye ve Müslümanları yıkmak için planlar yaptığını iddia etmiştir. Cevat Rıfat'ın fikri hayatı ile ilgili Musevi asıllı Rıfat Bali şu yazıyı kaleme almıştır:

"Atilhan hem Osmanlı Ordusu'nda hem de Kurtuluş Savaşı sırasında savaşmış askeri sicili takdire şayan bir eski subaydır. Filistin cephesinde savaşmış ve Siyonist NİLİ

[392] http://www.beyince.net/yazi/huseyin-nihal-atsiz-kimdir-hayati-eserleri , (S.E.T:16.05.2017)
[393] https://tr.wikipedia.org/wiki/Cevat_R%C4%B1fat_Atilhan#cite_note-1,(S.E.T:16.12.2016)

casus örgüt ajanlarına karşı bizzat mücadele vermiş, bu da onda unutulmaz bir travma yaşatmıştır. Bu nedenle Atilhan'ın zihinsel dünyasında İttihat ve Terakki dönemi ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışı önemli bir yer işgal eder. Filistin'in kaybedilişine bizzat tanık olan Atilhan'da, bütün sağcı düşünceye egemen olan fikriyat daha da canlı bir şekilde hakimdir: Ona göre, Filistin de bir Yahudi Yurdu tesis etmeyi amaçlayan Siyonistler, farmason ve dönmelerle işbirliği yaparak Sultan Abdülhamit'in tahttan indirilmesini sağlamışlar ve Osmanlı Devleti'nin sonunun başlangıcını tetiklemişlerdir. Atilhan'ın kişisel anıları kapsayan anti-semit ve faşist ideolojinin tüm yerli ve yabancı temalarını harmanlayarak yayımladığı onlarca kitabındaki iki önemli tema "farmason-Dönme-Yahudi" güç birliğinin ihanetleri sayesinde dağılan Osmanlı Devleti" ile "dünya devleti kurmak isteyen Yahudi ve Siyonistler"dir. Atilhan için "Yahudi" ve "Siyonist birbirlerinin yerlerine ikame edilebilir ve eşanlam taşıyan kavramlardır.[394]

Cevat Rifat Atilhan'ı Türk Siyasal tarihinde ilginç kılan nokta, Nazizm olarak yorumlayabileceğimiz ırkçı bir milliyetçilik anlayışına sahip olmasındadır. Kendisi özellikle Yahudilere karşı ırkçı bir tutum içerisindedir. Atilhan'ın yazmış olduğu "İstiklal Harbinde Sarıklı Kahramanlar" adlı eserde Yahudiler hakkında şu ifadeler yer almaktadır: *Beni İsrail, Kur'an-ı Azimüşşanın baştan aşağı lanetlere boğduğu bu kavim, ekmeğini, yediği, iyiliğini gördüğü, kanıyla suladığı, vatanında kendisine barınacak yer ve penah mece'i bulduğu veli nimetine karşı hiçbir vicdan kaydı tanımadan ihanet ediyordu.*[395] Atilhan'ın görüşlerinde dikkat çeken bir nokta da İttihat ve Terakki karşıtlığıdır. İttihat Terakki'ye masonluk konusunda çok ağır sözler sarf eden Atilhan, II. Abdülhamid'in devrilmesinden dolayı İttihat Terakki'ye eleştiriler yönelttikten sonra, I. Cihan Harbi'nin kaybedilmesi ve İmparatorluğun yıkılışından dolayı İttihat ve Terakki'yi hedef göstermektedir.[396] Cumhuriyet yıllarında ise Atilhan, Türkiye Cumhuriyeti yönetim kadrosuna çok sert bir eleştiri de bulunmamıştır. Cumhuriyet döneminde yaptığı en önemli çalışma *Milli İnkılap* dergisinin çıkarılması olmuştur. Atilhan'ın Milli İnkılap dergisini 1933 yılında çıkarmaya başlaması bir tesadüf değildir. Bilindiği üzere 1933 yılında Almanya'da Anti Semitist ve ırkçı Nazi Partisi iktidarı kurulmuştur. Atilhan ise Nazi iktidarına oldukça sempati duyan bir kimseydi. Özellikle Yahudi aleyhtarı politikaları yüzünden Nazi Partisi'ne taraftar olan Atilhan, çıkardığı

[394] Rıfat N. BALİ, "*Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık*" , C: 5: Muhafazakarlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 404-405
s. 404-405
[395] Cevat Rıfat ATİLHAN, *İstiklal Harbinde Sarıklı Kahramanlar,* Akyurt Neşriyat, İstanbul,1972, s. 15
[396] Atilhan, a.g.e, s. 18-19

Milli İnkılap dergisindeki Yahudi karşıtı ırkçı karikatürleri Nazi gazetesi olan *Strümer*'den kopya etmiştir.[397] Ayrıca bu gazetede "Djev" mahlasıyla birkaç makalesinin yayımlandığı iddia edilmektedir.[398] Cevat Rifat Atilhan'ın Milli İnkılap dergisi 12 sayı olarak çıkmış ve 7 Temmuz 1934 tarihinde kapatılmıştır.[399]

3.4.3. Zeki Velidi Togan

Ahmet Zeki Velidi Togan 10 Aralık 1890'da Başkurdistan'da İsterlitamak'a bağlı Küzen köyünde doğdu. Güney Ural Dağlarında, görece geç bir tarihte Rus hakimiyetine giren ve belli bir özerkliğe sahip yarı göçebe Başkurt kabilelerinden birine mensuptu. Zeki Velidi Togan, 1906-1908 yılları arasında Kazan'daki Kasımiye medresesinde eğitim görmüştür. Bu okul klasik din eğitimi yerine, İsmail Gaspıralı'nın geliştirdiği Usul-ı Cedit yani modern yöntemle eğitim veren bir okuldu. Usul-ı Cedit okulları ve hakim olduğu liberal düşünce gençlik yıllarında Togan'ı etkilemiştir. Gençlik yıllarında Arapça, Farsça ve Rusça öğrenen Togan, gençlik yıllarında ünlü Macar Türkolog Armin Vambery'nin çalışmalarından da etkilenmiştir. Togan 1912'de çok daha geniş çevrelerce tanınmasını sağlayan Türk ve Tatar Tarihi adlı eserini yayınlamış, bu eseriyle birlikte Rusya ve Rusya içerisindeki Türk zümre tarafından saygıyla karşılanmıştır. Savaş sırasında Togan, aktif politik hayata da adım atmıştır. Duma seçimlerinden sonra özellikle Müslüman Fraksiyon içerisinde aktif görev alan Togan, Karenski önderliğindeki Sosyalistlerle de iletişime geçmiştir.[400] 17 Şubat 1917 tarihinde ise Petersburg'ta bulunan Zeki Velidi Togan Bolşeviklerin isyanı üzerine, Türklerin durumunu tahlil etmek ve siyasi mücadeleye girmek için Mart ayında Taşkent'e gitmiştir. Bu sırada Bolşevik ihtilâli patlak verince o da Türklerin durumunun düzelmesi için mücadeleye girişti. Bolşevik İhtilâli'nden 22 gün sonra 29 Kasım 1917'de Başkurdistan devletinin muhtariyeti ilan edildi. Orenburg'u 18 Şubat 1918'de işgal eden Sovyetler onu tutukladılarsa da 7 Haziran'da hapisten kaçtı. Başkurt hükümeti tekrar kurulduğunda Togan, Harbiye Nazırı oldu. Bundan sonra Lenin, Stalin ve Troçki ile defalarca görüştü fakat olumlu sonuç alamayınca Türkistan'a çekilip orada mücadeleye

[397] Bknz: Ek 5
[398] Corry GUTTSTADT, *"Türkiye, Yahudiler ve Holokost",* İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 125
[399] Celil BOZKURT, , *Yahudi Aleyhtarı Bir Derginin Değerlendirilmesi: Milli İnkılap ve Kamuoyundaki Yankıları,* Tarih Dergisi, Sayı: 53, İstanbul, 2011, s. 177
[400] Çağdaş GÖRÜCÜ, *Zeki Velidi Togan: Milliyetçilik ve Tarih Yazımı,* T.C. Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 59-64

karar verdi.[401] Türkistan'a geçtiği süre içerisinde ise 1920 yılında başlayan Basmacı Hareketine dahil oldu. Burada faal olarak yer alan Zeki Velidi Togan, Buhara'da hareketin lideri Enver Paşa ile görüşmüştür.[402] Basmacılar içerisinde pek çok politik çalışma yapan Togan, Türkistan meselesinin Avrupa ve Dünya Kamuoyunda tartışılması gibi girişimlerde bulunmuştur. Fakat Türkistan'daki Basmacı hareketi, Enver Paşa'nın öldürülmesi ve 1923'te Kızıl Ordu'nun taarruzları sonucunda dağılmaya başlayınca, Togan 21 Şubat 1923 tarihinde İran'a geçmiştir. 20 Mayıs 1925'te ise Türkiye Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) daveti üzerine İstanbul'a gelmiştir. Türkiye'de İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi bölümünde ders vermek üzere görevlendirilmiştir. Beş yıl boyunca İstanbul Üniversitesinde görev yapan Togan, 1932'da düzenlenen I. Türk Tarih kongresinde bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir. Bunun sebebi Zeki Velidi Togan'ın Türk Tarih Tezi'ne ve Reşid Galib'in Orta Asya'da iç deniz olduğu ve daha sonra kuruduğu tezine karşı çıkmasıdır. Türk Tarih Tezi 1930'lu yıllarda Türkiye'nin bilim çevresinde yaygın ve kabul gören bir görüştü. Zeki Velidi Togan'ın bu tez'e itirazları, kendisine karşı karalama kampanyası yürütülmesine yol açmıştır. O dönem Zeki Velidi Togan'ın öğrencisi olan Nihal Atsız ise Reşid Galib ve Zeki Velidi'ye karşı olanlara tepki göstermiştir.[403] Baskılar karşısında Zeki Velidi Togan 12 Temmuz 1932'de görevinden istifa etmiş ve Viyana'ya gitmiştir.[404] Viyana'da Tarih doktorasını tamamlayan Togan, Bonn ve Göttingen Üniversitelerinde dersler vermiştir. Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in daveti üzerine Ağustos 1939'da tekrar Türkiye'ye geldi. İstanbul Üniversitesi'nde Umumî Türk Tarihi Kürsüsü'nü kurdu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Sovyetler Birliği aleyhtarlığı ve Turancılık suçuyla tutuklandı. 1944 Irkçı-Turancı davasında yargılandı. O yıllarda, Türkiye'nin Sovyetlere şirin görünmeye hevesli yöneticilerinin baskısıyla, 10 yıl hapse mahkûm edildi (15 Mayıs 1944), 15 ay hapiste kaldıktan sonra Ekim 1945'te tahliye edildi. Askerî Mahkeme kararı bozduğu için beraat etti. 1948'de üniversitedeki görevine döndü. Zeki Velidi Togan, ölümüne kadar üniversitede çalışmaya devam etti. 26 Temmuz 1970'de vefat etti.[405]

[401] Naci YÜCE, *"Ahmed Zeki Velidi Togan'ın* Yeteneği ve Bilgi Birikiminden Bazı Ayrıntılar" , Tarih Dergisi, Sayı:53, İstanbul, 2012, s. 257-258
[402] Recai COŞKUN, , *"Türk Aydınlanma Girişimi Olararak Turancılık Hareketi: Özgünlüğü ve Günümüze Yansımaları" ,* Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 221, 2016, s. 12-13
[403] Önen, a.g.e, s. 303-304
[404] Yüce, a.g.e, s. 262
[405] Yüce, a.g.e, s. 262-263

Zeki Velidi Togan'ın siyasal düşüncesine ve Türk milliyetçiliğine katkılarından bahsedersek, şu söylenebilir. Zeki Velidi Togan açık bir şekilde Türkçü ve Turancıdır. Lakin Türkçülük-Turancılık anlayışında nitelik farklılıkları vardır. Atsız'da gözlemlenen ırkçılık Zeki Velidi Togan'da mevcut değildir. Fakat Siyasal düşüncesinin temelini irredantizm oluşturur. Bu noktada "Uluğ Türkistan Projesi" onun Turancılığının en somut örneğidir. 1922'de Taşkent'te düzenlenen Umumi Türkistan Kongresi'nde çerçevesi çizilen "Uluğ Türkistan"ın orta, batı ve cenubi (güney) olmak üzere üç bölgeden meydana gelen bir federasyon olabileceğini, Başkurdistan'ın "Küçük Başkurdistan" denilen doğu kısımlarının da Batı Türkistan içinde yer alabileceğini öngörmüştür. Büyük Türkistan Konfederasyonu" içinde görmemekle beraber Doğu Türkistan'ın doğusundaki Çin hakimiyetindeki Müslüman Türklerin, İdil-Ural'ın batısında yer alan Müslüman olmayan Çuvaşların, yine Müslüman olmayan Altay Türklerinin de bu yapıya dahil edilebileceğini de söylemiştir.[406]Togan'ın Türk milletini açıklaması ise ırkçı bir hüviyet taşımaz. Togan'a göre , 'Türk' tanımı içinde Türk dilinde konuşan hatta bazı durumlarda dilini unuttuğu halde milli şuurunu muhafaza edenler ve Türk harsına tereddütsüz ve nihai olarak iltihak edenler Türk sayılırlardı.[407] Milleti ele alırken ırk prensibini hiçbir zaman dikkate almadığını söyleyen Zeki Velidi, Uluğ Türkistan Projesi'ndeki açıklamalarıyla bir tezatlık oluşturur. Çünkü Zeki Velidi bu projeyi açıklarken Turan devletinin yapısı için "Kavmiyeti dikkate alan ve iktisadi esaslara dayanan coğrafi bir federasyon"[408] olarak nitelendirmiştir. Fakat aslına bakılacak olursa, Togan kesin surette bir rasist(ırkçı) görüşe sahip değildir.

3.5. Türkçülük-Turancılığın Genel Analizi

Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, Türkçülük ideolojisi ve "Turan" fenomeni, geçmişten kümülatif bir şekilde gelen kavramlardır. Avrupa'da ve Türkiye'de milliyetçi düşüncenin gelişimi göz önünde bulundurulduğunda bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık Avrupa'da milliyetçiliğin, burjuva sınıf tarafından ortaya çıkmasına karşılık Türkiye'de asker ve entelektüel sınıf tarafından ortaya çıkmış olmasıdır. Türkiye'de milliyetçiliğin asker ve entelektüel sınıfı tarafından ortaya çıkarılması, milliyetçilik fikrine özgün bir boyut katsa da, fikir bütünlüğü sağlayamaması ve Avrupa'da gözlemlenen *"Nationalism"* kavramlarıyla farklılık göstermesine yol açmıştır. Osmanlı

[406] Görücü, a.g.e, s. 90
[407] Görücü, a.g.e, s. 96-97
[408] Göürücü, a.g.e, s. 90

İmparatorluğu'nda Avrupa'dan ilham alınan milliyetçilik akımları gözlemlenmiştir. Daha çok gayrimüslim unsurlarda gözlemlenen milliyetçi düşünce, Türkler'de çok geç bir vakitte zuhur etmiştir. Avrupa, Arap ve Fars kültürüne karşı Türk milliyetçiliği, Türk kültürünü korumak amacıyla bir *Kulturkampf* şeklinde Osmanlı üst zümresi olan Harbiye ve Kalemiye sınıfı tarafından ortaya atılmıştır. Osmanlı paşaları tarafından ortaya atılan milliyetçilik, daha sonra bu zümre tarafından Türkçülük olarak anılmaya başlanmıştır. Osmanlı'da milliyetçilik, ilk ortaya çıkış anından itibaren Avrupa'daki milliyetçilik anlayışıyla farklılık göstermeye başlamıştır. Bunun sebebi Osmanlı'da milliyetçiliğin paşalar tarafından ortaya atılan bir kültür milliyetçiliği olmasıdır. Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik, burjuva sınıfı tarafından mevcut milletlerin hak ve hürriyetlerini genişletme ve yurttaşlık haklarının tesisi için ortaya çıkan bir düşüncedir. Bu yüzden Kozmopolit İmparatorluklar, milliyetçi düşünceye karşı durmaya çalışmış, milliyetçiler ise Kozmopolit Monarşileri, Milli Monarşilere dönüştürmek için mücadele vermiştir. Osmanlı'da ise böyle bir çatışma mevcut değildir. Bu dönem ortaya çıkan milliyetçilik veya Türkçülük bir İmparatorluk Milliyetçiliğidir. Türk milliyetçiliğinin ilk olarak kültür milliyetçiliği şeklinde ortaya çıkmasının en önemli sebebi budur. Bu anlayış, Türk etnisitesine sahip olanların, Osmanlı Monarşisi içerisinde bir ayrıcalık kazanmasını öngörmemektedir. İlk başlarda sadece dilde sadeleşme, Türk örf ve geleneklerini net bir şekilde ortaya koymak ve Türk Tarihini, İslam Tarihinden bağımsız bir şekilde ele almak ve şekillendirmek gibi kültürel çalışmalarla ortaya çıkan Türkçülük, I. Cihan Harbi'ne kadar bu hüviyetini korumuştur. Türk kültür milliyetçiliğinin bir başka özelliği de, Osmanlı Monarşisine karşı bir yaptırım öngörmemesidir. "Türk Hakanı" olarak nitelendirilen Padişah ve Halife'ye tabiiyet, bu dönem Türk milliyetçiliğinde gözlemlenen bir olgudur. Ayrıca bu dönem Türk milliyetçiliğinde bir ayrılıkçılık özelliği mevcut değildir. Gayrimüslim ve Müslim yapısıyla Osmanlı, Türk milliyetçileri için bir bütünlük ve Padişah nezdinde bir egemenliği temsil eder. Fakat bu durum milliyetçiliğin temel felsefesi ile bir tezat oluşturmaktadır. Çünkü Milliyetçilik, mevcut bir milletin toprakları içerisinde yurttaşlık haklarıyla beraber bir milli egemenliği öngörür. Türk milliyetçiliği ise çıkışının ilk yıllarında, Türk kültürünü yabancı kültürlerden korumak ve ihya etme özelliği taşımasıyla birlikte siyasal anlamda atılım gerçekleştirmemiştir. "Türk milletinin egemenliği" gibi prensipler ortaya çıkmamış ve Türk milletinin de dahil olduğu bütün Osmanlı milletlerinin, Padişaha kul ve tebaa olması anlayışı devam etmiştir. Ayrıca Bulgarlar, Rumlar ve Sırplar gibi milletlerde Osmanlı'ya karşı ayrılıkçı hareketler

oluşturduğu vakit Türk milliyetçiliği bu duruma karşı bir reaksiyon gösterememiştir. Avrupa'da çıkan Milliyetçilik ile Türkçülüğü bu noktada karşılaştırırsak eğer, Milliyetçilik, Türkçülük ile aynı düşünce değildir. Milliyetçilik kavramının Avrupa'daki karşılığı *Nationalism*'dir. Bu kavram Türk Milliyetçiliğini karşılamamaktadır. Çünkü Nation(Ulus) kökeninden gelen Nationalism kavramı, Milliyetçilik demek değildir. Ulusçuluk olarak çevirebileceğimi Nationalism kavramını kavramı birleştiren ve milli egemenli öngören Avrupa tabanlı siyasi bir düşüncedir. Türk milliyetçiliği ise genel anlamda Türk ırkını ilmi, harsi(kültürel) ve siyasi anlamda yüceltmek ve ileriye taşımaktır.

Cihan Harbi yıllarına kadar devam eden Türk kültür milliyetçiliği ile ilgili ilk ciddi düzenlemeyi Yusuf Akçura yapmıştır. Bu da Üç Tarz-ı Siyasettir. Bu çalışmayla Akçura Türkçülüğü ve Turancılığı 1904 gibi erken bir tarihte siyasal olarak ortaya koymuştur. Akçura'nın çalışmalarıyla Türk etnisitesine mensubiyet ön plana çıkmasına karşın, Türk milliyetçiliğini diğer önemli bir doktrinci olan Ziya Gökalp tarafından kültür milliyetçiliği ön plana çıkarılmış ve doktirinleşmiştir. Gökalp tezlerinde kavmi mensubiyetin bir önemi olmadığını, önemli olan noktanın mevcut topraklar içerisinde bulunan insanların aynı kültürde yetişmesi olduğunu söylemektedir. Akçura gibi Gökalp de Türk milliyetçiliğini, Türkçülük olarak adlandırmıştır. Gökalp'in Türkçülüğe kattığı en önemli noktalardan biri de Türkçülük kavramının yanına Turancılık kavramını yerleştirmiş olmasıdır. Gökalp'ten önce "Turan" kavramı Türkçüler arasında edebi eserlerde kullanılan bir olgu olmasının ötesine geçmemiştir. Ziya Gökalp ile birlikte Turan kavramı, Türk idealizminin nihai noktasını temsil eder olmuştur. Turancılık ise dünyadaki bütün Türklerin tek bir çatı altında toplanmasını gaye haline getiren bir düşünce akımına dönüşmüştür. Akçura ve Gökalp ile birlikte Türk milliyetçiliği, 20. Yüzyılda doktirinsel Türkçülük-Turancılık halini almıştır. İkinci bölümün başlarında bahsettiğimiz Leon Cahun ve Armin Vambery gibi Türkolog ve Oryantalistlerin çalışmaları ise bilimsel anlamda Turancılığın meşruiyetini sağlamak için ortaya konan referanslar haline gelmiştir. Türkçülük-Turancılığın gerçek anlamda siyasi bir boyut kazanması ise İttihat Terakki'nin 2. Dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1912 sonrasında gerçekleşmiştir. Ziya Gökalp'in İttihat Terakki Merkez-i Umumi üyesi olması, bu durumda etkili bir olaydır. Bütün Osmanlı'nın ittihadı (birliği) politikasını esas alan ve Balkan Savaşını kaybetmiş olan İttihat Terakki, 1912 tarihinden itibaren Türkçü-Turancılığı bir kurtuluş ve ihya politikası olarak kabul etmiştir. Bu durum Ziya

Gökalp'in resmi parti ideoloğu olmasına ve Türkçülük-Turancılığın patriyotik, şoven ve irredantist bir düşünce olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Lakin bu politikaların kabulü ve I. Cihan Harbi'nde yapılan mücadeleye rağmen Osmanlı İmparatorluğu yıkılmaktan kurtulamamış, İttihat Terakki resmi politikalarında başarısız olmuştur. I. Cihan Harbi yıllarından sonra Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla sonuçlanacak olan Türk İstiklal Harbi ve Milli Mücadele dönemi Türkçülük-Turancılık açısından bir milat olmuştur. Daha önceden de belirtildiği gibi Türk milliyetçiliği, asker ve entelektüel sınıfın ortaya attığı bir düşüncedir. Bu düşünce 19. Ve 20. y.y.'da "Halka Doğru Hareketi" , Genç Kalemler Dergisi, Türk Ocağı'nın kuruluşu ve Türk Yurdu dergisinin açılması gibi faaliyetlerle halka indirgenmeye çalışılmıştır. Kısmi olarak başarı gösterse de Türkçülük-Turancılık düşüncesi, Osmanlı ve Türk elitlerinin desteklediği ve doktirinleştirdiği bir düşünce olmaktan çıkamamıştır. İTF döneminde ise Türkçülük-Turancılık bir asker ve bürokrat ideolojisi olarak siyasi devamlılığını sağlamıştır. Fakat I. Cihan Harbi'nin kaybedilmesi, Milli Mücadele yıllarındaki liderlik eden askeri zümre tarafından Turancılık tartışılır bir düşünce haline gelmiş ve reddedilmiştir. Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile beraber Turancılık, Türkçülük'ten izole edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin lider kadrosunu oluşturan askeri zümre tarafından Turancılık "ülkenin mahvına yol açabilecek maceraperest bir düşünce" olarak nitelendirilmiştir. Türkçülük düşüncesi ise bu askeri kadro tarafından tekrar ele alınmış ve Kemalizm çerçevesinde revize edilmiştir. Bu revizyon süreci aslına bakılırsa 1920 yılında Misak-ı Milli'nin kabulüyle başlayan bir süreçtir. Misak-ı Milli'nin kabulü ile birlikte Türk milliyetçiliğinin nihai noktası sınırları belli olmayan bir Turan ülkesi olmaktan çıkıp, Güney sınırı Halep-Musul, Batı sınırı Batı Trakya, Doğu sınırı Batum'a kadar olan bir bölge içerisinde Misak-ı Milli sınırları olmuştur. Cumhuriyet yıllarında ise Mustafa Kemal Atatürk tarafından "muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma" ideali de benimsenmiştir. Bu iki ideal Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut nihai hedeflerini ortaya koymuştur. Türkiye Cumhuriyetinin resmi hedefi olan Misak-ı Milli sınırlarının tesisi ile siyasi açıdan, muasır medeniyet seviyesine ulaşma ideali ile de ilmi açıdan nihai noktalarını belirlemiştir.

Türkçülük konusunda ise Ziya Göklap'in doktirinleştirdiği kültür milliyetçiliği çizgisini, Kemalist ideoloji benimsemiştir. Milleti kültür, vicdan ve ülkü birliğine dayandıran Kemalizm, Türkçülük ideolojisini Turancılıktan ve ırkçılıktan izole bir şekilde kabul etmiştir. Kemalizm'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında gözlemlenen başka bir özelliği ise

Türkçülüğü yani milliyetçiliği, Avrupa kaynaklı Nationalism kavramına yakınlaştırmış olmasıdır. Bundaki en önemli sebep TBMM ve Cumhuriyetin teşkili ile birlikte milli egemenlik ve bağımsızlık kavramlarında, Türkçülük ideolojisinin doktirinsel olarak yetersiz kalmasındadır. Anlatıldığı üzere Osmanlı'da ortaya çıkan Türkçülük, bir İmparatorluk ideolojisidir ve kavramsal olarak yeni kurulan Cumhuriyet'in birincil öncelik verdiği, milli hakimiyet ve bağımsızlık ideallerine yeterli cevaplar vermemiştir. Bu doğrultuda Kemalizm, yurttaşlık, milli egemenlik ve milli devlet kavramlarını içeren Ulusçuluk yani Nationalism düşüncesine yönelmiştir. Türkçülüğü kendi siyasal dinamiklerine oturtan Kemalizm, bunun dışındaki faaliyetlerini entelektüel seviyeye indirmiştir. Bu entelektüel Türkçülük ise yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin meşru zeminini oluşturmak adına ilmi çalışmalar yapmıştır. Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Türklerin Hitit-Sümer soyundan geldiğini öne süren tezlerin tamamı bu Türkçü çalışmalara örnek gösterilebilir. CHP dışındaki Türkçü gelişime baktığımız vakit Türkçülük-Turancılık ideolojisinin birleşik anlamda zikredildiğini görürüz. Farklı müellifler tarafından dile getirilen Türkçülüğün niteliksel farklılıkları olmasıyla birlikte ortak payda olarak Turan irredentasını muhafaza ettiğini görürüz. Zeki Velidi Togan'ın Uluğ Türkistan, Atsız'ın ise bizzat Turan olarak nitelendirdiği bu irredant, Türkçü entelektüeller tarafından zikredilmeye devam etmiştir. Bu noktada Türk milliyetçiliğinin I. Cihan Harbinden sonra yaşadığı ayrışmanın başka bir boyutunu görürüz. I. Cihan Harbine kadar asker ve entelektüel kesim tarafından geliştirilen Türkçü-Turancılığın, bu harpten sonra bu fikri ortaya koyan kesimde de farklılaşma olduğu gözlemlenir. Bu dönemden sonra Türkçülük askeri sınıf tarafından Kemalizm düşüncesi altında gelişmeye devam ederken, özellikle parti dışı entelektüel kesiminin Türkçü-Turancılığı yeniden şekillendirmeye çalıştığı gözlemlenir. Yani asker sınıfı Türkçülüğü benimserken, parti dışındaki entelektüel kesim Turancılığı benimsemiştir.

CHP dışında gelişen Türkçü-Turancı akım iktidara muhalif bir konumda olsa da bu muhalefet siyasi anlamda olmamıştır. İktidar ve muhalefet arasındaki tartışmanın ana sebebini CHP'nin ortaya koyduğu ilmi çalışmalar oluşturur. Özellikle Atsız ve Togan gibi yazarlar Türk Tarih Tezinin ortaya atılmasından sonra ciddi bir muhalefet oluşturmuşlardır. Togan, Türk Tarih Tezinin ilmi olarak geçersizliğini dile getirmekle beraber çok ağır eleştiriler yöneltmemiştir. Oysa Nihal Atsız, çıkardığı Atsız Mecmua adlı dergide bu teze çok sert şekilde eleştiriler yöneltmiş, eleştirileri sırasında ırkçı ifadelere yer vermiştir. Bu ifadeleri arasında "Türkler, Avrupa ırkı olan çingenelerle

aynı ırka mensup olamaz" gibi ifadeler örnek gösterilebilir. Bu muhalefetler sonucunda ise hükümet önlemler almış, Atsız'ın çıkardığı Atsız Mecmua'yı kapatmıştır. Zeki Velidi Togan ise uğradığı baskılar sonucunda 1932 yılında yurt dışına gitmek zorunda kalmıştır. Muhalefet ile hükümet arasındaki bu tartışmaların siyasi boyut kazanması ise, II. Dünya Savaşı yıllarında olmuştur. Özellikle Nihal Atsız'ın liderlik ettiği muhalif Türkçü-Turancı kesim, Türkiye'nin 2.Dünya Savaşına Almanya tarafında girmesini savunmuşlardır. Hükümet ise bütün gelişmelere rağmen savaşta tarafsızlık politikası uygulamış, bu politikasına ters düşecek görüşlere karşı yaptırımlarda bulunmuştur. Hükümet ve Turancı muhalefet arasındaki siyasi tartışmalar 3 Mayıs 1944 Irkçılık-Turancılık davasında son bulmuştur. Bu dava ile birlikte Alparslan Türkeş, Reha Oğuz Türkkan, Nihal Atsız ve Zeki Velidi Togan'ın da içinde bulunduğu 23 kişi tutuklanmış ve yargılanmıştır.[409]

Turancı muhalefetin ideolojik altyapısına baktığımız vakit niteliksel bakımdan taraftarları arasında farklılıklar olduğu görülür. Bu araştırmada örnek verilen Zeki Velidi Togan ve Hüseyin Nihal Atsız modern anlamda Türkçülük-Turancılığın en önemli iki temsilcisidir. Bunun dışında kalan isimler ise bu iki ismin düşüncelerinden çok farklı bir görüş sunmamaktadır.(Örneğin önemli Türkçüler arasında sayılabilecek Reha Oğuz Türkkan ve Nihal Atsız'ın kardeşi olan Nejdet Sançar büyük ölçüde Atsız'ın görüşleriyle benzer görüşlere sahiplerdir.) Bu iki ismin ortaya koyduğu Türkçülük-Turancılığın ortak paydası ikisinin de görüşlerinin irredantist oluşudur. İktisadi açıdan ise Zeki Velidi Togan Liberal, Atsız ise halkçı-kooperatifçi bir görüşe sahiptir. Ayrıldıkları en önemli nokta ise Millet kavramıdır. Zeki Velidi Togan'a göre millet aynı kültüre sahip kişilerin oluşturduğu bir topluluktur. Bu noktada ırkın insanları birbirine yakınlaştırdığı kabul edilmekle birlikte devlet teşekkülünde ırkçılık ve ayrımcılığın bir önemi yoktur. Önemli olan aynı kültürde yetişmiş kişilerin ortak ülküyü paylaşmalarıdır. Hüseyin Nihal Atsız da ise ırkçılık önemli bir yere sahiptir. Kendisini bir Türk ırkçısı olarak nitelendiren Atsız, millet oluşumunda ırkın çok önemli bir yeri olduğunu söyler. Milli birlikte, ırk birliğini ön plana koyan Atsız, "Hayat Mücadelesi" kavramına inanır ve savunur. Bu kavrama göre ırklar yüzyıllar içerisinde doğa ve coğrafya tarafından şekillenir ve karakteristik özellikler kazanırlardı. Irkların birbiri ile yaptığı mücadele ise hayat mücadelesi olarak adlandırılırdı. Hayat mücadelesi ile güçlü

[409] Araştırmanın kapsamı Cumhuriyet yılları içerisinde Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı dönemi olan 1923-1938 yıllarını kapsamaktadır. Bu yüzden araştırmada 2. Dünya Savaşı yılları ve 1944 Irkçılık-Turancılık davası yer almamaktadır.

olan ırklar hayatta kalmaya devam eder, güçsüz olanlar ise yok olurlardı. İşte bu sebepten dolayı ırk realitesine inanmış olan Atsız, Türk ırkının da kendi karakteristiği olduğunu savunur. Türk toplumuna dahil olan yabancılar ise Atsız'ın bakış açısında Türk sayılmazlar.[410] Bu örneklerden yola çıkarak şu sonuca varabiliriz. Türk milletinin teşkilinde Togan, ünitarist bir bakış açısına sahip iken, Atsız rasist(ırkçı) bir bakış açısına sahiptir.

Sonuç olarak Türkçülük-Turancılık hakkında şunlar söylenebilir; Türkçülük-Turancılık bir kültür milliyetçiliği olarak ortaya çıkmış, I. Cihan harbinde irredantist bir hüviyet kazanmış, Cumhuriyet döneminde ise pek çok farklı şekilde tezahür etmiştir. Cevat Rifat Atilhan ve Milli İnkılap dergisinin ortaya koyduğu gibi yabancı kaynaklı ırkçı-milliyetçi hareketleri saymazsak, Türkçülük-Turancılığın tüm tezahürleri özgündür ve kendi iç dinamikleriyle gelişmiştir.

[410] Bu konuda Atsız sert bir üsluba sahiptir. Yabancı kişinin soyu, iki asır boyunca Türk Toplumu içerisinde yetişmiş olsa da Türk milleti tarafından "Gavur" soyuna da "Gavur oğlu/kızı" denileceğini söylemiştir.

4.SULTAN GALİYEV VE GALİYEVİZM:

4.1. Galiyevin İçinde Bulunduğu Komünizm Düşüncesi

Araştırmanın bu bölümüne başlarken Sultan Galiyev'i irdelemeden önce Galiyev' in uğrunda mücadele ettiği ve çalışmalar yaptığı zihniyeti ele almak gerekir. Bu zihniyetin adı Sosyalizm düşüncesidir. Sosyalist düşünce hakkında kısa bir özet yapacak olursak 18.y.y.'ın sonlarında ve 19.y.y.'ın başlarında şahsi ideallere bağlı olarak ortaya çıkmış anti-kapitalist bir sistemdir. Fransız Saint-Simon[411]'un Ütopik Sosyalizmi, İngiliz Fabrikatör Robert Owen[412]'ın üretime dayalı kolektif fabrika çalışması bu şahsi öncülere birer örnektir. Lakin Sosyalizmin doktirinsel bir hüviyete bürünmesi, Alman hukukçu, filozof ve iktisatçı Karl Marks döneminde yaşanmıştır. Karl Marks'ın Frederich Engels ile birlikte 21 Şubat 1848'de yayınladığı "*Das Manifest der Kommunistischen Partei"* yani "*Komünist Parti Manifestosu"* adlı broşür Sosyalist düşünceyi sistematik bir düzene koyan ilk ve en önemli eser sayılmaktadır. Bu eserden sonra Sosyalizm düşüncesi eşitlik ilkesine dayanan bir fenomen olmaktan çıkarak siyasal bir ideoloji haline gelmiştir. Tıpkı Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset adlı eserinde olduğu gibi Komünist Manifestoda da doğrudan bir anlatım yerine mevcut sistemlerin tenkidi ve analizi vardır. Marks bu eserinde, Komünist bir sistemin tezahürünü yaptığı gibi, eser çoğunlukla Burjuva-Kapitalist yönetim çeşitlerine eleştiri ve sosyalizme yöneltilen tenkitlere cevap niteliğindedir.[413] Komünist Manifestosunun en önemli noktası, Sosyalist düşünceyi temellendirecek bir belge olmasının yanı sıra sosyalist düşünceye "Komünizm" ütopyasını katmış olmasıdır. Komünizm ütopyası

[411]Claude Henri de Saint-Simon:1760(Durkheim 1750 demektedir) ila 1825 yıllarında yaşamış olan ünlü sosyalist filozofdur. Ütopik Sosyalizm'in ilk temsilcilerinden sayılmaktadır. Ayrıca Sosyoloji(Saint Simon bunu "Sosyal Fizik" olarak adlandırmaktadır) biliminin de kurucuları arasında sayılmaktadır. Pozitivizm felsefesinin kurucusu Auguste Comte'a ilham kaynağı olan kişi olarak da bilinmektedir. Sosyalist düşüncesini Pozitivizm çerçevesinde şekillendiren Saint-Simon, salt bir sosyalizm ve mülkiyet karşıtlığı yerine "Reform" adı verdiği önerme yoksulluğu bitirmek amaçlı bir dayanışma fikrini öne sürer. Detaylı bilgi için bakınız: Emile DURKHEIM, *Socialism and Saint Simon* , Routledge&Kegan Paul Ltd., Londra, 2009, s. 53-130

[412] Robert Owen: Robert Owen, 1771-1858 yılları arasında yaşamış olan ütopik sosyalisttir. ABD'de satın aldığı New Harmony çiftliğinde daha sonra ise Büyük Britanya'da sahip olduğu fabrikada komünal hayat sistemi kurmaya çalışmıştır. "Emek Borsası" adlı kendi yarattığı sistemde fabrika işleyişinde para kullanımını ortadan kaldırmış ve bono sistemini geliştirmiştir. Büyük Britanya'nın erken dönemde en önemli sosyalist düşünürleri arasında sayılır. (Kaynak: Ateş USLU. *"Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)* ", Akademik İncelemeler Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 9, 2014, s. 8-9

[413] Marks eserinin ilk bölümünde Burjuvazi'nin gelişimini, İkinci bölümde Komünizm önermelerini sunar ve Komünizm'e yöneltilen suçlamalara cevap verir, üçüncü bölümde ise burjuva ve sosyalizm'in mevcut zamana kadar sunduğu düşünceleri ortaya koyar ve onlara birer reddiye sunar. (Kaynak: Karl MARX, Frederich ENGELS, *Komünist Manifesto,* Yordam Kitap, İstanbul, 2013)

geçmiş ve bugün Sol siyasi pozisyonunda ulaşılması gereken nihai hedefi teşkil etmektedir. Bu ütopya, devletlerin ve milletlerin olmadığı, her türlü özel üretim ekonomisi ve din'in lağıv edildiği, insanları birbirine karşıt konuma getirecek her türlü değerin reddedileceği ve iktisadi olarak primitif-kolektif bir üretim ekonomisinin hakim olduğu bir dünya tasavvurudur.[414] Karl Marks'ın komünist manifestosu bu tasavvuru kısmi sunmakla beraber var olduğu dönemde mutlak alternatif sistem önermesinden daha çok bir sistem eleştirisini muhteva etmiştir. Karl Marks'ın Sosyalizm düşüncesine asıl olarak katkısı, diyalektik materyalizm yöntemi ve yazdığı 3 ciltlik *Kapital* eseri olmuştur.

Portekizli iktisatçı David Ricardo'nun "Ekonomi Politik" eserinden ilham alınan[415] "Kapital" Marks'ın en önemli olarak kabul edebileceğimiz eseridir. "Kapital" yazılmasıyla birlikte muhtevası mevcut kapitalist sistemin nasıl etkili olduğunu açıklamak, kapitalist sistemin güçlenmesiyle birlikte Proletarya sınıfın nasıl bir "meta" haline geldiğini, artı değer üzerinden devletlerin nasıl kâr ettiğini ve bunun halka nasıl yansıtılmadığını açıklar. Kapitalde en önemli unsurlar insanın metalaşması, artı değer ve kapitalin ta kendisi yani tekelleşmedir.

Marks insanın metalaşmasının, bugün kölelikten farklı olmadığını iddia eder. İnsan metalaşmasını teorisini Kapital'in birinci cildinde anlatan Marks, mevcut dünyada köleliğin gücünü yitirdiğini, lakin kapitalist şirketleşme ve şirketin kar güdümünü ayarlamasında işçinin maaşının ayarlanmasıyla yeni bir köleliğin ortaya çıktığını savunur. Bu teoriye göre kapitalist sattığı mal için kâr etmek zorundadır. Bu yüzdende yapabileceği tek eylem işçinin maaşını düşük ve sabit tutmasıdır. İşçinin maaşını düşük tutan kapitalist kar durumuna geçer ve bu da kurumda artı(k)* değer (*Surplus Value)* kavramını oluşturur.[416] Artı değer en basit tanımıyla gider masrafından daha fazla gelir kaynağına sahip olmak durumudur. Tahmini gelirin üstüne çıkılması, fazla olan gelirin

[414] Frederich Engels'in yazmış olduğu "Komünist İman Yemini" adlı broşürde özellikle Milliyet ve Din konusunda önemli açıklamalar mevcuttur. Milliyet konusunda Engels, özel mülkiyetin ve sınıf farklılıklarının ortadan kalkmasıyla milliyetlerin de önemini yitireceğini söylemiştir. Din konusunda ise Komünizm'in mevcudiyetinde dinler, zaman içerisinde yok olacak bir kavram haline gelecektir ve komünizm bu dinlerin yerini alacaktır.(Kaynak: Karl MARX, Frederich ENGELS, *Collected Works,* Vol: 6 Lawrence&Wishard Electric Book, 2010, s. 103)

[415] Karl MARX, *"Kapital:Ekonomi Politiğin Eleştirisi, Cilt I: Sermayenin Üretim Süreci" ,* Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s. 26

*Marks'ın Kapital eserinde bu terim Artık Değer olarak geçer. Fakat araştırmamızda terminolojik olarak bir şeyin kullanımından arda kalan "artık" kelimesi yerine, elde mevcut bulunan ve pozitif yükselmeyi temsil eden "artı" kelimesini kullanılması tercih edilmiştir.

[416] Marx, a.g.e, s. 154-156

şirket sahibinin inisiyatifine kalması anlamına gelir. Marks'a göre bu fazla gelir(artı değer), hiçbir zaman işçiye yansıtılmaz. Çünkü şirketler sürekli büyüme istidadındadırlar ve artı değeri çalışanlara değil, şirket bünyesinde harcarlar.[417] Ayrıca artı değerin ortaya çıkmasında emek gücünün tüketim süreci vardır. Yani işçinin çalıştığı süre arttıkça Kapitalist 'in ulaştığı kâr oranı artacaktır.[418]Bu noktada şirketlerin eğilimi, sürekli bir sirkülasyonla devam eder ve kapital dediğimiz olgu oluşur. Kapital, Marx'ın sistemindeki en önemli terimdir. Anlam itibariyle Kapital, tekelleşme anlamı taşır. Şirketlerin büyüme istidadı, kaotik-liberal ekonomide ancak tekelleşmeyle bir düzene oturur. Buna göre ulusal ve uluslararası piyasadaki şirketlerin tamamı eşit şartlar altında büyümeye çalışır. Bu süreç içerisinde kimi şirketler büyüyüp gelişirken, kimisi zarar edip batar. İşte bu durumda güçlenen şirketler, sermaye bakımından zayıf şirketleri satın alırlar. Böylece şirket var olduğu piyasadaki tek ve başat şirket haline gelir. İşte bu "Kapital", "Monopol" yani tekelleşmedir.[419] Marks'ın kapital teorisinde şirketin kar durumuna geçebilmesi için işçinin maaşını sabit tutmak zorundadır. Böylece şirket giderek büyüyüp kapitalleşirken, işçinin durumu sabit kalmakta hatta zamana göre artan iş yüküyle birlikte daha da kötüye gitmektedir. Bu denkleme göre işçinin mesaisi içeresinde yapacağı iş artarken, alacağı maaş sabit kalacaktır.[420] Yani şirket regülasyonunda sabit maaş kalmasıyla işçi istediği gibi alınıp satılabilen bir meta haline gelir.[421] İşçinin köle durumuna indirgenmesi ve metalaşmasının sebeplerinden biri de işsizliktir. Kapitalist elinde sürekli bir işsizlik payı bırakır. Bu sayede fiyat döngüsünü sabit bir şekilde tutabilir. Çünkü var olan işsiz, çalışan işçiye daima bir alternatif oluşturur; aynı fiyata veya daha düşük bir fiyata çalışma olanağı ile işçinin hak taleplerine karşı bir koz haline gelir.[422]

Tüm bu sisteme karşı Marks'ın eleştirileri onun alternatif ekonomi önermesiyle tamamlanır. Kolektif ekonomi denilen bu sistem, arz talep dengesini göze almaksızın bir üretim ekonomisini savunur. Üretim ekonomisi içerisinde devletçi fabrikasyonun büyük önemi vardır. Buna göre özel şirketlere dayanan her türlü liberal girişim, bu

[417] Marx, a.g.e, s. 189-195
[418] Marx, a.g.e, s. 175-177
[419] Marx, a.g.e, s. 727-730
[420] Marx, a.g.e, s. 229-232
[421] Marx, a.g.e, s. 170
[422] Marx, a.g.e, s. 613-615

sistemde reddedilmektedir. Bunun yerine devlet tüm iktisadiyatın sahibidir. Ekonomik denge, devlet elinde bulunan şirketlerin sübvanse edilmesiyle sağlanır.[423]

Diyalektik materyalizm olgusu ise Marks'ın *"Felsefe İncelemeleri"* ve *"Hegel'in Hukuk Felsefesi Eleştirisi"* adlı eserleriyle şekillenmiştir. Diyalektik Materyalizm, bugün Marksist Felsefe ve siyasette çok önemli bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Marks bu teoriyi Hegel'in "diyalektik" düşüncesinden etkilenerek ve eleştirerek yazmıştır. Bu teoriye göre Hegel'in her şey karşıtıyla var olur düşüncesine, Marks sınıf kavramını yerleştirmiş ve materyalizmi eklemiştir. Marks'ın bu konuda Hegel'in sisteminin "baş aşağı durduğunu" kendisinin bunu ters çevirerek "ayakları üzerine oturttuğunu" ifade eder.[424] Marks'ın diyalektiğinde en önemli şey maddedir. Var olduğumuz dünya madde üzerine şekillenmiştir. Maddeyi şekillendiren de iki karşıt güç olan "alt" ve "üst" sınıflardır.[425] İnsan ise dış dünyayı dönüştürürken, öz doğasını gerçekleştirir. İnsan, eşyayı üreterek, biçimlendirerek, gerçekte kendini üretir. Bu süreçte ben dışlanır. Bu ben ürettikleriyle bütünleşir, bütünleşirken ürettiklerinin aynısı olur.[426] İşte böylece dünyada maddeden öte (Metafizik) ve maddeden daha önemli bir şey var olamaz. Hegelyan felsefede düşünceyle ilerleyen dünya, Marks'ta somut olan maddeyle ilerler. Marks'ın diyalektiği, "Tarihsel Materyalizm" kavramıyla tamamlanır. Tarihsel Materyalizme göre, tarih alt ve üst sınıfların birbiriyle çatışmasından ibarettir. Bu tarih kroniğine göre, tarih bir döngü içerisindedir. İnsanlar ilk siyasal yapılarını "komünal" hayat üzerine şekillendirmişlerdi. Lakin mülkiyet kavramının ortaya çıkışıyla aristokrasi ve üst sınıf kavramları doğmuş, bu üst sınıf din ve soyluluk gibi kavramlarla alt sınıf üzerine hakimiyet kurmaya çalışmıştır. İşte tarih bu süreçten sonra sınıf çatışmalarının etkisiyle ilerlemiştir. Roma İmparatorluğunun yıkılması ve feodal dünyanın ortaya çıkışı ve bundan sonra da kapitalist-burjuva toplumun yükselişi, işte bu tarihsel süreç yüzünden yaşanmıştır. Marks'a göre mevcut olan burjuva kapitalist toplum da *"Final Cathastrope (Nihai Felaket)"* kavramıyla sona erecektir. Tarihsel Materyalizme göre tarihte yaşanan komünal feodal ve kapitalist toplumların oluşumu bir gerekliliktir. Nihayetinde Avrupa tarihi şeması, Kabile-Köle-Feodal Kapitalist-Sosyalist şemasını izleyeceklerdir.[427] Devletlerde çelişki arttıkça zıtlık var olacaktır. Bu

[423]Karl MARX, *Kapital: Ekonomi Poltiğin Eleştirisi, Cilt II: Sermayenin Dolaşım Süreci*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 301-303
[424] Marx, "*Kapital I",* s.28-29
[425] Karl MARX, , Frederich ENGELS, *Felsefe İncelemeleri,* Yordam Kitap, İstanbul, 2017, s.67
[426] Yalçın AKDOĞAN, , *Yerel Siyaset: Kavramlar* , Yerel Siyaset, Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 24
[427] Şaban ÖZ, , *"Marksist Tarih Felsefesine Giriş" ,* KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 12, 2008, s. 26

da eski var olan sistemin yıkılıp, yenisinin doğmasına sebep olacaktır.[428] İşte bu noktada nihai felaket teorisinde kapitalist toplum içerisinde çelişkinin ve tekelleşmenin artmasıyla, dünyada sadece sayılı büyük şirketlerin var olacağını, bu şirketlerin devletler üzerinde nüfuz sahibi olacağı, işçinin durumunun kötüleşeceği ve bütün bunların sonucunda *Nihai Felakette(Final Cathastrope)* kapitalist toplumun yıkılıp yerine sosyalist toplumun yerleşmesini öngörür.[429] Sosyalizm 'in Marksist yorumu tüm bu görüşlerin bir birleşimidir. Kapital, Tarihsel Materyalizm ve Diyalektik Materyalizm fikirsel bütünlüklü bir Marksizm'dir. Bu fikirsel bütünlük her alanda mevcut sisteme bir alternatif oluşturma çabası içeresindedir. Diyalektik Materyalizm felsefede, Kapital iktisatta, Tarihsel Materyalizm bilimde, Komünist Manifesto siyasette kapitalizme bir alternatif kurmaya çalışır.

Marksizm kelimesi ise bilinenin aksine Karl Marks döneminde çıkmış bir terim değildir. Sosyalizmin Marksist yorumu, asıl olarak 20.Yüzyılda Rus devrimci hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte ön plana konulmuştur. Özellikle bir avukat olan ve 1917 yılında Rus Çarlığının devrilip, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin kurulmasına öncülük eden Vladimir İlyiç Lenin ile birlikte Marksizm terimi ön plana çıkmıştır. Marks'ın öğretilerini yorumlayan ve üzerine kendi prensiplerini inşa eden Lenin, bir sentez olarak bugün sol siyasette "Ortodoks Marksizm" yorumunu yani Marksizm-Leninizm'i ortaya koymuştur. Aslına bakılacak olursa Lenin'den önce Marks'ın teorileri çok tartışılır bir konumdaydı. Çünkü bizzat Marks tarafından oluşturulan I. Ve II. Enternasyonal, onun düşüncelerini uluslararası bir konuma koymaktansa, tartışılır bir konuma koymuştur. I. Enternasyonalde ünlü Rus anarşist Mikhail Bakunin Marks'ın komün toplum oluşmasından önce sosyalist düzeni inşa edecek olan "Proletarya Diktatörlüğü" fikrine muhalefet etmiştir. Bakunin, sosyalizm fikrinin, insanları özgür sınıfsız bir topluma yönlendirecek olan ve bu yolda kurulacak olan diktatörlük fikrini reddetmiş, Her türlü diktatörlük fikrine despot ve otokratiklik atfederek, buna karşı çıkılmasını savunmuştur.[430] İleride anarşistler olarak anılacak Bakunin 'in grubu I. Enternasyonalden lağıv edilmişlerdir. II. Enternasyonalde ise, Alman sosyalist Eduard

[428]Cem EROĞUL, ,"*Marksizmin Günümüzde Geçerliği", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 42, Sayı: 1 1992, s. 312

[429] Fuat SEKMEN, *"İktisadi Krizler ve Kapitalizmin Geleceği"* , Akademik İncelemeler Dergisi, C:5, Sayı: 2, 2010, s. 13-14

[430] Sinem ÇELİK, *"Karl Marx ve Mihail Bakunin Arasındaki Proletarya Diktatörlüğü Tartışması: SSCB Örneği Üzerine Bir Değerlendirme" ,* Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: 9 , Sayı: 46, Ekim, 2016, s. 180-181

Bernstein, Marks'a daha yapıcı eleştiriler yöneltmiştir. Bernstein 'ın tetkiklerine göre Marks'ın kapital teorisi hatalıdır. Çünkü şirketler büyüdükçe ve zaman ilerledikçe işçinin durumu kötüye gitmemiş, aksine refah seviyesine erişmiştir.[431] Ayrıca Marks'ın nihai felaketinin hiçbir zaman yaşanmayacağı ve "iktidarın şiddet yoluyla gaspı" fikrinin kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. O zamana dek Marks'ın teorilerine dair en mühim eleştiri, Bernstein'ınkilerdir. Bernstein'ın grubu II. Enternasyonalden sonra "Sosyal Demokrasi" nin temelini atmışlardır.[432] Marks'ın bu eleştirilere cevabı ise ancak muhalefet edenlerin "oportünist" ve "revizyonist" olduklarıdır. İlerleyen zamanlarda Lenin, II. Enternasyonal'de bulunan Kautsky ve Bernstein gibi isimleri çok sert bir üslupla tenkit etmiştir.[433] Marx, sosyalist devrimi, dönemin en büyük sanayi gücü olduğu için Büyük Britanya'da beklemiştir.[434] Fakat devrim Tarihsel Materyalizmdeki gibi bir sanayi ülkesi olan Britanya'daki çelişkilerden doğmamış, açlığın yaşandığı ve 1.Cihan Harbi gibi bir savaşa girmiş olan Mutlak Monarşi yönetimindeki Rusya Çarlığında yaşamıştır. Aslen bir avukat olan Vladimir İlyiç Ulyanov Lenin, hayatı boyunca Rusya Çarlığına muhalefet etmiş, bu doğrultuda ilk olarak *"Nardonik(Halkçılar)"* hareketinin içinde yer almış[435], daha sonra da "*Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi"* nin oluşmasına öncülük etmiştir. Daha sonralar *"Bolşevik(Çoğunluk)"* Hareketi olarak nitelendirilecek bu Komünist-Sosyalist hareket, I. Cihan Harbiyle birlikte etkinliğini arttırmıştır. *"Herkese ekmek, Herkese iş" , "Tüm iktidar Sovyetlere!"* sloganlarıyla ortaya çıkan Bolşevikler, 1. Dünya savaşı boyunca Çar ve hükümetini eleştirmişler, bu savaşın emperyalist bir savaş olduğunu ve derhal sonlandırılması gerektiğini bildirmişlerdir. 1. Dünya Savaşı sırasında ise Rusya Çarlığı büyük bir açlık ve sefalet içerisindeydi. 439 Fabrikası bu dönem kapanan Rusya'da çok sayıda köylü ayaklanmaları çıkmaktaydı[436] ve doğal olarak Bolşeviklerin sloganları ve vaatleri halka hitap ederek Çarlık karşısında bir güç haline gelmesine yol açtı. Nitekim Bolşeviklerin isyan hareketleri sonucunda 25 Ekim 1917'de daha sonraları *"Ekim*

---

[431] Deborah Ann FINDLAY, , *Eduard Bernstein's Revisionist Critique of Marxist Theory and Practice* , McMaster University(PhD Thesis/ Doktora Tezi),Ontario, Canada(Kanada), 1981, s.21-22

[432] Berker R. BANK, *Rusya'da 1905-1920 Yılları Arasında Tarihsel Dönüşüm Süreci ve Siyasal Tartışmalar* T.C. Ankara Üniversitesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı(Yüksek Lisans Tezi) ,

[433] Detaylı Bilgi İçin Bakınız: LENIN, Vladimir, *"Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky"* , Agora Kitaplığı, 2011

[434] Marx, *Komünist Manifesto,* s. 86

[435] Lenin yaşamı boyunca belli dönemlerde Narodnik hareket içerisinde bulunsa da zaman zaman bu örgüte muhalefet etmiştir. Lakin Marksist düşüncelerinin oluşumu bu örgüt içerisinde gerçekleşmiştir. Kaynak: Tony CLIFF, *Lenin I(1893-1914): Partinin İnşas",* Z Yayınları,C: 1, İstanbul, 2002, s. 21-25

[436]Ramin SADIKOV, *Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol,* Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 29 , Ankara, 2010, s. 105

Devrimi" olarak anılacak devrim gerçekleşmiş[437], Çarlık ilga edilmiş, mevcut hanedan (Romanov)'ın tüm üyeleri infaz edilerek ortadan kaldırılmıştır. İlga edilen Rus Çarlığının yerine ise tarihte o zamana dek görülmemiş olan *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği* kurulmuştur. "*Sovyet (совемский)"* kelime anlamıyla "meclis, konsey" anlamına gelmektedir.[438] Ve halkın iktidarını belirtmek için "Danışma meclisi", "Meclis" anlamına gelen *Sovyet* kelimesi kullanılmıştır. Dikkate değer bir durum vardır ki Lenin'in bu cumhuriyet kurulduktan sonra devletin başarıya ulaşamayabileceğini ve hatta yıkılabileceğini söylemiştir. Örneklendirirken "Buharlı Gemi" benzetmesini kullanan Lenin, ilk buharlı geminin düzgün çalışmadığını lakin ondan sonra buharlı geminin tüm dünyada kullanılmaya başlandığını söylemiştir. İşte Lenin'in bu noktada Sosyalist Cumhuriyetin başarıya ulaşamayabileceğini lakin bu devrimle birlikte "Sosyalist Devlet" i icat ettiklerini söylemiştir. Lenin'in bu başarısındaki düşünsel arka plan Marks'ın teorilerini Rusya'nın şartlarına uyarlanmasında ve açlık çeken Rus halkına sunmasındaydı. Marksizm-Leninizm olarak bilinen bu düşünce, Marks'ın teorilerini ve Lenin'in pratiğini kapsamaktaydı. Marksizm-Leninizm asıl olarak, Marks'ın kolektif üretim ekonomisini Rusya'ya uyarlamaktır. Rus Ekonomisi, 1917 yılında nispeten sanayileşmiş bir ekonomi olsa dahi, bu sanayi çok kısıtlı kalmaktadır. Neredeyse ekonominin tamamı tarım ekonomisine dayanmaktadır. Lenin'in bu durumu analiz edip, Marks'ın "Endüstriyel Sosyalizm" ini "Tarım Sosyalizm" ine indirgemiştir. Köylü ve işçiyi Proletarya sınıfında zikreden Lenin, bugünkü komünist anlayışın temelini atmıştır. Nitekim Marksizm'e uygun olarak da sanayiyi ilerletmek isteyen Sovyet Cumhuriyeti, Tarıma dayalı olan bir devleti 1939 yılına kadar bir sanayi devleti haline gelmiştir.

4.1.1. Sovyet Cumhuriyeti ve Millet Politikası

Sovyet cumhuriyetinin millet politikasını anlamak için Marksizm'in millet ve milliyetçiliğe bakış açısını ele almak gerekir. Karl Marks, Komünist Manifesto 'da millet ve milliyetçilik kavramının bir realite olduğunu kabul etmekle birlikte dünyaya "sınıf odaklı" baktığı için işçinin milleti olmadığını savunur. Bu bakış açısına göre işçi her yerde işçiydi ve aynı kapitalist sistemde ezilmekteydi. Bu yüzden Enternasyonalist bakış açısı, Marks'ın eserinin (Komünist Manifesto) en ünlü sözü olan *"Bütün dünyanın işçileri birleşiniz!"* le tanımlanabilir. Sovyet Cumhuriyetinin millet politikasını

[437] SADIKOV, a.g.m, s. 115
[438] https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sovyet(S.E.T: 22. 07. 2018)

irdelemek için Sovyet Cumhuriyetinin niteliğine de bakmak gerekir. Sovyet Cumhuriyetinin niteliği Marks'ın iktisadi fikirlerinden çok, Lenin'in siyasi prensipleri üzerine inşa edilmiştir. Ayrımı iyi yapmak gerekir ki 1917 Sovyet'i bir sosyalist cumhuriyetler birliği değildir. Sovyetlerin kuruluşunda Lenin'in *"Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı"* ilkesi çok önemlidir. Bu ilkeye bağlı olarak, Bolşevik ihtilali sonrası pek çok yarı bağımsız Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur (Ukrayna SSC, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın teşkil ettiği Transkafkasya SSC gibi). İç Savaş dönemi Rusya'da Beyaz ve Kızıl Ordu'nun mücadelesinde Lenin'in eski Rus Çarlığı tebaasında olan ulusların, neredeyse tamamına özgür bir şekilde Rusya Çarlığından ayrılma haklarının olduğunu bildirmiştir. Lenin'in politikasının temel amacı imparatorluk sınırındaki her bir devletin farklı iktisadi koşulları olduğunu kabul etmekle beraber, ayrılan her cumhuriyetin özgür koşullar içerisinde kendi "Sosyalist İnşa" larını tamamlamasını istemesidir. Bu yüzden Lenin'in tek şartı bağımsız olan bu devletlerin "sosyalist iktisada" ve "komünist siyaset" e göre kurulmalarını talep etmektir. Bu süreçten sonra "Birlik kararnamesi" yayınlanmış, ayrılan her bir cumhuriyetin ortak bir çatı yapı olarak "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini" oluşturdukları ilan edilmiştir. Lenin de Marks gibi milliyet unsurunu kabul etmekle birlikte milliyetçiliğin "Burjuva Kapitalist sisteme hizmet eden" bir düşünce olduğunu söylemiştir. *"Emperyalizm: Kapitalizm 'in En Yüksek Aşaması"* adlı eserinde Lenin'in emperyalizme, kapitalizmin en yüksek noktası olarak, Milliyetçiliği de ayrılıkçı bir düşünce, liberal entegrasyonu güçlendiren öge şeklinde değerlendirmiştir. İşte bu yüzden Lenin'in *"Ulusların kendi kaderini tayin hakkı"* ilkesini ortaya attığında bu düşünceye karşı bir düşünce geliştirmek istenmiştir. Bu eserinde milliyetçilik ile komünizm'in bağdaşmaz bir ikilik oluşturduğunu kabul etmekle birlikte Lenin, Ulus gerçeğinin var olduğunu ve bunun komünist çerçevede değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir. Tarihsel Materyalizm içerisinde ele alınması gereken bu ilke, her ulusun gelişim hızının eşit olmadığını söylemekteydi.[439] Buna göre kimi toplumlar endüstriyel iktisada geçmişken, kimi toplumlar hala feodal düzen içerisindeydi. Bu ilke Rusya İmparatorluğu'nun iktisadi durumu göz önüne alınınca, realitesi olan bir ilkedir. Çünkü Rusya İmparatorluğu, tarih içerisindeki iktisadi gelişimini eşit olarak sağlayamamıştır. Rusya, iktisadi olarak fabrikasyon ve endüstri sistemine geçmesine rağmen, imparatorluğun Türkistan gibi toprakları hala endüstriyelleşmemiş, toprak ağalığına

[439] Vladimir LENIN, *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı* , Eriş Yayınları, 2004, s. 28-30

dayanan bir coğrafyaydı. Buna karşı komünizm tarih skalası toprak ağalığı sisteminden endüstriyel sisteme geçişi zorunlu saymaktaydı. Çünkü ancak endüstriyel toplumların üzerine komünist toplum ideolojisi yerleştirilebilirdi. Lenin'in bu ilkesinin bir de politik yönü vardır. Bolşevikler, Çarlık rejimini yıktığı ve iç savaş yaşadığı dönemde imparatorluk bünyesindeki diğer uluslardan önemli yardımlar almıştır. Lenin, diğer ulusların yardımını sağlayabilmek için bir "çıkar birliği" kurmayı uygun görmüştür. Bu yüzden ortak düşman olan Rusya Çarlığı ve Beyaz orduya karşı, her millete kendi devletini kurma fırsatını uluslara teklif etmiştir. Aksi takdirde yaşanacak bir gelişme diğer devletlerin, Beyaz Ordu saflarına geçmesine ve devrimin başarısız olmasına yol açacaktı. Lenin'in bu politikası ilk başlarda başarılı olmuşsa da daha sonraları ayrılan her devletin kendi milli çıkarlarını takip etmesiyle başarısızlığa uğramıştır. Sovyetlerin bakış açısıyla bu devletlerin her biri *"Burjuva Milliyetçiliği"*, *"Menşeviklik"* ve *"Revizyonizm"* e kaymıştır. Bu bakış açısı bir noktaya kadar doğrudur. Çünkü bağımsız olan devletlerde *"Bolşevizm"* düşüncesine muhalefet edebilecek partiler iktidara gelmiştir(Gürcistan'da Markov ve Menşevik Hareketi, Azerbaycan'da Müsavat Hareketi ve Ukrayna'da Devrimci Sosyalistlerin iktidara gelmesi gibi). İç savaş durumunda olan ve "Yeni Ekonomi Politikası*(NEP-Noviye Ekonomiya Politik)*'nı ilan etmiş olan Lenin'in önderliğindeki Rus Sovyet'i, diğer Sovyet Cumhuriyetlerini ilhak ederek birliğe katmaya başlamıştır. Bunun sebebi ekonomisi zayıflayan Sovyet'i, yeni kaynaklarla güçlendirmek ve Beyaz Orduya karşı siyasal üstünlük sağlamaktı. Bu düşüncenin en büyük taraftarı olan 3. Kızıl Ordu Komutanı Josef Vissaroviç Cugaşvili ya da daha çok bilinen ismiyle Josef Stalin'dir. Josef Stalin, Sovyet devriminin gerçekleşmesinde ve daha sonra birliğin kurulmasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim kendisi 1922 yılında Komünist Parti genel sekreterliğine getirilmiş ve 1924'te Lenin'in ölümünden sonra ülkedeki en güçlü politik kişi haline gelmiştir. Stalin'in Sovyetler Birliği Genel Sekreteri olmasıyla, onun fikirleri Sovyet Tarihi içerisinde bir dönüm noktası olmuştur. 3.Kızıl Ordu kumandanlığı zamanlarında Kafkaslardaki Cumhuriyetlerin(Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) ilhakında mühim konumu olan Stalin, sırayla Tiflis, Bakü ve Erivan'ı işgal etmiştir. Stalin'in devrime dair en önemli düşüncesi *"Tek ülkede Sosyalizm"* düşüncesidir. Ölümü olan 1954 yılına kadar bu düşüncesine bağlı kalan Stalin, Enternasyonalist bir devrim sürekliliği yerine *"Sosyalist Anavatan"* ın inşasını savunmaktaydı. Bu düşünce öncelikle bütün uluslar nezdinde inşa edilmiş olan tek ve birlik halindeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin iktisadi ve siyasal olarak kapitalist ülkelerden üstün konuma geçmesi ve ancak bundan sonra anavatan

dışındaki sosyalist hareketlerin Sovyet çatısı altında desteklenmesi öngörülmekteydi. Stalin'in bu düşüncesi iktidarın ilk yıllarında çok tartışılı bir duruma gelmiştir. Özellikle Lev Davidoviç Troçki önderliğinde oluşan muhalefet bloğu, Stalin'in bu düşüncesine karşı çıkmış, devrimin durdurulmamasını ve Avrupa'ya yayılmasını öngören *"Sürekli Devrim Teori"* sini ortaya atmışlardır. Fakat Troçki 'den önce Stalin'e muhalefet eden önemli bir isim daha vardır. Bu isim Mirsaid Sultan Galiyev'dir. Sultan Galiyev' in muhalefeti Stalin'in güçlenmesiyle birlikte paralellik gösterir. Sultan Galiyev devrimin Türkistan coğrafyasında başarılı olmasını sağlayan ve Bolşevizm düşüncesine tamamen inanan bir kimseydi. Fakat Bolşevizm içerisinde Galiyev, Lenin'in Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı ilkesine fanatik bir şekilde inanmaktaydı. Bu ilkeye inancından dolayı, Stalin'in devleti otokratikleştirmesine ve kendi kültü etrafında bir proletarya diktatörlüğü kurmasıyla, Galiyev' in özgürlük anlayışına bağlı muhalefeti artmıştır.

Stalinci hükümetin ve Galiyevist muhalefetin tartışmasının odak noktasını milliyet politikası oluşturur. Sovyet bünyesinde bulunan unsurların, Sosyalizme yönelik eleştirilerinin en önemlisi *"Büyük Rus Şovenizmi"* ni uyguladığı eleştirisidir. Nasıl ki Lenin ve Komünist Partisi diğer ulusları burjuva milliyetçiliğine saptıklarına dair eleştirmişse de, Rus olmayan unsurlar da Komünist Partiyi, Büyük Rus Şovenizmi politikasını yürütmekle suçlamışlardır. Stalin dönemi Sovyetlerinde, Rus milliyetçiliğine dair bazı kanıtlar mevcuttur. Özellikle Stalin Sovyet Cumhuriyetlerinin inşasında, diğer Sovyet cumhuriyetlerinin, Rus Sovyet Cumhuriyetini örnek almaları gerektiğini ve Komünist Partileri içerisinde en ileri olanın Rusya Komünist Partisi olduğunu söylemekteydi. *"Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm"* adlı eserinde bu ifadelere yer veren Stalin, başka bir örnek olarak eserin sonunda Sovyet Rusya'yı Yunan Mitolojisinden Anteus'a benzetiyordu. "*Anteus ...yeryüzü tanrıçası Gea'nın oğluydu. Kendisini doğuran, emziren ve yetiştiren anasına çok bağlıydı. Anteus'un altedemediği tek kahraman yoktu. Herkes onu yenilmez sayıyordu. Onun gücü nerede yatıyordu? Onun gücü, bir döğüşte ne zaman hasmı tarafından sıkıştırılırsa, yere, onu doğuran ve besleyen anaya dokunmasında ve ondan yeni güç almasında yatıyordu."*[440] Cümlesi, Stalin'in Büyük Rus şovenizmine dair önemli bir örneğini oluşturur. Çünkü burada Stalin her ne kadar halk kitlelerinden bahsetse de SSCB'yi Anteus'a benzetmesi onu büyüten ve yetiştiren Tanrıça Gaia örneğine de Rusya Çarlığına pek tabi koyulabilir. Ayrıca 3 Kasım 1941'de Askerlere hitap eden Stalin askerlerin her birinin

[440]Josef STALIN, *"Eserler"* , C:15, İnter Yayınları, İstanbul, 1990, s. 383

Alexander Nevski ve Kutuzov'un ruhunu taşıdığını ifade etmektedir.[441] Bilindiği üzere Nevski, Moskova Knezliğinin kurucusu, Kutuzov ise Rus çarlığında Napolyon ordularına karşı zafer kazanmış ünlü bir kumandandır. Rus milliyetçiliğine dair ifadeler, Sovyetlerin marşlarında da kendini gösterir. Sovyetler birliği ulusal marşı, *"Hür Cumhuriyetler Birliği, Büyük Rusya seni topladı"* cümlesiyle başlar. Ayrıca 1938 Bolşevik Parti Marşı, Sovyet Cumhuriyetinin Kremlinde kurulduğundan bahseder.[442]
Galiyev konusuna gelecek olursak şunlar söylenmelidir; Marksizm düşüncesi, Batı kaynaklı ve Batı medeniyeti için geçerli bir düşüncedir. Galiyev ise her ne kadar Batı düşüncesine ve Bolşevizm'e dair inancı olsa da kendisi bir Doğu insanıdır. Bu yüzden de milletler ve din konusunda Doğu'nun düşünce yapısına sahiptir. Bolşevizm idealine inancını belirten Galiyev' in bu düşünceye bağlanmasının en önemli sebebi, Rus Çarlığı yönetiminin Türkistan coğrafyasındaki halklara baskı politikası uygulaması ve Galiyev' in bu durumun kurtuluşunu Bolşevizm düşüncesinde görmesindeydi. Lenin'in Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı'yla birlikte Galiyev' e göre artık her ulus (ve dolayısıyla Türk Halkları) bağımsız bir şekilde Rus hegemonyasından kurtulacaktır. Galiyev bu hususta Ruslarla beraber, Çarlık rejimini yıktıklarını, bu süreçten sonra ayrı devletler olarak, fakat dayanışma içerisinde yaşamaları gerektiğini ve ulusların önyargılarından soyutlandıktan sonra tekrar bir araya gelmeleri gerektiğini söylemektedir. Din hususunda ise Galiyev, bir ateist olduğunu, materyalizm felsefesine inandığını söylemekle birlikte İslamiyet dininin Türki toplumlar içerisindeki önemine dikkat çekmiş ve Sovyet resmi politikası olan Ateizmin, Türk toplumlarında uygulanmaması gerektiğini belirtmiştir.(Detayları Galiyevizm başlığında bulunmaktadır.)

Görüldüğü gibi Sultan Galiyev, her ne kadar Komünizm idealine bağlı olsa da bu onun bir doğu entelektüeli olması ve Sosyalizme bu perspektiften baktığı gerçeğini değiştirmemektedir. Son olarak Sovyetlerde milliyetçiliğe dair bir analiz yaparsak teoride Marks'ın düşüncelerine bağlı kalarak, işçinin vatanı olmadığı şiarı ve ulusların ilga edileceği idealini göz önünde bulundurarak, Sovyet devletlerinin bir" ulussuzluk" politikası yürütmesi beklenmekteydi. Lakin kurulan Sovyet devleti yıkılışına kadar, Büyük Rus Şovenizmi ve Burjuva Milliyetçilikleri çerçevesinde sürekli olarak milliyetler politikasını tartışmıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği, eleştirdiği milliyetçilik ve şovenizm gibi kavramlardan soyutlanamamıştır. Özellikle Stalin liderliğindeki

[441] *"на страже родины"* Gazetesi, 9 Kasım 1941, No: 284(2966), s. 1; Bkz: Ek 7
[442] Bkz: Ek 8

Sovyetler birliği, "Sosyalist Anavatan" kavramının oluşmasıyla birlikte bir patriyotizm ve şovenizm içerisine girmiştir. Özellikle sosyalist değerlerin savunulması adı altında SSCB'nin varlığı mutlak savunulması gereken bir öge haline gelmiştir. Ulus devletlerde görünen bayrak, devlet ve milletin savunulması ve yüceltilmesi, millet unsurunun tartışılmasıyla birlikte Sovyetlerde aynen mevcut olmuştur. Devlet ve bayrağın yüceltilmesinin yanında sosyalist anavatan olan Sovyetlerin mutlak savunulması ve Sosyalizm, eşitlik gibi değerlerin yaşatılması, SSCB'de bir Patriyotizm oluşturmuştur. Devlet'in şovenizm unsuru ise soyutlanmamış, tam tersine giderek artmıştır. Bir tür "Sosyalist Şovenizm" olan bu şovenizm türü, sosyalist devletin var olan devletler içerisinde en üstün devlet olduğu anlayışını kapsamaktaydı. Bu üstünlük kavramı anavatan SSCB'nin devlet formunun en üst şekli, *"Sovyet İnsanı(Homo Sovieticus)"* nın ise beşeri insanın en üst formu olduğunu iddia etmekteydi. SSCB'nin bu şoven anlayışının diğer komünist devletler üzerinde dahi etkisi olduğu açıktır. Özellikle III. Enternasyonal bildirisinde, dünyadaki tüm komünist partilerin Sovyetler Birliği Komünist Partisine tabii olduğunu ifade etmesi bu üstünlük iddiasına en önemli örneği teşkil eder. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da kurulan komünist devletlerin Sovyet tipi yapılanması ve Sovyet devletinin birer uydu devleti haline gelmesi, Sovyetlerin bu baskıcı şovenizmine politik bir örnektir. Bu anlayış kısmen Stalin'in iktidarından sonra azalmıştır. İki kutuplu dünya (ABD-SSCB) çerçevesinde Sovyetlerdeki Kruşçev yönetiminin *"Barış içinde bir arada yaşamak"* politikasıyla beraber, Sovyet şovenizmi etkinliğini azaltmıştır.

4.2. Sultan Galiyev' in Hayatı ve SSCB'deki Faaliyetleri

Tam adıyla Mirsaid Sultan Galiyev, 13 Temmuz 1892 yılında o zamanlar Rusya İmparatorluğu'na bağlı olan Başkırya'nın Sterlitamak ilinin Şipayevo köyünde doğmuştur. Annesi Aynilhayat soylu bir Tatar Mirza'nın kızıydı. Babası ise Haydar Galiya Rusça dersleri veren bir köy öğretmeniydi. Sultan Galiyev 11 yaşına kadar sürekli seyahat eder halde idi. Kendi otobiyografisinde yazdığına göre ailenin maddi durumu ancak kendilerine yeter durumdaydı. Hatta 11 yaşında kendi köylerine dönene kadar, yoksul bir hayat sürmüşlerdir. Kendi deyimiyle devrimci düşüncelerinin başlangıcı çocukluk yıllarında oluşmuştur. Çocukluk yıllarında yaşadığı olaylar şöyle özetlenebilir:

Babası, Galiyev' in kendi anlatımıyla oldukça despot bir karaktere sahiptir. Çocukluk yıllarında babasının, annesine ve kendisine karşı şiddet uyguladığını Sultan Galiyev, otobiyografisinde babasından hürmetle bahsetmekte ve onun kendisine "emeğe saygı" ve çalışmanın önemine dair bakış açısı kazandırdığından bahsetmektedir.[443]

Ayrıca yaşadığı köyde "Kurt" adında Tatar bir çocuğun arkadaşı olması, bu çocuğun ve ailesinin yoksulluğu, Tatar toplumunun yaşam koşullarına dair olan görüşlerini etkilemiştir. Fakat anlatıldığına göre zihninde sınıf farklılığı bilinci asıl gençlik yıllarında annesinin ailesinin, çiftliğini ziyaretiyle başlar. Anlatıldığı üzere Galiyev'in annesi *soylu (mirza*) kökenlidir. Tatarlarda aristokratik sınıfı oluşturan "mirzalar", Tatar toplumunun genelinden görece daha varlıklıydılar. Galiyev'in bu zümreyle teması onda önemli etkiler bırakmıştır. Anlattığına göre Galiyev'in çiftlik ziyaretlerinde değindiği en önemli husus, soyluların kendisini *mişar (köylü)* diye adlandırması ve onun kötü giyimini aşağılamaları, kendi deyimiyle Galiyev 'de "Sınıfsal bir nefret" hissi uyandırmıştır. [444] Ayrıca babasının *mişar* konumu dolayısıyla kendisinin başka soylu çocuklar tarafından aşağılandığı ve bu yüzden pek çok defa kavgalara karıştığını anlatmaktadır. Eğitim öğretim yılları içerisindeyse okumaya 6 yaşında başladığı, ilkokulu başarılı bir şekilde bitirdikten sonra liseye gidemediğini, bu yüzden 11-15 yaşları arasında köy mektebinde okuduğunu ve burada "Müslüman eğitimi" aldığını söyler. Bu yıllarını eleştirel bir dilde anlatan Galiyev, kendisini geliştirecek yeni bir şey öğrenmediğini ve 5 yılını boşa geçirdiğini söyler. Bu eğitim yıllarında kendi deyimiyle ancak fars diliyle yazılan Arap gramerini ve bu tip "saçmalıkları" öğrendiğinden bahseder.[445] 15 yaşından sonra ise Öğretmen seminerine (lise) gittiğini ve kendisini geliştiren bilgileri iyi bir eğitimle burada aldığını belirtir. Bu okulda edebiyat, doğa bilimle ve psikoloji derslerine ilgi duyduğunu belirten Galiyev, 16 yaşında ise dini inançlarını terk edip bir ateist olduğunu belirtir. Sosyalizm düşüncesini de bu dönem Öğretmenleri vasıtasıyla öğrenmiştir. Kendisine Sosyalizme ait ilk fikirleri, öğretmenleri Nasıbullin ve Auhadi Işmurzin (kendisinin basmacı hareketine katıldığı için kurşuna dizildiğini ve devrimci olmaktan çok milliyetçi bir hayalperest olduğunu söylemektedir.).[446] Okuldan 1911 yılında mezun olan Galiyev, genel olarak Tatar Öğretmen okulunun ona çok az şey kattığını, okul yıllarında kendi kendini geliştirecek

[443] Mirsaid Sultan GALİYEV, Bütün Eserleri, İleri Yayınları, İstanbul, 2006, s. 583-584
[444] Galiyev, a.g.e, s. 587-588
[445] Galiyev, a.g.e, s. 586
[446] Galiyev, a.g.e, s. 589-590

bir ilerleme sağladığını söyler. Mezun olduktan sonra Başkırya'nın çeşitli illerinde ve çeşitli Eğitim dairelerinde çalışmıştır. 1914 yılına kadar Öğretmenlik görevini ifa eden Galiyev, daha sonra bu yıl içerisinde ünlü Bakülü milyoner Hacı Tagiyev tarafından, Bakü'ye Müslüman Kadın Lisesinde öğretmenlik yapmak üzere çağrıldığından bahseder. Lakin Bakü yıllarında hem mesleğini ifa etmek, hem de burada devrimci çalışmalar yürütmek isteyen Galiyev, parasız ve yoksul şekilde kalmış; bütün mal varlıklarını elden çıkarmıştır. Bakü'de beklediği iş fırsatını bulamayan Galiyev, karısının Coğrafya öğretmenliğine kabul edilmesiyle maddi durumlarında iyileşme yaşandığını ifade eder. Kendisi ise edebiyat ve yazı işlerinde deneyimli olduğu için Gazetecilik işine yönelmiş, "*Kaspiya(Hazar)"* gazetesine başvurmuş; Lakin kabul edilmemiştir. Daha sonraları ise Ermeni burjuvazisinin gazetesi olan "*Bakü"* ve "*Kavkazskoye Slovo(Kafkas Sesi)"* gazetelerinde Müslüman bölümünde çalışmıştır. Bakü gazetesi 1915 yılında yaptığı yayınlarla Galiyev' e göre *Türkofobik* ajitasyon yapmaktaydı. Bu gazetede çalıştığı yıllarda çok fazla tepki görmüş, Tatarlar tarafından "Ermeni casusu", Ermeniler tarafından ise "Tatar Casusu" olarak görülmüştür. Aktardığına göre kendisi bu gazetede nesnel ve başarılı birçok makale ele almış lakin yazı işlerinin Ermeni çalışanların eline geçmesiyle bu kişilerin Müslüman hayatının haber yapılmasını istememeleriyle gazeteden uzaklaşmaya başladığından söz eder. [447] Şubat ihtilali gerçekleştikten sonra ise Bakü'den Petrograd'a geçmiştir. Devrimci çalışmalarında başka bir bölümde ele alan Galiyev, özellikle Başkır ve Tatar halklarının sefaletinden bahsetmiş ve o günkü Başkır topraklarının ancak %25 ila %30'unun Başkırlardan oluştuğunu ve bunlarında yoksulluk içerisinde olduklarını gözlemlediğini belirtmiştir. Bu yoksulluğun sebebini şahsında sorgulayan Galiyev, cevabı şu şekilde bulduğunu iddia etmiştir: *"İnsanların mutsuzluğu, yoksulluk, acı, gasp ve katillik, baskı ve kölelik, güçlülerin güçsüzlerle yaptığı mücadele, insanların kendileri için yaşamalarından kaynaklanıyor, eğer herkes kendisi için değil, herkse için yaşamaya başlayacak olursa insanlar barış ve mutlulukla yaşayacak. Savaşlar sona ererek barış olacak"*[448] Bu sözleri, Galiyev'in kolektif şuur ve sosyalizme dair ilk faaliyetlerinin bu yaşlarda başladığının kanıtıdır. 17 yaşında düşüncelerini mantıksal zemine oturtmaya çalışmış, nedensellik ilkesi ve irade özgürlüğü gibi kavramlarla ülkedeki sorunlara kendi bilgisi etrafında çözüm aramaya çalışmıştır.[449] İnsana dair felsefi çıkarımında,

[447] Galiyev, a.g.e, s. 592-594
[448] Galiyev, a.g.e, s. 600
[449] Galiyev, a.g.e, s. 601

İnsanın dünyadaki zaferiyle ilgili (*Doğanın Çarı olmak),* zaferin insanın kendi gelişimini engelleyen her şeyi yıkmasıyla ulaşacağına inanmıştır. Sosyalist eylemlere 1913 yılında başladığını belirtmiş, Ufa'daki yıllarında öğretmen ve aynı zamanda bir Tatar Anarşist olan Girey Kadreçev ile tanışmasıyla başlar. Kadreçev ve birkaç öğretmenle birlikte Galiyev, entelektüel çalışmalarla kendi programını oluşturmuştur. Bu program Galiyev'in düşüncelerinin ilk tezahürüdür. Program 4 temel ideal üzerine şekillenmiştir. Bu temeller, monarşi düzeninin yıkılıp demokratik cumhuriyetin kurulması, toprak ağalarının topraklarının köylülere verilmesi, fabrika ve atölyelerin işçilere verilmesi ve en önemlisi de çevre bölgelerinin milli bağımsızlığına kavuşmasıydı.[450] Bu ilkeler çerçevesinde Galiyev, pek çok siyasi pozisyonda olan öğretmenlerle birlikte bir merkez örgüt ve onun altında *"Okuyan Gençler"* ve *"Tatar Anarşistleri"* adında iki küçük çaplı örgüt kurmuştur. Bu örgüt çatısı altında Galiyev, Çarlık yönetiminin Tatar ve Başkır köylerinde misyonerlik faaliyetleri yapmalarını ve Ruslaştırmayı engellemek için Tatar ve Başkırların çeşitli toplumsal ögelerine devrimci fikirleri empoze ederek, onları kendi safına katmak için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Lakin bu örgüt I. Cihan Harbi'nin başlamasıyla dağılmıştır.[451]Savaş yıllarında örgütsel faaliyetlere dair sözleri milliyetçiliğe bakış açısı bakımından mühimdir. Savaş yıllarında Bolşeviklerle temas kurmaya çalışan Galiyev, Menşeviklerle ilişki kurmak istemediğini ve Müslümanlar arasında sadece milliyetçi örgütlerin bulunduğunu söylemiştir. Şubat ihtilalinin başarısızlığıyla Volga Çevresi Müslümanları Sovyet'ini örgütlemeye çalışmış lakin başarısız olmuştur. Daha sonra ise Petersburg'daki *İskamus* (Tüm-Rusya Müslüman Milli Sovyeti Yürütme Komitesi)'ta komite sekreteri olarak çalışmıştır. Bu dönem Bolşeviklere destek için Müslümanların hücre tipi yapılanmasına karar verilmiştir. Ayrıca Galiyev bu dönem Ahmet Bek Salikov ve Mollanur Vahidov gibi isimlerle tanışmıştır. 1918 yılında Bolşeviklerin gösterilerine katılan Galiyev, Bolşeviklerin Temmuz ayaklanmasının başarısızlığından sonra Kazan'a gitmiştir. Galiyev bu bölümü anlatırken Bolşeviklere dair en net açıklamasını sunar. Galiyev bu dönem Bolşevik Partisine üye olmadığını lakin tüm varlığı ve ruhuyla kendini *Bolşevizm'e adadığını* söyler. Bu doğru olduğu kadar ironik bir gerçektir. Sultan Galiyev, Bolşevizm'e ilk yıllarında duygusal açıdan bir bağlılık hissetmektedir. Bu bağlılığını SSCB yararına birçok faaliyette bulunması ve Sovyet makamlarında görev almasıyla gösterir. Lakin sonu hazin bir şekilde bağlılık duyduğu Sovyet rejimi

[450] Galiyev, a.g.e, s. 602-604
[451] Galiyev, a.g.e, s. 604--606

tarafından tasfiye edilmesiyle sonuçlanmıştır. Sultan Galiyev hakkında bir makale yazmış olan Bayram Bayraktar bu konuda Galiyev'i tanımlarken yerinde bir acıkama yapmıştır. *1917 Ekim Devrimi ile iktidarı ele geçiren ve beş yıl sonra da Sovyetler Birliğini kuran Bolşeviklerin önderleri arasında Lenin, Stalin, Trotsky ve Bukharin'in yanında Çarlık Rusya'sındaki Müslüman/Türk halkların Bolşeviklerle işbirliği yapmasında önemli rol oynayan; fakat Stalin'le gelen tasfiyelerden de kendini kurtaramayan Mirseyit Sultan Galiyev'dir.*[452] Kazan'da geçirdiği günlerde Galiyev, II. Tüm Rusya Müslüman kongresine katılmıştır. Bolşeviklerin katılmadığı bu toplantıda pek çok farklı siyasal görüşten kesim bulunmuştur. Toplantıda "SD' ler(Ayaz İshakov, Fuat Tuktarov, Z.Şamil… vd.) Kadet'çiler(Sadri Maksudi, F.Barudi, F. Şeref, N. Halfin), Menşevikler(Ahmet Salikov, Mamleyev, İlyas Alkin) ve Sultan Galiyev, Yakubov ve Mollanur Vahidov gibi Bolşeviklere yakınlık duyanlar vardı. Sultan Galiyev, Bolşeviklerle ilk defa bu dönem irtibat kurmuştur. Bu toplantıdan sonra Mollanur Vahidov ve Tatar taburu ile beraber Ekim Devrimine katılmıştır.[453] Galiyev'e dair araştırma yapan yerli akademisyenlerimizden Erol Kaymak ve Hakan Reyhan Galiyev'in çocukluğuna dair verdiği otobiyografisinde verdiği bilgileri doğrularlar. Doğum yılına dair ise bir ihtilaf söz konusudur. Galiyev'in hayatına ve çalışmalarına dair yapılan araştırmaların hemen hemen hepsinde Galiyev'in doğum yılı olarak 13 Temmuz 1882 gösterilmektedir. Erol Kaymak'ın *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonali"* adlı eserinde[454]Alexander Bennigsen'in *"Sultan Galiyev: Üçüncü Dünyacı Devrimin Babası"* adlı eserinde[455] ve Erol Cihangir'in *"Sultan Galiyev Davası"* olarak derlediği yapıtta[456] Galiyev'in doğum yılı 13 Temmuz 1882 gösterilmektedir.* Lakin Galiyev'in *"Kimim Ben?"* adlı biyografisinde, Bayram Bayraktar'ın makalesinde ve Hakan Reyhan'ın *"Doğu'nun Büyük Devrimcileri: Mollanur Vahidov-Sultan Galiyev"* adlı eserinde Galiyev'in doğum yılı olarak 13 Temmuz 1892 gösterilir.[457] Araştırmamızın neticesi doğrultusundaki kanaat doğum yılı 13 Temmuz 1892 olduğuna dairdir. Çünkü kendisi lise düzeyinde Tatar öğretmen

[452], Bayram BAYRAKTAR, *"Turar Rıskulov*, *Sultan Galiyev ve Mustafa Kemal Atatürk'te Türk Dünyası Ülküsü" ,* Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C: VIII, Sayı: 2, İzmir, 2008, s. 23

[453] 1917 Ekim Devrimine kadar Sultan Galiyev'in hayatı, otobiyografisi olan *"Ben Kimim? Sesimi Duyurmak İstiyorum"* adlı yazısından alınmıştır. Detaylı bilgi için Bakınız: Galiyev, a.g.e, s.583-632

[454] Erol KAYMAK, *Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonali*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993, s.20

[455]Alexandre BENNIGSEN, Chantal Lemercier QUELQUEJAY, *Sultan Galiyev: Üçüncü Dünyacı Devrimin Babası,* Sosyalist Yayınlar, İstanbul, 1995, s. 17

[456]Erol CİHANGİR, Arif ACALOĞLU, *Sultan Galiyev Davası,* Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2006, s. 8

*Bennigsen, Sultan Galiyev'in dünyaya geldiği 1880'li yıllar ifadesini kullanır.

[457] Bayraktar, a.g.m, s.23; Hakan REYHAN, *Doğunun Büyük Devrimcileri: Mollanur Vahidov-Sultan Galiyev,* Alter Yayınları, Ankara, 2010,s. 27

okulunu 1911 yılında bitirdiğini ve 1912 yılında çalışmaya başladığını söylemektedir.[458]Eğer 1882 doğumlu olsaydı okulu 29 yaşında bitirmiş olacaktı. Bu mantıken hatalıdır. Araştırmamızdaki tetkik ve tahminlere göre doğum tarihine ait bu itilaflar Renad Muhammedi'nin ve Benningsen'in yaptıkları araştırmalarda kullandıkları kaynak farklılığından doğmaktadır. Ailesine dair tetkiklerde Bennigsen fazla bilgi aktarmaz, Babasının ismine dair bilgi vermeyen Bennigsen, Galiyev'in isminden dolayı (Mir Said-Mir(Emir) Seyyid) onun peygamber soyundan geldiğinin ileri sürülebileceğini söyler. Ayrıca Arapça 'ya biraz hakim olduğundan dolayı, Farsça ve Osmanlıcaya dair fikir sahibi olduğunu söylemektedir.[459] Galiyev otobiyografisinde 11 ila 15 yaşları arasında köy mektebinde okuduğunu ve burada Fars diliyle yazılan Arap Gramerini öğrendiğini ifade etmiştir.[460] Osmanlıca 'ya dair ise bu lisana ve Garp Türkçesine hakim olmadığı söylenebilir. Bakü'de çalıştığı yıllarda Azeri dilini bilmediğini içinde bir sürü Arap-İran sözcüğü bulunduğunu ve sözlükler yardımıyla çalışabildiğini ifade etmiştir.[461] Erol Kaymak ve Hakan Reyhan'ın eserlerinde Galiyev'in ailesine dair annesi ve babasının statü farkı ve babasının köy öğretmeni olmasına dair onaylar nitelikte bilgiler mevcuttur.[462] Ayrıca Galiyev'in 1911-1917 yılları arasında pek çok makale yazdığı ve gazetecilik işini yürüttüğü kaynaklarda belirtilmektedir(Kaymak'ta *Mir İslam dergisi*, *Rus Öğretmen Gazetesi, Kafkasya, Açık Söz, Bakü, Bakinskaya,* Reyhan da *Mir İslam* dergisinde yazılar yazdığını ifade eder. Ayrıca Bennigsen ilk Tatarca süreli yayın olan *Terakki* gazetesinde yazılar yazdığını söylemektedir.)[463]1917 Şubat devrimi yıllarında Bakü'de olduğu, daha sonra 1-11 Mayıs 1917'de Bütün Rusya Müslümanları Kongresinde Genel Sekreterliğe getirilmiş, kongreden sonra Mollanur Vahidov 'un örgütlediği *Müslüman Sosyalist Komite(MUSKOM)*'a katılmıştır. Aynı yıl Komünist Parti'ye girdiği ve Sovyet Milletler Halk Komiserliği* ikinci sekreterliğine getirilmiştir.[464] Bu dönemde yani devrimin ilk yıllarında Galiyev'in pek çok makale ve bildirisi bulunmaktadır. Tüm Rusya Müslümanları Kongresinde yaptığı konuşmada, milyonlarca Müslümanı, Rusya'nın devrimci demokrasisi ve onu iktidara getiren organlarla kaynaşmaya çağırdığını ifade

[458] Galiyev, a.g.e, s. 592
[459] Bennigsen, a.g.e, s. 49-50
[460] Galiyev, a.g.e, s. 586
[461] Galiyev, a.g.e, s. 594
[462] Reyhan, a.g.e, s. 28; Kaymak, a.g.e, s. 20
[463] Reyhan, a.g.e, s. 32; Bennigsen, a.g.e, s. 51 ve Kaymak, a.g.e, s. 21
*Galiyev'in Yazılarında Narkomnats olarak geçer
[464] Kaymak, a.g.e, s. 22

ederken, Devlet Duma'sı ve Devlet Sovyet'ine karşı çıkan eski kurumlarla mücadele edilmesini ve ülkenin bütün güçlerinin devrim etrafında toplanması gerektiğini ifade etmiştir.[465]Aynı zamanda *"İftiracılara"* adlı yazdığı makalede, Rusların Tatarları Kazan Hanlığını kurmakla suçladıklarını, lakin böyle bir durumun olmadığını Müslümanların "yeşil bayraklarının daima devrimin kızıl bayraklarıyla yan yana duracağını" Salikov'dan aktarmıştır. Buna karşın Rusların da tertip edilen kongreye ilgi duymadığı ve basında yer almadığı konusunda, Ruslara ve yönetici kadroya sitem etmiştir. Devrimin hiçbir zaman Müslümanların belleğinden çıkmayacağını ve bugünün Müslümanların kültürel milli özerklik ilan etme günü olduğunu ilan etmiştir. Bu yazıda önemli olan nokta Tatarlara karşı yürütülen politikanın bazı Rus çevreler tarafından kasıtlı olarak yapıldığını belirtirken, Ruslarla Müslümanların karşı karşıya gelmeyeceğini ifade etmiştir.[466] Bennigsen, Galiyev'in 1917 faaliyetlerine dair Ekim Devrimi öncesinde Galiyev'in Müslüman Sosyalist Komite içerisinde "Bolşevik Fraksiyon" oluşturmaya çalıştığını, lakin bunda başarısız olduğunu söyler. [467] Hakan Reyhan ise Sultan Galiyev'in ortaya çıkışında Vahidov 'un büyük etkisi olduğunu ve Vahidov ile birlikte Kazan'da devrime dair ilk çalışmalara burada başladıklarından bahseder.[468]Reyhan ve Kaymak'ın aktardığına göre Müslüman Sosyalist Komitesi, Galiyevciler için çok mühim bir yapılanmaydı ve Rusya'daki bütün Müslümanları kapsayacak olan Bolşevik Parti'den Bağımsız bir Müslüman Komünist Partisine evirilmeyi hedefliyordu. [469] Galiyev ise Müslüman Sosyalist Komitesinin varlık amacını Tatar burjuvazisinin eylemlerini engellemek olarak açıklamıştır. Bununla birlikte komite içerisinde faaliyet yürüttüğünü de itiraf etmektedir.[470] Sultan Galiyev'in 1917 yılından, tasfiye edildiği 1923 yılındaki faaliyetlerinin temel amacı, Tatarlara ve Türklere milli-kültürel özerklik kazandırmaktır. Bu amaçlar etrafında da Galiyev'in yaptığı en önemli çalışma, Tatar-Başkır Cumhuriyetinin kurulmasıdır. Güney Ural ve Orta İdil arasındaki toprakları kapsayan Sovyet tipi Tatar-Başkır Cumhuriyeti, Galiyev için büyük önem teşkil etmiştir. Galiyev'in Sovyet yönetimine karşı olan muhalefeti de bu cumhuriyetin tesisi ve tasfiyesi etrafında gelişmiştir. 23 Mart 1918 tarihinde kurulan Tatar-Başkır Cumhuriyeti, ilerleyen tarihlerde tam anlamıyla faaliyete geçememiş;

[465] Galiyev, a.g.e, s. 103
[466] Galiyev, a.g.e, s. 106-108
[467] Bennigsen, a.g.e, s. 56
[468] Reyhan, a.g.e, s. 35
[469] Reyhan, a.g.e, s. 35-36; Kaymak, a.g.e, s. 169
[470] Galiyev, a.g.e, s. 606-607

Stalin ve Stalinist çevreler tarafından bu cumhuriyete karşı propaganda yürütülmüş ve Stalin tarafından Cumhuriyetin kurulma çalışmaları engellenmiştir. Nitekim Lenin'in 13 Aralık 1919 tarihinde Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kuruluş tasarısının iptal edilmesi gerektiğini ve parti üyelerinin bu cumhuriyet için propaganda yapmamalarını ifade etmiştir. Bundan sonraki süreçte Tatar-Başkır Cumhuriyetinin kurulma çalışmaları durdurulmuş 4 Mayıs 1920'de Tataristan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Başkır Muhtar Sovyet Cumhuriyeti adında iki ayrı özerk cumhuriyet kurulmuştur. Demografik olarak dikkate alınmayan bu cumhuriyet tasarıları 6 milyona yakın Tatarın, Tataristan dışında kalması gibi sorunları da doğurmuştur. Tataristan'ın en önemli mevkii olan Tatar İhtilal Komitesi *(Revkom)* 'ne ise Sultan Galiyev değil, Moskova yanlısı ve Stalinist görüşü benimseyen Sahipgiray Said Galiyev getirilmiştir. Sultan Galiyev'in adaylığı merkez komite tarafından reddedilmiştir.[471] İşte Galiyev'in muhalefeti asıl olarak bu süreçten sonra başlar. Galiyev Tatar-Başkır Cumhuriyetinin kurulmasının reddedilmesiyle önce Lenin'in liderliğindeki merkez komiteye, daha sonra da Stalin'e itirazlarını bildirmiştir. Tasfiye süreci içerisinde 1923 yılına kadar Tatar-Başkır Cumhuriyetinin yeniden tesis edilmesi için propaganda yapmıştır.

1917 yılına dair yazarların bahsettikleri olaylar başlıca Galiyev'in MUSKOM'un başına getirilmesi ve Narkomnats içerisinde yer almasıdır.[472] Bennigsen ise bu dönem önemli bir gelişme olarak 22 Temmuz 1917'de Tüm Rusya Müslümanları Kongresine dikkat çeker. Bu kongrede Galiyev ve Vahidov tüm Türklerin özerklik talebini bir bildirgeyle dile getirmişti. Bu bildiride Tatarların ve Türklerin oturdukları ülke ne olursa olsun bu iki ulusun özgür birliktelik ile bir ulus oluşturdukları ve Tatar-Türk ulusal birliğine her türlü dini, kültürel ve hukuki özgürlüğün sağlanması gerektiğine, Sovyet devletlerini oluşturan diğer tüm uluslar gibi Tatar ve Türklerin de hak eşitliğinden yararlanacağının bildirmiştir. Bennigsen bu kararın büyük bir mutabakatla onaylandığını, Dini-Sağ kesim ve Marksist-Sol kesimin dahi bu metinde uzlaştığını belirtmiştir. Yine Bennigsen eserinde bu metinden sonra Müslüman Marksist Sosyalizmin ulusal hareket içerisinde boğulma tehlikesine karşı Rus Bolşevikleri tarafından uyarıldığını, Galiyev ile Vahidov 'un bu toplantıdan sonra Milliyetçi Cephe ile bir daha ilişki kurmadığını ifade

[471] Reyhan, a.g.e, s. 45-52
[472] Kaymak, a.g.e, s. 22

etmiştir.[473] Bennigsen'in ifade ettiği bu mutabakat metni Galiyev'in arşivinde daha farklı geçmektedir. Tatar-Türk ifadesi bulunmamaktadır.[474]

4.2.1. 1918: SSCB'ye Hizmet Yılları ve Zabulaç Cumhuriyeti* Sorunu

1918 yılında Galiyev'in kaleme aldığı yazıların çoğunluğunu Tatar-Başkır Cumhuriyeti Sorunu teşkil eder. Galiyev bu dönemdeki yazılarını Eğitim Halk Komiseri, Müslüman Komitesi Başkanı ve RSFSC(Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti) Askeri İşler Halk Komiserliğine bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulu(MMAK) başkanı unvanlarıyla imzalamıştır. Bu unvanları incelerken 1917 içerisinde yaşanan gelişmelere bakmak gerekir. Ekim Devriminden sonra kurulan Kazan Devrimci Komitesinin (Revkom) 2.Oluşumunda Mollanur Vahidov, Revkom'dan atılmıştır ve Bennigsen'in ifade ettiğine göre 3 Kasım 1917'de kurulan 2.Revkom, sömürgeci bir niteliğe sahipti. 14 üyesinin tamamını Ruslar oluşturmaktaydı. Vahidov'un Revkom'dan atılması, şüphesiz ileride Galiyevciler olarak anılacak Müslüman Sosyalistlerin Kazandaki nüfuzunu azaltmıştır. Lakin Vahidov Sovyet yönetimi tarafından tasfiye edilirken, Galiyev Sovyet devrimi içerisinde yükselmeye başlamış ve Ekim Devriminden sonra kurulan Kazan Cumhuriyeti'nin Milli Eğitim Halk Komiserliğine getirilmiştir. Bu Galiyev'in ilk resmi görevidir.[475]

Mollanur Vahidov, Beyaz Orduya karşı Kazanda yaptığı mücadeleler sırasında, Çek lejyonu tarafından 9 Ağustos 1918'de tutsak alınmıştır. Vahidov, Beyaz Ordu tarafından 19 Ağustos 1918'de kurşuna dizilerek infaz edilmiştir.[476] Mollanur Vahidov'un ölümü 2 sonuç ortaya çıkarmıştı. Birincisi Vahidov, Müslüman Sosyalistleri arasında gerek fikri gerekse askeri nüfuzuyla önemli bir figürdü ve ölümü Müslüman Sosyalistler arasında önemli güç kaybı doğurdu. 2.Sonuç ise Sultan Galiyev'in Müslüman Sosyalist Komitesi(MUSKOM)'nin başına geçmesi ve Vahidov'dan sonra Müslüman Sosyalistlerin lideri konumuna gelmesidir.[477] Galiyev'in yazılarında dikkat çeken başka

---

[473] Bennigsen, a.g.e, s. 59-61

[474] Galiyev, a.g.e, s. 101-105

*Zabulaç Cumhuriyeti: Zabulaç Cumhuriyeti, Mart 1918'de kurulan ve aynı ay sona eren İdil-Ural Devletinin Rusça'daki karşılığıdır. İdil-Ural Cumhuriyeti Tatar aydınları tarafından kurulmuş olan liberal yapılı federe bir devlettir. Rusça'da İdil-Ural ismiyle anılsa da Zabulaç(Bulak ötesi) Cumhuriyeti olarak da geçmektedir. Buna ilaveten uluslararası literatürde Trans-Bulak Cumhuriyeti olarak da geçmektedir. Galiyev'in metinlerinde Zabulaç ifadesi kullanıldığı bu terimin kullanılması uygun görüşmüştür.

[475] Bennigsen, a.g.e, s. 63-64

[476] Reyhan, a.g.e, s. 234-235

[477] Saime Selenga GÖKGÖZ, *"Sultan Galiyev ve 1917-1923 Milliyetler Siyaseti"* , Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C: 1 , Sayı; 1, Ankara, 2004, s. 70

bir unvanda Milletler Halk Komiseri (Narkomnats)'dir. Erol Kaymak, Galiyev'in Narkomnats 'da ikinci sekreter görevinde bulunduğunu söylemektedir. Fakat *"Milletler Halk Komiserliği Kurulunun 19 Ekim 1918 Tarihli Toplantısına İtiraz"* adlı resmi belgenin sonunu, Sultan Galiyev, "Milletler Halk Komiserliği Başkanı" olarak imza edilmiştir.[478] Galiyev'in bu dönem yazdığı yazılara bakarsak Askeri teşkilatlanma ve Tatar-Başkır Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili olan yazı ve belgelerdir. Galiyev'in resmi yazılarında, merkez yönetime yazılan yazıların çoğunluğu 1918 yılında iç savaşın etkisi altında olan yazılardır. Konular, Tatar Burjuvazisinin durumu, Beyaz Ordu saflarında savaşan Tatarlar ve Tatarların kurduğu liberal Zabulaç Cumhuriyeti hakkındadır. Şubat ve Mart arasında Galiyev'in kaleme aldığı resmi belgelerin tamamı karşı devrimci olarak nitelendirdiği Zabulaç Cumhuriyetine aittir. 10 Mart 1918'de İç Rusya Müslüman İşleri Komiserliğine çekilen telgrafta Kazan şehrinin düşmesi hakkında bir rapor kaleme alan Galiyev, Müslüman Burjuvazinin işçileri Sovyet yönetimine karşı kışkırttığını ve Müslüman burjuvazinin Rus burjuvazisiyle ve Beyaz Orduyla aynı hatta yer aldığını belirmiştir.[479] 28 Mart günü Sultan Galiyev Zabulaç Cumhuriyetinin tasfiye edildiğini bildirmiştir. Kazanda halkın Sovyet iktidarına boyun eğmeye başladığını ifade etmektedir.[480] Galiyev'in askeri konularda değindiği en önemli husus ise "Müslüman Kızıl Ordu'nun kurulmasıdır. Bunun için Yüksek Askeri Başkan Lev Troçki 'ye mektup yazan Galiyev, bölgede(Volga ve Ural) düzenli bir birliğin bulunmadığı, Tatar Burjuvazisine, Beyaz Orduya ve Çek Lejyonlarına karşı Müslüman Kızıl Ordu Birliklerinin kurulması gerektiğini belirtmiştir.[481] 29 Aralık 1918'de Galiyev'in Beyaz Ordu saflarında savaşan Başkır ve Tatarlara yazdığı propaganda broşürü, Galiyev'in o dönem düşüncelerini kısmen yansıtmakla birlikte ironik bir metinidir. Bu yazısında Tatar ve Başkırları Sovyet saflarına çağıran Galiyev, Sovyetlerin milletlerine özgürlük vaat ettiğini ve tek gerçek düşmanın Çarist Beyaz Ordu ve Emperyalist güçler olduğunu belirtmekteydi. Sovyet iktidarı ve Bolşeviklerin Ulusları kendi kaderini tayin hakkına karşı çıktıkları itirazını reddeden Galiyev şu örnekleri vermekteydi:

Tatar-Başkır Sovyet Cumhuriyetini kuran Sovyet İktidarı değil mi?

Türkistan Müslümanlarına genç Türkistan Cumhuriyetini vermedi mi?

[478] Galiyev, a.g.e, s. 173
[479] Galiyev, a.g.e, s. 217
[480] Galiyev, a.g.e, s. 119-120
[481] Galiyev, a.g.e, s. 167-168

Bütün doğuyu Fransız-İngiliz emperyalizmine karşı ayaklanmaya Sovyetler çağırmıyor mu?

Ayrıca bu metinde Galiyev'in doğu devrimi ve doğu dünyasına dair görüşlerini ilk belirtileri görülmektedir. Tatarları Kızıl Ordu safına çağırırken doğu dünyası hakkında da vaat edici konuşmaktaydı. Emperyalizme karşı duran tek devletin Sovyetler olduğunu ifade ederken, Rus devriminin gelişmesi durumunda Sosyalizm doğuya ve daha sonrasında başka ülkelere sıçrayarak bir "Dünya Sosyalist Devrimi" ne yol açacaktır. Emperyalistlerin bir tek Doğu ve onun Müslüman ülkelerini(Türkiye, Arabistan, Mısır, Hindistan gibi) paylaşamadığını belirten Galiyev, Özgür halkların emperyalistlere karşı mücadele vereceğini ve İngiliz-Fransız sermayesinin bütün sömürgelerini bağımsız emekçi cumhuriyetler olarak Özgürlüklerine kavuşacaklarını öngörmekteydi.[482]

Bu dönem yazdığı resmi yazılardan çok mahlas kullanarak yazdığı gayr-i resmi yazılar daha mühimdir. "*Tamerlan", "Kantemir" , "Timurlenk" ve "Suhoy"* mahlaslarını kullanan Galiyev, *Krasnoye Znamya(Kızıl Bayrak)* gazetesinde yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar ilginçtir ki, Galiyev'in Sovyet yönetimine dair itiraz ve muhalefetinin 1918 yılında başladığının bir göstergesidir. Bu yazılarında açık bir muhalefetten çok sitemkâr bir üslup vardır. Galiyev bu yazılarında Rusların Müslümanlara karşı ön yargılı olduğunu belirtmekte, Karl Grassis nezdinde Rus komünistlerini eleştrien Galiyev, Tatar-Başkır Cumhuriyetinin kurulmasına karşı yürüttükleri propagandalara son vermeleri ve Tatarları Panislamizm gibi akımların ardından gitmekle suçlamalarını durdurmalarını ve bunun bir iftara olduğunu ifade etmiştir. Bu dönem en sert eleştirisi diyebileceğimiz *"Karşı Devrim Komplo Günlerinde Sosyalist Müslümanlar"* adlı *Krasnoye Znamya*'nın 5 Temmuz 1918 tarihli sayısında *Suhoy* mahlasıyla yazdığı yazıda gösterir. Bu yazıda Kazan olayları ve Tatar-Başkır Cumhuriyetinin ilanını ele alan Galiyev, Moskova yönetiminin tutumunu eleştirir. Kazan olayları sırasında Komünist Partinin tepkisiz kaldığını söyleyen Galiyev: *"Sosyalist Müslümanlar, Devrim için yaptıklarının Rus Proletaryasının çıkarlarını temsil eden parti tarafından unutulmayacağını sanmıştı"* ifadesi onun ilk eleştirileri için önemli bir kanıttır. Tatar-Başkır Cumhuriyetinin kurulmasıyla partide bir kısmın bu cumhuriyete karşı ajitasyon yürüttüğünü söylerken, *"Sovyet bizim yardımımıza ancak en kritik anlarda başvuruyor,*

[482] Detaylı Bilgi İçin: Galiyev, a.g.e, *"Sovyet Askerlerinin Safına Geçme Çağrısı"* makalesi, s. 186-190

ardından bizi tümüyle unutuyor." eleştirisini iletirken de Komünist Partinin Müslüman Sosyalistlere birer devrimci gibi davranması gerektiğini iletmiştir.[483]

4.2.2. 1919: Müslüman Askeri Konseyi ve Tatar-Başkır Sorunu

1919'da Galiyev'in kaleme aldığı yazıların en önemli noktaları Doğu Halkları Komünist Kongresi, Merkezi Müslüman Askeri Kurulu(MMAK) ve devam eden savaş süresindeki Tatar-Başkır sorunu gözükmektedir. Ayrıca önemli bir nokta da ilk defa 1919 tarihinde Galiyev'e karşı Sovyet yönetiminin sorgulaması ve denetleme kurulunun Galiyev'e karşı rapor hazırlaması dikkate değerdir. Bennigsen, Galiyev'in Vahidov'un ölümünden sonra Sovyet hiyerarşisi içerisinde en üst noktaya ulaşan Müslüman olduğunu belirtir. Bu dönemde Galiyev şu görevleri yürütmekteydi:

Narkomnats Organı olan "Zizn Nacional'nostej" yazı işleri müdürü

Merkezi Müslüman Askeri Kurul Başkanı

Müslüman Merkez Komiserliği Başkanı[484]

1919 Tarihi Rus İç Savaşı için Bolşeviklerin üstün geldiği bir tarihtir. Özellikle 1918 Ekiminden sonra Bolşevikler, Amiral Kolçak ve Beyaz Ordu'ya karşı üstün gelmişler ve Müslümanlara eskisi kadar ihtiyaç duymamaya başlamışlardır. Sürecin devamında Stalin "sağcı" bir politika izlemeye başlamış ve "Ulusal Sorun" u arka plana atmıştır. Galiyev ise 1919 tarihine kadar tek amacı olarak Tatar-Başkır devletinin bağımsızlığı ve Müslüman Sosyalist Partinin özerkliği için çabalamıştır. Galiyev, Sovyetlerin izlemesi gereken politika olarak ise Doğu'ya (Çin, İran, Afganistan, Türkiye) yönelimi savunmuştur. Stalin ise Sovyetlerdeki diğer milletlerle (Proleter olmayan unsurlarla) ittifakı savunurken Galiyev'le örtüşmekteydi. Fakat Stalin, Galiyevin aksine bu ittifakları "geçici" olarak nitelendirmekteydi. Galiyev ise Sovyetlerin Doğu'ya yönelmesi gerektiğini ve diğer unsurlarla tam bir işbirliği içerisine girilmesi gerektiğini savunmaktaydı. Ayrıca Galiyev'in Tatarlarla, Türklere dair bağımsızlık talebi ve Rus Komünist Partisinden bağımsız bir Müslüman Komünist parti kurmak istemesi, Merkez Yönetim tarafından Galiyev'e tepki oluşmasına sebep oluyordu. Nitekim Bennigsen bu dönemi "Stalin ile Galiyev'in ilk anlaşmazlık dönemi" ve "Galiyev'in planlarının

[483] Galiyev, a.g.e, s. 124-127
[484] Alexandre BENNIGSEN, , Chantel QUELQUEJAY, *Sultan Galiyev ve Sovyet Müslümanları,* Hür Yayın, İstanbul, 1981, s. 101

başarısızlığa uğradığı dönem" olarak nitelendirmesi yerindedir.[485] Galiyev'in planlarının başarısızlığa uğraması ve merkezle Galiyev arasındaki ilk çatışmanın başladığı dönem, II. Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi'yle başlar. Bu kongre aslında Galiyev ile Rus Komünist Partisi(RKP) arasındaki zihinsel ayrışmanın terminolojik ifadesidir. Kongre'de Galiyev, Ulusların kaderini tayin hakkı ilkesine dayanarak sürüncemede kalan Tatar-Başkır Devletinin kurulması isteğini yineler[486] Hatta kongrenin başlangıcında Galiyev gayet pozitif bir tutum içerisindedir ve Josef Stalin'i "Doğu'nun Sosyalist Kurtarıcısı" olarak selamlamıştır.[487] Fakat kongrede Galiyev'in Tatar-Başkır projesi, Lenin tarafından reddedildiği gibi kongrede Galiyev'in büyük önem atfettiği "Müslüman" sözcüğünün kaldırılmasına karar verilir.[488] Galiyev, "Müslüman" kelimesine büyük bir önem atfetmektedir. Bir nevi düşüncesinin tezahürü olan Müslüman kelimesi onun için Ortodoks kültüründe yetişmeyen ve Rus etnisitesine ait olmayan unsurları belirtmek için kullanır. Bu Müslüman kelimesi de tabiatıyla Müslüman kültürü içerisinde yetişmiş olan Türk unsurlardır. Bu noktada bütünleştirici bir kelimeyi ifade eden "Müslüman" kelimesi, Sovyet coğrafyasında yaşayan bütün Türkleri belirten etnik bir tanımlama olmuştur. Galiyev'in Müslüman kelimesine bağlılığı, kurduğu ve başkanlık ettiği örgütlerle (MMAK, MMK gibi…)de kendini gösterir. Bu noktada Galiyev'in Müslümanlık nezdinde bütün Türk unsurların politik önderi olmak istediği söylenebilir. II. Doğu Hakları Komünist Örgütleri Kongresi, Müslüman kelimesini kaldırarak, Galiyev'in bu düşünsel arka planını yıkmış ve Benningsen'in deyimiyle Galiyev için gerçek bir dönemeç noktası olmuştur.[489] Kongrede dini kökenli "Müslüman" kelimesi kaldırılıp; Yerine coğrafi bir terim olan "Doğulu" kelimesinin kullanılmasına karar verilmiştir. Aynı kongredeki önemli bir karar da Rus Komünist Partisine bağlı olarak kurulacak olan Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Organı tarafından doğudaki devrim hareketinin yürütüleceğinin belirtilmesiydi. Şüphesiz bu karar Galiyev'in kendi oluşturduğu kurumlarıyla bağımsız bir şekilde doğudaki devrim hareketini yönetme planına darbe vurmuş oluyordu.[490] Bennigsen bu dönemde Galiyev'i Stalin'in doğu politikasına dair danışmanlık yapan bir kimse olarak nitelendirilmekle beraber, Rus komünistlerle fikir ayrılığında bulunduğu

[485] Bennigsen, a.g.e, 1981, s. 101-104
[486] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 110
[487] Galiyev, a.g.e, s. 236
[488] Bennigsen, a.g.e, 1995,s. 111
[489] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 113
[490] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 111-112

için yarı muhalif bir konumda olduğunu söylemektedir.[491] Lakin Galiyev'in projelerine karşı fiiliyatlarının kongre öncesinde başladığı Galiyev'in itiraz yazılarında belli olmaktadır. Özellikle Galiyev'in Merkezi Müslüman Askeri Kuruluna dair raporlar ve yazılar, Galiyev'e karşı bir "güçsüzleştirme politikası" yürütüldüğüne kanıttır. Pek çok kez yazılarında Müslüman Kızıl Ordu'nun kurulması isteğini yineleyen Galiyev, Milletler Halk Komiserliği(Narkomnats)'ne bağlı Merkezi Müslüman Askeri Kurulunun kurulmasıyla bu talebi kısmi olsa da gerçekleşmiştir. Fakat MMAK, Sovyet yönetimi tarafından desteklenmemiş ve finanse edilmemiştir. Bunun Galiyev'in 28 Şubat 1919'da Sovyet yönetimine yazdığı yazıda görülmesi mümkündür. Galiyev bu yazısında Tatarların ve Türkistanlıların tek talebinin bağımsız bir Kızıl Ordu kurmak olduğunu iletti. Bu yazı Sovyet yönetimine karşı olan tutumunun kongreden önce var olduğunun işaretidir. Sovyet yönetiminin MMAK'yi desteklemediğini Tatar-Başkır, Kırgız ve Türkistanlıların milli bir devlete sahip olmalarına Sovyet yönetimi tarafından izin verilmediğini, bu yüzdende Müslümanların mücadelesinin devam ettirebilmesi için bağımsız bir ordunun desteklenmesi aksi takdirde Müslümanların "Proleter devrimde yer almayı bırakabileceklerini" iletmişti.[492] Galiyev'in bu istekleri gerçekleşmek bir yana tam tersi bir seyir izlemiştir. Doğu Cephesi Kurucu Yönetimine, Tatarların ve Türklerin siyasi ve askeri faaliyetlerinin neredeyse tamamı devredilmiştir. İlk önce RKP'ye bağlı olarak "Doğu Cephesi Tatar-Başkır Örgütleri Merkez Bürosu"nun kurulmasıyla bölgedeki Tatarların ve Türklerin siyasi faaliyetleri Rusya Komünist Partisi iradesine bağlanmıştır. 6 Haziran 1919'da bir itiraz yazısı kaleme alan Galiyev, bu büronun "gereksiz" ve "yersiz" olduğunu belirtmekle birlikte bölgedeki siyasi faaliyetlerin MMAK'nin siyasi dairesi tarafından yürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.[493] Yaşanan önemli bir gelişme ise MMAK'nin Doğu Cephesi Kurucu Yönetimine bağlanmasıdır. Bu kararla birlikte Galiyev'in bağımız tüm askeri faaliyetleri RKP'sine bağlanmış oluyordu. 31 Temmuz 1919 tarihinde Yüksek Askeri Konsey'e bir rapor yazan Galiyev, MMAK'nin doğu cephesine bağlı kılınamayacağını, bu kararın gözden geçirilmesi gerektiğini ve bu kararın ya bir "yanlış anlaşma" sonucu alındığını ya da Sovyet yönetiminin bu kurumu ortadan kaldırmaya çalıştığı algısının oluştuğunu ifade eder.[494] Tüm bu gelişmeler Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresinin, Bennigsen'in ifade ettiği gibi fikir ayrışmasının başlangıcı değil sonucu

[491] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 113
[492] Galiyev, a.g.e, s. 200-202
[493] Galiyev, a.g.e, s. 210-211
[494] Galiyev, a.g.e, s. 219-221

olduğunun kanıtıdır. Kongre aslına bakılacak olursa Galiyev'in bağımsızlıkçı siyasi hareketine karşı kısıtlamaların resmiyete dökülmesidir. Bu kongre öncesinde yapılan askeri ve siyasi kısıtlamalara Müslüman tabirinin kaldırılması da eklenmiş, doğudaki siyasi faaliyetler RKP'ye bağlanmıştır. 22 Kasım-3 Aralık 1919'da toplanan bu kongre sonrasında Galiyev'in projelerine son bir hamle olarak 13 Aralık 1919'da Vladimir Lenin tarafından Tatar-Başkır devletinin kuruluşu askıya alınmıştır. Benningsen'in bu kongreye önem addetmesinin farklılığı şu noktadadır: Bu kongreden sonra Galiyev itiraz ve raporlara dayalı kapalı bir muhalefet yerine, açık bir muhalefet politikasına başlamış ve 1919 tarihine kadar tasarladığı projeler resmi olarak başarısız olmuştur. Bu tarihten sonra Galiyev, yerel bir politika izlemekten Sosyalizmin sorunlarını ele aldığı ve kendi tezlerini öne sürdüğü genel bir politika izlemeye başlamıştır. Özellikle kongre sırasında yaptığı konuşmada *"Doğu Sorunu Üzerine Rapor"* adlı makalesini okuması onun bu dönem geliştirmekte olduğu "Sosyal Devrim ve Doğu" tezinin yansımasıydı.[495] Yaptığı konuşmada Sovyet devrimini *"Doğu Sorunu"* terimi etrafında ele alan Galiyev, Komünist devrimin bir "taktik sorunu" içerisinde olduğunu söylemiştir. Konuşmasında Sovyet yönetimine karşı sert ve yapıcı eleştiriler yönelten Galiyev, 1917 Bolşevik devrimini bir "Sosyal Devrim" olarak nitelendirmiş ve bunun uluslararası sınıf savaşının bir başlangıcı olduğunu söylemiştir. Fakat devrim sırasında uygulanan politikalarda hatalar yapıldığını ve Rus yönetiminin iki noktada yanıldığını belirtmiştir. Bu iki noktadan ilki Rus yönetiminin Sosyal devrimi "doğuya yaymak" yerine Marksist ihtilal taktiğini dogmatik bir şekilde yorumlayarak Batıda devrimin gerçekleşmesine "saplantılı bir halde" bağlandığını ima etmiştir. Bunu liderlerin hatası olarak belirten Galiyev, Batı'da devrimin mağlup olduğunu Alman ve Macar ihtilalleriyle açıklamış, Sovyet yönetiminin Batı'da bir devrim fikrine bağlı kalmamasını, Doğuya yönelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğer Batı'da bir devrim gerçekleşse dahi bunun çok bir şey değiştirmeyeceğini, Batı Emperyalist Devletleri'nin Doğu'ya karşı olan sömürge politikasını arttıracağını ve bundan sağlayacağı gelirle Avrupa'da herhangi bir Sosyalist ihtilali bastıracağını söylemiştir. Buna karşın eğer Sovyet devleti Sosyal devrimi Doğuya yayarsa doğrudan başarısız bir devrime değil, dolaylı olarak başarılı bir devrime ulaşacaktı. Avrupa Emperyalist devletlerinin, dünya zenginlerinin %95'ine sahip olduğunu söyleyen Galiyev, bu zenginliği Avrupa'daki emekle değil Avrupa'nın sömürgelerindeki "Alın teri" ile sağladığını belirtmiştir. Ancak başarılı bir devriminde

[495] Bu tez, Galiyevizm başlığı altında daha detaylı incelenecektir.

emperyalist devletlerin sömürgelerinden soyutlanarak başarılacağını ve bu doğrultuda sömürgelerdeki ulusal hareketlerin desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Merkez yönetimine yönelttiği ikinci eleştiri ise Sovyetlerin doğu halklarına(Dolayısıyla Müslüman halklara) karşı olan güvensizliğini yine Marksist teoriler içerisinde söylemiştir. Çok önemli bir ifade olarak *"Türkistan'da Proletaryanın Bulunmadığı"* eleştirisine karşı gelen Galiyev, bu eleştirinin yanlış olduğu ve "eski Rus Monarşistlerinin emperyalist politikalarından kaynaklandığını" ifade etmiştir.[496]Bu ifadesi büyük tepki toplamış, 27 Kasım 1919'da ifadesini düzeltmek zorunda kalmıştır.[497] Doğu Sorunu'na karşı alınacak önlemler kısmında ise, Galiyev'in milliyetçi yönü bariz bir şekilde ortaya konmuştu. Sovyet Rusya'nın tüm devrimci enerjisini yakın, orta ve uzak doğuya yöneltmesi gerektiğini söyleyen Galiyev, bunun için temel gücü Sosyalist ideale sahip olduğu Türk Halklarına (Tatarlar, Başkırlar, Kırgızlar, Türkistanlılar) yetkiler vererek gerçekleştirmesini savunuyordu. Doğu toplumlarının örgütlenmesi için de bir Kızıl Ordu'nun ve Doğu Halkları Kurultayı'nın teşekkül etmesini şart koşmaktaydı. Doğu'da çalışmanın temel hedefinin, doğu ülkelerinde komünist partiler kurmak ve desteklemekle beraber, milli eğilimlerin de desteklenmesini önermekteydi. Bu önerme sırasında çok mühim bir ifade vardır ki yoruma açık bir cümledir:[498]

"Doğu'da nasıl çalışacağız? Doğu'da nasıl bir politika izleyeceğiz? Karşımızda doğuda sosyal hareketin varlığı durmaktadır. Karşımızda Panislamizm hareketi ve Panmoğolculuk hareketi durmaktadır. Doğu sorunundaki taktiğimiz bizim temel hedefimiz olmalı, uluslararası emperyalizmden bir kerede kurtulmamız gerek. Buna bağlı olarak bu hedefe yönelmiş her hareketi desteklememiz gerek."*[499]

[496] Galiyev, a.g.e, s. 251-259
[497] Galiyev, a.g.e, s. 262
[498] Galiyev, a.g.e, s. 256-258
[499] Galiyev, a.g.e, s. 256

*Panmoğolculuk Sultan Galiyev'in makalelerinde çok sık kullanılan bir terimdir. Galiyev'in Panmoğolculuk teriminden ne kastettiği ise 2 anlamda anlaşılmaktadır. Birincisi anlaşılan ilk anlamı olan Moğolları birleştirme siyaseti güden irredantist düşüncedir; bu düşünce genel siyasi tarih içerisinde etkili olmasa dahi 1911'den 1922'ye kadar özellikle Moğolistan'ın Çin'de kalan bölgelerinde Ja Lama adlı bir kişi tarafından liderlik edilen panmoğol bir hareket mevcuttu. Galiyev burada SSCB'nin bu hareketi bir alternatif olarak görmesi gerektiğini kastetmiş olma ihtimali vardır. İkinci ihtimal ise Galiyev'in bu terimi Pantürkizm yerine kullanmış olmasıdır. SSCB döneminde Pantürkizm açık bir şekilde tehdit olarak görüldüğü için Galiyev'in doğrudan Pantürkizm kelimesi yerine dolaylı bir Turancılık savunusu olarak algılanabilecek olan Panmoğolculuk kelimesini kullanma ihtimali mevcuttur. Lakin bu ihtimal ilkine göre düşük bir ihtimaldir. Çünkü Pantürkizm kelimesi de çok sık olumlu anlamda görünmese de Galiyev'in

Bu ifadeden anlayacağımız iki yorum ortaya çıkar. Birincisi emperyalizme karşı Panislamizm ve Panmoğolculuk gibi hareketleri desteklemek. İkincisi Panislamizm ve Panmoğolculuğun emperyalist düşünceler olduğu, bunlara karşı durulması gerektiği. İfadeye ve Galiyev'in fikirlerine baktığımız zaman birinci yorum daha uygun durmaktadır. Çünkü Galiyev her şeyden önce emperyalizme karşı milli hareketlerin desteklenmesi ve milli birliklerin kurulmasına taraftardır. Bunu Lenin'in "Ulusların Kaderini Tayin Hakkı" ilkesine dayandırarak her milletin emperyalizme karşı bağımsız devletler oluşturmasını, bu devletlerin daha sonra Sosyalist iktisadiyatla, komünist ideale doğru yönelmesini önermektedir. Bunun için konuşmasında belirttiği "Doğu'nun Emperyalistleşmesi" ne karşı Panmoğolculuk veya Pantürkizm gibi irredantist milliyetçi hareketleri destekleyebilir.

4.2.3. 1920: Said-Sultan Galivev Çatışması ve Doğu Halkları Kurultayı

1920 yılında Sultan Galiyev'in Sovyetlerdeki faaliyetlerine dair en önemli olay Said Galiyev suikastının yaşanmasıdır. Said Galiyev ile Sultan Galiyev Tatar-Başkır devletine hakkında tartışmaların başlamasıyla birlikte(1919'da), Said Galiyev'le Sultan Galiyev devletin kuruluşuna dair iki zıt konumu temsil etmektedirler. Sultan Galiyev her ne kadar ulusların kaderini tayin hakkı ve Tatar-Başkır devletinin kurulmasına taraftar ise, Said Galiyev'de ulusların kaderini tayin hakkına ve Tatar-Başkır devletinin kurulmasına bir o kadar karşıydı. Said Galiyev ile Sultan Galiyev arasındaki ilk önemli tartışma II. Doğu Halkları Komünist Örgütleri Kongresi sırasında yaşanmıştır. 29 Kasım 1919'da Galiyev'in Tatar-Başkır sorunu üzerine yaptığı konuşmada doğrudan Said Galiyev'i hedef almış ve eleştirmiştir. Said Galiyev milli özerkliğin ve kendi kaderini tayin hakkının zorunlu olduğu bilincinin burjuvazi tarafından beslendiğini ifade etmişti. Sultan Galiyev ise bu tezi kabul etmediğini ve kendi kaderini tayin hakkının "doğal bir hak" olduğunu ifade etmiştir. Rus emperyalizminin Türk halklarını parçalara böldüğünü ve bunu halkların kendilerine tek bir bütün halinde savunmamaları için yaptığını söylemiştir. Bu yüzdende ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve bağımsızlıklarını kazanması, emperyalizme ve dolayısıyla burjuvaya karşı bir hamle olduğunu söylemiştir. Burjuvanın bu şiarı benimseyip benimsemeyeceği konusunda ise, bunun burjuvayı destekleyen değil ona karşı bir şiar olduğunu belirtmiştir.[500] Bu

yazılarında mevcuttur. Ayrıca Galiyev'in Moğol milletine bir hayranlık duyduğu yazılarında gözükebilir. Galiyev yazılarında ünlü Moğol hanı Cengiz Han'dan övgüyle bahsetmektedir. Bkz: Ek 12

[500] Galiyev, a.g.e, s. 286-287

tartışma 1920 yılında devam etmiş, Tatar-Başkır Devleti'nin kuruluşunun iptal edilmesiyle Said Galiyev, yeni kurulan Tataristan SSC'nin İhtilal Komitesi (Revkom) başkanlığına getirilmiştir. Bu konum için Sultan Galiyev de başvurmuş, lakin reddedilmiştir.[501] İşte bu süreçten sonra Sultan Galiyev ile Said Galiyev arasındaki fikri ve fiziki rekabet artmıştır. Ekim 1920'de Said Galiyev'e yönelik suikast girişiminin yaşanması bu rekabette bir kırılma noktası oluşturmuş ve Sultan Galiyev'in bütün siyasi nüfuzu yıkılmaya başlamıştır. Bunun sebebi Said Galiyev'in suikastı, Sultan Galiyev taraftarlarına yüklemesidir. Said Galiyev suikastından sonra MMAK kapatılmış ve Sultan Galiyev yandaşları tutuklanmıştır.[502] Dolaylı yoldan Sultan Galiyev'in suçlandığı bu suikast girişiminden sonra önemli Galiyevcilerden olan İsmail Firdevs tutuklanmıştır.[503]Firdevs, İsmail Gaspıralı ekolünden etkilenmiş ve ölümüne kadar Sultan Galiyev ve fikirlerine bağlı kalmış bir Kırım Türk'üdür. Galiyev'in Firdevs'e dair önemli tavrı, onun bizzat Galiyev tarafından Kırım bölge yönetimine atanmasıdır.[504] Bununla beraber Rus yanlısı olan Malyutin görevden alınmış ve buraya Firdevs'in atanmasıyla Galiyevcilerin Kırım üzerindeki nüfuzu artmıştır. Galiyev ile Firdevs arasındaki başka bir önemli bağlantı da ileride Galiyev'in tutuklanmasına sebep olacak mektuplaşmadır. Galiyev'in gizli bir şekilde yürüttüğü bu mektuplaşma, Stalin ve Sovyet yönetimine dair ağır eleştiriler içermektedir.* Sultan Galiyev'in suikast girişimine dair dolaylı olarak suçlanmasına karşın, Galiyev Merkez Komiteye 14 Ekim 1920'de bir rapor sunmuş, bu raporda kendisinin ve grubunun bu suikastta hiçbir şekilde yer almadığını, eğer yer alsaydı Said Galiyev'in "küçük bir sıyrıkla" kurtulamayacağını ifade etmiştir. Raporda Sultan Galiyev, Said Galiyev ile olan tartışmasını ve fikir ayrılığını kabul etmiş; Said Galiyev'e ağır ithamlarda bulunmuştur. Said Galiyev'in kendilerini milliyetçi olarak nitelendirmesine karşın Sultan Galiyev'in de Said Galiyev'in Sovyet karşıtı gruplarla (SD) işbirliği yaptığını Tatar İhtilal Komitesi Başkanı olduktan sonra ordunun ve bölgenin "Ruslaştırıldığını" öne sürmüştür. Suikasta dair ise Sultan Galiyev, bu suikastın Said Galiyev'in kendisi tarafından tertip edildiğini, bundaki amacının kendisini ve MMAK grubunu tasfiye ettirmek olduğunu ima etmiştir.[505] Merkez Komiteye sunduğu rapor ve daha sonra 21 Ekim 1920'de Komünist

[501] Reyhan, a.g.e, s. 51-52
[502] Galiyev, a.g.e, s. 352
[503] Galiyev, a.g.e, s. 350
[504] Galiyev, a.g.e, s. 303
*Bu konu ilerleyen bölümde aktarılmaktadır.
[505] Galiyev, a.g.e, s. 334-340

Parti Merkez Kurulunda yaptığı konuşmada Said Galiyev'in Tataristan Revkom'una atanmasının yanlış bir hareket olduğunu, onun bir "dönek" olduğunu, SD ve Sovyet karşıtı bazı kişilerle işbirliği içerisinde olduğunu ve çalışmalarının Tataristan Cumhuriyetinin tasfiyesine yönelik olduğunu savunmuştur.[506]

Bu dönem Galiyev'in kaleme aldığı önemli yazılardan ikisi de Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan hakkında olan yazılarıdır. *"Batum ve Ermenistan"* adlı yazısında Ermeni Taşnak örgütünü ağır bir şekilde hedef alan Galiyev, Taşnakların emperyalist devletlerin desteklediği, Türkiye ve Sovyet Rusya'daki devrimci hareketlere karşı "Büyük Ermenistan" projesiyle ortaya çıkan karşı devrimci bir örgüt olarak anlatırken, mevcut Ermenistan'ı da uluslararası karşı devrimin "kara yuvası" olarak adlandırmıştır.[507]

"Azerbaycan Cumhuriyeti İlanı" yazısında ise Azerbaycan'ın kuruluşunda "Müsavat"cılar ile birlikte burjuva rejimine kaydığına, fakat Azerbaycan Komünist Partisi *"Himmet"* ile Azerbaycan'ın komünistleştirildiği, Arabistan, Türkiye, İran ve Afganistan'ın sosyalistleştirilmesi için bu devletin kilit öneme sahip olduğu ve bu bölgedeki politik gücü arttırmak için bu devletin korunması ve güçlendirilmesini tavsiye etmiştir.[508]

1920 yılında yaşanan en önemli olaylardan birisi de Bakü Doğu Halkları Kurultayıdır. Kurultay, 1-7 Eylül 1920 tarihleri arasında toplanmıştır.[509]Sultan Galiyev'in bu kurultayda resmen bulunup bulunmadığı bilinmemekle birlikte görüşlerini iki Galiyevci olan Turar Rıskulov ve Turkmen Narbutabekov tarafından dile getirildiği belirtilmektedir.[510] Turar Rıskulov ve Türkmen Narbutabekov, burjuva milliyetçisi "Sultan Galiyevciler" olmakla suçlanmış ve 1938 yılında idam edilmişlerdir.[511] Galiyev'in kurultayda bulunmadığı görüşü kabul edilebilirdir. Çünkü 1920'lerdeki yazılarında Galiyev, bu kurultaydan neredeyse hiç söz etmemiştir. Ayrıca bir kanıt olarak Hakan Reyhan'ın aktarımı üzerine Sultan Galiyev 20 Temmuz 1920'de ünlü

[506] Galiyev, a.g.e, s. 337-342
[507] Galiyev, a.g.e, s. 318-320
[508] Galiyev, a.g.e, s. 321-324
[509] Reyhan, a.g.e, s. 55
*Hakan Reyhan'ın Japon Tarihçi Masayuki Yamauchi'den aktardığına göre, Sultan Galiyev bu kongreye katılmak istemiş fakat Stalin'in talimatları ve engellemeleri doğrultusunda katılamamıştır. Kaynak: Hakan Reyhan, a.g.e, s.61
[510] Bennigsen, a.g.e, 1981 , s. 111
[511] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 114

Türk sosyalist düşünür ve asker Mustafa Suphi'den Doğu Halkları Kurultayında Türkiye ile ilgili tebligatlar yayınlamasını istemiştir.[512] Bu da Galiyev'in toplantıda bulunmadığı ancak talimatlarla kurultayda fikirlerini ortaya koymak istediğini ileri sürebileceğimiz bir göstergedir. Sultan Galiyev, Doğu Halkları Kurultayı'nın kurulmasında önemli bir role sahiptir. Kurultayın kurulması, Galiyev ve Karl Radek'in teklifleri sonucunda 18 Haziranda kararlaştırılmıştır. III. Enternasyonal'e bağlı olarak kurultayın amacı Yakın-Doğu, Kafkas, Türkiye ve İran gibi Doğu ülkelerindeki devrimci teşkilatları bir arada toplamak ve sorunları görüşmektir.[513] Kurultay 1 Eylül 1920'de akşam saat 21:40'ta ünlü Azerbaycanlı komünist Neriman Nerimanov'un konuşmasıyla başlamıştır. Kongre şeref başkanlığına Lenin, Troçki ve Zinovyev seçilmiştir. Kurultaya 1891 delegenin katılımıyla başlanmıştır.[514] Kurultay Galiyev'în doğu tezleri haricinde, Türkiye konusunun tartışılmasıyla yoğunluk kazanmıştır. Kurultay boyunca Türkiye 3 kesim tarafından temsil edilmiştir. Sultan Galiyev'in talimatıyla kurultayda bulunana Mustafa Suphi, Türk Komünistleri adına kurultayda bulunmuştur. Kurultaya dair T.B.M.M'ye doğrudan bir davet gönderilmemiş; Sultan Galiyev'in talimatı doğrultusunda Mustafa Suphi *"Türkiye Zahmetkeş Ahalisine Davetiye"* adlı bir broşür hazırlamış[515] ve bu broşür Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtılarak tüm halk nezdinde bir davet gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal, T.B.M.M'nin tek muhatap kabul edilmemesine tepki göstermiş; Meclis'te sert bir konuşma yapmıştır. Fakat daha sonra toplantının haiz öneme sahip olduğuna dair eski İttihatçı lider Cemal Paşa'dan Mustafa Kemal'e bir uyarı mektubu ulaşmıştır. Cemal Paşa, bu toplantıya delege gönderilmesi gerektiğini, bu sayede *"Şark aleminin makam-ı riyasetini Türklerin eline almasının mümkün olacağını"* ifade etmiştir. T.B.M.M'de bu kurultaya önem vermiş ve Meclis adına İbrahim Tâli Bey delege olarak katılmıştır. Kurultaya katılan 3. Kişi de Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde kilit role sahip eski Osmanlı Erkan-ı Harb-i Umumi Reisi Enver Paşa'dır. Savaştan sonra Berlin'de geçirdiği yıllarda Karl Radek ile tanışmış[516] ve Radek'le beraber 1920 yılında Moskova'ya gitmiş, Sovyet liderleriyle görüşmeler yapmıştır. 1920 yazında Sovyet liderleri de Enver Paşa'nın Doğu Halkları Kurultayına katılmasını uygun görmüşlerdir. Enver Paşa'da böylece bu kurultaya icabet etmiş bulunuyordu. Enver Paşa, Azmi Bey ve Bahaeddin Şakir

[512] Reyhan, a.g.e, s. 60
[513] Reyhan, a.g.e, s. 55
[514] Reyhan, a.g.e, s. 56-63
[515] Reyhan, a.g.e, s. 61
[516] Kaymak, a.g.e, s. 210

kurultaya Fas, Tunus, Cezayir ve Trablusgarp temsilcileri olarak katılmışlardır.[517] Enver Paşa'nın bu kurultaya katılmasında Sovyetlerin 3 hedefi bulunuyordu. 1.si Enver Paşa'nın Sovyet saflarında olduğunu göstererek prestijinden faydalanmak, 2.si Enver Paşa'nın Türk halkları arasındaki saygınlığını kullanarak Basmacılar ile Kızıl Ordu arasındaki çatışmayı Kızıl Ordu lehine çevirmek ve daha sonra Hindistan'ı Sovyetlere katmak için Enver Paşa'yı savaştırmak. 3.sü Azerbaycan'ın Sovyetlere katılması ve Sovyet-Türk ilişkilerinde Enver Paşa'yı T.B.M.M'ine karşı bir koz olarak kullanmak.[518] Enver Paşa cephesinde ise Erol Kaymak'ın Şevket Süreyya Aydemir'den aktardığına göre bu dönem Enver Paşa hala Turancılık düşüncesini terk etmiş değildi. Bu doğrultuda Türkistan için hala planları olan Enver Paşa, Sovyetlerin politik gücünü kullanmak istemişti. Erol Kaymak Enver Paşa'nın amaçlarını açıklarken, ilk amacı olarak Azerbaycan'da ve Kafkasya'da bir ordu teçhiz ederek buradan Milli mücadele için bir cephe açacağı; 2.olarak Turan Devleti projesini gerçekleştirmek için Ekim Devrimiyle oluşan atmosferi kullanarak projesini hayata geçirmek. 3. Olarak ise bu iki tasarının gerçekleşmemesi halinde Türkistan bölgesinde silahlı bir mücadele başlatmaktır.[519] Erol Kaymağın öne sürdüğü bu fikirlerden ilki tutarsızdır. Enver Paşa'nın doğuda bir Milli mücadele başlatması, T.B.M.M ile karşı karşıya gelmesi demekti. Oysaki Enver Paşa'nın böyle bir davranışta bulunduğu hiç gözlemlenmemiştir. Tam tersine T.B.M.M, Enver Paşa'nın kurultaya katılmasından rahatsızlık duyduğunu ve Türkiye adına hareket etmemesi gerektiğini bir mektup yazdığı zaman Enver Paşa "kurultayda Türkiye adına değil Fas, Tunus, Cezayir ve Trablusgarp adına bulunduğunu" ve "Anadolu direnişi için oldukça önemli olan bu kurultay süresince T.B.M.M' ye nasıl yardım edebileceğini" sormuştur.[520]2. İhtimal ise daha mantıklı olmakla beraber imkanı zor bir tasarıdır. Enver Paşa'nın Sovyetlerle görüşmesi ve karşılıklı çıkar etrafında "Turan Devleti" ni kurmaya çalışması gerçekleşmesi neredeyse imkansız bir projeydi. Sonuçta Sovyetler bu bölgede kendi yerel komünistlerine dahi özgürlük fırsatı vermezken Enver Paşa gibi milliyetçi bir kişiye bölgede bir sorumluluk vermesi imkan dahilinde değildir. Enver Paşa'nın Sovyet topraklarına gitmesi ve Doğu Halkları Kurultayına katılması, düşünceme göre I. Cihan Harbiyle sarsılan prestijini yeniden restore etmektir. Nitekim Enver Paşa'nın ünü ve prestiji kurultayda kendini göstermiştir. Erol Kaymak'ın Mustafa Çokay'dan aktardığı bilgiye göre Enver Paşa'nın

[517] Reyhan, a.g.e, s. 59-60
[518] Kaymak, a.g.e, s. 211
[519] Kaymak, a.g.e, s. 210-211
[520] Reyhan, a.g.e, s. 67

kurultay salonuna girmesiyle birlikte büyük bir sansasyon yaratmış; Müslüman delegeler Zinovyev ve Radek'in bulunduğu başkanlık masasına olan dikkatlerini terk ederek, Enver Paşa'nın bulunduğu locaya yönelip onu ayakta alkışlamışlardır.[521] Bu durum Enver Paşa'nın I. Cihan Harbi sonrasında dahi Müslümanlar arasında büyük bir prestije sahip olduğunun göstergesiydi.

Sultan Galiyev cephesine dönecek olursak, Galiyev için Enver Paşa'nın gelmesi bu kurultaydaki başarısızlığının sebeplerinden biri olmuştur. Enver Paşa gibi Türk ve Müslüman Camiasında önemli yere sahip olan bir lider ve askerin kurultayda bulunması, Mustafa Suphi nezdindeki Türk Komünistlerinin fikirlerini ön plana çıkaramamasını ve dolayısıyla Galiyevci sosyalist doğu tezlerinin arka plana itilmesine sebep olmuştur. Nitekim Mustafa Suphi ve Türk komünistleriyle birlikte bazı yerel komünistler Enver Paşa'ya tepki göstermişlerdir. Enver Paşa konuşmasını yapmak üzere kürsüye çıktığı vakit, Mustafa Suphi ve taraftarları Enver Paşa Türkiye'sinin "Emperyalist" olduğunu vurgulamışlar ve yaptıkları protestolarla konuşmasını engellemişlerdir. Enver Paşa'nın konuşmasını ünlü Macar ihtilalci Bela Kun okumuştur. Nihayetinde Türk Komünistlerinin fikirleri, Enver Paşa'nın itibarının gölgesi atlında kalmış; 7 gün süren kurultay Türkiye açısından Enverciler ve Komünistlerin tartışmasıyla sürüp gitmiştir. Kemalist Türkiye, T.B.M.M hükümeti ise kurultayda Türk-Sovyet politik dengesini ve ilişkilerini dengelemek isteyen bir amaca sahipti. İbrahim Tâli Bey 4.günde yaptığı konuşmada Anadolu hareketinin burjuvaziye dayanan bir hareket olmadığını ve sermayeperestliğin Türkiye'de bulunmadığını ve sermayeperestlerin "Venizelos Rumları", "Taşnak Ermeniler" ve "Padişahın saray hadimleri" olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasında İnkılapçı Rusya ile İnkılapçı Anadolu'nun bu yolda her zaman yan yana yürüyeceklerini belirterek bitirmiştir.[522]Galiyevistlerin faaliyetlerine dönersek, Galiyevci Rıskulov ve Narbutabekov kurultayda birer konuşma yapmışlar; Rıskulov konuşmasında Doğu'da saf bir komünist devrimin gerçekleşmeyeceğini, bu yüzden küçük burjuva demokratların desteklenmesi gerektiğini, böylece doğudaki devrimin ulusal ve zorunlu olarak toplumsal bir hareket haline geleceğini ifade etmiştir. Natbutabekov ise Sovyet iktidarının Batı yerine Doğuya yönelmesi gerektiğini, Doğu'nun kendine özgü dinsel, toplumsal ve ekonomik koşullarda örgütlenmesi gerektiğini, komünizmin doğrudan

[521] Kaymak, a.g.e, s. 209
[522] Reyhan, a.g.e, s. 65-66

Doğu'ya uygulanamayacağını, milyonlarca Müslümanın bunu kabul etmeyeceğini ve dolayısıyla bu rejimi Doğuya uyarlamak gerektiğini ifade etmiştir.[523] Fakat bu iki görüşte Zinovyev, Radek ve Bela Kun tarafından reddedilmiştir. Sultan Galiyev'in "Ulusal Kurtuluş Mücadelelerini desteklemek" ve "Doğu'daki sosyalizme ulusal bir karakter verme" fikri Zinovyev ve Bela Kun tarafından tam olarak reddedilmemiş; Lakin Ulusal kurtuluş devrimiyle, Burjuvaya karşı olan toplumsal devrimlerin eş zamanlı ilerlemesi gerektiğini kabul etmiştir. Sonuç olarak Galiyev'in devrimi Doğu'ya kaydırması projesi ve bu kurultayın bir yapı taşı oluşturması fikri, sükût- ı hayale uğramıştır. Kongre'de Rus delege Pavloviç *"Doğu'nun selameti yalnızca Batı Proletaryasının zaferindedir"* cümlesini kurduktan sonra kongrede şu öncelik belirtilmiştir: *"Şu basit hakikati unutmamak gerekir ki Doğu halkları Batı Proletaryasıyla birleşmedikçe özgürlüklerine kavuşamaz"* görüşü hakim kılınmıştır.[524]Nihayetinde Galiyev'in "Doğu Devrimi" düşüncesi bu kongrede ön plana çıkmamış; tam tersine merkeziyetçi bir komünizm anlayışının hakim olmasına sebep olmuştur.

4.2.4. 1921: Galiyev'in Açık Muhalefete Geçmesi ve Kırım

1921 yılına geldiğimizde Bennigsen, 1921 ile birlikte Galiyev'in açık muhalefet dönemine girdiğini ve bu muhalefetinin 1923'den tutuklanışa kadar sürdüğünü belirtir.[525] 1921 yılı Sultan Galiyev'in şahsi eylemlerinden çok, Sovyet Politiğinin geliştiği bir dönem olmuştur. Özellikle bu dönem 1922 yılında Stalin'in Parti Genel Sekreteri seçilene kadar gücünü arttırma çabaları kendini göstermektedir. Stalin'in "Merkeziyetçi Sosyalizm" anlayışı RKP X. Kongresinde kendini göstermiştir. 8-16 Mart 1921 tarihleri arasında yapılan kongre Sovyet tarihi açısından Yeni Ekonomi Politikasının (NEP) ilan edildiği kongre olmasının yanı sıra, Stalinci görüşün hakim kılındığı bir kongre olarak da kendini göstermiştir. Kongre'de alınan 12. No'lu kararname ile "Parti içi Hizipleşme" yasaklanmıştır.[526] Bu karar Stalin'in RKP'nin tek bir yetkili güç haline getirme çabasının ilk somut göstergelerindendir. Sultan Galiyev açısından ise bu kararın onun şahsına ve düşüncesine karşı zarar verdiği söylenebilir. Çünkü anlaşılacağı üzere Galiyev Komünist Parti Merkez Yönetimine bağlı olduğunu

[523] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 114-115
[524] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 116
[525] Bennigsen, a.g.e, 1981, s. 119
[526]Kaynak: KPSS v rezoliutsiiakh 2, 206-66, (https://www.marxists.org/history/ussr/government/party-congress/10th/16.htm)

bildirmekle beraber, daima parti dışında hareket etmeye çalışan, partiden bağımsız şekilde örgütlenen, özgürlükçü bir düşünceye sahip olmuştur. Ayrıca Rus Komünist Partisinin X. Kongresi milliyetçi sapmalara karşı ilk resmi saldırı niteliğini taşımaktaydı. Kongre'nin sonuç bildirisi şöyledir:

"Geçmişin hayaletlerinden hala kurtulamamış olan yerel komünistler, ulusal özerkliğin anlamını abartmaktadırlar. Emekçi sınıfın çıkarlarını göz ardı etmekte ve bunları yanlış yere ulusal çıkarlarla karıştırmaktadırlar. İlkleri ikincilerden ayırt etmeyi bilmedikleri gibi, parti çalışmalarında sadece emekçi kitleleri yönlendirememektedirler. Doğuda kimi zaman Panislamizm ve Pantürkizm biçimlerine bürünen demokratik burjuva milliyetçiliğinin ortaya çıkmasını da bu durum açıklamaktadır.[527]

Erol Kaymak bu kongreyi kaynak göstererek Sultan Galiyev'in tutuklandığını söylemektedir. Bu yanlış kanıda olan bir iddiadır. Kaymak, Galiyev'in I. Türk Halkları Kongresi müteakiben 1921 Kongresinde, "Milliyetçi", "Pantürkist" ve "Proletarya Düşmanı" iddialarıyla tutuklandığından bahseder.[528] Oysa ne Bennigsen'de, ne Galiyev'e dair yazılan diğer eserlerde, ne de Galiyev'in yazılarının derlendiği *"Bütün Eserler"* yapıtında böyle bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca kaynak olarak gösterdiği *"KPP X. Kongre Tutanakları, Moskova, 1983"* adlı belgeye etüt maksadıyla görmek istediğim ve tetkiklerim etrafında araştırmalarıma rağmen ulaşılamamış; Tarih ve yer (1921, Moskova) göz önünde bulundurulduğunda kaynak gösteriminde yazım hatası yapıldığı, "*KPP"* yerine bunun *"KPSS(Kommunistisçeskaya Partiya Sovetskogo Soyuza/Sovyetler Birliği Komünist Partisi)"* olduğu anlaşılmaktadır. Sovyetler Partisi X. Kongre tutanaklarına baktığımızda, bu kongrede tutanaklarda Galiyev'e dair hiçbir ibare bulunmamaktadır. Bu yüzden bunun bir yazım hatası ya da hatalı bir bilgi olduğu izlenimi yaptığımız çalışma çerçevesinde tartışılabilir*. Bennigsen 1921 yılında Sultan Galiyev'in siyasi durumunun gayet sağlam göründüğünü, Milletler Halk Komiserliğinde önde gelen isimlerden olduğunu Narkomnats'ın yayın organlarının yazarlığını yürüttüğünü, 22 Nisan 1921'de kurulan Doğu Halkları Üniversitesi (KUTV) profesörlüğü görevine getirildiğini ve Uluslar Halk Komiserliği Kırım Temsilcisi olarak atandığını belirtir.[529]

[527] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 140
[528] Kaymak, a.g.e, s. 202
*Yaptığımız araştırmalar sonucunda böyle bir bilgiye ulaşılmamıştır.
[529] Bennigsen, a.g.e, 1981, s. 119-120

Sultan Galiyev Kırım temsilcisi olarak Kırım hakkında bir rapor düzenleyip, bunu Milletler Halk Komiseri Josef Stalin'e göndermiştir. Bu raporunda Galiyev'in görüşleri ve muhalefeti kendini göstermektedir. Hazırladığı bu raporda Galiyev, Kırım'da çoğunluk olarak Tatarların bulunduğunu, fakat bu Tatar nüfusunun örgütlü ve planlı bir çalışmadan kaldığını; bunun sebebinin ise atanan yanlış görevliler ve kendi ifadesiyle Kırım'da *"Kızıl Terörün"* çok yaygın kullanılması olduğunu belirtir. Bu gelişmeler sonucunda Kırım Tatarları, yönetime karşı güvensizlik duymaya başlamış, devam eden şiddet gösterileri sonucunda Kırım halkı sosyal ve iktisadi olarak çok güçsüz ve fakir bir konuma gelmiştir.[530] Kırım halkının topraksız, fakir ve açlık çeken Tatarlardan oluştuğunu söyleyen Galiyev, burada kurulan *Kızıl Sağlık Evi*' nin de Kırım halkının hastalıklarını tedavi etme görevini üstlenmediğini ve ancak partili kişilere hizmet verdiğini, bu yüzden halkın sağlık durumunun da kötü olduğunu, buradaki insanların açlıktan ve tüberkülozdan öldüğünü[531] ifade etmiştir. Getirilecek çözümler konusunda ise kendi düşüncelerini ön plana koyan Galiyev, Kırım'ın kendi özgün koşulları altında örgütlenmesi ve halkın Sosyo-Ekonomik, kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini ifade etmiştir. Sağlık konusunda tüm imkanların halka sağlanması, Sovyet işçilerinin Tatarlara yönelik "yabancılık" ve "inançsızlık" hissettiğini, bu uyumsuzluğunu ortadan kaldırılmasını, Kırım'ın Dağıstan ve Gortskaya Cumhuriyetlerinin anayasa ile birlikte, bir anayasaya sahip özerk Sovyet sosyalist cumhuriyeti olarak ilan edilmesi ve Kırım İhtilal Komitesi başına İsmail Firdevs'in geçmesi gerektiğini de iletmiştir. Ayrıca pek çok kez zikrettiği Tatar Kızıl Ordusu'nun kurulması isteğini bu raporda yinelemiştir.[532] Benningsen 1921 yılında Galiyev'in Narkomnats'ın 6 yöneticisinden bir olduğunu ifade etmektedir. Lakin 14 Nisan 1921'de Stalin'e sunulan raporda, Galiyev raporu Narkomnats Kurulu eski üyesi namıyla imza etmiştir.[533]Bu da Benningsen'in yazısıyla bir tezat oluşturmaktadır. Lakin şu gerçekleşmiş olabilir. Sultan Galiyev 1921 yılı başında Narkomnats'da önemli bir konuma getirilmiş, daha sonra Kırım temsilcisi olarak atanmasıyla birlikte bu görevinden istifa etmiştir. Galiyev'in Stalin'e yazdığı bu rapor X. Sovyet Kongresi göz önünde bulundurulduğunda gayet sert bir üsluba sahiptir. X. Parti kongresinde alınan kararları, kendi üzerine yönelik yapılan bir hamle olduğu algısına kapılma ihtimali olan Galiyev; Bu raporda Sovyet yönetimine karşı sert ifadeler kullanmıştır. Kırım'daki

[530] Galiyev, a.g.e, s. 377-384
[531] Galiyev, a.g.e, s. 384-385
[532] Galiyev, a.g.e, s. 384-392
[533] Galiyev, a.g.e, s. 392

Sovhoz' ların örgütlenmesinden bahseden Galiyev, Sovhozların kurulumunda *"Tembel olmayan herkes(Kuşkusuz mağdur, hakları ellerinden alınmış Tatar nüfusu dışında herkes) çiftliklere ve tarlalara el koydu ve kendi Sovhozunu ilan etti."* cümlesini kullanmıştır.[534] Ayrıca raporun sonlarında Kırım Tatarlarının zihniyetini aktarırken şu ifadeleri kullanmıştır:

"İşte Kırım Tatarlarının Sovyet iktidarıyla ilgili yargısını oluşturan çıplak gerçekler. Bütün bunlar Tatar nüfusun bilincinde Sovyet iktidarının örgütlü ama gizli bir sömürge politikası olduğu, bu politikanın onu küçük burjuva doğasına sahip bir yer olarak Doğu'ya güvensizlik düşüncesinden kaynaklandığı düşüncesini doğuruyor. Sömürgelerin kurtuluş hareketinin gelecekteki kaçınılmaz savunma dalgasının bir öncüsü olarak, Türk Tatarlarının ekonomik ve politik olarak tamamıyla demoralizasyon'a uğratılması hedefini izlediğine inandırıyor. Sovyet iktidarı ve komünizm, bireysel mülkiyet hakkının olumsuzlanmasına dayana yeni bir Avrupa Emperyalizmi biçimi olmaktadır. Bu yüzden de eskisinden daha güçlü ve korkunçtu. İşte bu açlıktan ölen ve tüberkülozdan kırılan Kırım Tatarlarının aklından geçen başlıca düşünce budur." [535]

Kırım'daki uygulamaların çok yanlış olduğunu dile getiren Galiyev, Çarlık rejiminde dahi daha iyi hayat koşullarına sahip olunduğunu, Çarlıktaki uygulamalarla Sovyetlerin uygulamasının bir tezat oluşturduğunu dile getiren Galiyev, Tatarların Çarlık rejiminde toprak sahibi olduğunu, Sovyet düzeninde ise az toprağa sahip olmalarının bile zorlaştığını; Çarlık rejiminde Tatarların kendi milli askeri birliklerine sahip olduklarının oysa Sovyetlerin Tatar Kızıl Ordu birliklerini tasfiye ettiğini ifade etmiştir. Tatarların Çarlık döneminde her türlü sağlık koşullarına sahip olduklarını, rahatça hareket olanaklarına izin verildiğini ve kendi ürettikleri ürünleri serbestçe alışveriş edebildiklerine, oysa Sovyet rejiminin, Kızıl Sağlık Evinde Tatarlara sağlık hizmeti vermediği, özel birlikler tarafından baskı gördüğünü ve Sovyet iktidarı tarafından sahip oldukları tüm üretim ürünlerine (Şarap, Tütün, Meyve) el konulduğunu ve karşılığında hiçbir şey verilmediğini bu raporda sert bir şekilde yazmıştır.[536] Galiyev'in üslubunun sertleşmesinin sebebi olarak önerdiği tüm fikir ve projelerin reddedilmesi sonucunda Doğu Halkları Kurultayında da beklediği etkiyi yaratamamış olması, onu Sovyet

[534] Galiyev, a.g.e, s. 386
[535] Galiyev, a.g.e, s. 390
[536] Galiyev, a.g.e, s. 390

yönetimine karşı açık bir muhalefete ittiği söylenebilir. Çünkü Galiyev özellikle 1921 yılına gelindiğinde Sosyal Devrim tezinin Sovyet iktidarında dikkate alınmadığını, bu nedenle Vahidovla birlikte 1917 yılından beri yürüttüğü Tatarların ve Türklerin siyasi önderi olma iddiası ve Türkleri tek bir siyasi yapıda birleştirmenin mümkün olamayacağını görmüş olmasındadır. Stalin'in güçlenmesiyle birlikte bölgedeki tek politik gücün RKP olmaya başladığını gören Galiyev, düşüncelerinde daha netleşme ve radikalleşme yoluna gitmiştir. Bu yüzden de Sovyet yönetimine karşı muhalefetin artması, onun siyasi bir figür olarak tekrar ön plana çıkma çabası olarak gösterilebilir. Galiyev'in bütün çabaları onun beklediğinin aksine tam tersi bir etki yapmış ve Galiyevci yerel Milliyetçi Komünistlere karşı tasfiyeler devam etmiştir. Bunun en önemli göstergesi Galiyevci düşüncelere sahip olan Arif Enbayev'e "Sovyet iktidarına karşı davranışlarda bulunmak" suçlamasıyla soruşturma açılması ve tutuklanması gösterilebilir. Galiyev bu duruma karşı 23 Ekim 1921'de bir itiraz dilekçesi kaleme almıştır.[537]

1921 kayıtlı yazılarda Galiyev'e dair en önemli olaylardan biri de IV. Tatar Parti Bölge Konferansında Galiyev'in ayrılıkçılıkla suçlanmasıdır. Bu konferansta Tarpişev adlı delege Sultan Galiyev'in "Tatar milliyetçisi" olduğunu ve ayrılıkçı bir "Doğu Komünist Partisi" kurmak istediğini ifade etmişti. Galiyev ise bu suçlamaları reddetmiş; kendisinin 1917-1918 yıllarında Tatar milliyetçileriyle mücadele ettiğini, parti konusunda ise Doğu Komünist Örgütlerinin özerklik durumunun bulunduğunu ifade etmiştir.[538] Bu durumdan da Galiyev'in ayrı bir parti kurma girişimi içerisinde olduğu anlamı çıkarılabilir. Bu noktada Galiyev'in siyasi amaçlarına bir açıklama getirecek olursak, Sultan Galiyev 1917 yılından 1921 yılına kadar gerçekleştirdiği siyasi faaliyetlerde şu arka plan yatmaktaydı:

Sultan Galiyev Marksist devime inanmakla birlikte, Rus yönetiminin merkezileşmesi fikrine sonuna kadar karşıydı. Lenin'in Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı İlkesinden yola çıkarak, Galiyev devrimden sonra eski Çarlık topraklarındaki Veliko Rus* milleti dışındaki tüm milletlerin özerkliğini ve hatta bağımsızlığını savunmuştur. Merkezileştirme fikrine karşı *decentralization (desentrilizasyon)*** fikri Galiyev'in düşüncelerinin özünü oluşturur. Bu düşüncelerde Türk toplumu ise Galiyev'in mevcut

[537] Galiyev, a.g.e, s. 414
[538] Galiyev, a.g.e, s. 430-431
*Büyük Rus
**Adem-i Merkeziyetçi, Merkeziyet karşıtlığı

olduğu Tatar toplumuyla birlikte, bu otokratikleşme karşıtı hareket (Galiyevizm) ile bağımsızlığını savunması gerekirdi. Galiyev, İsmail Gaspıralı ve Ceditçilerin etkisiyle İmparatorluk topraklarında bulunan Türklerin benzer kültüre ve dile sahip olduğunu kavramış; bu topluluklardan ortak bir cephe yaratmak istemiştir. Düşüncesini, kurduğu ve önderlik ettiği kurumlarla faaliyete dökmeye çalışmıştır. Müslüman Sosyalist Komite(MUSKOM) ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu (MMAK) onun düşüncelerinin en somut şekildeki halleridir. Galiyev, MUSKOM'u tüm Müslüman toplumların siyasi bir temsilcisi ve partisi haline getirmek, MMAK'yi ise Rus Kızıl Ordusuna karşı alternatif bir Türk Kızıl Ordusu haline getirerek, Türk toplumlarının güvencesini askeri bir şekilde sağlamayı planlamaktaydı. Tatar-Başkır devleti ise onun düşüncelerinde var olan devlet eksikliğinin giderilmesinin ilk aşamasını oluşturuyordu. Rus topraklarındaki önemli iki Türk topluluğu olan Tatarlar ve Başkırlar birleşecek ve ilk adım olarak bu bölgede kendi "Milli Sosyalizm" lerini inşa edecektir. Galiyev'in düşüncelerinin somutluğu, kendisinin ele aldığı bazı sorunlarda da kendini göstermektedir. Örneğin Kafkaslardaki durumu ele alırken Türk İstiklal Harbine karşı hamleler yapan Ermenistan ve Taşnakları *"Emperyalizm'in kavalı ile hareket edenler"*[539]olarak nitelerken, Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nin Doğu ülkelerine komünist bir devlet örneği vereceği önermesiyle devletin mevcut halinde bırakılmasını savunmuştur.

Galiyev'in tüm bu düşünceleri Sovyet devriminin gidişatı ve *Stalinizasyon* sürecinin başlamasıyla başarısızlığa uğramış ve Galiyev'i açık bir muhalif haline getirmiştir.

[539] Galiyev, a.g.e, s.324

4.2.5. 1922: Tatar-Başkır Sorunu ve Stalin'in Güç Kazanması

1922 yılı Sovyet tarihi için bir dönüm noktasıdır. Çünkü 3 Mart 1922'de Josef Stalin Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne seçilmiştir. Lenin'in hastalığı ve sürekli felç geçirmesi yüzünden parti yeni bir lider seçme zorunluluğu hissetmiş, oybirliği ile Josef Vissaroviç Cugaşvili (Stalin)'yi Parti Genel Sekreteri olarak seçmiştir. 1920 yılından itibaren politik gücünü arttırmaya çalışan Stalin, bu tarihten sonra ülkede tek söz sahibi olmuştur. SSCB bu tarihten Stalin'in ölüm yılı olan 1953 yılına kadar Merkeziyetçi-Otokratik Stalinist politikayla yönetilecekti. 1917 yılından 1922 yılına kadar Lenin'in yönetiminde Sovyetler Birliğinde "merkeziyetçilik" ve "ulusal sorun" tartışılır bir konumdaydı. Fakat Lenin, devrimin ilk yıllarında Rusya'nın çeşitli halklarına bağımsızlık hakkı verdiği gibi iç savaş ve "Savaş Komünizmi" olarak adlandırılan dönemde, merkeziyetçiliği ön planda tutmuş ve Sovyetlere bağlı cumhuriyetlerin özerklik ve bağımsızlık taleplerini görmezden gelmiştir. Stalin'in iktidarıyla birlikte ise Ulusal Sorun tamamen reddedilir bir konuma gelmiştir. Çünkü Stalin'in "Tek Ülkede Sosyalizm" tezi her türlü özerklik ve ayrılıkçı düşünceye karşıydı. Stalin'in ülkede otokratik bir rejim kurması ilk başlarda bir muhalefet ile karşılaşmadı. Hatta daha sonra Stalin'in "büyük temizliğinde" partiden tasfiye edilecek olan Buharin ile Troçki dahi Stalin'in genel sekreterliğini onaylamıştır. Lakin Lenin Stalin'in Parti Genel Sekreteri olmasına karşıydı. Aralık 1922 ile Ocak 1923 arasında yazdığı vasiyetnamesinde *"Sınırsız yetkiler elde etmiş Stalin'in yetkilerini dikkatli kullanacağından şüpheliyim"* ifadesini kullanmıştır.[540]Fakat bu vasiyetname kimi iddialara göre ortadan kaldırılmış, Stalinist çoğunluk olan partide gündeme getirilmesi engellenmiştir. Stalin, Lenin'in bu görüşlerinden haberdardır. Bu yüzden de Lenin ile Stalin'in arasının bozulduğu iddia edilmektedir. Bu konumda Sultan Galiyev de Leninci tezleri kabul ettiği için ilişkilerin seyrine paralel olarak Stalin ile arası bozulmuştur. Stalinist görüşlerle Galiyevist görüşlerin ilk resmi tartışması ve iki fraksiyon olarak yer alması X. Bütün Rusya Sovyetler Kongresinde başlamıştır (23-27 Aralık 1922)[541]. Kongre 1927 delegenin katılımıyla ve Stalin'in başkanlığında toplanmıştır. Kongre'de daha çok Sovyet iktisadiyatı üzerine tartışmalar (Tarım politikası, kıtlığın giderilmesi gibi) yaşanmıştır. Lakin Ulusal Sorun da gündeme gelmiş, Galiyev Stalin'in merkeziyetçi fikirlerine karşı görüşlerini beyan etmiştir. 22 Aralık 1922'de kongrede

[540] Reyhan, a.g.e, s.71
[541] Reyhan, a.g.e, s.71

söz alan eğitim, maliye ve toprak işleri halk komiserliklerini merkez yönetime rapor sunmalarının ardından 26 Aralıkta Sovyet Cumhuriyetlerini birleştirme hakkında kongre başkanı Josef Stalin bir rapor sunmuştur. Bu rapordan sonra Sovyet Özerk Cumhuriyetlerine tanınan haklar ve cumhuriyetlerin birleştirilmesi konusu tartışılmaya başlanmıştır.[542] Stalin raporunda birliğin, dört Cumhuriyetten oluşması gerektiğini bu cumhuriyetlerin; RSFSC(Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti), Kafkas Ötesi Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna SSC ve Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyetleri'dir.[543] Bu rapor şüphesiz Stalin'in merkeziyetçi anlayışın bir göstergesidir. Sovyetler Birliği üç Rus devletinin (Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna) genişletilmiş sınırları içerisindeki bir egemenliğe indirgenmiştir. Geri kalan bölge ise yaşayan halkların isimleri zikredilmeksizin coğrafi ve politik bir terim olan *Za Kavkaz(Kafkas Ötesi)* adlı bir birlikte toplanmaktaydı. Aynı zamanda milliyetler politikası hakkında Stalin'in görüşüne dair göstergeleri bulundurmaktadır. Birliğin temelini Rus etnisitesine indirgeyen Stalin, geri kalan milletleri Birlik'te zikretmemektedir. Stalin'in bu raporuna karşı konuşma yapan Galiyev, birliğin federasyon içerisinde kaynaşmasını "gereksiz bir erteleme" ve "gereksiz bir hiyerarşi yaratma çabası" olarak nitelendirmiş; Sovyet Cumhuriyet milletlerinin "öz" ve "üvey" evlat olarak ayrılmasının normal bir durum olmadığını ifade etmiştir. Konuşmasını bitirirken Galiyev, son sözleri olarak şu cümleleri sarf etmiştir:

"Sovyet Cumhuriyetler Birliğini ortak federasyonun eşit üyeleri olarak katılması arzusunu dile getiriyoruz. Yoksa bu sadece oyun olur ve bu oyundan bize göre vazgeçmenin vaktidir."[544]

Lenin'in kongre sonrasında 30 Aralık 1922'de kaleme aldığı yazı Stalin'e dair görüşlerini daha açık bir şekilde ortaya koyar ve Sovyetlerin ileriki yıllarda nasıl bir form alacağını başarılı bir şekilde öngörür. *"Milliyetler Sorunu yada Özerkleştirme"* başlıklı bu yazıda Büyük Rus Şovenizmi'nin yeniden ortaya çıkacağını ve diğer milletlerin Büyük Rus güruhunun karşısında yok olup gideceğini belirtmiştir. Stalin'e dair sözler sarf eden Lenin *"Bana kalırsa Stalin'in aceleciliği ve kendini salt yönetime kaptırıp gitmesi ünlü milliyetçi sosyalizme duyduğu garazla birleşince olan oldu.*

[542] Galiyev, a.g.e, s.834; DOLGOVIAZ, N.B,
S"ezdy Sovetov Soiuza SSR, soiuznykh i avtonomnykh sovetskikh sotsialisticheskikh respublik: Sb. dokume ntov, vol. 1.Moscow, 1959, The Great Soviet Encyclopedia, 3rd Edition (1970-1979),
(https://en.wikipedia.org/wiki/All-Russian_Congress_of_Soviets)
[543] Galiyev, a.g.e, s.492
[544] Galiyev, a.g.e, s.494-495

Siyasette garaz en adi rolü oynar.[545] Bu noktada Stalin ile Lenin'in arasının açıldığını ve Lenin'in, Stalin'in Sovyetlerdeki bütün gücü elde etmesine karşı olduğu belli olmaktadır. Yine bu yazılarında Milliyetler Politikası konusunda samimi görüşlerini ifade eden Lenin, azınlıklara taviz vermekte yetersiz kalmaktansa "aşırıya" gitmenin daha faydalı olacağını ifade etmiştir.[546]

Galiyev'in bu dönem yazılarında daha çok Tatar ve Başkırların sorunları üzerine yazılar kaleme almıştır. Aralıktaki Kongre'de ifade edeceği üzere özerk cumhuriyetlere özgürlük sağlanması ve bütün cumhuriyetlere aynı eşit hakların tanınmasını önermiştir. 25 Nisan 1922'de Yüksek Sovyet Milletler Meclisi'nde yaptığı konuşmada Cumhuriyetlere dair görüşlerini belirtmiştir. Bu konuşmasında Birlik Cumhuriyetleri arasında dayanışmanın olması gerektiğini, lakin özerk birimlerin ekonomik kaynaşmasına karşı olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyetlerin, birliğe mi katılacakları yoksa bağımsız bölgeler haline mi geleceklerini kendi içlerinde çözmesi gerektiğini belirten Galiyev, bu cumhuriyetlerin iktisadi olarak başka bölgelere dayandırılmaması ve ekonomik özgürlüklerinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuşmasında yine Merkez yönetime eleştiriler yönelten Galiyev, Rusya ekonomisi hakkında bir şeylerin değiştiğinin kabul edildiğini lakin "Milli Sorun" un çözümünde, devrimin sağlamış olduğu değişikliklerin kabul edilmediğini söylemiştir.[547] Aralık ayındaki kongrede net bir taraflaşma gözükürken 1922'nin ilk yarısında Galiyev'in Stalin'e dair net bir tavrının veya yaklaşımının olmadığı görülür. Hatta 19 Mayıs 1922'deki III. Kalmık Bölge Sovyetler Kongresi konuşmasında Galiyev, Stalin'i "Emekçi, ezilen milletlerin lideri olarak" nitelendirmişti.[548] Benningsen'de bu görüşü tasdik eder konumdadır. Lakin Stalin'in şahsi boyutta Müslüman Komünistlere karşı tasfiye sürecinin bu yıl başladığını söyler ve Buhara Komünist Partisi'ni örnek gösterir. Bu partide 14.000 üyenin partiden kaydının silindiği ve geriye sadece 1560 kişilik Rus yapının kaldığını ifade eder. Bu sene içerisinde Buhara ve Harzem'de yerel kadroların tasfiyesinin sert bir şekilde yaşandığını kaydeder.[549] Türkistan ve Tatar-Başkır bölgesindeki yerel işçilerin devlet yapılanmasında yer verilmemesini Galiyev 12 Aralık 1922'de yaptığı konuşmada dile getirmiştir. Sorunu Başkırlar üzerinden açıklayan Galiyev, Başkırlar gibi milletlerin asırlardır Rus emperyalizmi altında ezildiğini lakin Sovyet devrimiyle birlikte kendi

[545] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.275-276
[546] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.277
[547] Galiyev, a.g.e, s.467-468
[548] Galiyev, a.g.e, s.476
[549] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.153

kaderlerini tayin hakkıyla sayesinde Başkır halkının esaretten kurtulduğunu ifade eder. Bölgedeki sorunları ele alan Galiyev, yerel halkın devlet yapılanmasında bulunmadığını, bunun arttırılması gerektiğini ve bölgede yerel dilin de resmi olarak kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Bölgede herkesin Rusça konuşabileceğini fakat tam tersi şekilde Rusların da Başkır dilini öğrenmesi gerektiğini belirten Galiyev sözlerini: *" Yanlış anlamalar yeter, güvensizlikler yeter; artık herkesin harekete geçmesi ve kardeşçe omuz omuza verip dostça çalışması gerekir…"* şeklinde bitirir.[550]

Bu yıl Galiyevin tezlerinden bir başkasının ortaya çıkması dikkat çeker. *"Sömürgeler Enternasyonali"* veya *"Sömürgeler Kongresi"* olarak adlandırılan bu tez, Galiyev'in yerelci düşüncelerinin uluslararası konuma geçtiği noktadır. Bu fikre göre 1917 devrimiyle birlikte Sosyal Devrim başlamış ve devam etmektedir. Bu Sosyal Devrimin devamında sadece Batı'ya odaklanılmaması gerektiği, Emperyalist devletlerin elinde bulunan sömürgeleri de kapsaması gerektiğini belirtmiştir. Galiyev'in "Sömürgeler Enternasyonal"i tıpkı Komünist Enternasyonal gibi bir kesimin uluslararası dayanışmasına dayanır. Bu kesim Galiyev için sömürgelerdir. Sömürgeler bu Enternasyonalle dayanışma içerisine girecekler, örgütlenmelerini arttırarak emperyalist devletlere karşı ulusal ve sosyalist ayaklanmalar başlatacaklardı.* Sultan Galiyev'in Sömürge Kongresi toplama fikri ve gelişimi 2 Mayıs 1922 yılında mevcuttu. Bu doğrultuda da Yüksek Sovyetler Meclisi'ne sunduğu raporda, Sömürge Kongresinin toplanması gerektiğini belirten Galiyev, raporda kongrenin nasıl teşkilatlanacağına dair tavsiyelerde bulunmuştur.[551] Sovyetlerin sömürge siyaseti faaliyetlerinde önemli bir adımı da Komintern(Komünist Enternasyonal)'e bağlı olarak 1922 yılında toplanan Uzak Doğu Komünist Devrimci Örgütleri I. Kongresi teşkil eder. Çin, Kore, Japonya, Büyük Okyanus Adaları ve Çinhindi bölgelerinin işçi ve köylülerine hitaben ilan edilen manifestoda Galiyevist düşüncenin önemli sloganlarından biri olan *"Bütün Ülkelerin İşçileri ve Bütün Dünya'nın Ezilen Halkları Birleşin!"* slogan kabul edilmiştir.[552] Bu manifestoda İngiliz, Fransız ve Hollanda Emperyalizmlerine karşı tepki dile getirilmiş, mandater ülkelerin niteliğinden bahsedilmiştir. Sovyet bünyesindeki insanların sömürge kavramının ne olduğuna dair eğitilmesi gerektiğini belirten bildiri, sömürgelerdeki insanlarında Bolşevizm ve Kapitalizm hakkında bilgilendirilmesi gerektiğini ve

[550] Galiyev, a.g.e, 489-492

*Sömürgeler Enternasyonali fikri Galiyevizm bölümünde daha detaylı incelenmektedir.

[551] Galiyev, a.g.e, 471-472

[552] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.300

sömürgelerdeki insanları burjuvaziye hizmet edecek milliyetçiliğe karşı bilgilendirilmesi gerektiği bu bildiride ilan edilmiştir. Fakat manifestoda üslup bakımından Sovyet hükümetinin sömürgelere dair bakış açısı mevcuttur. En dikkate değer ifade sömürgelerdeki insanları *"Cahil ve çekingen yığınlar"* olarak nitelendirilmesidir.[553] Sultan Galiyev'de ise Doğu halklarına karşı daha farklı bir yaklaşım söz konusuydu. Sultan Galiyev, Doğu'nun insanlarına yüzyıllardır sömürge baskısı altında bulundukları için "doğuştan devrimci" gözüyle bakar. Ona göre öncelik sömürgelere sınıf savaşımı ve Proletarya diktatörlüğü gibi kavramlar yerleştirmek yerine, ulusal veya sosyalist hangi hüviyette olursa olsun sömürgelerdeki emperyalist devletlere karşı olan mücadeleyi desteklemek gereklidir.

4.2.6. 1923: Galiyev'in Tasfiye Sürecinin Başlaması ve Ulusal Sorun

1923 yılına, 1922 Aralık'ında yapılan tartışmanın gölgesinde girilmiştir. Galiyev ulusal sorun konusunda en radikal görüşlerini bu dönem sunmuştur. 1923 yılı Galiyev'e dair bir araştırmada büyük önem taşır. Çünkü Galiyev'in ilk tutuklanması ve tasfiye süreci resmi olarak bu yıl başlar. Galiyev'in tutuklanmasında 3 önemli nokta vardır.
1. Kırımlı İsmail Firdevs'le yaptığı gizli mektuplaşma

2.Zeki Velidi Togan'la irtibata geçmeye çalışması[554]

3. XII. Komünist Parti Kongresinde yapılan konuşma

Galiyev'in Nisan 1923'te yapılan kongreden önce, Aralık 1922'den itibaren *Çeka* tarafından izlendiği ve kendisi hakkında raporlar tutulduğu, Erol Cihangirin derlediği eserde gözükmektedir. Nitekim bu raporlara göre Galiyev'in her hareketi Aralık 1922'den Nisan 1923'e kadar gizli polis tarafından izlenmiştir. Bu raporlarda Galiyev'in "Başkırya konusunda buranın Başkırlar haricinde her milletin idaresi altına gireceğini ve Rus milliyetçilerinin eline geçeceğini" ifade ettiği jurnali verilmiştir. Ayrıca suçlanmasında önem arz edecek İsmail Firdevs'e mektup, yine Çeka ve GPU tarafından ele geçirilmiş; Stalin'e sunulmuştur. Ayrıca İstihbarat teşkilatının raporlarında Galiyev'in Zeki Velidov'a mektup yazığı ifade edilmiştir. Bu mektup iddiası XII. Kongre öncesinde 28 Mart'ta Stalin tarafından bizzat Galiyev'in şahsına

[553] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.301-305
[554] Galiyevin yazılarında Zeki Velidov olarak geçmektedir.

karşı dile getirilmiştir. Stalin, Galiyev'e Başkurdistan (Başkırya)'a mektup yazdığını işittiğini ve Zeki Veldiov'unki gibi bir örgüt (Basmacı) kurup kurmadığını sormuştur. Galiyev ise bunun iftira olduğunu bu yazıların önceden hazırlandığını söyleyerek kendini savunmuştur. Bunun üzerine Stalin, Galiyev'i ikaz etmiştir.[555] Bennigsen ise Galiyev'in karşı devrimci faaliyetlerine dair daha kesin bilgiler sunar. Bennigsen'in Özbekistan (Buhara) Merkez Komitesi Sekreteri Peters'ten aktardığına göre Galiyev, Nizammedin Hocayev, Dursun Hocayev, Ahmetbay Dursun ve Zeki Velidov gibi milliyetçilerle bir araya gelerek *"İttihat ve Terakki"* adında bir örgüt kurduğu bu örgütün amacının Pantürkizm ve Panislamizm düşüncelerini benimseyerek Sovyet rejimini devirmek ve yerine Pantürk bir burjuva devleti kurmak olduğu iddia edilmiştir.* Bennigsen'in dile getirdiği başka bir iddia Sultan Galiyev'in Zeki Velidov'la ilişki kurma çabasıdır.[556] Galiyev'in yazılarına baktığımız vakit böyle bir çabanın var olduğunu görürüz. Nitekim Firdevs XII. Parti Kongresinde Galiyev'in Zeki Veldiov'la temas kurmaya çalıştığını kabul etmiş ve bunun Zeki Velidov'u Sovyet safına geçmek için yaptığını ifade etmişti.[557]

Galiyev'in çabalarına baktığımız zaman onun fikirlerini gerçekleştirmek için bizzat fiili bir örgüt kurmaktansa, Sovyet yönetimine karşı bütünsel bir hoşnutsuzluklar cephesi oluşturma çabası savı, doğru bir kabul olabilir. Buna örnek olarak gösterilebilecek bir durum, Galiyev'in şahsi mektuplarında sadece Zeki Velidov ve Basmacılarla değil, ayrıca Stalin yönetimine karşı olan Mdivani, Maharadze, Skrypnik, gibi yerelci Ukraynalı ve Gürcü komünistlerle de temasa geçmiştir.[558] Ayrıca GPU'nun 27 Nisan 1923 tarihli haberinde, Galiyev'in Firdevs'le yaptığı konuşmayı rapor eden gizli servis, Galiyev ile Firdevs'in konuşmasında Stalin ve Troçki arasında ikilik meydana geldiği ve bu ikilikten faydalanmak gerektiğini konuştukları bildirilmiştir.[559] Gerçekten de Galiyev Stalin'e karşı Troçki ile ittifak kurmak istemiş, lakin bu ittifak çabaları Troçki'nin çekimser tavrı nedeniyle gerçekleşememiştir. Sonuç olarak Galiyev'in öngördüğü bu ikilik 1927 yılında Troçki'nin tasfiyesine ve 1934'larda Troçkizm'in karşı devrimci bir düşünce olarak isimlendirilmesi ve SSCB'den tasfiye edilmesiyle

[555] Cihangir, a.g.e, s.39-44

*Benningsen'in bu iddialarına dair Erol Kaymak'ın eserinde, ikincil kaynağa dayanan bir onaylama vardır(Kaymak, a.g.e, s.197-198). Bunun dışında Galiyev'in kendi yazılarında, İttihat ve Terakki adlı bir örgüte dair herhangi bir ibare yoktur.

[556] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.150

[557] Cihangir, a.g.e, s.50

[558] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.146

[559] Cihangir, a.g.e, s.44

sonuçlanacaktı. [560] Bennigsen'in kaleme aldığı iki ayrı iddia da Galiyev'in tezlerinden esinlenen Kazan VII. Bölge Konferansında bir önergeyle, Rus göçmenlerin Tataristan sınırından çıkarıldığı ve Tatar Komünist Partisi'nde Rus komünistlerin tasfiye edildiği iddiasıdır. 2. İddia ise 1923 Martında GPU'nun Galiyev'in Sovyet yönetiminin Milliyetler siyasetine dair Çarlık Rusya'sı ile kıyaslama yaptığı ve 1917'deki sözlerin gerçekleşmediğini dile getirdiği bir mektubu ele geçirdiği iddiasıdır.[561] Bennigsen'in bu iddiaları geçerli olmakla birlikte bu faaliyetleri zaten 1922 yılından beri hâlihazırda mevcuttur. Galiyev Stalin'e yazdığı mektupta[562] Kırım üzerinden Sovyetlerin milletler siyasetini ve Başkırlar gibi yerel teşkilatlarda Rus nüfusunun olmasını eleştirmiştir. Galiyev'in istihbarat teşkilatı tarafından izlenmesi, buna ilave olarak da Galiyev'in Stalin ve Merkez yönetime karşı faaliyetlerde bulunması ve son aşamada onun 1922 Aralık'ındaki Tüm Rusya Sovyetler Kongresinde Stalin'e karşı yaptığı konuşma, Galiyev'in tasfiyesini kesin hale getirmişti. 1923 Ocağı ile birlikte Galiyev, artık Sovyetler birliğinde *persona non grata*[563]konumundaydı. Galiyev'in yazılarına baktığımız vakit, 11 Ocak 1923'te Galiyev'in Merkez Komite tarafından "Parti disiplinini bozma" suçlamasının yapılması ve Galiyev'in buna itiraz etmesi ilk yazılardan birini oluşturur. Galiyev'in parti disiplinini bozma sebebi olarak en önemli neden X. Kongredeki yaptığı konuşmadır. 2. sebep olarak da Milletler Halk Komiserliğindeki çalışmaların yetersizliğidir. Bunlara bağlı olarak Galiyev'in RKP'nin 3 şartını kabul etmesi beklenmekteydi:

1. X. Kongrede yaptığı konuşmanın Sovyet kararlarına ve politikasına ters düştüğünü itiraf etmek
2. Milletler Halk Komiserliği (Narkomnats)'nde yaptığı çalışmaların yetersizliğini kabul etmek.
3."Parti disiplinini bozma" suçlamasının kararı ve ceza uygulamasının yürürlüğe sokulması için J.Stalin'in atanması[564]

Galiyev 2. ve 3. Karara itiraz etmemekle beraber, 1. Karara yani kongrede Stalin'e karşı sunduğu tezi savunmaya ve bu karara itiraz etmiştir. 21 Ocak 1923 tarihli yaptığı itirazda kendisinin "parti etiğini çiğnemiş" olduğu iddiasını saçma bulduğunu ifade etmiş; kendisine bir suçlama yapılacaksa kanıtların sunulması gerektiğini iletmiştir.

[560]Bennigsen , a.g.e, 1995, s.159
[561] Bennigsen, a.g.e, 1995, s.152
[562] Galiyev, a.g.e, *"Milletler Halk Komiseri J.V.Stalin'e Kırım'daki Durum Üzerine Rapor",* s.377-392
[563] İstenmeyen adam
[564] Galiyev, a.g.e, s.500

Kongrede öne sürdüğü düşünceleri savunmuş, Sovyetlerde otoriterleşme sorununu Milletler Halk Komiserliği (Narkomnats) aracılığıyla belirtmiştir.[565]

Galiyev'e yapılan suçlamanın temelini Halk Komiseri Vekili Broydo'nun Çeka'ya Galiyev hakkında istihbarat sağlaması ve bir mektup yollamasıydı. Galiyev bu mektup hakkında şahsının bilgilendirilmesi gerektiğini ve Broydo'nun şahsına bir suçlama yapmadan önce kendisini uyarması gerektiğini belirtmişti.[566]

Ocak 1923'e bu atmosferle girilirken, Nisan ayı geldiği vakit Sovyetler Birliği Komünist Partisi (KPSS)'nin XII. Kongresi yapılacaktı ve GPU'nun Galiyev'i takibi devam etmekteydi. Galiyev'in bu süre içerisinde en dikkate değer en önemli faaliyeti arkadaşlarıyla gizli bir şekilde mektuplaşmasıdır. Bunun arka planında Ocak ayında yapılan suçlamaların kendisi üzerinde etki etmesi oluşturabilir. Tutuklanmasındaki en büyük etkeni oluşturacak olan bu gizli mektuplaşmadan en önemlisi XII. Kongre öncesinde Kırım SSC Adalet Halk Komiseri İsmail Firdevs'e 9 Nisan 1923'te yazmış olduğu mektuptur. Hasanov adlı bir kişiyle elden İsmail Firdevs'e ulaştırılan bu mektup, XII. Kongrede Galiyev'in grubunun nasıl bir siyaset izleyeceği hakkında, Stalin ve Said Galiyev'in tezlerine karşı kongrede nasıl başarı olacakları hakkındadır. Mektup muhteva itibarıyla Stalinist'lerin kendilerine karşı bir "temizlik hareketine" girişileceğini ve buna karşı önlemler alınması gerektiğini ifade eden bir mektuptu. Bennigsen'in Başkırya'daki Rusların tasfiye edildiği iddiasına, Galiyev bu mektubunda bir karşıtlık oluşturmaktadır. Galiyev Başkırya'da Rusların tasfiye edilmediğini, idare rolünün hala Ruslara ait olduğunu ve bunun sebebinin Müslümanlar arasında buna yetkin bir kişinin bulunmaması olarak göstermişti.[567] Stalin'in kendisine yönelik soruşturma başlattığını ve kendisinden şüphe etmeye başladığını belirten Galiyev, GPU Doğu Dairesi Başkanı Peters'in Başkırya'da "genel bir temizlik hareketi" yapmaya hazırlandığını ama bunda başarılı olamayacağını; çünkü kendisinin ve grubunun buna müdahale edeceğini Firdevs'e iletmiştir. Ayrıca önemli bir hususta Başkır dilinin resmi makamlarda konuşulması fikrine karşı çıkan Komünist Parti üyelerini, Galiyev Peters nezdinde "Büyük Devlet Şovenistleri" olarak adlandırmıştı.[568] Tataristan'daki faaliyetleri konusunda ise kendi grubunun üyelerinin isimleriyle(Muhtarov, Sabirov, Bahauddinov, Arif Enbayev, Kasım Mansurov) birlikte zikreden Galiyev, grubunun

[565] Galiyev, a.g.e, s.501-503
[566] Galiyev, a.g.e, s.503-504
[567] Galiyev, a.g.e, s.526
[568] Galiyev, a.g.e, s.526-527

Said Galiyev ve Sol SD'lere karşı üstünlük kazandığını ve "Bizim Çocuklar" olarak nitelendirdiği kendi grubunun bölge komitesinde ezici çoğunluğu sağladığını söylemiştir.[569] XII. Kongreye dair kendisinin tavsiye üzerine katılma hakkı kazandığını söyleyen Galiyev, bu kongrede Milli bir Seksiyon olacağını ve kongrede Milli Sorun karşısında bu "Milli Seksiyonu" desteklemeleri gerektiğini üstü kapalı bir şekilde ima etmiştir. [570] Stalin ve Sovyetlerin Milliyetler politikasına karşı oluşan muhalefeti, Galiyev Firdevs'e aktarmıştır. Orta Asya'da Basmacıların güçlendiğini, Basmacıların güçlenmesi için "Orta Asya ve Doğu Ülkeleri Devrimcileri" adında bir toplantının düzenlendiğine dair bilgiler aldığını, Basmacıların içerisinde "Enver'in (Enver Paşa) Vekili" Selim Paşa ve Zeki Velidov'unda bulunduğunu söylemişti. Gürcistan konusunda ise Maharadze ve Mdivani'nin Stalin'e karşı cephe oluşturduklarını, Gürcistan'da milliyetçilerin %25 ile %30 gibi bir oranda bulunduğunu kaleme almıştı. Troçki konusunda ise, Troçki ile Stalin arasında anlayış farkının olduğunu; Zira Lenin'in de Stalin'in yönetiminden rahatsızlık duyduğunu ve Troçki'ye Gürcistan'dan korunması gerektiğini aktarmıştı. Bütün bunlarla birlikte kongrede "Milli Seksiyon" oluşacağını ve Firdevs'inde Milli Sorun hakkında fikirlerini kendisine yazmasını, mektubu okuduktan sonra da mektubu "yakmasını" yazmıştır.[571] Bu mektup sonrasında gerçekleşen XII. Kongre, Galiyev'in planladığı şekilde Stalin karşıtı bir toplantı olmamış, tam tersine Galiyev ve Galiyevciliğin mahkum edildiği bir toplantıya dönüşmüştür. Galiyev'in mahkum edileceği bu kongre Milletler siyasetinde Sovyetlerin Stalinist tezleri kabul ettiği bir kongreye dönüşmüştü. Galiyev bu kongrede Stalin'in Milli Sorun hakkındaki tezlerine karşı nihai bir reddiye oluşturmak için taraftar toplamak istemekteydi. Mektubunda da Stalin karşıtı kişilerin durumlarını anlatırken Troçki, Mdviani ve Maharadze gibi isimlerden destek görebileceğini ve Stalin'in otoriter-merkeziyetçi tezlerine karşı yerelci ve özgürlükçü bir cephe kurmayı ummaktaydı. Kongrede Stalin'in elini güçlendiren ve Galiyev'in bilmediği bir nokta vardı ki o da Galiyev'in Firdevs'e yazdığı mektubun çoktan Stalin'in eline geçtiğiydi. Galiyev'in Firdevs'e mektubu yollamak için aracılık ettirdiği Hasanov adlı kişi bir GPU ajanıydı.[572] Şüphesiz Galiyev bu gerçeği bilseydi kongreye dahi katılmaksızın daha başka faaliyetlere girişebilirdi. Fakat Galiyev'in bu eyleme girişirken tutuklanıp, tutuklanmama ihtimalini göz önünde bulundurması konusuna gelince, Hakan Reyhan

[569] Galiyev, a.g.e, s.526
[570] Galiyev, a.g.e, s.528
[571] Galiyev, a.g.e, s.527-528
[572] Galiyev, a.g.e, s.528; Cihangir, a.g.e, s.81

Galiyev'in bu kongrede tutuklanacağını ve mahkum edileceğini tahmin ettiğini, bu yüzdende arkadaşlarının hepsini toplantıya çağırmakta bu kadar ısrarcı olduğunu söylemektedir.[573] Araştırmamız sonucunda şu söylenebilir ki bu kısmen doğru bir iddiadır. Galiyev, Ocak 1923'le birlikte Stalin ve GPU tarafından izlendiğini fark etmişti. Bunu İsmail Firdevs'e yazdığı mektupta görebiliriz. Galiyev bu mektupta Stalin'in kendisinden şüphe ettiğini, bu yüzdende gizli mesajlaşmaları gerektiğini Firdevs'e iletmiştir. Lakin bu iddiaya karşı da Galiyev'in kendi sözleri vardır. Galiyev tutuklandıktan sonra KGB'ye verdiği ifadede tutuklanacağını düşünmediğini ifade etmiştir.[574] Toplantıya daha fazla arkadaşının katılma isteğini ise bu tutuklanma tahmini yüzünden değil, Stalin'e karşı daha fazla muhalefet edebilecek insanın bulunmasını istemesinden kaynaklanmaktaydı.

17 Nisan 1923 tarihinde başlayan XII. Rusya Komünist(Bolşevik) Parti Kongresi, "Milli Sorun" gündemiyle açılmıştır. Galiyev'in etrafında Azerbaycanlı Neriman Nerimanov, Gürcistan'dan Mdivani, Türkistan'dan Turar Rıskulov gibi üyeler bulunmaktaydı. Toplantıda söz alan Gürcistan delegesi Mdivani, Sosyalist Cumhuriyet, Otonom Cumhuriyet veya Otonom Bölge gibi ayrımların ortadan kalkması gerektiğini ve Sovyetlerdeki tüm milletlerin kendi Cumhuriyetleriyle eşit bir şekilde Birliğe katılması gerektiğini ve Gürcistan Sosyalist Cumhuriyetinin bağımsızlığını yeniden kazanıp, Kafkas Federasyonu(Kafkas Ötesi SSC)'nun ortadan kaldırılmasını öneriyordu.[575] Daha sonra söz alan Sultan Galiyev, Stalin'e ağır eleştiriler yönelttiği bir konuşma yapmıştır. Konuşması sırasında protesto edildiği ve yuhalandığı iddia edilmektedir.[576] 25 Nisan 1923 günü söz alan Galiyev, konuşmasında Stalin'in milletler sorununu meclise indirgemesinin* yanlış olduğunu, bunun bir çözümden çok Milli sorunları arttıracak bir yol olduğunu söylemişti. Bu temsili meclisin içinde bulunan kalabalık milletlerin(Muhtemelen burada Rusları kastetmektedir.) dengesizlik sağlayabileceğini ve bununla "Büyük Devlet Şovenizmine" yol açılabileceğini ifade etmiştir. Bunun yerine eşitlik ilkesine dayan bir meclis temsili önermiştir.[577] Galiyev devrimle birlikte halkların özerklik ve özgürlük kazandığını, fakat bunun tam anlamıyla

[573] Reyhan, a.g.e, s.78
[574] Galiyev, a.g.e, s.544
[575] Reyhan, a.g.e, s.72-73
[576] Reyhan, a.g.e, s.74
*Stalin bütün milletlerin temsil edileceği iki palat'lı meclisin yaratılmasıyla, milletlerin birlik siyasetine katılacağını ve milli sorunun çözüleceğini iddia etmekteydi. , Galiyev, a.g.e, s.837
[577] Galiyev, a.g.e, s.529

uygulanamadığını, çözümde sonuna kadar gidilmesi gerektiğini dile getirmişti. Merkez yönetimin Özerk Cumhuriyetlere müdahalelerini RSFSC Eğitim Halk Komiseri Lunaçarski nezdinde eleştiren Galiyev, bu isimlerin Özerk Cumhuriyetlerin Tarım ve Eğitim gibi konularına müdahale etmemesi gerektiğini söylemiştir. Birliğin federasyon şeklinde örgütlenmesine karşı olan Galiyev, milletlerin "özerkliğe yetkin olanlar" ve "olmayanlar" olarak ayrılmasının mantıksız olduğunu, Sovyet bünyesinde bulunan milletlerin her birinin özerklik kazanarak Cumhuriyet'e eşit bir şekilde katılmaları gerektiğini Mdivani'nin görüşünü de ekleyerek belirtmiştir.[578] Milliyetçilik konusunda ise o zamana dek dile getirilmemiş bir görüş sunmuştur. Komünist Parti'nin "yerel milliyetçilikle mücadele" siyasetine karşı yerel milliyetçilikleri destekler bir açıklama yapmıştır. Yerel milliyetçilik eğer Büyük Devlet Şovenizm'ine karşı mücadele etmek ise, bunun milliyetçilik olmadığını, Büyük Devlet Şovenizmiyle mücadele etmek olduğunu, Stalin ve diğer Merkez komite üyeleri karşısında dile getirmiştir. Yerel milliyetçilikle mücadele adına Merkez komitenin uyguladığı politikayı "Başkırya'da Milliyetçilikle Mücadele" adı altında Rus yöneticilerin yaptığı tutuklamaları örneklendirerek, sert bir üslupla dile getirmiştir. Büyük Rus Şovenizmiyle mücadele edilmesi gerektiğini söyleyen Galiyev, Başkırya ve Kırgızistan'daki partili üyelerin tasfiye edilmesini ve mevcut zaman içerisinde bu bölgelerdeki partilerde ve idari kadroların neredeyse tamamının Ruslar tarafından oluşturulduğunu; Bu Rus yöneticilerin ise "yerel milliyetçilikle mücadele" maskesi altında Büyük Rus Şovenizm'i hastalığına kapıldıklarını ve kapılabileceklerini ifade etmiştir.[579] Konuşmasının sonunda yerel milliyetçilikle mücadele siyaseti izlerken bunun "anormal biçimler" almaması gerektiğini dikkat çekmiştir.

Kongre 25 Nisan 1923'te son bulmuş ve Sultan Galiyev toplantının çıkışında tutuklanmıştır. Troçki'nin hatıralarından derlenen "Stalin" adlı esre göre Galiyev Stalin'in emriyle tutuklanmıştı. Troçki bu bilgiyi Lev Kamenev ile konuşmasından aktarmaktadır. Kamenev bu olayı anlatırken *"Bu olay Stalin'in emriyle ilk kez partinin saygıdeğer bir üyesinin tutuklanışıydı. Ne yazık ki Zinovyev ve ben buna göz yumduk."*[580] Troçki, Galiyev için Stalin'e karşı bir alternatif oluşturmaktaydı. Lenin'in Stalin'e dair görüşlerini Troçki'yle paylaşan Galiyev, pek çok kez Stalin'e karşı Troçki'nin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Buna karşı Troçki, Galiyev gibi bir açık

[578] Galiyev, a.g.e, s.530-531
[579] Galiyev, a.g.e, s.531-532
[580] Lev Davidovich TROTSKY, *"Stalin",* Grosset&Dunlap, New York, 1941, s.417

muhalefet izlememiş; Stalin ile Galiyev arasında bir denge politikası izlemiştir. Nitekim Galiyev'in tasfiye sürecinde onu destekler bir girişimde bulunmamıştır.[581] Tutuklanmasından sonra 6 Mayıs 1923'te Rubyanka Hapishanesinde bir hücreye kapatılmış ve 7 Mayısta KGB tarafından sorguya alınmıştır.[582] Yapılan sorgunun yönelttiği ana eleştiriler, Galiyev'in parti içi ve parti dışı kimselerle gizli mektuplaşmaları, Partinin gizli belgelerini bu kimselerle paylaşması ve partinin milliyetler politikasına muhalefet etmek, bu politikaya karşı örgütlenmelerde bulunmak ve Parti disiplinini bozmaktır. Bu suçlamalara karşı Galiyev, Başkırya'da Halikov, Kuşayev, Adigmov'a, Tataristan'da Muhtarov'a, Kırım'da Firdevs'e, Türkistan'da Rıskulov'a MK'nin Milli Sorun ve bu sorunun ele alındığı oturumlarla ilgili mektup yazdığını kabul etmiştir. Fakat bu kimselerin tamamının Komünist Partisi üyesi olduğunu söylemiştir. Örgütlenme konusunda ise parti dışı ve içi kimselerden bir örgütlenme içine girmediğini söylemiştir. KGB'nin özellikle Başkırya'da Müslümanlar ile Ruslar arasındaki ilişkiyi "dramatize" ettiği ve bir nevi çatışma ortamı yaratmaya çalıştığı iddialarına karşı, böyle bir durumun bulunmadığını, sadece GPU ve Peters'in Başkırya'da tasfiye hareketi iddialarına karşı bölgedeki isimleri uyardığını ifade etmişti. Bunun dışında partiden habersiz bir şekilde zikredilen isimlerle mektuplaştığını, Stalin'in kendisinden şüphe etmesi olasılığına karşı Adigmov'la yazıştığını ve böyle bir durum olup olmadığını öğrenmesini istediğini kabul etmişti. Ayrıca XII. Parti Kongresi sırasında Nerimanov, Muhtarov, Mdivani, Rıskulov ve Maharadze gibi isimlerle toplantı yaptığını ve bu toplantıda birlik politikaları, birliğin örgütlenmesi üzerine konuştuklarını kabul etmiştir.[583]Bu sorgulama sırasında kendisinin tutuklanma ihtimalini düşünmediğini, fakat Tatar kadroların tutuklanması ve ortadan kaldırılmasından endişe ettiğini ifade etmiştir. Kongre öncesinde GPU ve Çeka üyesi Vadimov Lukaşev ile karşılaştığını Lukaşev'in ona Tatar kadrolarında yaşanan tasfiyelerin ve 1920 tutuklamalarının bizzat Stalin'in direktifiyle gerçekleştiğini, anlattığını, Stalin'in o zaman Lukaşev'e *"Tatar komünistlerin kafalarını uçur"* cümlesini kullandığını ve bunu kendisine anlattığını ifade etmiştir. Bu duruma karşı Tatar kadrolarındaki arkadaşlarını ve Türkistan'da Rıskulov'u uyardığını kabul etmiştir.[584] Galiyev'in hapiste olduğu süre boyunca ele aldığı yazıların tamamında klasik bir Bolşevik taraftarlığı yerine, devrimi kendi zihninde mahkum etmiş, muhalif

[581] Reyhan, a.g.e, s.75-76
[582] Reyhan, a.g.e, s.76
[583] Galiyev, a.g.e, s.537-542
[584] Galiyev, a.g.e, s.542-544

ve özgün düşünceleri olan bir Galiyev portresi karşımıza çıkmaktadır. Hapisteyken not defterine yazdığı notlarda, "devrimin başarısız olduğunu" , Sovyet yönetimindeki Rusların Doğudaki bir devrimden korktuğunu, Sovyetlerin Büyük Rus Şovenizmine teslim edildiğini ve emperyalizmin Sovyetler Birliğinde dirildiğini söylemiştir.[585] Hapisteyken Josef Stalin ve Lev Troçki'ye yazdığı mektupta kendi hayatının otobiyografik bir derlemesini yapmış, Sovyet liderlerine kendi görüşlerini iletmiştir. Merkez yönetimine neden muhalefette yer aldığını açıklarken, bu tarihten itibaren gayet açık bir şekilde kendini ifade etmiştir. Sovyet yönetimine seslenirken, İranlı bir şairden alıntı yapan Galiyev şu dizeleri kullanmıştı:

"Hayatım boyunca özgürlüğe yöneldim

Ama hayatım boyunca köle hissetim kendimi"

Bu alıntıyla yönetime seslenen Galiyev, Rus yönetimi altında kendini her zaman bir köle gibi hissettiğini, ancak 1917 yılı geldiğinde kendini özgür hissettiğini, fakat yönetimin daha sonra ona güvenmemesi ve inanmaması sonucunda tekrar kendini kölelik duyguları içerisinde bulduğunu ifade etti. Kendine karşı güvensizliğin Ekim Devriminin 3. Yılında(1920) başladığını söyleyen Galiyev, kendine yönelen zihniyeti *"Sen kölesin ve biz sana inanmıyoruz"* cümlesiyle özetlemiştir.[586]

Bu metinden Galiyev'in muhalefetinin 1920 yılından başladığını anlayabiliriz. Büyük ihtimalle bu geçişin müsebbibi olarak Tatar-Başkır devletinin ortadan kalkması ve Galiyev'in elinde bulunan Müslüman Sosyalist Komite ve Merkezi Müslüman Askeri Kurulu'nun güçlerinin zayıflatılması gösterilebilir.

Neden muhalefete geçtiği sorusuna cevap veren Galiyev, sebepleri olarak Sovyetlerde "Rus Şovenizmine" karşı çıkılmaması, Çarlık'tan süregelen sömürge politikasının devam etmesi ve Sovyet yönetiminin devrimi ve Komünizm düşüncesini Doğu'ya yaymak yerine Batı'ya yöneltmesi. Kendi Özgün fikirlerini burada ortaya koyan Galiyev, Batı'da komünist bir devrimi beklemenin "anlamsız" olduğunu, komünist devrimin Batı'da gerçekleşmesinin hiçbir anlam teşkil etmeyeceğini; Çünkü Batı Proletaryasının, burjuvazinin "yandaşı" olduğu, bir devrim gerçekleşmesi halinde ise Burjuvaziden farklı bir siyaset izlemeyeceğini söylemiştir. Nitekim Batı'da devrimci

[585] Galiyev, a.g.e, s.533-536
[586] Galiyev, a.g.e, s.546-547

hareketlerin başarısız olmasını bu sebeplere bağlamaktadır. Yani proletarya Sosyal Demokrasi düşüncesiyle her zaman burjuvazinin yanında yer alacak ve ihtilalci bir hareket içinde bulunmayacaktır.[587] Buna karşı Komünizm düşüncesini büyütmenin tek yolunun, Doğu'daki milli hareketleri desteklemek olduğunu söyleyen Galiyev, bu konumda da Sovyetlerin milliyetçi hareketlere karşı olan "dogmatik ön yargılarından" kurtulamamasından dolayı Doğu'da devrimin yayılmasını engelledi̇klerinden bahseder. Türkiye, İran, Afganistan gibi ülkelerdeki milli hareketlerin desteklenmemesi sonucunda bu ülkelerdeki devrim ve ihtilallerin "Sosyalist bir hüviyet" kazanmasının engellendiğini ifade eder.[588]Ayrıca Galiyev'in ifadelerinde önemli bir husus vardır ki o da Panislamizm, Pantürkizm, Panasyacılık gibi hareketlerle mücadele kararıyla sömürge ve yarı sömürgelerin milli özgürleşme hareketlerinin devrimci önemini yitirdiğini söylemektedir.[589] Bu politikalar sonucunda Sovyetlerin NEP ile birlikte içe kapanmaya ve katı bir merkeziyetçiliğe mahkum olduğuna Galiyev kanaat getirmektedir.[590]

Kendine yöneltilen suçlamalara karşı savunma yapan Galiyev, Rus Şovenizminin milliyetçilikle mücadele adı altında örgütlendiğini, bu politikayı özellikle Başkırlar üzerinden açıklamış ve milliyetçilikle mücadelenin, diğer uluslara karşı yöneltilen "anormal bir terör" halini aldığını söylemiştir.[591]

Galiyev'in Zeki Velidov'la görüşüp görüşmediği konusunda ise GPU'nun Galiyev'in Zeki Velidov'la görüşmeye çalıştığından uzun bir süredir haberi vardı. GPU'nun 6 Haziran 1923'te hazırladığı "Galiyev Raporu" nda, Galiyev'in Başkır kadrolara yazdığı şifreli mektuptan bahsedilmektedir. Bu mektupta *"Türkistan'da, Buhara'da Basmacı hareket güçleniyor. Yaza doğru daha organize bir çıkış yapacakları yönünde söylentiler var. Bu şartlarda MK milletler meselesinde büyük tavizler vermektedir… Zeki Velidov'la bağlantı kur, ama ihtiyatlı olman lazım. Şifre ve kurye kullan. Benden dolayı endişe etmeyiniz, sonuna kadar kararlı olunuz."* İfadelerine yer verilmiştir. Sultan Galiyev tarafından Başkır Eğitim Halk Komiseri Adigmov'a yollanan bu mektup Sovyet yönetimi tarafından en önemli delilerden biri olarak gösterilmekteydi.[592] Zeki Velidov konusunda onunla görüştüğünü kabul eden Galiyev[593]amacının Zeki Velidov

[587] Galiyev, a.g.e, s.547-548
[588] Galiyev, a.g.e, s.549-551
[589] Galiyev, a.g.e, s.549
[590] Galiyev, a.g.e, s.552
[591] Galiyev, a.g.e, s.556
[592] Cihangir, a.g.e, s.82
[593] Galiyev, a.g.e, s.555

gibi Başkırlar üzerinde nüfuzu olan bir kimseyi Sovyet saflarına çekmek olarak açıklar. Zeki Velidov'u "hazine" olarak nitelendiren Galiyev, kendisinin bir komünist olmamasıyla birlikte Milli Sorun karşısında Validov'la aynı yaklaşımlara sahip olduğunu ve onu komünist düşünceye inandırabileceğini ifade etmiştir.[594]Milliyetçilik konusunda ise kendisinin bir "milliyetçi olmadığını"[595] lakin Çeka'nın kendisine ve arkadaşlarına karşı olan önyargılarına ve Rus Komünistlerin yürüttüğü Rus Şovenizmine karşı mücadele ettiğini ifade etmiştir. Arkadaşlarıyla yazışması ve gizli toplantılar düzenlenmesi konusunda ise, yazışmalarını sadece İsmail Firdevs ve Kazanlı yoldaşlarıyla yaptığını itiraf eden Galiyev,[596] parti içi veya dışı hiçbir örgütlenme içine girmediğini, Milli Sorun konusunda arkadaşlarıyla birlikte Başkırya'da 2 toplantı düzenlediğini itiraf etmektedir.[597]Mektubunu sonlandırırken Galiyev kendisi hakkındaki kararın, geçmişteki faaliyetleri göz önünde bulundurularak önyargısız bir şekilde verilmesini, partiden çıkarılmamasını, sağlığı nedeniyle serbest kalmasını ve ilmi-edebi çalışmalarla hizmet etmesine izin verilmesini Stalin ve Troçki'den rica etmektedir.[598]

Galiyev'in hapiste olduğu süre içerisinde önemli gelişmelerden biri de 12-19 Haziran 1923 tarihleri arasında toplanan Ulusal Sorunlar Toplantısıdır. Bu toplantı Milli Sorunun ötesinde Galiyev'in tutuklanmasının etkisinde geçmiştir. Sultan Galiyev'i yargılayan nitelikte olan bu toplantı, delegelerin Galiyev'e yönelik ağır ifadeler sarf ettiği bir toplantı haline gelmiştir. Hakan Reyhanın da ifade ettiği gibi bu toplantı Stalin nezdinde bir nevi Galiyev karşıtı mahkemeye dönüşmüştür.[599]Bu toplantıda Galiyevcilerden Firdevs, Enbayev, Muhtarov, Rıskulov gibi isimler bulunmaktaydı. Ayrıca bu toplantıda önemli olan başka bir nokta da "Sultan Galiyevcilik" in karşı devrimci bir düşünce olarak ilk defa zikredilmesidir.[600] Toplantıda Galiyev lehine konuşanlar Rıskulov, İkramov, Yanbaev, Halikov ve Muhtarov'dur. Toplantıda ilginç bir nokta vardır ki Ekim Devrimi sırasında Galiyev'in yanında bulunan Halimcan İbrahimov ve son dönemlerinde Galiyev'in yakınlık kurmaya çalıştığı Lev Troçki'nin bu toplantıda Galiyev aleyhtarı görüş bildirmeleridir.[601] Bunun dışında Galiyev aleyhtarı konuşmaların çoğu, Galiyev'in "salt bir milliyetçi" olduğuna dairdir. Örneğin

[594] Galiyev, a.g.e, s.576-580
[595] Galiyev, a.g.e, s.568
[596] Galiyev, a.g.e, s.571
[597] Galiyev, a.g.e, s.572
[598] Galiyev, a.g.e, s.581
[599] Galiyev, a.g.e, s.78-79
[600] Reyhan, a.g.e, s.77-79
[601] Reyhan, a.g.e, s.79-82

Gürcü delege Orkonidze, Galiyev'i *"Sovyet egemenliğini kabul edemeyen, Türkçü bir aydın"* olarak nitelendirmiştir.[602] Delegelerden sonra söz alan Josef Stalin Galiyev'i defalarca koruduğunu ve bütün faaliyetlerine rağmen, bir sınıra kadar onu savunduğunu ifade etmektedir. Lakin kendisinin bu sınırı aştıktan sonra Galiyev'e sırt çevirdiğini, illegal faaliyetlerinden dolayı onu defalarca ikaz ettiğini söylemiştir. Buna karşı Galiyev'in gizli mektuplarında onun gizli bir örgütlenme içerisine girdiğine kanaat getirdiğini, mektuplarındaki ifadelerinin bir "Beyaz Muhafızı" andırdığını, Velidov ve Basmacılarla temasa geçtiğini öğrendiğinde de Galiyev'le tüm bağlarını kopardığını söylemiştir. Sözlerini bitirirken ilginç bir şekilde Galiyev'in tahliye edilmesini savunan Stalin sözlerini şu şekilde bitirmiştir: *"Ben diyorum ki Sultan Galiyev'i tahliye edelim; adam siyasi anlamda bitirilmiştir. Daha ne istiyoruz ki! O bizden değildir; Yabancıdır!"*[603]

Nitekim bu toplantıdan bir ay sonra 19 Temmuz 1923'te Sultan Galiyev tahliye edilmiştir. Hakan Reyhan Yamauchi'den aktardığına göre Stalin'in Galiyev'i tahliye ettirmesinin arka planında Lenin'in hastalığının iyileşme göstermesi vardır. Bu iddiaya göre Stalin, Galiyev'i tahliye ettirerek Lenin'in olası bir "Tatar sorunu" nu çözmesi karşısında onun güvenini kazanma peşindeydi.[604]Bu görüşü güçlendiren bir kanıtta Galiyev'in kendi itiraflarıdır. Galiyev'in partiden ihraç edilip tutuklanmasından sonra Stalin'le bir görüşme yaptığını partiden ihraç meselesinin 1 sene içerisinde çözüleceği görüşünü aldığını belirtir. Fakat en büyük umudunun Lenin'in iyileşmesi olarak anlatan Galiyev, içinde Lenin'in iyileşmesi ve kendini partiye tekrar almasına dair bir umut beslediğini fakat bu Lenin'in ölümüyle birlikte umudun da yok olup gittiğini söylemiştir.[605]

[602] Reyhan, a.g.e, s.82
[603] Reyhan, a.g.e, s.83-85
[604] Reyhan, a.g.e, s.87
[605] Galiyev, a.g.e, s.678-679

4.2.7. 1924-1928: Galiyev'in İhraç Süreci Tutuklanması ve Karşı Çıkışları

1924 yılına gelindiğine şunu söylemek gerekir ki Galiyev'in hayatına dair olan belgeler, 1928 yılında ikinci tutuklanışına kadar olan sürede çok azdır. Galiyev'in serbest bırakılmasından sonra Bennigsen, Galiyev'in Gürcistan'a gönderildiğini, ancak 1924'te tekrar tutuklanarak Moskova'ya getirildiğini, fakat devrime olan hizmetlerinden ötürü tekrar salıverildiğini ve 1928'e kadar Moskova'da yaşadığını yazar.[606] Böyle bir bilginin doğruluğu tartışmalıdır. Galiyev'in 1924'te tutuklandığına dair, ne Galiyev'in kendi yazılarında ne de diğer eserlerde bir ibare bulunmamaktadır. Nitekim Erol Kaymak'ın eserinde 1923 yılında Galiyev'in tahliye edilmesinde en önemli sebep olarak "geçişte devrime yaptığı katkılar" gösterilmektedir. Bu dönem de Tatar Komsomol'ü tarafından Galiyev'e *"Doğunun Büyük Devrimcisi"* unvanı verilmesi kayda değer bir gelişmedir.[607]Yani Galiyev'in 1923'te serbest bırakılmasının en önemli sebebi geçmişte yaptığı faaliyetleridir. Bennigsen ise bu sebebin, 1924'te bir tutuklamada kullanıldığını ifade etmektedir. Çalışmamızın kapsamınca bu bilginin doğruluğu tartışmalıdır. Galiyev'in serbest bırakılmasına dair görüşümüz ise, bunun en önemli sebebinin, Galiyev'in 1923 yılında Türk Komünistleri arasında en itibarlı kişi oluşudur. Eğer 1923 yılındaki davada Galiyev delegelerin çoğunluğunun istediği gibi idam edilseydi, bu Tataristan ve Türkistan coğrafyasında büyük bir hoşnutsuzluğa yol açacaktı. Nitekim Tatarların Galiyev'e olan itibarı, ona verdikleri ünvanda gözükmektedir.

Stalin Lenin'in iyileşmesi ve bu politik durumu göz önünde bulunduracak ki, Galiyev'i idam ettirmemiş; onun yerine Galiyev'i Türk-Tatar toplumundan izole ederek ve unvanlarını elinden alarak, 1928 yılına kadar itibarını zayıflatmaya çalışmıştır. 1924 yılından Galiyev'in tekrar tutuklandığı 1928 yılına kadar olan bilgilerin kısıtlılığı çerçevesinde bu yıllara dair tek bilgi kaynağını, Alexandre Bennigsen sunmaktadır. Galiyev'in bu yıllar içerisinde doktirinsel ve örgütsel çalışmalara yöneldiğini[608]belirten Bennigsen, en önemli kanıt olarak Türkistan'da "Erk (irade)" Partisinin kurulmasını gösterir. Kazak Galiyevist Turar Rıskulov'un kurduğu Erk Partisi Bennigsen'e göre 1923-1926 yılları arasındaki doktirinsel yapılanmasının tamamını Galiyev'in

[606] Bennigsen, a.g.e, 1981, s.141
[607] Kaymak, a.g.e, s.25
[608] Bennigsen, a.g.e, 1981, s. 141-142

düşüncelerinden almaktadır.[609] Rıskulov'un kaleme aldığı Erk Partisi bildirgesinde *"Sovyet yeni sömürgeciliği"* ifadesine yer verildiği gibi, Ekim Devriminin getirdiği büyük ideallerinin hiçbirinin Müslümanların hayatında görülmediğini söylemekteydi. Sovyetlerin Rusya'nın eski Emperyalist politikasından vazgeçemediği söylenen bildiride, Türkistan'daki halkın Amerika'daki Kızılderililer gibi gösterildiğini ve Rusların, buraya kültürün ancak fetih ve zor ile sokulabileceğine inandıklarının, yerli halkın ortadan kaldırılıp yerine Rusların yerleştirmek istedikleri ifade etmiştir.[610]

1924 yılında Tataristan'da gelişen olaylar içinde en önemli olanlardan biri ise, Tatar Komünistleriyle Merkez yönetimi arasındaki çatışmanın şiddetlendiği Mart 1924'te yapılan Tataristan VII. Olağanüstü Bölge Konferansı'dır. Bu konferansta Sultan Galiyevciler ile Stalinci Said Galiyev grubu arasında tartışma yaşanmış; sonuç olarak Said Galiyev ve Sol Fraksiyon Tataristan Komünist Partisine hakim olmuştur. Lakin muhalefetin şiddetlenmesi ve partide 39 üyenin Sultan Galiyev'in itibarının iade edilmesini talep etmeleri sonucunda Tataristan Komünist Partisi dağılmıştır. Bennigsen, bu olaydan sonra yerli halk ile komünistler arasında çatışmanın arttığını, 1924 Tataristan IX. Bölge Konferansı ve 1925 Tatar Komsomol Toplantısı'nda bu ayrışmanın derinleştiğini, Tatarların Rusları "şoven", Rusların da Tatarları "Şovenizm diye bir masal uyduran burjuva milliyetçileri" olarak nitelendirdiğini yazmaktadır. Bu dönemden sonra artık Tataristan'da sağcı-solcu ayrışması değil Tatar-Rus ayrışmasının mevcut olduğu aktarılmaktadır.[611] Ayrıca 1922 İlkbaharında toplanan "Tataristan'da Ulusal Kültürün Geliştirilmesi" Konferansında, Tatar Komünistler Merkez yönetime olan tepkilerini göstermek için bir grev başlatmışlar ve Rus Komünistlerini "Emperyalist" ve "Şoven" bir siyaset izlemekle suçlamışlardır.[612]

Bölgesel çalışmalarda ise Erk Partisinin yanı sıra iki örgüt dikkat çekmektedir. Biri Buhara'da 1923 yılında Feyzullah Hocayev tarafından kurulan *Milli İttihad* derneğidir. Bennigsen'e göre bu dernek Pantürkizm ideolojisine sahiptir ve Galiyev'in Moskova'da olduğu yıllar boyunca Galiyev ile bağlantılıdır.[613] Diğer bir örgüt ise Kırım'da kurulmuş olan *Milli Fırka* örgütüdür. Kırım'da kurulan Milli Fırka örgütü, Bennigsen'in Boçagov adlı bir tarihçiden aktardığına göre, İsmail Firdevs, Veli İbrahimov ve Nogayev

[609] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 162
[610] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 163-164
[611] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 172-173
[612] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 173-174
[613] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 170

tarafından temsil edilen Galiyevist tezleri birebir kopya eden ve Moskova'daki Sultan Galiyev'le iletişim halinde olan bir örgüttü.[614]

İşte bütün bu örgütsel ve toplumsal gelişmeler, Galiyev'in 1928'deki tutuklanmasına sebep olan gelişmelerdi. Özellikle 1928 yılında Milli Fırka'nın ortaya çıkarılması ve Veli İbrahimov'un kurşuna dizilmesi; Bu örgütün Galiyevist bir örgüt olmasıyla suçlanması, Galiyev'in tekrar 1928'de tutuklanmasının ana nedenini oluşturmuştur.[615] Mevcut bilgilere göre Galiyev, Bennigsen'in iddia ettiği gibi Moskova'da merkez Galiyevist bir teşkilatlanma içine girmediğini düşünebiliriz. Fakat Galiyev'in bu gizli örgütlenmelerin yönetilmesinde doğrudan ve dolaylı olarak bir etki sahip olmadığı hususunda şu söylenebilir; bu partiler ve örgütlenmeler doğrudan Galiyev'in direktifleriyle çalışmasa dahi, Galiyev'e yakınlıklarıyla bilinen İsmail Firdevs, Turar Rıskulov ve Veli İbrahimov gibi isimler tarafından yönetilmekteydi. Bu durum Galiyev'in Galiyevist hareketleri dolaylı yoldan yönettiği fikrini öne çıkarır. Nitekim Galiyev 1928 yılında tutuklandığında, KGB nezdinde yapılan sorgulamalarda bu isimler ve partilerle sürekli iletişim halinde olduğu ve istihbarat aldığını kabul etmekteydi. Eğer KGB nezdinde yapılan bu sorgulamayı doğru kabul edersek, Galiyev'in bu yapılanmalarla doğrudan ilişkisi olduğu kanaatine varırız.

Galiyev'in bu dönemde yazdığı yazılara bakacak olursak, 14 Ağustos 1924'te Josef Stalin'e 8 Eylül 1924'te ise Rus Komünist Partisi Merkez Kontrol Komisyonuna partiye geri alınmak için kaleme aldığı dilekçeleri mevcuttur. Stalin'e yazdığı mektupta, kendisine karşı sistematik bir karalama kampanyası yürütüldüğünü söyleyen Galiyev, gazetelerde kendisine karşı yürütülen kampanyaya müdahale edilmesini Stalin'den rica etmiştir.[616] KP'ye verdiği dilekçede ise Galiyev'in "Milliyetçi Sosyalist" bir bakış açısı yerine Rus Komünist Partisine bağlı ve Bolşevizm'e inanmış bir bakış açısı sunması dikkat çekicidir. Bu dilekçesinde Galiyev, partiyi Büyük Devlet Şovenizmine* karşı mücadele ettiği için takdir etmiş, Milli Sömürge sorununun parti tarafından daha kesin bir şekilde belirtildiğini ve sağlamlaştırıldığını söylemiştir. Partinin bu konuda eskiye göre daha iyi çalıştığını ve kendisinin sömürgeler konusunda Troçki'nin görüşlerini

[614] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 169--170
[615] Reyhan, a.g.e, s.89
[616] Galiyev, a.g.e, s. 641-642
*Burada Büyük Devlet Şovenizminden kasıt hakim konuma geçmesinden endişe duyulan Ruslar dolayısıyla Büyük Rus Şovenizmidir.

benimsediğini ifade etmiştir.[617] Bunun dışında Leninizm'e bağlı olduğunu bildiren Galiyev, devrim sırasında ve devrim sonrasında yaptığı çalışmaları sıralayarak partiye geri alınmayı talep etmiştir.[618]

Şüphesiz bu dilekçeyi kaleme alırken şahsi fikrini ortaya koymadığı ve partiye geri alınmak için böyle sözler sarf ettiği ortadadır. Çünkü 1924 sonrasındaki SSCB'inde Galiyev'in çizgisinin tam tersi yaşanmaktaydı. Stalin etkisindeki Merkez Yönetim, Milli Sorunu ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin ilkesini ortadan kaldırmış ve Stalinist merkezileştirmeye doğru yönelmekteydi. Büyük Devlet Şovenizmiyle Galiyev'in bahsettiği gibi bir mücadele hiçbir zaman olmamış; tam tersine Galiyev'in tasfiyesiyle birlikte Milliyetçi Komünistlerin dağıtılmasına paralele olarak Büyük Rus Şovenizmi ve Büyük Devlet Şovenizmi giderek yükselmişti.

1925 yılına Galiyev'in partiye geri alınıp alınamayacağı tartışmasıyla girilmiştir. 2 Ocak 1925'te yapılan Parti Örgütlenme Toplantısında Galiyev konusu gündeme getirilmiş ve parti kararıyla Galiyev'in partiye dönme talebi reddedilmiştir.[619] Bu dönem kaleme aldığı fazla sayıda bir yazı yoktur. Fakat 1925 yılında yazdığı tahmin edilen *"Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler"* makalesi Galiyev'in kaleme aldığı en önemli yazılardan biridir. Bu makalede Galiyev, tutuklanmadan önce son defa hür bir şekilde fikirlerini ele almıştır. İlginç bir şekilde Sultan Galiyev bu makalesinde Marksizm-Leninzm'e eleştiriler yöneltmiştir. Bu makaleyi bu kadar önemli kılan olgu, Galiyev'in daha önceleri Sovyetler nezdinde Büyük Rus Şovenizmi sebep gösterilerek Sovyet Politikalarını eleştirirken bu makalede Sovyet yönetiminin yanı sıra Marksist-Leninist düşünceye doğrudan bir eleştiri vardır. Batı Avrupa ve onun kurduğu kültürü de eleştiren Galiyev, Marksizm ve Diyalektik Materyalizm gibi düşüncelerin Batı tekelinden kurtulamamış, Batı Avrupacı ve tek yönlü bir düşünce olduğunu söyler. Kendini Komünizm ve Diyalektik Materyalizm'in bir yorumcusu olarak nitelendiren Galiyev, kendilerini Marksist ve Komünist olarak nitelendirenlerin Batı Avrupa merkezli Marksizm'i "körce bir şekilde" kopyaladıkları için eleştirir. Materyalist Felsefeyi Batı Avrupa'nın bilimsel

[617] Galiyev, a.g.e, s. 643-645
[618] Galiyev, a.g.e, s. 646-651
[619] Reyhan, a.g.e, s. 88

bir mirası olarak kabul etmediğini belirten Galiyev, Materyalizmin Avrupa'dan çok önce Türkler, Moğollar, Araplar ve Çinliler gibi milletlerde ortaya çıktığını savunur.[620]

Komünizm konusunda ise Galiyev, Karl Marks'ın "Mutlak Proletarya Diktatörlüğü" düşüncesini reddeder. Galiyev'e göre mevcut Burjuva diktatörlüğünün karşıtı olan Proletarya diktatörlüğü dünyadaki sömürülen ve ezilen halklara bir reçete sunmaz. Bu sadece ABD ve Batı Avrupa tekelinde olan Kapitalist Hegemonyanın daha az güçlü ve daha az örgütlü bir diktatörlükle yer değiştirmesidir.[621]

Diyalektik ve Tarihi Materyalizm konusunda Enerjetik Materyalizm* önermesini yapan Galiyev, bu felsefesini Cengiz Han dönemindeki Moğollara kadar dayandırmaktadır.

Komünizm ve Batı Emperyalizminin yıkılışı hakkında ise Batı Avrupa'da gerçekleşecek bir ihtilal yerine, sömürge ve yarı sömürgelerin metropoller(sömürgeci ülke) üzerinde baskı ve diktatörlük kurması önermesi yapmaktadır.[622] Bu yöntemle sömürgeler Batı Emperyalizminin baskısından kurtulacak, Milli bütünlüklerini sağlamış devletler karşısında Emperyalistler üretici güçlerinden mahrum kalacaklar ve yıkılmaya mahkum olacaklardır. Makalede genellikle Batı Medeniyetini eleştiren Galiyev, Batı Medeniyetinin özellikle Ortaçağ'dan itibaren ticaret yolları ve hammaddeye egemen olmasıyla birlikte, kölelik üzerine kurulduğunu söylemektedir. Askeri ve Coğrafi noktaları eline geçiren Batı, bu sayede Müslümanların elinde olan teknik ve kültürü geçmiş; Bu süreçten sonra Batı kendisini "Medeniyetin Odağı" haline getirmiştir. Batı'dan çok önce medeniyetin kurucuları olan Doğu halklarını "bilgisiz" ve "vahşi" yerliler olarak nitelendirmeye başlamışlardır. Modern Batı Kültürünün sadece "Tekelci Sömürgeciliğe" dayandığını söyleyen Galiyev, Batı'nın kendi ekonomisini sömürgeleriyle güçlendirdiğini, buna paralel olarak da sömürgelerde iç ekonominin ve endüstrileşmenin engellenmesiyle statüsünü koruduğunu yazar.[623] Kapitalist Toplumun yükselmesiyle beraber sınıflar nezdinde sömürgeciliğini arttıran Batı Medeniyetinin geleceği hakkında Galiyev, Batı metropollerinin sermayelerini birleştireceğini ve ortak olarak bir sömürge politikası izleyeceğini öngörmüştür. Bunun sebebi olarak ise Avrupa'da görülen "Milli parçalanmışlık" ve plansız bir şekilde yürütülen sömürgeciliğin istenilen sonuçları vermemesidir. Batı ülkeleri sermayelerini

[620] Galiyev, a.g.e, s. 655-656
[621] Galiyev, a.g.e, s. 657
*Enerjetik Materyaliz Galiyevizm başlığında daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.
[622] Galiyev, a.g.e, s. 657
[623] Galiyev, a.g.e, s. 659-661

birleştirerek daha organize bir sömürge politikası izleyeceklerdir. Buna karşı Batı'nın merkezileşme çabalarına paralel olarak Galiyev, sömürgelerdeki milli hareketlerin artacağını dile getirmektedir. Buna örnek olarak ise Türkiye, Fas, Çin ve Japonya gibi ülkeleri örnek göstermektedir. Bu ülkelerin Milli hareketlerle kendi bağımsızlıklarını kazandığını anlatan Galiyev, bunun Batı'ya karşı bir darbe olduğunu anlatır.[624] Her Asya ülkesinin kendi iç dinamiklerini anlattıktan sonra Galiyev Komünizm'in bu noktada rolünün, bu milli hareketleri desteklemek ve Batı Medeniyetindeki sınıfsal eşitsizliği körüklemek olarak göstermektedir. Yani Kapitalizmin iki temel çelişkisi ki bunlardan ilki merkezileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan sömürgelerdeki bağımsızlık hareketleri, diğeri ise özel mülkiyet ilkesinden kaynaklanan "sınıfsal eşitsizlik" kavramıdır. Bu iki çelişki Komünizm sayesinde ortadan kalkacak ve Emperyalist Politika sona erecekti.[625]

Makalesinin son bölümünde SSCB'yi ele alan Galiyev, Rus Şovenistlerinin ve Pan Rusçuların "Komünist Maskesi" altında saklandıklarını ve SSCB nezdinde Büyük Rus Hegemonyasını kurmak istediklerini ifade etmiştir. Bu yönelimde olan Rusya, Galiyev'e göre çökmeye mahkumdur. Sovyet Devriminin başarısızlığını ele alan Galiyev, SSCB'nin kısa sürede yıkılacağını ve üzerinde yeni devletler kurulacağını öngörmüştür. Bu devletleri sayarken Türk Halklarının mukadderatı açısından ilk defa bir *Turan Birliği* 'nden söz etmiştir. Turan Devletini Tataristan, Başkırya, Kırgızistan ve Türkistan Cumhuriyetlerinin birleşik bir formu olarak nitelendirmiştir.[626]

Vardığımız çıkarımlara göre Galiyev, SSCB'nin yıkılmasını öngörmekle kendi içinde tutarlıydı. Çünkü Galiyev'e göre Komünist nitelikteki bir devlet, *centralization (Sentrizilasyon)** politikası değil *decentralization(desentrilizasyon)*** bir politika izlemelidir. Merkezileştirme sadece "Kapitalist Monopol"ü güçlendiren bir unsurdu. Bu yüzden SSCB'de *Stalinizasyon* adı altında yürütülen merkezileştirme politikaları da Galiyev açısından SSCB'de büyük bir çelişki doğurmuş ve SSCB'de Devlet Kapitalizmine yol açmıştır. Bu da Galiyev için devrimin başarısızlığı ve Sovyetlerin yıkılması demektir. Lakin Bennigsen olaya daha geniş açıdan bakmaktadır. Tatarların

[624] Galiyev, a.g.e, s. 664-667
[625] Galiyev, a.g.e, s. 665-666
[626] Galiyev, a.g.e, s. 670-672
*Merkezileştirme
**Merkezileşme karşıtı, Adem-i Merkeziyetçilik

tasfiyesinin 1924 yılından başladığını belirten Bennigsen,[627] Sultan Galiyevcilerin 1924-28 yılları içerisinde Rus yönetimine karşı bir darbe hazırlığında olduğunu iddia eder.[628] Bunun için Galiyevcilerin parti kararlarını tahrif ettiğini ve saptırdığını iddia eden Bennigsen, Sovyet yönetimine karşı olan Basmacı hareketiyle de bu yüzden ittifak kurduğunu öne sürer.[629] O dönem Müslüman kuvvetlerin gücüne dikkat çeken Bennigsen, Kızıl Ordu'da Müslüman komutanların kumandaları altında 225.000 ile 270.000 arası Müslüman askerin bulunduğunu söyler.[630] Bizim çalışmalarımıza göre Bennigsen'in darbe iddiası gerçekleşme olanağı düşük bir iddiadır. Galiyev'in örgütler yoluyla doktrinini ortaya koyması, fikrini ve itibarını tekrar yükseltebilmek içindir. Yani Parti Organlarında, yerel bölgelerde ve Merkez Komitede propaganda ile tekrar Milli Sorunu gündeme getirmek istemektedir. Nitekim bir ila bir buçuk milyon arası olan Kızıl Ordu kuvveti içerisinde 225.000 yetersiz bir kuvvet teşkil etmektedir. Erol Cihangir'in derlediği eserde ise Sultan Galiyev'in 1928'de tutuklanışının sebebi olarak, Sovyet yönetimi tarafından ona "Kentsoylu, Pantürkist, Karşı devrimci ve Burjuva Milliyetçisi" suçlamalarının yöneltilmesi olarak gösterilir.[631]

4.2.8. 1928-1940: KGB Sorgulamaları ve Galiyev'in İnfazına Giden Süreç

Bütün bu gelişmeler sonucunda Galiyev, 1928 Kasımında tekrar tutuklanmıştır.[632]Tutuklandıktan sonra Sultan Galiyev 18 Aralık 1928'den 27 Şubat 1929'a kadar sık sık KGB tarafından sorguya alınmıştır.* Sorgulama bilgilerinin güvenilirliği konusu tartışılabilir. Sorgulamayı Sovyet Gizli Polisi'nin ve KGB'nin yaptığı göz önünde bulundurulursa bu metinlerin güvenilirliği tartışılır. Özellikle ifade raporlarında konuşmaların ara ara kesilmesi ve bazı ifadelerin yarıda kalması, Sultan Galiyev'in sorgusu sırasında şiddet gördüğü düşüncesini arttırmaktadır. Bu noktada verilen ifadeler zora dayalı anlatılan itiraflar olabilir.

18 Aralık 1928'de verilen ifadede kendi görüşünü özetleyen Galiyev, kendisinin düşüncelerinin şekillenmesinde şunları temel taşı olarak göstermiştir:

---

[627] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 172
[628] Bennigsen, a.g.e, 1981, s. 146-147
[629] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 155-156
[630] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 171
[631] Cihangir, a.g.e, s.17
[632] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 175

*Detaylı sorgulama bilgileri için bakınız: Sultan Galiyev, *Bütün Eserler,* s.677-792, Sorgu ifadeleri Galiyev'in 25 Temmuz 1929'da verdiği ifade ve *"Hatalarımın Kabulü Hakkında Basına Açıklama Yapmam Konusu "* adlı ifade belgesiyle son bulmaktadır.

-Komünist Parti'nin Sosyalizmi "tek bir ülkede inşaa"ya zorlaması

-Batı Avrupa'da Sosyalizmin örgütsel başarısızlığı

-Devrimde Milli-Özgürlükçü Hareketlerin anlamının yetersiz değerlendirilmesi

-XII. Parti Kongresi ile birlikte Devlet Şovenizm'inin ortaya çıkması

Galiyev bu ifadesinde parti dışından kimselerle konuştuğunu (Yunus Validov, İshak Kazakov) kabul etmiş,[633]Zeki Velidov'la görüştüğünü teyit etmiştir. Kendisinin bakış açsısının değişmesine yol açan gelişme olarak 1923'te hapse girmesini söylemiştir. Bu ifadede çok dikkat çekici bir şekilde ilk defa Marksizm-Leninizm ve Milli Sorun politikasını revize eden bağımsız bir parti kurmak istediğini itiraf etmiştir. Bunun sebebi olarak ise, Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı ilkesiyle mevcut Komünist şiarın birbirine karşıt olduğunu, bu yüzden de Leninizm'i revize ederek yeni bir düşünce ortaya koymak istediğini ifade etmiştir.[634] Vladimir Lenin'e büyük bir sevgi beslediğini hatta onu bir "Tanrı" gibi gördüğünü[635]söyleyen Galiyev, Lenin'in teorik birkaç hatta içinde olduğunu söyler. Lenin'in *"Emperyalizm: Kapitalizm'in En Yüksek Aşaması"* adlı eserini incelediğini söyleyen Galiyev, Lenin'in teorik olarak eksiklik içerisinde olduğu, Emperyalizmin Kapitalizmin zoraki bir aşaması değil, ondan bağımsız bir olgu olduğunu söylemiştir. Galiyev'in bu kuramına göre Emperyalizm, Kapitalizmin gelişiminin bir aşaması değildir. İktisadi ideolojilerden bağımsız olan Emperyalizm, bu kurama göre Sosyalizm içerisinden de çıkabilirdi. Bu tezinin gelişimini engellemek için fiili uygulama olarak Sömürge Halklar Enternasyonalini kuruduğunu belirten Galiyev, partisini de bu Enternasyonalle birlikte inşa edeceğini söylemişti. Tezlerini ve planını parti dışından olan Yunus Validov ve Vadimov gibi kimselere anlattığını belirten Galiyev, planının şu şekilde özetlemektedir: Yunus Validov Çin'de Sun-Yat Sen'le temasa geçecek ardından Hindistan'a gidecekti. Doğu Ülkelerinin birinde Sömürge Enternasyonal Bürosu kuracaktı. Kendisinin ise bir hücre oluşturduktan sonra Avrupa'ya geçerek IV. Enternasyonal ve Avrupa'daki Anarşist örgütlerle iletişime geçeceğini ifade etmiştir.[636] Bu planının Yunus Validov'un ölümünden sonra büyük darbe aldığını, kendisinin de hastalandıktan sonra tezlerine devam edemediğini belirten Galiyev, 1925 yılında tezlerini Muhtarov ve Enbayev gibi isimlere gösterdiğini ve

[633] Galiyev, a.g.e, s. 678-679
[634] Galiyev, a.g.e, s. 680
[635] Galiyev, a.g.e, s. 669
[636] Galiyev, a.g.e, s. 681

tartıştığını söylemiştir. Bundan sonra tezleri başkasına göstermediğini ve tezlere devam etmediğini söylemiştir.[637] SSCB'ye karşı görüşmelerini sorgulamada da yineleyen Galiyev, SSCB görevlilerine açık bir şekilde Rus Şovenisti demiş, sebeplerini ise Sovyetlerin İngiltere gibi Emperyalist devletler karşısında mücadele yerine uzlaşmaya gitmesi, Milli Hareketlere karşı desteklemek yerine engelleme politikası uyguladığı, Tataristan, Başkırya ve Kazakistan gibi bölgelerde tasfiyeler yaşanması ve bu bölgelere destek verilmemesini sıralamıştır.[638] SSCB'nin II. Enternasyonalden itibaren çarpık bir siyaset izlediğini söyleyen Galiyev, Milli Sorun konusunda ise "ikiyüzlü" davranıldığını ima etmiştir. Lenin döneminden itibaren Milli Komünistleri tasfiye ve infaz silsilesine giren Sovyetlerin "Devlet Şovenizmi" suçlamasıyla tek bir Avrupalı ve Rus Komünistin tutuklanmadığı; buna karşın Milli bölgelerde, "Milliyetçilikle Mücadele" adı altında Türk devrimcilerine çeşitli yaptırımlar uygulandığını ifade etmiştir.[639]

29 Aralık'ta yapılan sorgulamada ise 1924 Nisanında Tataristan Komünist Partisinde yaşanan olaylar sorulmuştur. Bennigsen'den aktardığımız 39 TKP'linin Galiyev'in itibarının iade edilmesine dair dilekçe vermesi, tartışmalara yol açmış; Nitekim Tataristan Komünist Partisi dağılmıştır. Sultan Galiyev "39"lar adı verilen bu gruplar ilişkisi olduğunu, grubun yöneticilerinin hepsinin yakın çalışma arkadaşı olduğunu itiraf etmiştir. Bu grubun yöneticileri olarak ise Sabirov, Mansurov, Muhtarov, Enbayev ve kendisini saymıştır.[640]1927 yılında yaşanan olaylar sorulduğu vakit ise bu olaydan haberi olduğu ve kendi grubu içerisinde bulunan Hatayeviç'in yaptığı açıklamanın kendi görüşlerini yansıttığını ifade etmiştir.[641]Bunun dışında bu grupla 1925-27 yılları arasında sürekli iletişimde olduğunu itiraf etmiştir.[642]

Sorgulamalar 1928 Aralık'ından sonra Ocak 1929'da da devam etmiştir. 2 Ocak 1929'da yapılan sorgulamada, "Kırım Sorunu" ele alınmıştır. Burada dikkate değer bir hususta Galiyev'in kendi grubunu "Moskova Tatar Kolonisi" olarak adlandırmasıdır. Kırım hakkında tartışmaların 1926 yılında yaşandığını söyleyen Galiyev, tartışma konusunun daha çok Kırım'da kurulacak örgütlenme ve yerel sağcılarla iletişim kurmak

[637] Galiyev, a.g.e, s. 682-683
[638] Galiyev, a.g.e, s. 684-686
[639] Galiyev, a.g.e, s. 686-688
[640] Galiyev, a.g.e, s. 689-690
[641] Galiyev, a.g.e, s. 689-690
[642] Galiyev, a.g.e, s. 691-692

üzerine olduğunu itiraf etmiştir. Bu konuda Enbayev, Muhtarov, İsmail Firdevs, Daren-Ayerli ve Veli İbrahimov'la görüştüğünü kabul etmiştir.[643]

24 Ocak 1929 yılında yapılan sorgulamada ise sağcılarla olan ilişkisi ile ilgili, Tataristan ve Kırım'daki çalışmaları hakkında uzun bir ifade vermiştir. Sorguda kendisini ve grubunu "Sağcı Milliyetçi" olarak değil, Sosyalist olarak gördüğünü söyleyen Galiyev, X. Sovyetler Kongresinden itibaren kendi görüşlerini kabul ettirebilmek için fraksiyon kurma eylemine girdiğini itiraf etmiştir. X. Sovyetler Kongresinde "Milli Görevliler" adında bir grup oluşturduklarını, XII. Parti Kongresi'nde ise Azeri (Neriman Nerimanov), Gürcü (Maharadze, Mdivani) ve diğer yerel komünistlerle birlik oluşturma çabası içine girdiğini söylemiştir. Bu grubun oluşmasında Sovyet Cumhuriyetinin yapılanması ve Milli Soruna olan yaklaşımlardaki ortak noktanın etkili olduğunu belirtmektedir. Bu grubun temel amacının Stalin'in görüşlerine karşı olarak Sovyet toprakları içerisinde Milli Birliklerin kurulması ve bu Cumhuriyetlerin Sovyetler nezdinde eşit olarak temsil edilmesi görüşünü sağlamak olduğunu belirtmiştir.[644] Bu doğrultuda Zinovyev ve Babahon'la da ittifak kurma ve bir "blok" oluşturma çabası içine girdiğini söyler. Fakat bu bloğun daha sonra Ukraynalıların katılımı ve Ukraynalı Komünistlerle anlaşmazlık çıkması, yapılanma içerisinde tartışmalara neden olmuş, Veli İbrahimov gibi yerel sağcıların da yapılanmadan ayrılmalarıyla birlikte yapılanmanın darbe aldığını ve daha sonra Milli Sorunun ele alınmadığını söylemiştir.[645]Tatar Sağcı Komünist Grubu'nun kendi tezlerinden süregelen, yazılı olmayan bir programı olduğunu ifade eden Galiyev, temel anlamda Leninizm'i kabul etmekle birlikte[646] Lenin'in bazı kuramlarını reddettiğini itiraf etmiştir. Milli Sorun hakkında kendi görüşlerini yineleyen Galiyev, Leninizm konusunda karşı çıkışları, Lenin'in Emperyalizm, Koloniyalizm ve Batı Devrimi hakkındaki kuramlarıdır. Emperyalizm konusunda Lenin'in kuramını ve Stalin'in yorumunu reddettiğini söyleyen Galiyev, Emperyalizmin sadece Kapitalizmin bir aşaması olmadığını söylemiştir. Leninci kuramın Batı'da mutlak bir Komünist Devrim beklemesi düşüncesine de karşı çıktığını söyleyen Galiyev, Doğu'daki Milli hareketlere (Afganistan-Türkiye) yönelik yaptırım uygulamasına da karşı olduğunu bildirmiştir.[647] Kolonizasyon konusunda Lenin'in eski bir eserini okuduğunu söyleyen Galiyev, bu

[643] Galiyev, a.g.e, s. 692-697
[644] Galiyev, a.g.e, s. 701-702
[645] Galiyev, a.g.e, s. 703
[646] Galiyev, a.g.e, s. 705
[647] Galiyev, a.g.e, s. 705-707

eserde Lenin'in *"Rusya'nın geleceği çevresinin kolonizasyonundadır"* ifadesini gördüğünü söylemiş, Kolonizasyon politikasını reddettiğini ifade etmiştir. Tataristan, Başkırya ve Kazakistan gibi bölgelerin Rusya'nın ekonomisi için çalışmaması gerektiğini söylemiştir. Bu konuda istatistik bilgiler ortaya koyan Galiyev, 1925 yılında Rusya'nın giderek refah seviyesinin yükselirken diğer ulusal bölgelerde açlık ve yoksulluğun giderek arttığını rakamlarla aktarmıştır. Leninci kolonizasyonu reddettiğini belirtip, Rus göçmenlerin Türkistan ve Tataristan gibi bölgelere yerleştirilmemesi ve Milli bölgelerde tarımsal kolonizasyonun uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir.[648] SSCB hakkında görüşlerini bildirirken, önemli bir noktada Tatar Sağcı Komünistlerin, SSCB'nin Kapalı-Milli Ekonomi fikrini kökten reddettiğini söylemesidir.[649]

25 Ocak 1929 tarihinde yapılan sorgulamada Galiyev'in Fraksiyonunun ekonomi yapısı üzerine durulmuştu. Galiyev kendi fraksiyonu içerisinde (Kazan Grubu) bir yardım fonu kurduğunu, bu fon sayesinde kendisinin ve diğer yoldaşlarının maddi destek aldığını, zaman zaman ise bu paranın açlık çeken Tatarlara dağıtıldığını söylemiştir.[650]

Şubat ayı itibariyle Galiyev'in sorgularında şahsi sorulardan çok, daha genel soruların sorulduğu ve SSCB'ye yönelik hangi politikalar izlediği konusuna cevap aranan bir hüviyete girmiştir. 2 Şubat 1929 'da yapılan sorguda 1926 yılında Galiyev'in Tatar köylerinde yaptığı "anket uygulaması" üzerinde durulmuştur. KGB'nin bu anket uygulaması üzerinde durmasının sebebi, Galiyev'in "Tatarlar ve Ruslar arasında ajitasyon yapma" ve "Tatarları Ruslara karşı örgütleme" suçlamalarının bulunmasıydı. Galiyev bu anketi yaptırdığını kabul etmiş, bunu Tatar ve diğer Türklerin Sosyal durumunu ortaya koymak amacıyla yaptığını ifade etmiştir. Başkırya, Tataristan, Azerbaycan ve Kırım'daki anketlerin sonuçlarını sayısal olarak paylaşmış, buradaki halkların sefalet ve hastalık içerisinde olduğunu belirtmiştir.[651] Fakat bu ankette esas önemli husus şudur: iddiaya göre Galiyev'in bu anketi "Devrimin olası mağlubiyetine" ve Rus Diktatörlüğünün ortaya çıkmasına karşı savaşabilecek Tatar nüfusu belirlemek amacıyla yaptığını itiraf etmiştir.[652] 3 Şubat 1929 tarihinde gerçekleşen sorgulamada ise Galiyev'in Stalin karşıtı blokla (Troçki-Zinovyev-Kamenev) olan ilişkisini sorulmuştur. Bu dönem özellikle Stalinist tasfiyenin güçlendiği bir dönemdir ve 1929-30 tarihleri

[648] Galiyev, a.g.e, s. 715-717
[649] Galiyev, a.g.e, s. 710
[650] Galiyev, a.g.e, s. 722-723
[651] Galiyev, a.g.e, s. 729-731
[652] Galiyev, a.g.e, s. 731

arasında diğer Sovyet yöneticilerine karşı başlatılan bu kampanya 1930'lu yılların sonlarına kadar devam edecektir. Bu tasfiye süreci sonucunda Troçkizm Sovyetlerde karşı devrimci bir düşünce olarak ortaya konmuş, önemli Sovyet liderleri (Lev Troçki, Buharin, Zinovyev, Kamenev) ya tutuklanmış ya da öldürülmüşlerdir. Mevcut dönemde karşı devrimciliğin bir başka ifadesi olan "Sultan Galiyev" ve "Galiyevizm"in bu blokla olan ilişkisi irdelenmiştir. Galiyev, muhalif bloğun tüm politikalarını benimsememekle birlikte Milli Sorun ve Köylü Sorunu açısından ortak noktalarının bulunduğu ve bu yüzden de muhalefetle işbirliği içine girdiğini itiraf etmişti.[653] Kırım'daki Sağcı Komünistlerin muhalefet bloğuna yakınlık duyduğunu ve Muhtarov'un XIV. Parti Kongresinden sonra Zinovyev-Kamenev bloğuna geçmesini Galiyevistlerle muhalifleri yakınlaştıran unsurlar olarak göstermiştir. Politik sebep olarak ise Muhaliflerin *Kulak**lara karşı olan politikalarını desteklediğini ifade etmiştir. Bunun sebebi olarak Kulak'ların ortadan kaldırılmasıyla birlikte Rus Şovenizmine büyük bir darbe indirileceğine inanması olarak belirtmiştir.[654] 5 Şubat'ta yapılan sorguda, bu konuyla ilgili daha detaylı bir sorgulama yaşanmıştır. Bu sorgulamada Galiyev açık bir şekilde Muhalefet Bloğuyla temasa geçtiğini ve ona yakınlık duyduğunu ifade etmiştir.[655]Galiyev muhaliflerle temasa geçmesini 3 dönemde açıklamıştır.

1-NEP'in ilan edilmesinden sonra *İşçi Muhalefeti* ile kurduğu yakınlık

2-XII. Parti Kongresinden sonra *Troçkist Muhalefet* ile temasa geçmesi

3-XIV. Parti Kongresinden sonra Tatar Sağcıları aracılığıyla *Zinovyev-Kamenev* bloğuyla ilişki kurması

İşçi Muhalefeti ile olan ilişkisini Yeni Ekonomi Politikası (NEP)'nın ilan edilmesinden sonra olduğunu açıklar. Yeni Ekonomi Politikasının Sovyetleri Kapitalizme mahkum ettiğini söyleyen Galiyev, NEP'e karşı oldukları için İşçi Muhalefetiyle yakınlık kurduğunu itiraf etmiştir. İşçi Muhalefetiyle örgütlü bir şekilde temas kurmadığını söyleyen Galiyev, şahsi olarak muhalefetle temas kurmaya çalıştığını ve Medvedev gibi muhalefet liderleriyle görüştüğünü söylemiştir.[656]

---

[653] Galiyev, a.g.e, s. 741

*Rusya'da toprak zenginleri, aristokrat sınıfı

[654] Galiyev, a.g.e, s. 730-740

[655] Galiyev, a.g.e, s. 743

[656] Galiyev, a.g.e, s. 744-745

Troçkistler ve Lev Troçki ile olan ilişkisini açıklarken, Galiyev XII. Parti Kongresinden sonra Milli Sorunun çıkmaza girmesiyle birlikte Troçkistlerle yakınlaştığını belirtmiştir. Troçkistlerle yakınlaşmasının en önemli sebebi olarak ise Milli Sorun ve Sömürge Politikası hakkında Galiyevcilerle Troçkistlerin ortak yaklaşımı olduğu düşüncesidir. Fakat Galiyev'in Troçki'de yeterli bir lider vasfı bulamaması sonucu, Troçki'den uzaklaşmaya başladığını ifade etmiştir.[657]

Galiyev'in Zinovyev ve Kamenev'le ilişkisi ise partiden ihraç edilmesinden sonra 1927-28 yılları arasında olmuştu. XIV. Parti Kongresi günleri ve sonrasında Zinovyev ve Kamenev Bloğunun muhalefete geçmesiyle birlikte bu bloka yakınlık duyduğunu itiraf etmiştir.[658]

Bu gruplar dışında Galiyev yerel sağcı komünistlerle(Mdivani, Zavaryan, Serafimov) de görüştüğünü, bu isimlerle Milli Sorun, devrimin gidişatı ve Moskova'da yaşanan gelişmeleri* 1928 yılında tartıştıklarını söylemiştir.**

1927-28 yıllarında kendi grubuyla da temasta olduğunu söyleyen Galiyev, Kasım Mansurov, Muhtarov ve Sabirov gibi yakın çalışma arkadaşlarının Muhalefet Bloğuyla yakın ilişkide olduğunu, bundan dolayı da örgütsel bir şekilde muhalefet bloğuyla temasa geçtiğini belirtir. 1927 yılında bir dizi görüşme sonucunda Milli Soruna dair ortak bir politika yaratmak amacıyla toplandıklarını söylemiştir. Galiyev bu konuda asıl amacının Milli Sorun hakkındaki görüşlerini muhalif bloğa benimsetmek olarak açıklamıştır. Buna karşı Zinovyev'in Tatar Sağcılara yaptığı teklifler kabul edilmemiş; Tatar Sağcıların bu tutumunun Muhalifler ile Galiyevciler arasında bir blok oluşmasına engel oluşturduğunu söylemiştir. Ayrıca Zinovyev ile ittifak kurulamamasının bir sebebi olarak Galiyev, Zinovyev'in grubunun toplantı ve kongrelerde Milli Sorunu dile getirmemesini ve Troçki-Kamanev-Zinovyev arasında Milli Sorun hakkında görüş birliğinin sağlanamaması olarak göstermiştir.[659]

27 Şubat 1929 yılındaki sorgulama ise Galiyev'in bütünüyle Sovyetlere yaklaşımı, örgütlenmesinin nitelikleri ve Turan Projesi hakkındadır. Örgütlenme konusuna kısa bir özet yapacak olursak, Galiyev partide ihraç süresinden sonra 1928 yılına kadar

[657] Galiyev, a.g.e, s. 745-747
[658] Galiyev, a.g.e, s. 747
*1927 Ekim Zaferi yıldönümünde Muhalefet Bloğu protesto yürüyüşü gerçekleştirmiştir.
**Detaylı bilgi için bkz: Galiyev, a.g.e, s. 748-754
[659] Galiyev, a.g.e, s. 754-756
Detaylı bilgi için: Galiyev, a.g.e, s. 758-764

Enbayev, Muhtarov, Yunus Validov ve Firdevs gibi eski çalışma arkadaşlarıyla sürekli iletişim halinde olduğu, Kırım'daki Milli Fırkacılarla, Azerbaycan'daki Sağcı Komünistler gibi kesimlerle sürekli iletişimde olduğunu itiraf etmiştir. Bunun dışında bu kesimler gibi pek çok parti dışı kimseye kendi görüşlerini benimsetmekle birlikte örgütlenme içinde yer verildiğini de itiraf etmiştir.*

SSCB ve Turan Devleti hakkındaki projeleri için ise Galiyev, *"Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler"* adlı makalesindeki görüşlerini yinelemiştir. Sovyet Devleti'nin Batı'daki devrimin başarısızlığı, Avrupa Proletaryası arasında Sosyal Demokrasinin gelişmesi ve Sovyetlerin Büyük Devlet Şovenizmine kayması sonucunda devletin mutlak surette çökmeye mahkum olduğu fikrini yinelemiştir.[660] Bunun sonucunda "Türk Sorunu" ve Turan Cumhuriyetinin inşa edilmesinin kaçınılmaz bir gerçek olarak nitelendirmiştir. Sorguda verdiği ifadede önemli nokta, ilk defa Milli Sorunu, "Türk Sorunu" olarak zikretmesidir.[661] Öne sürdüğü Turan Devletini yaratmak için çalışmalara girdiğini söyleyen Galiyev, bunun sadece Sovyet topraklarındaki Türk olan bölgeleri kapsamayacağını, İran, Afganistan ve Çin'deki Türk Halklarını da bu devletin bünyesinde birleştirmek istediğini ifade etmiştir. Bunun sebebi olarak ise bu bölgelerde Kapitalizmin kaçınılmaz olarak geliştiği ve bu kapitalist gelişim içerisinde Sosyalist inşayı sağlamak gerektiğini söylemiştir. Sovyet Rusya'nın olası "Çarist Diktatörlüğe" dönme ihtimaline karşı Rusya'daki tüm Türk unsurları içine alacak olan Komünist nitelikteki "Turan Federatif Sosyalist Cumhuriyeti" ,Sovyet devrimi başarısız olsa dahi Galiyev'e göre Sosyalist düşünce bu devletle yaşamaya devam edecekti.[662] Bu Cumhuriyettin yürütücü ve kurucu partisi olarak ise "Turan İşçi-Köylü Sosyalist Partisi" nin kurulmasını planlamıştır. Bu partide tüm Türk halklarının eşit bir şekilde temsil edileceği ve partinin yerli işçi-köylü ve küçük burjuvadan oluşacağını söylemiştir. Feodal ve Ruslaştırılmış Türk Unsurlarını parti bünyesinde barındırmayacağını söyleyen Galiyev, partinin temel kadrosunun yerel Sağcı Komünistlerden oluşacağını itiraf etmiştir. Yine de böyle bir parti kurmaya sistematik bir şekilde girilmediğini söyleyen Galiyev, bunun sebebi olarak ise "partiye geri alınma

[660] Galiyev, a.g.e, s. 764-765
[661] Galiyev, a.g.e, s.765
[662] Galiyev, a.g.e, s. 766-768

umudunun olması" ve "muhalefetle blok kurma" girişimine ağırlık verilmesi olarak göstermiştir.[663]

1924'ten sonra çalışmalarını ise Panrusçuluk ile mücadele adı altında toplayan Galiyev, çalışmalarını şu şekilde özetlemiştir: *"Eğer bütün bu periyodik olarak yinelenen kıvılcımlar olmasaydı, ben ya tartışmasız hatalarımı kabul edecek ve kesinlikle düzeltilmiş bir partili olarak çalışmaya başlayacaktım, ya da SSCB'deki mevcut Komünist Partiye karşı Milli Muhalefeti ve Komintern'e karşı Sömürge Enternasyonalini bir araya getirmek üzere konspiratif yer altı çalışmalarını genişletmek ve derinleştirmek için savrulacaktım. Sonuncuya izin verecek şey ilk sorunun çözümüydü."*

İşte bu noktada 1924-28 yılları arasında mevcut Sovyet yönetimine karşı yer altı faaliyetleri örgütlediğini itiraf eden Galiyev, yaptığı parti içi ve parti dışı görüşmeleri detaylıca anlatmıştır.*Bu görüşmelerde dikkat çekici nokta Bennigsen'in darbe iddiasını güçlendiren sebeplerin bu metinde bulunmasıdır. Nitekim Bennigsen'in iddia ettiği Fayzullin'in yanı sıra, Milli Fırkacılarla ve Turancılık yanlısı *Astrahan* grubuyla görüştüğünü itiraf etmesidir.[664] Fakat Galiyev Bennigsen'in iddia ettiği[665] Alaş Orda gibi yerli milliyetçi örgütlerle ittifaka gitmemiştir. Galiyev bu konuda Müsavatcılar ve Alaş Orda'cılarla hiç temasa geçmediğini söylemiştir.[666]

Metnin sonunda Sultan Galiyev, yaptığı eylemlerin suç teşkil ettiğini ve Sovyet yönetimine karşı bu suçtan sorumlu olduğunu kabul etmiştir.[667]

25 Temmuz 1929'da yaşadığı sorgulamada suçlarını tekrar kabul etmekle birlikte hatalarının kabulünü basına açıklama yaparak bildireceğini taahhüt etmiştir.*

Bu süreçten sonra Galiyev'in hayatına dair bilgiler kısıtlı ve tartışmalıdır. Galiyev'in ölümü üzerine olan bu tartışma tutuklanış ve ölüm tarihindeki farklı tarihlerden kaynaklanmaktadır. Lakin şurası kesindir ki 1930 yılında Sultan Galiyev kurşuna dizilme cezasına mahkum edilmiş, daha sonra bu karar 10 yıl boyunca Sibirya

[663] Galiyev, a.g.e, s. 768-770
*Detaylı Bilgi İçin Bakınız: Galiyev, a.g.e, s.771-793
[664] Galiyev, a.g.e, s.723, 759, 788
[665] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 169
[666] Galiyev, a.g.e, s. 792
[667] Galiyev, a.g.e, s. 793
*Detaylı bilgi için bakınız: Galiyev, a.g.e, s. 798-803

sürgününe çevrilmiş, sürgünün süresi dolmadan tekrar tutuklanarak mahkum kaldığı hücrede kurşuna dizilerek idam edilmiştir. Alexandre Bennigsen, Sultan Galiyev'in 1929'da yargılanarak "Karşı devrimci ve Emperyalizm Ajanı" iddialarından suçlu bulunduğu, ölüm cezasının sürgüne çevrilerek, Beyaz Deniz kıyısındaki Solovski Manastırı kampında çalışmak üzere sürgün edildiği, 1939'da salıverildikten sonra Volga'daki Kuybişev (Samara)'e yerleştiği, burada tekrar tutuklandığı, 1941 veya 1942 yılında kurşuna dizildiğini söyler.[668] Daha çağdaş eserlerde Hakan Reyhan ve Erol Kaymak arasında da ceza ve ölüm tarihleri arasında ihtilaflar mevcuttur. Hakan Reyhan Galiyev'in 28 Temmuz 1930'da idama mahkum edildiğini, 13 Ocak 1931 tarihinde ise cezasının 10 yıllık sürgüne çevrildiğini, 1934'e kadar hayatını Solovski çalışma kampında geçirdiğini, 1934'te serbest bırakılıp Saratov'a yerleştiğini, Mart 1937'de tekrar tutuklanıp Kazan'a gönderildiğini, 3 yıl sonra 28 Ocak 1940'ta infaz edildiğini söylemektedir.[669] Erol Kaymak ise cezanın sürgüne çevrilmesinden sonra hastalığından dolayı tahliye edilerek 28 Ocak 1940'ta infaz edildiğini söylemiştir. Lakin kendisi bulduğu dokümanlara göre Galiyev'in infazı 1928'de Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Kendisinin kesinlik belirtmesine rağmen, bu yanlış bir bilgidir.[670] Sultan Galiyev'in 1929 yılına ait sorgulama ifade tutanaklarının bulunması bu iddiayı çürütmektedir. Cezası ve infazı konusunda en doğruya yakın olan Hakan Reyhan'ınkidir. Nitekim Erol Cihangir'in düzenlediği *"Sultan Galiyev Davası"* adlı eserde GPU raporu ve birincil kaynaklar kullanılarak Galiyev'in ceza ve infaz tarihine dair kesin bilgiler sunulmuştur. Bu belgeye göre OGPU raporunda[671] 28 Haziran 1930 tarihinde verilen kararla Galiyev'in idamına hükmedilmiştir. SSSR Yüksek Harp Mahkemesi'nin 8 Aralık 1930 yılında "Kurşuna dizilme cezası" na hükmedilmiştir.[672] Lakin ceza 13 Ocak 1931'de 10 yıl esir kampı cezasına çevrilmiştir. Bu bilgi Hakan Reyhan'ın Yamauchi'den aktardığı bilgiyi onaylamaktadır. Nitekim bu bilgiler Galiyev'in 1934'te serbest bırakıldığı, 1937'de tekrar tutuklandığı ve 1940'ta infaz edildiği bilgileriyle çelişmemektedir.

Sultan Galiyev hayatı boyunca Sovyetlerde şu görevleri ifa etmiştir:

1. Kazan Sovyet Cumhuriyeti Sovnarkom üyesi ve Eğitim İşleri 2. Komiseri

2. Merkezi Müslüman Askeri Kurul Başkanı

[668] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 175
[669] Reyhan, a.g.e, s. 89
[670] Kaymak, a.g.e, s. 28
[671] OGPU: Birleşik Baş Siyasi İdare, GPU'nun alt dairesi, Kaynak: Galiyev, a.g.e, s. 892
[672] Cihangir, a.g.e, s. 63-64

3. Müslüman Sosyalist Komite Başkanı

4. Narkomnats(Milletler Halk Komiserliği) Kurul Üyesi

5. Narkomnats Kırım Temsilcisi

6. Narkomnats'a bağlı Toprak İşleri Federal Komitesi Başkanı

7. Doğu Halkları Merkez Bürosu Başkanı[673]

Siyasi Görevleri dışında da Doğu Halkları Üniversitesi (KUTV) Rektörlüğünü yapmıştır[674].

Galiyev'in hapiste ve sürgünde olduğu süre boyunca Sovyet Devleti Galiyevist örgüt ve derneklere karşı tasfiye süreci işletmiştir. 1929 yılında Tataroloji Derneği, 1930 Sonbaharında "Gidican" adlı grup, 1931 Mayısında Başkırya Komünist Partisindeki Galiyevistler tasfiye süreci yaşamışlardır. 1932'de "Tatar Proleter Yazarlar Birliği" ve "Tataristan Devlet Yayınları Kuruluşu" Galiyevci faaliyetlerinden dolayı kapatılma ve tasfiye süreci yaşamıştır. Bennigsen 1933 yılına gelindiğinde örgütlü Galiyevizm'in varlığını sonlandırdığını yazar.[675]

[673] Galiyev, a.g.e, s. 630-632
[674] Kaymak, a.g.e, s. 28
[675] Bennigsen, a.g.e, 1981, s. 153-154

4.3. Sultan Galiyev'in Düşüncesi: Galiyevizm

Galiyevizm düşüncesini incelerken, Türkiye'deki Türkçülük-Turancılık hareketleriyle karşılaştırmak, zoraki bir analitik karşılaştırma olarak gözükebilir. Çünkü Türkiye'deki Türkçü-Turancı düşünceler özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Sağ tandanslı bir politik konumdadırlar. Nitekim Cumhuriyet yıllarındaki Turancı fikirler Sosyalizm fikrine dair bir unsur bulundurmazken, Milliyetçiliğin tüm alt fikir ve duygularını barındırmaktaydılar. Üstünlükçü bakış açısıyla ırkın temel teşkil ettiği Türk Devleti kurmak isteyen Türkiye Turancıları, şüphesiz Sol tandans olarak nitelendirebileceğimiz Galiyevizm düşüncesiyle karşılaştırılamaz gözükmektedir. Lakin şunu göz önünde bulundurmak gerekir ki, Galiyevizm düşüncesinde bir "Turan" realitesi vardır. Komünist ideallerle şekillenen Galiyevizm'de Turan önemli bir yer teşkil eder. İki ideolojik bütünün karşılaştırmasını yaparken onların ortak paydalarını ele almak gerekir. Galiyevizm ve Türk Milliyetçiliğini karşılaştırırken de ortak payda olan Turan olgusunu ele almamız gerekir. Tarihi bulgularla şekillenen Turan olgusu ilk çağlardan beri zikredilen bir isim olmuş ve bu isim daha çok Coğrafi bir tanımlama(İran'ın Kuzeyi, Amu Derya-Sır Derya ve Maveraünnehir'in teşkil ettiği Türkistan veya Orta Asya Coğrafyası) haline gelmiştir. Fakat 19. ve 20. y.y.'da Türk Milliyetçiliğinin siyasallaşmasıyla Turan olgusu da coğrafi bir terim olmaktan çıkıp, siyasal bir hedef haline gelmiştir. Türk İdealizminin en üst noktasını belirten Turan kelimesi, Türk İdealizmiyle siyasallaşması ve ideolojik bir fenomen haline gelmesiyle birlikte tarih boyunca var olmuş bütün Türk topluluklarını, tek bir devlet hegemonyası altında birleştirmesi anlamına bürünmüştür.

Peki, siyasal bir fenomen olarak Turancılığın bir taktiği veya metodu var mıdır? İdeolojik bazda ele aldığımız vakit, tüm düşüncelerin nihai noktası olduğu gibi bunlara ulaşmak için tek ve mutlak bir metodun olmadığını, nihai hedefe ulaşmak için çok çeşitli alt düşüncelerin var olduğunu görürüz. Örneğin Komünizm idealine ulaşmak için farklı yöntemler izleyen pek çok alt düşünce vardır. Klasik Marksizm-Leninizm komünizm hedefine ulaşmak için "ihtilal" ve "Proletarya Diktatörlüğünü" benimserken, Sosyal Demokrasi düşüncesi ihtilal ve diktatörlük fikirlerini reddedip, Halkoyu ve Konsensüs olgularını metodunda ön plana koyar. Kademeli bir şekilde iktidarın pekiştirilmesi, Sosyalist iktisadiyatın yerleştirilmesi, Dünya'daki Sosyalist hareketlerin desteklenmesi ve nihayetinde Komünist bir topluma ulaşmayı hedefler. Aynı şekilde Anarşizm ideolojisi de Anarşist Toplum idealine ulaşmak için bünyesinde pek çok alt

fikir barındırır(Anarko-Komünizm, Anarko-Sendikalizm, Anarko-Kapitalizm gibi). Bu alt düşüncelerin tamamı metodik ve taktik yöntemlerinin farklılığından oluşmaktadır ve hepsi bütünsel olarak doğdukları ana siyasi akımı temsil ederler. Marksizm-Leninizm, Sosyal Demokrasi, Maoizm, Stalinizm ve Troçkizm gibi düşünceler bir bütün olarak Sol siyasi tandansı oluşturur. Aynı şekilde Anarko-Kapitalizm, Anarko-Sendikalizm, Anarko-Komünizm gibi düşüncelerin tamamı da apolitik Anarşist siyasi pozisyonun bir bütününü oluşturur. Siyasi tarihin Sağ tandansı olarak nitelendirebileceğimiz Milliyetçilik düşüncesi ise her kültürün ve milletin ortak zihniyetinden ayrı bir şekilde doğar. Buna karşı Milliyetçilik düşüncesinde her toplumda ortak olarak görülebilecek bazı ögeler vardır. Bunlar Patriyotizm (Vatanseverlik), Şovenizm (Üstüncülük) duyguları ve bazı milliyetçiliklerde görünen Rasizm (Irkçılık) yöntemi ve metodiğidir. İktisadi olarak ise Sağ tandanslı düşüncelerin çoğunluğu Kooperatizm düşüncesini benimser. Galiyevizm düşüncesi ise bu bahsedilen olguların hiçbirine sahip değildir. İktisadi açıdan Komünizm düşüncesine bağlı olan Galiyevizm, Dünyayı büyük bir Düalizm üzerine oturtur. Dünya'da sadece iki çeşit devlet vardır. 1. Kapitalist-Burjuva, Emperyalist Devlet; Diğeri ise Marksist-Leninist, Sosyalist ve İhtilalci Devlet. Halklar da ikiye bölünmektedir: Sömüren Halklar ve Sömürülen Halklar. İki Enternasyonal mevcuttur. Biri Kapitalist devletlerin liderlik ettiği Birleşmiş Milletler(Kara Enternasyonal), diğeri ise buna karşı mücadele veren Kızıl Enternasyonal'dir. Galiyevizm'in pratiği 3 temele dayanır ve bu pratik 3 teori ile sağlanır:

Galiyevizm'in 3 Temel Teorisi şunlardır:

1. Sosyal Devrim

2. Sömürgeler Enternasyonali

3. Enerjetik Materyalizm

Pratiği ise şunlardır:

1. Sosyal Devrim'in gerçekleşmiş olması(Galiyev için Sosyal Devrim 1917 devrimiydi.)

2. Ulusların Leninizm'in "Kendi Kaderini Tayin Hakkı" na dayanarak bağımsızlıklarını kazanması ve kendi Milli Birliklerini oluşturması.

3.Mevcut Emperyalist Devletlerin Hegemonyasında olan sömürge ve yarı sömürgelerdeki Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin desteklenmesi ve bağımsız konuma gelmeleri

4. Kapitalizm'in sömürgelerden arındırılmasıyla birlikte ortaya çıkan iki kutuplu dünyada nihai savaşın yaşanması ve Dünya Devriminin ilan edilmesi

Galiyevizm'i Sovyetlerde süre gelen dogmatik Marksizm'den ayıran şey 2. Aşamasıdır. Daha önceden de değinildiği gibi Sultan Galiyev, "Kendi Kaderini Tayin Hakkı" ilkesine sonuna kadar bağlıydı ve düşüncesini bu ilke etrafında şekillendirmişti. Galiyevizm'e göre "Milli Sorun" diye bir sorun aslında ortada yoktu. Çünkü Milletlerin bağımsızlığı zaten Sosyalist devrimin getirmesi gereken bir şeydi. Bu yüzden Galiyev, tüm siyasi kariyeri boyunca mensup olduğu Tatar-Türk toplumunun bağımsızlığı için mücadele etmiştir. Bu noktada Galiyev'in projeleri içerisinde karşımıza çıkan "Turan Federatif Sosyalist Cumhuriyeti" de onun bu bağımsızlık mücadelesindeki en üst noktayı temsil etmekteydi. İşte bu noktada Türk Milliyetçiliğindeki Turan olgusuyla Galiyevizm'in Turan Devleti projesi pekişir gözükmektedir. Galiyevizm'in ve Türk Turancılığının karşılaştırılması, bu raddeye geldiğinde mantıklı ve tutarlı bir karşılaştırma olarak gözükmektedir. Çünkü düşünce tarihinde var olmuş fikirleri, sağ veya sol tandansa indirgemeyip olguları üzerinden incelediğimiz vakit, pek çok ortak yönlerinin bulunduğunu fark edebiliriz. Eğer Galiyevizm'i sağ veya sol siyasi pozisyona yerleştirdiğimiz vakit karşımıza şu soru çıkmaktadır. Galiyevizm Sağ siyasi pozisyondaki bir ideoloji midir? Yoksa Sol siyasi pozisyondaki Komünist bir alt düşünce midir?

İlk ihtimali göz önüne alırsak, Galiyevizm Turan olgusuna yönelen ve Türk Milliyetçiliği içerisinde o zamana dek görülmemiş siyasi ve teorik önermeleri yapan Turancı bir ideolojidir. Bu önermeyi desteklemek için şu varsayımlar öne sürülebilir: Galiyevizm, Rus Sovyet'inin inşasından ziyade Türk Halklarının iktisadi kültürel ve içtimai olarak gelişmesini ön gören ve nihayetinde bütün Rusya Türklerini tek bir Turan Devleti altında toplamaya çalışan Sosyalist bir Turancılıktı. Bunu kanıtlamak için de *"Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler"* adlı makalesi gösterilebilir. Bu da Rusların ve Panrusçuluğun komünist maskesi altında fikirlerini yürüttüğünü ve SSCB içerisinde "tek bir bölünmez Rusya" kurmak istediklerini; Fakat Rusların bu merkeziyetçi ve Büyük Rus

Şovenizmini güçlendirmeye çalışan hareketlere karşı, tabi olarak ayrılıkçı-özgürlükçü hareketlerin ilerlediğini ve Rusya'nın ne yaparsa yapsın merkeziyetçi ve şovenist anlayışla bunu durduramayacağından bahsetmiştir. Galiyev'e göre Rus Şovenizmini öne koyan, Rus Milliyetçisi SSCB, yıkılmaya mahkum bir devlettir. Bu durum Türkistan'ı ele alan Galiyev, Rusya'nın buradaki halkları küçük boylara ayırmasına ve politik olarak zayıflatmak istemesine karşın bu Türk devletlerinin bir birlik olarak Turan Birliğini oluşturacağını ve yıkılacak olan Rusya'dan bağımsız bir şekilde var olmaya devam edeceğini ifade etmiştir.[676]

Bir diğer kanıt olarak 1928 yılında ifade ettiği "Turan Sosyalist Cumhuriyeti" tezi gösterilebilir. Bu tezinde Galiyev, Sovyet Devletinin sürekli Avrupa'ya yönelik politika izlemesi sonucunda başarısızlığa uğraması ve Marks'ın tezlerinin aksine Batı Avrupa'da Sosyal Demokrasi'nin güçlenmesiyle birlikte SSCB'nin bir dizi iç çelişkiye düştüğü ve yıkılacağını öngörmekteydi. Buna göre Sovyet Cumhuriyet ya silahlı bir şekilde Burjuvazi tarafından yıkılacak ya da Devlet Kapitalizmini benimseyerek çelişkilerini arttıracak ve çökecektir. Böylece Sovyet devriminin başarısızlığı kaçınılmazdı. Buna karşı fikir geliştiren Galiyev, Rusya'daki Türk Halklarının birleşmesini bir zorunluluk olarak görmüş ve Turan Federatif Sosyalist Cumhuriyetini kurmak istemiştir. Bu devletin kurulmasıyla birlikte Sovyet Devleti yıkılsa dahi Sosyalist fikirlere sahip olan Turan Devleti, Sosyalist düşünceyi devam ettirecek ve Çin Türkistanı, Afganistan ve İran'ın Kuzeyi gibi bölgeleri sınırlarına katarak büyümeye devam edecekti.[677] Bu görüşü destekleyen bir başka nokta da Galiyev'in son yıllardaki yazılarında "Dünya Proletarya Diktatörlüğü" kavramını reddetmesidir. Emperyalizmi sadece Kapitalizme bağlı bir olgu olarak ele almayan Galiyev Emperyalizmin Komünizm içerisinde de gelişebileceğinin söylemiştir. Buna bağlı olarak kurulacak Dünya Proletarya Diktatörlüğünün, Kapitalist Diktatörlükten bir farkı olmayacağını sadece şekil değiştirmiş başka bir diktatörlüğün ortaya çıkacağını söylemiştir.[678] Bu görüşü öne sürmesindeki temel amaç SSCB'nin Emperyalizme yöneldiğini ima etmesidir. Nitekim bu görüşünde haksız çıkmamış, ilerleyen yıllarda SSCB, Stalin kültünde oluşan bir "Sovyet Emperyalizmi" Politikası yürütmüştür. Galiyev'in bu sözlerinden onun nihai ütopyasının "Komünizm" olmadığı ve Dünya Proleter Diktatörlüğünü kabul etmediği çıkarımı yapılabilir. Bu da doğal olarak onun nihai hedefinin Turan Federatif Sosyalist

[676] Galiyev, a.g.e, s. 670-672
[677] Galiyev, a.g.e, s. 764-768
[678] Galiyev, a.g.e, s. 656-657

Cumhuriyeti temsilinde Turan idealinin gerçekleşmesi olduğu çıkarımına yol açabilir. Galiyev'in bu sözleri Marksizm-Leninizm'e net bir karşı çıkıştır. Ayrıca Leninizm'i teorik olarak revize eden Galiyev, Marksizm'in nihai noktasını da(Yani Dünya Proletarya Diktatörlüğü yönetiminde kurulacak olan Komünist Ütopya)reddetmiştir. Bu durum Marksizm'in kökten değişmesi demektir. Marksizm ideolojisinin temel ütopyasını değiştiren Galiyev kendi ütopyasını yerleştirmiştir. Sömürgelerin Metropoller üzerinde baskı kurması olarak düşüncelerinin nihai noktalarından birini açıklayan Galiyev, Emperyalist devletlerin, sömürgelerinde gelişecek olan Milli hareketler sonucunda iktisadi ve siyasi olarak çökeceğini öngörmüştür. İşte bunu örgütlemek içinde kendi kadrosunun liderliğinde kurulacak olan "Sömürgeler Enternasyonali" ni oluşturmuştur.

Sömürgeler Enternasyonali, Galiyev'in Turancılığı açısından özel öneme sahiptir. Çünkü Galiyev, Rusya'daki tüm Türkleri temsil edecek olan Turan İşçi-Köylü Sosyalist Partisi'nin bu Enternasyonalle birlikte kurulacağını kabul etmekteydi.[679]III. Enternasyonale karşı kurulan bu Enternasyonal'in amacı sömürge ve yarı sömürgelerdeki Milli Hareketlerin temsilcilerini tek bir çatı altında toplamak ve örgütlemektir. Sömürge Enternasyonali sonrasında kurulacak olan Turan Partisi ve Sovyet Devriminin muhtemel yenilgisi karşısında kurulacak Turan Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, bu enternasyonalde lider ülke ve parti konumuna gelecekti. Tıpkı Stalin'in Sovyet devlet yapılanmasında örnek yapı olarak Rus Komünist Partisini göstermesi gibi Galiyev'de Turan Devleti ve Turan Partisi'ni kurmak istediği kendi nizamının örnek parti ve devletini temsil ediyordu. Sultan Galiyev'in Marksizm'den ayrıldığı başka bir noktada dine bakış açısıdır. Bilindiği üzere Marksizm politik devlet düzeninde dine oligarşinin ve burjuvanın meşruiyetini sağlayan ve halk kitlelerini yönetmek için kullanılan bir olgu olarak bakar. Bu yüzden de Komünist sistemin dine dair politikası Tanrının ve dinlerin olmadığını ön gören Ateizm politikasıdır. Sultan Galiyev ise Ateist ve Materyalist olduğunu ilan etmekle beraber İslam'a karşı bakış açısı taarruzkâr değildir. Galiyev'in İslam'a dair bakış açısı en net şekilde 14 Aralık 1921'de yazığı *"Müslümanlar Arasında Din Karşıtı Propaganda Yöntemleri"* adlı makalesidir. Bu makalede İslam üzerine analiz yapan Galiyev, İslam'ın yeryüzündeki en genç din olduğunu, bu yüzden de mevcut dinler içerisinde en güçlüsü olduğunu söylemektedir.[680]

[679] Galiyev, a.g.e, s. 681
[680] Galiyev, a.g.e, s. 433

Bu metinde en önemli nokta Sovyetlerin olası din karşıtı propaganda siyasetine karşı Türkler içerisinde İslam'ın önemine vurgu yapmak ve İslam dinine karşı Hıristiyanlıktaki gibi bir politika izlenemeyeceğini belirtmesidir. İslam'ın Sosyalizme yakın unsurlarından bahseden Galiyev, İslam'ın Avrupa Emperyalizmine karşı direnenlerin bütünleştiği sivil-politik bir din olduğunu vurgulamıştır. Galiyev'e göre İslam "Ezilenlerin Dini" dir. Millet ve Irk ayrımı olmaksızın bütün halkları bir bütünde toplamayı öngörür. Bu noktalarda sivil-politik bir din olmasından dolayı Hıristiyanlıktan ayrılır.[681] İslam'ın Sosyalist yönünü şeriat ve hadislerle açıklamıştır. Örneğin Hz. Muhammed'in *"Beşikten mezara bilgi açlığı"* hadisi, sanayi ve emeğin zorunlu olması, su ve orman üzerinde bireysel mülkiyetin reddedilmesi ve ilerici vergi sistemi(Zekât-Aşar) Galiyev'in örneklendirdiği unsurlardan birkaç tanesidir.[682] İslam'ın Hıristiyanlıkla benzer olgular taşımadığını söyleyen Galiyev, İslam'ın onu benimseyen milletlerle iç içe geçtiğini, Ruhbanlığın Hıristiyanlığa göre çok daha güçlü olduğunu ve din adamlarının halk üzerinde büyük etkisi olduğundan bahsetmektedir.[683] İslam'a karşı nasıl bir Ateizm Politikası izleneceği konusunda ise, öncelikle Rusya'nın Müslümanlara karşı geçmişte izlediği politikaları eleştirir ve Sovyetlerin yine aynı hataya düşmemesi konusunda uyarı yapar.[684] Rus Oryantalistlerin "Muhammedi'likle Savaş" adı altında yürüttüğü sert İslam karşıtı politikanın Sovyetlerde asla benimsenmemesi gerektiğini belirtir. Çünkü bu uygulama yerli halkta "İlminski döneminin" hatıralarını canlandıracaktı.[685] Buna karşı Galiyev, Ateist kimselerin Müslümanlığın yoğunlaştığı bölgelere gönderilmesiyle, ajitasyon oluşturulması gerektiğini söyler. Galiyev'e göre Ateizm, Müslüman toplum için bir tabudur. Ateist bir kimseyi aralarında gören Müslümanlar, onun da kendileri gibi bir kişi olduklarını fark edecek, onun olumsuz değil olumlu yönünü hissedecektir.[686]

Görüldüğü gibi Sultan Galiyev, İslam'a dair görüşlerini bu makalede sunmuştu. Eğer Galiyevizm'in Sağ tandanslı bir düşünce olduğunu kabul edeceksek, karşımıza şu tablo çıkmaktadır: İslamiyet dini Sultan Galiyev'in düşüncesinde "Ezilenlerin Dini" olarak büyük bir öneme haiz olmaktadır. Avrupa Emperyalizmine karşı bir duruşu temsil eden

[681] Galiyev, a.g.e, s.434-435; , Eral TELLAL, *"Mirsaid Sultan Galiyev", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 56.01 (2001), s.111-112
[682] Galiyev, a.g.e, s. 433
[683] Galiyev, a.g.e, s. 434
[684] Gökgöz, a.g.m, s. 68
[685] Galiyev, a.g.e, s. 435-436
[686] Galiyev, a.g.e, s. 436-437

İslamiyet, Türklerin maneviyatını oluşturan yegâne din olarak Galiyevizm içerisine adapte edilecektir. Olası kurulacak Turan Devletinde de Türk Milletinin karakterini yansıttığı için Klasik Marksizm'deki gibi din ilga edilmeyecek, Laisizm düzlemine oturtulacaktır. Galiyevizm'in Turancı bir düşünce olduğunu Erol Kaymak ve Alexandre Bennigsen savunmaktadır. Sultan Galiyev'in hiçbir zaman Komünist olmadığını söyleyen Bennigsen, Galiyev'in Bolşevizm'e olan yaklaşımını 1918'de *Kuyaş* gazetesine yazdığı bir cümleyle açıklar: *"Ben Bolşevizm'e halkımın kalbinde derin bir yer olan büyük sevgisinin itmesiyle geldim."*[687] İfadesine yer veren Bennigsen, Galiyevizm'in Komünist bir sapma olduğunu kabul etmekle birlikte onun düşüncelerinin Pan-Türkist bir karaktere sahip olduğunu söyler.[688] Galiyev'in nihai amacının da Turan Devleti kurmak olduğunu söyler. Galiyev'in Ceditçiler'den etkilendiğini söyleyen Bennigsen, Rusya'ya karşı Turan Devleti projesini 1905 yılında Tatar Ceditçi Abdürreşid İbrahimov ortaya atmıştır.[689] Bennigsen'e göre Galiyev'in kurmayı amaçladığı Turan Devleti, Tataristan'ı, Başkırya'yı, Kazakistan'ı, Kırgızistan'ı, Özbekistan'ı, Türkmenistan'ı ve Tacikistan'ı içine alan(Bennigsen kimi yorumlarda Azerbaycan ve Çuvaşistan'ında Galiyev'in devlet projesine eklendiğini söylemektedir.) %75'i Türk ırkından mürekkep, nüfusu 30 Milyonu geçen, Devlet Kapitalizmini benimsemiş, federatif bir Halk Cumhuriyeti olarak bahseder. Parti ise otoriter ve merkeziyetçi tek parti olarak Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi(*Eshche-Krestien Sotsialistar Partiase*) ülkeyi yönetecekti. Bu parti Sömürgeler Enternasyonalinin gelişmesine bağlı olarak terminolojik ve kavramsal olarak büyüyerek "Doğu Sosyalist Partisi(*Konchygysh Sotsialistary Partiase)* halini alacaktır.[690]Bennigsen bu partinin temelini Rıskulov tarafından kurulan Erk Partisi'nin teşkil edeceğini söylemektedir.[691] Bennigsen'e göre Komünizm düşüncesi Galiyev için, Ortadoğu ve Sömürgeleri, Emperyalizmden kurtarmak amacıyla yapılacak savaşı destekleyecek olan iktisadi-siyasi bir araçtı.[692] Galiyev'in hayatta olduğu süre boyunca mücadele ettiği yegâne şeyin Müslümanları Rus Şovenizminden ve Rus kültürünün asimilasyonundan korumak olduğunu belirtmiştir. Bunun için de Galiyevistlerin Marksist-Leninist bir ideoloji yerine Milliyetçi bir ideoloji etrafında örgütlendiğini, kültür ve edebiyatın proletarya

[687] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 78
[688] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 125
[689] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 166
[690] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 166-167
[691] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 167
[692] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 177-189

enternasyonalizmi çerçevesinde değil Pantürk zihniyette geliştirmeyi önerdiğini söyler. İslam içinse Galiyevistlerin amacının İslam'ın toplumsal ve kültürel değerlerinin olabildiğince muhafazasını önerdiğini belirtir.[693]

Bennigsen'in yaklaşımlarında doğruluk payı olmakla birlikte mantıksal olarak birkaç tezat oluşmaktadır. Bennigsen Sultan Galiyev'in kurmak istediği Turan Cumhuriyetinin Devlet Kapitalizmini benimseyeceğini ve merkezi bir yapı oluşturacağını kabul etmektedir. Galiyev'in kişiliği ve yazılarına baktığımız vakit bunun doğru bir kabul olmadığını görürüz. Nitekim Galiyev Sovyet Devleti'nin yıkılmasını öngördüğünde bunun temel sebebi olarak Sovyetlerin Devlet Kapitalizmine yönelmesini göstermiştir. Merkeziyetçilik konusunda ise Galiyev, daima merkeziyetçi karşıtı bir kimse olup merkeziyetçiliğin "otokrasi" ve "Büyük Devlet Şovenizmine" yol açacağını kabul ettiği için kesin surette reddetmektedir.

Erol Kaymak ise aynı şekilde Galiyevizm'in Pantürkist bir nitelik taşıdığını söylemektedir.[694] Kurulacak Turan Devleti'nin sınırları Batı'da Simbirnsk'ten Kazan'a Doğu'da Çeliyarbinsk'ten Trotsk'a kadar uzanan geniş bir coğrafya üzerinde olacaktır. Sömürgeler Enternasyonali ise devrimi "Doğu'ya Taşıma" anlamı olduğu gibi Muhafazakâr'dan Sosyalist'e kadar bütün reformcuları bir mutabakat içerisinde toplayacak olan kongre niteliğini taşıyacaktır. Sultan Galiyev'in Sosyalist devrimi Türkiye başta olmak üzere İslam ülkelerine taşımak istediğini söyler. Galiyev'in kuracağı Turan Devleti, devrimin Doğu'ya yayılması ve Batı Emperyalizminden kurtulmak için yegâne yolu temsil etmektedir.[695]

Galiyev'in Pantürkist bir ideolojisi olup olmadığı, Pantürkizm'in niteliği üzerinden tartışılmalıdır. Bennigsen ve Erol Kaymak'ın bu görüşlerine karşı Sultan Galiyev bir Pantürkist olmadığını; Çünkü Pantürkizm'in Türk Halklarını "Sovyet İktidarından ve Sosyalist Devrimden Kurtarma" amacı taşıyan Burjuva Milliyetçisi bir düşünce olduğunu söylemektedir.[696] Galiyev'in bu görüşünü ele aldığımız vakit, Pantürkizm'in niteliğini açıklamak daha zorunlu bir hal almaktadır. Pantürkizm veya Turancılık düşüncesi daha önce söylendiği şekilde Türk İdealizminin irredantist kanadını temsil etmektedir. Fakat Turan olgusu sadece Pantürkizm'e yüklenilebilecek bir olgu değildir.

[693] Bennigsen, a.g.e, 1995, s. 126-127
[694] Kaymak, a.g.e, s. 198
[695] Kaymak, a.g.e, s. 198-200
[696] Galiyev, a.g.e, s. 766-767

Fikri olarak ortaya konulmuş Turancı düşüncelere baktığımız vakit bu düşüncelerin "sınıf savaşını" ve "işçi diktatörlüğü" kavramlarına karşı olduğu açıktır. İttihat ve Terakki Turancılığı, iktisadi olarak Liberalizm politikasını benimsemişken, Ziya Gökalp ve Atsız halkçı olduklarını belirtmekle birlikte iktisadi olarak sınıf savaşını engellemeyi amaçlayan Kooperatizm düşüncesini benimsemişlerdir. Sol siyasi düşünceye en yakın olan Turancı isimlerden biri Yusuf Akçura'dır. Yusuf Akçura Halkçılığı ön plana koyarken İttihat Terakki yıllarında önderlik ettiği "Halka Doğru" hareketi, 19.y.y. sonunda Rus sosyalistleri tarafından başlatılan "Narodnik" hareketinden ilham almıştır. Bununla beraber Yusuf Akçura'da ne kadar Sosyalist iktisadiyata yakın dururbut dursun önce kendi fikirlerinde, sonra ise Türkiye Cumhuriyeti nezdinde sınıf realitesini kabul etmiştir. İşte bu noktada Turancılığın safi bir burjuva milliyetçiliği olduğu çıkarımı, bu iktisadi sebeplerde yatmaktadır. Galiyevizm ise bu düşüncelerin tam tersi bir şekilde iktisadi olarak Sosyalizm'i benimsemiştir. Lakin şu söylenmelidir ki İktisadiyat ideolojinin sadece bir kolunu oluşturmaktadır. İktisat-ideoloji ikilemine baktığımız vakit salt iktisat üzerine kurulmuş tek ideoloji Marksizm'dir. Marksizm Kapitalizm'e bir tepki olarak doğduğu için onun tenkit edebileceği en büyük noktadan yani iktisadiyattan tenkit etmiş ve kendini bunun üzerine inşa etmiştir. Oysa Galiyevizm'e baktığımız vakit, Galiyevizm dogmatik Markizm'i eleştirir ve onun mutlak ütopyasını paylaşmaz. Bu noktada siyasi Marksizm'den ayrılır.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Galiyevizm, Marksizm'e göre Sağ tandanslı, kendinden önceki Turancılığa göre ise Sol tandanslı bir düşüncedir. Eğer Galiyevizm'in Sağ siyasi pozisyonda olduğunu kabul eden Bennigsen ve Erol Kaymak'ın düşüncelerini ele alırsak Galiyevizm'in nihai noktası olarak Turanı belirlediğini kabul etmemiz gerekir. O zaman ise şu yorum yapılabilir: Galiyevizm nihai noktası olarak tüm Türkler şamilinde bir Turan Devleti kurmak isteyen metodik Sosyalist bir Turancılıktır. Böylece Turan olgusunu Sol siyasette ele alabileceğimizi kabul etmiş oluruz ve Galiyevizm Turancılığın Sosyalist metodunu benimsemiş bir alt düşünce halini alır. Metodik olarak farklı önermeleri olduğu için salt Pantürkizm'den ve Türkiye'de tezahür etmiş olan Turancı düşünceden ayrılır. Bu görüşün sonucunda varılacak nokta Galiyevizm'in bir Sol Turancılık[697] olduğudur.

[697] Sol Turancılık terimi araştırmamızda tercihen kullanılan bir terimdir. Galiyevizm'in siyasi olarak Turancı, iktisadi olarak ise alışılagelmişin dışında olarak kollektif ekonomiyi savunmasından dolayı bu terimin kullanılması uygun görülmüştür.

Siyasi skalanın öbür kısmını temsil eden Sol siyasi görüş bakımından Galiyevizm'i ele alacak olursak, Galiyevizm'i milliyetçilikten arındırıp, Galiyevizm'in Turancılığı sadece bir geçiş aşaması olarak kullandığını kabul etmemiz gerekir. Bu önermeyle Galiyevizm'in nihai noktasının Komünist Ütopya olduğunu kabul etmeliyiz. Nitekim bu görüşe destek olarak, Galiyev yazılarında pek çok kez Leninist, Bolşevik ve Marksist olduğunu yinelemektedir. Sömürgeler Enternasyonali ve Galiyevizm özüne baktığımız vakit sömürgelerin Kapitalist Devletlerle savaşını ve bağımsızlığına kavuşması sonucunda Komünist Topluma geçişi öngören bir sistemdir. Galiyevizm'i Sol siyaset ve Marksizm içerisinde ele alırsak, en iyi ihtimalle Galiyevizm'i bir "sapma" olarak değerlendirmemiz gerekir. Bu durumda da Galiyevizm'i Marksizm içerisindeki diğer sapmalarla karşılaştırabiliriz. Bu sapmalar Marksizm içerisindeki yöntem ve öncelik sorunundan kaynaklanmaktadır. Dogmatik Marksizm, sadece sanayi ekonomisi üzerine inşa edilmiş ülkelerde proleter sınıfın, burjuvayı ihtilal yoluyla devirip üzerinde diktatörlük kurmasıyla var olur. Oysa zaman içerisinde dünya politik durumu ve reelpolitik göz önünde bulundurulduğunda, Komünist Manifestodaki bu önerme yetersiz kalmaktadır. İşte bu yetersizlik sonucunda zaman içerisinde Marksizm'in yeni yorumları doğmuştur. İlk sapmalardan birini Sosyal Demokrasi düşüncesi oluşturur. Sosyal Demokrasi komünist ütopya'ya ulaşma önceliğini ihtilalden alıp demokrasiye çevirmiştir. Tarihte önemli sapmalardan biri de Leninizm düşüncesidir. Leninizm çıkış itibariyle Marksizm'in bir yorumlanışıdır. Marks'ın fikirlerinde köylü unsuru önemli bir yer kaplamaz; onda öncelik işçidedir. Leninizm ise Rus topraklarında doğduğu için Rus reelpolitiğini ele alarak şekillenmiştir. Komünist İhtilalin gerçekleştiği Rusya'da iktisadi durumda Marks'ın önerdiği gibi bir işçi önceliği değil köylü liderliği vardır. Nitekim Rus ekonomisinin çoğunluğu Köylü Tarım Ekonomisine dayanmaktaydı. Lenin'in durumu fark edip köylü sınıfını "gerçek proleterler" olarak nitelendirmiştir. İlerleyen zamanlarda güçlenen Sovyetler Birliği ve Leninist düşünce bir süre sonra dogmatik Marksizm'i temsil eden Marksizm-Leninizm halini almıştır. Fakat Marksizm-Leninizm'in dogmatiklik kazanması, Komüninizm'deki sapmaları engellememiştir. Lenin'in ölümünden sonra onun düşünceleri de yorumlanmış, bundan 3 tane yeni yorum doğmuştur. Bunlar Stalinizm, Troçkizm ve Galiyevizm'dir. Tarihin ilerleyişinde bu 3 sapma içerisinde egemen konuma gelen düşünce Leninizm'i en bağnaz şekliyle yorumlayan Stalinizm olmuştur. Stalinizm, mutlak bir endüstrileşmeyi, siyasi olarak ise "Tek ülkede Sosyalizm" adı altında bir izolasyon politikası önermekteydi. Stalinizm'in mutlak egemen düşünce haline gelmesiyle Marksizm'in yeni dogmatik halini almıştır.

Bu yüzden de Troçkizm ve Galiyevizm gibi Enternasyonalist düşünceler *heretik* düşünce olarak ilan edilmiştir. II. Dünya Savaşından sonra ise Ulusal Komünist yorumlamalar(Titoizm, Maoizm, Hocaizm gibi) ortaya çıkmış, bunlar Stalinizm tarafından "revizyonist" ilan edilmiş, pek çok politik soruna yol açmıştır.

Galiyevizm'in her iki açıdan da sunumunu yaptıktan sonra, şu çıkarımı yapmayı uygun görmekteyiz. Galiyevizm, Sosyalizm prensiplerine bağlı bir Turancılık metodudur. Siyasi skalada ise dogmatik Marksizm'in temelini oluşturan Stalinzm'in tam karşıtıdır. Stalinizm ile olan tek ortak paydası komünist devrime olan bağlılıklarıdır. Bunun dışında Stalinizm merkeziyetçi, Galiyevizm ise Adem-i merkeziyetçidir. Stalinizm, Diyalektik Materyalizme felsefi olarak bağlıdır. Galiyevizm ise Enerjetik Materyalizmi felsefi olarak kabul eder. Stalinizm "tek ülkede sosyalizm" tezi ile komünist düşünceyi Batı'ya doğru genişletmeyi öngörür. Galiyevizm ise Sömürgeler Enternasyonali ile Batı'yı emperyalizm'inden tecrit ederek Doğu'daki ülkelere komünizm düşüncesini yayma suretiyle Batı emperyalizmini ve burjuva sistemini yıkmayı öngörür.

Kısaca Enerjetik Materyalizm felsefesinden bahsedecek olursak bu düşünce temelde felsefi bir Diyalektik Materyalizm tenkididir. Marks'ın geliştirmiş olduğu Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm sistemleri, sınıf eksenli bir düşünce ve madde gelişimi önerdiği için somut dayatmalara da açık bir sistemdi. Bu da Komünizm düşüncesinin, sahip olan ulus tarafından diğer uluslara dayatmayı meşru kılmaktaydı. Oysa Sultan Galiyev'in geliştirmiş olduğu Enerjetik Materyalizm bu dayatma felsefesine karşıdır. Ona göre bir ulus, komünizmi ancak kendi iç dinamiği(enerjisi) ile benimser. Bu da fiili olarak bir dayatmanın başarısız olacağını gösterir. Bu felsefe ile Galiyev, en net şekli ile Stalinizm'in "dayatmacı sosyalizm" fikrine karşı koymuş bulunuyordu.

4.4. Sultan Galiyev ve Türkiye

Sultan Galiyev ve Türkiye ilişkisi, bugün yazılmasa dahi önemli bir noktadadır. Fakat bu ilişki sadece Galiyev tarafından mevcut olan bir durum gibi gözükmektedir. Türkiye ve TBMM Hükümeti tarafından Sultan Galiyev'e dair bir iletişim kurma çabası(Ali Fuat Cebesoy ve Atatürk'ün iddia edilen Galiyev daveti hariç) kavi değildir. Sultan Galiyev'in yeni kurulan Türk devletine ilgisi, onun ideolojik fikirlerinden kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Galiyev, Komünist devrimi Doğu'ya yayma taraftarıydı. Bu noktada onun teorik fikirlerinin gerçekleşmesi için iki doğu ülkesi büyük öneme haiz oluyordu. Bu iki ülke Türkiye ve İran'dır. İran'da Şah'a karşı Küçük Han hareketini destekleyen Galiyev, Türkiye'de ise Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiye Komünist Partisi'ne açıktan taraftar olmasına karşı Kemalist Hükümeti de desteklemiştir. Sultan Galiyev'in Doğu'daki Ulusal devrimleri destekleme fikri açısından Türkiye önemli bir yere sahipti. Galiyev'e göre Türk Milliyetçileri olan Kemalistler, Emperyalist devletlere karşı büyük bir zafer kazanmış ve Milli devrimlerini gerçekleştirmişlerdir. Milli devrimden sonra ise Galiyev, Kemalist hareketin Sosyalist-Komünist bir niteliğe kavuşmasını beklemekteydi. Galiyev, Türkiye Cumhuriyeti'nin Sosyalist bir hüviyete bürünmesi için Mustafa Suphi'yi görevlendirdiği kadar SSCB'den de Kemalist hareketin desteklenmesini istemiştir.

Araştırmanın bu bölümüyle beraber şu sorulara cevap üretilmeye çalışılacaktır:

Sultan Galiyev Kemalizm'e karşı nasıl bir bakış açısına sahiptir?

Türkiye'nin bağımsız bir Komünist ülke mi yoksa SSCB'ye bağlı bir Sosyalist Cumhuriyet olmasını mı öngörmekteydi? Galiyev Türkiye'ye yönelik ne tür faaliyetlere girişmiştir?

Sultan Galiyev'in Türkiye ile olan ilişkisi, Mustafa Suphi ile tanışmasıyla başlar. Mustafa Suphi, 1913 yılında Rusya'ya iltica etmiş olan bir Türk entelektüelidir. 1917 yılında Rusya'da iç savaşın çıkmasıyla birlikte kimi Türk esirler Anadolu'ya dönerken kimisi de Kızıl Ordu tarafında iç savaşa katılmışlardır. Mustafa Suphi de Kızıl Ordu taraftarı biri olarak Sovyet yetkililerle temas kurmuş; 1917 yılında Rusya Müslümanları I. Kongresine katılmış ve burada Sultan Galiyev ile tanışmıştır.[698] Galiyev'in Suphi ile tanışmasından sonra bu iki isim tam bir işbirliği içerisine girmiştir. Mustafa Suphi,

[698] Kaymak, a.g.e, s. 203-205

Galiyev ve Vahidov'un oluşturduğu kurumlarda görev yapmıştır. Bununla beraber hem Sultan Galiyev hem de Mustafa Suphi önderliğindeki Bolşevikler, Türk İstiklal Harbi'ni desteklemişlerdir.[699] Galiyev'in Türkiye ile ilgili yazdığı makalelere bakacak olursak kendisinin Milli Sosyalist görüşleri tekrar ön plana çıkar. Galiyev'in Türk İstiklal Harbi'ne dair yazdığı yazılar açık bir şekilde Türk taraftarıdır. Hatta Türk İstiklal Harbi yıllarında o dönem Sosyalist olduğu iddia edilen Taşnak örgütüne karşı Türkiye'yi müdafaa etmiştir. Ermenistan'ı "karşı devrimin kara yuvası" olarak nitelendiren Galiyev, Ermenilerin haksız yere Türk illerini (Vilayet-i Sitte) işgal ettiğini ve Emperyalistlerin çıkarlarına hizmet ettiğini iddia etmiştir.[700]

Galiyev'in Türkiye'ye dair yazdığı önemli makalelerden biri de, 16 Mayıs 1920 tarihinde "Son Zamanlarda Türkiye'deki Durum" adlı makaledir. Galiyev'in yazdığı bu makale ile Anadolu'daki Türk Komünistlerden bilgi aldığı ve Türk İstiklal Harbine dair bilgilerinin fazla olduğu, bu makalede yaptığı analizler ile gözlemlenir. Türk İstiklal Harbi'ni Anadolu'daki bir isyandan doğan devrimci bir hareketin gelişmesi olarak değerlendirmiştir. Anadolu'da isyan çıkmasının sebeplerini Emperyalist devletlerin Anadolu'yu işgal etmesi, Kilikya ve İzmir gibi yerlerde Ermeni ve Yunanlıların Türklere karşı katliama girişmesi olarak göstermiştir. Nihayetinde de mevcut Türk hükümetinin İtilaf devletlerine karşı sessiz kalması, Anadolu'daki Türk nüfusunun Partizan birlikler oluşturduğu ve mevcut ahvali değiştirmek üzere harekete geçtiğini belirtir. Bu makalesinde Sivas Kongre'sinden de bahseden Galiyev, bu kongre ile Türk devrimcilerinin Damat Ferit Paşa kabinesini devirmek ve Türk halkının özgürlüğünü silahlı güçle savunmak için kesin karar aldığını belirtir. Ayrıca bu kongre ile Türk devrimcilerinin Milli Meclis kurduklarını ve Türkiye'nin meşru hükümetini oluşturduklarından bahseder.[701] Türkiye'de kurulan siyasi partilerden de söz eden Galiyev, bu noktada bir hata yaparak Kuva-yı Milliye'yi bir parti olarak nitelendirmiştir.* Oysaki Kuva-yı Milliye bir parti değil, Galiyev'in deyimiyle, Partizan birlik olarak nitelendirilebilecek dağınık ve silahlı milis kuvvetlerdir. Kuva-yı Milliye'nin 200 bin kişiye komuta ettiğini söyleyen Galiyev, Kuva-yı Milliye'nin sürekli Sovyetler Birliği ile iletişim halinde olduğunu ve aralarında bir müttefiklik bulunduğundan bahseder. Ayrıca ek bir bilgi olarak da Mustafa Kemal'in Azerbaycan

[699] Kaymak, a.g.e, s. 205
[700] Galiyev, a.g.e, s. 318-319
[701] Galiyev, a.g.e, s. 325-328
*Galiyev bu değerlendirmeyi yaparken büyük ihtimalle Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetlerinden bahsetmek istemiş, lakin cemiyetin ismini zikretmeyerek hepsini Kuva-yı Milliye adı altında toplamıştır.

aracılığıyla Sovyetlerle iletişime geçtiğini ve Sovyet Rusya'nın Anadolu'ya kendi temsilcilerini göndermesi veyahut Anadolu'dan Rusya'ya gidecek bir kurulun kabul edilmesini teklif ettiği belirtilir.[702] Galiyev, Osmanlı'da mevcut bulunan Hürriyet ve İtilaf hükümetini çok sert bir üslupla eleştirmiştir. Hürriyet ve İtilaf'ın Anglofil* ve satılık bir yönetim olduğunu belirtmekte ve bu partinin Türk nüfusu arasında hiçbir etkisinin olmadığını eklemektedir. Hürriyet ve İtilaf'ın İngiliz parasıyla varlık gösterdiğini söylemiş ve bu parti yerine Türk halkının bu yönetime karşı olan Kuva-yı Milliye'yi desteklediğini söylemiştir.[703] Türkiye'deki komünistlerden bahsederken, komünist grubun savaş içerisinde küçük bir grup oluşturduğunu, bu grubun Rusya'daki eski savaş esirlerinden ve Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu tarafından yeraltı çalışması yapması için Anadolu'ya gönderilen kişilerden oluştuğunu anlatır. Önemli bir bilgi olarak da hangi tarafın birlikleri olduğu belirtilmemekle birlikte, Askeri birlikler içerisinde komünist hücrelerin bulunduğundan bahseder.[704] Galiyev'in Türkiye'deki faaliyetlerinin yoğunluğunu kaybetmesinde en önemli etken 1921 yılında Mustafa Suphi'nin öldürülmesidir. Galiyev için Mustafa Suphi, Türkiye'deki Komünist hareketin geliştirilmesi noktasında büyük önem taşıyordu. MUSKOM'da "Dış Propaganda Faaliyetleri Bölümü" başkanlığını yapan Suphi, aynı zamanda Sovyet Rusya'da bulunan eski Türk savaş esirlerinden bir "Türk Kızıl Ordusu" teşkil etmeyi planlamaktaydı. Buna karşı mevcut TBMM hükümeti Mustafa Suphi'yi Bolşevizm'i yaydığı ve Milli Meclis'ten bağımsız hareket ettiği için bir tehlike olarak addetmekteydi. Bunun doğrultusunda 1921 yılında, bir alay askerle Anadolu'ya gelen Mustafa Suphi Trabzon'da halk tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Galiyev için Mustafa Suphi'nin kaybı çok sarsıcı olmuştur ve Mustafa Suphi için 16 Ağustos 1921'de bir makale yazmıştır.[705] Galiyev'in Mustafa Suphi'ye bu kadar önem atfetmesinin bir diğer sebebi de Galiyev ile Mustafa Suphi'nin aynı ideolojik görüşü paylaşmalarıydı. Mustafa Suphi tıpkı Galiyev gibi bir Milliyetçi Sosyalistti ve Komünizm'in geleceğini Batı'ya karşı Doğu'da görmekteydi. 1920 yılında kendisinin kurduğu TKP, Galiyevist ilkelere sahipti. Galiyev ise Mustafa Suphi'yi hem Rus Şoveniste Sovyet hükümetine karşı bir müttefik hem de Türkiye'de komünist hareketin gelişmesi ve ilerleyen yıllarda Türk Siyasi hayatında ön plana çıkabilecek siyasi bir

[702] Galiyev, a.g.e, s. 329-330
*Anglofil(Anglophile): İngiliz destekçisi, İngiliz sever
[703] Galiyev, a.g.e, s. 330-331
[704] Galiyev, a.g.e, s. 332
[705] Bknz: Sultan Galiyev, *"Mustafa Suphi ve Çalışmaları",* s. 393-399

figür olarak görmekteydi. Şüphesiz Mustafa Suphi'nin ölümü, Galiyev'in Türkiye'ye dair olan planlarını yok etmiştir. Sultan Galiyev'in 1923 yılında tutukluluğu sırasında not defterine yazdığı yazılar içerisinde SSCB'ye ait sert ifadeler olduğu kadar Türkiye'ye yönelik de ilginç bir ifadesi vardır: *"Türkiye'deki devrimi mahvettik"*[706] şeklinde yazdığı ifade, Galiyev'in Türkiye'ye dair bakış açısının değiştiğinin bir göstergesidir. Sultan Galiyev, Türkiye'ye SSCB içerisindeki durumla ve sadece kendi bakış açısı içerisinde bakmaktaydı. Bu yüzden de Türkiye konusunda tahmin ve beklentileri sadece kendi ideolojik bakış açısında oluşup, tarafsız bir yaklaşım sunamamaktaydı. Galiyev'in Türkiye'ye dair görüşleri SSCB içerisindeki statüsünün değişmesiyle farklılık gösterir. İlk dönemlerinde Türkiye'yi desteklerken SSCB'nin Türkiye ile olan ilişkisinin kopmasıyla bunu bir terk ediş olarak görmüş ve Türkiye'yi burjuvaziye terk etmek olarak algılamıştır. Son dönemlerinde ise tekrar Türkiye Cumhuriyetine dair pozitif bir bakış açısı sunmuştur. Galiyev'e göre Sosyal Devrim 1917 devrimiyle başlamış ve SSCB'de başarıya ulaşmıştır. Bu süreçten sonra ise devrim Doğu'ya yayılmalı, Türkiye, İran ve Çin gibi devletlerin Milli hareketleri desteklenmeli ve bu devletlerin Milli hareketleri Sosyalist bir hüviyet kazanarak SSCB ile sıkı bir işbirliğine girmelidir. Fakat Türkiye'deki devrim Galiyev'in beklediği şekilde gelişmemiştir. Devrim, Türk bağımsızlığını garanti etmek ve anti-emperyalist bir hüviyet kazanmakla beraber asla Galiyev'in tahmin ettiği gibi Sosyalist-Komünist bir çizgiye geçmemiştir. Devrim'in sosyalist bir hüviyet kazanamamasında Galiyev, SSCB yönetimini suçlamıştır. Bu suçlaması sırasında Galiyev, Türkiye ile ilgili zihnindeki planın bir bölümünü açıklar. 23 Mayıs 1923'te Sovyet Liderlerine yazdığı mektupta, Anadolu'daki devrim hareketini Sovyetlerin kontrol edebileceğini, lakin Sovyetlerin Türkiye hakkında tereddüt yaşaması ve önem verilmemesiyle bu fırsatın başarısızlığa uğradığını belirtir.[707] Bu noktada Galiyev'in Türk İstiklal Harbini, Sovyet güdümünde bir harekete dönüştürmek istediği söylenebilir. Bu konuyla ilgili Galiyev şöyle demektedir:

"Yani İşte Size Ankara gerçekten bu hareketin başlangıcında, daha yeni doğduğu sırada, onu belli bir çekim gücü ve enerjisiyle elimizde tutamaz mıydık? Evet, tutabilirdik, eğer bütünüyle değilse de en azından yarısını.[708]

[706] Galiyev, a.g.e, s. 534
[707] Galiyev, a.g.e, s. 551
[708] Galiyev, a.g.e, s. 550

Bu ifadeyle, Galiyev'in Yeni Türk Devletini, Sovyet güdümünde bir devlete dönüştürmek istediği çıkarımı yapılabilir. Lakin şu nokta unutulmamalıdır. Galiyevizm mümkün mertebe desantrilizasyona dayanır. Türkiye'yi de bir ulusun kendi kaderini tayin hakkına dayanan özgür bir ülke çerçevesinde ele almaktadır. Dolayısıyla Galiyev'in Türkiye'yi Sovyet güdümüne yaklaştırmak isteğiyle beraber bu yaklaşım, asla Türkiye'ye karşı Stalinist-Merkeziyetçi bir ilhak politikası öngörmemiştir. Türkiye, Galiyev için bir cephe kaybıdır. Sovyetler aracılığı ile Sosyalizm fikri, Türkiye'ye sokulamamış; bu da Türkiye'yi bir burjuva devleti olma yoluna sokmuştur. 1923'ün Türkiye'si için Galiyev sert bir üsluba sahiptir:

"Ve şimdi Kemalist Türkiye artık bizim muhaliflerimizle birlikte hareket ediyor. En azından onlarla "oynaşıyor". Neden? Çünkü orada kendi adamlarımıza sahip olamadık."[709]

Bu ifadeler, Türkiye'ye yönelik eleştiriler barındırsa da aslında kendisinin, Sosyal devrim tezinin başarısızlığa uğraması ve Sovyet yönetiminin kendi düşünceleriyle tezat oluşturan hareketlerinden kaynaklanan bir hayal kırıklığının tezahürüdür Sovyet makamlarına yazdığı bu mektuba karşı 1925 yılında kaleme aldığı ünlü *"Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler"* adlı makalesinde, Türkiye'ye dair övgü dolu sözler sarf etmiştir. Türk İstiklal Harbini Uluslararası Emperyalizm'e karşı büyük bir zafer olarak nitelendiren Galiyev, Türkiye'yi SSCB'nin karşısında başarılı bir örnek olarak sunmaktaydı. Buna göre Rusya'da emperyalizm anlayışı değişmemesine karşı Türkiye 1922 yılında aldığı zaferle emperyalistleri ülkesinden çıkarmayı başarmıştır.[710] Ayrıca bu makalesinde Türkiye'yi analiz ederken Batı Emperyalistlerinin, Güney Türkleri olan Osmanlıları çağlar boyunca parçalamaya çalıştığını, bunu kısmen başarmakla birlikte Türkiye'yi parçalamayı hiçbir zaman başaramadıklarından bahseder. *"Yaşadı ve Yaşayacak"* ifadeleriyle zikrettiği Yeni Türkiye devletinin, emperyalizm karşıtı hareketlere bir örnek ve Yakın Doğu için bir rol model olacağını belirtmiştir.[711] Sultan Galiyev'in Türkiye hakkında yaşadığı bu çelişkiyi, 24 Ocak 1929'da KGB'ye verdiği ifadede açık bir şekilde ortaya koyar. Galiyev bu ifadesinde Kemalist hükümeti, Modern Milli Entelijensiya'nın köylü kitlesinden kopuk, somut tarihsel bir temeli olmayan,

[709] Galiyev, a.g.e, s. 551
[710] Galiyev, a.g.e, s. 667
[711] Galiyev, a.g.e, s. 668-669

entelektüel yanılgı ve idealizmin bir ifadesi olarak gördüğünü ve bu yüzden de Türkiye'ye karşı kaygılarının olduğunu ifade etmiştir. Galiyev'e göre önemli olan siyasi yapının değişmesi değil, ekonomik yapının değişmesiydi. Türkiye, feodal yapılı bir ülkeydi ve burada sınıf çatışmasını şiddetlendirmeden salt modernizm'in yüceltilmesinin bir anlam ifade etmeyeceğini söylemekteydi. Modernizm'in aşırı yüceltilmesine karşı olan Galiyev, bunun nedenini Türkiye'nin ekonomik yapısını değiştirmediği bir ortamda, Mustafa Kemal gibi Sovyet Rusya ile anlaşabilecek bir kimseye karşı zemin oluşmasından endişe ettiği olarak açıklar.[712] Galiyev'in ölümünden önce verdiği son ifadelerin birinde[713] Türkiye ile ilgili olan görüşlerini son defa açıklar. Bu ifadelerinde Galiyev'in Türkiye'nin bağımsızlığına dair istek duyduğu gözlemlenebilir. Galiyev'in Türkiye ile ilgili görüşü, yine kendi görüşlerinin bir parçası ve tekrarıdır. Sosyal Devrim ve Sömürgeler Enternasyonali düşüncelerine bağlı olarak Galiyev, Türkiye'yi Doğu'nun bir parçası olarak görmüş ve Afganistan, İran gibi devletlerin yanında Türkiye'nin Sovyet saflarında anti-emperyalist blokta yer alması gerektiğini düşünmüştür. İfadesinde bu düşüncelerinde yanıldığını söylerken, yanılgısının suçunu Doğu ülkelerine değil; SSCB'ye bağlamıştır. SSCB'nin Büyük Rus Şovenizm'ine yönelmesi ve merkezileşmesi sonucunda Galiyev, devrimin yenildiğini, dolayısıyla bu devletler ile bir işbirliğine gidilmesinin herhangi bir anlam ifade etmeyeceğini açıklamaya çalışmıştır. Böyle bir durum gerçekleşse dahi Türkiye gibi devletler, Büyük Rus Şovenizm'ine yenilmiş Sovyetlerin, eşit birer müttefiki değil; Ancak elinde "oyuncak" olacaklardı.[714]

Galiyev ve Türkiye ile ilgili başka önemli bir anekdot da Sultan Galiyev'in Moskova'daki Türk Büyükelçiliğine sığınacağı iddiasıdır. Stalin tarafından ortaya atılan bu iddiaya göre Galiyevcilerin önemli toplanma noktalarından biri de Moskova'daki Türk Büyükelçiliği'ydi. Sultan Galiyev de Türkiye adına ajanlık yapmaktaydı. Renad Muhammedi'nin aktardığına göre, 1923 yılında tutuklandığında, Sultan Galiyev gerçekten Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya davet edilmiştir. Ayrıca Galiyev'in tutuklanması Türkiye'deki Sovyet Büyükelçiliği önünde sonrası protesto gösterileri olmuştur.[715] Galiyev'in doğrudan Mustafa Kemal ile bir bağlantısı olmamakla birlikte Ali Fuad Cebesoy gibi önemli bir isimle bağlantılı olduğu bilinmektedir. Nitekim Ali

[712] Galiyev, a.g.e, s. 706
[713] 27 Şubat 1929, *"Rusya'da Sosyalist Devrimin Yazgısı ve Tıran Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti"*
[714] Galiyev, a.g.e, s. 777-778
[715] Renan MUHAMMEDİ, *"Sırat Köprüsü-Sultan Galiyev"* , Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 120(Aktaran: Reyhan, a.g.e, s. 104)

Fuad'ın 1920 yılında Bakü'de Sovyet görevlileri ile temas halinde bulunduğu Galiyev tarafından belirtilmiştir.[716] Türk konsolosluğu ile ilişkisinde önemli bir kanıt ise kendi yazmış olduğu otobiyografinin bir bölümünde Malikov adlı bir şahıstan bahsederken bu şahıs hakkında *"Şimdi Türkiye'deki elçilik çalışanlarımız arasında yer alıyor"* ifadesi bulunur.[717] Malikov adlı şahsın, Galiyevci yapılanma içerisinde yer aldığı göz önünde bulundurulursa, Galiyevistler ve Türkiye arasında elçilikler aracılığıyla bir iletişim hattı kurulduğu iddia edilebilir. Fakat Galiyev'in Türk Büyükelçiliğine sığınma veya Türkiye'ye gitmek gibi bir isteği mevcut değildi. Çünkü Galiyev hayatının geri kalanını Sovyetler Birliğinde geçirmek istediğini, başka bir ülkeye gitmesi halinde "ajan" olarak yaftalanacağını, bu yüzden de hiçbir zaman huzur bulamayacağını belirtmiştir.

4.5. Türkiye'deki Galiyevistler

Türkiye'deki Galiyevistler'den bahsederken ilk sırada olarak Mustafa Suphi'yi saymak gereklidir. Türkiye Türkleri içerisinde Galiyevist tezleri kabul eden ve uygulamaya çalışan ilk isim Mustafa Suphi'dir. Mustafa Suphi 1882 yılında Giresun'da doğmuştur. Gençlik yıllarında pek çok defa şehir değiştirmiş, ilköğretim yıllarında Kudüs ve Şam gibi şehirlerde bulunmuş; Orta öğretimini, Anadolu(Erzurum)'da tamamlamıştır. Yükseköğrenimini ise İstanbul'da Mekteb-i Hukuk-i Şahane'de yapmıştır. Daha sonra Paris'e giderek, 1910'da Paris Umum-i Siyasiye Mektebi (L'Ecole Libre des Sicences Politiques)'nde Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır.[718]Mustafa Suphi'nin Paris'de geçirdiği yıllar boyunca İttihatçılığa sempati duyduğu iddia edilmektedir. Mustafa Suphi'nin bu yıllarda İttihat Terakki'nin resmi yayın organı olan "Tanin" gazetesinde muhabirlik yapması bu ihtimali güçlendirmektedir.[719] Bu yıllar içerisinde Sosyalizm'e karşı bir bağlılık göstermeyen Mustafa Suphi, Sosyalizmi "toplumun huzurunu bozmaya yönelik bir hareket" olarak nitelendirmiştir.[720] Fransa'da eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen Suphi, Tanin, Hak ve Servet-i Fünun'da gazeteci olarak çalışmıştır.[721] İttihat Terakki'nin 1911 Selanik Kongresine Anadolu delegesi olarak katılan Mustafa Suphi, bu kongrede İttihat'ın resmi politikasına muhalif

[716] Galiyev, a.g.e, s. 330
[717] Galiyev, a.g.e, s. 627
[718] Kadir YILDIRIM, *"Osmanlı Sosyalist Hareketi İçerisinde Mustafa Suphi: Hayatı ve Fikirleri" ,* Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı: 28, 2014/1, s. 105; CİLASUN, Emrah, *"Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü? " ,* Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 11
[719] Mustafa YILMAZ, *"Mustafa Suphi Olayı" ,* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1987, C:2, Sayı:1, s. 300
[720] Cilasun, a.g.e, s. 12
[721] Yılmaz, a.g.m, s. 300

olmuştur.[722] 1912 yılına kadar İttihat Terakki Fırkası içerisinde muhalif bir kimlikte bulunmuş, 1912 yılından sonra Ferit Tek ve Yusuf Akçura'nın içinde bulunduğu Milli Meşrutiyet Fırkası'na katılmıştır. Fakat 1913 yılında İttihat Terakki'nin siyasal gücü elinde toplaması ile birlikte muhaliflere karşı bir baskı politikası uygulamaya başlamıştır. Bu baskı kapsamında, Mustafa Suphi ve Milli Meşrutiyet Fırkası da kovuşturmaya uğramış; Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra Mustafa Suphi de 1913 yılında Sinop'a sürgün edilmiştir.[723] [724] 1914 yılında Sinop'ta sürgün bulunan Mustafa Suphi arkadaşlarıyla birlikte sürgünden kaçmış ve Rusya'nın Sivastopol kentine gitmiştir. Çarlık tarafından alıkonulan Mustafa Suphi, Rusya'ya mülteci olarak başvurmuş ve sığınmıştır. I. Cihan Harbi'nin çıkmasıyla birlikte ise Kaluga kentine sürgüne gönderilmiştir.[725] Kaluga'dan sonra Uralsk'a geçmiş ve bu yıllarda Sosyalist düşünceden etkilenmeye başlamıştır. 1915 yılında Uralsk'tayken Marksist fikirleri benimsediği ve Bolşevik Sovyet Demokratlarıyla ilişki kurduğu ve bu yıl içerisinde Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (daha sonra Rusya Komünist Partisi)'ne katıldığı iddia edilir.[726] [727] Mustafa Suphi'nin 1915-1916 yılları arasında Komünist fikirleri gelişmiş, Ekim Devrimiyle birlikte Komünist Partiye mensup ve sürgün hayatı sona ermiş bir insan olarak siyasi hayatına devam etmiştir. Suphi'nin Galiyev ile tanışması ise, 11 Mayıs 1917'de Moskova'da toplanan Rusya Müslümanları I. Kongresi vesilesiyle olmuştur.[728] Mustafa Suphi büyük ihtimalle Vahidov ve Galiyev gibi kimselerle tanıştıktan sonra, RKP'nin Sosyalizm fikrinden ziyade Galiyevist fikirlere taraftar olmuştur. Çünkü bu tarihten itibaren Suphi'nin ölüm tarihi olan 1921'e kadar Sultan Galiyev ile Mustafa Suphi sürekli bir iletişim ve işbirliği içerisindedir. 1918 yılında Mollanur Vahidov tarafından MUSKOM'un Dış Propaganda Dairesi başkanlığına getirilmiştir. Sultan Galiyev tarafından hazırlanan Türk Sosyalistleri Toplantısında ise Türk savaş esirlerinden teşkil olacak, Müslüman Kızıl Ordu içerisine Mustafa Suphi de dâhil edilir.[729]* Ayrıca bu yıl içerisinde MUSKOM'a bağlı olarak

[722] Yıldırım, a.g.m, s. 105-106
[723] Cilasun, a.g.e, s. 14
[724] Adil DAĞISTAN, *"Milli Mücadele'de Mustafa Suphi Olayı"* , Atatürk Araştırma Merkez Dergisi, C: XII, Sayı: 34, Mart 1996, s. 173
[725] Dağıstan, a.g.m, s. 174
[726] Kaymak, a.g.e, s. 204
[727] Cilasun, a.g.e, s. 17
[728] Kaymak, a.g.e, s. 204
[729] Kaymak, a.g.e, s. 205;
*Daha önceki konularda anlatıldığı üzere Sultan Galiyev pek çok defa "Müslüman Kızıl Ordu" adı altında ordu yapılanmaları teşkil etmeye çalışmış; fakat bu faaliyetleri Stalin ve Merkez Yönetim tarafından engellenmiştir.)

Galiyev, Vahidov ve Mustafa Suphi tarafından Yeni Dünya(Noviy Mir) gazetesi çıkartılmaya başlanmıştır. Erol Kaymak'ın iddiasına göre bu gazete, Rus Bolşevikliğinin metotlarını eleştiren bir hüviyete sahipti.[730] Adil Dağıstan ise bu gazetenin Stalin'in başında bulunduğu Milletler Halk Komiserliği'nin parasıyla çıkarıldığını ve amacının Rusya ve Türkiye'deki Türklere Komünizm propagandası yapmak olduğunu iddia etmektedir.[731] Mustafa Suphi, 1919 yılı Mart ayında III. Enternasyonal'de Türkiye delegesi olarak katılmıştır.[732] Burada yaptığı konuşmada Türk Sosyalistlerinin görevinin "doğu'daki Kapitalizmin köklerini kazımak olduğunu" ifade etmiştir.[733] 1919 yılı içerisinde Mustafa Suphi adına gerçekleşen başka önemli bir olay da Stalin'le tanışmasıdır. Şerif Manotof aracılığıyla Stalin'le görüşmeye giden Mustafa Suphi, Zinovyev tarafından Stalin'e "Türkiye'deki baş ajanımız" olarak tanıtılmıştır. Stalin ise buna cevap olarak "eski bir zabit daima milliyetçiliğe döner, hele bu Türk ve İranlı bir zabitse" cümlesini ifade etmiştir.[734]Mustafa Suphi'yi Türk Siyasi tarihinde ön plana koyan yıl ise 1920 yılıdır. 1920 yılında toplanan Doğu Halkları Kurultayında, Mustafa Suphi Türkiye'yi ve Galiyevist tezleri temsil etmek üzere bulunmuştur. Bilindiği üzere Doğu Halkları Kurultayı, Sultan Galiyev için büyük bir önem taşımaktaydı. Çünkü III. Enternasyonale bağlı olarak toplanacak olan bu kurultay, devrimi doğuya taşıyacak ve Galiyev'in Sömürgeler Enternasyonali tezi için fiili bir zemin oluşturacaktı. Fakat Galiyev bu kurultaya bizzat katılamamış, kendisi yerine Mustafa Suphi'yi kurultayda görevlendirmişti. Kurultay öncesinde Galiyev ile Suphi sürekli bir iletişim halindeydi. 20 Temmuz 1920'de Galiyev, Mustafa Suphi'ye bir telgraf yollamıştır. Yolladığı telgrafta Suphi'nin Türkiye hakkında pek çok konuda tebliğler hazırlamasını ve bunları kurultayda sunmasını istemiştir. Ayrıca kurultay öncesi Sultan Galiyev, Mustafa Suphi'den bir davetiye broşürü hazırlamasını ve broşürü Anadolu içerisinde dağıtmasını istemiştir.[735] Mustafa Suphi de bu doğrultuda *"Türkiye Zahmetkeş Ahalisine Davetiye"* adlı bir broşür hazırlamış ve bunu Anadolu'ya dağıtmıştır. Bu durum, TBMM ile Sovyetler'in ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuştur. Çünkü kurultay davetiyesi resmi makamlara değil, doğrudan halka yapılmıştır. Mustafa Kemal bu olaya büyük bir tepki göstermekle birlikte İbrahim Tali

[730] Kaymak, a.g.e, s. 206
[731] Dağıstani a.g.m, s. 174
[732] Dağısstani, a.g.m, s. 175
[733] Türkiye Komünist Partisi, *"Türkiye Komünist Partisi'nin Savaş Tarihinden Sayfalar",* Ermis yayınevi, Essen, Almanya, 1985, s. 17
[734] Kaymak, a.g.e, s. 206
[735] Reyhan, a.g.e, s. 60-61

Beyi TBMM Temsilcisi olarak kurultaya göndermiştir. Kurultay ise daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere, Sultan Galiyev'in planladığı gibi gitmemiş; Sürpriz bir gelişme olarak Enver Paşa'nın Kurultay'a katılması, Mustafa Suphi ve grubunu arka plana itmiştir. Kurultay boyunca Enver Paşa ve Mustafa Suphi'nin grubu arasında gerginlik yaşanmış, Mustafa Suphi'nin grubu Enver Paşa'nın konuşma yapmasına izin vermemiştir. Kurultay sonunda Türkiye veya diğer Doğu ülkeleri hakkında herhangi somut bir karar çıkmamış, yalnızca konuşmalarda Sovyetler'in bu ülkelerdeki devrimci hareketleri daima destekleyeceği bildirilmiştir. Mustafa Suphi ise Kurultay'ın sonlanmasına müteakiben 10 Eylül 1920 Tarihinde Bakü'de Türkiye Komünist Partisini kurmuştur. Mustafa Suphi'nin kurmuş olduğu Komünist Parti ile birlikte Türkiye adına iki Komünist Parti var olmuş oluyordu. Birincisi, İstanbul merkezli ve Şefik Hüsnü liderliğindeki TKP, ikincisi ise Bakü merkezli Mustafa Suphi liderliğindeki TKP. Bilinenin aksine Şefik Hüsnü'nün Komünist Partisi, SSCB ve Komünist Enternasyonalin Stalinist tezlerine daha çok bağlıdır.[736] Mustafa Suphi'nin TKP'si ise Galiyevci tezlere çok yakın bir konumdadır. Nitekim Mustafa Suphi'nin TKP'sinde tıpkı Galiyev gibi bir batı karşıtlığı vardır. Emrah Cilasun bu konuda, Suphi'nin bakış açısına sebep olan siyasi durumu yerinde bir şekilde özetlemektedir: *Batı'daki komünist partilerinin geçmişi, bir yanıyla işçi sınıfı hareketine, diğer yanıyla sosyal demokrasiye uzanmaktaydı. Üstelik bu partilerin sosyal demokrasinin gelenek ve göreneklerinden, haliyle İkinci Enternasyonal'in düşün dünyasından kopmaları kolay değil, tersine, oldukça zahmetliydi. Doğu'da kurulacak komünist partilerin ise, Batı'dakilere kıyasla, İkinci Enternasyonal'den görece daha az etkilenecekleri düşünülebilir. Sömürge ve yarı sömürgelerde işçi sınıfının bölünmüşlüğü ve bu bölünmüşlük üzerine bina edilmiş, işçi aristokrasisine dayanan bir sosyal demokrasi geleneği pek söz konusu değildi.*[737] Nitekim kendisinin yazmış olduğu "Tarihi Görev" adlı makalede Komünist devrime dair görüşlerini anlatırken Galiyevist tezlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Yazdığı makalede Sultan Galiyev'in Sosyal Devrim ve Sömürgeler Enternasyonali tezlerinin söylemlerinin benzerleri gözlemlenmektedir:

"Biz Rusya, Türkistan ve Kafkasya'da olduğu gibi, Türkiye'de de başlayan savaşı Avrupa Emperyalizmine karşı ve dünya çapında bir nitelik ve anlamda anlıyoruz. Fakir ve sefalet altında ezilen Türkiye ve doğu memleketlerindeki ayaklanma, ulusal savunma

[736] Reyhan, a.g.e, s. 282-285
[737] Cilasun, a.g.e, s. 62

şiarı ile başlasa bile, dünyayı saran zulüm ile çarpıştıkça, haksızlığa uğrayan işçi ve köylü sınıflarının gönüllerini fetheden devrim az zamanda uluslararası düzeye gelmesi bir zorunluluktur. Ve zaten böyle olmasa, muazzam Avrupa kapitalistlerine karşı yükselen herhangi bir ulusal savunma, uluslararası yardıma hakkıyla ulaşamayacak, ergeç iflasa mahkum olacaktır"[738]

Görüldüğü üzere bu makalede Mustafa Suphi'nin görüşlerinin, Sultan Galiyev ile neredeyse birebir benzerlik gösterdiği aşikardır. Galiyev gibi Mustafa Suphi de devrimin Doğu ülkelerine yayılması gerektiğini savunmuş, ulusal hareketlerin sosyalist hareketlere dönüşeceğini öngörmüştür.

Mustafa Suphi'nin bu faaliyetleri TBMM tarafından tepki görmüş. Mecliste gündem oluşturmuştur. 22 Kanunusani 1337 (22 Ocak 1921) tarihli meclis toplantısında Mustafa Suphi sorunu gündeme getirilmişidir. Mustafa Kemal, Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya geçmek istediğini, bunu hükümete bildirdiğini, fakat Komünist Parti'ye mensup olduğunu ve Anadolu özellikle Erzurum ahalisi tarafından bu şahsın gelme ihtimaline karşı tepkiler olduğunu dile getirmişti.[739] Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey ise Mustafa Suphi ile ilgili şu sözleri sarf etmektedir: *Demişler ki, o Mustafa Suphi denilen adam gibi bir takım serseri insanlar, vatansız insanlar Azerbaycan'a dolmuş, Azerbaycan'da propaganda yapıyorlar, Türkiye'yi kurtarmak için. Mamafih yine propaganda meclisinde Büyük Millet Meclisine müracaatta bulunulmuş… İşte bu serseriler bir iş yapmak hülyasına kapılarak zahiren memleketimize ve milletimize nâfi olmak için Türkiye komünist fırkası diye bir fırka teşkil etmişlerdir ve bu fırkayı teşkil edenlerin başında da Mustafa Suphi ve emsali bulunmaktadır. Bunlar doğrudan doğruya bir hissi vatanperverane ile ve bir hissi hakikiî millî ile değil, benim kanaatımca belki kendilerine para veren, kendilerini himaye eden ve bunlara ehemmiyet atfeden Moskova'daki prensip sahiplerine yaranmak için birtakım teşebbüsatı serseriyanede bulunmuşlardır.*[740]

1921'in Aralık ayı geldiğinde ise mecliste de tartışıldığı üzere Mustafa Suphi, Türkiye'ye gelmek istemiştir. Kendisi Ankara'ya geçmek istediği bu doğrultuda da Kars-Erzurum-Ankara yolunu izleyeceği söylenmiştir. Suphi, 28 Aralık'ta Kars'a ulaşmış, 3 hafta burada kalmıştır. Erzurum'a geçmeye hazırlanırken SSCB'nin

[738] Türkiye Komünist Partisi, a.g.e, s. 31
[739] **T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları**, 1.Dönem, C: 7, 136. İn'ikad, 22 Kanunusani 1337, s. 326-327
[740] **T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları**, 1.Dönem, C: 7, 136. İn'ikad, 22 Kanunusani 1337, s. 330-333

direktifiyle Sovyetler topraklarına dönmesi emredilmiştir. Bu yüzden Trabzon'a geçen Mustafa Suphi dönüş yolunda kayıkla seyahat ederken Yahya Kahya ve Faik Reis denen iki yerli kayıkçı bir grup olarak Mustafa Suphi'yi takip etmiş ve 28 Ocağı 29 Ocağa bağlayan gecede Mustafa Suphi ve yanındaki 16 kişiyi öldürmüşlerdir.[741]

11 Nisan 1337(1921)'de toplanan Mecliste de Mustafa Suphi konusu görüşülmüş, Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey Mustafa Suphi ile ilgili uzun bir demeç vermiştir. Bolşevizm'in uzun bir tanımlamasını yaptıktan sonra Mustafa Durak Bey, Mustafa Suphi'nin Bolşevizm düşüncesini Anadolu'ya sokmak isteyen bir Rus ajanı olduğunu dile getirmişti. Mustafa Suphi'nin *"Türk'ün payitahtı Moskova'dır"* dediğini iddia eden Mustafa Durak Bey, Mustafa Suphi aracılığıyla Bolşeviklerin Türk'ün maneviyatı olan İslam'ı yıkmak istediğini söylemiştir.[742]

Mustafa Suphi dışında Türkiye'de Galiyevist düşünceyle birlikte anılabilecek iki isim vardır. Bunlardan ilki Şevket Süreyya Aydemir, ikincisi ise Atilla İlhan'dır.

Şevket Süreyya Aydemir, 1897-1976 yılları arasında yaşamış olan ünlü yazar, iktisatçı ve eğitimcidir. Şevket Süreyya klasik Osmanlı eğitimin tamamladıktan sonra Balkan savaşları sırasında Turancılık ideolojisini benimsemiştir.[743] Bu düşüncesini I. Cihan Harbi yıllarında da sürdürmüştür. Bu du durumun oluşmasında şüphesiz İttihat Terakki Fırkasının 1912 sonrası benimsediği Türk milliyetçisi politikaların etkisi vardır. Şevket Süreyya o dönemi hakkında otobiyografisi olan *Suyu Arayan Adam* adlı eserinde şunları söylemektedir: *Vaktiyle mektep bizi, ilk hayata ateşli bir Turancı olarak atmıştı. Sonra Turan için ve Turan topraklarında çetin, mihnetti mücadele yılları yaşamıştım. Gerçi bu davanın, benim için şimdi ve bu ocağın onu ortaya koyduğu şekilde, artık bir çekiciliği yoktu. O şekilde Turancılık, bir fantezi, yahut bir ütopya idi. Realitelerin terazisine konulduğu zaman hiç bir sıklet arz etmiyordu. Bu neticeye ve hükme, yıllarca süren madde ve ruh mücadelelerinden ve bir sıra hayal kırıklıklarından sonra varmıştım.*[744] Sözlerinden de anlaşılacağı üzere I. Cihan Harbi yıllarından sonra Şevket Süreyya Turancılık düşüncesinden vazgeçmiştir. Bunun yerine yöneldiği düşünce ise Komünizm

[741] Ergün AYBARS, "Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya Gelişi, Öldürülüşüyle İlgili Görüşler ve Erzurum'dan Trabzon'a Gidişiyle İlgili Belgeler", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, C XIII, Ankara, 1979-1980, s. 89-90

[742] **T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları**, 1.Dönem, C: 9, 19. İn'ikad, 11 Nisan 1337, s. 31

[743] Eray YILMAZ, "*Şevket Süreyya Aydemir ve Milli Sol Yaklaşım*", Cumhuriyet Tarihi Arastirmalari Dergisi, 2012, C: 8, Sayı: 16, s. 94

[744] Şevket Süreyya AYDEMİR, *"Suyu Arayan Adam"* , Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 470

düşüncesidir. Komünizm'e yönelmesinin yanı sıra Şevket Süreyya hiçbir zaman milliyetçi düşüncelerini tam olarak terk etmemiştir. Şevket Süreyya'nın bu bakış açısı da Türkiye'de Milli Sol bir ekolü temsil etmesini sağlamıştır. Şevket Süreyya Aydemir'in milliyetçi bir sosyalizme yönelmesindeki diğer bir önemli etken de I. Cihan Harbi sonrası yıllardaki yaşantısıdır. I. Cihan Harbinden sonra Şevket Süreyya 1919 yılında Bakü'ye gitmiştir. Daha önceki bölümlerde detaylı bir şekilde anlatılan Doğu Halkları Kurultayına Şevket Süreyya delege olarak katılmıştır.[745] Bu kurultay'dan sonra da Mustafa Suphi'nin oluşturduğu Bakü merkezkli Türkiye Komünist Partisine katılmıştır.[746] 1921 yılında ise Moskova'ya giderek KUTV(Doğu Emekçiler Komünist Üniversitesi)'de eğitim hayatına başlamıştır.[747] Şevket Süreyya Aydemir'in Galiyevist düşüncelere sahip olmasındaki arka plan bu olayda yatmaktadır. Çünkü bilindiği üzere Sultan Galiyev, 1921 yılından itibaren KUTV'de profesörlük ve rektörlük görevlerini yürütmüştü. Galiyev'in bir öğrencisi olarak Şevket Süreyya'nın da Galiyevci tezlerden etkilenmiş olduğu çıkarımı yapılabilir. 1923 yılına kadar Sovyetlerde ikamet eden Şevket Süreyya bu tarihte Türkiye'ye dönmüştür. Türkiye'ye döndüğünde ise Şevket Süreyya, TKP'nin uzantısı olan Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nda yer almıştır.[748] Bu tarihlerde Şevket Süreyya Galiyevist bir çizgiden çok Enternasyonalist bir çizgi izlemiştir. Özellikle daha sonraları SSCB taraftarlığı yapacak olan Dr. Şefik Hüsnü Deymer ile birlikte Aydınlık dergisinde yazılar yazmıştır. Bu yazılarında Milli bir Sosyalizm'den ziyade beynelmilel bir tutum sergilemiştir.[749] 1925 yılında ise Komünizme dair faaliyetlerinden dolayı tutuklanmıştır.[750] Hapisten çıktıktan sonra ise Kemalizm düşüncesine yakın durmuştur. Kemalizm düşüncesine bağlı olduğu yıllarda, bu düşünceye ulusal sol bir karakter kazandırmaya çalışmıştır. Bu ideolojik yapılanma ise Şevket Süreyya Aydemir'in ünlü dergisi "*Kadro"* yu yayınlamasıyla başlar. Kadro dergisinde Şevket Süreyya'nın *Milli Kurtuluş Hareketleri* kavramına hayati bir önem atfettiği görünmektedir. Özellikle Galiyevci üslubun, Şevket Süreyya'nın *Kadrocu* düşüncesinde hakim olduğu açık bir şekilde gözlemlenebilir. Şevket Süreyya'nın 1932 yılında yazdığı *İnkılab ve Kadro* adlı eserinde buna örnek oluşturacak pek çok ifade

[745] Aydemir, a.g.e, s. 199
[746] Yılmaz, a.g.m, s. 94
[747] Fatih DEMİRCİ, *"Kadro Hareketi ve Kadrocular",* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 15, 2006 Ağustos, s. 36
[748] Yılmaz, a.g.m, s. 94
[749] Detaylı bilgi için bkz: Aydınlık: Fevkalade Amele Nüshaları (Olağanüstü İşçi Sayıları) , Katkı Yayınları, İstanbul, 1975
[750] Demirci, a.g.m, s. 37

vardır. Kapitalizm ve onun karşısında duran dünyayı açıklarken Marks'ın düşüncelerinden atıflar yapan Aydemir, Kapitalizm'in geliştiği süre içerisinde kendi tezatlarını oluşturduğunu söyler. İktisadi gelişmesinin etkisi olarak proletarya'yı oluşturan Kapitalizm, böylece "sınıf mücadelesi" tezatını oluşturmuştur.[751] Bu önerme bizzat Marks'ın eserlerinde ortaya attığı diyalektik düşüncedir. Tezatların oluşumu ve devletlerin çelişkiler ile değişmeye mecbur kalması Marksizm'in en önemli düşüncelerinden biridir. Lakin Şevket Süreyya'nın bu klasik Marksist düşünceye karşı çıktığı gözlemlenmektedir. Aydemir'e göre "Dünya Proleter Diktatörlüğü" yani beynelmilel komünizm gerçekleşme ihtimali çok düşük olan bir düşüncedir. Aydemir bu konuda açık bir şekilde şu ifadeleri kullanır:

"Cihandaki bütün tezatların münhasıran(özel olarak) sınıf mücadelesi bakımından yani sadece teknik üstündeki mülkiyet şeklini değiştirmek suretile halledilmesi için bizzat sınıf cidalinin(savaşının) cihanışumulleşmesi (evrenselleşmesi) ve bu mücadelenin cihanın her noktasında ayni şiddetle inkişaf etmesi lazımdır. Halbuki bu tezadın alemşumulleşmesine, içinde yaşanılan nizamın (kapitalizm) iktisat bünyesi manidir."[752]

Aydemir, sınıf savaşı kavramının kapitalizm tarafından gerçekleşmesi imkansız bir düşünce haline getirilmesine karşı ise emperyalizme ve kapitalizme karşı çıkacak toplumların milli kurtuluş mücadelesi içine girmeleri gerektiğini söylemektedir. Bu noktada Sultan Galiyev'in makalelerinde sık bir şekilde kullandığı "Metropol- Sömürge ve Yarı Sömürge" ikilemini Şevket Süreyya da sıkça kullanmaktadır. Aydemir'e göre kapitalizm'in sınıf kavramından sonra yarattığı en önemli ikinci tezat dünya'yı metropoller ve sömürgeler olarak ikiye ayırmasıdır. Bu ayrımla beraber ise milli kurtuluş mücadelelerinin kaçınılmaz gerekliliği tezatı ortaya çıkmıştır. Aydemir bu tezata birincisinden çok daha fazla önem vermektedir. Buna göre sınıf tezatı hammadde mücadelesi olarak müstemlekelerde ortaya çıktığında kurtuluş mücadelerine güç veren bir unsur olarak evrensel bir şekilde değil ama müstakil bir şekilde güç veren şey oldu. Yani Şevket Süreyya'nın ifadeleriyle *"proletarya'nın diktatörlük cehti, gerek iktisaden tabi ve geri memleketlerin kurtuluş mücadeleleri için emsalsiz bir itici kuvvet oldu"*.[753]*

[751] Şevket Süreyya AYDEMİR, *"İnkılab ve Kadro (İnkılabın İdeolojisi)"* , İstanbul Milliyet Matbaası, Ankara, 1932, s. 49
[752] Aydemir, a.g.e, s. 38
[753] Aydemir, a.g.e, s. 49-50
*Metnin tam hali için bkz: Ek 13

Dünya'daki kurtuluş mücadelelerine "sınıf savaşımı" üzerinden bakmanın yanlış olduğunu ifade eden Aydemir, sömürgelerde milli bir sermaye olmadığı için buralarda modern sosyalizmden bahsedilemeyeceğini söyler.[754]

Şevket Süreyya'da Galiyevizm'de görülen "milli kurtuluş hareketleri" nin önemine vurgu yapılmasının yanı sıra belli bir sınırda Avrupa karşıtlığı da vardır.Galiyevizm'in diğer bir düşünsel arkaplanı olan Avrupa karşıtlığı Şevket Süreyya'da da mevcuttur. Örneğin Şevket Süreyya, Türkiye'nin Batı toplumuna entegrasyonuna karşı çıkmakta ve Türkiye ile Avrupa'nın "mukkaderatının farklı olduğunu" ve Türkiye'nin Avrupa karşısında siyasi ve iktisadi olarak bağımsız müstakil bir devleti temsil ettiğini söylemektedir.[755] Şevket Süreyya'da da tıpkı Galiyev'deki gibi dünya bir mutlak bölünmüşlük içerisindedir. Dünya, metropol ve müstemleke olarak ayrılmıştır ve matbu devletler sisteminde Türkiye bağımsız bir devlet örneği teşkil etmiştir. Türk Devriminin Fransız Devrimine benzetilmesine ise, Şevket Süreyya tam anlamıyla karşıdır. Buna göre Türk Devrimi, Fransız Devriminin benzeri değil, tam zıttıdır. Çünkü Fransız Devrimi Doğu toplumları için müstemlekeliğin ve Doğu'nun esir edilişinin başlangıcından başka bir şey değildir. Türk Devrimi ise Fransız Devrimi'nin getirdiği şartlara karşı bir isyandır.[756]

Özet olarak Şevket Süreyya Türkiye'deki Galiyevizm temsilcileri içerisinde çok net bir şekilde söylenebilir. Milli kurtuluş hareketlerinin, beynelmilel komünizm karşısında önemli bir unsur olarak durması ve emperyalizme karşı ancak bu hareketlerin başarıya ulaşacak olarak gösterilmesi, metropol-sömürge ayrımı ve Batı karşıtlığı buna kanıt oluşturacak söylemlerdir.

Turancılık konusunda ise Şevket Süreyya, Marksizm düşüncesini benimsemekle birlikte Turancılık ve milliyetçilik düşüncesinden hiçbir zaman tam anlamıyla uzaklaşmış değildir. Örneğin otobiyografisinde yıllar sonra Türk ocağına yaptığı bir ziyareti şöyle anlatmaktadır: *"Ankara Türkocağınm çatışının altına ilk girdiğim gün, içimde birtakım genç ürpermeler duymaktan gene de kendimi alamadım"*[757]

Türkiye'de Galiyevci düşünceyi paylaşan başka bir isim olarak ise Atilla İlhan gösterilebilir. Atilla İlhan, Galiyev üzerine araştırma yapan herkesin önüne çıkan ve

[754] Aydemir, a.g.e, s. 52
[755] Aydemir, a.g.e, s. 24
[756] Aydemir, a.g.e, s. 89-90
[757] Aydemir, *Suyu Arayan Adam,* s. 470

Galiyevci düşünceye sahip olduğu konusunda mutabık kılınan bir isimdir. 1925-2005 yılları arasında yaşamış olan ünlü edebiyatçımız Atilla İlhan'ın siyasi düşüncesine kısaca değinecek olursak, denilebilir ki kendisi ulusalcı ve sosyalist bir kimliğe sahiptir.[758] Kemalizm düşüncesine sahip oduğı bilinen İlhan, yazılarının bir çoğunda Sultan Galiyev ve onun düşüncesini işlemiştir. Sultan Galiyev'e dair kapsamlı bilgisi olan İlhan, Galiyev'e dair ilginç iddialarda bulunmaktadır. Örneğin Galiyev ve Vahidov'un, Lenin ve Troçki'ye Kazan, Kırım ve Buhara hanlıklarını kapsayan büyük bir Turan Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasını kabul ettirdiğini, bu yüzden de Stalin'in Galiyev'e düşman olduğunu söylemektedir*.[759] Galiyevizm'in Türk'ün anti emperyalist tavrına "eldiven gibi uyan" bir düşünce olduğunu söyleyen İlhan, ayrıca Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Mustafa Kemal Atatürk ve Sultan Galiyev'in aynı çizgide durduğunu belirtir.[760] Kendisi Kemalist düşünceye bağlılığını bildirirken "tam bağımsızlık" ilkesinin tamamiyle korunması gerektiğine vurgu yapmış ve şu sözleri söylemiştir: *"Yarım yüzyıllık serüvenin sonunda, benim görebildiğim odur ki, ulusal Türk sosyalizminin 'tabanı' Müdafaa-i Hukuk Kemalizm'i olmak lazımdır: yani siyasette, iktisatta ve kültürde tam bağımsızlık!"*[761]

Irkçılık konusunda, *Kandaş* terimine karşı çıkan Atilla İlhan, 2. Dünya Savaşı yıllarında Türk milliyetçilerinin Nazi ırkçılığına kaydığını iddia etmiştir.[762] Nihal Atsız konusuna da değinen İlhan'ın Atsız'a karşı bir önyargısı olduğu anlaşılırken, 1940'lı yıllarda Atsız'ın kendisinin edebiyat hocası olmasından sonra bunun ortadan kalktığı görünmektedir. Atilla İlhan, Nihal Atsız hakkında *"namuslu ve dürüst bir adamdı"* ifadesini kullanması buna kanıttır.[763]

Gerçek anlamda "Milli Komünizm" ya da "Ulusal Sol" olarak adlandırabileceğimiz Atilla İlhan'ın siyasal düşüncesi Galiyevizm ve Kemalizm'in bir sentezidir. Nitekim İlhan buna bir sentez olarak bakmaz çünkü Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünsel hayatında Sultan Galiyev ile aynı şeyleri paylaştığını söyler. Örneğin olarak

[758] Demirhan Fahri ERDEM, *"Atilla İlhan'ın Düşüncesinde Avrasya"* , 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı: 16, Nisan 2010, s. 50

*Atilla İlhan burada büyük ihtimalle 1918'de kurulması planlana Tatar-Başkır Devletini kastetmektedir. Tataristan ve Başkırya bölgelerini birleştirmekle birlikte bu devlet, Buhara ve Kırım'ı kapsayacak olan bir "Turan Devleti" değildir. Galiyev, Lenin'i Tatar-Başkır Devlet'i konusunda ikna etmiştir. Troçki veya Lenin'le Turan Devleti hakkında yaptığı bir konuşma araştırmamızda bulunamamıştır.

[759] Atilla İLHAN, *"Cumhuriyet Söyleşileri 1: Bir Sap Kırmızı Karanfil",* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 78

[760] İlhan, a.g.e, s. 79

[761] İlhan, a.g.e, s. 100

[762] İlhan, a.g.e, s. 79

[763] İlhan, a.g.e, s. 80

adlandırabileceğimiz Atilla İlhan'ın siyasal düşüncesi Galiyevizm ve Kemalizm'in bir sentezidir. Nitekim İlhan buna bir sentez olarak bakmaz çünkü Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünsel hayatında Sultan Galiyev ile aynı şeyleri paylaştığını söyler. Örneğin *Hangi Atatürk?* Adlı eserinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün Sultan Galiyev'in en önemli kavramı olan *"Mazlum milletler, proleter milletlerdir"* anlayışını 1933 yılında dahi paylaştığını söyler.[764] Bu eserinde Galiyev'e uzunca yer veren İlhan, Atatürk ve Galiyev hakkında daha önceden bilinmeyen bilgiler vermektedir.* Mustafa Kemal Atatürk'ün, Sultan Galiyev'den, onun eylem ve fikirlerinden haberdar olduğunu iddia eden Atilla İlhan,[765] Atatürk ve Galiyev'in fikirlerinin aynı zaman dilimi içerisinde paralellik gösterdiğini, bu fikirlerin Atatürk'e Mustafa Suphi ve Türk Bolşevikleri tarafından aktarılmış olabileceğini iddia etmektedir.[766] Bu fikir benzerlikleri olarak ise hem Atatürk'ün hem de Galiyev'in "sınıf savaşı" fikrini savunmaması veya ikinci plana atması, mazlum milletler uğrunda mücadele etme ve mazlum milletlerin proleter milletler olduğu fikri ve Batı'ya karşı temkinli tutumları ve emperyalizme karşı mücadeleyi örnek vermektedir. [767] Atatürk ve Galiyev arasındaki düşünce ortaklığına kanıt olarak da Mustafa Kemal Atatürk'ün o dönem Türkiye'de Galiyevciliğe yakın olan Şevket Süreyya ve Kadro Hareketine verdiği desteği gösterir.[768]

Atilla İlhan'ın düşüncelerinde Galiyevizm'le ortak olmayan nokta Turan düşüncesindedir. Sultan Galiyev Turan'ı Tarihsel materyalizm içerisinde gerçekleştirilebilecek bir düşünce olarak görürken, Atilla İlhan Turan'ı bir *hayal* olarak nitelendirmiştir. Hatta daha da sert eleştiriler getirerek Mustafa Kemal Atatürk'ün ulusal ve üniter devleti kurmasıyla birlikte Pan İslamizm ve Pan Turanizm düşüncelerini birer "*apandistmiş"* gibi kesip attığını söyler. Galiyev konusunda ise, "Turan hayaline" Sultan Galiyev'in de kapıldığını belirtir. [769]

Batı'ya karşı ise Atilla İlhan oldukça temkinlidir. Özellikle liberalizm ve kapitalizm kavramlarını eleştiren İlhan, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan liberalizm'in Dünya'daki 5 büyük kapitalist ülke (ABD, Japonya, İngiltere, Fransa, Almanya) 'den birinin

[764] Atilla İlhan, *"Hangi Atatürk?"* , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 295-296
*Tabii olarak bu bilgiler daha derin bir araştırmaya ve tartışmaya açıktır.
[765] İlhan, a.g.e, s. 307
[766] İlhan, a.g.e, s. 315
[767] İlhan, a.g.e, s. 311-317
[768] İlhan, *Cumhuriyet Söyleşileri 1: Bir Sap Kırmızı Karanfil, s.79*
[769] İlhan, *a.g.e,* s. 77

mandasına ve himayesine girmek olarak açıklamıştır.[770] Liberalizm'in en üst noktası olarak nitelendirdiği ABD'de ise "vahşi bir liberalizm" in olduğundan bahseder. ABD Liberalizm'ini İlhan şu sözlerle açıklar: "*Amerika devletçiliğe de karşıydı. Niye? Çünkü o, liberalizmin zirvesidir. Kendine en kötü liberalizmi uygular, yâni vahşi liberalizm kurar. Bir çeşit sosyal Darwinizm vardır orada. Kim güçlüyse ötekini ezer, öldürür, yer. Aynen tabiatta olduğu gibi... Çünkü tabiat faşisttir."*[771]

Görüldüğü üzere Atilla İlhan da yakın tarihte Galiyevist düşünceye sahip kişiler arasında sayılabilecek kişilerdendir. Bu noktada şu söylenebilir: Türkiye'de açıkça bir Türk Galiyevizm'i fikri oluşmasa dahi kişiler üzerinden temsilini ve politik açıdan hem Türk Sol'unda hem de Türk Sağ'ında tartışılan kimi zaman bu düşüncelerle paralel konuma ulaşan bir fikir akımı haline gelmiştir.

.

[770] İlhan, a.g.e, s. 39
[771] İlhan, *Hangi Atatürk,* s. 377

Sonuç

Çalışmanın 4 bölümünü de bitirirken nihai olarak bir sonuca varmış bulunmaktayız. Bu çalışma iki temel düşünceyi tarihsel gidişatı içinde ele almıştır. Bu iki temel düşünce Türkçülük-Turancılık ve Galiyevizm düşüncesidir. Bu iki düşünceyi de ele alırken mevcut temel bir doktrin elimizde bulunmamaktadır. Hem Galiyevizm hem de Türkçü-Turancılık bu düşünceye bağlı kişilerin kaleme almış olduğu makaleler ve bu makalelerde ortaya koydukları düşüncelerden bir araya gelmiştir. Bu ana dek saymış olduğumuz bu iki temel düşüncenin bir karşılaştırmasını yaparsak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Siyasi olarak Galiyevizm, Komünizm idealine bağlı olmakla birlikte Turancı bir düşüncedir. Sol Turancılık olarak adlandırabileceğimiz Galiyevizm, 3 kademeli bir metodik usul ile komünizm pratiği sunar. Fakat Galiyevizm düşüncesinin özüne baktığımız vakit, Komünizm çok uzak ve hatta hiç gerçekleşmeyecek bir ideali temsil etmektedir. Galiyevizm'in metodiğinde ön plana çıkan nokta Turan Federatif Sosyalist Cumhuriyetinin kuruluşu ve liderlik edeceği bir 3. Blok olarak Sömürgeler Enternasyonali'dir. Uluslararası siyasi pozisyon olarak Doğu ve Batı bloklarından bağımsız bir 3. Blok'ta yer almayı ön görür. Türkçü-Turancı düşünce ise bilindiği üzere bütün Türkler'in tek bir ülkede birleştirilmesini, bütün metot ve pratiklerinin üstünde tek ve en büyük hedef sayar. Turancılık konusunda bir metot ortaya koyan tek kişi Ziya Gökalp'tir. O da Milli devletin teşekkülü, kültürel olarak en yakın ülkelerle birleşme ve sonunda da tüm Türk devletlerinin birleşmesi metodunu izler. Ayrıca Türkçü-Turancı düşünce kesin bir şekilde Komünizm karşıtıdır. Hüseyin Nihal Atsız, Komünizm'i ithal bir düşünce olarak saymaktadır. Türkçüler, Komünizm düşüncesine beynelmilellik ilkesi yüzünden çok sert bir şekilde muhalefet eder ve karşı çıkarlar. Galiyevizm ile ortak noktalarından biri millet gerçeğidir. Sultan Galiyev, bir Komünist düşünür olmasına karşın Millet gerçeğini Komünizm düşüncesine adapte etmiş bir kimsedir. Milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ilkesine sıkı bir şekilde bağlıdır. Marx'ın önerdiği şekilde bir vatansızlık politikasını reddeder. Rus Şovenizmi karşıtı olduğu için Türk milletini savunan ve muhafaza etmeye çalışan bir siyasi pozisyonu vardır. Nitekim teşkil etmek istediği Turan Devleti Projesi de Türkistan ve Sibirya Türklerini içine alan etnik bir devlet projesidir. Türkçü-Turancı düşüncenin uluslararası siyasi pozisyonuna bakacak olursak, genel manada Türkçülerin tamamı Doğu ve Batı bloklarından bağımsız bir Türk Devleti kurmayı önermektedirler. Çünkü Türkçüler, Türk devletinin kendi amilleriyle yükselmesi ve büyümesine taraftardırlar. Siyasi sınırların müdafaası

ve tam bağımsızlık en temel esastır. Galiyev'in ise bu noktada kendi Turan projesi için Komünizm düşüncesini kullandığını görmekteyiz. Galiyev, SSCB'nin varlığını Turan devleti ve Türk milleti adına geçici bir zorunluluk olarak görmekteydi ve bu noktada SSCB'nin varlığını savunmaktaydı. Türkçüler ise daha idealisttirler; Kemalizm tarafından "maceraperestlik" denen tutum bu noktada ortaya çıkmaktadır. Türkçüler mevcut idealin(Turan) üzerinde engel teşkil edecek her türlü yapılanmaya karşı oldukları için karşısında durabilecek devletin gücü veya pozisyonu dikkate alınmaksızın ona karşı bir siyasi pozisyon alabilirler. Doğu ve Batı ikileminde eğer bir aitlik ortaya koyacaksak, Türkçü Turancılar Batı, Galiyevizm Doğu taraftarıdır. Çünkü Türkçü-Turancılar ilmi gelişmişliğin Batı uygarlığında olduğunu kabul etmekteydi. Bu yüzden de Ziya Gökalp gibi Türkçü yazarlar Batı'nın kısmen de olsa takip edilebileceğini söylemişlerdir. Galiyev ise tam anlamıyla bir Batı karşıtıdır ve gelişmişliğin Sosyal Devrim olan Komünist Devrimle Doğu'nun elinde bulunduğuna inanır. Bu iki düşüncenin ortak yönlerinden biri de Emperyalizm karşıtlığıdır. Her iki düşünce de kati suretle her türlü emperyalist harekete karşı bir siyasi pozisyonda dururlar.

Türkçülük-Turancılık şoven, irredantist, patriyotik ve kısmen rasist'tir(Atsız tabanında) Galiyevizm ise irredantist, patriyorik ve sosyalisttir.

Coğrafi olarak ise, Galiyevizm Turan Coğrafyası ve Turan Devletinin sınırlarını şu şekilde belirlemiştir. Tataristan'ı, Başkırya'yı, Kazakistan'ı, Kırgızistan'ı, Özbekistan'ı, Türkmenistan'ı ve Tacikistan'ı içine alan(Azerbaycan ve Çuvaşistan'ın da içine alınabileceği) %75'i Türk ırkından müteakip, nüfusu 30 Milyonu geçen bir devlet. Anlaşılacağı üzere Galiyev Türkistan ve Sibirya Türklerinden müteakip bir Turan devleti projesine sahipti. Turan Devlet'inin içine Türkiye'yi dahil etmemiştir. Çünkü Türkiye'nin kendi iç dinamikleri ile bir devrim gerçekleştirmesini beklemekteydi.

Türkçülük Turancılık ise genel manasıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu Azerbaycan, Kuzey İran, Türkistan Türk Devletleri ve Sibirya Türklerini içine alan büyük bir Turan tahayyülü yapar.

İçtimai açıdan Galiyevizm tüm toplumun sosyalistleştirilmesini ön görür. Sultan Galiyev Pan Türkizm adına Türk Topluluğunu, özellikle Türk-Tatar toplumu olarak niteler. Kültürel olarak Tatar ve Başkırların birbirlerine yakın oldukları için birleşmelerini ve tek bir devlet çatısı altında yaşamalarını savunur. Bu süreçten sonra Tatar Toplumu, Türkistan'daki Türk Toplumu ile birleşecek, son raddede Kuzey Sibirya

ve Çuvaş Türkleri aynı çatı altında yaşayacaklardı. Yani Galiyevizm'e baktığımız zaman kültürel açıdan kademeli bir içtimai hayat öngörür. Türk-Tatar toplumu içerisinde kültürel olarak yakın olan milletleri birbirine bağlamayı, Sosyalist içtimai hayat düzeninde Pan Türk bir devlet kurmayı amaçlar. Zeki Velidi Togan da Sultan Galiyev ile benzer görüşlere sahiptir. O da Uluğ Türkistan projesini kademelere bölmüştür. Irk birliğinin önemli olmasına karşın toplum içerisinde ahenk için öncelikle birbirlerine kültürel olarak yakın olan toplulukları birleştirmeyi öngörür. Ziya Gökalp ise özellikle Türk Toplumu için İslam dininin önemini vurgular. Türk-Müslüman ve İslam üçlemesinin birbirlerinden asla ayrılamayan ve bir bütün teşkil ettiğini söyleyen Gökalp, Türklerin kendi soydaşlarıyla birleşmesinin yanı sıra İslam Medeniyeti içerisinde diğer Müslüman kavimlerle birleşmesini ve yaşamasını öngörür. Fakat Galiyev'de gözlemlenen Sosyalist içtimai düzen, Gökalp ve Togan'da yoktur.

Dini olarak Galiyevizm, İslam'ın devrimci bir din olduğunu kabul etmekte ve Batı Kapitalizmine karşı önemli bir unsur olarak görmektedir. Bununla birlikte Sultan Galiyev şahsi olarak Ateizm(Tanrısızlık)'e inanan bir kimsedir. Galiyev'in devlet tasavvurunda Laik bir sistem öngörülebilir. Türkiye Türkçü-Turancı düşüncesinde de İslam'a büyük önem atfedilmekle birlikte seküler(laik) bir devlet tasavvuru vardır. Nitekim Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Zeki Velidi Togan ve Nihal Atsız gibi isimlerin tamamı Kemalist düşüncenin Türkiye'de gerçekleştirdiği seküler sisteme bağlı ve taraftardırlar. Ziya Gökalp, Turancılık düşüncesine "Türk-İslam Medeniyet Birliği" düşüncesini empoze ettiği için Turancı düşünceler içerisinde en önemli İslam vurgusu Ziya Gökalp'te mevcuttur.

Böylece bu iki temel akımın eş zamanlı işleyişini açıkladıktan sonra, görüldüğü üzere beklenmedik benzerlikleri ortaya çıkmaktadır. Lakin pek tabii olarak farklılıkları da mevcuttur. Fakat şu nokta unutulmamalıdır ki tarihi süreç içerisinde hiçbir siyasal düşünce bir anda var olmamışlardır. Bu düşünceler kümülatif bir şekilde ilerleyerek onun kurucuları ve takipçileri etrafında şekillenmiştir. Ele aldığımız bu iki düşüncenin temel noktası milliyetçilik fenomenine bağlı oluşlarıdır. Turancılık bilimsel ve kültürel bir geçmişte milliyetçiliği siyasal bir forma dönüştürürken, Galiyevizm ise Batı kaynaklı bir düşünce olan Komünizm'e milliyetçilik fenomenini empoze etmiştir. Türkçülük-Turancılık siyasal olarak I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkarken buna paralel olarak Türk-Tatar Devrimcisi Sultan Galiyev kendi düşünceleri ekseninde Sovyetler'in inşası ve Türk-Tatar toplumunun özerkliği için mücadele vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber ise Türkçülük ve Turancılık siyasal ve kavramsal bir ayrışmaya gitmiş; Fakat varlığını somut bir şekilde sürdürmüştür. Galiyevizm ise Sultan Galiyev'e bağlı olarak bu dönemle birlikte siyasal olarak Türkiye'de ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Mustafa Suphi'nin TKP'yi kurması ve Galiyevist düşünceyi Türkiye'ye kabul ettirme çabası bunun bir göstergesi olmuştur. Lakin Türkiye ve Galiyevizm arasındaki bu ilişki Mustafa Suphi'nin öldürülmesiyle kısa bir dönemi muhteva etmiş ve bu dönemden sonra etkili olmamıştır. Sultan Galiyev'in Turancı düşüncesinin Stalinizm'e bir reaksiyon olarak açık bir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte Galiyevizm düşüncesi hem komünist cenahta hem de milliyetçi cenahta tartışılır bir düşünce haline gelmiştir. Çünkü Galiyevizm, 1923-24 yıllarında şekilleneceği üzere bir Sol Turancı düşünce olarak zuhur etmiştir. Komünist tezlerin Batı odaklı dogmatizmine mutlak suretle karşı olan Sultan Galiyev, Dogmatizm ve Stalinizm'e ölümüne kadar muhalefet etmiş ve Türk-Tatar toplumunun birliğini ve sosyalist inşasını savunmuştur. Ölümünden sonra uzun bir süre Sultan Galiyev'in düşünceleri yasaklı bir konuma konulmuş, SSCB'nin son dönemlerinde tekrar dile getirilmiş ve SSCB nezdinde Sultan Galiyev'den özür dilenmiştir. Sultan Galiyev, Alexandre Bennigsen tarafından *"Üçüncü Dünya Devriminin Babası"* olarak nitelendirilmiştir. Gerçekten onun Doğu odaklı sosyalist düşüncesi Soğuk savaş olarak nitelendirilen dönemde 3. Dünya ülkelerine ilham kaynağı olmuş ve SSCB veya Amerika Birleşik Devletleri Bloğunda yer almak istemeyen devletler kendi Sosyalist-Bağımsız inşalarını tamamlamışlardır. Türkiye'de Türkçü-Turancı düşünce ise politik zeminde günümüze kadar kuvvetlenerek ve siyasal olarak daha örgütlü bir biçimde ortaya çıkmıştır. Kemalizm düşüncesi, Batı odaklı bir düşünce olarak temel felsefesini oluştursa da, kuruluş yıllarında Türkçü bir politika izlemiştir. Fakat bu noktada kavramsal olarak Millet kelimesi yerine daha sık olarak *Nation* kelimesini karşılayan "Ulus" kelimesini kullanmıştır. Daha sonra Ulusçuluk olarak anılacak Kemalizm'in Milliyetçilik anlayışı zaman içerisinde Türkçü anlamından sıyrılıp daha Sol tandanslı bir anlayışa ulaşmıştır.

EKLER

Ek 1: 1789 yılında ilan edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

Ek 2: Frederick Max Müller'in hazırlamış olduğu dil aileleri sınıflandırma tablosu

The Languages of Asia and Europe arranged according to their Grammatical Principles.

	LIVING LANGUAGES.
POLITICAL STAGE.	Concentration of *Chinese*.
NOMADIC STAGE.	Concentration of the *Tungusic*. —Concentration of the *Mongolic*. —Concentration of the *Turkic*. —Concentration of the *Finnic*. (Scattered languages: Bask, Samoïedic, Caucasic.) Concentration of the *Taïc*. —Concentration of the *Malaïc* —Concentration of the *Bhotiya* (Gangetic and Lohitic). —Concentration of the *Tamulic*. Northern Branch. Southern Branch. A G G L U T I N A T I O N.
FAMILY STAGE.	J U X T A P O S I T I O N.
ANTE-DILUVIAN.	R O O T S.
POLITICAL STAGE.	National idiom of *Africa*, N.W. " " *Egypt*. " " *Babylon*. —National idiom of *Arabia*. —" " *Aram*. —" " *Palestine*. National idiom of the *Indic* branch. *Iranic* " *Celtic* " *Italic* " *Hellenic* " *Windic* " *Teutonic* " Semitic Nucleus. Arian Nucleus. AMALGAMATION.

Ek 3: II. Meşrutiyet dönemine ait 2 Fransızca kartpostal. Birincisinde sol üst köşede Enver Paşa'nın resmi bulunurken *"Vive La Patrie, Vive La Nation, Vive La Liberte(Yaşasın Vatan, Yaşasın Ulus, Yaşasın Özgürlük)* ifadeleri yer almaktadır. İkinci kartpostalda ise Enver Paşa'nın portresinin altında *Le heros de la Liberte(Hürriyet Kahramanı)* ifadesi yer almaktadır.

Ek 4: Hüseyin Nihal Atsızın çıkarmış olduğu Atsız Mecmua dergisinin 7. Sayısının kapağı.

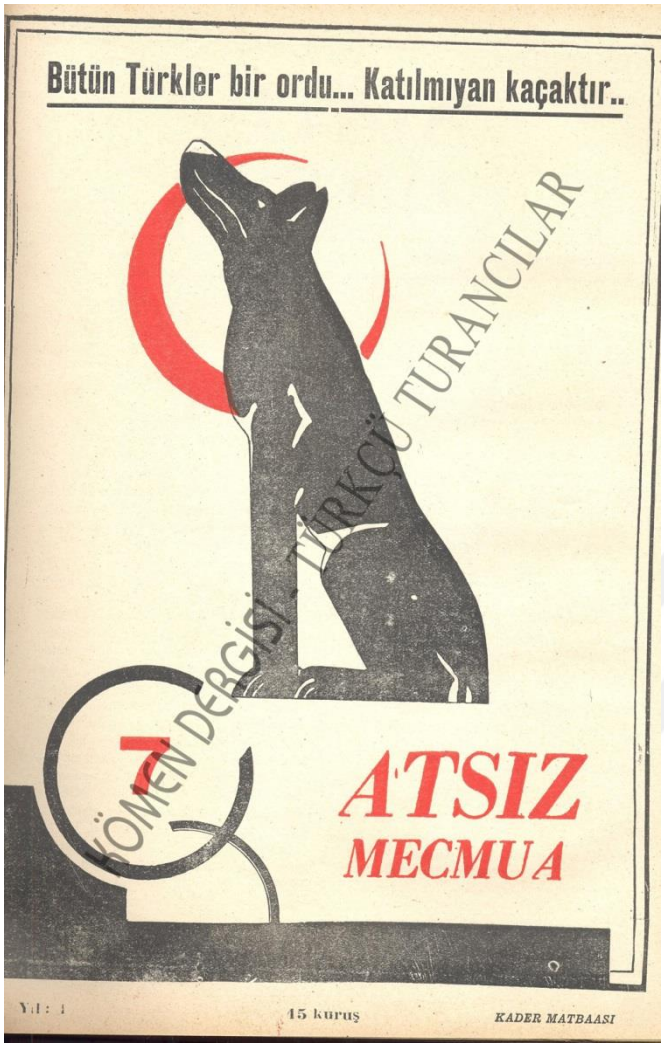

Ek 5: Cevat Rıfat Atilhan'ın çıkarmış olduğu Milli Inkıkap dergisinin 6. Sayısı(Sağ), Nazi Partisi'nin yayın organlarından biri olan Der Strümer'in sayısı(Sol)

Der Stürmer

Deutsches Wochenblatt zum Kampfe um die Wahrheit

Hans Bernstein

Der Rassenschänder von Chemnitz

Totenklage

Die Juden sind unser Unglück!

Sayı: 6 CEVAT RİFAT 1 Temmuz 1934

MİLLÎ İNKILÂP

TAŞKIN MİLLİYETÇİ SİYASİ MECMUA

Yahudi, asırlardanberi beşeriyeti âlûm'havasile uyutarak inci dizginlerle felâkete sürüklüyor. Irk ve milliyet aşkı, bu tehlikeye karşı en emin tahaffuz çaresidir.

Ek6: Sol Turancılık, Galiyevizm ve Milli Komünizm düşüncesinin kurucusu Mirsaid Sultan Galiyev

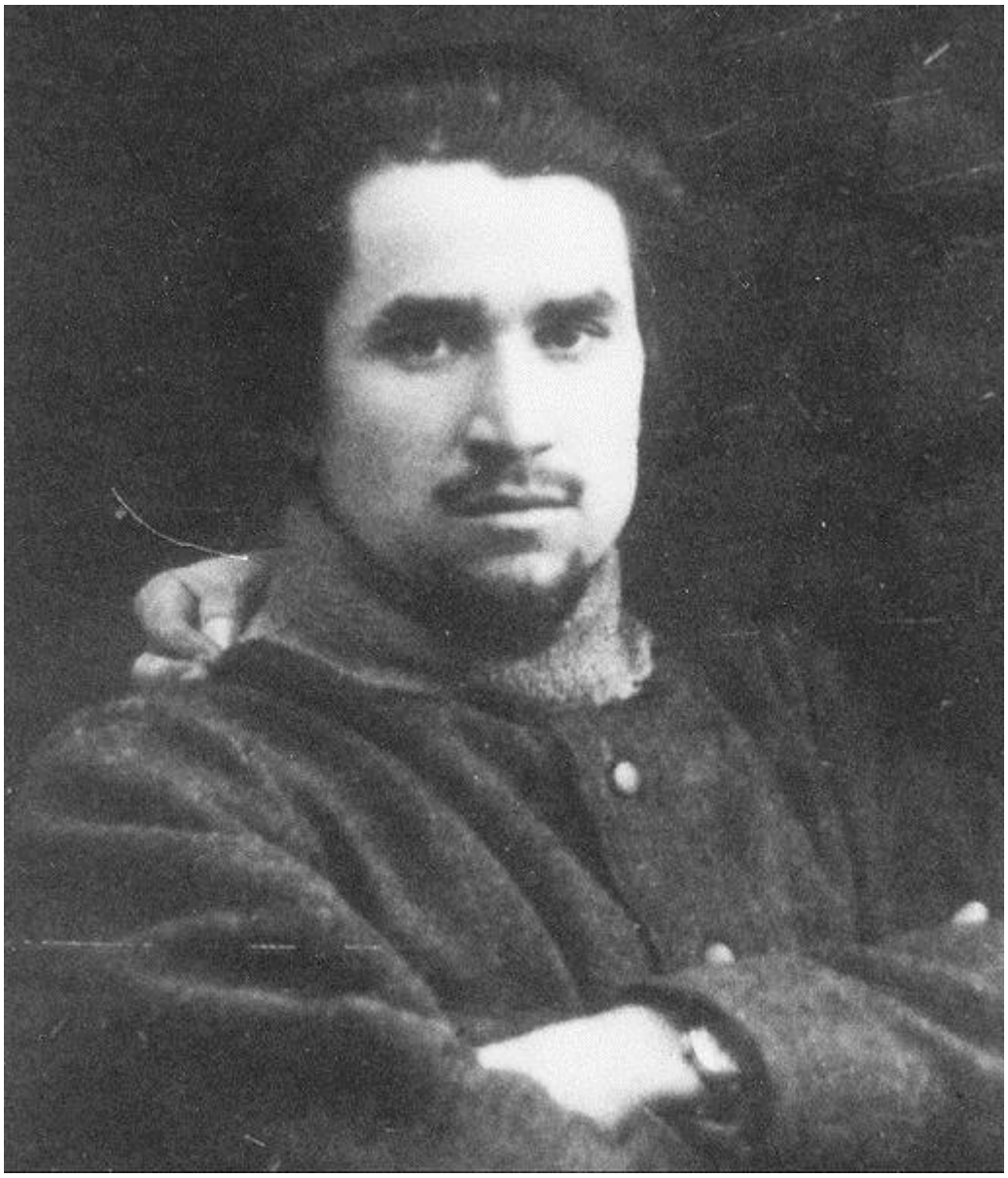

Ek 7: “на страже родины (Na Straje Radini)” Gazetesi, 9 Kasım 1941 tarihli sayısı ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Josef Stalin

ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

НА СТРАЖЕ РОДИНЫ

ЕЖЕДНЕВНАЯ КРАСНОАРМЕЙСКАЯ ГАЗЕТА ЛЕНИНГРАДСКОГО ФРОНТА

№ 284 (5966) | ВОСКРЕСЕНЬЕ, 9 ноября 1941 г. | XXII год издания

Отныне наша задача, задача народов СССР, задача бойцов, командиров и политработников нашей армии и нашего флота будет состоять в том, чтобы истребить всех немцев до единого, пробравшихся на территорию нашей Родины в качестве ее оккупантов.

(И. СТАЛИН).

Речь Председателя Государственного Комитета Обороны и Народного Комиссара Обороны товарища И. В. СТАЛИНА на Красной площади в день XXIV годовщины Великой Октябрьской Социалистической революции

ПАРАД ВОЙСК НА КРАСНОЙ ПЛОЩАДИ

В параде принимало участие 200 танков

Обмен письмами между Президентом США г. Рузвельтом и Председателем Совнаркома СССР тов. Сталиным

Ответ тов. Сталина на письмо Президента Рузвельта

Послание Президента США Рузвельта тов. Калинину

Ответ тов. М. И. Калинина на послание г-на Рузвельта

Приветствие Идена на имя товарища Молотова

Ответ товарища В. М. Молотова на приветствие г-на Идена

Ek 8: 1977 Sovyetler Birliği Ulusal Marşı'nın ilk dörtlüğü ve 1944 Ulusal Marşı'nın 3. Dörtlüğü. Görüldüğü üzere dörtlüklerdeki "Büyük Rus" ve "Kremlin" ifadeleri Rus milliyetçiliğinin SSCB'deki varlığına birer örnek oluşturmaktadır.

Союз нерушимый республик свободных

Сплотила навеки Великая Русь!

Да здравствует созданный волей народов

Единый, могучий Советский Союз!

Hür cumhuriyetlerin yıkılmaz birliği,

Büyük Rus seni topladı!

Mücadele ile kuruldu halkların iradesiyle

Birleşik ve güçlü Sovyetler Birliği.

Страну от Кремля создала на земле ты

Могучую Родину вольных людей.

Стоит как утёс государство Советов,

Рожденное силой и правдой твоей

Topraklarımızda bir vatan yarattın Kremlin'den
Özgür insanların güçlü vatanı
Sovyet devletimiz kaya gibi duruyor
Senin kudretin ve hakikatin ile doğan

Ek 9:Sultan Galiyev'in neredeyse makalelerinin tamamını yazdığı "Zhizn' Natsional'nostei (Ulusların Hayatı)" Gazetesi

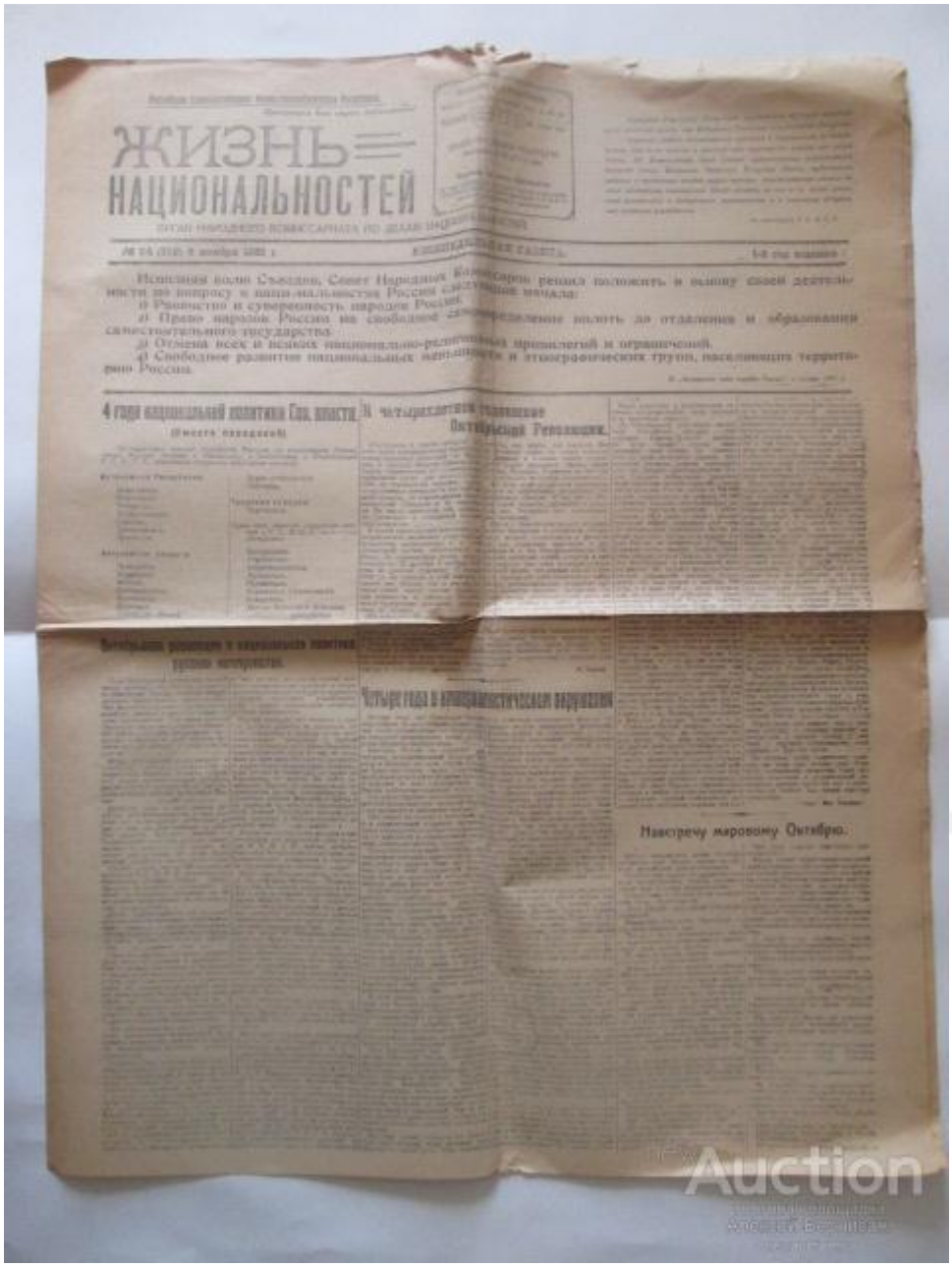

Ek 10: *Sultan Galiyev, Bütün Eserler, Sayfa: 655-672*

Asya ve Avrupa Türk Halklarının Sosyo-Politik, Ekonomik ve Kültürel Gelişme Temelleri Üzerine Tezler

1.Yöntem

Öncellikle yaşadığımız çağda, Asya ve Avrupa Türk halklarının sosyo-politik, ekonomik ve kültürel gelişmelerini belirleyebilecek eksenlerin bir temellendirmesini yapabilmek için, kısaca da olsa, ele alınan soruna ilişkin yargılarımızın yöntemi üzerinde durmamız gerekiyor.

Bir bulanıklık ve karşılıklı anlaşmazlık olmaması için, başlangıçta şahsen bu soruna, genel olarak başka sorunlara olduğu gibi, materyalist bir dünya görüşü ve materyalist felsefe bakış açısıyla yaklaştığımızı söylemeliyiz. Ayrıca bu devrimci felsefi okulların çeşitli akımları arasında onun en radikal dalı, yani tarihsel ve diyalektik materyalizm üzerinde duracağız. Materyalist felsefenin bu dalının, insan toplumunun sosyal yaşamının çeşitli olgularının en inandırıcı ve bilimsel olarak temelli bir sistemli kavranışı olduğuna inanıyoruz; çünkü onun yardımıyla bunların nedenlerinin en doğru ve ayrıntılı çözümlemesini yapabilir ve sonuçlarını öngörebiliriz.

Ama buna rağmen öncellikle, diyalektik, daha doğrusu Enerjetik materyalizm okuluna bağlılığımızın, bu okulun Batı Avrupacı tek yönlü yorumlayıcılarının (Yani Marksistler ya da komünistler denenler) bir örneği ve onların bu okula ait ya da onun bir ürünü saydıkları şeylerin körce bir kopyası olarak yorumlanmamalıdır.

Aşağıdaki nedenlerle bu konuda farklı davranıyoruz:

1. Materyalist felsefenin Batı Avrupa bilimsel düşüncesinin özel bir "mirası" olduğunu kabul etmiyoruz, çünkü bu felsefe tipi, şu ya da bu biçimde, ünlü bir düşünce sistemi olarak, Avrupalı olmayan başka halklarda(İranlılar, Araplar, Çinliler, Türkler, Moğollar, vb.) çağdaş Avrupa kültüründe ortaya çıkmasından önce de ortaya çıkmıştı.

2. İçimizden çoğu Rusya'da devrimin başlangıcına dek enerjetik materyalist dünya görüşüne nüfuz etmişti, bu yüzden bu dünya görüşü bizde yapay ve dışarıdan alınma olarak değil, doğal olarak, önünde bizi çevreleyen, üzerimizde baskı oluşturan Rus

milliyetçiliğinin ve Rus devletinin ağır ekonomik, politik ve kültürel koşullarından doğdu.

3. Tarihsel materyalizm yandaşlarına yakın durmamız bizim onlar tarafından dile getirilebilecek, çağdaş Rus ya da genel olarak Avrupalı tekelciler tarafından diyalektik materyalizm fikrine karşı getirilen şeyleri kutsal, tartışmasız ve yıkılmaz saymamızı gerektirmez. Herkes kendini materyalist, Marksist, komünist ya da bu sıralar Rusya'da moda olduğu gibi Leninist ilan edebilir, bunu gücü ve olanağı yettiği sürece bütün dünyaya haykırabilir, bu konuda yüzlerce, binlerce cilt yazabilir, ama bu sırada eylemleri bir yana, yargı ve çıkarımlarında en küçük dozda tarihsel materyalizm ya da komünizm bulunmayacaktır, bir parça gerçek devrimcilik olmayacaktır. Ve bu yüzden onların önüne hiçbir engel çıkarmıyoruz, hatta bütün beklentilere karşın, onlarla diyalektik materyalizm fikirlerinin tekelinin hakları için tartışmaya cesaret ediyoruz.

Yani, sözgelimi, insanlığın sosyal yaşamının yeniden yapılanmasına ilişkin temel sorunlarda, birincisi milli sömürge sorunu olan, ikincisi komünizmin, yani sınıfların olmayacağı, insanın insan tarafından sömürüsünün olmayacağı sosyal düzenin gerçekleştirilmesi sorunu olan temel sorunlarda, Rus ve onlarla birlikte Batı Avrupa komünistleri günümüzde çok ağır yanlışlara düşüyorlar; insanlığın anarşi ve kargaşadan kurtulmasını değil, onun korkunç bir şekişde mahvolmasına, yıkılmasına yol açacak yanlışlara. Onları (Her zaman ve her şeyde olmasa da), Avrupa Emperyalizmi tarafından beslenen yıkıcı Avrupa Kapitalizmini eleştirerek yerden yere vurduklarında kabul ediyoruz; çağdaş Avrupa kültürünün gericiliğinden ve onunla mücadele etmek gerektiğinden bahsettiklerinde onları kabul ediyoruz… Ama, onların, bütün bunlardan çıkardıkları sonuçlarla ilgili önerdikleri reçeteleri kesinlikle kabul etmiyoruz. Dünya üzerinde tek bir Avrupa toplumu sınıfının (Burjuvazi) diktatörlüğünün onun karşı kutbunun (Proletarya) diktatörlüğü ile yer değiştirmesini içeren bu reçete insanlığın ezilen kısmının sosyal yaşamında büyük bir değişime yol açmayacaktır. Her koşulda, eğer herhangi bir değişim olacak olursa, iyiye değil kötüye doğru olacaktır. Bu ancak (Amerika'yı da içeren) kapitalist Avrupa'nın dünyanın geri kalanı üzerinde ortak Avrupa ölçeğinde birleşmiş merkezi diktatörlüğünün daha az güçlü ve daha az örgütlü bir diktatörlükle yer değiştirmesinden başka bir şey olmaz. Buna karşıt olarak bir başka varsayım öne sürebiliriz: insanlığın sosyal yeniden yapılanmasına yönelik maddi ön koşullar sadece sömürge ve yarı sömürgelerin metropoller üzerindeki diktatörlüğüyle sağlanabilir, çünkü ancak bu yolla yerkürenin Batı emperyalizminin zincirlerine

yakalanmış üretici güçlerinin kurtuluşunun ve özgürlüğünün gerçek güvencesi sağlanabilir.

Bu yöntem bilimsel temellerden yola çıkarak, belli bir soru sistemi ortaya koyuyoruz. Bu sorulara yanıt verebilmek başlıca hedefimizin gerçek bir güvencesi olacaktır. Bu soruları şu temalarla ilgili sorular sayıyoruz:

1. Günümüz Türk dünyası çağdaş ekonomi ve politika dünyasında sosyal-üretici bir organizma olarak neyi temsil etmektedir?

2. Türk halklarının(Genel olarak bütününün ve dallarının) normal ekonomik, politik ve kültürel gelişimi için(iç ve dış) hangi koşullar yetersizdir?

3. Bu koşullar hangi yollarla sağlanabilir, evrimci gelişme yoluyla mı yoksa devrimci sıçramalar yoluyla mı?

4. Şu ya da bu yönde çalışmanın somut yöntemleri:

a. Starteji ve taktik

b. Örgütlenme biçimleri.

II. Çağdaş Dünya Ekonomi ve Politika Sistemi İçerisinde Üretici-Sosyal Bir Organizma Olarak Türk Dünyası

Çağdaş Türk Dünyasının günümüz ululslararası ekonomi ve politika sistemi içindeki yeri ve rolü sorunu, bize göre, Asya ve Avrupa Türk halklarının sosyo-politik, ekonomik ve kültürel gelişme temelleri şeklindeki başlıca sorunumuzun doğru çözümü için ele almamız gereken, temel sorundur.

Mevcut uluslararası sosyal-hukuki ilişkiler sistemi içinde nerede durduğumuzu ve bu ilişkilerin ne getirdiğini ayrıntısıyla bilmezsek, nasıl durmamız gerektiğini ve neye dönüşmemiz gerektiğini de bilemeyiz.

Bu sorunun çözümlenmesine ancak ikinci kısmında, yani çağdaş uluslararası sosyal-hukuki ilişkiler, ekonomik, politik ve kültürel-gündelik ilişkiler sisteminin nasıl olduğu sorusundan başlayabiliriz.

Bu sistemin belileyici özellikleri, ayırt edici işaretlerinin şu etkenler olduğuna inanıyoruz.

1. Çağdaş Dünya Ekonomi ve Politikasının Köleci (Sömürgeci-Emperyalist) Karakteri

Yerkürenin çeşitli halkları arasındaki sosyal-hukuki ilişkilerin çözümlemesi, çağdaş insanlığı oluşturan milletlerin iki birbirine düşman ve sayıları ve sosyal-hukuki durumları bakımından eşit olmayan iki cepheye ayrıldığını ortaya koyar; bir cephede insanlığın ancak %20-25'ni oluşturan, yeryüzünün içindeki ve üzerindeki "canlı" ve ölü zenginlikleri elinde bulunduran ve bunların sömürülmesi üzerinde tekelci "haklarını" ilan etmiş olan halklar bulunur; diğer cephede ise bütün insanlığın 4/5' ini oluşturan ve ilk cephedeki halkların, yani "efendi halkların" ekonomik, politik ve kültürel köleliğine ve uşaklığına giren halklar bulunur.

"Efendi" halkların "kültürlü" dilinde ilk grup, insanlığı "kölelikten, cehaletten ve düşüklükten" kurtarmış olarak bilinen "uygarlaşmış" "kültürlü" milletler adını taşırlar. İkinci gruptakiler ise onların dilinde "vahşi" "yerli" vb. adlar taşırlar ve onların "alim" yargılarına göre "efendi halkların" çıkarlarına hizmet etmek için yaratılmışlardır. "Yerliler" ve "vahşiler" "uygar" halklar için özel terimler icat etmemişlerdir. Daha veya sözlüklerinin yoksulluğunda ya da "bilgisizlikten" onları sadece "köpekler" "haydutlar" "cellatlar" ve buna benzer "yersiz" anlaşılmaz sıfatlarla çağırırlar.

İlk kategorideki halklara Avrupa ve Amerika'nın zaman içinde dünyanın başka bölgelerine de yayılmış, ve genel olarak Batı halkları olarak adlandırılan "uygar" halkları girer. İkincisine Asya, Afrika ve Avusturalya ve Amerika'nın Avrupalılarca sömürgüleştirilmiş yerli halkları girer.

İki halk grubu arasındaki ilişkileri değerlendirirken, Batı (metropol) halklarının sömürge ve yarı sömürge halklara yönelik bütün ekonomik, politik ve kültürel ilişkiler sisteminin kendini aslında köleci bir ilişki olarak nitelemesi üzerinde duracağız.

Batı halklarının teknik ve kültürünün ilerlemesine etkide bulunan tarihsel ve doğal coğrafi nitelikteki bir dizi koşul, dünyanın farklı kesimlerindeki halklar arasında ekonomik ve kültürel iletişim araçlarının, yani uluslararası iletişim yolları ve askeri-stratejik noktaların onların eline geçmesini sağladı, böylece Batı ve Doğu kültürlerinin halkları arasındaki dünya ölçeğinde politik ve ekonomik karşılıklı ilişkiler konusunda bütün üstünlük onların eline geçti.

Tarihin belli bir anında Avrupa halklarının teknik ve kültürü, o zamanlar onlardan üstün dünya hegemonları olan Asya ve Afrika'nın Müslüman halklarının teknik ve kültüründen daha kudretli ve akılcı hale geldi ve onların bu hegemonları yenmelerine izin verdi, girilmez bölgelere girilmesiyle, etkilerini Asya ve Afrika kıtasının geri kalanına da yaydılar.

Dünya ticaret yolları, ticaret pazarları ve hammadde kaynakları, ayrıca askeri-stratejik noktalar, ufak tefek istisnalarla Batı halklarının eline geçti. Batı halklarının milletlerarası kölelik sistemi(eğer feodalizm çağında köylülüğün içinden köleci ekonomi biçimi çıktıysa, kapitalizm çağında sınıfsal boyunduruk da köleliği temsil etmektedir- insanın insan tarafından sömürülmesi, ama farklı bir biçimde) bütün olarak sömürgelerine "kara" ve "sarı" kıtalara yayıldı ve bu yolla uluslararası bir sisteme dönüştü. Bu kıtaların halkları aslına kendi ülkelerinin doğal zenginlikleri üzerinde mülkiyet hakkı olmayan ve "kültürlü" efendilerinin, metropol halklarının yararına çalışan köleler haline dönüştüler.

2. Bu Çağın Dünya Ölçeğindeki Gelişmesinin Başlıca Etkeni Olarak Metropollerin Maddi Kültürünün Asalaklığı ve Gericiliğinin Temelleri

Çağdaş dünya ekonomisinin sömürgeci-köleci niteliği bütünüyle onun belli bir özelliği tarafından bu çağda insanlığın gelişmesinin temel etkeni olan Batı halklarının bütün dış kültürünün derin bir biçimde asalak ve katı bir biçimde gerici olması tarafından belirlenmektedir. Metropollerin maddi kültürünün belirtilen özelliği şu aşağıdaki noktalarda ifadesini bulur:

a) Statik açıdan: İnsanlık için gerekli olan tüketim nesnelerinin üretimi ve dolaşımı(piyasa) araçlarının metropol halklarının elinde tekelci yoğunlaşması.

Bütün temel üretim araçları (fabrika-atölye sanayisi), dolaşım araçları(finans, sermaye ve araçları), dolaşım ve ilişki araç ve yolları(deniz yolları, demiryolu hatları, havadan iletişim araçları, telgraf ve radyograf); ayrıca hammadde kaynakları(petrol, kömür, cevher, hayvani ve bitkisel ürünler) ve sanayi mallarının piyasa pazarları 300-350 milyonluk nüfusa sahip metropollerin elinde yoğunlaşmıştır. Bu açıdan Batı, vantuzlarıyla insanlığın beşte dördünü kucaklayan ve onun bütün yaşamsal sularını emen, dev bir ahtapot olarak görünmektedir. Buna, bu ahtapotun okyanusun derinleriklerinden gelen basit bir ahtapot olmadığını, Batının en son askeri

teknolojisiyle ve askeri "icatlarıyla" silahlanmış olan bir kruvazör ahtapot, bir uçak gemisi ahtapot, bir Azrail ahtapot olduğunu da eklemek gerekir. Doğru, bunlar ahtapota cesaret ve mertlik katmaz. Ama bu yüzden onun acımasızlığı ve kana susamışlığı artmıştır. Şimdi sömürge ve yarı sömürge halkların canlı organizmasından taze kan içmektedir, yeryüzünün küçük, tek bir kesiminin nüfusunu diğer kesimlerinin tükenmesi, mahvolması, ölmesi ve yozlaşmasına yol açarak beslemektedir.

b) Dinamik Açıdan: Metropollerin maddi kültürünün insanlığın üretici güçlerinin en yüksek gelişimi açısından asalaklığı ve gericiliği.

Bu moment çok yakın bir şekilde ilkiyle ilişkilidir ve onun tamamlayıcısı ve geliştiricisi rolünü oynar.

Aynı şekilde yaşadığımız çağdaki insanlığın gelişiminin regülatörü olan çağdaş metropol kültürü kendini ne olarak sunmakta, neye dayanmakta ve neye yönelmektedir?

Eğer Batı halklarının maddi kültürlerinin özü sadece onların ekonomisinin çağdaş sisteminin tekelci karakterinden ibaret ise (tekelci kapitalizm, ya da emperyalizm), o zaman dünya ekonomisinin örgütlenme biçimi olarak, belanın sadece yarısını oluşturur. Ama aslında, metropollerin maddi kültürünün özü başlıca içsel içeriğinde yer alır, yani bütün bu "tekelci kapitalizmlerin" "emperyalizmlerin" ve Batı'nın diğer sosyal toplumsallık kategorilerinin, onun gelişiminin özgül eğilimlerinin biçiminde değil, dinamiğinde bulunur.

Bu eğilim, Batı halklarının çağdaş maddi kültürünün yalnız Doğu halklarına yönelik köleci ve köleleştirici yaklaşımlarının korunmasında görünür, yani sömürge ve yarı sömürgelerin doğal güçlerinin ve kaynaklarının sömürülmesinde, diğer yandan da bunların üretici güçlerinin iç gelişim sürecinin engellenmesi, maddi kültürlerinin büyümesinin durdurulmasında görülür.

Çağdaş Batı kültürü neye dayanır? Metropol ve sömürgeler için metaların tekelci üretimi ve dağıtımına, yani dünya ekonomik üretim sürecindeki tekelci duruma dayanır. Bunun temeli nedir? İç ekonominin gelişmesinin engellenmesi, sömürge ve yarı sömürgelerin milli endüstriden yoksun olması, yani bu ülkelerin tarımsal, saf köylü karakterinin korunması, bu ülkelerin milli sanayisinin olmayışı ya da gelişmemişliği nedeniyle ekonomik yaşamlarında metropollerin, yani dünya sanayi tekellerinin

“yardımına” başvurmak zorunda kalmaları-bunun temeli bunlardır. Bu somut süreç şu aşağıdaki öğelerden oluşmaktadır;

a) Metropollerin ekonomisinin-endüstirisinin temel öğesi olan ucuz hammaddenin sağlanması. Batı halklarının hammadde kaynağı olan Asya ve Afrika ülkelerine yönelik saldırgan politikası, bu politikaya eşlik eden ve ondan çıkan bütün olgularla birlikte buradan kaynaklanır: Birincisi, sömürgelerin egemenlik kalıntılarıyla acımasızca savaş ve sömürgeler tarafından gösterilen en küçük politik bağımsızlık belirtisinin şiddetle bastırılması; ikincisi sömürge sahipliği nedeniyle metropollerin çeşitli milli grupları arasında yapılan sürekli ağır savaşlar, yani bir yandan sömürgelerle metropoller arasındaki sosyal çelişkilerin gelişmesi, diğer yandan diktatörlük eden metropollerin çeşitli milli grupları arasındaki sosyal çelişkilerin gelişmesi.

b) Sanayi fabrika işçilerinin ucuza çalışmasının sağlanması- metropollerin endüstri işçilerinin ve sömürgelerin bağımlı işçilerinin emeklerinin sömürülmesi ve üretim tekniğinin iyileştirilmesi yoluyla. Metropollerdeki sınıfsal çelişkilerin artması ve bu çelişki temelinde sınıfsal politik partilerin ortaya çıkması bunun sonucudur.
c) Metropollerin sanayi ürünleri için ucuz(kârlı) piyasa pazarların sağlanması. Metropollerin, sadece sömürge ve yarı sömürgeleri ellerinde boyundurukları altında tutmaya yönelik olmakla kalmayıp, onları aslında metropollerin sanayi fabrikatörlerinin piyasası için sürekli pazar halinde tutmak amacını da güden sömürge baskı politikasının derinleşmesi buradan kaynaklanır.

Bu politikanın sonucu sömürgelerle metropoller arasındaki sosyal çelişkilerin daha da keskinleşmesi olmuştur, bu yüzden bu çelişkiler uluslararası birincil önemdeki etkenler halini alır.

Metropollerin maddi kültürünün dinamik süreçlerindeki son öğe, metropollerle sömürgeler arasındaki karşılıklı ilişkileri kuran sistemde önemli bir yere sahiptir, çünkü bu öğe, Batı halklarının çağdaş kültürlerinin başlıca devindiricisidir ve aynı zamanda bütün olarak insanlığın gelişiminde görülen bütün bu sosyal anormalliklerin başlıca nedenidir.
Bu anormallikler mevcuttur ve bunları sadece körler ve politik yozlaştırıcılar reddedebilir. Bu anormallikler şöyle özetlenebilir;

a) Yeryüzünün doğal zenginliklerinin özellikle de sömürge ve yarı sömürgelerin kaynaklarının insanlığın ortak çıkarları açısından zararlı ve üretici olmayan sömürüsü. Bu gerçek bir kanıta gerek duymaz, çünkü metropollerin "kendi" evlerindeki ve sömürgelerdeki idarelerini gözlemek yeterlidir.

b) Dünya üretim sürecinin ve bütün olarak dolaşım sürecinin akılcı olmayan örgütlenmesi ve bunun bir sonucu olarak insanlığın kitlesel enerjisinin üretici olmayan bedelleri: Asıl olarak metropollerin elinde olan üretim araçları, temel kaynaklardan ve dünya piyasalarından uzakta bulunur ve bu yüzden birincisi, hammadde'nin üretim araçlarına taşınmasının gerekmesi, ikincisi ortaya koydukları ürünlerin(malların) piyasalara geri taşınmasını gerektirir; sözgelimi, Tibet, Hindistan ya da Afganistan'dan alınan yün ya da deri hammaddesinin Büyük Britanya'ya götürülmesi, orada ayakkabı ya da başka "mallara" dönüştürülmesi ve sonrada tekrar "vatanına" geri götürülmesi gerekir. Ya da, sözgelimi, Türkistan ya da Kafkas Ötesi pamuğunun(Bakü Petrolü ile birlikte) önce "uygar" ülkelere, Moskova ya da İvanov-Voznesensk'e yolculuk etmesi ve manifaktür ya da başka bir şeyden geçerek, yine Türkistan ya da Kafkas Ötesi'ne bazen de daha da uzağa İran'a, Afganistan'a vb. tersine (ikinci) bir yolculuk yapması gerekir. Ekonomik araçlar ve insani enerji açısından çoğu kez başka türlü davranmak daha verimli olurdu. Hammaddeyi kendi "vatanındaki" , yani sömürge ve yarı sömürgelerin kendilerindeki insanlar için yararlı nesnelere dönüştürmek; buralarda (oraya metropollerden getirilebilecek ya da yeniden yapılanabilecek olan) üretim araçları dışında her koşul bulunmaktadır. Hammadde, pamuk, yakıt, insani enerjinin kullanılmamış ve tükenen nimeti, ayrıca ilgili fabrikalarda sömürge nüfusu açısından gerekli kitlesel ihtiyaçlar ve onu sadece ihtiyaç yüzünden "yurtdışı yolculuğuna" çıkarmak, yani oradaki doğal ihtiyaca karşılık gelecek şekilde kullanılması, "vahşi" hammadde olarak değil, tamamıyla "kültürel" mal olarak kullanılması.

c) Kitlesel insani enerjinin sürekli ve düzenli olarak mevcut ekonominin ve buna karşılık gelen düzenin, yani dünya ekonomisinin örgütlenmesindeki akıl dışılık ve bunun sonucu olan sosyal anormalliğin(adaletsizliğin) korunması için üretici olmayan biçimde harcanması.

Bu Batı'nın çılgın militarizminde, kara, deniz ve hava silahlarının korkunç artışında ve iç ve dış savunmanın güçlendirilmesinde görülür. Batı halkları sadece sömürge ve yarı

sömürgecilierin ezilen halklarından, “sarılardan” “karalardan” ve diğer “tehlike” ve “panizmlerden” korunmuyor, “birbirlerinden” de korunuyor.

d) Doğal gelişimin, sömürge ve yarı sömürgelerin, yani yeryüzünün büyük kısmının üretici güçlerinin doğal gelişiminin engellenmesi, bunun sonucunda sömürge ve metropol halkları arasında sosyal eşitsizlik ortaya çıkması ve bütün olarak insanlığın kültürel gelişimine bunun engel olması

Batı’nın yıkıcı emperyalizmi sömürge ülkelerde geri ekonomi biçimlerini ve sosyal gündelik ilişkileri korur, çünkü ancak bu geri kalmışlık temelinde metropollerin kültürü soluk alabilir ve gelişebilir. Sömürge halkları karanlıkta ve baskı altında tutmak ve onlara kültürel olarak canlanma olanağı vermemek (gelişmelerinin tarihsel süreci içinde insanlığın özgürlüğünün gardiyanları haline gelmiş olan) Batı halklarının en gerçek ve yaşamsal zorunluluğudur. Bir yandan metropol halklarının durumunda gördüğümüz sosyal eşitsizlik, diğer yandan onların ezdiği sömürge ve yarı ssömürge halklarının durumundaki eşitsizlik buradan kaynaklanır. Aynı zamanda, metropol halkları kültürün bütün nimetlerini ve teknik ve bilimlerin bütün kazanımlarını kullanırken, sömürge ülkelerin halkları kendi kitleleri içinde yarı aç köleler ya da sefiller olarak var olmak zorunda kalır. Bir yanda çelik ve mermer gökdelenler, diğer yanda zavallı barakalar ve kulübeler görürüz; bir yanda otomobiller, arabalar, otobüsler, trenler, vapurlar ve uçaklar, diğer yanda zavallı çek çekler, öküz arabaları ve yük arabaları; elektrikli sabanlar, traktörler, buharla çalışan makineler, katkı maddeleri, sentetik gübreler bir yanda, kara saban, kürek, tırmık ve orak diğer yanda; bir yanda elektirik, telefon, telgraf ve radyo, diğer yanda gaz lambası ve diğer şeylerin bütünüyle yokluğu; sanat ve ustalık, oyun ve gülüş bir yanda, ışık geçirmez karanlık, sürekli acı ve gözyaşı diğer yanda; doygunluk, hoşnutluk, yaşam güvenci bir yanda, açlık, soğuk, sefillik, hastalık, ölüm ve yozlaşma diğer yanda.

Böyle bir durumu haklı bulabilir miyiz? Bunu normal bir durum, normal bir düzen sayabilir miyiz? Hayır ve hayır. Ahlaki bakış açısından bu en aşırı sosyal anormallik ve dünya ölçeğinde acı verici bir sosyal adaletsizlik ifadesidir.

3.Metropollerin Milli Kültürlerinin Birleşme Yönelimi

Eğer bir soruyu daha yanıtlamazsak, metropollerin maddi kültürü çözümlememizi eksik bırakmış olacağız, yani şu soruyu: Metropol halkarının çağdaş maddi kültürü nereye yönelmekte ve neye dönüşmeyi istemektedir? Bu soru bu kültürün dinamik gelişimiyle çok yakından ilişkilidir ve onun en karakteristik ve önemli, yakın çağda dünyanın gelişiminin perspektiflerini belirleyen özelliklerinden biridir. Bu özelliği birleşme yönelimi, yani metropol halklarının milli-maddi kültürünün (sermayesinin) merkezleşmiş birliğin yönelimi olarak tanımlıyoruz. Böyle bir yönetm varmıdır? Evet, vardır. Yakın zamandaki uluslararası emperyalist savaş sonrasında Rusya'da ve başka ülkelerde yaşanan devrimci çalkantılar, çeşitli ülke grupları, "galipler" arasındaki günümüz "diplomatik" savaşı Batı halklarının çeşitli politik partilerinin zehirli çalışmaları-bütün bunlar bu yönelimin çeşitli örnekleridir.
Bu yönelim şu aşağıdaki çelişkilerin etkisiyle gerçekleşmektedir.

1) Metropol halklarının maddi kültürünün mevcut yapısının (milli parçalanmışlık, özel mülkiyetçi ya da anarişik kapitalizm) kendi özüne yetersiz gelmesi, yani bu halkların sömürge ve yarı sömürge halklarının sömürüsünde daha örgütlü ve mükemmelleştirilmiş bir soyguna ihtiyaç duyması.

2) Bununla ilişkili olarak sömürgelerde metropollerin boyunduruğundan kurtulup milli bağımsızlık ve sosyal özgürlük elde etmeye yönelik maddi ve politik önyargıların ortaya çıkması, yani sömürgelerin sözde milli özgürlükçü hareketlerinin güçlenmesi.

Birinci çelişkiyi ele alalım: Somut olarak bunun ifadesi nedir? Bu metropol halklarının maddi kültürünün mevcut yapısının, mevcut inşasının sömürge halklarının cezasız, düzenli ve en önemlisi tam olarak sömürülmesine daha fazla izin vermeyeceği gerçeğinde ifadesini bulur. Her biri tarafından ayrı ayrı, plansız ve merkezi iradeden yoksun olarak yürütülen bu köleleştirilen insanlığın organizmasından yağma ve soygun işi, üretkenlik anlamında yeterince etkin olamamış görünüyor ve beklenen sonuçları azami bir şekilde vermiyor, hatta yağmacıların iradesine rağmen, her tür beklenmedik olaya gebe görünüyor. Bu tür bir sömürge ve yarı sömürgelere ve insanlığın geri kalan ezilen kısmına yönelik sömürü sisteminin, onların organizmasındaki kan dolaşımını kesin olarak durduramadığı anlaşılıyor. Kendi yaşama güçlerini korumayı sürdürüyorlar, yaşamayı, soluk almayı sürdürüyorlar, hatta onları köleleştirenler aralarında tartışmaya dalınca, onlara karşı ayaklanmaya bile cesaret ediyorlar. Batı

halkları sömürge halklarından gelen böyle bir "lüksü" kabul edemez mi? Kesinlikle hayır. İstesin istemesin, karşılarında maddi kültürlerinin iç yapısını değiştirmek sorunu, yeni, daha ileri, daha örgütlü ve kesin bir ekonomi biçimine geçme sorunu durmaktadır.

Yaşadığımız (geçmekte olan) çağın metropol halklarının maddi kültürünün özü nedir? Onun özü iki noktada özetlenebilir: Millet içindeki özel mülkiyet ve milletlerarasındaki özel mülkiyet; yani üretim araçlarının görece parçalanmışlığı ve birikmiş zenginliklerin hem milletin kendi içinde, hem de çeşitli milletler arasında dolaşımı. İlk durumu ele alalım- millet içindeki özel mülkiyet, Batı halklarının maddi kültürünün gelişmesi sürecinde ne tür sonuçlar veriyor? Birincisi, çeşitli mülk sahiplerinin(kapitalistlerin) ve onların birliklerinin (tröstler, sendikalar, karteller vb.) ya da hatta bir dizi sanayi dallarının aralarında birleşmesi, kâr ve daha büyük pay için aralarında mücadele ederler ve özel mülkiyetçi kapitalizmin enerjisinin önemli bir kısmı bu mücadele ve bu birleşmenin örgütlenmesini gider. Doğru, bu birleşme, genel olarak özel mülkiyetçi kapitalizmin biricik ve vazgeçilmez temel kısmını oluşturur,]sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi konusunda bilinen ilerici rolünü oynar. Dahası toplumsal ölçekle, bağımsız gelişmeye yönelen sömürgelerin var olmasına bağlı olarak bu, metropoller için sonuncunun sömürge gücünü zayıflatan bir etken olur. Eğer, söz gelimi, İngiltere'nin herhangi bir kapitalist girişimi Hindistan'da çalışmaya yönelecek olursa, sermayesinin bir kısmını bir takım benzer İngiliz girişimcilerle ya da rekabet eden şirketlerle mücadeleye ayırmalı ve gücü ve olanağının bu belli oranını kaybetmelidir. Genel milli ölçekteki merkezileşmemişlik ve birleşmemişlik yüzünden, Hindistan'daki İngiliz kapitalizminin yağması, merkezileşme durumunda alabileceği yüzde yüz etki ve sonucun tamamını elde edemez.

Özel mülkiyet ilkesi kaçınılmaz olarak, metropol halklarının bakış açısından bir başka olumsuz etken daha doğurur, o da şudur: Millet içi sınıfsal eşitsizlik temelinde sınıf savaşı. Batı'daki sınıf savaşı zemininde, metropollerin temel sınıflarına karşılık gelen ideolojileri yansıtan üç temel politik akım doğudu: *Muhafazakarlık*- ticari burjuvazinin politik ideolojisi; *liberalizm*- orta ve küçük burjuvazinin politik ideolojisi; *Sosyalizm*- işçi sınıfının ideolojisi. Bu sınıfların kendi aralarındaki, olgusal olarak ve belli bir ölçüde politik iktidar yönelimlerini yansıtan savaş, metropol halklarının sömürgelere yönelik ezici gücünü çeşitli zamanlarda zayıflatamaz. Burada Rusya'nın 1904 yılındaki Rus-Japon Savaşı sırasındaki yenilgisi örnek olarak verilebilir; Rusya içinde yaşanan çok keskin bir sınıfsal savaş (liberal Rus ticari-sanayi burjuvazisi feodal- *pomeşçik*

[iktidarına] yönelik bir dizi politik talepler öne sürmüştü; Rus işçileri her ikisine yönelik politik taleplerle ayaklandı) Rus ordusunun askeri eylem sahnesindeki yenilgisinin başlıca ön koşulu olmuştu.

Bu örneğe karşı bir örnek yeniden doğan Türkiye'nin 1922 yılında uluslararası emperyalizmin haydutlarına karşı kazandığı zaferdir; bu zafer önemli ölçüde isyan eden Kemalistlerin Türkiyesi'nin bu moment içinde kendini Türk halkının bütün sınıflarının milli bağımsızlık adına tek bir ateşli mücadele içinde birleşmiş olan, milli bir bütün olarak ortaya koyması, hasımlar cephesinin, Avrupa'nınsa kendini milli ve sınıfsal çelişkilerin kaynayan bir volkanı olarak ortaya çıkması sayesinde elde edilmiştir. Ve burada şunun üzerinde durmamız gerekir. Metropollerin içindeki sınıf mücadelesi gelişmelerinin çağdaş koşullarında her koşulda, Batının hegemonizminin ilerideki ezici gücünü zayıflatan bir etken halini almıştır.

İkinci durum da böyle bir etkendir- metropollerin milletleri arasında özel mülkiyet yani maddi kültürlerinin, aralarında güçlü bir somut ve milli savaşa yol açacak şekilde milli parçalanmışlığı. Bu etkenin varlığı metropol halklarının dünya hegemonları olarak ortaya çıkmasını çok güçleştirmektedir. Onların sömürgelerdeki genel baskısını zayıflatmakta ve sömürgeler için manevra ve hareket olanağı sağlamaktadır. Türkiye'nin bağımsızlığını koruması, Afganistan'ın bağımsızlığının yeniden ortaya çıkması, Mısır'ın bağımsızlık öğelerinin güçlenmesi neye dayanmaktadır? Hindistan, Fas, Çin vb. yerlerdeki milli-özgürlükçü hareketlerin güçlenmesi neye dayanmaktadır? Avrupa'nın içinde bazı eski (Polonya) ve yeni (Çekoslovakya, Litvanya, Letonya, Estonya, İrlanda) devlet oluşumlarının ortaya çıkması neye dayanmaktadır? Son olarak, Rusya'daki Rus olmayan milletlerin [*inorod*] milli-özgürlükçü hareketlerinin güçlenmesi neye dayanmaktadır?

Bütün bunlar önemli ölçüde ve önemli bir derecede onların maddi kültürlerinin milli parçalanmışlığına dayanmaktadır. Metropol halklarının kendi aralarında öncelik ve dünya hegemonyası için savaşması onlar açısından sömürgelerdeki baskılarının zayıflamasına ve sömürgeler için politik bağımsızlık savaşı verme olanağının doğmasına yol açmaktadır. İkinci çelişkinin, yani sömürge ve yarı sömürge özgürlük hareketlerinin çözümlemesine geçelim. Böyle bir hareket gerçekten var mı ve varsa, gerçekten gelişecek ve ilerleyecek mi? Buna olguların diliyle yanıt verelim.

Japonya

Bundan yarım yüzyıl önce Japonya küçük bir yarı sömürge ülkesiydi, uluslararası politikaya katılması düşünülemezdi bile. Ama bir kez uyanması iyi oldu, çünkü Asya halklarının korkusu ve Avrupa'nın Jandarması olan ezeli feodal emperyalist Çarlık Rusya'sını toza dumana kattı. On yıl geçmedi, Japonya, Rusya'nın yenilmesi için Avrupa'nın emperyalist egemenine, Almanya'ya destek verdi. Çok zaman geçmedi, Almanya raylardan çıktı. Şimdi Japonya, Fransa, Çin ve Rusya'yla İngiltere'ye karşı blok oluşturuyor. Bu bileşim değişebilir, ama olgu olarak kalacak. Eğer bunlar onun tasarılarını boşa çıkarırsa, ertesi gün okyanus ötesi egemene, Amerika'ya karşı bir blok oluşturulması işine katılacaktır. Bu da çok doğal, Japonya kendi adalarında sonsuza dek kalamaz. Geleceğin Japon halkı Sibirya'nın kapılarının yerleşim için açılmasını istiyor. Çin'in ve başka ülkelerin kapılarını Japon ticari-sanayi sermayesine açmasını istiyor. Avrupa emperyalizminin devlerinin yenilmesi onun çıkarınadır.

Türkiye

Çok acı çekmiş olan Türk halkının ünlü düşmanları için bile, artık bu ülkede neler olduğu apaçıktır. Sağlıklı bir milli diriliş süreci. Daha önceden buna inanmamış ya da bundan kuşku duymuş olanlar, bunu derilerinde hissediyorlar. Türk işçi ve köylülerinin ve ilerici Türk entelijensiyasının Türkiye'nin milli dirilişi çalışmasına adanmış süngüleri kime gerekiyorsa gerçekçi düşünmeyi öğretti. Bundan dört yüz yıl önce Rus Çarları Doğu'ya ilerleyebilmek için Kazan Hanlığı'nı, kuzey Türklerinin bu kalesini yenmek ve Tatar savaşçılarının cesetleri üzerinden geçmek zorunda kalmıştı, aynı şekilde Batı Avrupa emperiyalistlerinin de Doğu'ya giden yolu kendilerine açmak için güney Türkleri olan Osmanlıları yenmesi gerekiyordu. Batı halklarının Doğu'ya ilerlemesinden önce Türkiye onlara doğru umutsuz bir atak yapmamış mıydı? Asya ve Afrika'daki konumlarının gerçek sahipleri olabilmek için, Avrupa halklarının Osmanlı savaşçılarının geçmesi gerekiyordu. Kazan'ın Rus nallarının altında ezilmesi bir günde olmadı. Kazan'a onlarca kez saldırdılar ve Tataristan'ın fethedilmesinden önce o zamanın kuzeyli devleri arasındaki onlarca yıl süren savaşlar yapıldı; Kazan ve Moskova arasında. Kazananların başarıya ulaşması ve yerleşmesi de hemen olmadı. Sonunda yenilenlerin direnci kırılıncaya dek, kazananlarla yenilenler arasında türlü katliamlara sahne olan onlarca yıllık kesintisiz partizan savaşları yaşandı. Avrupa'nın da onları zayıflatmak ve onları Balkanlar'dan, Mısır'dan, Arabistan'dan, Mezopotamya'dan vb. çıkartmak için güney Türkleriyle yüzlerce yıl süren savaşlar

yapması gerekti. Avrupalı yöneticiler, Türkiye'nin gövdesinden parçalarını koparmayı başardılar. Ama Türkiye'yi parçalamayı başaramadılar. O yaşadı ve yaşayacak. Bize göre, o sadece yaşamakla kalmayacak, eskiden onun olan, ondan Avrupa'nın zoruyla koparılan parçalarına, Yakın Doğu'nun geri kalanına da yaşam verecek.

Çin

Çin, dünyanın yaşlı halkları arasında en yaşlısı olan Çin uzun zaman uyudu, ama sonunda gözlerini açtı. Şimdi uyanıyor. Asırlık uykusundan uyanıyor. Yatakta yatıyor ve uyuşmuş eklemlerini açıyor. Ama çok geçmeden ayakları üstüne kalkacak. Artık hiçbir güç onu tekrar yatağa yatıramaz. Çin'de son yıllarda olan şeyler, bu halkın dirilişinin derin izleridir. Çin halkı 1911 devrimini gerçekleştirmeyi başardı. Bir sonraki devrimi de, peşinden Çin'in parçalanmış kısımlarının güçlü, yedikten sonra Batı halklarının kendisine gelmekte zorlanacağı çelik bir yumruk halinde birleşmesini sağlayacak devrimi de yapacaktır. Çin'deki sürekli iç savaş- bu ancak büyük konserin üvertürü sayılır- dört milyonluk Çin halkının dirilişidir. Tabi bu kanlı savaşta Çin halkı kendi içinde de onlarca, yüzlerce bin kurban verecek, ama bu kurbanlar kaçınılmaz ve boşuna olmayacak. Çin'deki iç savaş, sadece tamamlanması bir on yıl daha sürecek olan, Çin milletinin büyük birleşme sürecinin bir işaretidir.

Hindistan

Hindistan da uyanıyor. Hindistan'ın diriliş süreci, Çin'in diriliş sürecinden daha hastalıklıdır. Ve bu anlaşılır bir şey: Sonuçta Hindistan Avrupalı haydutların en güçlülerinden birinin, İngiltere'nin sömürgesidir. Ama eski deniz korsanı ne kadar korkunç olursa olsun, Hindistan'ın ona karşı özgürlükçü hareketine karşı koyamaz. Baskı, rüşvet, provokasyon ve diplomatik oyunlarla, İngiltere, belki Hindistan'ın kurtuluş sürecini geciktirebilir, ama ona engel olmayı kesinlikle başaramayacaktır. Hindistan'ın özgürlük hareketi dalgalı gidiyor. Devrimci hallerin kalkışı düşüşlerle yer değiştiriyor. Ama bir şey apaçık, bu geçici "düşüşlerin" her biri Hindistan halkının devrimci ruh halinde sadece bir soluklanma, arkasından yeni bir kalkışın geldiği ve yeni, daha güçlü ve korkutucu bir devrimci şahlanışın yaşandığı bir soluklanma anlamına gelmektedir. Sonuçta Hindistan'ın özgürlükçü hareketinin devrimci dalgasının, İngiltere'nin onu sürüklediği bütün yapay engelleri aşacağından ve bütün dünyayı kaplayacağından kuşku duymuyoruz.

Mısır, Fas ve Rusya'nın Sömürgeleri

Mısır, Fas ve Rusya'nın sömürgelerinin hareketi de Batı'nın boyunduruğundan kurtulmaya yönelik devrimci çabaların ortak korosunu güçlendirmektedir. Özünde Mısır, Fas ve Rusya'nın sömürge halklarının hareketi Çin, Hindistan, Türkiye vb. devrimci-özgürlükçü hareketlerden farklılık taşımaz. Bütün hepsi emperyalizmden daha doğrusu Batı halklarının hegemonyasından kurtuluş şiarı altında yola çıkar. Sadece biçim ve tempolarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Daha güçlü ya da zayıf, daha hızlı ya da yavaş, daha fırtınalı ya da sakin, daha kalabalık ya da güçsüz hareketlerdir; hangi ülkede olduklarına, hangi tarihsel koşullar altında olduklarına ve hangi ilerici güçlerin çıkışı altında olduklarına bağlı olarak. Az çok ayrıntılı olarak Mısır, Fas vd. gibi Batı'nın Afrikalı ya da Asyalı sömürgeleri üzerinde durmayacağız, çünkü temel özellikleriyle yeterince bilinmektedirler. Burada sadece Rusya'nın sömürge halklarının özgürlük hareketi üzerinde duracağız. Rusya'nın sömürgelerindeki (Türkistan, Kafkas, Ukrayna, Kırım, Beyaz Rusya, Türk-Fin ve Moğol halkları) özgürlük hareketi üzerinde duracağız. Eğer Çarlık Rusyası'nın 1904 yılında Japonya karşısında, 1905 devrimini doğuran yenilgisi, bu ülkelerin sömürge, ezilen halklarının milli öz bilincinin uyanmasını sağladıysa, Rusya'nın Dünya Savaşında Batı ve Kafkas Cephelerindeki, 1917 devrimi'ni doğuran yenilgisi de, bu halkların özgürlükçü hareket sürecini derinleştirmiş oldu. Polonya, Finlandiya ve Küçük Baltık kıyısı devletlerinin Rusya'dan ayrılması gibi olgular, Tatar, Başkır, Kırgız, Orta Asya, Kafkas Ötesi, Ukrayna, Beyaz Rusya ve diğer cumhuriyetlerin ayrıca sistemli olarak egemenlik hakkını genişletmeye çalışan onlarca özerk milli bölgenin ortaya çıkması gibi olgular, bu durumu keskin bir şekilde doğrulamaktadır. Ve Panrusçular ve yandaşları (hangi maske altında olurlarsa olsunlar; "Demokrat" ya da "Komünist" maskesi altında olsalar bile) bu hareketin tasfiyesine ne kadar yönelirlerse yönelsinler, bunların rolünü sıradan Rus illerinin rolüne indirgemeye ya da zayıflatmaya ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, bunu yapmayı artık başaramazlar; ve anlaşılan milli bağımsızlık ve egemenlik için verdikleri savaşta "milliyetçilerin" artan etkinliğiyle mücadele yönünde ne kadar sinsi mekanizmalar düşünürlerse düşünsünler başarılı olamayacaklar, çünkü bütün bunlar sadece tersine sonuçlar doğurmaktadır.

SSC Birliğinin kuruluşuyla Panrusçular olgusal olarak tek bir bölünmez Rusya kurmak istediler, yani diğer halklar üzerinde "Büyük Rus" hegemonyası kurmak istediler, ama bir yıl geçmeden bütün halklar Moskova Panrusçularının merkeziyetçi eğilimlerine

karşı şiddetli protestolarını ilan etti (SSCB *VTsİK*'nın son oturumunun Yüksek Sovyet Milletler Meclisi Toplantısı).

Türkistan'ı ekonomik ve politik olarak zayıflatmak isteyen Moskova bugün Turan halklarını ayrı ayrı küçük soylara bölüyor, ama iki yıl geçmeden parçalara ayrılmış olan Turan biriliğinin yeniden kurulmasından bahsediyor ve daha güçlü, hakim ve örgütlü bir devlet biriminde bir araya geliyor. Bugün Rusya Moğolistan'ı Çin'den ayırıyor. Bu ülkeyi kendine "çekmek" istiyor. Ve Moğolistan, sanki Moskova'nın kollarında olmaya itiraz etmiyor, sanki. Ama yarın Moğolistan ayakları üstüne kalkar ve kendi *Kuruldan'* ını [*Kurultay*] kurarsa Moskova ne der, bu şimdi bilinmiyor. Rusya'daki son devrim deneyiminden, Rusya'da hangi sınıf ayağa kalkarsa kalksın, ya da iktidara gelirse gelsin, hiçbiri bu ülkenin eski "büyüklüğünü" ve egemenliğini canlandırmayı başaramaz. Çok milletli bir devlet ve Rusların devleti olarak Rusya, kaçınılmaz olarak çöküşe ve parçalanmaya gidiyor. İki yoldan biri: ya o (Rusya) kendini oluşturan milli parçalara ayrılacak ve bir takım yeni ve bağımsız devlet organizmaları oluşturacak, ya da Rusya'da Rusların iktidarı "milletlerin" kollektif iktidarıyla yer değiştirecek, yan Rus halkının bütün diğer halklar üzerindeki hegemonyası bu halkların Rus halkı üzerindeki diktatoryasıyla yer değiştirecek. Bu kaynaşmanın türettiği bir tarihsel zorunluluktur. Daha doğrusu, ilki olacak, ama eğer ikincisi olursa, bu ancak ilkine doğru bir geçiş anlamına gelecek. Günümüzde SSCB biçimiyle canlanan eski Rusya uzun süreli değil. Geçici ve anlık bir şeydir.Bunlar sadece son nefesler, ölen birinin son hırıltıları. Rusya'nın çökme zemininde çok açık bir şekilde bir sonraki devlet oluşumlarının figürleri görülüyor; Ukrayna (Kırım ve Beyaz Rusya'yla birlikte). Kafkaslar Kafkas Ötesi'yle birlikte Kuzey Kafkas Birliği olarak var olabilir. Turan (Tataristan, Başkırya, Kırgızistan ve Türkistan Cumhuriyetleri Federasyonu olarak). Sibirya ve Velikorusya. Rusya'dan zaten ayrılmış olan Finlandiya'yı, Polonya ve küçük Baltık kıyısı devletlerini saymıyoruz.

Yani sömürgelerin ve yarı sömürgelerin özgürlük hareketleri burada. Bu hareket var, ilerliyor ve gelişiyor

Bu hareketin nedenleri ve maddi temeli nedir? Nereden doğmaktadır ve gerçek özü ve uluslararası sosyal-hukuki karşılıklı ilişkilerinin toplamı nerededir?

[Metin, burada kopuyor. Büyük olasılıkla tamamlanmamış]

Arşiv:KGB RT.–F. 4. -Op. 1.-D. 401-C. 2. 245-253

Gasırlar Avazı- Eho Vekov- 1995. – Mayıs. – No örnek. S. 119-131

Ek 11: *Sultan Galiyev, Bütün Eserler, Sayfa:226-233*

Sosyal Devrim ve Doğu

I

Sosyal devrim ve Doğu – bu sadece başlangıç, dünya uluslararası sosyal devriminin bir aşaması er ya da geç, iki uzlaşmaz düşmanın, birbirine karşıt olan ve birbirini reddeden iki gücün, uluslararası proletarya ve uluslararası emperyalizmin umutsuzca ve kararlı bir çalışması, devrimci bir savaş halini alacaktır. Şu anda eski Rus monarşisinin sınırları içinde yapılan iç savaşın sınırları ve alanı hem kendi içeriği açısından, hem de dış görünümleri açısından genişleyecek ve derinleşecek. Zamanla, devrimin gelişmesiyle, yeryüzü üzerindeki son insani savaş olacak olan bu savaşa, bütün halklar ve ülkeler iradelerine ters düşse de katılacaklar ve katılmak zorundalar. Bu kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir şeydir. Eski dünya artık yıprandı. İnleyip çöküyor. Eklemlerinin arasından bütün cerahati akıyor. Bütün dünya, bütün atomları tamamıyla yeni bir deri ile kaplanmak için yenilenmeyi bekliyor ve istiyor. Ve yalnız insanlığı bireyleri için değil, kültürel ve tarihsel çeşitliliğe sahip bütün halklar ve devletler için, her birinin kendi kaderini belirlemesi ve barikatın hangi tarafında yer alacaklarına kesin olarak karar vermeleri gereken vakit geldi. İstesen de istemesen de, ona katılmalısın ve bilerek ya da bilmeyerek "kızıl" ya da "beyaz" olmalısın.

Bunun böyle olduğunu olaylara bakarak görüyoruz. Ekim Devrimi daha olmamıştı, ama Rusya'daki emek ve sermaye, proletarya ve burjuvazi, iki birbirine düşman güç olarak, çoktan farklılaşmaya başlamıştı, kendi yerlerini edinmeye ve birbirleriyle kesin bir savaşa hazırlanmaya başlamıştı.

Ekim Devrimi ancak, Rus burjuvazisinin kendi vatanında yenildiği zaman, kalan gücünü kısa bir süre içinde olsa görece "özgür" bir varlık gösterdiği yere, Rusya çevresine ve İtilaf ülkelerine yöneltmek zorunda kaldıktan sonra, bu güçlerin Rusya'da çatıştığı zaman oldu.

Ama o zamandan beri gelişen ve dünya devrimine dönüşme eğilimi gösteren her şeye karşı savaş uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Zafer kazanan burjuvazilerine karşı harekete geçen Rus işçi ve köylüler artık sadece Rus burjuvazisiyle değil, uluslararası

burjuvazinin bağımsız kesimleriyle de, önce parça parça, ardından birleşik olarak karşı karşıya gelmektedir. Odak noktasında bütün yeryüzünün herşeyi kontrol eden güçleri'nin durduğu, merkezi ve örgütlü güçleri Milletler Cemiyeti'dir. Bu, çevresinde öyle ya da böyle devrimin gelişmesine engel olup set görevi görebilecek herşeyi bir araya getirmiş kara enternasyonale dönüşmektedir.

Uluslararası sosyal devrimin günümüzde genel gelişme ön koşulları böyledir. Ancak bunlardan yola çıkarak gelecekte hangi biçimleri alacağını tahmin edebiliriz.

Devrimimizin pratik biçimi içinde bugün karşımıza çıkan sorunlardan biri de, Doğu Sorunudur. Ve bizim bunu vakit geçirmeden çözmemiz gerekiyor. Bu sorun çağdaş gerçeklik ve uluslararası politik durum koşullarında, dünya devriminin gelişiminin doğal safhalarından biridir. Kaçınılmazlığı ve zorunluluğu buradan kaynaklanmaktadır. Eğer onu tanımak istemez ve göz ardı edersek, yine de bütün iç ve dış karmaşıklığı ve güçlüğüyle karşımıza çıkacaktır. Bu durumda, onu sadece sorunun çözülmesiyle sınırlı tutarsak haksız olacağız. Sadece sosyo-ekonomik değil, uluslararası politik açılardan da çok yönlü ve aşırı özenli bir incelemeyi gerektiriyor.

Uluslararası sosyo-sınıfsal farklılaşmanın genel süreci içerisinde Doğu'nun gelişiminin hangi somut biçimleri aldığını gözden geçirmemiz ve belirlememiz gerekir, bu şekilde buradan çıkan bütün sonuçlarıyla ona yönelik yaklaşımımızı bir kereliğine ve kesin olarak belirlemeliyiz.

Her ne kadar, sosyal devrim içinde bizim benimsediğimiz uluslararası politikanın genel rotası ne kadar doğru ve düzeltme gerektirmez görünürse görünsün, Doğu'ya ilişkin olarak sorunun ciddi bir düzeltme gerektirdiğini kabul etmek gerekir. Bu üzücü de olsa, bugüne dek Sovyet Rusya ve Doğu arasındaki karşılıklı ilişkilerin doğru kurulması konusunda aldığımız önlemler, son zamanlara dek aşırı rastlantısal ve hafifletici bir niteliğe sahipti. Bu alanda düzenli ve inandırıcı kararlılıkta bir politikanın kararlı bir biçimde yürütüldüğü görünmemektedir.

En kötüsünden bu bizim söz gelimi Rus askerlerinin geri çekilmesinde olduğu gibi, kendi güçsüzlüğümüzün ifadesi ve kabul edilmesi olmuştur ve her koşulda Doğu'nun devrimci eğilimlerinin desteklenmesi vaadi ve yakınlık ifadesi olmuştur; söz gelimi Afganların İngilizlere karşı ayaklanmasından sonra yaptığımız gibi, ama daha fazla bir şey olmamıştır. Bu açıdan hareketimiz ancak Batı'daki sosyal devrimin

başarısızlıklarının açığa çıktığı andan başlayarak, sonunda olayların gelişme süreci (Almanya'da Spartakistlerin yenilmesi, Rusların içişlerine müdahale edilmesine karşı genel grev protestosunun başarısızlığı ve Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin düşmesi) yalın gerçeğin o yüzünü, Doğu'nun katılımı olmaksızın uluslararası sosyal devrime ulaşamayacağımızı kabul ettiğimiz zaman az çok belirli bir karakter kazanmaktadır. Ama şimdi de bu önlemler hala, sosyal devrimin doğru gelişiminin yasalarının gerektirdiği belirli niteliklere sahip değildir.

Bu makalenin amacı bu sorunun az çok tam bir çözümlemesini yapmaktır.

II

Komünizmin ifadesi olarak Sovyet düzeni, burjuva kapitalist devletin karşı kutbudur. Bu iki düzen birlikte yan yana ve barışçı biçimde yaşayamaz. Birbirlerine ancak geçici olarak katlanabilirler ve o ya da bu tarafta belli bir güç üstünlüğü görünüp de, ardından zayıf olan tarafa doğru kaçınılmaz bir saldırı gerçekleştirmesine dek katlanacaklardır.

Sosyal devrimin bu karşı konulmaz ve temel gelişme yasası sayesinde Rus Devrimi ortaya çıktığı ilk günden başlayarak evrensel gelişme göstermeye başladı, yoksa Rusya'daki bu tür Sovyetler geleceğin emperyalizm denizindeki küçük vadiler olarak kalırdı, her an evrensel emperyalist Baküs [Şarap Tanrısı] şenlikleriyle yeryüzünden silinme tehlikesi taşırlardı.

Ekim Devrimi'nin liderleri bu durumu çok iyi kavramıştı ve onu uluslararası-enternasyonal bir kanala sokmaya çalıştılar. Yoksa var olamazdı, çünkü tersi durumda Rusya'daki sosyal devrim bütün iç anlamını kaybederdi.

Ama devrimin bu gelişme süreci taktik açıdan doğru olmayan bir yola girdi. Dışarıdan farklı görünümleriyle doğru görünse de (Almanya'daki Spartakist hareket, Macar Devrimi vb.), toplamı içinde tek yönlü bir karakter taşıyordu. Bu tek yönlülük devrimin liderlerinin neredeyse bütün ilgisinin Batı'ya yönelmiş olmasındaydı. Ekim Devrimi'nin uluslararası sosyalist bir gelişme gösterme hedefinin gerçekleşmesi onlar için, Rus Devriminin enerjisinin mekanik bir yolla doğrudan Batı'ya geçmesi, yani proletaryayla burjuvazinin sınıf çıkarlarının çelişkisini çok daha keskin ve çarpıcı bir biçimde görüldüğü ve bu yüzden sınıfsal devrimin gelişmesi için oldukça sağlam bir zemine sahip olan bir yeryüzü alanına geçmesi demekti.

Doğuysa Batı Avrupa burjuvazisi tarafında köleleştirilmiş yarım milyar nüfusuyla bu noktada tamamıyla unutulmuştu. Uluslararası sınıf savaşının temel gelişme süreci, Doğu'yu es geçti ve bununla ilgili soru Doğu'nun devrimcileştirilmesi sorunu olarak, sadece devrimin gelecekteki denizindeki su damlaları gibi görünen, çeşitli kafalardan çıkan sesler olarak kaldı.

Doğunun tanınması, karşısında korku duyulması bir yandan buna bağlıydı, diğer yandan Doğunun uluslararası devrime katılması fikrinin açıkça kötüye kullanılmasına yol açtı.

Bu arada, uluslararası sosyalist devrim sorununda sadece Batıya yönelmek yanlıştı.

Doğru, Batı Avrupa devletleri, müttefikleri Amerika'yla birlikte, uluslararası emperyalizmin bütün maddi ve moral güçlerinin yoğunlaştığı ülkelerdir ve bu açıdan, onun bizim tarafımızdan genel yıkımının yapılacağı başlıca alan olarak görünmektedir, - ama diğer yandan, hiçbir şekilde kesin olarak, Batı Avrupa burjuvazisinin yıkılması için sadece Batı Avrupa proletaryasının gcünde olduğunu söyleyemeyiz, bu burjuvazi dünya ölçeğindedir, uluslararasıdır, devrilmesi için, Doğu proletaryasınında içinde olduğu bütün uluslararası proletaryanın devrimci irade ve devrimci enerjisinin yoğunlaşmasına ihtiyaç vardır.

Uluslararası emperyalizme sadece Batı Avrupa proletaryası aracılığıyla karşı koyarak, ona Doğuda hareket ve manevra özgürlüğü sağlıyoruz. Artık uluslararası emperyalizm Müttefikler olarak Doğuyu sömürge olarak elinde tutmaktadır, burada o bütün doğal zenginliklerin mutlak sahibidir, bu zenginlikler ona ekonomik alanda metropollerdeki işçi kitleleriyle yapacağı bütün çekişmelerde bir çıkış olanağı sunmaktadır, çünkü böyle bir durumda, onların ekonomik ihtiyaçlarını tatmin etmeyi kabul ederek, "onların ağızlarını tıkama" olanağına sahiptir.

Rusya'daki devrimin bu iki yılı boyunca Batıdan gelecek devrimci yardımı boş yere beklemek bu durumu doğrulamaktadır.

Ama Batı Avrupa işçi sınıfı kendi burjuvasına karşı zafer elde etmeyi başarsa bile, o zaman kaçınılmaz olarak Doğuyla karşı karşıya geleceğiz, çünkü son durumda Batı Avrupa burjuvazisi, kader dostu olan Rus burjuvazisi gibi, güçlerini yoğunlaştırarak kendi "çevresi" ve öncelikle de Doğuyla ilgilenecektir. Batı Avrupa'da sosyal devrimin bastırılması konusunda, Doğunun bağrında emperyalist kin fikirlerinin taşıyıcısı olan

Batıya karşı beslenen asırlık milli-sınıfsal nefretten yararlanmak ve Avrupaya karşı Afrikalıların bir seferini başlatmak konusunda güçlük geçmeyecektir.

Ve biz bu olasılığı varsaymakla kalmıyor, ayrıca ona inanıyoruz, çünkü Rusya'nın proletaryasının kendi burjuvazisiyle iki yıllık savaş deneyimi bu açıdan bize çok şey öğretmektedir.

III

Doğuya sosyo-ekonomik açıdan bakarsak, neredeyse tamamının Batı Avrupa sermayesinin sömürü nesnesi olduğunu, onun sanayisinin başlıca kaynağı olduğunu ve bu nedenle devrimci ateşe hazır olma anlamında bizim için çok zengin bir malzeme sunduğunu görürüz.

Eğer Doğunun Batı Avrupa sermayesi tarafından sömürülebilme derecesini ve bununla ilişkili olarak onun, marur burjuva kültürü ve uygarlığının büyüklüğünü ve gücünü onu sömürmüş olan ve sömürmeyi sürdüren Avrupa ve Amerika'nın kuruluşundaki köklü payını hesaba katacak olursak, "Beyazlar'ın" bütün maddi ve ruhsal zenginliklerinin Doğunun yağmalanması ve her renk ve ırktan "yerlinin" oluşturduğu yüz milyonlarca kişilik emekçi kitlenin kanı ve teri pahasına yaratıldığını görürüz.

Amerika'nın on milyonlarca asıl yerlisini ve Afrika'nın kara derililerini ortadan kaldırmak ve İnkaların zengin kültürünü yeryüzünden silmek gerekmiştir, çağdaş "özgürlüksever" Amerika'yı ve onun "ilerleme ve teknik" düşkünü "kozmopolit" kültürünü oluşturmak için, Şikago, New York ve Amerika'nın diğer Avrupalılaşmış şehirlerinin gururlu gökdelenleri acımasız çiftçiler tarafından şehit edilen "Kızılderili" ve zencilerin kemikleri ve yıkılmış İnka şehirlerinin dumanlı kalıntıları üzerinden yükselmektedir.

Kristof Kolomb! … Avrupalı emperyalist bu ismi nasıl sevgiyle ve ne kadar çok söylemektedir. Çünkü Avrupalı avcılar için Amerika'ya giden yolu o "keşfetmiştir" . İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya ve Almanya- çünkü hepsi de hep birlikte "yerli" Amerika'nın soyulmasına, yakılıp yıkılmasına katılmış, onun hesabından kendi kapitalist şehirlerini ve burjuva-emperyalist kültürlerini yükseltmişlerdi. Ve Timurlenk, Cengiz Han ve diğer eski Moğol beylerinin Avrupa'ya yaptığı saldırılar, Avrupalıların onlar tarafından "keşfedilen" Amerika'ya karşı gösterdikleri yok edici kanlı güç karşısında soluk kalıyor.

Yazımın başında belirttiğim durum Avrupa emperyalizminin daha sonraki bütün gelişme aşamalarıyla, onun "yerli" Amerika'yı her açıdan kullanıp dört bir yanına yerleştikten sonra, ilgisini merkezinde Hindistan olmak üzere Doğuya, bu emperyalizmin ortaya çıktığı ilk günden beri iştahla bakmaktan vazgeçmediği Doğuya yönelmesiyle de doğrulanmaktadır.

Haçlı seferlerinin ve Doğuya yapılan eski burjuva-emperyalist savaşlar kervanının bütün tarihi, Doğu'nun Batı Avrupalı feodaller ve halefleri tarafından yürütülen incelikle hesaplanmış olan, bu haleflerin ağır ağır neredeyse tam bir başarıya ulaştırdığı bir ekonomik köleleştirme politikasını ortaya koymaktadır.

Ve eğer şimdi Batı Avrupa ülkelerinin gelişiminin son döneminde, yani genel emperyalist savaşın başladığı zamana dek olan döneminde Doğu'daki sanayi durumunun incelersek, bu vakte dek Doğunun gerçekten de çok sıkı biçimde uluslararası sermayenin pençesine düşmüş olduğunu ve acı çektiğini görürüz.

Bütün Asya ve bütün Afrika, Avrupa tarafından "egemenliğin" dekoratif biçimde Çin, İran ve Türkiye gibi büyük devlet oluşumlarına tanınmasıyla birlikte, bir dizi "etki alanına" ayrılmıştır.

Son emperyalist savaş da bu politikanın yansımasıydı ve onun kümülatif döneminin, uluslararası emperyalizmin yakın gelecekteki çöküşünü öngörerek, kendi kendisiyle savaşa girdiği dönemin bir ifadesiydi.

Şimdi, Müttefiklerin Almanya'ya karşı zaferiyle, Doğu sorunu az çok belli bir karar halini almış bulunuyor, görünüşe göre Doğu'nun sahibi Müttefikler olmaktadır.

Ama daha şimdiden, çok açık biçimde olmasa da, Doğu'da bu "kutsal birliğin" temel öğelerinin çıkarlarının çatışması görülmeye başlanıyor ve er ya da geç Milletler Cemiyeti'ne katılan büyük emperyalist devletlerin soygunundaki üstünlük konusunda çeşitli rakipler arasında ciddi bir çatışma gerçekleşecektir.

Doğu bütün olarak Batının tam köleliğine girse bile, Doğunun emekçi kesimine en az onun kadar ağır " iç" baskıyı yapanın onun milli burjuvazisi olduğunu bir an bile unutmamak gerekir.

Uluslararası sosyalist devrimin Doğuya temas eden kısımlardaki gelişmesi konusunun, orada Batı Avrupa emperyalizminin iktidarının kaldırılmasıyla hiçbir şekilde sona

ermeyeceğini bir an bile unutmamak gerekir. Daha da ileri gitmek gerekir, çünkü bu dönemin ardından Doğunun karşısına kendi, bilinen ölçülerde liberal davranan, ama özünde kabaca despotik ve ruhban-feodal burjuvazisi, kendi bencil çıkarları için arkasındaki " yabancı" düşmanlarına göre konumunu her an değiştirmeye hazır olan burjuvazisi çıkmaktadır.

Kesin olarak ve her zaman için şunu unutmamalıyız; Doğu bütün olarak uluslararası emperyalizmin temel beslenme kaynağıdır ve bu açıdan evrensel sosyalist kurtuluş savaşının arka planında, onunla çatışmamız içinde, bunun için çok elverişli ve uluslararası emperyalizm için çok elverişsiz bir etken oluşturmaktadır. Doğudan yoksun ve Hindistan, Afganistan, İran ve diğer Asya ve Afrika sömürgelerinden kovulmuş Batı Avrupa emperyalizmi tükenecek ve doğal ölümünü yaşayacaktır.

Ama aynı zamanda Doğu despotizmin beşiğidir ve Batı Avrupa emperyalizminin çöküşüyle Avrupalı kardeşinin baskısı altında ezilen Doğu emperyalizminin dirilmeye başlamayacağını hiçbir şekilde garanti edemeyiz. Bizim yardımımızla yabancının boyunduruğundan kurtulan Çin, Hindistan ya da İran'la Türkiye'nin feodallerinin emperyalist Japonya'yla ve Avrupa'dan birileriyle birleşip kendi "kurtarıcılarına" karşı, onları "Bolşevizm" hastalığından kurtarmak üzere bir sefere çıkmayacaklarını da garanti edemeyiz.

(Devam edecek) [devamı bulunamamıştır]

M. Sultan Galiyev

***Jizn Natsionalnastey.* – 1919. – 5 Ekim. – No38(46);**

-12 Ekim. –No39 (47); - 2 Kasım. – No42(50)

Sultan Galiyev M. Stati-Vıstupleniya. Dokumenti. – Kazan, Tat. Knij. İzd. , 1992, s.88-97

Ek 12: Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılab ve Kadro,* s. 48-55

…cihan, bir tarafta sanayici memleketler, yani müstemlekesi devletler, diğer tarafta müstemleke ve yan müstemlekeler olmak üzere iki karargâha ayrıldı…

… Mamafih garp memleketlerinde tahakkuk eden ve beşer tarihinin şüphesiz ki en mühim bir hadisesi olan sanayi inkılâbı bir taraftan, cihanı ayni cemiyet şartlarına ve nizamlarına tabi bir camia içinde ihataya çalışmak suretiyle yeni bir dünya vahdetini (bittabi iktisat şartlan itibariyle vahdet) kurarken, diğer taraftan bizzat kapitalizmin bu vahdetini istihalelere ve inhilâllere uğratacak tezatları ve neticeleri de yaratmaktan hali kalmamıştır: Bir taraftan kejndi bünyesi içinden "Proletarya,, yı (yani istihsal aletlerinden mahrum kalanları, mülkiyetsîzleri) doğurmak suretiyle kapitalizimin "sınıf mücadelesi,, şeklindeki birinci muazzam tezadını yarattı. Diğer taraftan, müstemleke ve yarı müstemlekelerle metropoller diye cihanı ikiye bölerek *"millî istiklâl mücadeleleri*„ şeklinde, hattâ birincisinden çok daha alemşümul, ikinci muazzam tezadın ruşeymini ortaya attı.

Gerek proletaryanın sınıf mücadelesi, gerek müstem- leke ve yarı müstemlekelerin İstiklâl mücadeleleri, müstemlekeci memleketlerin kendi aralarındaki hammadde veya mahreç kavgalarının doğurduğu siyasî rekabetlerden kuvvet alarak her biri mevzularma göre kendi istikametinde inkişaf etti.

Cihan harbi, muasır nizamın kendi bünyesinden doğan ve müstemlekeci memleketlerin kendi aralarında cereyan eden bu ham madde ve mahreç mücadelelerinin son ve şah eser tecellisi idi. Bu mücadelede, ihtilâfın hakikî mevzuu olan *"gasp ve garet,,* endişesi, terakkide kemale ermiş bir nizamın bütün inceliklerini ve fennin, ve ruhî kuvvetlerin en hayrete şayan maskeleme usulleriyle gizli tutulmuştur. Bu suretledirki ya kapitülasyonlardan ya diğer müstemleke şartlarından bizar, yahut yeni istilâ tehditlerine maruz olan bir takım masum milletler de, bizzat kendi aleyhlerine işleyen müthiş bir harp makinasının çarkları arasına sürüklendiler.

Fakat kapitalizmin, inkişaf ettirici vasıflarını artık kaybetmiş ve beşerin emniyetle terakisi hesabına artık *bir engel* haline gelmiş olduğunun bütün delillerini veren bu son harp gerek *proletaryanın diktatârlük cehli*, gerek iktisaden tabi ve geri memleketlerin *milli kurtuluş mücadeleleri* için emsalsiz bir itici kuvvet oldu.

Bu suretle harp sonu dediğimiz devir, her biri kendi istikametinde inkişaf eden bu iki muazzam ve beynelmilel tezadın artık nasıl derinleşmiş ve olgunlaşmış olduğunun bütün alemetlerini meydana attı ve anlaşıldı ki:

Sanayiin plansız inkişafı ve cihanın yalnız bir kısım memleketlerinde tekâsüfü neticesinde proletaryanın da oralarda kesafet peyda etmesi ve sınıf mücadelesinin keskinleşmesi nasıl bir tarihi zaruret ise, aynı suretle yüksek tekniğin bir kısım sanayi memleketlerinde anormal tekasüfünden doğan müstemleke şartlarının millî kurtuluş mücadelelerine imkân ve kuvvet vermesi de, içinde yaşadığımız nizamın yine içtinap edilmez diğer bir zaruretidir.

Bu içinden çıkılması, ya medeniyetin ölümü bahasına, ya cihanda sanayiin yeniden ve daha rasyonel bir tevezzüüne bağlı olan vaziyet karşısında: bir taraftan proletarya, kendi diktatorasını kurmak suretile istihsali plânlaştırmak ve sınıf tezadını ilga etmek için cephe alıyor. Fakat bugün cihanın yalnız muayyen kısımlarında anormal bir surette tekâsüf etmiş olan sanayiin yeni ve rasyonel bir tevezzüü için hiçbir şey vadetmiyor.

Diğer taraftan müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden geri memleketler, siyasî ve iktisadi istiklâl tarikiyle bizzat kendi sanayilerini kurmak ve bu suretle de sanayiin arz üstünde muayyen mmtakalarda temerküzünden mütevellit anormal amele kesafetinden doğan bütün tezatları esasından ve kül halinde hallet mek için mücadelelerini ilerletiyorlar.

Bu suretle harp sonu devresi, cihana millî istiklâl cidallerinin, garptaki sınıf kavgaları kadar içtinap edilmez, fakat onlardan daha şamil bulunduğunun bir teyidi devri oldu. Bu tezadın böylece bütün şumuliyle anlaşılabilmesi için evvelâ bütün bir on dokuzuncu aşırın geçmesi, muasır kapitalizmin umûmi harp şeklinde bütün ufunetlerini ve illetlerini vermesi lâzımdı. Daha sonra bizzat iktisaden tâbi memleketlerde yahut hiç olmazsa bu memleketlerden birinde siyasî ve iktisadı istiklâl cehdinin, bizzat müstemleke şartlarına ksrşı müsallah bir isyan şekline tahavvülü ve nihayet bu hadisenin ifadesi olan bir yeni " cihanı telâkki tarzı „ nın tekevvünü şarttı.

On dokuzuncu aşırın ikinci nısfı, Avrupada başlıyan sanayi inkişafının neticesi olan sınıf tezadının tetkiki ve sınıf tezadı üstüne müstenit bir cihanı telâkki tarzının vücut bulması için bütün şartları ihtiva ettiği halde, sanayici memleketlerle, sanayidan mahrum memleketler arasında vücut bulan müstemleke tezadının müşahade ve tetkiki

henüz kafi malzemeye malik değildi. Çünki o asır, henüz kapitalizmin ittisai asrı idi. O asırda müstemleke ve yarı müstemlekeleştirilen memleketlerde eski millî sanayi cihazı parçalanıyor, bu parçalanış, günden güne genişleyen Avrupa sanayii için yeni istihlâk pazarları açıyor, fakat sanayii parçalanan bu memleketlerde, millî sanayidan mahrum olmanın maddî ve ruhî sefaleti henüz meydana akmamış bulunıyordu. Bu devirde kapitalizm münasebetlerinin bütün cihana sarî olacağı ve sermaye muhaceretlerinin cihanın her noktasında sermayedarlık nizamının, İktisadî ve İçtimaî kanuniyetlerini tesis edeceği hakkında alâmetler vardı. Daha sonra Amerika müttehidesinin ve Japonyanm millî iktisatlarım kurma yolundaki muvaffakiyetleri kapitalizmin alemşumulleşeceğini ve sınıf mücadelesinin beynelmilelleşeceğinin delilleri gibi alındı. Halbuki hadisat gösterdiki, kapitalizm münasebetlerinin alemşumulleşmesi denilen hadise, cihanın bir kısım memleketlerinin, diğer kısım memleketlerine iktisaden, hattâ siyaseten tabi ve binnetice daimi bir iptidailiğe mahkûm kılmışından başka birşey değildir.

Kapitalizm kanuniyetlerinin iktisaden tâbi memleketlerde ancak (menfî) bir inikası vardır. Tâbi memleket bütün sâyinin muhassılasını, yarattığı bütün fazla kiymetleri kül halinde metbuuna kaptırır. Tâbi memlekette, millî sermaye t erakümü yoktur. Millî sermayenin vücut bulmadığı, yarı feodal bir asyaî nizam altında, idare edilenlerin iktisaden esir oldukları bir memlekette sanayici memleketlerdeki manasiyle, sınıftan, sermaye hareketlerinden ve modern sosyalizmden bahsetmek abestir. Çünkü bu hadiselerin unsurları bu vasatta vücut bulmamıştır. İkîisaden tâbi bir memlekette din reformunun, idare reformunun yanında inkilâbı objektif mevzuu, ancak, iktisaden veya siyaseten tabî memleketin, siyasi veya İktisadî metbularına karşı isyanıdır. Bu isyan nasıl bir nizam istihdaf eder? Bunu ayrıca ve daha ileride tetkike çalışacağız. Fakat aşikâr bir şeydir ki bu nizam, hem müstemlekeliği, hem müstemlekeciliği reddeden, hem millet içinde, hem milletler arasında İktisadî tabiiyet tezatlarını tanımayan bir nizam olacaktır. Bu nizam Liberal kapitalizmin bütün illetlerini göstermiş ve kontrolsuz inkişafı yerine, iktisadi hareketlerini cemiyetin iradi müdahalesi altına koyan ve bilhassa cihanın bir kısım memleketlerinin diğer kısım memleket- lerine karşı siyasî ve İktisadî tabiiyeti tarzını esasından tasfiye eden yeni bir cemiyet tarzı olacaktır. Yukarda Millî kurtuluş hareketlerinin gayesi her şeyden evvel, cihan üstünde buğun müessese olan ve İktisadî iş taksiminin değişmesidir demiştik. [*][772]

[772] [*] Coğrafî iş taksimi. İktisadî faaliyetlerin cihan üstündeki coğrafi şartlardan mütevellit tevezzüü şeklinde ifade olunabilir. İktisadî iş taksimi ise, coğrafî zaruretlerden ziyade, bugünkü İktisadî mahiyeti

Proletaryanın diktatörlük rejiminde sanayiin, cihan üstünde nasıl dağılacağı ve sanayiin metrpollerdeki anormal tekâsüften doğan müstemlekecilik ve müstemlekelik tezadının nasıl bir tarzı halle bağlanacağı meselesi bu rejimin mümessilleri tarafından işlenmiş değildir.

Yine tekrar edelim: müstemlekeciliği ve müstemleke tezadını yaşatacak, bir kısım memleketleri ileri, bir kısım memleketleri geri teknikli işlere mahkûm kılacak, bir tarafta insan kabiliyetini daima pest, daima gayrı münkeşif bırakacak olan *monokültürü*[*] diğer tarafta insan kabiliyetlerinin en yüksek tezahürlerine imkân verecek *polikültürü* [**] müdafaa edecek bir cemiyet değişmesi, millî kurtuluş hareketleri bakımından ileri bir cemiyet değişmesi değildir.

Millî kurtuluş mücadelelerine giren veya girmiye namzet olan memleketlerde, büyük istihsal vasıtaları esasen gayrı münkeşif olduğu, yahut kısmen devlet mülkiyyeti altında inkişaf etmiş bulunduğu ve müterakim millî sermayeler zaten mevcut olmadığı için buralarda, büyük istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyyet değişmesi *cemiyetin bütün tezatlarını halledici* bir faktör halinde ileri sürülemez.

Buralarda memleketin kendi mikyasında kendi sanayiini kurarak modern istihsal vasıtalarına malik bir memleket haline gelmesi, esasen millî istiklâl mücadelesinin, siyas! zaferden sonra tahakkuku kabil olan *objektif mevzuu*dur.

Ancak şuda varki bu yeni inkişaf seyri muasır kapitalizm gibi içinden illetler ve tezatlar doğurucu klasik bir inkişaf seyri olamaz.

Çünkü içinde yaşadığımız devrin milli ve beynelmilel bütün şartları, milli kurtuluş cidaline giren veya girmeğe namzet olan memleketlerde, yeni tekniğin daha ilk adımdan itibaren, cemiyetin ileri menfaatlerini kül halinde ifade eden *kurucu, işletici ve bütün fazla kıymetleri cemiyet namına benimseyici yeni tip bir iktisat devleti'*nin bilâvasıta ve planlı bir müdahalesini zaruri kılmaktadır. Bu şarait altında, ne sınıfın, ne de bu günkü sanayi memleketlerini, akibeti meçhul katastroflara mahkûm kılan sınıf harbinin *esasen unsurlarını bıılamıyacağı ve bu unsurların esasen doğamıyacağı aşikârdır*.

---

yüzünden bir kısım memleketlerin sanayici oluşunu, diğelerinin sanayisiz kalışını ifade eder.

[*] Monokültür — Tek madde istihsali. Meseli bir memleketin münhasıran pamuk memleketi olması gibi.

[**] Pölikültür — Muhtelif maddeler istihsali. Meseli memleketin her cins istihsal faaliyetlerine malik olması.

Ek 13: Atilla İlhan'ın Sultan Galiyev'e dair yazdıkları. *Atilla İlhan, Hangi Atatürk?* , *Sayfa: 299-308*

2

SULTAN GALİYEV'İ TAKDİM

Neymiş neymiş, günümüzde en büyük toplumsal çelişki sosyalist blokla kapitalist blok arasındaki çelişki miymiş? Gülerim buna! Dehşet dengesi, barış içinde bir arada yaşama, yumuşama falan filân diye birtakım gerekçeler uydurup, bu çelişkiyi nasıl da usturupla "buzdolabına kaldırdılar" görmüyor muyuz?

Görmüyor musunuz?

Diyelim ki Ortadoğu karışıyor, o zaman bir Alman Başbakanı çıkıp, Rusya ile Amerika'nın "barışı korumak için" bu bölgeye ortaklaşa bir müdahale yapabileceklerinden söz ediliyor. İyi ama Ortadoğu'da müdaha-

leye uğrayacak olan kim? Petrol üreticisi bir sıra devletler, ne var ki kafa koçanında "az gelişmiş ülke" yazıyor hepsinin.

Peki o zaman daha yüzyılın başlarında Sultan Galiyev'in dedikleri doğrulanmış olmuyor mu?

Diyeceksiniz ki, kim okur kim dinler Sultan Galiyev'i?

Kazanlı bir Türktür Galiyev, gerçek adı da sanırım Mir Said Sultan Alioğlu'dur: Sosyalist bir devrimcidir, Rusya'da devrim patladığı zaman Türkler arasında sosyalistlik için uğraşmış, Molla Nur Vahıdof ile birlikte önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Stalin, Milliyetler Komiseri iken, uzun yıllar birlikte çalıştığı Galiyev'i 1923'ten itibaren kuşkuyla izlemeye başlamış, 1928'deyse açıkça suçlayarak on yıl Sibırya sürgününe mahkûm ettirmiştir. Galiyev'in 1939'da sürgünden dönüp Kazan'da oturması yasaklandığı için Kuybişev'e yerleştiği, bu arada edebiyatla uğraşmak için izin istediği biliniyor. Sonrası meçhul! Bir rivayet Stalin'in onu da diğer birçok devrimci arkadaşları gibi kestirdiğidir.

Sultan Galiyev'in bir özelliği var: Daha o zamandan gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki ilişkilerin, gelişmiş ülkeler sözde sosyalist olsalar dahi pek de değişmeyeceğini söylüyor. Ona göre endüstrileşmiş ülkeler, sömürgeler karşısında aynı tutumu korumaktadırlar. Sömürgelere gelince, mazlum milletlerdir onlar, proleterdirler ama, topu birden; kapitalist sınıflaşma henüz belirginleşmediği için, proleterlik bütün olarak ulusu içerir.

1922'de şöyle demiş: "Avrupa toplumunda bir sınıfın, yâni burjuvazinin yerine konacak bir proletarya yönetimi mazlum ulusların durumunda hiçbir değişiklik yapmayacaktır. Böyle bir değişiklik olduğu takdirde,

bu mazlum uluslar halkı için iktidara yeni bir efendinin geçmesinden başka bir anlam deyimlemeyecektir."

XX. yüzyılın son çeyreğine girerken ne görüyoruz?

Dünyanın önemli başkentlerinde yapılan hemen bütün uluslararası toplantılarda (sözgelişi dünya besin toplantısı), eskiden sömürge olan şimdi ise geri bırakılmış sayılan ülkelere karşı sosyalisti ve kapitalistiyle gelişmiş ülkelerin beraberce hareket ettiğini mi?

Günümüzde yeryüzünün büyük çelişkisi endüstrileşmiş ülkelerle geri kalmışlar arasındaki çelişki olarak beliriyor. İşin garibi, Galiyev'in o tarihte son derece garip, hâttâ yanlış karşılanan bir savı da bu arada handiyse gerçekleşmiş, tıpkı onun öngördüğü gibi ilerlemiş devletler sultasına karşı girişilen birçok bağımsızlık hareketi sonunda sosyalist bir renge bürünmüştür. Bu sosyalizmler elbette öğretisel ve bilimsel sayılmazlar ama, "bilimsel sosyalizm" iddiasında bulunanların öğretiye uygunluk dereceleri sanki onlardan daha mı ileridir?

Bir kere şu gerçeği hiç gözden kaçırmayacağız:

Endüstri uygarlığı kendi kurallarıyla geliyor, üstelik bu kuralların sosyalisti kapitalisti pek yok; monopolcu kapitalist toplumda, Galbraith'in teknostrüktür dediği teknik kadrolar, merkeziyetçi bürokrasi diktası sosyalist toplumlarda, parti yönetici kadroları içinde gittikçe güçlenen teknotratlar olarak görülüyor. (Stalin niye yalnızdı da Brejnev'in yanında hep bir Kossigin oldu sanıyorsunuz?) Ayrıca, endüstrinin çalışma ve yaşama çarkı giderek her iki toplumu da aynı kalıptan dökülmüşe çeviriyor. O kadar ki, sözgelişi, Amerika'nın Allende Şilisi'ne davranışıyla, Rusya'nın Dubçek Çekoslovakyası'na davranışı birbirinden çok farklı değil! Üstelik, her iki taraf, birbirinin davranışını inanılmayacak bir anlayışla karşılıyor.

O zaman çağdaş sorunumuzun konumu ne olmalıdır?

Endüstrileşmenin, akılcılığı, zalim ve duygusuz bir iktidar haline getirmesinden kurtarmak, geri bıraktırılmış toplumlarla içten özgürlük ilişkilerine girmek mi? Bana sorarsanız, önce proleter ulusları artık proleter olmayanların sultasından, endüstrileşmiş toplumlarda ise bu toplumların ezilmişlerini ezenlerin sultasından kurtarmak gerek! Şu halde toplumsal diyalektik, yeryüzü çapında ana çelişkiyi, gelişmişlerle gelişmemişler arasında; gelişmiş ülkeler çapındaysa, proletarya ile burjuvazi arasında saptamış oluyor. Bu arada cevap aranması gereken en önemli soru da galiba şu; az gelişmişlere karşı yumuşama, barışı koruma ayaklarıyla basbayağı işbirliği yapan, sosyalist etiketli ve kapitalist gelişmelere karşı gelişmemişlerin tavrı ne olacak?

Sultan Galiyev'in tavrı mı?

(19 Haziran 1975)

3

GALİYEV'İN BAZI TEZLERİ

(Yok ama, beni asıl şaşırtan, sağda da solda da, Türkiye ile onca ilgili Sultan Galiyev üzerinde yeterince bilginin olmayışı: Galiba, sağcılar onu solcu diye bir köşede bırakmışlar, solcular ise sağcı diye! Malûm ya, Rusya Türkleri arasında, Bolşevik partisine üye oluşu, liberal demokrat Müslümanlarla (Sadri Maksudi vs.), cedit hareketinin ileri gelenleriyle bu sıfatla mücadele edip, uzun süre Milliyetler Komiserliği'nde Stalin'le birlikte çalışışı onu Bolşeviğin önde gideni saymaya yeter; öte

yandan, Rusya Türklerinin hakları için savaşmış, bu yüzden Stalin'le uyuşmazlığa düşüp bu uyuşmazlığı hayatıyla ödemiş olması da sağcılığına kanıt sayılabilir.

Oysa, ne yanından bakılırsa bakılsın, ilginç bir adam bu Sultan Galiyev! O dönem için ileri sürdüğü fikirlerin değişikliğiyle ilginç, Rusya Türkleri arasındaki büyük etkisiyle ilginç, mücadele gücünün yüksekliğiyle ilginç, nihayet Türkiye Türklerinin kaderine karışan bazı eylemleri ve çabalarıyla ilginç!

O yüzden biraz daha üzerinde oyalanacağız.)

Haberiniz var mıydı? Bizim Sivas Kongresi'nde, SSCB Dışişleri Komiserliği gözlemcisi olarak Mahmudov adında Rusyalı bir Türk de bulunuyordu. Gönderten de, kimdi derseniz, Sultan Galiyev'di elbet! 1919 Ağustosu'nda Rusya'daki "Jöntürklerle" "İslâmın Kurtuluşu Birliği" diye bir örgüt kurduran da, daha sonra Mustafa Suphi'yi oralarda sorumlu kılan da, hâttâ Rusların elindeki Türk tutsaklarından iki bin kadarını örgütleyip devrimci bir parti kurmaya iteleyen de, hep o!

Nedeni de belli bunların: Sultan Galiyev, dünya devriminin Batı proletaryasından kopacağını bekleyen Rus Bolşeviklerine karşı kesinlikle bunun bir yanılgı olduğunu savunuyor: **"Batı proletaryasından hayır yoktur, devrim mutlaka mazlum ülkelerden, yâni sömürge ya da yarı-sömürge durumuna indirgenmiş Doğu ülkelerinden gelecektir. Bunun için de asıl bu ülkelere el uzatılması gereklidir."**

Bu konuda, Lenin'le hem mutabık, hem değil: Mutabık, zira Lenin o tarihlerde Komintern'in ikinci kongresine sunduğu bir programda (Temmuz 1920) ulusal demokratik devrim ve kurtuluş hareketlerinin desteklenmesini öneriyordu. Galiyev de bu fikirde, yalnız o ulusal kurtuluş hareketlerinde ve ulusal demokratik

devrim girişimlerinde başı çekenlerin bu ülkelerde ister istemez aydınlar, küçük burjuvalar olacağını, proletarya ve köylülüğün de onları izleyeceğini ileri sürüyor, bu güç birliğinin "geçici" olacağı konusunda da herhangi bir kesinlik getirmiyor.

İki nedeni var galiba bunun, birincisi şu: Galiyev'e göre, sömürülen mazlum ülkelerde sömüren zalim ülkeler zaten ekonominin belini kırıp onun olağan gelişmesini önlemekte, oluşan burjuvaziyi kendi çıkarlarına bağlı yabancı, Hıristiyan ve komprador bir niteliğe ulaştırmaktadırlar. Bu da, o ülkelerde Batılı anlamda burjuva sınıfının ve proletaryanın gelişemediğinin kanıtıdır. İkinci neden de şu: Burjuvazi yabancılaşmış, proletarya ise gelişmemiş olunca, o ülkelerin mazlumluğu milletin bütününe yayılmakta, şu halde kurtuluş savaşıyla ulusal demokratik devrimi sürekli bir güçbirliği halinde geliştirmeleri şart olmaktadır.

Şu dediklerim üzerinde biraz derinleşelim:

Rusların Batı proletaryalarından sosyalist devrim beklemelerinin ne kadar yanlış olduğu sonradan meydana çıkmadı mı? Bütün dünya hâlâ Batı proletaryalarından "devrim" bekleye dursun, Doğu'da o tarihten bu tarihe bir sürü "devrim" gerçekleştiği gibi, bu devrimler üstelik tam da Sultan Galiyev'in dediği koşullar altında, dediği biçimde gerçekleşti. O sözgelişi bir Sömürülen Halklar Enternasyonali kurulmasını öneriyordu ki, bu örgüt Bandung Konferansı'ndan itibaren üçüncü dünya halklarının işbirliği olarak somutlaştı sayılır.

Ayrıca, onun bir de daha önce sözünü ettiğim endüstrileşmiş ülkelere duyduğu güvensizlik konusu var, bu da gerçekleşmedi mi; kapitalist olsun, sosyalist olsun, endüstrileşmiş ülkelerin bugünkü dünyada henüz gelişmekte olanları kendi kanatları altında denetimde tuta-

bilmek için bir yumuşama (detente) politikası icat ettiklerini kim bilmiyor.

Var, var, 'yumuşama'yı gerçek bir barış niyetine yoranlar var, onun için ben size 'sevgili Henry'nin, yâni Doktor Kissinger'in Ottova gezmesinde bazı söylediklerini aktaracağım, bu konuda kuşkularınız olduysa bir güzel dağılacak. Bakın ne diyor "Sevgili Henry"!:

"... Haklı özlemlerini anlayışla karşılamakla birlikte üçüncü dünya adı altında yeni bir kuvvet bloku kurulmasına karşıyız. Kendilerini hiçbir bloka bağlı olmayanlar diye tanımlayanların yeni bir blok oluşturmalarını hoş karşılayamayız."

Rusların da buna pek ses çıkarmadıkları görülüyor, elbette çıkarmazlar, daha Sultan Galiyev böyle bir blok demek olan Sömürgeler Enternasyonali'ni ortaya attığında iyice bozulmamışlar mıydı?

Fakat benim kafamı bir de ne kurcalıyor bilin bakalım, Sultan Galiyev'in yarı sömürge toplumların ulusal demokratik devrim ve kurtuluş savaşlarını yorumlayan savlarıyla, Mustafa Kemal'inkiler arasındaki müthiş yakınlık!

(20 Haziran 1975)

4

SULTAN GALİYEV VE M. KEMAL

Canım siz olsanız kafanız bozulmaz mı? Bunu ikide bir yapıyor, herkesi yarı budala yerine koyuyorlar: Neymiş, Mustafa Kemal düşüncesi "sınıfları reddeden, onların âhenk içinde uyuşmasını öngören" bir düşünceymiş, zaten bu yüzden "sosyalizmlerden ayrılır"mış.

Alın size bir "İnönü Atatürkçülüğü" daha!

Yanılmıyorsam, Mustafa Kemal Paşa'nın sınıflara ilişkin görüşleri, asıl CHP'nin ilk kurulacağı sıralarda İzmit toplantısında belirtilmiştir. Orada, yeni kurulacak "fırka"nın herhangi bir "içtimai" sınıfa dayanıp dayanmayacağı sorununu tartışıyorlar. Bazıları, "amele sınıfına" dayanmasını ileri sürüyor. Mustafa Kemal, buna yandaş çıkmamış! Bütün yoksulları içeren "halk" deyimini partisinin adı olarak yeğlemiş. Buradan tutturarak, Atatürk'ün sosyal sınıflara inanmadığı, "ulusal birliğe" inandığı ve savunduğu söylenir olmuştur. Acaba ne dereceye kadar gerçektir bu?

Daha önce yazdığımı sanıyorum. Mustafa Kemal Paşa sosyalist değildi, büyük bir demokrattı, sınıf sorununa bir sosyalist gibi yanaşmamış olması gayet olağandır, ne var ki onun yaklaşımı, sonradan sınıflararası işbirliği ve âhenk propagandasının şampiyonluğunu yapanların ileriye sürdükleri gibi de değildir.

Ya nasıldır?

İşte burada Sultan Galiyev'i hatırlayacaksınız!

Mustafa Kemal, bir kere, o tarihte Türkiye'de çağdaş toplumsal sınıfların "teşekkül etmemiş" olduğu kanısındadır. Başka türlü söylersek, yarı sömürge olan imparatorlukta ya komprador liman burjuvazisi oluşmuş, ya da ticaret ve endüstri burjuvazisi niyetine, Müslüman olmayan azınlıkların yabancı şirketlerle kurdukları işbirlikleri gelişmiştir. Kurtuluş mücadelesinin komprador burjuvazisinin önemi ve etkili bölümünü de, Anadolu'daki Ermeni ve Rum burjuvazisinin hemen hepsini de, yurttan sürüp çıkardığı bir gerçektir. O kadar ki Yakup Kadri ve Fâlih Rıfkı sık sık emperyalizmin bizi ulusça mahkûm ettiği yoksulluğu; halk yığınlarının yaşadığı kasabalarda, çokluk fırın işletecek bir Türk bul-

manın bile zorlaştığını yazıyorlar. Mustafa Kemal'in çağdaş anlamda karşıt çıkarlı sınıfların yokluğundan söz etmesini işte bu perspektif içinde ele almak, tartışmak gerekir.

Mustafa Kemal, ilerici aydınlarla halk arasında gelişmiş bir tarihsel blokun sürdürdüğü ve kazandığı savaşın diyalektiğine dayanarak, ana çelişkiyi Türkiye'nin "mazlum" halkı ile emperyalizm arasında görüyordu. Böylece mazlum uluslarla emperyalizmler arasındaki çelişkiyi ön plana alıyordu. Bu, artık biliyoruz ki, o tarihlerde Sultan Galiyev'in de işleyip geliştirdiği, daha sonraları üçüncü dünyanın emperyalizmle mücadele kuramına temel sayacağı görüştür.

(Burada beni meraktan çatlatan bir şey var, o da şu: Mustafa Kemal Paşa'nın Sultan Galiyev'den, Rusya'da onun yürüttüğü eylemden ve savunduğu fikirlerden haberi olmuş mudur olmamış mıdır? Olmaması bana garip geliyor ya, henüz bu alanda ciddi bir araştırma yok sanırım. Yalnız yeri gelmişken Mustafa Suphi'nin Galiyev'le yakın ilişkileri olduğunun kesin sayılması gerektiğine işaret edelim.)

Burada bir başka şeyi daha hatırlatacağız!

Mustafa Kemal Paşa'nın "Sây/Emek Misak-ı Milli"si programını. Ne diyordu Mustafa Kemal, nasıl diyordu, hatırlayalım: Saldırgan emperyalizmi köylü, işçi, eşraf, memur, zabit, asker, omuz omuza verip nasıl Misak-ı Milli ile yenip kovduysak, aynı emperyalizmi ekonomik alanda bir Sây/Emek Misak-ı Millisi içinde omuz omuza verip yenelim ve kovalım. Mücadele hâlâ daha, Türkiye içindeki yabancı şirketlere, her türden ayrıcalıklara, "Nasıl olsa bize muhtaç olacaksınız" diyen Lord Gurzon'a ve ülkesinin Türkiye içinde kışkırttığı karşıdevrimci isyanlara karşı veriliyordu, böyle olunca da

sömürücü burjuvazisi azınlıklardan oluştuğu için çoğu yurdu terk etmiş ve dağılmış olan Türkiye'de sınıfsal bir iç çelişki keskin ve vahim olarak görülmüyordu. Mustafa Kemal'in saptadığı da bu olsa gerekir.

(Bilmem ama, bana Halk Fırkası girişimi, bir parti girişiminden çok, sonraları uygulaması çok görülecek bir ulusal cephe girişimi, bir halk cephesi girişimi gibi görünmektedir.)

Hiç mi itiraz edilemez? Peki ya eşraf, ya toprak sahibi ayan da yok muydu da mı denilemez?

Elbette denilebilir, yalnız eşrafın bir kere kurtuluş savaşında ulusal harekete destek olmuş bulunması, ikinci İngilizlerce kışkırtılan Kürt ve irtica isyanlarında yeni rejime dayanak olması zorunluluğu, nihayet topraksızlardan önemlice bir bölüğüne kaçmış Ermeni ve Rum arazilerinin dağıtılabilmesi (Ege'de mübadillere kırkar dönümlük toprak verilerek handiyse fiili bir toprak reformu gerçekleştirilmiştir) sonradan sivrileşecek topraklı topraksız çelişkisini hayli törpüleyip ikinci plana itiyor, sanayileşme ufukta görünmediği için de proleter varlığını hissettiremiyordu. Mustafa Kemal de bunlara dayanarak, bizde henüz çatışan sınıflar yok, hepimiz yoksuluz, tek sınıfız yâni halkız diyebiliyordu.

Emperyalizme karşı Halk Cephesi! Bu mu sınıfsızlık politikası? Buysa, Sultan Galiyev'inkini, o tarihlerde, Stalin dahil, bütün "hızlı tüfekçiler" nasıl kabul etmişlerdi de; Bakû Doğu Halkları Kurultayı'nda da, desteklerini açıklamışlardı.

(21 Haziran 1975)

Kaynakça

Arşiv Kaynakları:

ATSIZ, Hüseyin Nihal, *"Namık Kemal"*, Çınaraltı Dergisi, Sayı:22, 1942, Taha Toros Arşivi

"на страже родины*"* Gazetesi, No: 284(2966), 9 Kasım 1941

"İskân Kanunu" , T.C. Resmi Gazete, Sayı:2733, 21 Haziran 1934

L'Humanite Gazetesi, *"Choses de Turquie", "Les Jeunes Turcs- Encore des Demissions et des Revocations"* başlıklı yazı, L'Humanite Gazetesi, Sayı:1589, 24 Ağustos 1908, s.4

"Memurin kanununun dördüncü maddesinin(Z) fıkrasının tadiline dair kanun" , T.C. Resmi Gazetesi, Sayı:1127, 24.2.1929

T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları, 1.Dönem, C: 7, 136. İn'ikad, 22 Kanunusani 1337

T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları, 1.Dönem, C: 7, 136. İn'ikad, 22 Kanunusani 1337

T.B.M.M Gizli Celse Zabıtları, 1.Dönem, C: 9, 19. İn'ikad, 11 Nisan 1337

T.B.M.M. Kütüphanesi Açık Arşivi, *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi,* 1927

T.B.M.M. Kütüphanesi Açık Arşivi, "*C.H.F Nizamnamesi ve Programı" ,* 1931

T.B.M.M. Kütüphanesi Açık Arşivi, "*C.H.P Programı",* 1935(Mayıs)

T.B.M.M. Kütüphanesi Açık Arşivi, *"Kanun-u Esasi"*, 1328

T.B.M.M. Kütüphanesi Açık Arşivi, *"İttihad ve Terakki Fırkası Meclis-i Mebusan grubu nizamname-i dahilisi",* 1327(1911)

T.B.M.M Tutanak Dergisi, 4.Dönem, C: 23, 71. Birleşim, 21 Haziran 1934
"Soyadı Kanunu" , T.C. Resmi Gazete, Sayı:2741, 2 Temmuz 1934

T.B.M.M Tutanak Dergisi, 5.Dönem, C: 16, 33. Birleşim, 5 Şubat 1937

The New York Times, "*Soldiers of Turkey Favor New Regime"* başlıklı yazı, The New York Times, Sayı: 18.600

"Türk Vatandaşlığı Kanunu" , T.C. Resmi Gazete, Sayı: 904, 4 Haziran 1928

"Türkiyede Türk vatandaşlarına tahsis edilen sanat ve hizmetler hakkında kanun" , T.C. Resmi Gazete, Sayı: 2126, 16.06.1932

Kitaplar:

ACAR, Sevim, Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü: Herder. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2008

AHMAD, Feroz, *"İttihat ve Terakki(1908-1914)",* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999

AKARSU, Bedia, *"Felsefe Terimleri Sözlüğü",* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1975

AKÇURA, Yusuf, *"Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi"*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978

AKÇURA, Yusuf, "Üç Tarz-ı Siyaset", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976

AKDOĞAN, Yalçın, *"Yerel Siyaset: Kavramlar"* , "Yerel Siyaset", Okutan Yayıncılık, İstanbul, 2008

ANDERSON, Benedict, *"Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması"* , Metis Yayınları, İstanbul, 1995

ANDERSON, Frank Maloy, HERSHEY, Shartle Amos, *"Handbook of The Diplomatic History of Europe, Asia and Africa 1870-1914",* Washington Goverment Printing Office, A.B.D, 1918

ARMAOĞLU, Fahir, *"19.Yüzyıl Siyasi Tarihi"*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997

ARMAOĞLU, Fahir, *"20. Yüzyıl Siyasi Tarihi"*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s.92

ARSLAN, Mutlu, "Elit Teorisinin Doğuşu ve Kitle Korkusu", Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi, C:13, Sayı:50, 2015(Bahar)

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *"Nutuk" ,* Alfa Yayınları, İstanbul, 2005

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *"Medeni Bilgiler: Türk Milletinin El Kitabı" ,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2010

ATEŞ, Toktamış, *"Türk Devrim Tarihi" ,* Der Yayınları, İstanbul, 1993

ATİLHAN, Cevat Rıfat,*" İstiklal Harbinde Sarıklı Kahramanlar",*Akyurt Neşriyat,İstanbul,1972

ATSIZ, Hüseyin Nihal, *"Türk Ülküsü"* , Ötüken Neşriyat, 2013

ATSIZ, Hüseyin Nihal*, "Turancılık Milli Değerler ve Gençlik*", Ötüken, İstanbul 2015

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *"Suyu Arayan Adam"* , Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *"İnkılab ve Kadro (İnkılabın İdeolojisi)" ,* İstanbul Milliyet Matbaası, Ankara, 1932

Aydınlık: Fevkalade Amele Nüshaları (Olağanüstü İşçi Sayıları) , Katkı Yayınları, İstanbul, 1975

BAKIR, Kemal. *"Jean-Jacques Rousseau'nun Natüralist Eğitim Anlayışı"* , Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2007

BALİ, Rıfat N. "Cevat Rifat Atilhan." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık*" s.404-405, Cilt: 5: Muhafazakarlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

BAYRAKTUTAN, Yusuf, *"Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları" ,* T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996

BENNIGSEN, Alexandre, QUELQUEJAY, Chantal Lemercier, *"Sultan Galiyev: Üçüncü Dünyacı Devrimin Babası",* Sosyalist Yayınlar, İstanbul, 1995

BLATTBERG, Charles, *"From Pluralist to Patriotic Politics"*, Oxford Press, New York, 2000

BORA, Tanıl, *"Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar",* Birikim Yayınları, İstanbul, 2006

BOZKURT, Mahmut Esat, *"Atatürk İhtilali I" ,* Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000

CAHUN, Leon, *"Asya Tarihine Giriş: Kökenlerden 1405'e, Türkler ve Moğollar",* Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006

CEMAL PAŞA*, "Hatıralar",* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015

CİHANGİR, Erol, ACALOĞLU, Arif, *"Sultan Galiyev Davası",* Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2006

CİLASUN, Emrah, *"Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü? " ,* Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008

CLEMENS, Walter C., "*Dynamics of international relations: conflict and mutual gain in an era of global interdependence*" Rowman & Littlefield, A.B.D. , 2004

CLIFF, Tony, "*Lenin I(1893-1914): Partinin İnşası",*Z Yayınları, C:1, İstanbul, 2002

ÇUBUKÇU, İbrahim Agah, *"Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri",* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986

DANİŞMEND, İsmail Hami, *"Sadr-ı-azam Tevfik Paşa'nın dosyasındaki resmî ve hususî vesikalara göre:31 Mart Vak'ası" ,* İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1961

DURKHEIM, Emile *"Socialism and Saint Simon"* , Routledge&Kegan Paul Ltd., Londra, 2009

ENVER PAŞA*, "Enver Paşa'nın Anıları"*, derleyen: CENGİZ, Halil Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015

ERİM, Nihat, *"Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri,* C: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953

FAULKNER, Neil, *"Marksist Dünya Tarihi",* Yordam Kitap, İstanbul, 2012

FROMM, Erich, *"Sağlıklı Toplum",* Payel Yayınları, İstanbul, 1990

GAULİS, Berthe Georghes, *"Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği"* , Rado Yayınları, İstanbul, 1981

GELLNER, Ernst, *"Uluslar ve Ulusçuluk"*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992

GLEEN, Alexander Magee, "The Hegel Dictionary", Continuum International Publishing, Londra, 2010

GOOCH, George Peabody*, "Nationalism"*, The Swarthmore Press, London, 1920

GÖKALP, Mehmet Ziya, *"Türkçülüğün Esasları",* Kadro Yayınları, İstanbul, 1976

GÖKALP, Ziya, *"Türk Uygarlığı Tarihi"*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991

GRIFFIN, Roger, *"Faşizmin Doğası",* İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

GUTTSTADT, Corry, *"Türkiye, Yahudiler ve Holokost"* ,İletişim Yayınları, İstanbul, 2012

GÜNGÖR, Erol*, "Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik",* Hisar Kültür Gönüllüleri, 2003

HANSON, Paul R. , *"Historical Dictionary of the French Revolution"*, The Scarecrow Press, U.S.A, 2004

HEGEL, George W.F., *"Tarih Felsefesi",* İdea Yayınları, İstanbul, 2010

HERDER, Johann G., "Outlines of a Philosophy of the History of Men", Bergman Publishers, Londra, 1800

HEYWOOD, Andrew, *"Siyasi İdeolojiler"*, Adres Yayıncılık, Ankara, 2007

HEYWOOD, Andrew, *"Siyaset"*, Adres Yayınları, Ankara, 2014

HITLER, Adolf, *"Kavgam II",* Nokta Kitap, İstanbul, 2008

HOBSBAWN, Eric, *"Milletler ve Milliyetçilik:Program, Mit, Gerçeklik"*, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul, 2010

İLHAN, Atilla *"Cumhuriyet Söyleşileri 1: Bir Sap Kırmızı Karanfil",* Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998

Atilla İlhan, *"Hangi Atatürk?"*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008

İNAN, Afet, *"Türk Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi" ,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947

İNAN, Afet, ve diğ. , *"Türk Tarihinin Ana Hatları",* Devlet Matbaası, İstanbul, 1930

KAFESOĞLU, İbrahim, *"Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri"*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970

KAPLAN, Mehmet, ENGİGÜN, İnci, EMİL, Birol , *"Yeni Türk Edebiyatı Antalojisi II(1865-1876)*" , Marmara Üniversitesi Yayın No:521, İstanbul, 1993

KARACAN, Ali Naci, *"Lozan" ,* Nokta Kitap, İstanbul, 2006

KAYMAK, Erol, *"Sultan Galiyev ve Sömürgeler Enternasyonali"* , İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993

KRAMMER, Lloyd, *"Nationalism in Europe & America: Politics, Cultures, and Identities since 1775"* , Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2011

LANDAU, Jacob M. , *"Pantürkizm"*, Sarmal Kitabevi, İstanbul, 1999

LE BON, Gustave, *"Kitleler Psikolojisi",* Olympia Yayınları, İstanbul, 2016

LENIN, Vladimir, *"Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" ,* Eriş Yayınları, 2004

MACDONELL, Arthur Anthony, *"Dictionary of National Biography" ,* The Macmillan Company, Smith, Elder & Co. , C: XXII, Londra, 1909

MACHIAVELLI, Niccolo, *"Prens"*, Anahtar Yayınevi, İstanbul, 1994

MCINTYRE, Alasdair, *"Erdem Peşinde: Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma"*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

MARSHALL, Alasdair, *"Vilfredo Pareto's Sociology"* , Ashgate Publishing Limited, Glasgow Caledonian University, UK(Birleşik Krallık), 1988

MARX, Karl, ENGELS, Frederich, *"Komünist Manifesto",* Yordam Kitap, İstanbul, 2013

MARX, Karl, *"Kapital:Ekonomi Politiğin Eleştirisi, Cilt I: Sermayenin Üretim Süreci"* , Yordam Kitap, İstanbul, 2011

MARX, Karl, ENGELS, Frederich, *"Collected Works" ,* Vol:6 Lawrence&Wishard Electric Book, 2010

MARX, Karl, *"Kapital: Ekonomi Poltiğin Eleştirisi,* Cilt II: Sermayenin Dolaşım Süreci, Yordam Kitap, İstanbul, 2012

MARX, Karl, ENGELS, Frederich, *"Felsefe İncelemeleri" ,* Yordam Kitap, İstanbul, 2017

MAX MÜLLER, Frederick, "*The Classification of The Turanian Language",* Oxford University, Londra, 1854

MAX MÜLLER, Frederick, *"The Languages of The Seat of War in The East with a Survey of The Three Families of Language Semitic, Arian and Turanian",* Williams and Norgate, Londra, 1855

MAX MÜLLER, Frederich, *"The Life and Letters of The Right Honourable Max Müller",* Longman, Green and Co. , Londra, 1902

MUHAMMEDİ, Renan, *"Sırat Köprüsü-Sultan Galiyev" ,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993

MUSSOLINI, Benito, *"Faşizm ve Faşist Devlet"*, Toker Yayınları, İstanbul, 1998

MUSTAFA CELALLEDDİN PAŞA, *"Eski ve Modern Türkler",* Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014

NIETZSCHE, Frederich, "*Putların Alacakaranlığı"*, Sis Yayıncılık, İstanbul, 2015

NAMIK KEMAL, "*Osmanlı Tarihi I",* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018

SAMİ, Şemseddin, *"Kamus-ı Türki"* , Çağrı Yayınları, İstanbul

SATAN, Ali, *İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920,* Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010, s.22

ŞAKİROĞLU, Mahmut H. "Vatikan", TDV İslam Ansiklopedisi, C.IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014

ŞENOĞLU, Kemal, *"Yusuf Akçura: Kemalizm'in İdeoloğu"* , Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009

SEVİNÇ, Necdet, *"İstiklal Harbi'nde Etnik İhanet" ,* Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2011

SKIRBEKK, Gunnar, Gilje, Nils, *"Felsefe Tarihi: Antik Yunan'dan Modern Döneme",* Üniversite Kitabevi Yayınları, İstanbul

SMITH, Anthony David*, "Milli Kimlik",* İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1994

SOMERSAN, Semra. "*Irkların Olmadığı Bir Dünyada Irkçılık"*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları, Birimi Yayınları: İstanbul, 2009

STALIN, Josef, *"Eserler" ,* C:15, İnter Yayınları, İstanbul, 1990

PAYNE, Stanley George, *"A History of Fascism"*, UCL Press, 1995

PAXTON, Robert Owen*, "Faşizmin Anatomisi"*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

PEKER, Recep, *"İnkılap Dersleri" ,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1984

PEHLİVAN, Ayşegül, Canan Akyol, vd. "*Emile Durkheim: Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri"* Pegem Yayınları, Ankara, 2013

PEARSON, Raymond, *"European Nationalism 1789-1920"*, Routlage, New York, 2014

REYHAN, Hakan, *"Doğunun Büyük Devrimcileri: Mollanur Vahidov-Sultan Galiyev",* Alter Yayınları, Ankara, 2010

ROUSSEAU, Jean- Jacques, *"Toplumsal Sözleşme",* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012

TEKİNALP, Munis, *"Kemalizm" ,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2012

TEVETOĞLU, Fethi, *"Süleyman Paşa"*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

TOLSTOY,Lev Nikolayeviç, *"Vatanseverliğe Karşı",* Yokuş Yayınları, İstanbul, 2007

TROTSKY, Lev Davidovich, *"Stalin",* Grosset&Dunlap, New York, 1941, s.417

TUNAYA, Tarık Zafer, "Türkiye'de Siyasal Partiler", C:1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ, *"Türkiye Komünist Partisi'nin Savaş Tarihinden Sayfalar",* Ermis yayınevi, Essen, Almanya, 1985

ÜSTÜN, Füsun, *"İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları" ,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2004

WILSON, William A. (1973), "*Herder, Folklore and Romantic Nationalism"* , Blackwell Publishing Ltd. ,1973

VOLTAIRE, *Türkler, Müslümanlar, Ötekiler,* İgus Yayınları, İstanbul, 2008

YALÇIN, Durmuş, AKBIYIK, Yaşar, AKBULUT, Dursun Ali, vd. , *"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I" ,* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012

ZÜRCHER, Erik Jan, *"Modernleşen Türkiye'nin Tarihi",* İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

Tezler:

ERTAN, Serkan, *"Almanya'da Irkçılık ve Antisemitizm"*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2012

FINDLAY, Deborah Ann, *"Eduard Bernstein's Revisionist Critique of Marxist Theory and Practice" ,* McMaster University(PhD Thesis/ Doktora Tezi),Ontario, Canada(Kanada), 1981

ŞAHİNER, Attila, *"Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih Anlayışı",* Atatürk Üniversitesi(Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2007

KARATAŞ, İbrahim Ethem, *"Max Müller: Hayatı, Eserleri ve Dinler Tarihindeki Yeri" ,* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı(Doktora Tezi), İzmir, 2006

ÖNEN, Nizam, *"Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye(1910-1944)"* , T.C Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı(Doktora Tezi), Ankara, 2003

KARADAĞ, Gülay, *"Avrupalı Gezginlerin Seyahatnamelerine Göre 19. Yüzyılda Batı Türkistan Hanlıkları" ,* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2006

ÇAYCİ, Mehmet Emin, *"Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı",* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2009

GÖRÜCÜ, Çağdaş, *"Zeki Velidi Togan: Milliyetçilik ve Tarih Yazımı" ,* T.C. Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı(Yüksek Lisans Tezi) Ankara, 2009

SANLI, Ferit Salim, "*Türkçülük Akımında Din Olgusu Üzerine Aykırı bir Yaklaşım: Hüseyin Nihal Atsız ve Fikirleri",* T.C. Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010

Makaleler:

AKÇURA, Yusuf, "*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife" ,* Türk Yurdu, c.3, Sayı: 13, Ekim 1925

AKŞİN, Sina, KOÇAK, Cemil, vd. , *"Yakınçağ Türkiye Tarihi 1" ,* Milliyet Kitaplığı, İstanbul

AKPINAR, Turgut, *"Arminus Vambery" ,* TDV İslam Ansiklopedisi, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012

ARIKAN, Mustafa, DENİZ, Ahmet, "*Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi"* , Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C: 1, Sayı: 15, 2004

AVCI, Cemal, *"Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı",* Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2003

AYBARS, Ergün, *"Mustafa Suphi'nin Anadolu'ya Gelişi, Öldürülüşüyle İlgili Görüşler ve Erzurum'dan Trabzon'a Gidişiyle İlgili Belgeler",* Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, C: XIII, Ankara 1979-1980

AYDIN, Mithat. *"II. Meşrutiyetin İlanı ve İngiltere."* , Belgi Dergisi, Sayı: 1, 2011

AYDOĞAN, Erdal, *"Mustafa Kemal'in Erzurum'a İlk Yolculuğu" ,* Atatürk Dergisi, C:2, Sayı:1, 1997

BALCI, Ercan, *"Türkiye'deki Milliyetçilik Söylemleriyle Kıyaslamalı Olarak Erol Güngör'ün Sosyolojik Milliyetçilik Anlayışı"* Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C: 14, Sayı: 1, 2011

BAYRAKTAR, Bayram, *"Turar Rıskulov, Sultan Galiyev ve Mustafa Kemal Atatürk'te Türk Dünyası Ülküsü" ,* Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C: VIII, Sayı: 2, İzmir, 2008

BEDİRHAN, Yaşar, *"XIX. Yüzyılda Kazan Türkleri Arasında Eğitim-Öğretim ve Aydınlanma (Maarifetçilik) Hareketinin Başlaması ve Bunun Öncüleri"* Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C: 14, Sayı:53, 2015

BERK, Ercüment, "*Yusuf Akçura ve Fikirleri" ,* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 59, Erzurum, 2017

BEYDİLLİ, Kemal, *"Süleyman Hüsnü Paşa"*, TDV İslam Ansiklopedisi, C:38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010

BOZKURT, Celil, *"Yahudi Aleyhtarı Bir Derginin Değerlendirilmesi: Milli İnkılap ve Kamuoyundaki Yankıları" ,* Tarih Dergisi, Sayı: 53, İstanbul, 2011

BOXWELL,D.A. *"Kulturkampf, Now and Then"*. War Literature And The Arts, 2000, C: 12, Sayı: 1

ÇELİK, Sinem, *"Karl Marx ve Mihail Bakunin Arasındaki Proletarya Diktatörlüğü Tartışması: SSCB Örneği Üzerine Bir Değerlendirme" ,* Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: 9, Sayı: 46, Ekim, 2016

COŞKUN, Recai, *"Türk Aydınlanma Girişimi Olararak Turancılık Hareketi: Özgünlüğü ve Günümüze Yansımaları" ,* Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 221, 2016

ÇELİKÇİ, Abdül Samet, KAKIŞIM, Can, *"İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi",* Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,C:1, Sayı:2, Aralık, 2013

DAĞISTAN, Adil, *"Milli Mücadele'de Mustafa Suphi Olayı" ,* Atatürk Araştırma Merkez Dergisi, C: XII, Sayı: 34, Mart 1996

DAVUTOĞLU, Ahmet, "Devlet", TDV İslam Ansiklopedisi, C:IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994

DEMİRCİ, Fatih, *"Kadro Hareketi ve Kadrocular",* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 15, 2006 Ağustos

DOLGOVIAZ,
N.B,*S"ezdy Sovetov Soiuza SSR, soiuznykh i avtonomnykh sovetskikh sotsialisticheskikh respublik: Sb. dokumentov*, vol. 1.Moscow, 1959, The Great Soviet Encyclopedia, 3rd Edition (1970-1979)

EFE, Aydın, "Süleyman Paşa'nın Tarih Anlayışı", Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:9, Erzurum, 2004

ERDEM, Demirhan Fahri, *"Atilla İlhan'ın Düşüncesinde Avrasya"* , 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı: 16, Nisan 2010

ERDOĞAN, Mustafa, *"Milliyetçilik İdeolojisine Dair",* Liberal Düşünce Dergisi, Sayı:15, Ankara, 1999

EROĞUL, Cem,"*Marksizmin Günümüzde Geçerliği", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:42, Sayı:1, 1992

GALİYEV, Sultan, "Bütün Eserleri", İleri Yayınları, İstanbul, 2006

GÖKBAYIR, Satılmış, *"Gizli bir Cemiyetten iktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı",* Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 3,Sayı: 1, 2012

GÖKBİLGİN, Tayyip, *"Türkoloji ve Macaristan" ,* Milliyet Gazetesi, 15 Kasım 1970

GÖKGÖZ, Saime Selenga*, "Sultan Galiyev ve 1917-1923 Milliyetler Siyaseti" ,* Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C:1 , Sayı; 1, Ankara, 2004,

GÜRSOY, Şahin, ÇAPÇIOĞLU, İhsan, *"Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme"*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:47,Sayı 2, 2006

HANİOĞLU, Şükrü, *"Enver Paşa",* TDV İslam Ansiklopedisi, C:11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995

HANİOĞLU, Şükrü, *"Türkçülük" ,* TDV İslam Ansiklopedisi, C:41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012

İNALCIK, Halil, *"Ziya Gökalp"* , Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 103, 1996 (Mart)

İPLİKÇİ, Alper, *"Johann Gottfried Herder'de Milliyetçilik Düşüncesi"*, Al Farabi Uluslarası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, 2017

KARACA, ALİ, "*Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa",* Eren Yayıncılık, 1993, İstanbul

KASALAK, Kadir, *"Sivas Kongresi Öncesinde Manda ve Himaye'nin Türk Basınında Tartışılması ve Komutanlar Arasında Yazışmalar" ,* Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 10, 1992

KAYA, Emine Erden, *"Erken Cumhuriyet Dönemi Ulus İnşa Sürecinde Irk ve Irkçılık(1923-1938)" ,* Akademik Hassasiyetler Dergisi, C: 2, Sayı: 3, 2015

KAYIRAN, Mehmet, METİNTAŞ, Mustafa Yahya, *"Atatürkçü Düşünce Sistemi: Atatürkçülük(Kemalizm)" ,* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:51, 2013(Bahar)

KIRIMLI, Hakan, *"Gaspıralı İsmail Bey"*, TDV İslam Ansiklopedisi, C:13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.392

KOÇ, Cansu Başar, *"Osmanlı Millet Sisteminden Ulusa Geçiş",* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C:23, Sayı: 1, s.203

KODAL, Tahir, *"Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları" ,* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 52, Erzurum, 2014

KOŞAY, Hamit, *"Yusuf Akçura",* Belleten Dergisi, C: XLI, Sayı:162, Ankara, 1997(Nisan)

KÜÇÜK, Cevdet, *"Bâbıâli Baskını",* TDV İslam Ansiklopedisi, C:4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991

LA VASSIERE, Etienne, *"Hunlar ve Xiongnu" ,* Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C: 16, Sayı:1, 2016(Yaz)

LOCH, Charles Stewart, *"Matthias Alexander Castren"*, Encyclopaedia Britannica, Cambride University Press, C:11, Londra, 1911

MUSA, Bağdagül, *"Finlandiya Türkologları ve Finlandiya'da Türkoloji Çalışmaları Bibliografyası"* , Türklük Bilimi Araştırmaları Derg,s,, Sayı: 32, Güz, 2012

ÖRS, Orhan, *"Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti" , Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C:13, Sayı:51, 2014

ÖZ, Şaban, *"Marksist Tarih Felsefesine Giriş" ,* KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 12, 2008

ÖZTÜRK, Cemil, *"İdadi"*, TDV İslam Ansiklopedisi, C:21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014

TOKER, Mustafa, *"İsmail Gaspıralı ve "Dilde Birlik"* Fikri Üzerine", 2 Kasım 2001

PITTARD, Eugene, *"Türk Irkı Hakkında" ,* Ülkü Halkevleri Dergisi, C: VI, Sayı: 45,1936

SADIKOV, Ramin, *"Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol" ,* Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 29 , Ankara, 2010

SARP, Çağatay, *"Pareto'yu Okumak: Mantıklı Olmayan Davranış ve Seçkinler Teorisi",* Sosyal Bilimler Dergisi, C:3, Sayı:2, Temmuz 2013

SEKMEN, Fuat, *"İktisadi Krizler ve Kapitalizmin Geleceği"* , Akademik İncelemeler Dergisi, C:5, Sayı: 2, 2010

SHOWERMAN, Grant, "*Guignes, Joseph de"* , Encyclopædia Britannica, C: XII, Cambridge, 1910,

SINGER, Isidore*, "Leon Cahun",* " The Jewish Encyclopedia", C: III, Funk and Wagnals Company, Londra, 1902

SOMMER, Łukasz. *"Historical Linguistics Applied: Finno-Ugric Narratives in Finland and Estonia."* The Hungarian Historical Review, C:3, Sayı: 2, 2014

TELLAL, Eral, *"Mirsaid Sultan Galiyev", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* C:56, Sayı:1, 2001

TOSUN, Ramazan, *"Milli Mücadelede Sivas'ın Yeri ve Önemi"* , Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1996

TÜRKMAN, Sayim*, "Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp",* Atatürk Dergisi, 2003

USLU, Ateş, *"Avrupa'da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri (1830-1840)*", Akademik İncelemeler Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 9, 2014

UZUN, Turgay, *"Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları"* , Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 28, 2015

VASARY, Istvan, *"Bilim Adamı Armin Vambery" ,* Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.2, Sayı.1, 2017(Bahar)

YILDIRIM, Kadir, *"Osmanlı Sosyalist Hareketi İçerisinde Mustafa Suphi: Hayatı ve Fikirleri" ,* Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı: 28, 2014/1

YILMAZ, Eray, "*Şevket Süreyya Aydemir ve Milli Sol Yaklaşım*", Cumhuriyet Tarihi Arastirmalari Dergisi, 2012, C: 8, Sayı: 16

YILMAZ, Mustafa. *"Mustafa Suphi Olayı" ,* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1987, C:2, Sayı:1

YÜCE, Naci, *"Ahmed Zeki Velidi Togan'ın Yeteneği ve Bilgi Birikiminden Bazı Ayrıntılar"* , Tarih Dergisi, Sayı:53, İstanbul, 2012

YÜCE, Nuri, *"Yusuf Akçura",* TDV İslam Ansiklopedisi, C:2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989

ZAVALSIZ, Yusuf Sinan. *"Ziya Gökalp (1876-1924)'in Din ve Tasavvuf Anlayışı"* Journal of History Culture and Art Research, C:6, Sayı:4, 2017

Elektronik Kaynaklar:

http://www.nihal-atsiz.com/yazi/h-nihal-atsizin-hayati-2.html,

http://www.beyince.net/yazi/huseyin-nihal-atsiz-kimdir-hayati-eserleri

https://tr.wikipedia.org/wiki/Cevat_R%C4%B1fat_Atilhan#cite_note-1

https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn92053933/1920-08-30/ed-1/seq-1/

https://www.parliament.uk/site-information/glossary/shadow-cabinet

https://www.britannica.com/biography/Matthias-Alexander-Castren

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a55a5ed68ad47.75763483

https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/nation

https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ulus

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a5d6ab21e4e26.40625289

https://www.etimolojiturkce.com/kelime/%C4%B1rk

https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/race

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5d6e95eadf57.64436675

https://www.britannica.com/topic/chauvinism

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=verilst&kelime=rasizm&ayn=tam

https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/race

https://archive.org/stream/SS-Hauptamt-Der-Untermensch/Ss-hauptamt-DerUntermensch194252S.Scan#page/n1/mode/2up

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=verilst&kelime=kurtar%25C4%25B1mc%25C4%25B1l%25C4%25B1k&ayn=tam

http://www.yourdictionary.com/irredenta

http://www.kavgamiz.com/orkun/milliyetcilige-genetik-ve-psikoloji-acilarindan-bakis-2-y1177.html

http://www.kavgamiz.com/orkun/milliyetcilige-genetik-ve-psikoloji-acilarindan-bakis-y1153.html

https://tr.wikisource.org/wiki/%C4%B0nsan_ve_Yurtta%C5%9F_Haklar%C4%B1_Bildirisi

https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sovyet